

EKT

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

NATIONAL
DOCUMENTATION
CENTRE

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΝΟΠΙΟΝΣΗ

Μεταξύ Σφύρας και Άκμονος

Λένα Ι. Τσιπούρη

Επιστημονικός εκδότης: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα
Οικονομικών Επιστημών
(National and Kapodistrian University of Athens - Department of Economics)

Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
Copyright © 2015 Λένα Τσιπούρη

Η χρήση του περιεχομένου καθορίζεται από την άδεια Creative Commons Αναφορά
Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές.
Προκειμένου να δείτε αντίγραφο της άδειας επισκεφθείτε την ακόλουθη σελίδα:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.el>

Η έκδοση διατίθεται online στη διεύθυνση <http://ebooks.epublishing.ekt.gr/>
ISBN: 978-618-82294-1-9

Η παρούσα ηλεκτρονική έκδοση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πράξης «Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα Έρευνας και Τεχνολογίας/Κοινωνικά Δίκτυα – Περιεχόμενο Παραγόμενο από Χρήστες» (ΕΠΣΕΤ-ΚΔ) που υλοποιείται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση» (ΕΣΠΑ), με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Η έκδοση είναι αποτέλεσμα πιλοτικής δράσης του Υποέργου 1 του ΕΠΣΕΤ-ΚΔ, με στόχο την ενίσχυση των έγκριτων μονογραφιών ανοικτής πρόσβασης στις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Περιφερειακής
Ανάπτυξης

ψηφιακή Ελλάδα
Όλα είναι δυνατό
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
"Ψηφιακή Σύγκλιση"

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού,
Παιδείας & Θρησκευμάτων

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την συνεργάτιδα μου κ. Μαρία Αργυρού, η οποία όχι μόνο με βοήθησε ακούραστα στη συλλογή βιβλιογραφίας και δεδομένων, αλλά επιπλέον διάβαζε το πρώτο δοκίμιο κάθε κεφαλαίου και μου έκανε ιδιαίτερα εποικοδομητικές επισημάνσεις και προτάσεις για διορθώσεις. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται στις κκ. Λίνα Κωστελέτου και Αλίκη Μουρίκη, που ως αξιολογήτριες του βιβλίου με ενθάρρυναν, με βοήθησαν να ξεπεράσω τις αδυναμίες του και να προβάλλω επιπλέον ενδιαφέροντα σημεία, όπως και στον κ. Γιώργο Ζερβό για την ιδέα του για τον τίτλο του βιβλίου. Επιπλέον θέλω να ευχαριστήσω για τον σχεδιασμό και την επιμέλεια του εξώφυλλου την κ. Σταματία Αλεξάκη και για τη φροντίδα της ηλεκτρονικής έκδοσης την κ. Ζωή Ιωαννίδου, η οποία σε ταχύτατο χρονικό διάστημα επιμελήθηκε το τεχνικό μέρος. Τέλος, για την υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος, που επέτρεψε αυτές τις ηλεκτρονικές εκδόσεις, θα ήθελα να τονίσω τη σημασία του ΕΚΤ, που με συνεχείς καινοτόμες πρωτοβουλίες βοηθά στην προβολή του Ελληνικού ερευνητικού έργου και να εκφράσω ιδιαίτερες ευχαριστίες στη διευθύντρια, δρα Εύη Σαχίνη και στους συνεργάτες της, δρα Βικτωρία Τσουκαλά και δρα Αλέξανδρο Ναυπλιώτη, για την αποτελεσματικότητα και τη συνεχή υποστήριξη τους. Είναι αυτονόητο ότι η ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλήψεις παραμένει απόλυτα δική μου.

Αθήνα, Οκτώβριος 2015

Λένα Ι. Τσιπούρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	9
European Economic Integration: Executive Summary	13
1. Εισαγωγή	19
2. Το διεθνές περιβάλλον	25
2.1 Οι διεθνείς οργανισμοί	25
2.1.1 Εισαγωγή	25
2.1.2 Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου	26
2.1.3 Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών – ΟΗΕ (United Nations – U.N.)	30
2.1.2.1 UNCTAD.....	31
2.1.2.2 Περιφερειακές Οικονομικές και Κοινωνικές Επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών	34
2.1.3 Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Παγκόσμια Τράπεζα	34
2.1.4 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης – ΟΟΣΑ.....	35
2.2 Σημαντικοί πανευρωπαϊκοί οργανισμοί / συνθήκες που επηρεάζουν την πολιτική της ΕΕ	37
3. Η δημιουργία και λειτουργία της Ε.Ε.....	39
3.1 Εισαγωγή	39
3.2 Δημιουργία των ΕΚΑΧ/ΕΟΚ/ΕΚΑΕ/ΕΕ	40
3.2.1 Οι πρώτες προσπάθειες	40
3.2.2 Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα	40
3.2.3 Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας	43
3.2.4 Οι προσπάθειες ενοποίησης της ευρωπαϊκής άμυνας	43
3.2.5 Οι συζητήσεις για μια ευρύτερη προσπάθεια ένωσης	44
3.2.6 Οι Συνθήκες της Ρώμης	45
3.2.7 Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα	45

3.2.8 Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ).....	46
3.2.9 Η ενοποίηση των τριών Κοινοτήτων	47
3.2.10 Τα στάδια εμβάθυνσης.....	47
3.2.11 Οι διευρύνσεις.....	51
3.3 Τα όργανα διακυβέρνησης της ΕΕ, η διαδικασία ελέγχου και λήψης αποφάσεων	55
3.3.1 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο	55
3.3.2 Το Συμβούλιο των Υπουργών	56
3.3.3 Η Επιτροπή.....	57
3.3.4 Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	57
3.3.5 Η διαδικασία λήψης αποφάσεων	58
3.4 Σημερινή μορφή της ΕΕ.....	60
3.5 Αρχές και τρόπος λειτουργίας	61
3.5.1 Το κοινοτικό δίκαιο	61
3.5.2 Πολιτική Ελεύθερου Ανταγωνισμού.....	63
3.5.3 Ο προϋπολογισμός.....	65
3.5.3.1 Εισροές και δαπάνες ανά κατηγορία	66
3.5.3.2 Εισροές και δαπάνες ανά κράτος μέλος	69
4. Η Ενιαία Αγορά.....	75
4.1 Εισαγωγή.....	75
4.2 Θεωρητική προσέγγιση	76
4.3 Ιστορική αναδρομή	78
4.4 Ελεύθερη διακίνηση προϊόντων και υπηρεσιών.....	81
4.4.1 Εμπόριο προϊόντων	81
4.4.2 Εμπόριο υπηρεσιών	85
4.5 Ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων: η σημασία των άμεσων ξένων επενδύσεων.....	90
4.6 Ελεύθερη διακίνηση εργασίας	94
4.7 Η Διακυβέρνηση της Ενιαίας Αγοράς	100
4.7.1 Η υλοποίηση	100
4.7.2 Εξισορρόπηση των εξουσιών και μείωση της κοινοτικής γραφειοκρατίας.....	102
4.8 Αξιολογήσεις.....	103
4.8.1 Η κοινοτική διάσταση.....	103
4.8.2 Ακαδημαϊκές εμπειρικές αξιολογήσεις	104
5. Εξωτερικό εμπόριο και οικονομικές σχέσεις.....	107
5.1 Εισαγωγή.....	107
5.2 Η διακυβέρνηση των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων	108

5.3 Η εξέλιξη των οικονομικών σχέσεων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.....	111
5.3.1 Διεθνείς εμπορικές ροές	111
5.3.2 Η θέση της Ε.Ε. στο παγκόσμιο εμπόριο	115
5.4 Άμεσες ξένες επενδύσεις	126
5.5 Μεταναστευτικές ροές.....	130
5.6 Σχέσεις με αναπτυγμένες χώρες	132
5.6.1 Η Ευρωπαϊκές χώρες εκτός ΕΕ	132
5.6.2 ΗΠΑ	134
5.6.3 Ιαπωνία	136
5.6.4 Λοιπές αναπτυγμένες χώρες	138
5.7 Σχέσεις με αναπτυσσόμενες χώρες	138
5.7.1 Εισαγωγή	138
5.7.2 Χώρες της Μεσογείου.....	139
5.7.3 ΑΚΕ	142
5.7.4 Λοιπές αναπτυσσόμενες χώρες	148
5.8 Σχέσεις με ιδιαίτερη σημασία τον 21 ^ο αιώνα	150
5.8.1 Βραζιλία	150
5.8.2 Ρωσία	151
5.8.3 Κίνα	152
5.8.4 Ινδίες	152
5.9 Προγράμματα χρηματοδοτικής βοήθειας	153
5.10 Αξιολόγηση	155
6. Κοινή Γεωργική Πολιτική ΚΓΠ	161
6.1 Εισαγωγή.....	161
6.2 Θεωρητικό υπόβαθρο	162
6.3 Η Ευρωπαϊκή γεωργία.....	164
6.3.1 Ιστορική ανασκόπηση.....	164
6.3.2 Τα δεδομένα της γεωργικής παραγωγής και απασχόλησης στην ΕΕ	172
6.3.3 Τρόποι παρέμβασης: διακυβέρνηση.....	182
6.3.4 Τρόποι παρέμβασης: πιστώσεις	183
6.3.4.1 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής γεωργίας στο παγκόσμιο εμπόριο	190
6.4 Διαπιστώσεις και αξιολόγηση.....	200
7. Πολιτική ανταγωνιστικότητας	205
7.1 Εισαγωγή	205
7.2 Θεωρητικό υπόβαθρο	206

7.3 Πολιτική ανταγωνιστικότητας	208
7.3.1 Βιομηχανική Πολιτική της ΕΕ μέχρι την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη	208
7.3.1.1 Χαλυβουργία.....	210
7.3.1.2 Κλωστοϋφαντουργία	212
7.3.1.3 Η ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία.....	213
7.3.1.4 Ανάγκη για νέα προσέγγιση	214
7.3.2 Σύγχρονη πολιτική ανταγωνιστικότητας	216
7.4 Η εικόνα της ανταγωνιστικότητας της Ένωσης και των κρατών μελών.....	219
7.5 Συμπεράσματα και αξιολόγηση	224
8. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)	227
8.1 Εισαγωγή	227
8.2 Θεωρητικό υπόβαθρο	228
8.3 Ο δρόμος προς την ΟΝΕ.....	229
8.3.1 Ιστορική αναδρομή.....	229
8.3.2 Οι στόχοι και ο μηχανισμός της ΟΝΕ.....	230
8.3.3 Οικονομικά δεδομένα	232
8.3.3.1 Πληθωρισμός	233
8.3.3.2 Το δημόσιο χρέος.....	234
8.3.3.3 Το δημοσιονομικό έλλειμμα	235
8.3.3.4 Οι αποδόσεις των ομολόγων	236
8.4 Η ΟΝΕ στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης	237
8.4.1 Το πρόβλημα.....	237
8.4.2 Η αντιμετώπιση της κρίσης και οι μηχανισμοί διάσωσης	238
8.4.3 Αρχικές εκτιμήσεις για το μέλλον	240
8.5 Αξιολόγηση	242
9. Πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης	247
9.1 Εισαγωγή.....	247
9.2 Θεωρητικό υπόβαθρο	248
9.3 Περιφερειακή ανάπτυξη στην ΕΕ.....	252
9.3.1 Ιστορική ανασκόπηση.....	253
9.3.2 Μέτρηση των περιφερειακών ανισοτήτων.....	256
9.4 Σύγχρονη Ευρωπαϊκή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης	262
9.4.1 Τρόποι παρέμβασης: διακυβέρνηση.....	263
9.4.2 Τρόποι παρέμβασης: πιστώσεις	266
9.5 Διαπιστώσεις και αξιολόγηση.....	273
9.5.1 Αξιολόγηση από κοινοτικές πηγές.....	275

9.5.2 Εθνικές αξιολογήσεις	275
9.5.3 Ακαδημαϊκές αξιολογήσεις.....	277
9.5.3.1 Συνολικές γεωγραφικές προσεγγίσεις.....	278
9.5.3.2 Θεματικές προσεγγίσεις.....	282
10. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική	285
10.1 Εισαγωγή	285
10.2 Διακυβέρνηση	286
10.3 Τα κύρια σημεία της κοινωνικής κατάστασης και πολιτικής στην ΕΕ.....	288
10.3.1 Η συνολική εικόνα	288
10.3.2 Απασχόληση και ανεργία	289
10.3.3 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός	292
10.3.4 Επίπεδο εκπαίδευσης	294
10.3.5 Επί μέρους πρωτοβουλίες	298
10.4 Χρηματοδότηση προγραμμάτων.....	298
10.5 Αξιολόγηση	301
Βιβλιογραφία	303
Παράρτημα 1	327

Περίληψη

Το βιβλίο διερευνά την εξέλιξη της ενοποίησης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από τη σκοπιά της οικονομικής ανάπτυξης. Ως οικονομική ανάπτυξη δεν ορίζεται απλά η μεγέθυνση του εισοδήματος αλλά η διεπιστημονική προσέγγιση της δημιουργίας εισοδήματος σε συνδυασμό με την κοινωνική ευημερία και τη θέση της ένωσης στον παγκόσμιο ιστό.

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι κάτι μοναδικό στην παγκόσμια οικονομική ιστορία. Η ενοποίηση των Ευρωπαϊκών κρατών είναι ένα πείραμα ιδιαίτερα καινοτόμο και μέχρι σήμερα διαφορετικό από όποια άλλη αντίστοιχη προσπάθεια έχει εκδηλωθεί. Η επιρροή και οι συνέπειες του είναι τεράστιες σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Είναι η πρώτη, σε μεγάλη κλίμακα, προσπάθεια οικειοθελούς μεταφοράς αρμοδιοτήτων εθνικής οικονομικής πολιτικής σε υπερεθνικά όργανα και παρά τις μεταγενέστερες πρωτοβουλίες οικονομικής ολοκλήρωσης σε άλλες ηπείρους, παραμένει η σημαντικότερη. Έτσι, η μελέτη της εξέλιξης της, αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση τόσο για τους οικονομολόγους, όσο και για τους Ευρωπαίους πολίτες ευρύτερα, γιατί είναι απαραίτητο να καταλάβουμε αν η ενοποιητική πορεία ωφελεί ή όχι την Ευρώπη ως σύνολο, το κάθε κράτος μέλος χωριστά, αλλά και την επιρροή της σε τρίτες χώρες και στην παγκόσμια οικονομία. Η πρωτοτυπία του βιβλίου έγκειται στην προσπάθεια συγκερασμού τριών επιπέδων:

- Το θεωρητικό υπόβαθρο κάθε πολιτικής για να διαπιστώσει σε ποιο μέτρο η υπερεθνική διαχείριση παίρνει υπόψη της την εξέλιξη της ακαδημαϊκής έρευνας και προσπαθεί να κινηθεί με ταχύτητα και γνώμονα τις διεθνείς εξελίξεις.
- Τη διακυβέρνηση και την εξέλιξη κάθε πολιτικής στα 60 περίπου χρόνια της ενοποιητικής διαδικασίας με τη λογική ότι πολιτική (ακόμα και η οικονομική πολιτική) είναι η τέχνη του εφικτού και έτσι μόνο μέρος της θεωρίας μπορεί να αποτελέσει συναινετική βάση για πολιτικές αποφάσεις.
- Την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων κάθε πτυχής της Ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής από τη σκοπιά των κοινοτικών οργάνων και την ακαδημαϊκή έρευνα.

Η γενική ιδέα του βιβλίου είναι να παρουσιαστεί η εμβάθυνση της ενοποίησης μέσα από κάθε πολιτική: η διαλεκτική ανάμεσα στις ρυθμιστικές παρεμβάσεις σε υπερεθνικό ή εθνικό επίπεδο είναι η ουσία της ενοποίησης στη σημερινή Ευρώπη. Η

ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου ξεκίνησε από έξι κράτη-μέλη και σταδιακά διευρύνθηκε σε 28 κράτη-μέλη μέχρι το 2015. Συγχρόνως, ο βαθμός ενοποίησης πέρασε από μια ατελή Κοινή Αγορά σε μια Ένωση με αυξανόμενες υπερεθνικές δικαιοδοσίες, έστω και αν κάποιες από αυτούς υπακούουν σε κανόνες μεταβλητής γεωμετρίας. Η σύσφιξη των σχέσεων, δηλαδή η αύξηση της δικαιοδοσίας της υπερεθνικής παρέμβασης με αντίστοιχη μείωση των εθνικών βαθμών ελευθερίας, συνήθως αποφασίζεται και νομοθετείται σε περιόδους οικονομικής μεγέθυνσης. Αντίθετα, σε περιόδους κρίσης, επανεμφανίζονται φυγόκεντρες τάσεις προστατευτισμού και προσπάθειες εθνικών μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης, που ωστόσο δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, εφόσον υπάρχει κοινοτικό κεκτημένο, παρά μόνο αν η ΕΕ οδηγηθεί επίσημα με διάλυση ή τάσεις από-ενοποίησης.

Οι πολίτες και τα κράτη ζητούν συνεχώς τεκμήρια ότι η συμμετοχή τους στην Ενωμένη Ευρώπη είναι προς όφελος τους και δεν επιβαρύνονται περισσότερο από όσο κερδίζουν. Ωστόσο, μια τέτοια απόδειξη είναι πρακτικά αδύνατη, εφόσον δεν μπορεί να αποδειχθεί ποιο θα ήταν το κόστος και ποιο το όφελος εάν ζούσαμε σε έναν αλλιώτικο κόσμο. Έτσι, τότε με τεκμηριωμένες αναλύσεις, τότε με διαίσθηση και τότε με δογματισμό, δημιουργούνται θετικοί ή αντίστοιχα αρνητικοί συνειρμοί για την ΕΕ, με αποτέλεσμα την αύξηση ή τη μείωση των Ευρωπαϊστών και των Ευρωσκεπτικιστών αντίστοιχα. Έτσι, η ενοποίηση προχωράει σταδιακά και ενίοτε δημιουργεί οξύνσεις ή ακόμα και οπισθοχωρήσεις.

Σε πολλά σημεία αναγνωρίζεται θεωρητικά, αλλά και πολιτικά το (σχετικό) κοινωνικό και οικονομικό προβάδισμα της Ευρώπης και σε αρκετές περιπτώσεις η θετική συνεισφορά της ενοποίησης. Ωστόσο, η ένταση της κρίσης του 2009-2013, η ατελής σύγκλιση, η περιορισμένη κοινωνική συνοχή, η διαφοροποιημένη εικόνα της εξέλιξης της παραγωγικότητας και οι αργόσυρτες διαδικασίες λήψης αποφάσεων έχουν δημιουργήσει αντίρροπες δυνάμεις και έντονη κριτική, που συνοψίζεται στους εξής τομείς:

1. Στο εσωτερικό της ΕΕ δεν υπάρχει πραγματική αλληλεγγύη, όπως φαίνεται τόσο από την αδυναμία συστηματικής σύγκλισης όσο και από την έλλειψη κοινής δημοσιονομικής πολιτικής.
2. Από πλευράς ανταγωνιστικότητας η Ευρώπη σταδιακά χάνει τα πλεονεκτήματα της και μειώνεται η συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο και στις άμεσες ξένες επενδύσεις. Ωστόσο υπάρχει διχογνωμία για το κατά πόσο αυτό οφείλεται σε αδυναμίες της Ευρωπαϊκής πολιτικής ή απλώς στον δυναμισμό ορισμένων αναδυομένων χωρών.
3. Στην διακυβέρνηση της Ευρώπης, που ξεκίνησε με οραματιστές και σταδιακά εξελίχθηκε σε έναν ιδιαίτερα γραφειοκρατικό οργανισμό.

Η κριτική αυτή, που στοιχειοθετείται από την έρευνα των κοινωνικών επιστημών, αλλά άλλοτε δικαίως και άλλοτε αδικώς, ενισχύεται από τον τύπο και τα πολιτικά κόμματα στην Ευρώπη, έχει δημιουργήσει αυξανόμενα ρεύματα Ευρωσκεπτικισμού. Η Ευρώπη βρίσκεται αυτή τη στιγμή μπροστά σε μεγάλες προκλήσεις και μεγάλα δι-

λήμματα, ανάμεσα στις τάσεις παγκοσμιοποίησης της αγοράς και προσπάθειας κρατών μελών να διατηρήσουν εθνικές δικλείδες ασφαλείας.

Το βιβλίο αυτό δεν προσπαθεί να δώσει λύσεις, αλλά να παραθέσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα δεδομένα της οικονομικής πολιτικής, ώστε να διευκολύνει τον τρόπο σκέψης ως προς την αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τις εκτιμήσεις για το μέλλον της.

European Economic Integration: Executive Summary

This book investigates the evolution of the integration process of the European Union (EU) under the lenses of economic development. The process of the European Economic Integration is an innovative experiment, unique in its magnitude, breadth and depth. While the number of regional associations has increased immensely in recent decades, the EU remains the union with the largest number of member-states and the most pronounced transfer of powers to supranational institutions. This degree of integration, combined with the relative importance of the continent in global wealth and trade, imparts paramount influence not only for Europe itself but for the whole world at the political, social and economic level. Thus, the study of this evolution is a special challenge both for economists and for European citizens trying to appreciate the extent to which this transfer of power benefits (or not) Europe as a whole, each Member-State separately, third countries and the global economy. The originality of the book lies in its effort to combine three levels of analysis and explore their interaction in real life:

- The state-of-the-art of the theoretical background of the scientific fields relevant for policies of European competence.
- The governance and policy developments during the 60 or so years of the integration process.
- The evaluation of the results of European policies from an institutional as well as from an academic perspective.

The reason behind studying the interplay of these three levels has to do with multiple curiosity captured in the following questions: Is this supranational authority, in general benefitting of sufficient human capital following the recommendations of new academic insights? If policy proposals do take the development of recent academic research into consideration, are they embraced by policy makers or is it simply the result of multilateral negotiations and the need for consensus of a variety of national and vested interests leading to their attenuation and alienation? Last but not least, do academic and institutional evaluations coincide, and what do they teach us about either the policy relevance of theory or the theoretical underpinning of policy?

Methodologically, the research is presented by policy area, after starting with an introduction of history and governance, which helps apprehending the individual politics of the decision making process against the rationale of collective long term gains. The complex decision making process of 28 sovereign Member-States, the strict competition regime including state-aid rules and the almost negligible (<2% of GDP) budget of the Union are the background knowledge that enables us to clarify policy progress. Then each chapter deals with the major policies starting with those with a purely supranational character (Single Market, International Economic Relations and Agricultural Policy), followed with the variable geometry of the Economic and Monetary Union (EMU) and finally the policies of shared responsibilities (Competitiveness, Regional Development and Social Policy).

Besides the political will of unification for peace, the Internal Market was created following the (at the time) modern theory of customs unions piloted by J. Viner and by R.G. Lipsey. The expectations of growth caused by trade creation, economies of scale and specialisation were the main drivers of the integration of the six initial Member-States. The theory was accepted but the expected gains of the most competitive countries (Germany and the Netherlands) were counterbalanced by the demand of France for a protectionist agricultural policy, with political but not theoretical underpinning, and the demand of Italy for the free movement of production factors, supported by the Hecksher-Ohlin-Samuelson arguments. By and large, theory matched well the political agenda of the '60s. The protection of agriculture was a concession to a large Member-State and an exception to arguments in favour of the best allocation of resources. Economic policy during the remarkable post-war growth complied with the liberalisation of trade; however, the Member-States were slow and reluctant to comply with the liberalisation of labour and capital. Although evidence was in favour of gains from the integration process and the theory did not change, the economic crisis of the '70s led to a retrogression of the market unification, known as neo-protectionism, namely a process of discouraging intra-community commerce not through tariffs but through regulatory and other barriers to trade. Meanwhile evaluations demonstrated that gains from the unification were high but unevenly distributed at the cost of the less competitive countries. Paul Krugman's, Helpman's and others' seminal work on new trade theory and new economic geography were on time to inspire an upturn in the unification process in the '80s, after the oil crisis waned out. The Internal Market was complemented with the conclusions of the new theory: transfer of regional development funds was added to the free movement of goods, services and factors of production. Unlike the uni-dimensional Internal Market, the Single Market has two pillars, growth and distribution, thanks to theory and evidence. However, theory did not prescribe either the adequate size or the optimal governance of fund transfer. Intra-community trade in goods is by now so

intense that there is no doubt that it shapes European specialisation; trade in services is increasing to reach a similar pattern. Conversely, the free movement of labour is still limited and hampered by national regulations and consumer preferences, whereas the free movement of capital is complete but not thanks to internal rules, it rather follows global trends. Hence, the free movement was completed and a separate policy chapter, Regional Development Policy was opened.

Trade and development theory are relevant not only for the internal market but also for the trade, investment and aid relationships with third countries. European economic relations are different vis-à-vis developed and developing countries. Developed countries constitute suppliers, clients and competitors at the same time and economic relations are characterised by the dominance of market forces, limited regulation and protection. A potential preferential agreement, following the mature custom union theories, is negotiated with the US, but differences and interests lead to very slow progress. Conversely, the EU follows G. Myrdal's, S. Kuznets's, A. Lewis's and D. North's ideas on the necessity of not only transferring funds to developing countries but most importantly addressing the way these funds are spent: to support industrialisation, capacity building and last but not least a sound governance and institutional set up. Hence, in two specific blocks of developing countries, namely the former colonies of the Member-States (African, Caribbean and Pacific Group of States) and the neighbouring hinterland of North Africa and Western Asian (MEDA countries) there are long-term preferential agreements. More recently preferential agreements are devised with a set of neighbour countries as well (Western Balkan and CIS). The relationship with these countries is based on unilateral trade concessions, incentives for industrialisation and development aid focusing not only on infrastructure but also on human capital and institutional change. Despite a rhetoric of openness to international trade and support to development, academic research indicates that the EU remains protectionist, wherever this is relevant to specific interests while there is more rhetoric in its development aid than real intervention: transfer of funds is limited and while nominal protection is low, effective protection was in certain cases identified to be high. The highly protective agricultural policy is an additional focus of criticism. The EU, still being a dominant figure, is losing out in terms of its share in global trade and investments. The causes of this can be found partly in the successful performance of traditional and emerging competitors and partly in competitiveness policy in the EU.

In terms of supporting production, agriculture was always protected, absorbing a significant share of the limited EU budget, a compromise between lobbies and Member-States notwithstanding dominant theories. Conversely, industrial policy was never a supranational responsibility with the exception of coal and steel, a declining sector in developed countries. At the time of creation of the EU, the manufacturing sector was

growing fast and hence the initial Treaty of Rome, in agreement of the business sector and policy makers, left it to the market forces, ensuring only free competition rules. This was in line with the free trade and anti-trust dominant doctrine of industrial organisation at the time. Over time, competitive pressures from both developed and emerging countries, the successful intervention policy of Japan, South Korea and the newly-industrialising countries of the '80s and last but not least the information and communication technologies (ICT) revolution leading to the knowledge economy changed the cornerstone of industrial policy. The endogenous growth paradigm promoted by P. Romer and R. Lucas and the universal recognition of the relevance of increasing returns to scale changed global policies and recognised the relevance of intervention to eliminate market failures in research, innovation and human capital development. The shift from manufacturing to (business-related) services and the new intervention tools suggest a Competitiveness rather than Industrial policy, which was formally adopted by the EU in the year 2000. However, as internal growth is not a supranational responsibility the European intervention could only be complementary and voluntary. It is composed of investives for Research, Development and Innovation (RTDI) and an Open Method of Coordination (OMC). The former has very limited funds available, but they are constantly increasing, as shares of the EU budget, to comply with persistent theoretical evidence of the relevance of RTDI. The literature on market failure, systemic failures, externalities, cluster creation, innovation procurement, open innovation etc. are always rapidly taken over into the incentive portfolio of the European Commission. The latter is a light but structured way EU Member-States use to cooperate at European level for exchanging good practice on the way they design policies and funding schemes. The benefits of the EU policies for the competitiveness of the Member-States is diverse, highly correlated with pre-existing competitiveness and connected to Regional Development Aid in some cases. Less competitive regions and weaker social classes are losing out.

Cohesion policies were conceived to make up for the initial backwardness in regional and social terms and target potential inequalities that are reinforced by the Single Market and competitiveness policies. Regional development and social policy and distinct funds are dedicated to the two interrelated policies. They do, to a large extent, comply with theory: Flexibility notions of Piore and Sable, New Competition prerogatives and the renaissance of agglomeration economies advocated by M. Porter, M. Best and the Italian literature on industrial districts have dominated the prescription of regional development policies. At the same time political science prescriptions on the recipient embracing donors' policies has led to the adoption of the principle of subsidiarity (taking decisions at the administratively lowest possible level), which has shifted the balance towards regional vested interests rather than top down policy selection. Cohesion policies have had very mixed outcomes: overall

economic convergence and social cohesion improve in times of stable economic growth but regress during crises. This is not universal: there are exceptions to that in both directions: some regions have persistently grown out of their less prosperous status, while others are relatively deteriorating. Economic and social inequality are sometimes increasing during growth periods as well.

Finally, the EMU, which has been created following strictly the general guidelines of the Mundell and Mc Kinnon theory on optimal currency areas, has adopted nominal convergence criteria only. To the defence of policy makers, theory did not make more detailed recommendations and the implementation of the rules had to be decided at the policy level alone. The decision to integrate monetary but not fiscal policy has created the asymmetric shocks triggered by the 2008-2013 economic crisis and evaluations are too recent to converge on the costs and benefits of the EMU and the mechanisms created ex post and almost ad hoc to mitigate the effects of the crisis.

The evidence that Citizens and Member-States constantly seek to assess the costs and benefits of their participation in the European Union really cannot be provided, let alone be quantified with counterfactual scenarios. The book tries to clarify theoretical and political interactions demonstrating that the integration process is everything but smooth and uni-directional. In periods of economic growth integration is deepening, gaining momentum and emerges politically reinforced with more supranational powers. In periods of crisis this is reversed and Euroscepticism prevails but there is no formal return to national regulation, where the EU has taken over. Most recently, the intensity of the crisis of 2009-2013, the divergence of the South and the deteriorating social cohesion provoked reactions, which can be summarised as follows:

1. Within the EU there is no real solidarity; regional divergence, increasing social exclusion and the lack of fiscal policy constitute undisputable evidence.
2. In terms of competitiveness, Europe is gradually losing its advantages and shares in international trade and foreign direct investment.
3. The governance of Europe, which began with visionaries and is sensitive to economic theories, by and large evolves into a highly bureaucratic organisation dominated by the need to find consensus to national and vested interests.

This criticism, which is in several cases evidenced by academic research is sometimes fair and in other instances unfair. The research assumptions used and the global competitiveness forces influence the outcome of every research and evaluation. Europe is currently facing big challenges and big dilemmas, more often than not created beyond its borders. This book does not attempt to provide solutions. Its ambition is to cite the theories and facts in a way that will help the reader to better understand and assess the evolution of European integration. Ideally it will stimulate more research in the interaction of theory and policy.

1. Εισαγωγή

Η ενοποίηση των Ευρωπαϊκών κρατών είναι ένα πείραμα ιδιαίτερα καινοτόμο και μέχρι σήμερα διαφορετικό από όποια άλλη αντίστοιχη προσπάθεια έχει εκδηλωθεί. Η επιρροή και οι συνέπειες του είναι τεράστιες σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Σκοπός του βιβλίου αυτού είναι να αναδείξει την εξέλιξη των διαφόρων πτυχών της οικονομικής πολιτικής και της επιρροής της στα κράτη μέλη, την Ευρώπη και ενίοτε την παγκόσμια οικονομία. Ωστόσο, η οικονομία δεν είναι ποτέ αναπόσπαστη από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Υπό το πρίσμα αυτό, στο παρόν έργο γίνεται πρώτα μια αναφορά στη δημιουργία και τον τρόπο οργάνωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη συνέχεια παρουσιάζονται οι σημαντικές παρεμβάσεις στην οικονομική πολιτική των κρατών-μελών.

Μετά από πολλούς αιώνες πολέμων μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών, και ιδιαίτερα μετά την αναγνώριση των καταστροφικών συνεπειών της Συνθήκης των Βερσαλλιών (Keynes, 1919) απέναντι στην ηττημένη Γερμανία¹ και τον καταστροφικό Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η πολιτική συγκυρία ήταν ευνοϊκή για την προώθηση της συνεργασίας και της ειρηνικής συνύπαρξης των Ευρωπαϊκών κρατών. Ευρωπαίοι πολιτικοί όπως ο Winston Churchill, αλλά και η αμερικανική πολιτική ηγεσία, ήταν υπέρ της προσέγγισης των πρώην αντιμαχόμενων πλευρών, προκειμένου να αποφευχθεί με κάθε τρόπο μια ενδεχόμενη νέα πολεμική σύρραξη. Επιπλέον βασικός στόχος των ΗΠΑ ήταν και η θωράκιση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) για την αποφυγή τυχόν κομμουνιστικής επιρροής. Εξάλλου, η ανασυγκρότηση θα ωφέλουσε και την αμερικανική οικονομία με κέρδη από το διατλαντικό εμπόριο. Έτσι, το 1948, προχώρησε στις ΗΠΑ, των οποίων η οικονομία είχε πληγεί λιγότερο από τις συνέπειες του πολέμου, η υπογραφή του «Νόμου περί Ξένης Βοήθειας» (Foreign Assistance Act), γνωστού και ως Σχεδίου Μάρσαλ (Marshall Plan). Η συνεισφορά του σχεδίου ήταν σημαντική και οδήγησε την Ευρώπη σε πολύ υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης, ευνοώντας τη σύσφιξη των εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών και

¹ Η λογική της Συνθήκης των Βερσαλλιών οδήγησε σε εξαθλίωση την οικονομία της ηττημένης Γερμανίας και συνεισέφερε στην άνοδο του ναζισμού

προετοιμάζοντας το έδαφος για μία μεταγενέστερη ευρύτερη συνεργασία. Μέσα σε αυτό το ευνοϊκό περιβάλλον ξεκίνησαν οι συζητήσεις για την Ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Μια επιπλέον συνεισφορά του Σχεδίου Marshall ήταν καθαρά θεσμική και αφορούσε στη δημιουργία ενός πρώτου Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας – ΟΕΟΣ (Organisation for European Economic Cooperation – OEEC), που δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1948, για να ανταποκριθεί στους όρους και να υλοποιήσει το Σχέδιο Μάρσαλ για συνεργασία μεταξύ των Ευρωπαίων. Οι αρχές του οργανισμού ήταν οι εξής:

- προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν με σκοπό την ανασυγκρότηση της Ευρώπης,
- ανάπτυξη ενδο-ευρωπαϊκού εμπορίου με τη μείωση των δασμών και άλλων εμποδίων στις εμπορικές συναλλαγές,
- μελέτη σκοπιμότητας για τη δημιουργία τελωνειακής ένωσης ή ζώνης ελεύθερων συναλλαγών στην Ευρώπη,
- μελέτη ενός πολυμερούς συστήματος πληρωμών,
- δημιουργία συνθηκών για την καλύτερη αξιοποίηση της εργασίας.

Η πρώτη προτεραιότητα του ΟΕΟΣ ήταν να προετοιμάσει το σχέδιο ανασυγκρότησης της Ευρώπης και να εξασφαλίσει μια δίκαιη κατανομή της βοήθειας. Ο ΟΕΟΣ ατόνησε μετά το τέλος του Σχεδίου Marshall και το 1961 υποκαταστάθηκε από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), που ήταν πλέον ένας παγκόσμιος οργανισμός με μέλη τα ιδρυτικά μέλη του ΟΕΟΣ, τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Σήμερα ο Οργανισμός έχει διευρυνθεί και έχει παγκόσμια εμβέλεια.

Παράλληλα με τη θετική ιστορική συγκυρία, αλλά ανεξάρτητα από αυτή, αναπτύχθηκε η θεωρία τελωνειακών ενώσεων, η οποία επισήμανε τα οφέλη από ενδεχόμενη οικονομική ολοκλήρωση και ξεπέρασε την Ρικαρδιανή θεώρηση του εμπορίου. Η θεωρία αυτή στήριξε τις αρχικές επιλογές για την ολοκλήρωση της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ξεκίνησε ως Οικονομική Κοινότητα, με βάση την ορολογία του Balassa², και αποτέλεσε την πρώτη πρακτικά παγκόσμια προσπάθεια για ενοποίηση

² Σύμφωνα με τον Balassa (1961, 1976) η οικονομική ολοκλήρωση ως διαδικασία διέρχεται από πέντε διακριτά στάδια τα οποία είναι τα εξής:

-Περιοχή ελεύθερου εμπορίου (Free trade area). Δεν υπάρχουν δασμολογικά εμπόδια ή ποσοτικοί περιορισμοί στο εμπόριο μεταξύ των μελών, αλλά ως προς τους τρίτους δεν υπάρχει εναρμονισμένη εμπορική πολιτική, δηλαδή κάθε χώρα ορίζει από μόνη της τους δασμούς και τις ποσοστώσεις που επιβάλλει σε τρίτες χώρες εκτός της περιοχής. (π.χ. ΕFTA)

-Εμπορική ένωση (Customs union). Δεν υπάρχουν δασμοί ή ποσοστώσεις μεταξύ των χωρών μελών, ενώ μπορούν από κοινού να επιβληθούν κάποιοι δασμοί προς τρίτες χώρες (κοινή εμπορική πολιτική) (π.χ. GATT/WTO).

-Ενιαία αγορά (Common market). Στην περίπτωση αυτή ισχύει ότι και στην εμπορική ένωση, αλλά υπάρχει και ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίου και εργασίας. Επιπλέον, εφαρμόζονται από κοινού ποσοστώσεις και δασμοί προς τρίτες χώρες.

ανεξάρτητων και κυρίαρχων κρατών. Σταδιακά, η ενοποίηση εντατικοποιήθηκε και για μέρος των εμπλεκόμενων είχε ως τελικό στόχο την ολοκλήρωση της Ευρώπης σε μια ομοσπονδία. Στόχος αυτού του βιβλίου είναι, η ιστορική ανασκόπηση που αναδεικνύει όχι μόνο τις τάσεις ενοποίησης αλλά και τις αντίρροπες δυνάμεις.

Η γενική ιδέα του βιβλίου είναι να παρουσιαστεί η εμβάθυνση της ενοποίησης μέσα από κάθε πολιτικής: η διαλεκτική ανάμεσα στις ρυθμιστικές παρεμβάσεις σε υπερεθνικό ή εθνικό επίπεδο είναι η ουσία της ενοποίησης στη σημερινή Ευρώπη. Η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου ξεκίνησε από έξι κράτη-μέλη και σταδιακά διευρύνθηκε σε 28 κράτη-μέλη μέχρι το 2015. Συγχρόνως, ο βαθμός ενοποίησης πέρασε από μια ατελή Κοινή Αγορά σε μια Ένωση με μεγάλο αριθμό τομέων που ρυθμίζονται υπερεθνικά, έστω και αν κάποιοι από αυτούς υπακούουν σε κανόνες μεταβλητής γεωμετρίας. Η σύσφιξη των σχέσεων, δηλαδή η αύξηση της δικαιοδοσίας της υπερεθνικής παρέμβασης με αντίστοιχη μείωση των εθνικών βαθμών ελευθερίας, συνήθως αποφασίζεται και νομοθετείται σε περιόδους οικονομικής μεγέθυνσης. Αντίθετα, σε περιόδους κρίσης, επανεμφανίζονται φυγόκεντρες τάσεις προστατευτισμού και προσπάθειες εθνικών μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης, που ωστόσο δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, εφόσον υπάρχει κοινοτικό κεκτημένο, παρά μόνο αν η ΕΕ οδηγηθεί επίσημα με διάλυση ή τάσεις από-ενοποίησης.

Οι πολίτες και τα κράτη ζητούν συνεχώς τεκμήρια ότι η συμμετοχή τους στην Ενωμένη Ευρώπη είναι προς όφελος τους και δεν επιβαρύνονται περισσότερο από όσο κερδίζουν. Ωστόσο, μια τέτοια απόδειξη είναι πρακτικά αδύνατη, εφόσον δεν μπορεί να αποδειχθεί ποιο θα ήταν το κόστος και ποιο το όφελος εάν ζούσαμε σε έναν αλλιώς κόσμο. Έτσι, τότε με τεκμηριωμένες αναλύσεις, τότε με διαίσθηση και τότε με δογματισμό, δημιουργούνται θετικοί ή αντίστοιχα αρνητικοί συνειρμοί για την ΕΕ, με αποτέλεσμα την αύξηση ή τη μείωση των Ευρωπαϊστών και των Ευρωσκεπτικιστών αντίστοιχα.

-Οικονομική ένωση (Economic union). Η οικονομική ένωση έχει όλα τα χαρακτηριστικά της ενιαίας αγοράς, αλλά και προβλέπει την άσκηση εναρμονισμένης δημοσιονομικής, νομισματικής, βιομηχανικής, περιφερειακής πολιτικής και πολιτικής μεταφορών, καθώς και άλλων αντικυκλικών πολιτικών.

-Πλήρης οικονομική ένωση (Total economic union). Στην περίπτωση αυτή υπάρχει πλήρης ενοποίηση των οικονομικών πολιτικών και απαιτείται η παρουσία μιας υπερεθνικής αρχής της οποίας οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη.

Ο Balassa (1976), επίσης, ορίζει τέσσερις διαφορετικούς τύπους ολοκλήρωσης ως εξής:

-Εμπορική ολοκλήρωση (trade integration) που σημαίνει την κατάργηση εμπορικών εμποδίων.

-Ολοκλήρωση συντελεστών (factor integration) που αναφέρεται στην ελεύθερη μετακίνηση των παραγωγικών συντελεστών.

-Πολιτική ολοκλήρωση (policy integration) που σημαίνει την εναρμόνιση των οικονομικών πολιτικών.

-Πλήρης ολοκλήρωση (total integration), δηλαδή, η πλήρης ενοποίηση των πολιτικών των κρατών μελών.

Έτσι, η ενοποίηση προχωράει σταδιακά και ενίοτε δημιουργεί οξύνσεις ή ακόμα και οπισθοχωρήσεις. Ο τρόπος υλοποίησης που υιοθετείται για κάθε κοινοτική πολιτική μπορεί να διαφέρει και θεωρητικά και πρακτικά επιλέγοντας ανάμεσα σε εναλλακτικά μοντέλα, όπως «ανοικτού συντονισμού», «κοινοτικής επιβολής» ή κάποιας ενδιάμεσης συμφωνίας και η εξέλιξη στο χρόνο έχει περάσει από διαφορετικά στάδια, χωρίς να καταλήξει σε μια και μοναδική άριστη λύση. Η διακυβέρνηση είναι συνάρτηση του χρόνου και της διαπραγματευτικής δύναμης (Faludi 2006).

Η Μέθοδος Ανοικτού Συντονισμού παρέχει νέο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών με αντικείμενο τη σύγκλιση των εθνικών πολιτικών προκειμένου να επιτευχθούν ορισμένοι κοινοί στόχοι. Στο πλαίσιο αυτής της διακυβερνητικής μεθόδου, τα κράτη-μέλη αξιολογούνται από άλλα κράτη μέλη («άσκηση πίεσης από ομοτίμους») και η Επιτροπή έχει μόνον εποπτικό ρόλο. Η ανοικτή μέθοδος συντονισμού εφαρμόζεται σε τομείς που ανήκουν στην αρμοδιότητα των κρατών-μελών και περιλαμβάνει μέτρα «ελαστικού χαρακτήρα» (soft law), τα οποία δεν έχουν ποτέ τη μορφή οδηγιών, κανονισμών ή αποφάσεων. Κατ' αυτό τον τρόπο, στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισσαβόνας, η ΑΜΣ επιβάλλει στα κράτη-μέλη να καταρτίσουν σχέδια εθνικών μεταρρυθμίσεων και να τα διαβιβάσουν στην Επιτροπή.

Στα επόμενα κεφάλαια, η οικονομική πολιτική αναλύεται με γνώμονα τον βαθμό υπερεθνικότητάς της που μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις κατηγορίες:

- την εξ αρχής πλήρως υπερεθνική πολιτική
- την πολιτική στην οποία υπήρξαν αλλαγές στη διάρκεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης με αύξηση των υπερεθνικών αρμοδιοτήτων
- την πολιτική όπου υπάρχει εταιρική σχέση μεταξύ ΕΕ και κρατών-μελών και τέλος
- την πολιτική που εναρμονίζεται απλώς με μέθοδο ανοικτού συντονισμού.

Πίνακας 1.1: Βαθμός υπερεθνικότητας πολιτικών

	Απόλυτα υπερεθνική πολιτική	Σταδιακή αύξηση επιρροής της υπερεθνικής παρέμβασης	Μεικτή διαδικασία λήψης αποφάσεων	Μέθοδος ανοικτού συντονισμού
Ενιαία Αγορά	X			
Εξωτερική εμπορική – οικονομική πολιτική	X			
Κοινή Γεωργική Πολιτική	X			
Οικονομική και Νομισματική Ένωση		X		
Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης			X	

	Απόλυτα υπερεθνική πολιτική	Σταδιακή αύξηση επιρροής της υπερεθνικής πα- ρέμβασης	Μεικτή διαδι- κασία λήψης αποφάσεων	Μέθοδος ανοι- κτού συντονι- σμού
Πολιτική ανταγωνιστικό- τητας				X
Κοινωνική πολιτική				X

Προσπάθειες συντονισμού γίνονται για την ενεργειακή, περιβαλλοντική και εκπαιδευτική πολιτική που είναι ωστόσο αρκετά περιορισμένης εμβέλειας και γι' αυτό δεν αναφέρονται διεξοδικά παρά μόνο στο μέτρο που εμπλέκονται με τις παραπάνω κύριες πολιτικές.

2. Το διεθνές περιβάλλον

Η ΕΕ βρίσκεται σε μια διαλεκτική σχέση με το διεθνές οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον, εφόσον επηρεάζεται από αυτό, αλλά παράλληλα και λόγω της σχετικής της σημασίας, το επηρεάζει τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Αυτή η αλληλεπίδραση εξηγεί εν μέρει τις αποφάσεις οικονομικής πολιτικής, αλλά και βοηθάει να εκτιμήσει κανείς τις μελλοντικές τάσεις.

Η γενική κατεύθυνση της συνεργασίας και του εμπορίου μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δεν αφορούσε μόνο στην Ευρώπη, αλλά ήταν ένα παγκόσμιο φαινόμενο, που αποσκοπούσε εν μέρει στη διασφάλιση της ειρήνης και εν μέρει στα οικονομικά οφέλη. Οπότε, τόσο για οικονομικούς όσο και για πολιτικούς λόγους, προωθήθηκε η αύξηση του εμπορίου με ρυθμούς πολύ μεγαλύτερους από οποιαδήποτε άλλη περίοδο στο παρελθόν, συχνά μάλιστα το διεθνές εμπόριο μεγεθυνόταν ταχύτερα από το ΑΕΠ. Σε πραγματικές τιμές, στα πρώτα 50 χρόνια μετά τον πόλεμο, το ΑΕΠ οκταπλασιάστηκε, ενώ το διεθνές εμπόριο δεκαπλασιάστηκε, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης κοντά στο 8%.

2.1 Οι διεθνείς οργανισμοί

2.1.1 Εισαγωγή

Η μεγέθυνση του όγκου του εμπορίου σε παγκόσμιο επίπεδο υποστηρίχθηκε από τη δημιουργία μιας σειράς διεθνών οργανισμών και στον σχεδιασμό στρατηγικών διεύρυνσης του διεθνούς εμπορίου. **Το βασικό χαρακτηριστικό των διεθνών οργανισμών είναι ότι η λειτουργία τους στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαιότητας** ενώ οι δυνατότητες επιβολής κυρώσεων είναι περιορισμένες (καμιά φορά πρακτικά έως και ανύπαρκτες). Εκτός από τους διεθνείς οργανισμούς, δημιουργήθηκε και μια τάση για περιφερειακές οικονομικές συνεργασίες. Οι συνεργασίες αυτές έχουν διαφορετικούς στόχους, βαθμούς ελευθερίας και επίπεδο επιτυχίας.

Οι κυριότεροι διεθνείς οργανισμοί, των οποίων το σκεπτικό και οι αρμοδιότητες

επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν το διεθνές εμπόριο και τις άμεσες ξένες επενδύσεις, είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, ο ΟΗΕ και ιδιαίτερα η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD). Έμμεσα (κυρίως μέσω της διαμόρφωσης του γενικού κλίματος) παίζουν κάποιο ρόλο και το δίδυμο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – Παγκόσμια Τράπεζα, καθώς και ο ΟΟΣΑ. Ωστόσο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ξεκίνησε να παίζει ένα σημαντικό ρόλο για την ΕΕ μετά την κρίση του 2008.

Πίνακας 2.1 Χρόνος Ίδρυσης των οργανισμών που επηρεάζουν την ευρωπαϊκή πολιτική

Οργανισμός	Χρόνος Ίδρυσης
GATT – Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου	1947/1995
ΟΗΕ – UNCTAD	1945/1964
Παγκόσμια Τράπεζα – Διεθνές Νομισματικό Ταμείο	1945
Organization for European Economic Co-Operation (OECE) – ΟΟΣΑ	1948/1961

2.1.2 Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

Μετά την λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, οι κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών πρότειναν την ίδρυση ενός παγκόσμιου εμπορικού φορέα, ο οποίος επρόκειτο να ονομαστεί Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου (International Trade Organization – ITO). Λόγω των δυσκολιών που προέκυψαν, οι προσδοκίες μειώθηκαν και το 1948, μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ 50 περίπου χωρών, υπεγράφη η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου από 23 χώρες (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT), η οποία έθεσε τις βάσεις και τις αρχές για την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου. Για την υλοποίηση και την παρακολούθηση αυτής της Συμφωνίας δημιουργήθηκε μια άτυπη γραμματεία, η οποία και διεξήγαγε σειρά διαπραγματεύσεων με στόχο τη φιλελευθεροποίηση των συναλλαγών. Ο Οργανισμός ήταν γνωστός ως GATT μέχρι την μετονομασία του (λόγω της διενέργησης των αρμοδιοτήτων του) σε Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ).

Οι βασικές αρχές του συστήματος ήταν (και παραμένουν):

- η ίση μεταχείριση των μελών με τη ρήτρα του μάλλον ευνοουμένου κράτους
- η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου μέσω πολυμερών διαπραγματεύσεων
- η διαφάνεια και πληροφόρηση των ενδιαφερομένων μερών και η εξασφάλιση ότι δεν θα υπάρχουν πολιτικές αυθαίρετης και αδικαιολόγητης προστασίας
- η ανταγωνιστικότητα και η αποθάρρυνση κάθε μορφής αθέμιτης προστασίας

- η ειδική μεταχείριση των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, αναγνωρίζοντας την ανάγκη προτιμησιακής προσέγγισης για να διευκολυνθεί η ενσωμάτωσής τους στο παγκόσμιο εμπόριο.

Πιο συγκεκριμένα, το σύστημα της GATT στηρίχτηκε στη *ρήτρα του μάλλον ευνοουμένου κράτους*, η οποία προβλέπει ότι οι υπογράφοντες παρέχουν αμοιβαία εμπορικά δικαιώματα ίσα με αυτά οποιουδήποτε τρίτου. Πρόκειται δηλαδή για μια ρήτρα ίσης εμπορικής μεταχείρισης καθώς αποτελεί την πιο σίγουρη ασφαλιστική δικλείδα ενάντια σε μέτρα προστατευτισμού. Η ρήτρα αυτή δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση των αναπτυσσόμενων κρατών, στα οποία είναι λογικό οι αναπτυγμένες χώρες να παραχωρούν τη δυνατότητα ατελών εισαγωγών. Τα μέλη του οργανισμού δεν μπορούν να επικαλεστούν τη ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους σε τέτοιες μονομερείς παραχωρήσεις ή άδειες για περιφερειακές συμφωνίες (trade blocks).

Από το 1948 έως τα μέσα του 1994, η GATT ολοκλήρωσε μια σειρά από συσκέψεις ή/και μακροχρόνιους γύρους συσκέψεων, στη διάρκεια των οποίων ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις που διευκόλυναν το διεθνές εμπόριο:

Πίνακας 2.2: Πολυμερείς διαπραγματεύσεις της GATT και του ΠΟΕ

Έτος	Τόπος	Αποφάσεις	Χώρες
1947	Γενεύη	Υιοθέτηση της GATT	23
1949	Annecy, Γαλλία	Μείωση δασμών	13
1951	Torquay, Αγγλία	Μείωση δασμών	38
1959	Γενεύη	Μείωση δασμών	26
1960-62	Γενεύη	Μείωση δασμών (Γύρος Dillon)	26
1962-67	Γενεύη	Μείωση δασμών (Γύρος Kennedy)	62
1973-79	Τόκιο	Πρώτη προσπάθεια αναμόρφωσης του συστήματος Συνολική μείωση δασμών σε ένα μέσο επίπεδο 35% καθώς και 5-8% για τις ανεπτυγμένες χώρες. Εισαγωγή νέας κωδικοποίησης στους δασμούς. (Γύρος Τόκιο)	102
1986-1994	Ουρουγουάη	Διεύρυνση αρμοδιοτήτων της GATT Περιορισμός αγροτικών επιδοτήσεων Εισαγωγή εμπορίου υπηρεσιών Πνευματικά δικαιώματα Παρουσίαση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ΠΟΕ. (Γύρος Ουρουγουάης)	123
1995	Ίδρυση ΠΟΕ		87

Έτος	Τύπος	Αποφάσεις	Χώρες
2001-	Ντόχα	Δασμοί, μη δασμολογικά μέτρα, γεωργικά προϊόντα, συνθήκες εργασίας, περιβάλλον, ανταγωνισμός, επενδύσεις, διαφάνεια, διπλώματα ευρεσιτεχνίας, πνευματικά δικαιώματα κ.λπ.	159

Πηγή: Werner Antweiler Jr, "A Brief History of GATT", 1995 & WTO.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε ο ρόλος της GATT όταν παρουσιάστηκε μια γενικευμένη κρίση στην παγκόσμια κλωστοϋφαντουργία, με την εκβιομηχάνιση αναπτυσσομένων κρατών, που κατέκλυσαν την αγορά των χωρών του ΟΟΣΑ με ιδιαίτερα φτηνά προϊόντα. Σε μια προσπάθεια ελέγχου του εμπορίου υφασμάτων και ινών, μεταξύ 1974 και 1994 η GATT οργάνωσε πολυμερείς διαπραγματεύσεις που κατέληξαν σε **Πολυϊνικές Συμφωνίες** (Multi-Fiber Agreements), οι οποίες έθεταν ποσοστώσεις εισαγωγών και εξαγωγών ανά είδος και ανά γεωγραφική περιοχή. Για την χρονική περίοδο 1994 έως 2004 σχεδιάστηκε ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής και ενσωμάτωσης των κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων στους κανόνες της GATT (World Trade Organization). Η αναδιάρθρωση της παραγωγής και του εμπορίου της κλωστοϋφαντουργίας σε παγκόσμιο επίπεδο ολοκληρώθηκε και μετά το 2005 σταμάτησε ο διαμεσολαβητικός ρόλος του οργανισμού. Μετά τη σταδιακή απελευθέρωση, η μαζική είσοδος της Κίνας στον κλάδο δημιούργησε νέες πιέσεις και την ανάγκη για συχνές διμερείς (Κίνα-ΗΠΑ, Κίνα-Ε.Ε.) διαπραγματεύσεις.

Κατά τη διάρκεια λειτουργίας της GATT, έγινε σαφής η ανάγκη να στραφούν οι διαπραγματεύσεις και σε άλλα μέτρα εκτός του δασμολογικού αφοπλισμού, όπως επίσης και να μετεξελιχθεί ο οργανισμός από άτυπο όργανο παρακολούθησης σε ένα φορέα με πιο ενεργό ρυθμιστικό ρόλο. Μετά τον γύρο της Ουρουγουάης, υπεγράφη η Τελική Πράξη, με την οποία ο βασικός σχεδιασμός και η εφαρμογή πολιτικών απελευθέρωσης και εναρμόνισης του εμπορίου σε παγκόσμιο επίπεδο, μετεξελίχθηκαν και μετουσιώθηκαν. Για την παρακολούθηση του η GATT πέρασε σε έναν νέο φορέα, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου – ΠΟΕ (World Trade Organisation-WTO), που από τον Μάρτιο του 2015 αριθμεί 161 μέλη, από τα οποία προέρχεται το 97% του διεθνούς εμπορίου. Νομική βάση παραμένει η Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου του 1948 και οι αναθεωρήσεις της.

Στη βάση του συστήματος βρίσκονται οι διαπραγματεύσεις για:

Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, που έχει ήδη επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό, με ειδική μεταχείριση στα αγροτικά προϊόντα (λόγω της ευπαθούς φύσης των προϊόντων, της πολιτικής σημασίας και της χαμηλής παραγωγικότητας του τομέα αλλά και της σημασίας του για τις αναπτυσσόμενες χώρες). Στον τομέα αυτό, ιδιαίτερο ρόλο παίζει το θέμα των κρατικών προμηθειών, των τεχνικών προδιαγραφών,

των επιδοτήσεων και των πρακτικών dumping³.

- **Ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών**, ιδιαίτερα στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, των τηλεπικοινωνιών και του τουρισμού (General Agreement on Trade in Services – GATS).
- **Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας**, δηλαδή copyrights, διπλώματα ευρεσιτεχνιών, εμπορικά σήματα, γεωγραφικές ονομασίες προέλευσης, βιομηχανικός σχεδιασμός, σχεδιασμός ολοκληρωμένων κυκλωμάτων, εμπορικά μυστικά.
- **Διακανονισμός αντιδικιών** (Dispute Settlement) στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών. Αν δεν προκύψει διμερής συμφωνία, το θέμα διευθετείται νομικά, με βάση τη διαιτησία ειδικών, στο πλαίσιο του ΠΟΕ. Από το 1948 ως το 1994, η GATT πήρε μέρος σε 300 τέτοιους διακανονισμούς.
- **Περιοδική απογραφή πολιτικής** στα μέλη του ΠΟΕ με συστάσεις για τη βελτίωση της.
- **Προσπάθεια υποστήριξης των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών με ειδικά μέσα.**

Τη μεγαλύτερη έμφαση του ΠΟΕ δίνει στην κατάργηση των εμποδίων στο εμπόριο γεωργικών προϊόντων, που για λόγους κοινωνικοπολιτικής στρατηγικής προστατεύουν πολλές αναπτυγμένες χώρες (και ιδιαίτερα η ΕΕ), ενώ πρόκειται για τον κατ'εξοχήν κλάδο που μπορούν να χρησιμοποιήσουν ως μοχλό ανάπτυξης οι αναπτυσσόμενες χώρες.

Οι αποφάσεις του ΠΟΕ σχετικά με την επίβλεψη και εναρμόνιση των κανόνων διεξαγωγής του εμπορίου σε παγκόσμιο επίπεδο και ο βαθμός υλοποίησης τους, έχουν κατά καιρούς αποτελέσει αντικείμενο σοβαρής κριτικής και αμφισβήτησης (Pollock, 2002). Βάση για τους παραπάνω ισχυρισμούς αποτελεί το γεγονός της μη ικανοποιητικής και ανεπαρκούς αντιπροσώπευσης των φτωχότερων χωρών, λόγω οικονομικών δυσκολιών και περιορισμένων πόρων. Οι πλουσιότερες χώρες συγκροτούν πολυπληθέστερες, καλύτερα καταρτισμένες ομάδες αντιπροσώπων, οι οποίες και χειρίζονται αποτελεσματικότερα τις διαδικασίες συνομιλίας και εμπορικού διαλόγου, με στόχο την επίτευξη εμπορικών συμφωνιών. Παραδείγματα όπου οι πολιτικές του ΠΟΕ έχουν υποστεί κριτική είναι:

- **Οι γεωργικές καλλιέργειες.** Ο ΠΟΕ έχει κατά καιρούς υποχρεώσει τις μικρότερες και τις αναπτυσσόμενες χώρες να βελτιώσουν την πρόσβαση στην αγορά, μειώνοντας τις παροχές και επιχορηγήσεις στην γεωργία, γεγονός το οποίο είχε στρεβλωτικά για την οικονομία αποτελέσματα, κυρίως στην περίπτωση μικρών οικονομιών, με μικρό δείκτη εκβιομηχάνισης, χωρίς να έχει πετύχει αντίστοιχες παραχωρήσεις από τις μεγάλες αναπτυγμένες αγορές.
- **Ασυμβατότητα μεταξύ Πολυϊνικών Συμφωνιών και Συμφώνων για Ίνες και ενδύματα.** Επειδή η προστιθέμενη αξία στους δύο κλάδους είναι διαφορετική, η υποστή-

³ Dumping ονομάζεται η τιμολογιακή πρακτική κατά την οποία μια επιχείρηση χρεώνει χαμηλότερη τιμή στα εξαγόμενα αγαθά από αυτήν που χρεώνει στα ίδια αγαθά όταν πωλούνται εγχωρίως. (Krugman, P., Obstfeld, M., 2011)

ριξη στην κλωστοϋφαντουργία μπορεί να δράσει ως μέσο αποτελεσματικής προσαρμογής για το έτοιμο ένδυμα.

Ο τελευταίος γύρος διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ ξεκίνησε το 2001 και είναι γνωστός ως Γύρος της Doha. Εκτός από τα βασικά θέματα εμπορίου, στόχος είναι να επιτευχθεί πρόοδος σε θέματα όπως:

- Θαλάσσιες μεταφορές
- Κρατικές προμήθειες
- Υπηρεσίες και περιβάλλον
- Τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες
- Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες
- Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας
- Αγροτικά
- Κλωστοϋφαντουργικά.

Ο γύρος αυτός των διαπραγματεύσεων, που είχε ως στόχο να ολοκληρωθεί το 2005, συνάντησε σειρά εμποδίων, λόγω των πολιτικών αντιθέσεων που αφορούν στην αμφισβήτηση του οφέλους της διεθνούς εημερίας από την παγκοσμιοποίηση. Ένα μέρος των αναπτυσσομένων χωρών διαπιστώνει ότι το όφελος από το εμπόριο είναι περιορισμένο και ασύμμετρα κατανομημένο, ενώ η εισαγωγική διείσδυση, η ανεργία και ο περιορισμός των δαπανών του κράτους προνοίας δημιουργεί αντιδράσεις και στις αναπτυγμένες χώρες. Ο Γύρος παραμένει ανοικτός, παρά την πρόοδο που έχει πραγματοποιηθεί σε κάποιους τομείς και υπάρχουν ελπίδες ότι με το τέλος της οικονομικής κρίσης του 2008 θα βελτιωθούν οι προοπτικές ολοκλήρωσής του. Ωστόσο η μακροχρόνια περίοδος διαπραγματεύσεων χωρίς ουσιαστικές αλλαγές στο παγκόσμιο εμπορικό καθεστώς που παραπέμπουν σε στασιμότητα έχει δημιουργήσει αρκετές επιφυλάξεις σε ότι αφορά την τελική επιτυχία.

Για την ΕΕ ο ΠΟΕ ασκεί σημαντική επιρροή στην υλοποίηση και μεταρρυθμίσεις της ΚΓΠ και στις προτιμησιακές επιλεκτικές συμφωνίες με τρίτες χώρες.

2.1.3 Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών – ΟΗΕ (United Nations – U.N.)

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών είναι περισσότερο γνωστός για τον πολιτικό του ρόλο. Η Χάρτα του ΟΗΕ υπογράφηκε από τις πρώτες χώρες μέλη το 1945. Ορισμένοι διεθνείς οργανισμοί, οι οποίοι σήμερα εποπτεύονται ή τελούν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, όπως π.χ. ο Διεθνής Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών, υπάρχουν ήδη από τον 19^ο αιώνα, άλλοι όμως δημιουργήθηκαν με βάση τις παγκόσμιες ανάγκες που προκύπτουν σταδιακά.

Από πλευράς οικονομικής πολιτικής, και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, ο ΟΗΕ επηρεάζει την Ευρωπαϊκή πολιτική κυρίως στους εξής τομείς:

- βοήθεια αναπτυσσόμενων κρατών: μέσω της UNCTAD, προωθεί ένα σύστημα γενικευμένων προτιμήσεων, ώστε οι αναπτυγμένες χώρες να βοηθούν τις υπό ανάπτυξη χώρες και συγχρόνως λειτουργεί ως σύμβουλος τους
- προστασία του περιβάλλοντος: επηρεάζει άμεσα την Ευρωπαϊκή πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος
- έρευνα για ιατρικούς σκοπούς και καταπολέμηση της παγκόσμιας φτώχειας: αποτελούν τομείς στους οποίους η Ε.Ε. και οι αντίστοιχες οργανώσεις του ΟΗΕ συνεργάζονται.

2.1.2.1 UNCTAD

Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, παρατηρήθηκε ολοένα και συχνότερη διατύπωση σκέψεων και ανησυχιών σχετικά με τον προσδιορισμό του ρόλου των αναπτυσσόμενων χωρών στον παγκόσμιο εμπορικό χάρτη. Αποτέλεσμα υπήρξε η οργάνωση ενός συνεδρίου με σκοπό την συζήτηση γύρω από προβλήματα παρόμοιας φύσης, καθώς και προτάσεις αντιμετώπισής τους. Η πρώτη Συνδιάσκεψη για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD) έγινε το 1964 στην Γενεύη. Δεδομένης της βαρύτητας της συνολικής θεματικής ατζέντας, αποφασίστηκε να συγκαλείται κάθε 4 έτη. Η UNCTAD προχώρησε στην ενίσχυση της στάσης της στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι.

Πιο συγκεκριμένα:

- Ενισχύθηκε ο ρόλος της ως διακυβερνητικού φορέα προώθησης διαλόγου και διαπραγματευτικών διαδικασιών μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσομένων χωρών.
- Ενισχύθηκε, επίσης ο συμβουλευτικός της ρόλος σε θέματα σχεδιασμού και εφαρμογής αναπτυξιακών πολιτικών.
- Συνέβαλε στην επίτευξη του στόχου παροχής οικονομικής βοήθειας που αντιστοιχεί σε ποσοστό 0,7% του συνολικού ΑΕΠ των ανεπτυγμένων χωρών, προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, με σκοπό την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξή τους. Ο στόχος αυτός όμως δεν έχει επιτευχθεί.
- Από το 1971 και μετά, προώθησε την περαιτέρω κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση των αναπτυσσόμενων χωρών σε Λιγότερο και Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες, παρέχοντας έναν επαρκέστερο βαθμό περιγραφής της οικονομικής κατάστασης που καλείται να βελτιώσει.
- Καταχωρεί και δίνει στη δημοσιότητα στατιστικά στοιχεία μεταξύ των οποίων σημαντικές είναι οι ροές και το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων σε όλα τα μέλη του ΟΗΕ.

Δεδομένων των οικονομικών κρίσεων και προβλημάτων που παρουσιάστηκαν την δεκαετία του '80, το έργο της UNCTAD έγινε δυσκολότερο, καθώς οι περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες είχαν δεχθεί μια σειρά από οικονομικά πλήγματα, που προκάλεσαν χρηματοδοτική αστάθεια, η οποία τους δημιουργούσε δυσχέρειες στο να υποστηρίξουν επαρκώς και σε μεγάλη κλίμακα τα ιδιαίτερα φιλόδοξα σχέδια χρηματοδότησης των οικονομικά ασθενέστερων χωρών του κόσμου. Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες, η UNCTAD κατάφερε να προωθήσει μια σειρά από μηχανισμούς αποτελεσματικότερης διαχείρισης των οικονομικών πόρων:

- Ενίσχυσε το περιεχόμενο του διακυβερνητικού μοντέλου ανάλυσης, ειδικότερα στους τομείς της μακροοικονομικής διαχείρισης, καθώς και των διεθνών χρηματοδοτικών θεμάτων.
- Προώθησε την προσπάθεια των οικονομικά υποανάπτυκτων χωρών για ενσωμάτωση στο παγκόσμιο σύστημα εμπορίου.

Η απελευθέρωση των αγορών που έλαβε χώρα κατά τη δεκαετία του 1990 επηρέασε το μίγμα πολιτικής της UNCTAD, η οποία:

- Εστίασε την προσοχή της σε θέματα διασύνδεσης εμπορίου, χρηματοδοτικών ροών, επένδυσης, τεχνολογίας και ανάπτυξης των επιχειρήσεων. Η αύξηση των χρηματοδοτικών ροών που παρατηρήθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 οδήγησε στην αύξηση του βαθμού κινδύνου των επενδύσεων, οδηγώντας στην ανάπτυξη αποτελεσματικότερων μορφών ταυτοποίησης και αντιμετώπισής του.
- Επέκτεινε και διαφοροποίησε τις μορφές οικονομικής ενίσχυσης, προκειμένου να καλύψει αποτελεσματικότερα τις αναπτυξιακές ανάγκες των ΛΑΧ.
- Ο στρατηγικός σχεδιασμός καθώς και ο οικονομικά αποτελεσματικός προσανατολισμός των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) αποτέλεσαν ένα από τα βασικότερα εργαλεία αναπτυξιακής ενίσχυσης της UNCTAD απέναντι στις ΛΑΧ.

Πίνακας 2.3: Σημαντικότερα γεγονότα της UNCTAD

Περίοδος	
1960-1980	Σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων (1968) Σύναψη Διεθνών Συμφωνιών σε Προϊόντα
1980-1990	Σύμφωνο του Παγκόσμιου Συστήματος Εμπορικών Προτιμήσεων μεταξύ των Αναπτυσσόμενων Χωρών (1989)

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, ακολουθώντας μια σειρά από κριτήρια⁴, συ-

⁴ Τα κριτήρια αυτά είναι: α) συγκριτικά χαμηλό εισόδημα, όπως προσδιορίζεται από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, β) περιορισμένοι ανθρώπινοι πόροι (Επαυξημένος Δείκτης Φυσικής Ποιότητας Ζωής) και γ) χαμηλό επίπεδο οικονομικής διαφοροποίησης. Το ελάχιστο κατά κεφαλήν ΑΕΠ που χρη-

ντάσσει κάθε τρία έτη μια λίστα η οποία περιλαμβάνει τις ΛΑΧ. Στόχος της παραπάνω λίστας είναι η προσπάθεια χαρτογράφησης της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί σε παγκόσμιο επίπεδο, με σκοπό από την μία πλευρά την ταυτοποίηση των προβλημάτων που επικρατούν στις παραπάνω οικονομίες, και από την άλλη, τον σχεδιασμό και την πρόταση μέτρων αντιμετώπισης των παραπάνω προβλημάτων, με τελικό στόχο τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των χωρών αυτών.

Πολλές από τις κυβερνήσεις των Λιγότερο Ανπτυγμένων Χωρών τα τελευταία χρόνια καταβάλλουν **προσπάθειες για την ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας τους, απελευθερώνοντας τα** εμπόδια που συναντούν οι ΑΞΕ στις χώρες αυτές. Στο σημείο αυτό, τίθενται, ωστόσο, ζητήματα αποτελεσματικότητας των διαρθρωτικών πολιτικών αλλαγής, ποιότητας των ΑΞΕ που εισρέουν στη χώρα (εάν δηλαδή ανταποκρίνονται στις ενδογενείς συνθήκες και εάν οι ενδογενείς συνθήκες είναι οι κατάλληλες για αυτές), καθώς και ερωτήματα ως προς το σε ποια κατεύθυνση πρέπει να κινηθεί η οικονομική πολιτική προκειμένου να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των ΑΞΕ. Δεδομένων των προβλημάτων που υπάρχουν στην αποτελεσματική και έγκυρη παρατήρηση των επιπτώσεων από τις επενδυτικές αποφάσεις, η UNCTAD παρεμβαίνει (μέσω της σύνταξης εθνικών εκθέσεων Επενδυτικής Πολιτικής), προκειμένου να καλύψει το κενό, παρέχοντας επαρκή πληροφόρηση, τόσο για τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα, όσο και για τις απαραίτητες διαδικασίες που χρειάζονται για την πληρέστερη οικονομική αξιοποίηση των εισροών κεφαλαίου (UNCTAD, 2002).

Κατά καιρούς, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η UNCTAD ενεργεί άριστα για τις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά δεν καταβάλλει τις μέγιστες προσπάθειες για τις φτωχότερες και περισσότερο υπανάπτυκτες χώρες, ειδικότερα σε θέματα διεθνούς εμπορίου (WTO) (Mehta, 2004). Η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ έχουν κατά καιρούς διατυπώσει την άποψη ότι η UNCTAD πρέπει να επικεντρώνεται περισσότερο σε θέματα δημιουργίας και ανάπτυξης υποδομών, παρά στον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών. Η παραπάνω διαφωνία των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών με τον ρόλο που οφείλει να έχει η UNCTAD στη διεθνή εμπορική σκηνή, αποτυπώνεται και στο ποσοστό συμμετοχής των πλούσιων χωρών στις συνεδριάσεις του φορέα.

Για την ΕΕ, ο ρόλος της UNCTAD είναι σχετικά περιορισμένος και αφορά στις διμεσολαβητικές προσπάθειες να αυξηθεί η πρόσβαση των αναπτυσσόμενων κρατών στις εισαγωγές στην ΕΕ μέσω δασμολογικού αφοπλισμού και κατάργησης τυχόν παρα-δασμολογικών εμποδίων. Επίσης από πλευράς υποστήριξης πολιτικής η UNCTAD δημοσιεύει σειρά δεικτών (π.χ. άμεσες ξένες επενδύσεις) και πιλοτικών προγραμμάτων που μπορούν να χρησιμεύσουν στον σχεδιασμό της ευρωπαϊκής πολιτικής.

σιμοποιήθηκε σαν όριο κατά την σύνταξη της τελευταίας κατάταξης (2002) ήταν 800 δολάρια. Χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω των 900 δολαρίων αποκλείονταν από τη λίστα.

2.1.2.2 Περιφερειακές Οικονομικές και Κοινωνικές Επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών

Υπάρχουν πέντε περιφερειακές οικονομικές επιτροπές: Ασίας και Ειρηνικού UNESCAP (United Nations Economic Social Commission for Asia and the Pacific) με 53 χώρες μέλη, Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής ECLAC (Economic Commission for Latin America) με 44 χώρες μέλη, Ευρώπης UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) με 56 χώρες μέλη, Δυτικής Ασίας ESCWA (United Nations Economic Social Commission for Western Asia) με 17 χώρες μέλη και Αφρικής UNECA (United Nations Economic Commission for Africa) με 54 χώρες μέλη. Οι επιτροπές αυτές έχουν ως κοινούς στόχους: τη γραμματειακή υποστήριξη του Οργανισμού, τη συλλογή, επεξεργασία και επεξήγηση δεδομένων, τη διεκπεραίωση ερευνών, τη σύσταση συμβουλευτικών επιτροπών, την ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ των μελών των διαφόρων περιοχών και την προώθηση μιας γενικότερης συνεργασίας των χωρών με τα Ηνωμένα Έθνη.

Το έργο αυτών των περιφερειακών οικονομικών και κοινωνικών επιτροπών είναι, σχεδόν αποκλειστικά, θεωρητικό. Συνίσταται κυρίως στη δημοσίευση ερευνών, στη διοργάνωση συνεδρίων και συμβουλευτικών επιτροπών και σε ένα μικρό βαθμό στη δημιουργία και διατήρηση μιας διπλωματικής οδού μεταξύ των μελών των περιοχών.

2.1.3 Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Παγκόσμια Τράπεζα

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ιδρύθηκε από 29 χώρες τον Δεκέμβριο του 1945, ως αποτέλεσμα της Συμφωνίας του Bretton Woods, με στόχο την επέκταση του διεθνούς εμπορίου και τη σταθερότητα στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Σήμερα εδρεύει στην Ουάσινγκτον και αποτελείται από 188 χώρες μέλη. Όσο ίσχυε η Συμφωνία του Bretton Woods, οι διεθνείς ισοτιμίες προσδιορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από αυτό. Τα Ευρωπαϊκά νομίσματα κινούντο σε αυτό το πλαίσιο και η ανάγκη για ένα κοινό νόμισμα ήταν λιγότερο επιτακτική, απ' ό,τι στο μεταγενέστερο πλαίσιο των κυμαινόμενων ισοτιμιών.

Τα εργαλεία πολιτικής που χρησιμοποιεί το ΔΝΤ για την επίτευξη των στόχων του εστιάζουν στην παροχή συμβουλών για στην νομισματική πολιτική των χωρών μελών του, σε τεχνική βοήθεια, όπου αυτή είναι απαραίτητη και κυρίως στον δανεισμό κεφαλαίων σε χώρες που αντιμετωπίζουν χρηματοοικονομικά προβλήματα και αδυνατούν να αντεπεξέλθουν στο εξωτερικό τους χρέος. Τα κεφάλαια που έχει στην διάθεσή του το Ταμείο προέρχονται από συνεισφορές των μελών του, οι οποίες είναι ανάλογες του ΑΕΠ. Το 1999 αυτές οι ποσοστιαίες εισφορές αυξήθηκαν σημαντικά.

Κύρια διοικητικά όργανα του ΔΝΤ είναι η Επιτροπή των Διοικητών (Committee of Governors), η Επιτροπή Ανάπτυξης (Development Committee) και το Εκτελεστι-

κό Συμβούλιο (Executive Board). Οι παγκόσμιες κρίσεις, η αδυναμία του ΔΝΤ να τις προβλέψει και το μείγμα των μέτρων πολιτικής που επιβάλλει στις δανειζόμενες χώρες έχουν προκαλέσει έντονη κριτική τα τελευταία χρόνια, τόσο σε πολιτικό επίπεδο (μη κυβερνητικοί οργανισμοί), όσο και με αυστηρά οικονομικά κριτήρια (Stiglitz, 2004; Stiglitz, 2001). Το γεγονός ότι οι χώρες που έχουν τις μεγαλύτερες συνεισφορές έχουν μόνιμους αντιπροσώπους στα διοικητικά όργανα και την αντίστοιχη επιρροή στις αποφάσεις και τους όρους που αφορούν στα δάνεια, έχει επίσης προκαλέσει σοβαρή κριτική.

Ενώ η επιρροή του ΔΝΤ περιοριζόταν στη διεθνή νομισματική πολιτική, μετά την κρίση του 2008, ζητήθηκε η συνδρομή του από την ΕΕ για τη δανειοδότηση των κρατών μελών που είχαν αδυναμία πρόσβασης στις κεφαλαιαγορές-χρηματαγορές. Η εμπειρία του Ταμείου στη σωτηρία αναπτυσσομένων χωρών από παρόμοια προβλήματα κρίθηκε απαραίτητη για την παρέμβαση της ΟΝΕ που δεν είχε αντίστοιχη εμπειρία. Το ΔΝΤ συμμετείχε με μειωψηφικό ποσοστό στα δάνεια των υπερχρεωμένων κρατών (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Κύπρος) και με παροχή τεχνογνωσίας στην υπογραφή 'μνημονίων' για τις μεταρρυθμίσεις που χρειάστηκε κάθε κράτος μέλος για να ξεκινήσει η μεγέθυνση της οικονομίας του και να μπορέσει να αποπληρώσει τα δάνεια του. Με εξαίρεση τις ζωντανές διαφωνίες για το ελληνικό πρόβλημα, η συνεργασία μεταξύ ΔΝΤ και ΕΕ-ΕΚΤ υπήρξε, σε γενικές γραμμές, εποικοδομητική (Βλ. Κεφ. Οικονομική και Νομισματική Ένωση).

Η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank, W.B) ήταν επίσης μέρος της συμφωνίας του Bretton Woods. Η πρώτη της δραστηριότητα ήταν η έκδοση δανείων για την αποκατάσταση και επαναλειτουργία της Ευρώπης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τότε, οι κύριοι στόχοι της έχουν μείνει οι ίδιοι: βοήθεια στην ανασυγκρότηση κρατών, άμεση βοήθεια σε πληγείσες περιοχές, καταπολέμηση της παγκόσμιας φτώχειας. Η τράπεζα έχει πλέον γίνει Όμιλος τραπεζών αποτελούμενη από ειδικευμένες αναπτυξιακές τράπεζες.

Η Τράπεζα δέχθηκε έντονη κριτική στο διάστημα 1980-1994 για τη μειωμένη αποτελεσματικότητά της. Παραμένει, ωστόσο, ένας από τους πιο σημαντικούς παγκόσμιους οργανισμούς, για όσες χώρες προωθούν πολιτική αναπτυξιακής βοήθειας, και κατά συνέπεια είναι αναγκαία η συνεργασία της με την Ε.Ε.

2.1.4 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης – ΟΟΣΑ

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, αποτελεί φυσική εξέλιξη του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, έχει 34 κράτη-μέλη, ενώ επιπλέον συνεργάζεται συνολικά με πάνω από 70 κράτη και φορείς διακυβέρνησης. Κύριοι στόχοι του ΟΟΣΑ, από το 1961 που ιδρύθηκε, είναι η προσπάθεια συγκρό-

τησης ισχυρής και σταθερής οικονομίας των μελών του, μέσα από τη βελτίωση της παραγωγικής και οικονομικής αποτελεσματικότητας, την αναβάθμιση των αγορών και την απελευθέρωση του εμπορίου. Ο ΟΟΣΑ καταλαμβάνει ένα κυρίαρχο ρόλο στον σχεδιασμό και την υποβολή προτάσεων μέτρων αποτελεσματικής πολιτικής στον τομέα της διακυβέρνησης του δημόσιου τομέα, ανάπτυξης και ενίσχυσης του βαθμού παγκοσμιοποίησης και ολοκλήρωσης των αγορών. Είναι ένας οργανισμός παροχής συμβουλών, χωρίς δυνατότητα επιβολής των συστάσεων του, αλλά λόγω της ποιότητας της δουλειάς του, έχει σημαντική επιρροή στις διεθνείς αγορές και σε εθνικές κυβερνήσεις.

Πιο συγκεκριμένα:

Στον μακροοικονομικό τομέα: Βασίζεται στη στενή παρακολούθηση των οικονομικών δρώμενων, τόσο στις χώρες μέλη του, όσο και εκτός της στενής ζώνης συμμετοχής του. Προβαίνει στην μέσο-μακροπρόθεσμη σύνταξη οικονομικών εκθέσεων και προτάσεων για τις παραπάνω χώρες, καθώς και για τις ευρύτερες οικονομικές εξελίξεις.

Στον εμπορικό τομέα: Προσφέρει αναλυτικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις επίλυσης θεμάτων σχετικά με την απελευθέρωση των αγορών χρήματος, αγαθών και κεφαλαίου, καθώς και των αγορών των παραγωγικών συντελεστών.

Στον τομέα της ανάπτυξης: Ο ΟΟΣΑ ενδιαφέρεται για την εύρεση βιώσιμων λύσεων αναπτυξιακής πολιτικής (κράτη-μέλη και μη). Οι αναπτυξιακές μέθοδοι και συμβουλές εκπονούνται πρωταρχικά από την Γραμματεία Ανάπτυξης και Συνεργασίας (Development and Co-operation Directorate), το Κέντρο Ανάπτυξης (Development Centre) και το Κέντρο Συνεργασίας με τα Μη-Μέλη (Centre for Co-operation with Non-Members).

Επιπλέον, κάποιοι τομείς δράσεις του ΟΟΣΑ αφορούν σε ειδικά θέματα οικονομικής πολιτικής, όπως ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη πολιτικών αποτελεσματικής διαχείρισης της επιστήμης και τεχνολογίας, η αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, η πολιτική καινοτομίας, η Εταιρική Διακυβέρνηση, η σύναψη συμφωνιών σε παγκόσμιο επίπεδο και η ανάπτυξη πολιτικών αποτελεσματικής αναδιάρθρωσης της οικονομίας. Τα μέσα που χρησιμοποιεί ο ΟΟΣΑ για να επιτύχει τους παραπάνω στόχους του είναι η σύνταξη εκθέσεων και μελετών, στις οποίες καταγράφονται τα προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα προτείνονται εναλλακτικές προσεγγίσεις αντιμετώπισης και επίλυσής τους. Στόχος του είναι η όσο το δυνατόν σφαιρική και επαρκής ενημέρωση γύρω από κάθε θέμα με το οποίο ασχολείται.

Η ΕΕ συνεργάζεται στενά με τον ΟΟΣΑ σε θέματα οικονομικής ανάλυσης και σε προτάσεις πολιτικής πρακτικά σε όλους τους οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς όπου δραστηριοποιείται. Δεδομένου του μεγάλου αριθμού κοινών μελών, η συνεργασία έχει εντατικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια.

2.2 Σημαντικοί πανευρωπαϊκοί οργανισμοί / συνθήκες που επηρεάζουν την πολιτική της ΕΕ

Αναφέρονται σύντομα τρεις Ευρωπαϊκοί οργανισμοί που πολλές φορές συγχέονται με την ΕΕ αλλά είναι ανεξάρτητοι και συνεργάζονται με την ΕΕ στο πλαίσιο τυχόν κοινών στόχων.

Η συνθήκη Shengen: Επεγράφη το 1985 αποτελείται από δύο μέρη, τον χώρο και τη συνεργασία Shengen. Ο χώρος Shengen εξασφαλίζει την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, καταργώντας τα εσωτερικά σύνορα των συμμετεχουσών χωρών και αντικαθιστώντας τα με ενιαία εξωτερικά σύνορα, ενώ τηρούνται κοινοί κανόνες και διαδικασίες όσον αφορά θεωρήσεις για διαμονή σύντομης διάρκειας, αιτήσεις ασύλου και συντοριακούς ελέγχους. Επίσης, στο χώρο Shengen έχει ενισχυθεί η συνεργασία και ο συντονισμός των αστυνομικών υπηρεσιών και των δικαστικών αρχών, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ασφάλεια.

Η συνεργασία Shengen ενσωματώθηκε, με τη συνθήκη του Άμστερνταμ, στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1997. Όμως, δεν συμμετέχουν όλες οι χώρες της συνεργασίας Shengen στον χώρο Shengen, είτε λόγω έλλειψης προδιαγραφών για την εφαρμογή του κεκτημένου του Shengen, είτε διότι επιθυμούν να κρατήσουν τους εθνικούς ελέγχους στα σύνορα τους.

Η Συνθήκη Shengen έχει τεθεί εν αμφιβόλω λόγω των μαζικών μεταναστευτικών ροών μετά τον πόλεμο της Συρίας.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Η πρώτη επιτυχία που προέκυψε από τις προσπάθειες συνεργασίας των οπαδών της Ενωμένης Ευρώπης ήταν το Συμβούλιο της Ευρώπης, που ιδρύθηκε με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων και την πρόταση θέσεων σχετικά με την ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά. Το σημαντικότερο επίτευγμα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι ο χάρτης και το Δικαστήριο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, στο οποίο μετέχουν όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά κράτη, έχει ιδιαίτερα περιορισμένες δυνατότητες σε επίπεδο λήψης αποφάσεων, αλλά διαδραματίζει (και διαδραμάτισε στο παρελθόν) σημαντικό ρόλο *forum* και δίνει την ευκαιρία επαφών που προετοιμάζουν το έδαφος για αποφάσεις που λαμβάνονται κατόπιν σε εθνικό ή άλλο επίπεδο.

ΕΟΧ: Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ) δημιουργήθηκε το 1994 (η αρχική συμφωνία υπεγράφη στις 2 Μαΐου 1992) με σκοπό την επέκταση της εσωτερικής αγοράς στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ). Σήμερα ο ΕΟΧ αποτελεί τη μεγαλύτερη ολοκληρωμένη αγορά σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Ελβετία δεν συμμετέχει στον ΕΟΧ, παραμένει ωστόσο μέλος της ΕΖΕΣ.

3. Η δημιουργία και λειτουργία της Ε.Ε.

3.1 Εισαγωγή

Η ιδέα της γεωγραφικής και πολιτιστικής ενότητας της Ευρώπης μπορεί ν' ανάγεται τουλάχιστον στην αρχαία ελληνική ιστορία, ωστόσο, οι ιστορικές πολιτικο-οικονομικές συνθήκες έφεραν μέχρι και τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τα ευρωπαϊκά κράτη σε αντιπαράθεση (συχνά αιματηρή) μεταξύ τους. Η οικονομική καταστροφή που προέκυψε από τον πόλεμο και η μείωση του γοήτρου της γηραιάς ηπείρου με τη δυναμική εμφάνιση των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας μετά τον πόλεμο, έφεραν τα ευρωπαϊκά κράτη πιο κοντά μεταξύ τους και δημιούργησαν την ανάγκη νέων μορφών συνεργασίας για να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της νέας οικονομικής τάξης, είτε αυτές προέρχονταν από άλλα αναπτυσσόμενα κράτη, είτε προέρχονταν από τις νέο-εκβιομηχανιζόμενες χώρες.

Αμέσως μετά τον πόλεμο, ήδη το 1946, ο Winston Churchill διακήρυξε ότι μόνο η ένωση της Ευρώπης θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει τη διεθνή ειρήνη και ευημερία. (W. Churchill, Πανεπιστήμιο Ζυρίχης, 1946). Πολλοί πολιτικοί της εποχής έβλεπαν επίσης την ένωση της Ευρώπης ως μια λύση στο πολιτικό πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί με την ήττα της Γερμανίας, αλλά και ως μια σημαντική συνεισφορά στην αντιμετώπιση των οικονομικών τους προβλημάτων.

Έτσι, ξεκίνησαν μια σειρά από προσπάθειες, άλλες αποτυχημένες και άλλες επιτυχημένες με στόχο την ένωση όλων των ευρωπαϊκών χωρών και την αποφυγή εχθροπραξιών μέσα στην ίδια ήπειρο, ώστε η ενοποίηση να ωθήσει τα ευρωπαϊκά κράτη στη δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομικής δύναμης, αντίστοιχης των ΗΠΑ. Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών ήταν η σταδιακή δημιουργία της Ε.Ε.

3.2 Δημιουργία των ΕΚΑΧ/ΕΟΚ/ΕΚΑΕ/ΕΕ

3.2.1 Οι πρώτες προσπάθειες

Στη δεκαετία του '40 δημιουργήθηκε μια σειρά κινήσεων υπέρ της ένωσης της Ευρώπης, από τις οποίες οι κυριότερες ήταν η «Κίνηση για την Ενωμένη Ευρώπη», το «Γαλλικό Συμβούλιο για την Ενωμένη Ευρώπη», ο «Ευρωπαϊκός Συνασπισμός Οικονομικής Συνεργασίας», η «Ευρωπαϊκή Ένωση των Ομοσπονδιακών», η «Σοσιαλιστική Κίνηση για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης» και η «Ευρωπαϊκή Κοινοβουλευτική Ένωση» (Lecerf, J. 1969 σ. 4-7).

Ένας από τους λόγους που οι ενώσεις αυτές δεν μπόρεσαν να πετύχουν τους φιλόδοξους στόχους τους ήταν οι διαφωνίες που είχαν μεταξύ τους. Άλλοι θεωρούσαν απαραίτητη την άμεση δημιουργία ενός κράτους σε ομοσπονδιακή μορφή, που θα περιλάμβανε την άμυνα και την εξωτερική πολιτική των κρατών μελών, (οι λεγόμενοι ομοσπονδιακοί – federalists) και άλλοι θεωρούσαν απαραίτητη τη διατήρηση του κυρίαρχου κράτους, (οι λεγόμενοι λειτουργικοί – functionalists) τουλάχιστον σε πρώτο στάδιο.

Η πρώτη επιτυχία που προέκυψε από τις προσπάθειες συνεργασίας των οπαδών της Ενωμένης Ευρώπης ήταν το Συμβούλιο της Ευρώπης, που ιδρύθηκε με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων και την πρόταση θέσεων σχετικά με την ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά. Όπως προαναφέρθηκε, το σημαντικότερο επίτευγμα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι ο χάρτης και το Δικαστήριο προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. παραπάνω). Δεδομένου ότι μια συμφωνία ένωσης σε πολιτικό επίπεδο, που θα μετέφερε τα κυρίαρχα δικαιώματα των κρατών μελών σε κάποια υπερεθνική αρχή, αποδείχτηκε πρακτικά ανεφάρμοστη, οι προσπάθειες των οπαδών της ενωμένης Ευρώπης στράφηκαν σε τομείς που υπόσχονταν άμεσα οικονομικά οφέλη από μια διευρωπαϊκή συνεργασία.

3.2.2 Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα

Συγκεκριμένο και σημαντικό παράδειγμα κλάδου που προσφερόταν για την προσπάθεια ενοποίησης ήταν η χαλυβουργία. Η Ευρώπη, αν και παραδοσιακός παραγωγός χάλυβα, είχε αρχίσει, μετά την κρίση του '29 να χάνει τη διεθνή της ανταγωνιστικότητα. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '30, αλλά πολύ περισσότερο λόγω του πολέμου, η ευρωπαϊκή χαλυβουργία επιβίωνε μόνο χάρη στον ισχυρό προστατευτισμό που επέβαλλαν όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη, ενώ, αντίθετα, η παραγωγή στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ αυξανόταν σημαντικά. Η ιδέα της δημιουργίας μιας

μεγάλης εσωτερικής αγοράς άρχισε να ωριμάζει στα σχέδια των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, που ήλπιζαν έτσι να εξασφαλίσουν οικονομίες κλίμακας και δυνατότητες εξειδίκευσης. Με δεδομένο το ενδιαφέρον των παραγωγών, η πολιτική ηγεσία των κυριότερων χαλυβο-παραγωγών κρατών ξεκίνησε μια προσπάθεια ενοποίησης της χαλυβουργίας τους.

Η πρωτοβουλία προήλθε από τον τότε γάλλο υπουργό εξωτερικών Robert Schuman, που το 1950 πρότεινε να τεθούν κάτω από κοινό φορέα με αποφασιστικές αρμοδιότητες η γαλλική και η γερμανική χαλυβουργία, προσφέροντας τη δυνατότητα συμμετοχής σε αυτή την ενοποίηση και σε όσα άλλα ευρωπαϊκά κράτη θα το επιθυμούσαν. Τα σκεπτικό του Schuman ήταν ότι η διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης απαιτούσε δημιουργικές προσπάθειες και ότι η οικοδόμηση της Ευρώπης μπορούσε να γίνει μόνον εάν και όταν επιτυγχάνοντο συγκεκριμένα αποτελέσματα σε επί μέρους τομείς. Απαραίτητο στοιχείο για τη διατήρηση της ειρήνης στην Ευρώπη θεωρούσε τη γαλλογερμανική συμμαχία. Η γερμανική κυβέρνηση αντέδρασε αμέσως θετικά, βλέποντας στην πρόταση αυτή μια μοναδική ευκαιρία να ξεφύγει ο σημαντικός κλάδος της χαλυβουργίας (που έχει άμεσες διασυνδέσεις με την πολεμική βιομηχανία) από τον άμεσο έλεγχο των νικητών του πολέμου.

Έτσι δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), έργο κυρίως του Γάλλου πολιτικού και οικονομολόγου Jean Monnet. Με βάση την ιδρυτική της Συνθήκη, η ΕΚΑΧ είναι μια Κοινοπραξία που σαν αποστολή της αναγνωρίζει τη συνεισφορά της στην οικονομική μεγέθυνση, την αύξηση της απασχόλησης και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στα κράτη μέλη. Τα όργανα της Κοινότητας είναι υποχρεωμένα να:

- α) παρακολουθούν τον τακτικό ανεφοδιασμό της αγοράς
- β) εξασφαλίζουν ίδιες δυνατότητες πρόσβασης στην παραγωγή σε όλους τους καταναλωτές της κοινής αγοράς
- γ) παρακολουθούν τις τιμές, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται και ο εφοδιασμός της αγοράς και δίκαιες αμοιβές των συντελεστών παραγωγής
- δ) υποστηρίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την άριστη κατανομή των οικονομικών πόρων
- ε) βελτιώνουν τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης του εργατικού δυναμικού του κλάδου
- στ) προωθούν τις διεθνείς ανταλλαγές
- ζ) προωθούν τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού δυναμικού.

Ουσιαστικά, η ΕΚΑΧ δεν είναι μια απλή τελωνειακή ένωση, αλλά μια Οικονομική Κοινότητα, που όχι μόνο έχει κοινή εσωτερική και εξωτερική εμπορική πολιτική, αλλά μεταβιβάζει και ένα σημαντικό μέρος των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών στα υπερεθνικά όργανα της Κοινότητας, δηλαδή στην Ανωτάτη Αρχή, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και το Δικαστήριο.

Η Ανωτάτη Αρχή ήταν η κεντρική διοίκηση, που εξασφάλιζε τη λειτουργία και τον σεβασμό των κανόνων της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Η Ανωτάτη Αρχή είχε σημαντικές διοικητικές δικαιοδοσίες (όπως η ρύθμιση κατώτατων τιμών) και τη δυνατότητα επιβολής προστίμων στις εταιρίες που έκρινε ότι δε συμμορφώνονται με το πνεύμα και το γράμμα της Συνθήκης. Είναι σημαντικό να αναφερθεί εδώ ότι οι υπερεθνικές δικαιοδοσίες της ΕΚΑΧ είναι μεγαλύτερες από ό, τι των άλλων δύο Κοινοτήτων, πράγμα του φαίνεται από τον συσχετισμό δυνάμεων Ανωτάτης Αρχής – Συμβουλίου σε όφελος της πρώτης.

Την αρχική Συνθήκη ΕΚΑΧ προσυπέγραψαν στις 18 Απριλίου 1951 οι κυβερνήσεις της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Δυτικής Γερμανίας, της Ολλανδίας, του Βελγίου, της Ιταλίας, της Γαλλίας και του Λουξεμβούργου. Μετά από την κύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια των πρώτων έξι κρατών μελών, η Συνθήκη άρχισε να ισχύει τον Φεβρουάριο του 1953. Η ΕΚΑΧ πέτυχε μέσα σε σύντομα χρονικά διάστημα (με τη βοήθεια της γενικής οικονομικής συγκυρίας και τον πόλεμο της Κορέας) να βελτιώσει τις συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού μέσα στην Κοινότητα, να εξασφαλίσει χρηματοδότηση στις επιχειρήσεις που χρειάζονταν αναδιάρθρωση και γενικά να βελτιώσει σημαντικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής χαλυβουργίας. Συγχρόνως, κατάφερε να εξασφαλίσει αύξηση των ενδοκοινοτικών συναλλαγών Π.χ. Μέσα σε μια πενταετία, οι ενδοκοινοτικές συναλλαγές αυξήθηκαν κατά 21% για τον γαιάνθρακα, 25% για τα σιδηρομέταλλευμα, 175% για τα παλιοσίδηρα και 157% για τα προϊόντα σιδηρουργίας. Από το 1953 ως το 1958, οι τιμές αυξήθηκαν αντίστοιχα κατά 31% στο Ηνωμένο Βασίλειο, 34% στις ΗΠΑ και μόνο 10% στα κράτη μέλη της ΕΚΑΧ (Lecerf, J., 1969 σ. 27-28). Παράλληλα, πέτυχε βελτίωση των όρων εργασίας και κυρίως της ασφάλειας των εργαζομένων στα ανθρακωρυχεία και εξεύρεση απασχόλησης σε όσους εργαζόμενους απολύθηκαν από τη χαλυβουργία στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης της, σε νέες δραστηριότητες.

Οι πρώτες αυτές επιτυχίες της ΕΚΑΧ υπήρξαν σημαντικός παράγων επιρροής για τη δημιουργία και άλλων κοινοτήτων παρόμοιας μορφής και ενέπνευσαν τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας. Βέβαια, τις πρώτες επιτυχίες διαδέχτηκαν σημαντικά προβλήματα, ιδίως όταν άρχισε η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70. Η χαλυβουργική πολιτική της τελευταίας δεκαετίας απέδειξε ότι όταν η ΕΚΑΧ έπρεπε να κάνει μια στρατηγική επιλογή, στην εποχή της κρίσης υπερπαραγωγής, μεταξύ προστασίας του status quo και αναπτυξιακής αντιμετώπισης του κλάδου, προτίμησε την πρώτη.

3.2.3 Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας

Μετά την επιτυχία της ΕΚΑΧ, αυξήθηκαν οι προσπάθειες για την ενοποίηση της ευρωπαϊκής οικονομίας και σε άλλους κλάδους, όπως πρωτοβουλίες συνεργασίας των σιδηροδρομικών συρμών, όπου μια πολυεθνική σύμβαση προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά ενός ορισμένου αριθμού βαγονιών που θα είχαν ελευθερία να διασχίζουν τα σύνορα και να εναλλάσσονται μεταξύ τους, μειώνοντας έτσι σημαντικά το αργούν δυναμικό και κατά συνέπεια το κόστος των σιδηροδρομικών μεταφορών στην Ευρώπη. Αλλά οι προσπάθειες αυτές (που αφορούν επίσης σε συνεργασίες στον τραπεζικό τομέα, στη διεθνή τηλεφωνία, στην ηλεκτροδότηση κ.λπ.) δεν είχαν τον χαρακτήρα οικονομικής ενοποίησης, μια και αναφέρονταν σε συνεργασία οργανισμών και όχι κρατών. Η πρώτη σημαντική πρωτοβουλία μετά τη δημιουργία της ΕΚΑΧ ήταν η πρόταση για τη δημιουργία μιας «Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας».

3.2.4 Οι προσπάθειες ενοποίησης της ευρωπαϊκής άμυνας

Η ιδέα για την αναγκαιότητα επανεξοπλισμού της Γερμανίας, υπό τον έλεγχο κάποιων συμμαχικών δυνάμεων, οδήγησε τον τότε πρωθυπουργό της Γαλλίας R. Plaven να προτείνει ανεπίσημως, κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας, την ιδέα μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας.

Τα έξι κράτη μέλη της ΕΚΑΧ, παρά τις σοβαρές επιφυλάξεις μέρους του πολιτικού κόσμου σε καθένα απ' αυτά, συζήτησαν ευρύτατα το θέμα και κατέληξαν σε ένα σχέδιο συνθήκης, που το υπέγραψαν και επρόκειτο να κυρωθεί από τα εθνικά Κοινοβούλια. Οι προσπάθειες αυτές καθυστέρησαν μέχρι τα 1954, με αποτέλεσμα η αλλαγή του γεωπολιτικού περιβάλλοντος και κυρίως η ειρήνη στην Κορέα να μεταβάλλουν τις ανάγκες της ευρωπαϊκής άμυνας. Έτσι, ενώ τη συνθήκη είχαν κυρώσει μέχρι τότε μόνο το ολλανδικό και το γερμανικό Κοινοβούλιο, η Γαλλία ανακοίνωσε επισήμως ότι δεν ήταν διατεθειμένη να θέσει τον στρατό της στην εξουσία μιας υπερεθνικής αρχής (MEUSY, M., σ. 11) (αντίστοιχης της Ανωτάτης Αρχής της ΕΚΑΧ), θεωρώντας τον αμυντικό τομέα βασικό συστατικό στοιχείο της εθνικής κυριαρχίας.

Η αποτυχία της δημιουργίας της ευρωπαϊκής αμυντικής κοινότητας δημιούργησε κάποια καθυστέρηση και απροθυμία για νέες πρωτοβουλίες, κυρίως σε ό,τι αφορά στην πολιτική ενοποίηση. Έτσι, μέχρι το 1954, τα πολιτικό σκηνικό παρέμενε μάλλον νεφελώδες και δεν υπήρξε καμία συγκεκριμένη πρόοδος ή πρόταση για νέα εγχειρήματα. Σημειώθηκε μάλιστα μια σειρά παραιτήσεων πολιτικών προσωπικοτήτων από πολύ ψηλές θέσεις σε διεθνείς οργανισμούς, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την αδράνεια της πολιτικής ηγεσίας των ενδιαφερομένων κρατών.

3.2.5 Οι συζητήσεις για μια ευρύτερη προσπάθεια ένωσης

Μετά από πολλές συζητήσεις και προσπάθειες, οι χώρες Benelux (Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο), οι οποίες ήδη είχαν προχωρήσει σε μεταξύ τους δασμολογικό αφοπλισμό από το 1944, πρότειναν επισήμως στους εταίρους τους τα Μάιο του 1955 να διευρύνουν τη συνεργασία τους και σε νέους τομείς και να βρεθεί ένα πρακτικό σχήμα για να επιτευχθεί ένας δρόμος ενοποίησης αποδεκτός απ' όλους, που θα μείωνε όσο το δυνατόν λιγότερο την εθνική κυριαρχία, ώστε να μην παρατηρηθούν δυσκολίες αντίστοιχες με αυτές της κύρωσης της συνθήκης της ευρωπαϊκής αμυντικής κοινότητας. Τον Ιούνιο του 1955 πραγματοποιήθηκε η σύνοδος του Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΚΑΧ στη Μεσσίνα, όπου συζητήθηκε το μνημόνιο των χωρών του Benelux, το οποίο πρότεινε σταδιακή κατάργηση όλων των τελωνειακών δασμών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΚΑΧ, και μία εναλλακτική και λιγότερο φιλόδοξη πρόταση της Γερμανικής Κυβέρνησης, που είχε γίνει ιδιαίτερα επιφυλακτική μετά την προηγούμενη αποτυχία. Με τη λήξη της συνόδου στη Μεσσίνα, οι υπουργοί αποφάσισαν να καταρτίσουν ένα πρόγραμμα συνεργασίας στον τομέα των μεταφορών και της ενέργειας και να ξεκινήσουν την προετοιμασία μιας Κοινής Αγοράς για τα σύνολο των προϊόντων των έξι χωρών.

Η σύνοδος στη Μεσσίνα έμεινε στην ιστορία των Ε.Κ. σαν η αρχή της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Κοινής Αγοράς, αν και στην πραγματικότητα ήταν η επίσημη έκφραση της πολιτικής βούλησης των έξι ιδρυτικών μελών της να διερευνήσουν τις εναλλακτικές δυνατότητες για την πραγματοποίηση κάποιας μορφής ευρωπαϊκής ενοποίησης. Τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων κυβερνήσεων και του Ηνωμένου Βασιλείου, που είχε αποφασιστεί να προσκληθεί σαν παρατηρητής και δυνάμει εταίρος, ανέλαβε ο Paul Henry Spaak, τότε υπουργός εξωτερικών του Βελγίου, βασικό στέλεχος στη δημιουργία του Benelux και ένθερμος υποστηρικτής της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Όμως, παρά τη σαφή έκφραση της πολιτικής βούλησης, κάθε κράτος έβλεπε με διαφορετικό τρόπο την ενωμένη Ευρώπη και, κυρίως, κάθε κυβέρνηση ενδιαφερόταν να διασφαλίσει τα δικά της οικονομικά συμφέροντα στη νέα κοινότητα: η Γαλλία να πετύχει σημαντική προστασία έναντι των τρίτων χωρών για τα αγροτικά της προϊόντα, η Γερμανία να διευρύνει την αγορά για τη βιομηχανική της παραγωγή και η Ιταλία να αναγνωριστούν τα προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης που αντιμετώπιζε στο εσωτερικό της.

Επιπλέον, παρουσιάστηκε εκ νέου το πρόβλημα της απροθυμίας των κρατών να μεταβιβάσουν αρμοδιότητες σε υπερεθνικά όργανα. Έτσι, η προπαρασκευαστική επιτροπή που επιφορτίστηκε να εισηγηθεί στις κυβερνήσεις το τελικό σχήμα, είχε να διαλέξει μεταξύ μιας απλής τελωνειακής ένωσης, μιας κοινής αγοράς σε περιορισμένα αριθμό κλάδων και μιας κοινής αγοράς με τελικό στόχο την πολιτική ενοποίηση.

Η προπαρασκευαστική επιτροπή κατέληξε το 1956 σε δύο σχέδια συνθηκών, το ένα αφορούσε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) που περιλάμβανε όλη την αγροτική και βιομηχανική παραγωγή των έξι (πλην του χάλυβα που θα εξακολουθούσε να ρυθμίζεται με βάση τη Συνθήκη ΕΚΑΧ) και το δεύτερο την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ).

3.2.6 Οι Συνθήκες της Ρώμης

Το βασικό προσόν των δύο Συνθηκών ήταν ότι κατάφεραν να πετύχουν ένα συμβιβασμό μεταξύ των επιδιώξεων και των παραχωρήσεων έξι κρατών με διαφορετικά συμφέροντα, καλύπτοντας και το θέμα της μεταβίβασης των αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικά όργανα. Για να μπορέσει να επιτευχθεί αυτός ο ευρύτερος συμβιβασμός, οι δύο νέες Κοινότητες κατέληξαν να διαθέτουν στον τομέα τους λιγότερο αποφασιστική αρμοδιότητα από ό,τι η ΕΚΑΧ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που έπαιζα τον εκτελεστικό ρόλο σε ΕΟΚ/ΕΚΑΕ είχε πολύ λιγότερες δικαιοδοσίες από την Ανωτάτη Αρχή της ΕΚΑ (εξ ου και η συμβολική αλλαγή του ονόματος). Τις βασικές αποφάσεις τις έπαιρνε το Συμβούλιο Υπουργών, στο οποίο εκπροσωπούνταν τα κράτη μέλη, τα εθνικά δηλαδή και όχι τα υπερεθνικά συμφέροντα.

Παρά τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που προέκυψαν και είχαν ως συνέπεια την καθυστέρηση της διαδικασίας, τα κείμενα των δύο συνθηκών υπογράφηκαν τον Μάρτιο του 1957 στη Ρώμη (γι' αυτό και έχουν μείνει στην ευρωπαϊκή ιστορία ως Συνθήκες της Ρώμης) και κυρώθηκαν έγκαιρα από όλα τα Κοινοβούλια. Έτσι ξεκίνησε η ευρύτερη προσπάθεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

3.2.7 Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Η ευρύτερη και σημαντικότερη από τις δύο συνθήκες αφορούσε τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής κοινής αγοράς, με σκοπό την προοδευτική εναρμόνιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών και της συντονισμένης ανάπτυξης στο σύνολο του κοινοτικού εδάφους. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος προβλεπόταν:

- η κατάργηση των δασμολογικών και παρα-δασμολογικών εμποδίων
- η θέσπιση ενός κοινού εξωτερικού δασμολογίου και μιας κοινής εξωτερικής εμπορικής πολιτικής
- η κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων
- η δημιουργία μιας κοινής αγροτικής πολιτικής
- η δημιουργία μιας κοινής πολιτικής στον τομέα των συγκοινωνιών

- η εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού
- ο συντονισμός και η εναρμόνιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών, παίρνοντας όμως ιδιαίτερα υπόψη τις δυσκολίες του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών
- η δημιουργία ενός Κοινωνικού Ταμείου και μιας Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και
- η ειδική σύνδεση με τις πρώην αποικίες.

Τα όργανα διαχείρισης της ΕΟΚ που θεσπίστηκαν ήταν αντίστοιχα με αυτά της ΕΚΑΧ, δηλαδή ένα Κοινοβούλιο, ένα Συμβούλιο Υπουργών, μια Επιτροπή (που αντιστοιχεί στην Ανωτάτη Αρχή) και ένα Δικαστήριο.

3.2.8 Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ)

Συγχρόνως με τη Συνθήκη ΕΟΚ, υπογράφηκε στη Ρώμη και στη συνέχεια κυρώθηκε από τα εθνικά Κοινοβούλια, η Συνθήκη ΕΚΑΕ, που στόχευε στη δημιουργία και γρήγορη προώθηση της πυρηνικής ενέργειας. Τα μέσα που αναγνώριζε η Συνθήκη για την επιτυχία του στόχου αυτού ήταν:

- η ανάπτυξη της έρευνας και η διάδοση των τεχνικών γνώσεων
- η δημιουργία προδιαγραφών ασφαλείας και ο έλεγχος της τήρησής τους, για να εξασφαλιστεί το επίπεδο υγείας του πληθυσμού των Ε.Κ. και των εργαζομένων στις εγκαταστάσεις ατομικής ενέργειας
- η διευκόλυνση των επενδύσεων και η δημιουργία υποδομής για τη χρήση της πυρηνικής ενέργειας
- η εξασφάλιση της αγοράς σε πρώτες ύλες
- η εξασφάλιση της χρήσης των υλικών μόνο για τους στόχους στους οποίους προορίζονται
- η εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας και πρόσβασης κεφαλαίων, πρώτων υλών και ειδικευμένων επιστημόνων

Η μεγάλη τεχνολογική σχέση μεταξύ πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς και για πολεμική χρήση και οι τυχόν επιπτώσεις της στον αμυντικό τομέα ελήφθησαν σοβαρά υπόψη από τη Συνθήκη. Όπως και στη Συνθήκη ΕΟΚ, έτσι και εδώ προβλέπονταν ως διοικητικοί θεσμοί ένα Κοινοβούλιο, ένα Συμβούλιο Υπουργών, μια Επιτροπή και ένα Δικαστήριο.

Δεδομένου ότι η Συνθήκη ΕΚΑΕ αναφερόταν σε ένα πολύ περιορισμένο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων, το ενδιαφέρον της για την οικονομία των κρατών μελών ήταν πιο περιορισμένο απ' ό,τι των Συνθηκών ΕΟΚ και ΕΚΑΧ, που επηρέαζαν το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων των κρατών μελών.

3.2.9 Η ενοποίηση των τριών Κοινοτήτων

Η ύπαρξη τριών διαφορετικών Κοινοτήτων με τα ίδια κράτη μέλη και παρεμφερείς στόχους παρουσίαζε κάποια γραφειοκρατικά προβλήματα, έλλειψη συντονισμού και σημαντική διασπάθιση πόρων σε διοικητικές διαδικασίες. Έτσι, τα κράτη μέλη, συγχρόνως με την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης, υπέγραψαν και μια Συμφωνία Κοινών θεσμών των Ε.Κ., που προέβλεπε:

- κοινό Κοινοβούλιο για ΕΟΚ και ΕΚΑΕ, το οποίο θα υποκαθιστούσε και το Κοινοβούλιο της ΕΚΑΧ, που λειτουργούσε ήδη στο πλαίσιο της Συνθήκης του Παρισιού
- κοινό Δικαστήριο για ΕΟΚ και ΕΚΑΕ, και υποκατάσταση του δικαστηρίου της ΕΚΑΧ, με στόχο την ερμηνεία του συνόλου του κοινοτικού δικαίου
- κοινή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, συμβουλευτικό όργανο της ΕΟΚ και της ΕΚΑΕ.

Το γεγονός όμως ότι η καθημερινή διοίκηση των Ε.Κ. ασκείτο από δύο διαφορετικές Επιτροπές (ΕΟΚ και ΕΚΑΕ), την Ανωτάτη Αρχή της ΕΚΑΧ και τα τρία Συμβούλια Υπουργών, δημιούργησε γραφειοκρατική δυσλειτουργία, με αποτέλεσμα τα κράτη μέλη να υπογράψουν το 1965 μια νέα Συνθήκη εγκαθίδρυσης ενός ενιαίου Συμβουλίου και μιας ενιαίας Επιτροπής, που θα υποκαθιστούσαν τους θεσμούς που ήδη λειτουργούσαν. Με τη Συνθήκη αυτή ολοκληρώθηκε η διαδικασία θεσμικής ενοποίησης των τριών Κοινοτήτων, αλλά για κάθε μια απ' αυτές εξακολουθεί να ισχύει το κοινοτικό δίκαιο, με βάση το γράμμα και το πνεύμα της ιδρυτικής της συνθήκης. Έτσι, παρά την ενοποίηση των διοικητικών μηχανισμών, συνέχισαν να υφίστανται τρεις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες.

3.2.10 Τα στάδια εμβάθυνσης

Θεωρητικά η ΕΟΚ, η οποία δημιουργήθηκε το 1958, είναι μια κοινή αγορά, το τρίτο στάδιο του Balassa, καθώς έχει κοινή εξωτερική πολιτική και ελεύθερη διακίνηση συντελεστών παραγωγής και προϊόντων, καθώς επίσης και στοιχεία από Οικονομική Κοινότητα, αφού η ΚΑΠ αποτελεί οικονομική πολιτική.

Το 1974 ξεσπά η πρώτη πετρελαϊκή κρίση: οι χώρες του ΟΠΕΚ (Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Εξαγωγικών Χωρών) αυξάνουν την τιμή του πετρελαίου, γεγονός που επιφέρει ένα ισχυρό πλήγμα από την πλευρά της προσφοράς και προκαλείται διεθνής οικονομική κρίση. Κατά την περίοδο 1974-1982 συνυπάρχουν πληθωρισμός με υψηλά ποσοστά ανεργίας. Το θεωρητικό υπόβαθρο της εποχής (καμπύλη Phillips, νόμος Okun), που εκτιμούσε ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση ανεργίας και πληθωρισμού κατέρρευσε με έξαρση του, μέχρι τότε αγνώστου στασιμοπληθωρισμού και μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, λόγω της μεταφοράς πόρων

στις χώρες του ΟΠΕΚ. Χωρίς θεωρητικό υπόβαθρο και κεφάλαια για να αντιμετωπιστεί η κρίση, τα κράτη μέλη προσπάθησαν καθένα χωριστά να σώσει την εθνική του οικονομία. Η περίοδος αυτή υπήρξε ασυντόνιστη με τα κράτη-μέλη να εκτιμούν ότι τα υπερεθνικά όργανα δεν είχαν τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν την κρίση, η δε Επιτροπή δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει το μεγάλο αριθμό εθνικών παραβιάσεων που γίνονταν στο πνεύμα της αντιμετώπισης της κρίσης. Έτσι πρακτικά (και παράνομα) ξεκίνησε μια περίοδος νεο-προστατευτισμού με κύριο χαρακτηριστικό την έξαρση παρα-δασμολογικών εμποδίων. Η διαδικασία της ενοποίησης οπισθοδρομεί αισθητά.

Η πορεία αυτή, που κινδύνευε να σταματήσει την ενοποιητική διαδικασία των ΕΚ αντιστράφηκε μετά το τέλος της πετρελαϊκής κρίσης. Η εμπειρία έδειξε ότι χωρίς εμπάθυνση δεν μπορούσαν τα κοινοτικά όργανα να προστατεύσουν τα κράτη μέλη και έτσι το 1986 υιοθετήθηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ), μια ανανέωση της πίστης των κρατών-μελών στον θεσμό της ΕΟΚ και την πλήρη ενοποίηση της αγοράς. Επιπλέον, η ΕΕΠ ενσωματώνει για πρώτη φορά στο πρωτογενές δίκαιο την έννοια της ενδοκοινοτικής σύγκλισης και την ανάγκη συνοχής στο εσωτερικό της Ευρώπης, με αποτέλεσμα τη σταδιακή αύξηση των πόρων των διαρθρωτικών ταμείων. Επίσης, διαμορφώνεται ως πρότυπη διαδικασία περιφερειακής ανάπτυξης το σχέδιο για τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, προκειμένου να υποστηρίξουν τις λεγόμενες χώρες συνοχής: Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στις νέες οικονομικές θεωρίες μεγέθυνσης και εμπορίου (P. Krugman, P. Romer) καθώς και τη θεωρία των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων (M. Porter), που αναφέρονται στην ενδογενή μεγέθυνση, στον ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου και της τεχνολογίας στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας μιας περιφέρειας/χώρας στην παγκοσμιοποιημένη αγορά, ενώ συγχρόνως καταρρίπτουν τη θεωρία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, προτείνοντας μία αρχική αναπτυξιακή βοήθεια, προκειμένου να ωφεληθούν όλοι οι εταίροι από το διεθνές εμπόριο.

Το 1992, με την Συνθήκη του Μάαστριχτ, η ΕΟΚ μετονομάζεται σε Ευρωπαϊκή Ένωση με Κοινή Οικονομική και Νομισματική πολιτική, η οποία υλοποιείται σταδιακά έως το 2003 και την οποία έχουν υιοθετήσει μέχρι το 2015 19 από τα 28 κράτη-μέλη. Στη συνέχεια, οι Συνθήκες του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, όπως και το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, προωθούν θέματα πολιτικής ενοποίησης, ενώ μια ακόμη μεγαλύτερη οικονομική ενοποίηση (π.χ. δημοσιονομική) δεν είναι στα άμεσα σχέδια της ΕΕ. Η κοινή νομισματική χωρίς κοινή δημοσιονομική πολιτική είναι ένα θέμα που διχάζει τόσο πολιτικά όσο και θεωρητικά.

Για να φτάσει στο σημερινό στάδιο διακυβέρνησης η ΕΕ χρειάστηκε μια σειρά από διαπραγματεύσεις και συμφωνίες οι οποίες δημιούργησαν το πρωτογενές δίκαιο. Για να μπορεί η Ένωση να εκσυγχρονίζεται και να επιτυγχάνει τους στόχους της οι αναθεωρήσεις των Συνθηκών είναι απαραίτητες και δείχνουν την ευελιξία της. Οι σημαντικότερες συνθήκες στην ιστορία της Ε.Ε., μετά τη συνθήκη της Ρώμης, είναι:

<p>Συνθήκη Συγχω-νεύσεως – Συνθήκη των Βρυξελλών</p>	<p>Υπεγράφη στις 8 Απριλίου 1965. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1967. Σκοπός: να εξορθολογιστεί η λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων. Κυριότερες αλλαγές: δημιουργία μιας ενιαίας Επιτροπής και ενός ενιαίου Συμβουλίου και για τις τρεις –την εποχή εκείνη– Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΟΚ, Ευρατόμ, ΕΚΑΧ). Καταργήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ.</p>
<p>Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη</p>	<p>Υπεγράφη στις 17 Φεβρουαρίου 1986 (Λουξεμβούργο) / 28 Φεβρουαρίου 1986 (Χάγη). Τέθηκε σε ισχύ την 1 Ιουλίου 1987. Σκοπός: μεταρρύθμιση των θεσμικών οργάνων εν όψει της προσχώρησης της Πορτογαλίας και της Ισπανίας και επίτευξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων εν όψει της ενιαίας αγοράς. Κυριότερες αλλαγές: επέκταση της ψηφοφορίας με ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο (πράγμα που σημαίνει ότι είναι πιο δύσκολο για μία χώρα να θέσει βέτο σε προτεινόμενη νομοθετική πράξη), θέσπιση διαδικασιών συνεργασίας και σύμφωνης γνώμης που ενισχύουν τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.</p>
<p>Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση – Συνθήκη του Μάαστριχτ</p>	<p>Υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993. Σκοπός: προετοιμασία της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης και εισαγωγή ορισμένων στοιχείων μιας πολιτικής ένωσης (ιθαγένεια, κοινή πολιτική εξωτερικών και εσωτερικών υποθέσεων). Κυριότερες αλλαγές: ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θέσπιση της διαδικασίας συναπόφασης που ενισχύει τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη λήψη των αποφάσεων. Νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των κυβερνήσεων της ΕΕ, π.χ. στους τομείς της άμυνας, της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.</p>
<p>Συνθήκη του Άμστερνταμ</p>	<p>Υπεγράφη στις 2 Οκτωβρίου 1997. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 1999. Σκοπός: μεταρρύθμιση των θεσμικών οργάνων της ΕΕ εν όψει της προσχώρησης νέων κρατών μελών στην Ένωση. Κυριότερες αλλαγές: τροποποίηση, νέα αριθμηση και ενοποίηση των Συνθηκών ΕΕ και ΕΟΚ. Μεγαλύτερη διαφάνεια στη λήψη αποφάσεων (εκτενέστερη χρήση της διαδικασίας της συναπόφασης).</p>

<p>Συνθήκη της Νίκαιας</p>	<p>Υπεγράφη στις 26 Φεβρουαρίου 2001. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2003. Σκοπός: μεταρρύθμιση των θεσμικών οργάνων, ώστε να μπορέσει η ΕΕ να λειτουργεί αποτελεσματικά μετά την αύξηση των κρατών μελών της σε 25. Κυριότερες αλλαγές: μέθοδοι τροποποίησης της σύνθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και επανακαθορισμός του συστήματος ψηφοφορίας στο Συμβούλιο.</p>
<p>Συνθήκη της Λισαβόνας</p>	<p>Υπεγράφη στις 13 Δεκεμβρίου 2007. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009. Σκοπός: να γίνει η ΕΕ πιο δημοκρατική, πιο αποτελεσματική και πιο ικανή να αντιμετωπίζει «με μία φωνή» παγκόσμια προβλήματα, όπως η κλιματική αλλαγή. Κυριότερες αλλαγές: πιο ισχυρό Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλαγή των διαδικασιών ψηφοφορίας στο Συμβούλιο, πρωτοβουλία των πολιτών, μόνιμος Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, νέος Ύπατος Εκπρόσωπος για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής, νέο διπλωματικό σώμα της ΕΕ. Η Συνθήκη της Λισαβόνας αποσαφηνίζει ποιες εξουσίες ανήκουν στην ΕΕ ανήκουν στα κράτη μέλη της ΕΕ είναι κοινές για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της. Η Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης (2004) – η οποία είχε παρόμοιους στόχους με τη Συνθήκη της Λισαβόνας – υπεγράφη αλλά δεν επικυρώθηκε ποτέ.</p>

Πηγή: Επίσημος ιστότοπος της ΕΕ, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_el.htm

Οι βασικοί στόχοι της Ένωσης, όπως αναφέρονται στη συνταγματική συνθήκη και καθοδηγούν όλες τις πολιτικές της, είναι η προαγωγή της ειρήνης, των αξιών της και της ευημερίας των λαών της. Σε αυτούς προστίθενται και επιμέρους στόχοι, όπως:

- η δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, χωρίς εσωτερικά σύνορα
- η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς, όπου ο ανταγωνισμός είναι ελεύθερος και ανόθευτος
- η βιώσιμη ανάπτυξη, με γνώμονα την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο, και το υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος
- η προαγωγή της επιστημονικής και τεχνικής πρόοδου

- η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικής προστασίας, η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, η αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού
- η προαγωγή της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής και της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών.

Επιπλέον, για την καλή διακυβέρνηση ισχύουν δύο πρακτικές αρχές:

Αρχή της επικουρικότητας: ρυθμίζει την άσκηση των αρμοδιοτήτων. Καθορίζει ποια πλευρά πρέπει να έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων για την επίτευξη κάποιου στόχου: η Ένωση ή τα κράτη-μέλη. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η Ένωση μπορεί να παρέμβει σε τομείς οι οποίοι δεν εμπίπτουν την αποκλειστική της αρμοδιότητα, μόνον εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατο να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύναται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε επίπεδο Ένωσης.

Αρχή της αναλογικότητας: το περιεχόμενο και η μορφή των ενεργειών της Ένωσης δεν πρέπει να υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων.

Ωστόσο, η διαδικασία ενοποίησης δεν είναι καθολικά αποδεκτή. Αντίθετα, έχουν δημιουργηθεί αρκετές αντιδράσεις σε πολιτικό και θεωρητικό επίπεδο (η τάση του Ευρωσκεπτικισμού) που προέρχονται από την κριτική προς την ΕΕ για την αδυναμία της να οδηγήσει τα μέλη της σε σταθερή και συνεκτική πορεία (Taylor, 2007). Ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι Ευρωπαίοι πολίτες βλέπουν την αδυναμία της Ένωσης να εξασφαλίσει την βιώσιμη ανάπτυξη των κρατών-μελών και στρέφονται προς την εθνική τους ταυτότητα και την αμφισβήτηση της ιδέας της Ε.Ε.

3.2.11 Οι διευρύνσεις

Η ιδέα της διεύρυνσης της ΕΟΚ ήταν από την αρχή ενσωματωμένη στο σκεπτικό δημιουργίας της. Η διαδικασία ένταξης μιας νέας χώρας στην ΕΟΚ αρχικά και στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα είναι η εξής:

Αρχικά το ενδιαφερόμενο κράτος κάνει αίτηση ένταξης. Αν τα υπάρχοντα κράτη-μέλη συμφωνήσουν, το Συμβούλιο των Υπουργών δίνει εντολή για την έναρξη διαπραγματεύσεων. Οι διαπραγματεύσεις περιλαμβάνουν τον τρόπο της ένταξης, δηλαδή τον χρόνο προσαρμογής στο κοινοτικό κεκτημένο, που συνιστά το κοινό υπόβαθρο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που συνδέει το σύνολο των κρατών-μελών ως Ευρωπαϊκή Ένωση και περιλαμβάνει το κοινοτικό δίκαιο και όλες τις

πράξεις που έχουν εγκριθεί στο πλαίσιο του δεύτερου και του τρίτου πυλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και τους κοινούς στόχους που καθορίζουν οι συνθήκες. Η Ένωση έχει θέσει ως στόχο να διατηρήσει ακέραιο το κοινοτικό κεκτημένο και να το αναπτύξει. Κατά συνέπεια, οι υποψήφιες χώρες οφείλουν να αποδεχτούν αυτό το κοινοτικό κεκτημένο, προτού γίνουν μέλη της Ένωσης. Τυχόν παρεκκλίσεις από το κοινοτικό κεκτημένο αποτελούν εξαίρεση και είναι περιορισμένης έκτασης/διάρκειας. Για να μπουν στην Ένωση, οι υποψήφιες χώρες υποχρεούνται να μεταφέρουν το κεκτημένο στις εθνικές νομοθεσίες τους και να το εφαρμόζουν από την ημερομηνία που προβλέπει η Πράξη Προσχώρησής τους, που προβλέπει το αντίστοιχο χρονοδιάγραμμα. Αν καταλήξουν σε συμφωνία, η συμφωνία κατοχυρώνεται με την υπογραφή της Πράξης Προσχώρησης. Η Πράξη Προσχώρησης πρέπει, στην συνέχεια, να επικυρωθεί από όλα τα εμπλεκόμενα κοινοβούλια. Άρα οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη μιας χώρας στην ουσία περιλαμβάνουν ένα χρονοδιάγραμμα και ρυθμιστικές προσαρμογές (π.χ. αριθμός Ευρωβουλευτών) και όχι μια αμοιβαία προσαρμογή με αλλαγές στο κοινοτικό δίκαιο.

Τα ιδρυτικά κράτη ήταν έξι πλούσιες κεντροευρωπαϊκές χώρες με συγγενείς παραγωγικές δομές, υψηλά εισοδήματα (με εξαίρεση τη Νότιο Ιταλία), υψηλή παραγωγικότητα και εξειδίκευση σε τομείς αιχμής της εποχής (μηχανολογικός εξοπλισμός, χημική βιομηχανία, αυτοκινητοβιομηχανία). Η πρώτη διεύρυνση, το 1974, προς το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Δανία και την Ιρλανδία έφερε για πρώτη φορά στην Ευρώπη μια φτωχή (τότε) χώρα, την Ιρλανδία, ενώ τα δύο άλλα νέα μέλη είχαν παραγωγικές δομές παρόμοιες με αυτές των ιδρυτικών μελών.

Κατά τη δεύτερη διεύρυνση εντάχθηκαν στην Ένωση τα τρία φτωχότερα κράτη της Νοτίου Ευρώπης, πρώτα η Ελλάδα το 1981 και στη συνέχεια, το 1986, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Με τη δεύτερη διεύρυνση, το γεγονός ότι τέσσερα από τα δώδεκα κράτη-μέλη (και η Νότιος Ιταλία) χαρακτηρίζονταν ως φτωχές περιοχές, έθεσε έντονα το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων μέσα στην Ευρώπη. Η τρίτη διεύρυνση δεν έφερε ουσιαστικές αλλαγές, εφόσον η ένταξη της Αυστρίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας το 1993 επιβεβαίωσε τον πυρήνα των πλούσιων και αναπτυσσόμενων κρατών. Αντίθετα η τέταρτη διεύρυνση, το 2004, με τη μαζική είσοδο οκτώ χωρών πρώην κρατικού εμπορίου (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Λετονία, Εσθονία, Λιθουανία), καθώς και δύο μικρών νέων χωρών (Μάλτα, Κύπρος) έφερε νέες προκλήσεις, όχι μόνο γιατί το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα μειώθηκε αισθητά, αλλά και γιατί οι οκτώ χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης – παρά τη σημαντική πρόοδο που είχαν ήδη κάνει – έπρεπε να αντιμετωπίσουν ακόμα μια σειρά από θεσμικά προβλήματα μετάβασης σε ένα ριζικά διαφορετικό οικονομικό σύστημα από αυτό στο πλαίσιο του οποίου λειτούργησαν για 40 χρόνια. Την 1η Ιανουαρίου 2007, δύο ακόμη χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, προσχωρούν στην ΕΕ, ανεβάζοντας έτσι τον συνολικό αριθμό των κρα-

τών μελών σε 27. Η Κροατία είναι η τελευταία χώρα που προσχώρησε στην ΕΕ την 1^η Ιουλίου του 2013. Επίσης, υπό διαδικασία διαπραγματεύσεων για την ένταξη της στην ΕΕ βρίσκονται η Τουρκία (αίτηση ένταξης και αρχή διαπραγματεύσεων 2005), η Ισλανδία (αίτηση ένταξης και αρχή διαπραγματεύσεων 2010), το Μαυροβούνιο (αίτηση ένταξης και αρχή διαπραγματεύσεων 2012), και η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (αίτηση ένταξης και πρόταση της Επιτροπής για αρχή διαπραγματεύσεων 2009, που αναμένεται να συμφωνηθεί σε επίπεδο Συμβουλίου).

Η Ελβετία, η Νορβηγία και το Λιχτενστάιν, αν και θα πληρούσαν τις προϋποθέσεις για να γίνουν μέλη, έχουν επιλέξει, καθεμιά για τους δικούς της λόγους, να κρατήσουν την ανεξαρτησία τους. Το Ισραήλ, που θα ενδιαφερόταν για ένταξη, δεν μπορεί να ενταχθεί επειδή δεν αποτελεί Ευρωπαϊκό έδαφος.

Στο μέλλον, αναμένεται ότι σταδιακά και στο μέτρο που θα το επιτρέπουν οι πολιτικές συνθήκες, θα ενταχθούν και τα υπόλοιπα κράτη τα οποία προέκυψαν από το διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας. Οι χώρες αυτές είναι στην πλειοψηφία τους μικρές και φτωχές και δεν θα αλλάξουν τη φυσιογνωμία της Ένωσης. Το μεγάλο ενδιαφέρον ωστόσο θα εστιαστεί στο να προωθηθούν μηχανισμοί ενοποίησης με τις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών και ιδιαίτερα με τη Ρωσία, οπότε θα αλλάξει ριζικά, τόσο η πολιτική επιρροή της Ένωσης σε παγκόσμιο επίπεδο, όσο και το μέγεθος της αγοράς και η σημασία της σε ενεργειακές και άλλες πρώτες ύλες. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται να συζητηθεί στο άμεσο μέλλον. Ιδιαίτερα η Ουκρανική κρίση απομάκρυνε σημαντικά τις προοπτικές συνεργασίας της ΕΕ και της Ρωσίας.

Πίνακας 3.1: Χρονική εξέλιξη διεύρυνσης και εμβάθυνσης της Ε.Ε. σε συνάρτηση με τη διεθνή οικονομική συγκυρία και την οικονομική θεωρία (οι χρονολογίες αφορούν επίσημες ημερομηνίες έναρξης ισχύος, οι διαπραγματεύσεις ή/και οι υπογραφές γίνονται σε προγενέστερες ημερομηνίες)

	Διαδικασία διεύρυνσης (επίσημη ημερ. ένταξης)	Διαδικασία εμβάθυνσης/αποενοποίησης	Συνθήκες	Κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες	Οικονομική συγκυρία
1952	Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες	Δημιουργία ΕΚΑΧ	Συνθήκη Παρισιού (ΕΚΑΧ)	Συγκριτικά πλεονεκτήματα, ελεύθερος ανταγωνισμός στη μεταποίηση, θεωρίες τελωνειακών ενώσεων	
1958		Δημιουργία ΕΟΚ, ΕΚΑΕ	Συνθήκη Ρώμης (ΕΟΚ, ΕΚΑΕ)		
1974	Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Δανία	Δημιουργία ΕΤΠΑ, Νέο-Προστατευτισμός	Πράξεις Προσχώρησης	Θεωρία των άριστων νομοματικών ζωνών γίνεται γενικά αποδεκτή	Πετρελαϊκή κρίση, άνοδος ΝΕΧ

	Διαδικασία διεύρυνσης (επίσημη ημερ. ένταξης)	Διαδικασία εμβάθυνσης/αποενοποίησης	Συνθήκες	Κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες	Οικονομική συγκυρία
1980				Νέες θεωρίες μεγέθυνσης (Romer) και εμπορίου (Krugman), νέες προσεγγίσεις στον ανταγωνισμό (Best) και την ανταγωνιστικότητα (Porter)	
1981	Ελλάδα	Αρχή προβολής προς Νότο	Πράξη Προσχώρησης		Μείωση της τιμής του πετρελαίου
1986-87	Ισπανία, Πορτογαλία	Ολοκλήρωση της εκχωμάτωσης της Ν. Ευρώπης	Πράξεις Προσχώρησης		
1992		Συμφωνία για ONE, μετονομασία σε Ευρωπαϊκή Ένωση	Συνθήκη του Μάαστριχτ		Παγκόσμια άνοδος, τεχνολογίες τηλεπικοινωνιών και πληροφοριών
1995	Σουηδία, Φιλανδία, Αυστρία		Πράξεις Προσχώρησης		
1999		Δημοκρατικοί θεσμοί, Απασχόληση	Άμστερνταμ		
2000			Νίκαια, στάθμιση ψήφων και Ευρωβουλή για 25		Οικονομική κρίση στις ΗΠΑ
2002		Υιοθέτηση ενιαίου νομίσματος & νομισματικής πολιτικής			
2004	Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Λετονία, Λιθουανία, Εσθονία, Μάλτα, Κύπρος		Πράξεις Προσχώρησης		
2007	Βουλγαρία, Ρουμανία		Πράξεις Προσχώρησης Συνθήκη Λισαβόνας		
2008-2010		Δημιουργία χρηματοπιστωτικού μηχανισμού στήριξης υπερχρεωμένων κρατών μελών			Οικονομική Κρίση

	Διαδικασία διεύρυνσης (επίσημη ημερ. ένταξης)	Διαδικασία εμβάθυνσης/αποενοποίησης	Συνθήκες	Κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες	Οικονομική συγκυρία
2013	Κροατία		Πράξη Προσχώρησης		
Μέλλον	Τουρκία, ενδεχόμενα και άλλες Βαλκανικές χώρες και τα μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών	Ενιαία δημοσιονομική πολιτική, αύξηση του κοινοτικού σε σχέση με τους εθνικούς προϋπολογισμούς		Πιέσεις για μείωση της αναδιανομής των εισοδημάτων και δημοσιονομική πολιτική (Picketty)	

3.3 Τα όργανα διακυβέρνησης της ΕΕ, η διαδικασία ελέγχου και λήψης αποφάσεων

Εκτός από τα τέσσερα όργανα των Ε.Κ. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων) που έχουν αποφασιστική αρμοδιότητα αναγνωρισμένη από τις Συνθήκες, υπάρχει και μια σειρά τυπικά θεσμοθετημένων ή και απολύτως άτυπων επιτροπών και ομάδων, που επηρεάζουν σημαντικά, και σε πολλές περιπτώσεις καθυστερούν σημαντικά, την κοινοτική διαδικασία λήψης αποφάσεων.

3.3.1 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (δεν είναι το ίδιο, ούτε με το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ούτε με το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης) έχει απόλυτη δικαιοδοσία στην ερμηνεία και εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

Το Δικαστήριο απαρτίζεται από εικοσιοκτώ δικαστές και εννιά εισαγγελείς. Αν το Δικαστήριο το ζητήσει ομοφώνως, ο αριθμός των γενικών εισαγγελέων μπορεί να αυξηθεί. Ο διορισμός των δικαστών και των γενικών εισαγγελέων γίνεται, κατόπιν κοινής συμφωνίας, από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών για εξαετή ανανεώσιμη θητεία. Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου εκλέγεται από τους δικαστές για τριετή ανανεώσιμη θητεία, με σκοπό να διευθύνει τις εργασίες και τις υπηρεσίες του Δικαστηρίου και να προεδρεύει κατά τις συνεδριάσεις και τις διασκέψεις των μεγαλύτερων δικαστικών σχηματισμών.

Οι γενικοί εισαγγελείς επικουρούν το Δικαστήριο και το βοηθούν να εκπληρώσει την αποστολή του. Έχουν ως καθήκον να διατυπώνουν δημόσια, με πλήρη αμεροληψία, προτάσεις επί των υποθέσεων.

Το Δικαστήριο συνεδριάζει σε μείζονα σύνθεση, αν η υπόθεση είναι σημαντική ή το ζητήσει κάποιο αντίδικο κράτος ή όργανο. Σε αντίθετη περίπτωση, συνεδριάζει σε ελάσσονα σύνθεση (3 ή 5 μέλη).

Προσφυγές που γίνονται στο Ε.Δ. αφορούν:

- Προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους: γίνεται έπειτα από προσφυγή άλλου κράτους μέλους ή της Επιτροπής.
- Προσφυγή ακυρώσεως: γίνεται από κράτος-μέλος, θεσμικό όργανο ή ιδιώτη με στόχο την ακύρωση μίας πράξης κάποιου θεσμικού οργάνου.
- Προσφυγή κατά παραλείψεως: ελέγχει την αδράνεια κάποιου κοινοτικού οργάνου.
- Αγωγή αποζημιώσεως: εξετάζει αν οφείλει η Κοινότητα αποζημίωση σε ιδιώτη ή επιχείρηση.
- Αιτήσεις αναιρέσεως μιας απόφασης κρατικού δικαστηρίου σε σχέση με κοινοτική οδηγία.

Οι αποφάσεις του Ε.Δ. είναι άμεσα εκτελεστές στα κράτη-μέλη.

3.3.2 Το Συμβούλιο των Υπουργών

Το Συμβούλιο των Υπουργών των χωρών μελών είναι «μεταβλητής γεωμετρίας». αποτελείται από τους καθ' ύλην αρμόδιους υπουργούς σε κάθε περίπτωση (έναν από κάθε κράτος-μέλος) και είναι το κατ' εξοχήν νομοθετικό σώμα. Παρόλο που το Συμβούλιο είναι ένα όργανο, συνεδριάζει σε διαφορετική σύνθεση (π.χ. Συμβούλιο Υπουργών Γεωργίας, Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών), ανάλογα με τα θέματα για τα οποία πρέπει να ληφθούν αποφάσεις. Οι υπουργοί, στο πλαίσιο της άσκησης των αρμοδιοτήτων τους, εκπροσωπούν επισήμως τα εθνικά τους συμφέροντα.

Πρόκειται για το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων της Ε.Ε. και συνεδριάζει υπό την προεδρία ενός κράτους μέλους η οποία διαρκεί 6 μήνες. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Συμβουλίου είναι να συντονίζει τις ευρείες οικονομικές πολιτικές των κρατών-μελών, να εξασφαλίζει μια κοινή πολιτική ασφάλειας και μια κοινή εξωτερική πολιτική. Δηλαδή, το Συμβούλιο έχει τον τελικό λόγο σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της Ε.Ε. με τρίτες χώρες. Ακόμα το Συμβούλιο συντονίζει τις ενέργειες των κρατών-μελών σε ό,τι αφορά θέματα νόμου και αστυνόμευσης.

Ειδική κατηγορία, για σημαντικά θέματα, είναι το Συμβούλιο Κορυφής, που αποτελείται από τους αρχηγούς (προέδρους ή πρωθυπουργούς, ανάλογα με το πολίτευμα κάθε κράτους) των κρατών-μελών και συνεδριάζει τακτικά και έκτακτα για να χαράξει την πορεία της Ένωσης.

Σε συν-απόφαση (μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας) με το Ευρωκοινοβούλιο και εντός ενός πλαισίου συν-διαχείρισης, το Συμβούλιο νομοθετεί πάνω σε προτάσεις

της Επιτροπής. Ο τρόπος λήψης αποφάσεων είναι:

- Με ομοφωνία για πολύ σοβαρά θέματα
- Με ειδική πλειοψηφία: σύμφωνα με το άρθρο I-25 της συνταγματικής συνθήκης καθορίζεται το νέο σύστημα ειδικής πλειοψηφίας. Το παλιό σύστημα, που κατανέμει σε κάθε κράτος μέλος έναν ορισμένο αριθμό ψήφων, αντικαθίσταται από ένα σύστημα διπλής πλειοψηφίας. Η ειδική πλειοψηφία επιτυγχάνεται εφόσον η απόφαση συγκεντρώνει 55% των κρατών μελών, περιλαμβάνοντας τουλάχιστον δεκαπέντε κράτη μέλη και αντιπροσωπεύει, συγχρόνως, τουλάχιστον το 65% της Ένωσης.
- Με απλή πλειοψηφία για θέματα ήσσονος σημασίας.

3.3.3 Η Επιτροπή

Η Επιτροπή είναι το κατ' εξοχήν υπερεθνικό όργανο και τοποτηρητής των κοινοτικών συμφερόντων και της ενοποιητικής διαδικασίας. Ο κύριος ρόλος της είναι να προτείνει νομοθετικά σχέδια προς το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο και στη συνέχεια να υλοποιεί την πολιτική που αποφασίζεται. Ο όρος «Επιτροπή» αναφέρεται τόσο στον θεσμό, όσο και στους Επίτροπους και εκλέγεται ως εξής: Ο Πρόεδρος της επιλέγεται από το Συμβούλιο και εγκρίνεται από το Κοινοβούλιο. Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος διαλέγει τους Επίτροπους, έναν για κάθε χώρα μέλος, από μια επιλογή τριών υποψηφίων. Η Επιτροπή είναι οργανωμένη σε Γενικές Διευθύνσεις (κάτι αντίστοιχο των εθνικών υπουργείων), και συνεδριάζει σε εβδομαδιαία βάση, ή, σε περίπτωση ανάγκης, έκτακτα.

Αναλυτικότερα, μια νομοθεσία ξεκινάει συνήθως από την εισήγηση μιας υπο-επιτροπής ή υπηρεσίας της Επιτροπής, στη συνέχεια περνάει από το νομοθετικό πλαίσιο που προβλέπουν οι Συνθήκες και τέλος μετατρέπεται σε κρατικό δίκαιο, με την εφαρμογή του οποίου είναι επιφορτισμένη η Επιτροπή.

Παρόλο που η Επιτροπή έχει δικαίωμα να προβεί σε οποιαδήποτε πρωτοβουλία που να εγγυάται την διεκπεραίωση των συνθηκών, συνήθως οι ενέργειές της έρχονται ως αντίδραση σε πρόταση κάποιου οργάνου, υπηρεσίας, ή κρατους-μέλους. Η νομοθετική δράση της Επιτροπής συμβαδίζει με την έννοια της επικουρικότητας.

3.3.4 Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Αποτελείται από 751 ευρωβουλευτές (750 συν ο πρόεδρος) απευθείας εκλεγμένους από τους πολίτες (από το 1974 και ύστερα, οπότε και σταδιακά με τις Συνθήκες αυξάνονται οι αρμοδιότητες του) για μια πενταετή ανανεώσιμη θητεία. Τα κύρια πο-

λιτικά όργανα του Κοινοβουλίου είναι ο Πρόεδρος, το Συμβούλιο των Προέδρων, το Γραφείο, η Γραμματεία και οι (θεματικές) Επιτροπές. Οι εξουσίες του είναι νομοθετικές (συναποφασίζει με το Συμβούλιο μετά την τελευταία Συνθήκη) και εν μέρει ελεγκτικές, και περιλαμβάνουν την έγκριση του προϋπολογισμού και το δικαίωμα ψήφου εμπιστοσύνης.

Ο ρόλος του Προέδρου είναι σημαντικός, καθώς αντιπροσωπεύει το Κοινοβούλιο και μαζί με τους δεκατέσσερις αντιπροέδρους οργανώνει τις δραστηριότητες του Κοινοβουλίου. Η θητεία του είναι δύομισι χρόνια.

3.3.5 Η διαδικασία λήψης αποφάσεων

Ο τρόπος λειτουργίας σχηματικά είναι ο εξής: Τα νομοθετικά όργανα της Ε.Ε. είναι ουσιαστικά δύο, το Συμβούλιο των Υπουργών και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Λειτουργούν σε ένα πλαίσιο «συν-απόφασης», το οποίο, σε ό,τι αφορά τη νομοθεσία, λειτουργεί ως εξής: η Επιτροπή αρχικά προτείνει ένα σχέδιο νόμου, το οποίο επεξεργάζονται το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο και το οποίο κατόπιν υποβάλλεται στη διαδικασία της ψηφοφορίας. Εάν σε περίπτωση δεύτερης ψηφοφορίας το νομοσχέδιο δεν περάσει, δημιουργείται μια ισομερής κοινή επιτροπή, η οποία το επεξεργάζεται και κατόπιν παρουσιάζεται ξανά προς ψήφιση. Στην περίπτωση του κοινοτικού προϋπολογισμού, το σχέδιο περνάει και τροποποιείται διαδοχικά και αλληπάλληλα από Συμβούλιο και Κοινοβούλιο, όσες φορές χρειαστεί, μέχρι να εγκριθεί. Γενικά ισχύει ότι το Συμβούλιο έχει προτεραιότητα σε θέματα σταθερών εξόδων, ενώ το Κοινοβούλιο υπερισχύει στα έκτακτα έξοδα.

Εκτός από τα επίσημα όργανα, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός επιτροπών, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ), που εξασφαλίζει την έγκαιρη ενημέρωση και τη γνωμοδότηση των κοινωνικών εταίρων, όταν πρόκειται να προωθηθούν νέες νομοθετικές ρυθμίσεις. Σημαντικό ρόλο παίζει και η Επιτροπή των Περιφερειών, που δημιουργήθηκε για να εκφράζονται, όχι μόνο τα κράτη, αλλά και σε χαμηλότερο επίπεδο, οι περιφέρειες της Ένωσης. Άτυπο αλλά σημαντικό ρόλο παίζει και η Επιτροπή των Μονίμων Αντιπροσώπων (COREPER), που ενημερώνεται και αποτελεί συνδυαστικό κρίκο με τα κράτη-μέλη, μόνιμες συμβουλευτικές επιτροπές ανά θέμα (π.χ. εξωτερικού εμπορίου, αγροτικών προϊόντων ανά προϊόν, βιομηχανίας, κ.λπ.), καθώς και ειδικές επιτροπές, ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν. Ο μεγάλος αριθμός αυτών των επιτροπών, παρόλο που διασφαλίζει τις δημοκρατικές διαδικασίες, έχει υποστεί σοβαρή κριτική λόγω των καθυστερήσεων που δημιουργεί στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Εκτός από τις θεσμοθετημένες επιτροπές, υπάρχουν και πολλές ομάδες πίεσης, που προωθούν τα συμφέροντα των μελών τους.

Στον παρακάτω Πίνακα φαίνεται η εκπροσώπηση των κρατών στα κοινοτικά όργανα, καθώς και η αντιστοιχία της εκπροσώπησης με τον πληθυσμό.

Πίνακας 3.2: Εικόνα του πληθυσμού, της οικονομικής ευρωστίας και της πολιτικής εκπροσώπησης των κρατών-μελών της ΕΕ

Χώρα	Πληθυσμός 2013	ΑΕΠ, για το έτος 2013 (εκατ. Ευρώ)	Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ΙΑΔ για το έτος 2013 ΕΕ28 = 100	Αριθμός Μελών στην Ευρωβουλή	Εκπροσώπηση ευρωβουλευτών (πληθυσμός/ Ευρωβουλευτές)
ΕΕ-28	506.545.786	13.068.600,5	25.700	751	674.495
Αυστρία	8.479.823	313.066,9	37.000	18	471.101
Βέλγιο	11.182.817	382.692,0	34.500	21	532.515
Βουλγαρία	7.265.115	39.940,3	5.500	17	427.360
Γαλλία	65.717.714	2.059.852,0	31.300	74	888.077
Γερμανία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)	161.303.746	2.737.600,0	33.300	96	1.680.247
Δανία	5.614.932	248.974,8	44.400	13	431.918
Ελλάδα	11.027.549	182.054,2	:	21	525.121
Εσθονία	1.317.997	18.613,4	13.900	6	219.666
Ην. Βασίλειο	64.106.779	1.899.098,0	29.600	73	878.175
Ιρλανδία	4.597.558	164.049,8	35.600	11	417.960
Ισπανία	46.617.825	1.022.988,0	22.300	54	863.293
Ιταλία	60.233.948	1.560.023,8	25.600	73	825.123
Κροατία	4.254.420	43.127,9	10.100	11	386.765
Κύπρος	861.939	16.503,7	19.000	6	143.657
Λετονία	2.012.647	23.372,1	11.600	8	251.581
Λιθουανία	2.957.689	34.631,2	11.700	11	268.881
Λουξεμβούργο	543.360	45.478,2	83.400	6	90.560
Μάλτα	423.374	7.262,6	17.200	6	70.562
Ολλανδία	16.804.432	602.658,0	35.900	25	672.177
Ουγγαρία	9.893.899	97.948,0	9.900	21	471.138
Πολωνία	38.514.479	389.695,1	10.100	51	755.186
Πορτογαλία	10.457.295	165.690,0	15.800	21	497.966
Ρουμανία	19.981.358	142.245,1	7.100	32	624.417
Σλοβακία	5.413.393	72.134,1	13.300	13	416.415
Σλοβενία	2.059.953	35.274,9	17.100	8	257.494

Χώρα	Πληθυσμός 2013	ΑΕΠ, για το έτος 2013 (εκατ. Ευρώ)	Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ΙΑΔ για το έτος 2013 EE28 = 100	Αριθμός Μελών στην Ευρωβουλή	Εκπροσώπηση ευρωβουλευτών (πληθυσμός/ Ευρωβουλευτές)
Σουηδία	9.600.379	420.849,1	43.800	20	480.019
Τσέχικη Δημοκρατία	10.514.272	149.491,1	14.200	21	500.680
Φινλανδία	5.438.972	193.443,0	35.600	13	418.382

Πηγή: Eurostat 2014 & Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2014.

Σύμφωνα με τη προηγούμενη συνθήκη, της Νίκαιας, για τις περιπτώσεις που χρησιμοποιούταν το σύστημα ειδικής πλειοψηφίας, σε κάθε κράτος μέλος αντιστοιχούσε ένας ορισμένος αριθμός ψήφων. Πλέον, με το άρθρο I-25 της συνταγματικής συνθήκης, καθορίζεται το νέο σύστημα ειδικής πλειοψηφία, σύμφωνα με το οποίο η ειδική πλειοψηφία επιτυγχάνεται, εφόσον η απόφαση συγκεντρώνει το 55% των κρατών μελών, τουλάχιστον δεκαπέντε κράτη μέλη και αντιπροσωπεύει, συγχρόνως, τουλάχιστον το 65% της Ένωσης. Επίσης, στο σύστημα ειδικής πλειοψηφίας ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου καθώς και ο Πρόεδρος της Επιτροπής δεν λαμβάνουν μέρος στην ψηφοφορία.

3.4 Σημερινή μορφή της ΕΕ

Από το **Παράρτημα I**, όπου παρουσιάζονται τα βασικά οικονομικά στοιχεία των κρατών μελών, προκύπτουν μια σειρά συμπεράσματα για τη σημερινή μορφή της ΕΕ:

1. Η ΕΕ είναι μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις στην παγκόσμια οικονομία, τρίτη σε πληθυσμό και πρώτη σε εισόδημα και ρόλο στο διεθνές εμπόριο.
2. Ωστόσο η σημασία αυτή περιορίζεται αν δει κανείς σε επίπεδο αναπτυγμένων χωρών ότι για μεγάλα χονδρικά διαστήματα (αλλά όχι πάντα) οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και πιο πρόσφατα η Ν. Κορέα που είναι οι κύριοι ανταγωνιστές της παρουσιάζουν ταχύτερους ρυθμούς μεγέθυνσης που οφείλονται στην κλαδική σύνθεση της οικονομίας τους, την υψηλότερη αύξηση παραγωγικότητας και καλύτερες εξαγωγικές επιδόσεις.

Στο εσωτερικό της ΕΕ οι διαφορές στο μέγεθος και το κατά κεφαλήν εισόδημα των κρατών-μελών είναι πολύ υψηλές. Σχηματικά αυτό μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής:

Πίνακας 3.3: Μέλη της ΕΕ σύμφωνα με τον πληθυσμό και το κατά κεφαλήν εισόδημα

	Μεγάλες χώρες (6) Πάνω από 30 εκ. κάτοικοι	Μεσαίες (13) 5-30 εκ. κάτοικοι	Μικρές (8) Κάτω από 5 εκ. κάτοικοι
Μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα πάνω από το μέσο όρο (13)	Ηνωμένο Βασίλειο (61 εκ.) Γερμανία (82 εκ.) Γαλλία (62 εκ.) Ιταλία (59 εκ.) Ισπανία (44 εκ.)	Ολλανδία (16 εκ.) Βέλγιο (11 εκ.) Αυστρία (8.3 εκ.) Σουηδία (9 εκ.) Φιλανδία (5.3 εκ.) Δανία (5.4 εκ.)	Λουξεμβούργο (0.48 εκ.) Ιρλανδία (4.3 εκ.)
Μεσαίου εισοδήματος (7) Μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα κάτω από 70% του μέσου όρου		Ελλάδα (11 εκ.) Πορτογαλία (11 εκ.) Τσεχία (10 εκ.)	Κύπρος (0.78 εκ.) Μάλτα (0.40 εκ.) Σλοβενία (2 εκ.) Εσθονία (1.3 εκ.)
Μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα κάτω από 70% του μέσου όρου (8)	Πολωνία (38 εκ.)	Ουγγαρία (10 εκ.) Σλοβακία (5.4 εκ.) Βουλγαρία (7.7 εκ.) Ρουμανία (22 εκ.)	Λετονία (2.3 εκ.) Λιθουανία (3.4 εκ.) Κροατία (4,2 εκ.)

Πηγή: Eurostat 2015.

Ωστόσο η κατάταξη αυτή είναι δυναμική και μπορεί κανείς να διαπιστώσει αλλαγές στη σχετική αγοραστική δύναμη των κρατών-μελών διαχρονικά:

Πίνακας 3.4: Σημαντικές αλλαγές στο ΑΕΠ κρατών-μελών διαχρονικά

Χώρα	Αλλαγές
Ιρλανδία	Ταχύτερη άνοδος σχετικής ευημερίας (Κελτικό θαύμα)
Ισπανία	Σχετική άνοδος αλλά πτώση μετά την κρίση του 2008
Γερμανία	Σχετική μείωση, εν μέρει λόγω της ενσωμάτωσης της Ανατολικής Γερμανίας
Ιταλία	Σημαντική μείωση
Ην. Βασίλειο	Μείωση στη δεκαετία του 70 και αρχές του 80 αλλά ταχύτερη άνοδος στη συνέχεια και νέα προβλήματα με την κρίση του 2008

3.5 Αρχές και τρόπος λειτουργίας

3.5.1 Το κοινοτικό δίκαιο

Με την ευρεία έννοια, το κοινοτικό δίκαιο συμπεριλαμβάνει το σύνολο των κανό-

νων δικαίου που είναι εφαρμοστέοι στην κοινοτική έννομη τάξη, δηλαδή τις γενικές αρχές δικαίου, τη νομολογία του Δικαστηρίου, το δίκαιο που έχει προκύψει από τις εξωτερικές σχέσεις των Κοινοτήτων ή ακόμη το συμπληρωματικό δίκαιο που έχει προκύψει από τις συμβατικές πράξεις οι οποίες συνάπτονται μεταξύ των κρατών-μελών για την εφαρμογή των Συνθηκών. Με τη στενή έννοια το κοινοτικό δίκαιο αποτελείται από:

- **το πρωτογενές δίκαιο**, δηλαδή τις Συνθήκες που έχουν υπογραφεί μεταξύ των χωρών μελών και
- **το παράγωγο δίκαιο**, δηλαδή τους κανόνες που περιλαμβάνονται στις πράξεις τις οποίες θέσπισαν τα κοινοτικά όργανα στο πλαίσιο της εφαρμογής του πρωτογενούς δικαίου.

Το **πρωτογενές δίκαιο** είναι οι ιδρυτικές Συνθήκες ΕΟΚ, ΕΚΑΧ και ΕΚΑΕ, οι Πράξεις Προσχώρησης των νέων κρατών-μελών, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, οι Συνθήκες του Άμστερνταμ, της Νίκαιας και του Μάαστριχτ και (στο μέλλον αν και εφόσον προχωρήσει) το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.

Το **παράγωγο δίκαιο** αποτελείται από τις εξής πράξεις:

Κανονισμός: Ο κανονισμός, ο οποίος εγκρίνεται από το Συμβούλιο μαζί με το Κοινοβούλιο ή μόνον από την Επιτροπή, είναι μια γενική και υποχρεωτική νομοθετική πράξη ως προς όλα τα μέρη της. Σε αντίθεση με τις οδηγίες, που απευθύνονται στα κράτη-μέλη, και τις αποφάσεις, που έχουν συγκεκριμένους αποδέκτες, ο κανονισμός απευθύνεται σε όλους. Εφαρμόζεται άμεσα, δηλαδή δημιουργεί δικαιώματα που δεσμεύουν αμέσως όλα τα κράτη-μέλη, όπως ακριβώς οι εθνικοί νόμοι και χωρίς καμία άλλη παρέμβαση εκ μέρους των εθνικών αρχών.

Οδηγία: Η οδηγία, που εκδίδεται από το Συμβούλιο μαζί με το Κοινοβούλιο ή μόνον από την Επιτροπή, απευθύνεται στα κράτη-μέλη. Ο κύριος στόχος της είναι η προσέγγιση των νομοθεσιών. Η οδηγία δεσμεύει τα κράτη-μέλη ως προς το αποτέλεσμα που πρέπει να επιτευχθεί, αφήνει όμως στις εθνικές αρχές την επιλογή του τύπου και των μέσων υλοποίησης των κοινοτικών στόχων σύμφωνα με τις διαδικασίες που ισχύουν στα επιμέρους κράτη-μέλη. Εάν η οδηγία δεν έχει μεταφερθεί στην εθνική νομοθεσία από τα κράτη-μέλη ή αν έχει μεταφερθεί κατά τρόπο πλημμελή ή με καθυστέρηση, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να επικαλεστούν απευθείας την εν λόγω οδηγία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Απόφαση: Η απόφαση εκδίδεται είτε από το Συμβούλιο είτε από αυτό μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είτε από την Επιτροπή και είναι η νομοθετική πράξη με την οποία τα κοινοτικά θεσμικά όργανα αποφαινόνται σχετικά με ατομικές περιπτώσεις. Μέσω μιας απόφασης, τα θεσμικά όργανα μπορούν να απαιτήσουν από ένα κράτος-μέλος ή από έναν υπήκοο της Ένωσης να δράσει ή να απέχει από δράση, να του αναθέσουν δικαιώματα ή να του επιβάλουν υποχρεώσεις.

Η απόφαση είναι:

- ατομική και οι αποδέκτες της πρέπει να καθοριστούν μεμονωμένα, γεγονός που τη διαχωρίζει από τον κανονισμό,
- δεσμευτική ως προς όλα τα μέρη της.

Επιπλέον το Ευρωπαϊκό Δίκαιο προβλέπει μη δεσμευτικές νομικές πράξεις, όπως είναι η **σύσταση**, που επιτρέπει στα θεσμικά όργανα να αποφαινούνται κατά μη δεσμευτικό τρόπο, προτείνοντας μια γραμμή συμπεριφοράς χωρίς να δημιουργούν νομική υποχρέωση για τους αποδέκτες (τα κράτη-μέλη, λοιπά κοινοτικά όργανα, σε ορισμένες περιπτώσεις πολίτες της Ένωσης), και η **γνώμη**, που είναι μια πράξη που επιτρέπει στα κοινοτικά όργανα να εκφράζονται κατά τρόπο μη δεσμευτικό, δηλαδή χωρίς να επιβάλλουν νομική υποχρέωση στους αποδέκτες της. Ο σκοπός είναι να καθοριστεί η άποψη του κοινοτικού οργάνου σχετικά με ένα ζήτημα.

Τα χαρακτηριστικά του κοινοτικού δικαίου είναι ότι: προηγείται του εθνικού, συνεπώς οι εφέσεις των Ανώτατων Εθνικών Δικαστηρίων δικάζονται στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Επιπλέον, η εφαρμογή του είναι άμεση και γίνεται με *επικουρικό* τρόπο (ακολουθώντας τη αρχή της επικουρικότητας) δηλαδή όλες οι αποφάσεις πρέπει να παίρνονται στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο: υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό.

Ο έλεγχος της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου υπάγεται στη δικαιοδοσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που είναι ο «θεματοφύλακας των Συνθηκών». Ο έλεγχος αυτός εκφράζει το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζεται στο δίκαιο και ότι στόχος της είναι η εξασφάλιση της τήρησής του και της πραγματικής εφαρμογής του στα κράτη-μέλη και από αυτά. Κατά τα καθήκοντα ελέγχου που ασκεί, η Επιτροπή μεριμνά να διατηρήσει το ρόλο που διαδραματίζουν στο ζήτημα αυτό οι εθνικές, ιδίως οι δικαστικές, αρχές. Η Επιτροπή ενημερώνει, προειδοποιεί και επιβάλλει κυρώσεις στα κράτη-μέλη σε περίπτωση που δεν τηρούνται οι κοινοτικές Συνθήκες. Εάν η αιτιολογημένη γνώμη που αποστέλλει σε ένα κράτος-μέλος δεν φέρει αποτέλεσμα, μπορεί να προσφύγει στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Μετά από τις τροποποιήσεις που εισήγαγε η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Συνθήκη του Μάαστριχτ, 1992), η Επιτροπή εξουσιοδοτείται να ζητήσει από το Δικαστήριο να επιβάλει οικονομικές κυρώσεις στο εκάστοτε κράτος-μέλος. Η αρμοδιότητα αυτή που παρέχεται στην Επιτροπή ενισχύει σημαντικά την ικανότητά της να επιβλέπει την ορθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

3.5.2 Πολιτική Ελεύθερου Ανταγωνισμού

Οι οικονομικές συνθήκες μετά τον πόλεμο και κυρίως η ταχύτατη μεγέθυνση της βιομηχανικής παραγωγής και ζήτησης των αναπτυγμένων κρατών ευνοούσαν την εγκαθίδρυση του φιλελεύθερου μοντέλου ανάπτυξης. Έτσι ο ελεύθερος ανταγωνι-

σμός θεωρήθηκε καταρχήν ο ακρογωνιαίος λίθος της κοινοτικής οικονομικής φιλοσοφίας. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός μεταξύ επιχειρήσεων ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους αποτελεί βασική αρχή της ΕΕ. Τόσο η Συνθήκη του Παρισιού, όσο και η Συνθήκη της Ρώμης προβλέπουν κοινοτικά πρόστιμα στις επιχειρήσεις που παραβαίνουν τους κανόνες αυτούς και προχωρούν σε καρτέλ, πρακτική dumping ή κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης που έχουν στην αγορά. Συγκεκριμένα η Συνθήκη ΕΚΑΧ απαγορεύει κάθε μορφής συνεργασία των επιχειρήσεων που υπάγονται σ' αυτήν εφόσον αποβλέπει σε

- καθορισμό τιμών ή
- κατανομή αγορών

ενώ η Συνθήκη ΕΟΚ θεωρεί ασυμβίβαστη με την Κοινή Αγορά κάθε πρακτική που άμεσα ή έμμεσα θίγει τον ελεύθερο ανταγωνισμό, όπως ο ορισμός των τιμών, ο έλεγχος παραγωγής, η κατανομή των αγορών, η άνιση μεταχείριση των αγοραστών, η εκμετάλλευση της αγοράς από επιχειρήσεις που κατέχουν σημαντικό μερίδιο της, το dumping κ.λπ.

Επίσης, η Συνθήκη της Ρώμης θεωρεί ασυμβίβαστες με την κοινοτική φιλοσοφία τις κρατικές ενισχύσεις, εφόσον αυτές θίγουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών ή τις αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού. Έτσι για παράδειγμα η άμεση επιδότηση του τελικού καταναλωτή (π.χ. για το λάδι) δεν είναι αντίθετη με τη Συνθήκη ενώ αντίθετα εξαγωγικές επιδοτήσεις, ή επιδοτήσεις σε επιχειρήσεις με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους σε βάρος άλλων κοινοτικών επιχειρήσεων είναι ασυμβίβαστες με τη Συνθήκη.

Παρεκκλίσεις τυπικά επιτρέπονται μόνο όταν αφορούν σε περιφερειακή ανάπτυξη, σε κάποιο σχέδιο ευρωπαϊκού και όχι εθνικού ενδιαφέροντος (έρευνα, προστασία περιβάλλοντος, τόνωση μικρομεσαίων επιχειρήσεων) και όταν πρόκειται για συγκεκριμένες δραστηριότητες ή περιοχές που δε θίγουν το κοινό συμφέρον καθώς και κατά περίπτωση βοήθειες που κρίνει θεμιτές το Συμβούλιο. Η ελευθερία του ανταγωνισμού αφορά κάθε κοινοτική πολιτική και η σημασία της έγκειται στο ότι περιορίζει στο ελάχιστο τη δυνατότητα υποστήριξης εθνικών ή/και συγκεκριμένων εταιρικών δραστηριοτήτων σε βάρος άλλων κρατών μελών με αποτέλεσμα να μην αφήνει περιθώρια άσκησης, αυτόνομης εθνικής πολιτικής.

Στη διάρκεια της πετρελαϊκής κρίσης και των τάσεων νέο-προστατευτισμού που έστρεψε τα κράτη μέλη σε μέτρα πρακτικά αντίθετα με τον περιορισμό των κρατικών ενισχύσεων η Επιτροπή είχε γίνει αναγκαστικά λιγότερο αυστηρή ενώ πρόσφατα προσπαθεί με οδηγίες να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα: Η αύξηση του ανταγωνισμού από τρίτες χώρες και η διαπίστωση ότι οι κύριοι ανταγωνιστές της ΕΕ έχουν πολύ μεγαλύτερη ευχέρεια να χρησιμοποιούν κρατικές ενισχύσεις απ' ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι ναι μεν μέσω της εφαρμογής της πολιτικής στην ΕΕ εξασφαλίζεται ο υγιής ανταγωνισμός μεταξύ των μελών αλλά στερείται το κάθε κρά-

τος και η Ένωση ως σύνολο (εφόσον δε διαθέτει τους πόρους για κοινοτικές ενισχύσεις αντίστοιχες με αυτές των ανταγωνιστών της) τη δυνατότητα υποστήριξης της ανταγωνιστικότητας της παραγωγής του έναντι τρίτων χωρών. Στη λογική αυτή έχουν χαλαρώσει τα τελευταία χρόνια σημαντικά οι κανόνες στη ΕΕ, δίνοντας σημαντικούς βαθμούς ελευθερίας σε θέματα κρατικών ενισχύσεων στους τομείς προστασίας περιβάλλοντος, επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας, καινοτομίας, εξοικονόμησης ενέργειας, χρηματοδοτήσεις προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και περιφερειακή ανάπτυξη.

3.5.3 Ο προϋπολογισμός

Ο προϋπολογισμός της Ε.Ε. αποτελεί ένα πάρα πολύ χαμηλό ποσοστό του ΑΕΠ των κρατών-μελών. Ενώ οι εθνικοί προϋπολογισμοί έχουν μια αναδιανεμητική δραστηριότητα της τάξης του 35-50% του ΑΕΠ (και συγκριτικά των ΗΠΑ 25%) ο κοινοτικός προϋπολογισμός παρά τις κάποιες αυξήσεις παραμένει κοντά στο 1% του κοινοτικού ΑΕΠ.

Πίνακας 3.5: Προϋπολογισμός ΕΕ 1960-2010

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Μέγεθος Προϋπολογισμού (δισεκατομμύρια)*	0,48	2,22	18,4	19,68	34,13	43,09	56,25	73,74	83,45	104,84	111,34
Προϋπολογισμός ως % του ΑΕΠ της ΕΕ	0,03	0,11	0,74	0,54	0,8	0,93	0,95	1,06	0,95	0,95	0,91

*Για την περίοδο 1960-1995 τιμές σε ECU 1998. Για την περίοδο 2000-2010 σε τρέχουσες τιμές Ευρώ.

Πηγή: I. Begg, Reshaping the EU Budget: Yet another missed opportunity? (Draft), Paper presented at the 1999 ECSA conference, Pittsburgh, June 1999, Europa 2015, Eurostat, 2015.

Πίνακας 3.6: Εισπράξεις και Δαπάνες προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ, ΗΠΑ & ΕΕ, 1995-2011

	Εισπράξεις		Δαπάνες	
	ΗΠΑ	ΕΕ	ΗΠΑ	ΕΕ
1995	18,40%	1,11%	20,60%	0,99%
1996	18,80%	1,14%	20,20%	1,09%
1997	19,20%	1,08%	19,50%	1,07%
1998	19,90%	1,08%	19,10%	1,04%

	Εισπράξεις		Δαπάνες	
	ΗΠΑ	ΕΕ	ΗΠΑ	ΕΕ
1999	19,80%	1,06%	18,50%	1,03%
2000	20,60%	1,06%	18,20%	0,95%
2001	19,50%	1,04%	18,20%	0,88%
2002	17,60%	1,01%	19,10%	0,90%
2003	16,20%	0,97%	19,70%	0,94%
2004	16,10%	0,98%	19,60%	0,95%
2005	17,30%	0,97%	19,90%	0,95%
2006	18,20%	0,93%	20,10%	0,92%
2007	18,50%	0,95%	19,60%	0,85%
2008	17,50%	0,97%	20,70%	0,84%
2009	14,90%	1,00%	25,00%	0,87%
2010	14,90%	1,04%	23,80%	0,91%
2011	14,4%*	1,03%	25,3% *	0,93%

*Για το έτος 2011 οι τιμές για τις ΗΠΑ βασίζονται σε προγνώσεις του προηγούμενου έτους.

Πηγή: Census Bureau, State & Local Government Finance (xls sheets) 2015, European Commission, και EU Budget (xls sheets) 2015.

3.5.3.1 Εισροές και δαπάνες ανά κατηγορία

Οι εισροές προέρχονται από ίδιους πόρους που πηγαίνουν κατευθείαν στον προϋπολογισμό:

- τα έσοδα από τελωνεία και δασμούς
- δασμούς στα αγροτικά προϊόντα,
- ποσοστό ΦΠΑ
- ποσό περίπου ίσο με 1% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος κάθε κράτους μέλους.

Η εισροές του προϋπολογισμού έχουν περάσει από μεγάλες αναδιατάξεις τόσο ως προς το ύψος όσο και ως προς τη μορφή συνεισφοράς. Τα έσοδα από τελωνεία και δασμούς είναι σε πτωτική τάση, δεδομένου ότι σε παγκόσμιο επίπεδο μειώνεται η δασμολογική προστασία και το ίδιο ισχύει για τις εισφορές στη ζάχαρη και τα αγροτικά προϊόντα. Τα έσοδα από τον ΦΠΑ έχουν συμφωνηθεί σε 1,9% για κάθε κράτος μέλος. Η πιο σημαντική πηγή εσόδων της Ε.Ε. είναι η λεγόμενη τέταρτη πηγή δηλαδή ένα ποσό περίπου ίσο με 1% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος κάθε χώρας.

Πίνακας 3.7: Πηγές εσόδων προϋπολογισμού 2000-2013

Εκατομμύρια ευρώ (τρέχουσες τιμές)	2000	2005	2010	2013
ΣΥΝΟΛΟ εθνικής συνεισφοράς	72.702,0	86.748,0	103.415,6	124.378,3
Ίδιος πόρος βάσει του ΦΠΑ	35.192,5	16.018,0	12.470,5	14.019,7
Ίδιος πόρος βάσει του ΑΕΕ	37.580,5	70.860,6	91.066,8	110.194,6
Διόρθωσης ΗΒ	-70,9	-130,7	-114,8	169,9
Εφάπαξ μείωση για τις χώρες ΝL και SE			-3,2	-5,8
Προσαρμογή ΔΕΥ για τη Δανία, την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο		0,0	-3,7	-0,1
ΣΥΝΟΛΟ Παραδοσιακοί ίδιοι πόροι (ΠΙΠ) (75%)	15.267,1	14.063,1	15.659,3	15.365,3
Γεωργικές εισφορές (100%)	1.198,4	1.801,0	0,0	0,0
Εισφορές ζάχαρης (100%)	1.196,8	926,8	194,1	268,8
Τελωνειακοί δασμοί (100%)	14.568,3	16.023,0	20.684,9	20.218,3
Ποσά που παρακρατούνται ως έξοδα εισπραχής ΠΙΠ	-1.696,3	-4.687,7	-5.219,8	-5.121,8
ΣΥΝΟΛΟ ίδιων πόρων	87.969,2	100.811,1	119.074,9	139.743,6
Πλεόνασμα από το προηγούμενο έτος	3.209,1	2.736,7	2.253,6	1.053,6
Πλεόνασμα από το Ταμείο Εγγυήσεων εξωτερικής βοήθειας		526,0		
Λοιπά έσοδα	1.546,1	3.016,9	6.466,8	8.706,4
ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	92.724,4	107.090,6	127.795,3	149.503,7

Πηγή: European Commission, EU Budget (xls sheets) 2015.

Αντίστοιχα οι χρήσεις του κοινοτικού προϋπολογισμού με σειρά μεγέθους αφορούν τις ανάγκες διαχείρισης της υπερεθνικής πολιτικής:

- ΚΑΠ (σε πτώση ως ποσοστό)
- Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης (σε άνοδο ως ποσοστό με εξαίρεση τον τελευταίο προϋπολογισμό)
- Απασχόληση και Κοινωνική Πολιτική
- Ανταγωνιστικότητα
- Διεθνείς σχέσεις (αναπτυξιακή βοήθεια)

Πίνακας 3.8: Δαπάνες κοινοτικού προϋπολογισμού για τις περιόδους 2007-2013 και 2014-2020

(σε εκατομμύρια ευρώ)	2007-2013	2014-2020*	Διαφορά περιόδων
Ανταγωνιστικότητα για την ανάπτυξη και την απασχόληση	444.310	450.783	1,5%
Υποτομέας Ανταγωνιστικότητα για την ανάπτυξη και την απασχόληση	91.495	125.614	37,3%
Υποτομέας Συνοχή	354.815	325.149	-8,4%
Γεωργία	420.682	373.179	-11,3%
Ασφάλεια και ιθαγένεια	12.366	15.686	26,8%
Η Ευρώπη ως παγκόσμιος παράγων	58.362	58.704	0,6%
Διοίκηση	56.508	61.629	9,1%
Επιστροφές	920	27	-97,1%
Άλλο	39.930	36.791	-7,9%
Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ETA)	26.483	26.984	1,9%
Κεφάλαια Αλληλεγγύης	7.000	3.500	-50,0%
Μέσα Ευελιξία	1.400	3.297	135,5%
Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση	3.500	1.050	-70,0%
Κεφάλαια έκτακτης ανάγκης	1.547	1.960	26,7%
Σύνολο (χωρίς Άλλα)	993.601	959.988	-3,4%
Σύνολο (με Άλλα)	1.033.531	996.776	-3,6%

*Σταθερές τιμές 2011.

Πηγή: European Commission 2015, EU Expenditure and Revenue 2007-2013 & EU Expenditure and Revenue 2014-2020.

Μια πιο αναλυτική κατανομή δείχνει και τη σημασία της ανόδου των κοινωνικών δαπανών.

Πίνακας 3.9: Κοινωνικές δαπάνες προϋπολογισμού 2013-2020

	2013		2015		2020	
	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου
Απασχόληση και Κοινωνική Καινοτομία	118,37	0,08%	123,14	0,08%	146,28	0,09%

	2013		2015		2020	
	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου	εκατομμύρια ευρώ 2011	% του συνόλου
Εκπαίδευση, κατάρτιση, νεολαία και αθλητισμός (Erasmus +)	1.383,62	0,95%	1.592,15	1,09%	2.948,14	1,76%
Μηχανισμός Πολιτικής Προστασίας			29,26	0,02%	35,97	0,02%
Η Ευρώπη για τους Πολίτες	28,09	0,02%	24,25	0,02%	29,81	0,02%
Υγεία	55,51	0,04%	59,75	0,04%	69,67	0,04%
Προστασία των καταναλωτών	23,49	0,02%	24,66	0,02%	30,08	0,02%
Δημιουργική Ευρώπη	186,08	0,13%	177,67	0,12%	244,71	0,15%
Σύνολο	1.795,16	1,23%	2.030,88	1,39%	3.504,68	2,09%

Πηγή: European Commission 2015, EU Expenditure and Revenue 2014-2020.

Στο μέλλον αναμένεται να αυξηθούν, σύμφωνα με τον στόχο της Λισσαβόνας, τα κεφάλαια τα οποία διατίθενται για την Εσωτερική Πολιτική και κυρίως για σκοπούς έρευνας και ανάπτυξης νέων τεχνολογιών.

3.5.3.2 Εισροές και δαπάνες ανά κράτος μέλος

Στους επόμενους Πίνακες γίνεται μια αναλυτική παρουσίαση των εκροών (της συνεισφοράς των κρατών μελών στον κοινοτικό προϋπολογισμό) και των εισροών (τις δαπάνες του προϋπολογισμού ανά κράτος μέλος) που έχουν από τον προϋπολογισμό. Η ανάλυση αυτή έχει ενδιαφέρον γιατί το ισοζύγιο των δύο δίνει την καθαρή θετική ή αρνητική μεταφορά πόρων.

Τα κράτη-μέλη που έχουν μια καθαρή συνεισφορά στον κοινοτικό προϋπολογισμό είναι τα πλουσιότερα (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία και δε μικρότερο βαθμό τα Σκανδιναβικά κράτη), ενώ τις μεγαλύτερες εισροές έχουν τα κράτη μέλη της Νότιας Ευρώπης και αυτά που εντάχθηκαν από το 2004 και μετά.

Πίνακας 3.10: Εθνική συνεισφορά (εκατομμύρια ευρώ)

	2000	2004	2008	2012	2014
Αυστρία	2.094	2.047	2.194	2.942	2.870
Βέλγιο	3.389	3.849	4.631	5.244	5.233
Βουλγαρία			364	417	461
Γαλλία	14.511	16.013	18.025	21.296	20.968
Γερμανία	21.775	20.230	22.215	26.214	29.143
Δανία	1.685	1.940	2.301	2.697	2.508
Ελλάδα	1.334	1.742	2.328	1.804	1.950
Εσθονία		55	161	176	200
Ηνωμένο Βασίλειο	13.867	11.683	10.114	16.177	14.072
Ιρλανδία	1.074	1.250	1.577	1.439	1.651
Ισπανία	6.445	8.384	9.966	10.747	11.111
Ιταλία	11.000	13.786	15.145	16.544	15.889
Κροατία					430
Κύπρος		95	180	185	161
Λετονία		67	216	229	270
Λιθουανία		119	329	343	385
Λουξεμβούργο	185	231	259	276	246
Μάλτα		33	60	69	76
Ολλανδία	5.497	5.269	6.669	6.080	8.373
Ουγγαρία		537	947	928	996
Πολωνία		1.311	3.473	3.908	3.955
Πορτογαλία	1.255	1.332	1.466	1.765	1.748
Ρουμανία			1.218	1.457	1.459
Σλοβακία		220	595	743	720
Σλοβενία		170	408	398	385
Σουηδία	2.633	2.681	3.223	3.754	4.294
Τσεχία		565	1.396	1.594	1.507
Φινλανδία	1.226	1.443	1.710	2.002	1.904
Σύνολο ΕΕ	87.969	95.053	111.169	129.430	132.961

Πηγή: European Commission 2015, EU Expenditure and Revenue 2000-2013 & EU Expenditure and Revenue 2014-2020.

Πίνακας 3.11: Δαπάνες ανά κράτος μέλος (εκατομμύρια ευρώ)

	2000	2004	2008	2012	2014
Αυστρία	1.398	1.621	1.777	1.856	1.573
Βέλγιο	4.239	5.164	6.108	6.969	7.044
Βουλγαρία	90	292	972	1.732	2.255
Γαλλία	12.378	12.945	13.722	12.890	13.479
Γερμανία	10.257	11.745	11.194	12.245	11.484
Δανία	1.643	1.591	1.557	1.441	1.512
Ελλάδα	5.529	5.808	8.514	6.353	7.095
Εσθονία	45	202	368	954	668
Ην. Βασίλειο	7.857	7.130	7.310	6.934	6.985
Ιρλανδία	2.617	2.815	2.052	2.013	1.563
Ισπανία	10.804	16.357	12.094	14.257	11.539
Ιταλία	10.812	10.367	10.306	10.957	10.695
Κροατία	14	24	135	104	584
Κύπρος	4	147	130	155	273
Λετονία	51	267	610	1.179	1.062
Λιθουανία	48	488	1.134	1.833	1.886
Λουξ/ργο	885	1.132	1.410	1.530	1.714
Μάλτα	3	79	87	141	255
Ολλανδία	2.241	2.116	2.267	2.124	2.014
Ουγγαρία	156	713	2.003	4.177	6.620
Πολωνία	248	2.720	7.639	15.736	17.436
Πορτογαλία	3.210	4.414	4.117	6.789	4.943
Ρουμανία	158	572	2.666	3.446	5.944
Σλοβακία	62	388	1.242	2.287	1.669
Σλοβενία	34	282	456	932	1.142
Σουηδία	1.201	1.451	1.464	1.566	1.691
Τσεχία	100	816	2.441	4.529	4.377
Φινλανδία	1.393	1.375	1.321	1.324	1.062
Σύνολο ΕΕ	76.463	92.132	104.962	126.349	128.565

Πηγή: European Commission 2015, EU Expenditure and Revenue 2000-2013 & EU Expenditure and Revenue 2014-2020.

Πίνακας 3.12: Εθνική συνεισφορά μείον δαπάνες ανά κράτος (εκατομμύρια ευρώ)

	2000	2004	2008	2012	2014
Αυστρία	695	426	417	1.086	1.297
Βέλγιο	-851	-1.315	-1.477	-1.726	-1.812
Βουλγαρία	-90	-292	-608	-1.316	-1.795
Γαλλία	2.133	3.069	4.303	8.406	7.489
Γερμανία	11.518	8.484	11.021	13.969	17.659
Δανία	42	349	744	1.257	996
Ελλάδα	-4.195	-4.066	-6.186	-4.548	-5.145
Εσθονία	-45	-147	-207	-779	-467
Ην. Βασίλειο	6.010	4.552	2.804	9.244	7.088
Ιρλανδία	-1.543	-1.564	-475	-574	87
Ισπανία	-4.358	-7.973	-2.128	-3.511	-428
Ιταλία	188	3.419	4.838	5.587	5.193
Κροατία	-14	-24	-135	-104	-155
Κύπρος	-4	-53	50	31	-112
Λετονία	-51	-200	-395	-950	-792
Λιθουανία	-48	-368	-805	-1.490	-1.501
Λουξ/ργο	-700	-901	-1.150	-1.254	-1.468
Μάλτα	-3	-46	-27	-73	-179
Ολλανδία	3.256	3.153	4.402	3.957	6.358
Ουγγαρία	-156	-176	-1.056	-3.249	-5.624
Πολωνία	-248	-1.410	-4.167	-11.828	-13.481
Πορτογαλία	-1.955	-3.082	-2.651	-5.023	-3.195
Ρουμανία	-158	-572	-1.449	-1.988	-4.485
Σλοβακία	-62	-169	-647	-1.544	-949
Σλοβενία	-34	-112	-48	-533	-758
Σουηδία	1.432	1.230	1.759	2.188	2.603
Τσεχία	-100	-251	-1.045	-2.935	-2.871
Φινλανδία	-167	69	389	678	842
Σύνολο ΕΕ	11.506	2.921	6.207	3.081	4.396

Πηγή: European Commission 2015, EU Expenditure and Revenue 2000-2013 & EU Expenditure and Revenue 2014-2020.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του προϋπολογισμού είναι:

1. Το συνολικό του μέγεθος, ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι πολύ χαμηλότερο του αντίστοιχου ποσοστού του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού των ΗΠΑ. Η εξουσία παραμένει στα κράτη-μέλη, όπου το ποσοστό του εθνικού προϋπολογισμού στο ΑΕΠ είναι μεταξύ 40-50% έναντι κάτω από 2% του κοινοτικού ποσοστού.
2. Από πλευράς κρατών-μελών συνεισφέρουν κυρίως στον προϋπολογισμό η Γερμανία, το Η.Β., η Γαλλία και η Ολλανδία ενώ κύριοι αποδέκτες κοινοτικών πόρων είναι τα κράτη της συνοχής και τα νέα κράτη-μέλη. Ωστόσο ως ποσοστό του ΑΕΠ τους οι δαπάνες αυτές είναι απολύτως ανεπαρκείς για να καλύψουν τις αναπτυξιακές τους ανάγκες.

Ο κοινοτικός προϋπολογισμός υφίσταται σημαντική κριτική από πλευράς πολιτικής, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στο ύψος του και την αδυναμία εγγύησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων των κρατών-μελών (όπως αναλύεται στο Κεφ. Περί ΟΝΕ). Εξίσου από ακαδημαϊκής πλευράς η κριτική αφορά στους αλγόριθμους κατανομής και τον τρόπο υλοποίησης και ελέγχου των δαπανών.

4. Η Ενιαία Αγορά

4.1 Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Αγορά, με 7 % του παγκόσμιου πληθυσμού, έχει το ψηλότερο ΑΕΠ απ' όλες τις οικονομίες στον κόσμο με 500 εκατομμύρια καταναλωτές. Το εμπόριο στο εσωτερικό της ΕΕ δεν θεωρείται διεθνές εμπόριο, αλλά «ενδοκοινοτικό». Η Ενιαία Αγορά είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της ενοποίησης της Ευρώπης και τέμνεται με όλες πρακτικά τις άλλες πολιτικές: είναι η βάση για την πολιτική ανταγωνιστικότητας, που στηρίζεται κυρίως στο μέγεθος της αγοράς και τις δυνατότητες εξειδίκευσης που δίνει, είναι ο γνώμονας των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων της Ένωσης, η γενεσιουργός αιτία της ΟΝΕ και η αιτία της πολιτικής περιφερειακής και κοινωνικής συνοχής, εφόσον κρίνεται ότι η απελευθέρωση ευνοεί καταρχήν τα ήδη πιο ανταγωνιστικά κράτη-μέλη.

Η διαδικασία ενοποίησης της αγοράς προέβλεπε τέσσερις βασικές ελευθερίες (προϊόντα, εργαζόμενοι, ελεύθερη εγκατάσταση επιχειρήσεων/παροχή υπηρεσιών και κεφάλαιο). Εκτός από θέματα εμπορίου προϊόντων η Ενιαία Αγορά ενσωματώνει το εμπόριο υπηρεσιών και την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου (άμεσων και έμμεσων ξένων επενδύσεων) και εργασίας (μισθωτής και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών). Τον 21^ο αιώνα και λόγω της αναγνώρισης του ρόλου της τεχνολογίας στην οικονομική ανάπτυξη προστέθηκε και μια πέμπτη ελευθερία διακίνησης που αφορά στην ελεύθερη διακίνηση της γνώσης.

Επιπλέον, για να μιλήσει κανείς για μια πραγματική διευκόλυνση των συναλλαγών χρειάζονται παρόμοιες ευκαιρίες πρόσβασης σε υποδομές (μεταφορές, ενέργεια και τηλεπικοινωνίες). Τέτοιες πολιτικές δεν είναι υπερεθνική αρμοδιότητα και γι' αυτό η ΕΕ παρεμβαίνει μόνο με κίνητρα για τη δημιουργία βασικών διευρωπαϊκών δικτύων.

Η αποτίμηση της Ενιαίας Αγοράς δείχνει αρκετές θετικές πλευρές αλλά και αρνητικές, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης, σε συγκεκριμένους κλάδους και με διαφορετικά αποτελέσματα στα κράτη-μέλη. Σε κάποιες περιπτώσεις τα προβλήματα μπορούν να αποδοθούν απ' ευθείας στην ενοποιητική διαδικασία ενώ σε άλλες προέρχονται από την παγκοσμιοποίηση και η Ευρώπη απλώς δεν είναι σε θέση να αντιδράσει. Πάντως

τα προβλήματα της κρίσης του 2008 και η ευρύτερες ανησυχίες έχουν οδηγήσει σε έντονα αντιευρωπαϊκά αισθήματα. Η πιο έντονη έκφραση Ευρω-σκεπτικισμού είναι στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου ο πρωθυπουργός δεσμεύτηκε να οδηγήσει τη χώρα σε δημοψήφισμα ως το 2018 σχετικά με το αν θα παραμείνει μέλος της ΕΕ ή όχι.

Παρά την πρόοδο που έχει γίνει μένουν ακόμα πολλές ατέλειες αλλά και παραβάσεις που συνεχώς γίνονται και πρέπει να διευθετούνται. Επιπλέον οι ταχύτατοι ρυθμοί με τους οποίους εξαπλώνεται η παγκοσμιοποίηση σταδιακά μειώνει τα πλεονεκτήματα που έδινε η Ενιαία αγορά καθώς ενοποιείται σταδιακά η παγκόσμια αγορά. Η αγορά είναι δυναμική και χρειάζεται συνεχείς προσαρμογές. Η πλήρης απελευθέρωση απαιτεί ένα συντονισμένο ρυθμιστικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο να μη δημιουργήσει γραφειοκρατία, η οποία θα οδηγήσει σε μεγαλύτερο ευρωσκεπτικισμό.

4.2 Θεωρητική προσέγγιση

Οι ενοποιήσεις αγορών διαφορετικών κρατών ξεκινάνε με τη θεωρία τελωνειακών ενώσεων, η οποία εντάσσεται στη οικονομική θεωρία πρακτικά το 1950 (Viner, 1950) και κερδίζει έδαφος στις δύο επόμενες δεκαετίες με βασικό ερώτημα ποιο είναι όφελος ευημερίας από τυχόν δασμολογικό αφοπλισμό. Οι πηγές τέτοιου κέρδους μπορεί να προέρχονται από (Lipsey, 1960):

- Εξειδίκευση (σύμφωνα με την κλασική θεωρία συγκριτικού πλεονεκτήματος)
- Οικονομίες κλίμακας
- Αλλαγές στους όρους εμπορίου
- Βελτίωση της αποτελεσματικότητας της παραγωγής λόγω αυξημένων ανταγωνιστικών πιέσεων
- Αλλαγές στο ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας.

Η συνεισφορά του Viner είναι η χρήση των όρων δημιουργία (νέες εμπορικές ροές που οδηγούν σε καλύτερη κατανομή πόρων) και εκτροπή εμπορίου (δημιουργία εμπορικών ροών που εκτοπίζουν την πιο αποτελεσματική παραγωγή κρατών εκτός της τελωνειακής ένωσης και κατά συνέπεια οδηγούν σε χειροτέρευση της κατανομής πόρων σε παγκόσμιο επίπεδο), η οποία οδήγησε στην ανατροπή της γενικής μέχρι τότε πεποίθησης ότι κάθε μείωση δασμών είναι βήμα προς την αύξηση της παγκόσμιας ευημερίας. Μετά από αυτό οι τελωνειακές ενώσεις θεωρήθηκαν δεύτερη καλύτερη λύση, μετά την ουτοπική απόλυτη παγκόσμια απελευθέρωση του εμπορίου (Lipsey & Lancaster, 1956-57). Αυτό οδήγησε σε μια σειρά από σημαντικές αναλύσεις των συνθηκών που οδηγούν σε μεγαλύτερο όφελος εκτιμώντας καταρχήν ότι τα κέρδη θα είναι μεγαλύτερα όσο μεγαλύτερη είναι η διάφορα στις σχετικές τιμές στα κράτη που συμφωνούν να δημιουργήσουν τελωνειακή ένωση μεταξύ τους. Αν οι

οικονομίες έχουν συμπληρωματική παραγωγή τότε θα δημιουργηθούν τα μεγαλύτερα κέρδη (Makower & Morton, 1953). Στη συνέχεια έγιναν μια σειρά αναλύσεις που αφορούσαν σε επιπτώσεις στην παραγωγή και επιπτώσεις στην κατανάλωση, όπως και σε υποκατάσταση κρατών (αλλαγή χώρας εισαγωγής) ή υποκατάσταση προϊόντων (Gehels, 1956-7; Lipsey, 1956-7). Συγκρίνοντας μάλιστα την επιρροή της δημιουργίας Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών σε σχέση με Τελωνειακή Ένωση η δεύτερη θεωρείται πάντα ότι συνεισφέρει περισσότερο στη διεθνή ευημερία (Krueger 1997). Πολύ πιο περίπλοκες αναλύσεις προσπαθούν να διερευνήσουν τις διαφορές των επιπτώσεων ανάλογα με τις συνθήκες της αγοράς Endogenous formation of customs unions under imperfect competition: open regionalism is good (Yi, 1996, C Syropoulos, 1999, Gatsios & Karp 1995, A Haufler & Wooton, 2010).

Οι πρώτες εκτιμήσεις (ex ante) των αποτελεσμάτων των τελωνειακών ενώσεων αφορούσαν την ΕΟΚ και την ΕΖΕΣ και θεωρούσαν ότι η αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου μπορεί να ήταν μεγάλη, αλλά η επιρροή της στην ευημερία, αν και θετική, ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη (Scitovsky, 1958). Σε παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξε και μια μελέτη που εκτιμούσε το αντίστοιχο πιθανό κέρδος του Ηνωμένου Βασιλείου (Johnson, 1958). Ευρύτερες μελέτες βρήκαν επίσης ιδιαίτερη αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου (Baier & Bergstrand, 2007) αλλά και ευρύτερα κερδών από τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου μέσω δασμολογικών αφοπλισμών (Feenstra, 2006).

Σε μια προσπάθεια να εκτιμήσει με εναλλακτικές μεθόδους τη δημιουργία και εκτροπή εμπορίου ο Balassa κατέληξε ότι η δημιουργία εμπορίου ήταν σημαντική για την ΕΟΚ και σημαντικά ψηλότερη από την εκτροπή εμπορίου που δημιουργήσε. Ιδιαίτερα θετικό ήταν το στοιχείο ότι η δημιουργία εμπορίου οδήγησε σε ενδο-κλαδική εξειδίκευση στη μεταποίηση με θετικές επιπτώσεις λόγω οικονομιών κλίμακας. Η συνεισφορά τους στη μεγέθυνση της ΕΟΚ ήταν περίπου το 1/10 της συνολικής μεγέθυνσης της Κοινότητας το 1970. Ο Balassa ήταν ιδιαίτερα αισιόδοξος ότι η αύξηση της παραγωγικότητας και των επενδύσεων θα οδηγούσε τελικά σε ευρύτερα κέρδη, εφόσον δημιουργεί νέο εισόδημα και άρα και αύξηση των εισαγωγών αλλά κυρίως τα δυναμικά αποτελέσματα μακροχρόνια θα είναι πολύ θετικότερα από τα στατικά που μέτρησε ο ίδιος (Balassa, 1974).

Εμπειρικές παρατηρήσεις έχουν δείξει ότι η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου μεταξύ κρατών με παρόμοιες δομές οδηγεί σε ενδοκλαδικό εμπόριο και ενδοκλαδική εξειδίκευση με αύξηση της παραγωγικότητας (Leamer & Levinsohn, 1995; Helpman, 1987). Αυτή η θετική προσέγγιση έγινε πιο ξεκάθαρη με την παραδοχή των αυξουσών αποδόσεων κλίμακας και ατελούς ανταγωνισμού στα πιο σύγχρονα υποδείγματα (Davis, 1995).

Πάντως, με την εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης το ερώτημα που απασχολεί τους οικονομολόγους πλέον είναι αν συμφέρει περισσότερο, από πλευράς παγκόσμιας ευημερίας, να προωθούνται οι περιφερειακές τελωνειακές ενώσεις που θα οδηγήσουν

σταδιακά σε ευρύτερη απελευθέρωση ή να προχωρά ο κόσμος απ' ευθείας σε πολυμερείς διαπραγματεύσεις με τη συμμετοχή μεγαλύτερου αριθμού κρατών. Η θέση που δείχνει να κερδίζει έδαφος είναι ότι δεν είναι απαραίτητα οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις πιο αποτελεσματικές (κάτι που έχουν υποστηρίξει οι Kreuger (1999a) και Bhagwati & Srinivason, (1983)), αλλά σε κάθε περίπτωση πρέπει κανείς να εκτιμά τις συνθήκες και τις δυνατότητες συμφωνίας (Lipsey & Murray, 2010).

4.3 Ιστορική αναδρομή

Όπως και οι άλλες πολιτικές έτσι και η Ενιαία Αγορά έχει περάσει από πολλά στάδια. Η τελωνειακή ένωση, που ξεκίνησε με τη Συνθήκη της Ρώμης, προέβλεπε τη δημιουργία μιας Εσωτερική Αγοράς με την σταδιακή κατάργηση όλων των δασμών και ποσοτικών περιορισμών στο ενδο-ευρωπαϊκό εμπόριο.

Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίστηκε από γρήγορο δασμολογικό αφοπλισμό στα μεταποιημένα προϊόντα, αλλά παρουσίασε σημαντικές καθυστερήσεις στη διακίνηση ατόμων και κεφαλαίων, εν μέρει διότι λόγω πολιτιστικών διαφορών (εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές) η κινητικότητα της εργασίας ήταν πολύ χαμηλότερη από ότι στις ΗΠΑ, και εν μέρει λόγω αδυναμίας συμφωνίας σε ένα κοινό ρυθμιστικό πλαίσιο. Η αναγνώριση τυπικών προσόντων και δεξιοτήτων από τη μια χώρα στην άλλη, ο τρόπος κάλυψης και μεταφοράς ασφαλιστικών δικαιωμάτων του εργαζόμενου και της οικογένειάς του, αλλά και οι ανησυχίες κρατών μελών με ελλειμματικό ισοζύγιο καθυστέρησαν την πρόοδο στις άλλες τρεις ελευθερίες. Στην πρώτη περίοδο, μέχρι την πετρελαϊκή κρίση το ενδο-κοινοτικό εμπόριο αυξήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς, περνώντας πρακτικά από το 35% του συνόλου του εμπορίου στο 55% (Τσούκαλης, 1998), ενώ η κίνηση εργαζομένων και κεφαλαίων δεν είχε την ίδια εξέλιξη.

Η πετρελαϊκή κρίση δημιούργησε οξύτατα οικονομικά προβλήματα στα εννέα κράτη μέλη (έξι ιδρυτικά και τα τρία που μόλις είχαν ενταχθεί) και το κοινοτικό κεκτημένο δεν επέτρεπε στην Κοινότητα να πάρει τα μέτρα προστασίας και τόνωσης της οικονομίας που ήταν απαραίτητα για να βγει από την κρίση. Έτσι η διακυβέρνηση βρέθηκε με ένα κενό, διότι κανένας δεν μπορούσε ή δεν δικαιούτο να παρέμβει δυναμικά για να ανατρέψει τις συνέπειες της κρίσης: η ΕΟΚ δεν είχε τα απαραίτητα εργαλεία παρέμβασης, ενώ τα κράτη-μέλη παρεμποδίζονταν από τους κανόνες ανταγωνισμού και τις τέσσερις ελευθερίες. Αποτέλεσμα ήταν τα κράτη-μέλη να ξεκινήσουν να παίρνουν μέτρα που ήταν στο όριο του σεβασμού του υπερεθνικού δικαίου. Σταδιακά οι τάσεις χειροτέρευσαν και τα κράτη αρνούτο να συμφωνήσουν σε νέο κοινοτικό δίκαιο για να διατηρήσουν τους μεγαλύτερους δυνατούς βαθμούς ελευθερίας. Το γεγονός ότι οι αποφάσεις όλες πρακτικά έπρεπε να παίρνονται με

ομοφωνία⁵ οδήγησε στη συσσώρευση 300 περίπου οδηγιών που εκκρεμούσαν για απόφαση από το Συμβούλιο για πάνω από μια πενταετία.

Η περίοδος αυτή έμεινε στην ιστορία της ΕΕ ως *περίοδος νέο-προστατευτισμού*, υπονοώντας ότι παρά την κατάργηση των δασμολογικών και παραδασμολογικών εμποδίων τα κράτη μέλη έβρισκαν τρόπους στα όρια ή και πέραν των ορίων της νομιμότητας να εφαρμόζουν προστατευτική πολιτική, είτε απέναντι σε άλλα κράτη-μέλη, είτε απέναντι σε τρίτες χώρες, αλλά κατά παράβαση της κοινής εξωτερικής εμπορικής πολιτικής. Η μαζική αυτή τάση και η αδυναμία της Επιτροπής να ακολουθήσει μια αναπτυξιακή πολιτική (που δεν ήταν στην αρμοδιότητά της) οδήγησε σε μια συσσώρευση παραβάσεων, προσφυγών στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και γενικά σε τάσεις έντονης δυσφορίας απέναντι στην ενοποιητική διαδικασία, που διατηρήθηκε πρακτικά σε όλη τη διάρκεια της κρίσης. Η αντίδραση ήρθε με πολιτική συμφωνία ότι έπρεπε να διασωθεί η ΕΟΚ, οπότε ορίστηκε μια Επιτροπή που αποτελείτο από προσωπικότητες με μεγάλη πολιτική επιρροή και την απόλυτη κάλυψη των κυβερνήσεων των μεγάλων κρατών μελών, για να οργανώσει την «φυγή προς τα εμπρός».

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν σταδιακή: Ξεκίνησε με την τεκμηρίωση της διαφυγής αναπτυξιακών προοπτικών λόγω του νέο-προστατευτισμού και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Μια σειρά μελετών με παραδοχές που στηρίζονταν στις αρχές Viney και Lipsey κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα διαφεύγοντα κέρδη από την κωλυσιεργία της ενοποίησης υπερέβαιναν τα 200 δισεκατομμύρια ECU. Οι μελέτες αυτές ποσοτικοποίησαν τα εμπόδια, που ήταν βασικά συννοριακοί έλεγχοι, γραφειοκρατικές τελωνειακές διατυπώσεις, αποκλίσεις σε τεχνικά πρότυπα και κανονισμούς, διιστάμενες εμπορικές νομοθεσίες και προστατευτισμός στις δημόσιες συμβάσεις και έκαναν την παραδοχή ότι η άρση των προστατευτικών φραγμών θα έδινε στις επιχειρήσεις ένα διαρκές πλεονέκτημα και συγχρόνως θα τόνωνε τον ανταγωνισμό. Στη λογική αυτή αναλύθηκαν οι εξής δραστηριότητες (Cecchini, 1988):

Τα εμπόδια που έχουν επιπτώσεις σε όλους τους τομείς:

- Τελωνειακές διατυπώσεις, συμπεριλαμβανομένων των καθυστερήσεων κατά τις οδικές μεταφορές
- Διαδικασίες κρατικών συμβάσεων
- Τεχνικές ρυθμίσεις και προδιαγραφές προϊόντων

⁵ Ενώ θεωρητικά το κοινοτικό δίκαιο έδινε τη δυνατότητα αποφάσεων με σταθμισμένη πλειοψηφία το 1966, μετά από μια πολιτική κρίση που είχε οδηγήσει τη Γαλλία να απόσχει από τις κοινοτικές διαδικασίες και να εφαρμόσει την πολιτική του «κενού εδράνου» για επτά μήνες, έγινε ένας συμβιβασμός, γνωστός ως «Συμβιβασμός του Λουξεμβούργου» που προέβλεπε τη διατήρηση της ομοφωνίας σε περίπτωση συμφερόντων μείζονος σημασίας για ένα κράτος. Επειδή πάντα θίγονταν κάποιοι μέλους τα συμφέροντα αυτό οδήγησε τελικά όλη την υιοθέτηση νέου κοινοτικού δικαίου σε στασιμότητα.

- Εμπόδια στη διασυνοριακή σύνδεση επιχειρήσεων
Ειδικά θέματα του τομέα των υπηρεσιών:
- Εμπορικές υπηρεσίες
- Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες
- Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών
Ειδικά θέματα της μεταποίησης:
- Εξοπλισμοί τηλεπικοινωνιών
- Αυτοκινητοβιομηχανία
- Είδη διατροφής
- Οικοδομικά υλικά
- Κλωστοϋφαντουργικά και είδη ένδυσης
- Φαρμακευτικά προϊόντα
Ενδεικτικά αναφέρεται το παράδειγμα του κόστους των συνοριακών ελέγχων:

Πίνακας 1.1: Συνολικό κόστος των διοικητικών διατυπώσεων και των συνοριακών ελέγχων

Εκατ. ECU	Κόστος
7,500	Διοικητικές διατυπώσεις
415-830	Καθυστερήσεις
4,500-15,000	Απώλεια κύκλου εργασιών
500-1,000	Κυβερνητικές διοικητικές δαπάνες (*) για τους ενδοκοινοτικούς τελωνειακούς ελέγχους

(*) για τις ακόλουθες έξι χώρες: Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Ηνωμένο Βασίλειο.
Πηγή: Έκθεση Cecchini, 1988.

Ωστόσο, μετά την περίοδο του νέο-προστατευτισμού έγινε σαφές ότι η απλή κατάργηση των εμποδίων στις συναλλαγές ήταν ανεπαρκής γιατί η δημιουργία Ενιαίας Αγοράς μπορούσε να γίνει μόνο με επιπλέον ρυθμιστικές παρεμβάσεις. Έτσι, με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) ξεκίνησε μια συντονισμένη προσπάθεια να καταργηθεί κάθε μορφής προστασία και να βελτιωθεί η υπερεθνική διακυβέρνηση. Η ΕΕΠ στην ουσία επικύρωσε την αρχική θέληση δημιουργίας μιας μεγάλης αγοράς και δημιούργησε ένα χρονοδιάγραμμα για την υιοθέτηση 279 κανονισμών και οδηγιών, που θα χρειαζόντουσαν για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Οι οδηγίες αυτές αφορούσαν τομείς που ρητά προβλέπονταν από τη Συνθήκη της Ρώμης, για τους οποίους όμως ποτέ δεν υλοποιήθηκε η πλήρης εναρμόνιση (κατάργηση των διασυνοριακών ελέγχων, πλήρης απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων κλπ.), αλλά και ευρύτερες νομοθεσίες για να εξασφαλίζονται ίσοι όροι ανταγωνισμού μέσα στην

Ευρωπαϊκή αγορά (π.χ. ευρωπαϊκή ανώνυμη εταιρία, ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, κανόνες συγχώνευσης εταιρειών κλπ).

Στην τρίτη περίοδο, την οποία διανύουμε τώρα υιοθετήθηκε η Λευκή Βίβλος με οδηγίες οι οποίες έπρεπε να εφαρμοστούν έως την 1/1/1992, με στόχο τη δημιουργία μιας πραγματικής Ενιαίας Αγοράς. Το σημαντικό ωστόσο ήταν όχι τόσο οι συσσωρευμένες οδηγίες που υιοθετήθηκαν αλλά το ότι θεσμοθετήθηκε η ειδική πλειοψηφία για όλα τα θέματα που αφορούν στην ελεύθερη κυκλοφορία και έτσι δεν υπάρχει κίνδυνος να επαναληφθούν μεγάλες καθυστερήσεις. Επιπλέον γίνονται έντονες προσπάθειες να ενοποιηθούν όλες οι αγορές, όχι μόνο με δεσμεύσεις απελευθέρωσης αλλά πολύ περισσότερο με κοινό ρυθμιστικό πλαίσιο.

4.4 Ελεύθερη διακίνηση προϊόντων και υπηρεσιών

4.4.1 Εμπόριο προϊόντων

Ο αρχικός στόχος της ΕΟΚ, που ήταν η αύξηση των ενδοκοινοτικών συναλλαγών, ικανοποιήθηκε άμεσα και η προθυμία των κρατών μελών εκφράστηκε από το γεγονός ότι ο δασμολογικός αφοπλισμός ολοκληρώθηκε ταχύτερα από ότι είχε προβλεφθεί στις διαπραγματεύσεις. Δεδομένου ότι επρόκειτο για χρονική περίοδο ταχύτατης ανόδου του ΑΕΠ αυτό δεν είναι αξιοπερίεργο.

Η αύξηση των εισαγωγών και εξαγωγών του ενδοκοινοτικού εμπορίου σε απόλυτες τιμές στην πρώτη περίοδο τετραπλασιάστηκε. Ως ποσοστό του ΑΕΠ στα περισσότερα κράτη μέλη σχεδόν διπλασιάστηκε, με εξαίρεση την Ολλανδία, όπου το ποσοστό ήταν ήδη πάρα πολύ υψηλό. Τα υψηλότερα ποσοστά στο σύνολο είχαν η (Δυτική) Γερμανία, η Γαλλία και η Ολλανδία, ενώ για τις περισσότερες χώρες το εμπορικό ισοζύγιο ήταν σχετικά ισοσκελισμένο.

Μετά την περίοδο του νέο-προστατευτισμού και την υιοθέτηση της ΕΕΠ, αλλά και λόγω της ενσωμάτωσης των κρατών-μελών της δεύτερης και της τρίτης διεύρυνσης, το ποσοστό του ενδοκοινοτικού εμπορίου αυξήθηκε ιδιαίτερα. Η Γερμανία, η Γαλλία και η Ολλανδία παραμένουν οι κύριοι εξαγωγείς και το Ηνωμένο Βασίλειο αυξάνει σημαντικά τη συμμετοχή του στις εξαγωγές. Στην ίδια περίοδο όμως, αρχίζουν να εμφανίζονται μεγαλύτερες ανισοροπίες στο ισοζύγιο εμπορίου, με τις Νότιες χώρες και το Η.Β. να εμφανίζουν ελλείμματα, ενώ η Γερμανία και η Ολλανδία να εμφανίζουν τα μεγαλύτερα κέρδη.

Πίνακας 1.2: Ενδοκοινοτικό εμπορικό ισοζύγιο ανά κράτος μέλος

	1960		1970		1980	
	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	-1,2	-0,16%	1,61	0,06%
Αυστρία	-	-	-0,8	-5,55%	-3,97	-6,94%
Βέλγιο/Λουξεμβούργο	0,1	0,89%	1,2	4,56%	1	1,09%
Γαλλία	0,4	0,68%	-0,4	-0,28%	-4,1	-0,83%
Δ.Γερμανία	0,6	0,88%	3,0	1,63%	10,21	1,72%
Δανία	-0,1	-2,25%	-0,9	-5,66%	-1,47	-2,98%
Ελλάδα	-0,2	-6,29%	-0,7	-6,73%	-1,54	-4,40%
Ηνωμένο Βασίλειο	-0,5	-0,73%	-0,1	-0,08%	0	0,00%
Ιρλανδία	-0,1	-2,78%	-0,4	-8,81%	-1,24	-8,16%
Ισπανία	0,2	1,75%	-0,8	-2,10%	0	0,00%
Ιταλία	-0,2	-0,56%	-0,4	-0,39%	-4,29	-1,33%
Ολλανδία	0,0	-0,17%	0,0	0,09%	8,76	6,83%
Πορτογαλία	-0,2	-5,38%	-0,4	-5,69%	-1,06	-4,93%
Σουηδία	-	-	-0,4	-1,18%	-1,19	-1,28%
Φινλανδία	-	-	-0,2	-1,56%	0,44	1,17%

	1990		2000	
	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	91,1	1,04%
Αυστρία	-7,5	-5,77%	-8,0	-3,82%
Βέλγιο	-	-	20,4	8,08%
Γαλλία	-16,2	-1,65%	-17,0	-1,18%
Γερμανία*	39,2	0,00%	46,5	2,25%
Δανία	1,4	1,31%	3,6	2,06%
Ελλάδα	-6,3	-9,46%	-15,6	-11,34%
Ηνωμένο Βασίλειο	-16,9	-2,15%	-11,8	-0,75%
Ιρλανδία	2,7	7,14%	19,3	18,42%
Ισπανία	-10,4	-2,59%	-23,4	-3,72%

	1990		2000	
	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ
Ιταλία	-5,3	-0,59%	2,5	0,21%
Λουξεμβούργο	-	-	-2,4	-10,82%
Ολλανδία	20,7	8,91%	79,3	18,97%
Πορτογαλία	-3,5	-6,22%	-11,5	-9,44%
Σουηδία	-2,5	-1,32%	2,9	1,12%
Φινλανδία	-1,6	-1,43%	6,5	4,93%

	2004		2014	
	δισ. €	% ΑΕΠ	δισ. €	% ΑΕΠ
ΕΕ (28 χώρες)	77,3	0,70%	84,6	0,61%
Αυστρία	-9,2	-3,81%	-11,5	-3,50%
Βέλγιο	23,0	7,70%	27,6	6,87%
Βουλγαρία	-1,6	-7,88%	-2,3	-5,57%
Γαλλία	-23,5	-1,37%	-84,1	-3,95%
Γερμανία	96,1	4,23%	57,3	1,97%
Δανία	5,0	2,48%	1,3	0,49%
Ελλάδα	-19,5	-10,09%	-10,2	-5,69%
Εσθονία	-1,1	-11,44%	-2,5	-12,47%
Ηνωμένο Βασίλειο	-47,7	-2,58%	-90,8	-4,08%
Ιρλανδία	20,3	13,04%	11,8	6,36%
Ισπανία	-31,8	-3,69%	1,8	0,17%
Ιταλία	-0,8	-0,05%	14,8	0,92%
Κροατία	-5,2	-15,63%	-6,3	-14,69%
Κύπρος	-2,6	-18,56%	-2,9	-16,30%
Λετονία	-1,8	-15,56%	-3,2	-13,24%
Λιθουανία	-1,3	-7,12%	-3,5	-9,77%
Λουξεμβούργο	-0,4	-1,62%	-4,1	-8,36%
Μάλτα	-1,1	-23,50%	-2,0	-24,59%
Ολλανδία	93,2	17,79%	180,4	27,22%
Ουγγαρία	4,2	5,11%	7,4	7,21%
Πολωνία	-5,7	-2,79%	11,4	2,75%

	2004		2014	
	δισ. €	% ΑΕΠ	δισ. €	% ΑΕΠ
Πορτογαλία	-11,0	-7,23%	-9,8	-5,63%
Ρουμανία	-3,1	-5,00%	-6,8	-4,53%
Σλοβακία	0,5	1,43%	8,0	10,59%
Σλοβενία	-2,2	-7,76%	2,7	7,33%
Σουηδία	0,3	0,08%	-11,8	-2,75%
Τσεχία	3,4	3,58%	18,9	12,19%
Φινλανδία	0,9	0,56%	-7,2	-3,53%

*Μέχρι και το 1990 μόνον Δυτική Γερμανία.

Πηγή: Ιδίοι υπολογισμοί με βάση στοιχεία από AMECO database για την περίοδο 1960-2000 και Eurostat, 2015 "International trade data" για την περίοδο: 2004-2014.

Τα βασικά συμπεράσματα από την εξέλιξη του ενδοκοινοτικού εμπορίου, όπως προκύπτουν από το Παράρτημα 2 συνοψίζονται ως εξής:

1. Η ταχύτερη άνοδος του (με εξαίρεση μια μικρή περίοδο νέο-προστατευτισμού) μέχρι τον 21^ο αιώνα και η μετέπειτα σταθεροποίηση περίπου στα 2/3 του συνόλου των εισαγωγών και των εξαγωγών και τελικά σχετική πτώση του, όχι σε απόλυτους αριθμούς, αλλά επειδή από κάποιο σημείο και ύστερα οι γρήγορα αναπτυσσόμενες χώρες απορρόφησαν ένα μέρος του παγκοσμίου εμπορίου.
2. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ενδοκοινοτικού εμπορίου παρουσιάζουν οι μικρές χώρες σε ότι αφορά τις εισαγωγές (Εσθονία, Λετονία, Λουξεμβούργο) με ποσοστά πάνω από 80% και ακολουθούν χώρες της Κεντρικής Ευρώπης ενώ τα μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Ελλάδα και τη Ολλανδία (περίπου 50%). Η εικόνα είναι περισσότερο διαφοροποιημένη σε ότι αφορά στις εξαγωγές όπου μεγάλα και μικρά κράτη-μέλη ξεπερνούν το 75% (Σλοβακία, Λουξεμβούργο, Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία), ενώ η Ελλάδα μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκονται πάλι στις χαμηλότερες θέσεις, αυτή τη φορά μαζί με τη Μάλτα.
3. Στην πρώτη περίοδο η κατανομή εισαγωγών – εξαγωγών ήταν πολύ πιο ισορροπημένη από ότι σε μεταγενέστερες περιόδους.
4. Η εικόνα διαχρονικά αλλάζει με χώρες να βελτιώνουν ή να χειροτερεύουν τη γενική τους θέση, με ιδιαίτερες αλλαγές μετά την διεύρυνση προς τις χώρες Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ), που ενδυναμώνουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο.
5. Τα περισσότερα κράτη ΚΑΕ εμφανίζουν μεγαλύτερη εισαγωγική διείσδυση, από ότι εξαγωγική δραστηριότητα με κύρια εξαίρεση την Πολωνία.
6. Κάποια κράτη-μέλη (τα οποία έχουν πλεονασματικό ισοζύγιο και στις διεθνείς, μη-κοινοτικές συναλλαγές) έχουν τα μεγαλύτερα πλεονάσματα διαχρονικά.

Παρόλο που τα μεγαλύτερα κέρδη συσσωρεύονται στις Γερμανία και Ολλανδία υπάρχουν και μικρές χώρες με ιδιαίτερα θετικές εξελίξεις, όπως η Ιρλανδία.

Ακριβώς αυτή η εκτίμηση, του οφέλους των πιο ανταγωνιστικών χωρών, ήταν που είχε τεκμηριώσει στη διάρκεια της διαπραγματεύσεως της ΕΕΠ την ανάγκη για μεγαλύτερες μεταβιβάσεις πόρων στο πλαίσιο της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης.

Τα τελευταία χρόνια σημαντικές αλλαγές στο ενδοκοινοτικό εμπόριο προέρχονται από την ένταξη των κρατών της ΚΑΕ:

- Οι νέες χώρες αυξάνουν ταχύτατα το ποσοστό των ενδοκοινοτικών εισαγωγών στο ΑΕΠ τους με ιδιαίτερη άνοδο στις κεντρικές χώρες (Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία) που ενσωματώνονται γρήγορα, ενώ εξαίρεση αποτελεί η Πολωνία.
- Η άνοδος των εξαγωγών είναι επίσης μεγάλη αλλά στις περισσότερες χώρες χαμηλότερη από την άνοδο των εισαγωγών δίνοντας την εικόνα ενός μεγαλύτερου οφέλους των παλαιών κρατών μελών, που διεισδύουν ταχύτερα από ότι εξαγουν τα νέα κράτη. Εξαίρεση αποτελούν πάλι η Σλοβακία και Τσεχία, που δείχνουν ιδιαίτερο δυναμισμό, αλλά και η Πολωνία που κερδίζει από εξαγωγές χωρίς να αυξάνει τις εισαγωγές της. Σε μικρότερο βαθμό το ίδιο ισχύει για τη Βουλγαρία

4.4.2 Εμπόριο υπηρεσιών

Ο ρόλος των υπηρεσιών στο ΑΕΠ και το εμπόριο έχει αυξηθεί ταχύτατα τα τελευταία χρόνια. Οι χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες αλλά και οι υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις (που σε κάποιο βαθμό είναι εξωτερικευση υπηρεσιών που στο παρελθόν γίνονταν ενδοεπιχειρησιακά) αυξάνονται ταχύτατα. Στο πλαίσιο αυτό ο ΠΟΕ έχει βάλει ως στόχο την απελευθέρωση του εμπορίου υπηρεσιών (χρήση τεχνολογίας, χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, τηλεπικοινωνίες, ηλεκτρονικό εμπόριο, μεταφορές και βραχυχρόνια παραμονή εκτός συνόρων για παροχή υπηρεσιών), η οποία είναι μέρος των διαπραγματεύσεων της Doha. Οι αναπτυγμένες χώρες ασκούν μεγάλη πίεση προς αυτή την κατεύθυνση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Στην Ευρώπη περίπου 2/3 της παραγωγής και 4/5 της μεγέθυνσης τα τελευταία χρόνια οφείλονται στις υπηρεσίες (Strauss, 2010). Για να καλυφθούν τα εμπόδια στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών έχουν υιοθετηθεί σημαντικές πρωτοβουλίες για την αμοιβαία αναγνώριση τίτλων σπουδών και δεξιοτήτων, η «χρηματοπιστωτική οδηγία» που έκανε τομή στη διευκόλυνση των τραπεζικών και άλλων χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών αλλά και άλλες μικρότερης εμβέλειας κινήσεις.

Η στατιστική κάλυψη του εμπορίου υπηρεσιών είναι πιο περίπλοκη αλλά τα τελευταία χρόνια η ετήσια αύξηση τους είναι σημαντικότερη από την αντίστοιχη αύξηση προϊόντων. Το ενδοκοινοτικό εμπόριο υπηρεσιών αντιπροσωπεύει το 55.2% των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών και το 59.7% των αντίστοιχων συνολικών εισαγω-

γών. Η Ισπανία (τουρισμός), το Λουξεμβούργο (χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες) και η Γαλλία έχουν τα μεγαλύτερα πλεονάσματα ενώ η Γερμανία, η Φιλανδία και η Ιταλία έχουν τα μεγαλύτερα ελλείμματα.

Πίνακας 1.3: Μέσο ετήσιο ποσοστό αύξησης 2004-2013

	Εξαγωγές	Εισαγωγές
ΕΕ*	5,61%	5,06%
Αυστρία	4,86%	5,04%
Βέλγιο	6,53%	7,22%
Βουλγαρία	5,09%	2,88%
Γαλλία	7,15%	7,70%
Γερμανία	6,58%	4,36%
Δανία**	5,78%	7,70%
Ελλάδα	1,20%	1,13%
Εσθονία	7,54%	10,12%
Ηνωμένο Βασίλειο	2,30%	0,73%
Ιρλανδία	7,06%	5,65%
Ισπανία	4,08%	5,13%
Ιταλία	0,03%	1,06%
Κροατία	-	-
Κύπρος	-0,80%	2,32%
Λετονία	11,37%	10,36%
Λιθουανία	13,06%	13,17%
Λουξεμβούργο	8,54%	6,53%
Μάλτα	12,33%	12,59%
Ολλανδία	1,86%	1,03%
Ουγγαρία	7,89%	6,79%
Πολωνία	12,28%	10,33%
Πορτογαλία	4,81%	3,67%
Ρουμανία***	11,27%	5,22%
Σλοβακία	9,16%	10,09%
Σλοβενία	8,81%	9,05%
Σουηδία	7,75%	7,43%
Τσεχία	9,51%	10,01%
Φινλανδία	7,73%	8,08%

* Για την περίοδο 2004-2012 δεδομένα για την Ένωση των 27, για το έτος 2013 δεδομένα για την Ένωση των 28.

** Το σύνθετο ετήσιο ποσοστό αύξησης έχει υπολογιστεί για τα έτη 2004-2012.

*** Το σύνθετο ετήσιο ποσοστό αύξησης έχει υπολογιστεί για τα έτη 2006-2012.

Πηγή: Ιδίοι υπολογισμοί με βάση στοιχεία από Eurostat, 2015, “International trade data”.

Για να εξαλειφθούν τα εμπόδια στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών οι διάσπαρτες οδηγίες δεν αποδείχθηκαν επαρκείς οπότε προωθείται ένα ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο στις κυριότερες αγορές υπηρεσιών:

1. Ολοκληρώθηκε το 2014 η *Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση*, που υλοποιήθηκε μετά τη διαπίστωση των προβλημάτων που προέκυψαν με την κρίση του 2008, η οποία στηρίχτηκε στην ανάγκη να συμπληρωθεί η ΟΝΕ με ένα ολοκληρωμένο χρηματοπιστωτικό πλαίσιο. Η Τραπεζική Ένωση είναι ένα σύστημα για την εποπτεία και εξυγίανση τραπεζών σε επίπεδο ΕΕ, το οποίο μετέφερε μεγάλο μέρος των αρμοδιοτήτων εποπτείας από τους εθνικούς φορείς στην ΕΚΤ. Μέλη της Τραπεζικής Ένωσης είναι όλες οι χώρες της ευρωζώνης και όσα κράτη μέλη της ΕΕ εκτός ευρώ επιλέγουν να συμμετέχουν. Η λογική είναι ότι μια ενιαία και βελτιωμένη τραπεζική εποπτεία με κοινούς κανόνες κεφαλαιακής επάρκειας, θα αποτρέψει στο μέλλον διαταραχές αντίστοιχες με αυτές που οδήγησαν στην πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση. Η Τραπεζική Ένωση αποτελείται από δύο βασικούς άξονες, τον ενιαίο εποπτικό μηχανισμό και τον ενιαίο μηχανισμό εξυγίανσης, οι οποίοι βασίζονται στο ενιαίο εγχειρίδιο κανόνων. Ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός (ΕΕΜ), παρέχει στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έναν εποπτικό ρόλο, ενώ ο Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης (ΕΜΕ), ο οποίος συμπληρώνει τον ενιαίο εποπτικό μηχανισμό (ΕΕΜ), βασίζεται σε ενιαίους κανόνες και ενιαία διαδικασία και διασφαλίζει ότι αν, παρά την αυστηρότερη εποπτεία, μια τράπεζα που υπάγεται στον ΕΜΕ αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες, η εξυγιάσή της θα μπορεί να αντιμετωπιστεί με αποτελεσματικό τρόπο και με ελάχιστο κόστος για τους φορολογουμένους και την πραγματική οικονομία (Μούσης, 2015). Στους κανονισμούς της Τραπεζικής Ένωσης ανήκουν μόνον οι μεγαλύτερες τράπεζες με τη λογική ότι αυτές μόνο μπορούν να αποτελέσουν απειλή για την οικονομία στο σύνολο της, ενώ κάποιες μικρότερες αναπτυξιακές, τοπικές ή συνεταιριστικές τράπεζες μπορούν να διαφοροποιηθούν σε κάποιο μέτρο. Είναι πολύ νωρίς για να αποτιμήσει κανείς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της Τραπεζικής Ένωσης, αλλά στη διάρκεια της διαπραγμάτευσης έχει ασκηθεί σημαντική κριτική για το πεδίο που καλύπτει και τις αρμοδιότητες που έχουν δοθεί.
2. Η Ένωση Κεφαλαιαγορών είναι ένα σχέδιο υποστήριξης της ενοποίησης της αγοράς του χρηματοπιστωτικού τομέα, επειδή και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει σημαντικός κατακερματισμός της Ευρωπαϊκής αγοράς λόγω εθνικών ρυθμίσεων, που

αντικατοπτρίζουν τοπικές συνθήκες ή αδράνεια και δημιουργούν αντικίνητρα σε διευρωπαϊκές επενδύσεις. Στόχος είναι η ενοποίηση να είναι πλήρης ως το 2019. Σε αυτή τη φάση υπάρχει ένα σχέδιο δράσης προς αυτή την κατεύθυνση.

Η Ένωση έχει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της ανταγωνιστικότητας των ΗΠΑ και σε αυτό το σημείο: οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις εξαρτώνται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό για τη χρηματοδότηση τους από το τραπεζικό σύστημα, ενώ οι αμερικανικές έχουν πρόσβαση σε άλλου τύπου κεφάλαια κινδύνου και ιδιωτικών συμμετοχών (venture και private equity funds). Με αυτό το σκεπτικό ετοιμάζεται μια σειρά οδηγιών με στόχο να ενοποιηθούν οι κανόνες λειτουργίας εναλλακτικών μορφών επενδύσεων και χρηματοδότησης, έτσι ώστε να διευκολυνθούν και σε αυτό το σημείο οι διασυνοριακές διεργασίες και να υπάρχουν κοινοί κανόνες και προτάσεις για την τιτλοποίηση χρέους υψηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης. Άλλη ανάγκη ενοποίησης κανόνων αφορά στις απαιτήσεις για πληροφορίες που δημοσιεύουν οι εταιρείες σε όταν αναζητούν νέα κεφάλαια.

Το σχέδιο θεωρείται από ένα μέρος των πολιτικών και των ερευνητών ουτοπικό, γιατί φαντάζει αδύνατο από πολιτικής απόψεως να καταφέρουν οι 28 χώρες της Ένωσης να εναρμονίσουν το φορολογικό και πτωχευτικό τους δίκαιο, ενώ η πρωτοκαθεδρία του Λονδίνου είναι για το Ηνωμένο Βασίλειο πολύ σημαντική και θα αρνηθεί να αφήσει την εποπτεία σε κάποιο μη βρετανικό θεσμό.

3. *Ψηφιακή Ενιαία Αγορά*: Η ψηφιακή οικονομία ήταν τα τελευταία χρόνια η μεγαλύτερη πηγή αύξησης της παραγωγικότητας, τόσο στα προϊόντα και τις υπηρεσίες όπου ενσωματώνεται, όσο και λόγω της διείσδυσης της σε όλο το φάσμα των οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα. Η οικονομία των ΗΠΑ παρουσιάζει τα μεγαλύτερα ποσοστά παραγωγής και εξαγωγών διεθνώς σε ότι αφορά τα προϊόντα και το λογισμικό των ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ στην ΕΕ τα οφέλη προέρχονται περισσότερο από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Η Επιτροπή είναι σε διαδικασία εκπόνησης σχεδίων για τη δημιουργία μιας Ψηφιακής Ένωσης με κοινούς κανόνες σε όλα τα κράτη μέλη και κοινή πολιτική. Η άυλη μορφή των ψηφιακών υπηρεσιών κάνει περίπλοκη τη ρυθμιστική παρέμβαση και έτσι σημαντικά θέματα όπως η φορολογία και η γραφειοκρατία του ηλεκτρονικού εμπορίου, οι κανόνες προστασίας προσωπικών δεδομένων, τα πνευματικά δικαιώματα κλπ. νομοθετήθηκαν σε εθνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να μην εξασφαλίζονται οι βασικές ελευθερίες στον τομέα αυτό, αλλά αντίθετα να δημιουργούνται εμπόδια στην ενοποίηση της αγοράς. Στη λογική αυτή η Ευρωπαϊκή. Επιτροπή έχει προτείνει μια νέα Ενιαία Αγορά σε αυτόν τον τομέα, η οποία θα διευκολύνει την διασυνοριακή ηλεκτρονική πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες (ενιαίοι κανονισμοί ηλεκτρονικού εμπορίου), θα εξασφαλίσει υποδομές σε δίκτυα υψηλής ταχύτητας σε όλα τα κράτη μέλη ώστε να γίνει η αγορά πιο ελκυστική λόγω του μεγέθους της και να βελτιωθούν οι δεξιότητες στην

αγορά εργασίας και οι δημόσιες υπηρεσίες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Η Ενιαία Αγορά αυτή θα είναι πολύ ευρύτερη από τα χρηματοδοτικά κίνητρα που έδινε στο παρελθόν η Επιτροπή.

4. *Ευρωπαϊκός Χώρος Έρευνας*: Στη λογική της πέμπτης ελευθερίας υιοθετήθηκε η προώθηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας (ΕΧΕ), ο οποίος στηρίζεται στην ιδέα μιας Ενιαίας Αγοράς όπου ερευνητές, επιστημονική γνώση και τεχνολογία θα κινούνται ελεύθερα στο εσωτερικό της Ένωσης έτσι ώστε να ενδυναμωθεί η επιστημονική και τεχνολογική βάση των κρατών-μελών και να μπορούν συλλογικά να ανταπεξέλθουν στις μεγάλες προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα (δημογραφικές, κλιματολογικές, ενεργειακές κλπ). Μέχρι την υιοθέτηση του ΕΧΕ η ερευνητική πολιτική της Ένωσης περιοριζόταν στις επιδοτήσεις, ενώ μετά την υιοθέτηση του Στόχου της Λισαβώνας (βλ. Κεφάλαιο Ανταγωνιστικότητα) ξεκίνησε μια συστηματική διαδικασία Μεθόδου Ανοικτού Συντονισμού με συγκεκριμένους στόχους: τη δημιουργία πιο αποτελεσματικών ερευνητικών συστημάτων, ανοικτή αγορά εργασίας για τους ερευνητές, άριστη διασυννοριακή ερευνητική συνεργασία και ανταγωνισμό, ενσωμάτωση της πολιτικής ισότητας των φύλων στην έρευνα και άριστη/ανοικτή πρόσβαση στη γνώση με αξιοποίηση του ψηφιακού χώρου έρευνας. Στη διαδικασία αυτή, που ακόμα είναι σε στάδιο υλοποίησης, παίρνουν μέρος τα κράτη-μέλη αλλά και οι οργανισμοί που εμπλέκονται όπως Σύνοδος Πρυτάνων, Ερευνητικά Κέντρα, ενώσεις Ερευνητών κλπ. Η πρόοδος είναι αργή και η πολιτική περιορίζεται σε παρακολούθηση και παραινήσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015β).
5. *Ενεργειακή ένωση* (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2015γ); Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, (2015): Η ενέργεια δεν είναι υπερεθνική αρμοδιότητα αλλά υπάρχουν μεγάλες αδυναμίες και κοινά χαρακτηριστικά στα κράτη-μέλη. Το 75% των κατοικιών είναι ενεργειακά μη αποδοτικές, ενώ οι χονδρικής τιμές πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου είναι από 30% έως 100% υψηλότερες από ότι στις ΗΠΑ. Αυτό σημαίνει όχι μόνο επιβάρυνση των καταναλωτών αλλά και αρνητική επιρροή στην ανταγωνιστικότητα της μεταποίησης. Έτσι, ξεκίνησε μια προσπάθεια για τη δημιουργία μιας Ενεργειακής Ένωσης με μια σειρά μέτρων με στόχο να εξασφαλιστεί προσιτή, ασφαλής και βιώσιμη ενέργεια για την Ευρώπη και τους πολίτες της. Τα μέτρα καλύπτουν πέντε κεντρικούς τομείς μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η ενεργειακή ασφάλεια, η ενεργειακή απόδοση και η απαλλαγή από τις ανθρακούχες εκπομπές. Η ΕΕ είναι επί του παρόντος ο μεγαλύτερος εισαγωγέας ενέργειας στον κόσμο, με ποσοστό 53% επί του συνόλου της ενέργειας που καταναλώνει και ετήσιο κόστος περίπου 400 δισ. ευρώ. Υπάρχουν σημαντικά προβλήματα, όπως η παλαιότητα των ενεργειακών υποδομών, η ελλιπής ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας – ιδιαίτερα σε διασυννοριακό επίπεδο – και οι συχνά ασυντόνιστες εθνικές ενεργειακές πολιτικές. Έτσι, η βελτίωση των ενεργειακών διασυνδέσεων

μεταξύ κρατών μελών, ο εκσυγχρονισμός των υποδομών και η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας θα επιτρέψει την ευκολότερη πρόσβαση στις αγορές πέρα από τα εθνικά σύνορα. Με αυτή την παρέμβαση αναμένεται (στη λογική των οικονομικών κλίμακας) να βελτιωθεί η πρόσβαση και η ανταγωνιστικότητα των τιμών της ενέργειας για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τους στόχους της ΕΕ που συμφωνήθηκαν στο πλαίσιο πολιτικών για το κλίμα και την ενέργεια με ορίζοντα το 2030, η ΕΕ πρέπει επίσης να μειώσει τη συνολική της εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα και τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Η Ενεργειακή Ένωση, που συμβαδίζει και με την ευαισθησία της ΕΕ για θέματα περιβαλλοντικής αειφορίας, βρίσκεται σε διαδικασία συζητήσεων στο Συμβούλιο μετά τις προτάσεις της Επιτροπής.

4.5 Ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων: η σημασία των άμεσων ξένων επενδύσεων

Η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων ήταν ενσωματωμένη ήδη στη Συνθήκη της Ρώμης αλλά η υλοποίηση της ήταν περιορισμένη, τόσο μεταξύ κρατών μελών, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων στο εξωτερικό της Ένωσης έγινε σχεδόν συγχρόνως με μια παγκόσμια τάση διευκόλυνσης των διακρατικών ροών. Αποτέλεσμα ήταν μια ταχύτατη άνοδος της κίνησης κεφαλαίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ακαθάριστη κίνηση (σύνολο κινήσεων) αυξήθηκε ταχύτατα ενώ η καθαρή κίνηση για κάθε χώρα (εισροές μείον εκροές) αυξήθηκε επίσης, αλλά προφανώς όχι με τον ίδιο ρυθμό.

Η απελευθέρωση της αγοράς έχει προχωρήσει αλλά υπάρχουν ακόμα εμπόδια στα κράτη-μέλη (παράδειγμα είναι ο τρόπος προσέγγισης της προστασίας των ΑΞΕ και των εθνικοποιήσεων που έγιναν ως συνέπεια της κρίσης), τα οποία η Επιτροπή προσπαθεί να αποτυπώσει και να πάρει πρωτοβουλίες για την εξάλειψη τους στο πλαίσιο της προσπάθειας για τη δημιουργία της Ένωσης Κεφαλαιαγορών.

Στο πλαίσιο της διακίνησης κεφαλαίων είναι σημαντικό να διαχωρίσει κανείς τις βραχυπρόθεσμες από τις μακροπρόθεσμες κινήσεις. Τα κερδοσκοπικά κεφάλαια και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου διακινούνται διεθνώς με μεγάλη ταχύτητα και εξαρτώνται, για τα αναπτυσσόμενα κράτη από τις ευκαιρίες της αγοράς και με αυτή την έννοια η Ενιαία Αγορά έχει περιορισμένη επιρροή. Η διεθνής κίνηση κεφαλαίων αυξήθηκε ταχύτατα τον 21^ο αιώνα φτάνοντας τα 8 τρις Ευρώ το 2007 (δεν περιλαμβάνονται τα παράγωγα), αλλά έπεσε το 1/4 αμέσως μετά την κρίση και επανέρχεται σταδιακά από το 2010 και ύστερα. Οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου είναι περίπου το 1/4 του συνόλου, ενώ οι άμεσες ξένες επενδύσεις περίπου το 50%. Η ΕΕ ήταν ο κύριος δέκτης κεφαλαιακών ροών μέχρι το 2007, όμως έκτοτε η ελκυστικότητά της (όπως και των

ΗΠΑ) μειώνεται σταθερά, λόγω των χαμηλών επιτοκίων και των ρυθμών μεγέθυνσης ορισμένων αναδυομένων οικονομιών που προσφέρουν επενδυτικές ευκαιρίες. Στο εσωτερικό της Ένωσης οι χώρες με τα μεγαλύτερα ελλείμματα είναι η Γερμανία και η Ολλανδία, οι χώρες δηλαδή που έχουν αποταμιευτικά πλεονάσματα που τα διοχετεύουν σε άλλες χώρες. Στον αντίποδα είναι η Κύπρος και η Φινλανδία, με τα μεγαλύτερα πλεονάσματα στο ισοζύγιο κεφαλαίων, που υποδηλώνει εξάρτηση της οικονομίας από την εισροή κεφαλαίων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Πολύ σημαντικότερο θέμα είναι τα κέρδη από τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Μέρος της λογικής της ενοποίησης ήταν και η προσδοκία αύξησης των επενδύσεων (λόγω βελτιωμένων προσδοκιών), η οποία από την μια μεριά θα αξιοποιούσε τις παραγωγικές γνώσεις και το κεφάλαιο των πιο ανταγωνιστικών κρατών-μελών και από την άλλη θα απασχολούσε το φτηνό εργατικό δυναμικό στις υπόλοιπες.

Τα μεγαλύτερα κέρδη από το απόθεμα κεφαλαίου των ενδοκοινοτικών ΑΞΕ έχουν τα μεγάλα κράτη μέλη, με πρώτο το ΗΒ, που ακολουθείται από τη Γερμανία και με μεγάλη απόσταση από τη Γαλλία. Ωστόσο, αντίστοιχο απόθεμα επενδύσεων των εταιρειών των χωρών αυτών τοποθετείται εκτός της χώρας, σε άλλα κράτη μέλη, με αποτέλεσμα να είναι και οι τρεις χώρες καθαροί εξαγωγείς. Ιδιαίτερα θετικό είναι το ισοζύγιο σε Ισπανία, Πολωνία και Τσεχία.

Πίνακας 1.4: Μεταβολή ενδοκοινοτικών αποθεμάτων ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

Χώρα	(1)	(2)	Χρονική περίοδος
ΕΕ (28 χώρες)	1337,2	1103,0	2008-2012
Αυστρία	95,9	70,2	1994-2012
Βέλγιο	-	-132,6	2008-2012
Βουλγαρία	0,8	29,2	1998-2012
Γαλλία	479,0	305,1	1994-2012
Γερμανία	500,5	494,5	1994-2012
Δανία	100,6	68,6	1994-2012
Ελλάδα	20,2	4,7	1998-2012
Εσθονία	3,7	10,7	1998-2012
Ηνωμένο Βασίλειο	550,7	520,9	1994-2012
Ιρλανδία	114,0	13,8	2002-2010
Ισπανία	185,9	255,2	2000-2012
Ιταλία	228,4	217,7	1994-2012
Κροατία	0,7	20,1	2000-2012
Κύπρος	2,0	5,1	2002-2012
Λετονία	0,5	6,4	2000-2012

Χώρα	(1)	(2)	Χρονική περίοδος
Λιθουανία	1,6	8,6	1998-2012
Λουξεμβούργο	22,9	37,4	2004-2012
Μάλτα	16,3	89,1	2004-2012
Ολλανδία	356,8	246,8	1994-2012
Ουγγαρία	8,8	28,6	2004-2012
Πολωνία	33,3	127,7	2000-2012
Πορτογαλία	40,8	68,8	1996-2012
Ρουμανία	0,1	22,5	2006-2012
Σλοβακία	2,1	33,0	1998-2010
Σλοβενία	0,4	6,8	2002-2012
Σουηδία	143,8	197,7	1996-2012
Τσεχία	11,9	80,2	1998-2012
Φινλανδία	85,3	64,8	1994-2012

(1) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων της χώρας αναφοράς στο εξωτερικό.

(2) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων άλλων χωρών στη χώρα αναφοράς.

*Για την περίοδο 1994-2002 τα στοιχεία των χωρών αφορούν την τότε Ένωση των 15 χωρών, ενώ για την περίοδο 2004-2012 την Ένωση των 27 χωρών.

Πηγή: Ιδίοι υπολογισμοί με βάση στοιχεία από τη Eurostat, 2015, "Economy and Finance".

Πίνακας 1.5: Απόλυτη θέση αποθεμάτων Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων άλλων χωρών στη χώρα αναφοράς μείων απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων της χώρας αναφοράς στο εξωτερικό)

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
ΕΕ (28 χώρες)	-	-	-	-	-	-	-	-191	-251	-425,2
Αυστρία	3	5,1	7,8	14,1	15,1	-	5,2	3,8	-8,6	-22,7
Βέλγιο	-	-	-	-	-	-	-	40	-	-
Βουλγαρία	-	-	0,774	-	-	6,2	14,9	25,9	29,4	29,2
Γαλλία	3,7	5,4	8	-34,3	-45	-57,3	-72,9	-116,2	-148,1	-170,2
Γερμανία	-29,8	-35,6	-27,3	104,9	60,9	30,1	-	-66	-17,1	-35,8
Δανία	-0,4	-3,4	-4,8	-5,7	-0,6	2,8	3,2	-7,6	-18,9	-32,4
Ελλάδα	-	-	9,8	-	8,8	-	14,9	6,3	-	-5,7
Εσθονία	-	-	1,298	2,375	3,265	5,3	6,1	6,2	7,1	8,3
Ην. Βασίλειο	-27,7	-54,4	-46,3	-351	-300,9	-	-21,7	-186,8	-216	-57,5
Ιρλανδία	-	-	-	-	83,5	63,9	29,2	22,8	-16,7	-
Ισπανία	-	-	-	62,6	83,3	65,8	80,4	84,5	128,9	131,9

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
Ιταλία	-16,8	-	-	-44,9	-48,8	-38,4	-40,2	-39,3	-56,8	-27,5
Κροατία	-	-	-	2,118	4,3	7,3	18,9	18,7	23,9	21,5
Κύπρος	-	-	-	-	1,2	-	2,5	2,7	0,9	4,3
Λετονία	-	-	-	1	1,495	2,1	4	5,9	5,7	6,9
Λιθουανία	-	-	0,898	1,597	2,297	-	6,5	6,5	6,7	7,9
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	-	14,5	17,3	-15,7	-4,2	29
Μάλτα	-	-	-	-	-	2,4	2,4	2,7	7,6	75,2
Ολλανδία	-15	-23,2	-26	-3,4	16,8	-54,5	-	-	-136,6	-125
Ουγγαρία	-	-	-	-	-	28,8	36,8	40	47,2	48,6
Πολωνία	-	-	-	28,8	37,1	52,8	73,6	89,7	110,7	123,2
Πορτογαλία	-	11,3	15,3	21,4	21,7	12,5	22,1	24,4	37,3	39,3
Ρουμανία	-	-	-	-	-	-	29,4	41,8	45,9	51,8
Σλοβακία	-	-	1,5	3,5	6,5	14,6	22,6	31,5	32,4	-
Σλοβενία	-	-	-	-	2,6	-	4,4	8,4	8,2	9
Σουηδία	-	-21,3	-15,8	-21,8	-11,8	-6,2	-19,2	-2,2	39,4	32,6
Τσεχία	-	-	10,1	19,8	30,8	34,8	50,4	64,2	74,6	78,4
Φινλανδία	-3,3	-5,2	-8,5	-13,2	-12,2	-8	-8,6	-8,8	-19,4	-23,8

*Για την περίοδο 1994-2002 τα στοιχεία των χωρών αφορούν την τότε Ένωση των 15 χωρών, ενώ για την περίοδο 2004-2012 την Ένωση των 27 χωρών.

Πηγή: Ιδίοι υπολογισμοί με βάση στοιχεία από τη Eurostat, 2015, "Economy and Finance".

Πίνακας 1.6: Ισοζύγιο Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
ΕΕ (28 χώρες)	-	-	-	-	-	-	-	-134.531	-10.426	25.977
Αυστρία	-	2.521	3.013	4.679	-1.120	-	-404	-5.086	-457	-616
Βέλγιο	-	-	-	-	4.042	-	16.724	-10.081	60.989	23.453
Βουλγαρία	-	-	-	741	-	2.471	5.135	5.337	993	43
Γαλλία	-1.004	1.526	-3.643	-67.537	14.851	-15.777	-5.647	-32.369	-7.338	-6.390
Γερμανία	-13.097	-30.930	-9.129	196.589	24.237	-13.512	-38.615	-38.836	-29.764	-57.587
Δανία	841	-1.406	-2.681	-	-421	-	4.625	-6.415	-7.862	-3.625
Ελλάδα	-	-	-	-777	-	-	3.820	2.223	-411	1.918
Εσθονία	-	-	489	351	257	398	594	162	1.007	-187
Ην. Βασίλειο	-6.327	-10.763	-77	-118.413	-22.260	-	64.043	-29.106	-19.042	32.603
Ιρλανδία	-	-	3.521	40.959	-	-	-6.752	-736	-848	22.947
Ισπανία	4.972	1.956	4.252	3.934	2.420	-	-44.532	29.757	27.852	7.102

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
Ιταλία	-1.734	-1.458	-3.066	1.361	-3.206	-	9.822	-45.681	-8.142	8.015
Κροατία	-	-	-	871	1.028	836	3.528	3.246	627	1.919
Κύπρος	-	-	-	-	234	-	406	235	295	182
Λετονία	-	-	-	198	143	338	951	599	197	573
Λιθουανία	-	-	634	287	315	-	2.195	812	462	341
Λουξ/ργο	-	-	-	-	-24.444	-11.692	15.126	-20.941	8.525	18.418
Μάλτα	-	-	-	-	-5	247	131	44	151	1.927
Ολλανδία	-7.367	-7.215	-5.502	2.686	-5.687	-8.331	-	-	4.277	6.649
Ουγγαρία	-	-	-	1.151	1.908	1.348	3.821	5.001	1.393	2.868
Πολωνία	-	-	-	9.597	3.894	9.269	7.460	8.293	2.761	3.444
Πορτογαλία	518	800	-379	3.229	-1.089	-5.612	2.235	820	7.565	7.147
Ρουμανία	-	-	-	-	-	-	8.291	8.453	2.099	1.833
Σλοβακία	-	-	-	1.928	-	2.585	2.863	3.170	1.007	-
Σλοβενία	-	-	-	-	477	-	400	927	327	-9
Σουηδία	-277	1.542	3.422	-11.267	2.038	-5.747	1.630	13.992	-904	-9.569
Τσεχία	-	-	-	4.357	7.977	2.677	2.673	1.112	3.851	5.152
Φινλανδία	-2.449	-1.197	-5.079	-3.619	2.475	3.729	1.744	-3.957	-755	-5.256

*Για την περίοδο 1994-2002 τα στοιχεία των χωρών αφορούν την τότε Ένωση των 15 χωρών, ενώ για την περίοδο 2004-2012 την Ένωση των 27 χωρών.

Πηγή: Ιδίοι υπολογισμοί με βάση στοιχεία από τη Eurostat, 2015, "Economy and Finance".

Συνολικά οι ΑΞΕ στο εσωτερικό της ΕΕ ως σύνολο των ΑΞΕ είναι περίπου το 60% αν μετρήσει κανείς τα αποθέματα και η συγκέντρωση γίνεται κυρίως μεταξύ γειτονικών χωρών. Το μέγεθος της αγοράς παίζει καθοριστικό ρόλο.

4.6 Ελεύθερη διακίνηση εργασίας

Η ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων και το δικαίωμα εγκατάστασης ξεκινούν με τη Συνθήκη της Ρώμης. Τυπικά η ελεύθερη διακίνηση ολοκληρώθηκε με την λήξη της μεταβατικής περιόδου το 1968 αλλά πρακτικά αυτό αφορούσε σε νέους και ανειδίκευτους εργαζομένους, γιατί η αναγνώριση τυπικών προσόντων και δεξιοτήτων, αλλά και η μεταφορά ασφαλιστικών δικαιωμάτων καθυστέρησε πολύ και εξακολουθεί να μην είναι πλήρως εναρμονισμένη. Ενώ στην πρώτη περίοδο οι μεταναστευτικές ροές ήταν μεγάλες κυρίως από μη κοινοτικές χώρες, για να καλύψουν τις

ανάγκες της αγοράς εργασίας των ιδρυτικών κρατών-μελών, όταν ολοκληρώθηκε η μεταβατική περίοδος οι ανάγκες αυτές μειώθηκαν και γρήγορα αυξήθηκε η ανεργία, που ήταν σημαντικό αντίβαρο στις τάσεις ενδο-ευρωπαϊκής μετανάστευσης. Έτσι, σε απόλυτους αριθμούς οι μετακινήσεις ήταν πολύ περιορισμένες, κάτι που ονομάστηκε ελεύθερη διακίνηση, αλλά με μικρή κινητικότητα (Τσούκαλης, 1998).

Οι συνθήκες άλλαξαν με την νέα οικονομική άνοδο και την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ, που προσέφεραν χαμηλού κόστος ειδικευμένο και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό.

Η στατιστική παρακολούθηση των δεδομένων της ενδοκοινοτικής ελεύθερης διακίνησης της εργασίας είναι περίπλοκη, γιατί πολλές κινήσεις δεν καταγράφονται, εφόσον δεν υπάρχει έλεγχος, ενώ υπάρχουν μεθοδολογικές διαφορές στην καταγραφή, εφόσον το σημείο αναφοράς μπορεί να είναι ο τόπος γέννησης, ο τόπος τελευταίας κατοικίας ή εργασίας, η υπηκοότητα, παλιότερη υπηκοότητα κλπ. Επίσης τα κράτη μέλη ορίζουν διαφορετικά την εκροή μεταναστών, π.χ. τρεις μήνες αφού φύγουν από τη χώρα οι Αυστρία, έξι μήνες το Βέλγιο, ένα χρόνο η Φινλανδία, η Πολωνία και η Ρουμανία με βάση τη δήλωση των μεταναστών (Koikkalainen, 2011). Έτσι, οι στατιστικές και τα συμπεράσματα μελετών μπορεί να διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους και να οδηγούν σε αντικρουόμενες προτάσεις πολιτικής.

Ως τάξη μεγέθους οι πολίτες της ΕΕ μεταξύ 15 και 64 ετών που ζουν σε άλλη κοινοτική χώρα από τη δική τους (με όποιο τρόπο αυτό ορίζεται) είναι περίπου 10 εκατομμύρια, με τους μισούς να προέρχονται από τα παλαιότερα κράτη μέλη και τους άλλους μισούς από τα κράτη ΚΑΕ, σε σύγκριση με 15.5 εκατομμύρια ξένους (μη κοινοτικούς) εργαζόμενους στην ΕΕ. Το 1/4 περίπου προέρχεται από την Νότιο Ευρώπη. Η κατανομή διαφέρει ριζικά:

- σε κάποιες χώρες οι κοινοτικοί υπήκοοι είναι σημαντικά περισσότεροι από τους ξένους (Βέλγιο, Αυστρία, Κύπρος, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ηνωμένο Βασίλειο),
- ενώ το αντίθετο συμβαίνει στις Σκανδιναβικές και Βαλτικές χώρες.

Σε γενικές γραμμές οι Ευρωπαίοι υπήκοοι σε άλλη κοινοτική χώρα έχουν επίπεδο απασχόλησης αντίστοιχο με τους υπηκόους της ίδιας της χώρας. Οι μετανάστες τείνουν να είναι νεότεροι σε ηλικία από τον μέσο όρο, και γενικά η νεότερη γενιά δείχνει πιο εύκολα μετακινήσιμη εντός Ευρώπη από την προηγούμενη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014β).

Συνολικά οι ροές δείχνουν ότι το ποσοστό μετακίνησης για τα περισσότερα κράτη μέλη είναι κοντά στο 1% του πληθυσμού με εξαίρεση τα πολύ μικρά κράτη-μέλη (Μάλτα, Κύπρος, Λουξεμβούργο) που κινούνται ανάμεσα σε 1.5 και 3.5% σε επίπεδο εισροών. Αντίστοιχη είναι η εικόνα και στα ποσοστά εκροών.

Σε ότι αφορά τις γενικές τάσεις προκύπτουν μια σειρά από ενδιαφέροντα συμπεράσματα:

1. Από πλευράς ετήσιας εισροής μεταναστών το σύνολο για την ΕΕ περνάει από 2 εκατομμύρια άτομα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα σε 3.5 εκατομμύρια το 2013. Ο

αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 1% του κοινοτικού πληθυσμού. Το ποσοστό όπως αναμένεται είναι μεγαλύτερο στα μεγάλα και πιο πλούσια κράτη-μέλη (20% στη Γερμανία, 15% στο ΗΒ και 9.8% στη Γαλλία), που ακολουθούνται άμεσα από την Ιταλία (9.05) και την Ισπανία (8.25%). Στα μικρότερα κράτη μέλη το σχετικό βάρος μειώνεται διαχρονικά ενώ στις χώρες ΚΑΕ που ξεκινούν από πολύ χαμηλά υπάρχει μια αύξηση αλλά παραμένουν σε πολύ χαμηλά ποσοστά με εξαίρεση την Πολωνία και την Ρουμανία.

2. Το ποσοστό στις εισροές, σε ότι αφορά την ενδοκοινοτική διακίνηση εργασίας διαφέρει ριζικά από χώρα σε χώρα με μέγιστο στο Λουξεμβούργο (με 73%) και ελάχιστο στις Εσθονία, Λιθουανία και Ρουμανία που περιορίζεται σε λιγότερο από 3%. Οι χώρες όπου το ενδοκοινοτικό ποσοστό είναι πάνω από 50% είναι οι Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία και Κύπρος.
3. Το ποσοστό των ενδοκοινοτικών εισροών αυξάνεται σταδιακά στις περισσότερες χώρες μετά την τελευταία διεύρυνση, οπότε ενσωματώνονται και οι μεταναστεύσεις από τις χώρες ΚΑΕ.
4. Σε ότι αφορά στην εκροή εργατικού δυναμικού η εξέλιξη είναι παρόμοια με τις εισροές, αλλά σε μικρότερη κλίμακα περνώντας από 1.5 εκατομμύριο στο τέλος του 20^{ου} αιώνα σε 2.8 το 2013. Το μεγαλύτερο μέρος των εκροών προέρχεται από τις μεγάλες χώρες, με πρώτη την Ισπανία και ακολουθούν με απόσταση το Η.Β., η Γαλλία, η Πολωνία και η Γερμανία. Σε αναλογία με τον πληθυσμό του οι χώρες ΚΑΕ είναι αυτές με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στις εκροές.
5. Τα ποσοστά των ενδοκοινοτικών ροών σε σχέση με το σύνολο σε ότι αφορά την εκροή εργατικού δυναμικού είναι χαμηλότερα. Τα μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζονται στις μικρές και μεσαίες χώρες και τα μικρότερα στις χώρες ΚΑΕ.

Το 2015 η μεγαλύτερη πρόκληση για την ελεύθερη διακίνηση στο εσωτερικό της ΕΕ προήλθε από τη μαζική λαθρομετανάστευση και την μετανάστευση από τις Αραβικές χώρες που ζητούν άσυλο στην Ε.Ε. Το θέμα του ασύλου είχε ρυθμιστεί με βασική αρχή ότι η χώρα στην οποία πρωτο-εισέρχεται ένας μετανάστης είναι η χώρα όπου θα του δοθεί άσυλο. Το μέγεθος των ροών όμως μετά τα προβλήματα στις Αραβικές χώρες (που αθροιστικά αναμένεται να φτάσει 3-5 εκατομμύρια) έχει προβληματίσει ιδιαίτερα διότι έχει ξεφύγει από τις δυνατότητες διαχείρισης που έδινε το υπάρχον καθεστώς. Είναι μια πολιτική και οικονομική πρόκληση στην οποία η Ενιαία Αγορά καλείται να δώσει μια πολιτικά δίκαιη και οικονομικά συμφέρουσα λύση, πράγμα πολύ δύσκολο, ιδιαίτερα τη στιγμή που η ΕΕ δεν έχει ξεπεράσει πλήρως την οικονομική κρίση του 2008.

Τα αναλυτικά στοιχεία μετά την κρίση δείχνουν καθαρή εκροή μεταναστών σε ετήσια βάση όχι μόνο από τις χώρες της ΚΑΕ και της Νότιας Ευρώπης (με εξαίρεση της Ισπανία) αλλά και από πολλές μεγάλες και πλούσιες χώρες, που προφανώς εν μέρει κατευθύνονται προς μη κοινοτικές χώρες. Στο σύνολο της η ΕΕ είναι καθαρός εξαγωγέας εργατικού δυναμικού.

Πίνακας 1.7: Αποθέματα εισροής μεταναστών ανά κράτος – μέλος από ΕΕ-27 και εκτός ΕΕ-27, 2013

	Μη υπήκοοι					
	Σύνολο		Πολίτες άλλων κρατών μελών της ΕΕ-27		Πολίτες κρατών εκτός ΕΕ-27	
	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)
ΕΕ-27	20.270,4	4,1	–	–	–	–
Αυστρία	997,0	11,8	415,2	4,9	581,9	6,9
Βέλγιο	1.253,9	11,2	806,7	7,2	447,2	4,0
Βουλγαρία	45,2	0,6	11,8	0,2	33,4	0,5
Γαλλία	4.089,1	6,2	1.406,7	2,1	2.682,4	4,1
Γερμανία	7.696,4	9,4	3.022,4	3,7	4.674,0	5,7
Δανία	374,6	6,7	147,1	2,6	227,5	4,1
Ελλάδα	862,4	7,8	203,1	1,8	659,3	6,0
Εσθονία	197,1	14,9	7,7	0,6	189,4	14,3
Ηνωμένο Βασίλειο	4.929,7	7,7	2.421,2	3,8	2.508,5	3,9
Ιρλανδία	543,6	11,8	379,2	8,3	164,4	3,6
Ισπανία	5.072,7	10,9	2.060,7	4,4	3.012,0	6,4
Ιταλία	4.387,7	7,4	1.287,2	2,2	3.100,5	5,2
Κροατία	27,9	0,7	8,7	0,2	19,2	0,5
Κύπρος	170,1	19,6	112,6	13,0	57,5	6,6
Λετονία	315,4	15,6	5,6	0,3	309,8	15,3
Λιθουανία	22,2	0,7	3,2	0,1	19,0	0,6
Λουξεμβούργο	238,8	44,5	206,1	38,4	32,7	6,1
Μάλτα	22,5	5,3	12,8	3,0	9,6	2,3
Ολλανδία	714,6	4,3	380,5	2,3	334,0	2,0
Ουγγαρία	141,1	1,4	79,8	0,8	61,3	0,6
Πολωνία	58,9	0,2	18,6	0,0	40,2	0,1
Πορτογαλία	417,0	4,0	100,9	1,0	316,1	3,0
Ρουμανία	70,7	0,4	19,5	0,1	51,1	0,3
Σλοβακία	72,9	1,3	55,9	1,0	17,0	0,3
Σλοβενία	91,4	4,4	6,9	0,3	84,5	4,1
Σουηδία	659,4	6,9	282,0	3,0	377,4	3,9
Τσεχία	422,3	4,0	160,6	1,5	261,7	2,5
Φινλανδία	194,3	3,6	76,3	1,4	117,9	2,2

	Γεννημένοι στο εξωτερικό					
	Σύνολο		Γεννημένοι σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ-27		Γεννημένοι σε κράτος μη μέλος της ΕΕ-27	
	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)
ΕΕ-27	33.537,9	6,7	–	–	–	–
Αυστρία	1.362,2	16,1	573,2	6,8	789,0	9,3
Βέλγιο	1.747,6	15,7	820,1	7,3	927,6	8,3

	Γεννημένοι στο εξωτερικό					
	Σύνολο		Γεννημένοι σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ-27		Γεννημένοι σε κράτος μη μέλος της ΕΕ-27	
	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)	(1.000)	(% του πληθυσμού)
Βουλγαρία	96,1	1,3	36,6	0,5	59,6	0,8
Γαλλία	7.537,8	11,5	2.103,9	3,2	5.433,9	8,3
Γερμανία	10.201,2	12,4	3.635,3	4,4	6.565,9	8,0
Δανία	548,4	9,8	180,1	3,2	368,3	6,6
Ελλάδα	1.235,4	11,2	314,5	2,8	920,9	8,3
Εσθονία	198,4	15,0	13,2	1,0	185,2	14,0
Ηνωμένο Βασίλειο	7.828,4	12,3	2.677,7	4,2	5.150,7	8,1
Ιρλανδία	736,4	16,0	484,7	10,6	251,7	5,5
Ισπανία	6.174,7	13,2	2.099,1	4,5	4.075,7	8,7
Ιταλία	5.695,9	9,5	1.814,2	3,0	3.881,7	6,5
Κροατία	-	-	-	-	-	-
Κύπρος	200,8	23,2	113,8	13,1	87,0	10,0
Λετονία	279,2	13,8	27,7	1,4	251,5	12,4
Λιθουανία	140,2	4,7	15,8	0,5	124,4	4,2
Λουξεμβούργο	227,5	42,4	173,4	32,3	54,1	10,1
Μάλτα	37,7	8,9	18,4	4,4	19,3	4,6
Ολλανδία	1.927,7	11,5	490,0	2,9	1.437,7	8,6
Ουγγαρία	423,3	4,3	284,2	2,9	139,1	1,4
Πολωνία	678,9	1,8	267,0	0,7	411,9	1,1
Πορτογαλία	881,4	8,4	221,4	2,1	660,0	6,3
Ρουμανία	182,9	0,9	73,2	0,4	109,8	0,5
Σλοβακία	158,2	2,9	132,7	2,5	25,5	0,5
Σλοβενία	232,7	11,3	21,2	1,0	211,5	10,3
Σουηδία	1.472,4	15,4	495,8	5,2	976,6	10,2
Τσεχία	387,3	3,7	146,0	1,4	241,3	2,3
Φινλανδία	279,7	5,2	101,6	1,9	178,2	3,3

Πηγή: Eurostat, 2015, "Statistics Explained". http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Non-national_population_by_group_of_citizenship_and_foreign-born_population_by_country_of_birth,_1_January_2013_YB14_II.png

Πίνακας 1.8: Ποσοστά ενδοκοινοτικών εισροών μεταναστών στο σύνολο

	1998	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Λουξ/ργο	68.42%	77.12%	78.31%	75.73%	74.24%	73.78%	75.99%	73.46%
Αυστρία	16.48%	51.80%	53.38%	52.19%	54.22%	56.74%	56.67%	59.12%
Βέλγιο	:	39.63%	:	:	45.01%	42.44%	44.00%	52.45%
Γερμανία	16.94%	50.51%	49.24%	36.33%	38.80%	46.26%	50.41%	51.10%
Κύπρος	:	45.64%	45.97%	:	58.87%	57.02%	58.35%	50.69%
Τσεχία	:	22.05%	20.10%	20.50%	30.71%	39.49%	35.17%	46.53%
Ολλανδία	16.26%	37.00%	38.61%	34.38%	36.59%	38.84%	41.12%	40.30%
Ιρλανδία	:	64.03%	54.38%	46.43%	40.73%	38.74%	40.88%	39.37%
Ην. Βασίλειο	:	32.63%	33.50%	29.55%	29.78%	30.76%	31.63%	38.29%
Σλοβακία	:	56.46%	47.83%	43.90%	43.35%	65.48%	44.62%	38.22%
Μάλτα	:	55.97%	36.07%	35.97%	50.15%	32.26%	34.61%	37.32%
Δανία	15.54%	33.07%	34.82%	31.31%	31.91%	34.29%	36.39%	35.32%
Ισπανία	27.31%	40.62%	28.11%	31.56%	35.48%	34.70%	32.99%	32.20%
Φινλανδία	11.08%	26.14%	25.23%	24.24%	27.70%	28.59%	32.87%	31.81%
Γαλλία	:	22.07%	22.05%	19.51%	23.42%	25.43%	27.72%	27.24%
Ουγγαρία	:	36.93%	46.91%	51.06%	51.89%	44.44%	30.73%	26.81%
Ελλάδα	:	:	17.42%	20.69%	20.88%	21.38%	24.69%	25.86%
Ιταλία	6.75%	58.21%	39.81%	30.73%	25.85%	29.50%	29.67%	25.20%
Σλοβενία	4.21%	9.06%	6.74%	6.21%	13.14%	14.13%	14.51%	23.64%
Σουηδία	16.91%	31.51%	30.04%	26.26%	24.45%	26.03%	24.59%	22.82%
Κροατία	:	:	3.69%	:	:	12.33%	14.98%	17.76%
Πολωνία	:	1.31%	6.39%	6.65%	8.06%	8.85%	11.24%	13.45%
Λετονία	:	:	:	:	:	4.87%	4.05%	10.95%
Πορτογαλία	:	:	13.15%	12.76%	8.87%	11.77%	9.18%	9.46%
Βουλγαρία	:	0.38%	0.08%	:	:	:	29.33%	8.76%
Εσθονία	:	29.11%	27.00%	26.83%	18.22%	1.67%	2.65%	3.58%
Λιθουανία	0.48%	3.66%	4.04%	4.02%	2.86%	3.21%	3.72%	3.05%
Ρουμανία	:	:	3.85%	3.56%	4.18%	2.31%	2.06%	0.67%

Πηγή: Eurostat, 2015.

Πίνακας 1.9: Ποσοστά ενδοκοινοτικών εκροών μεταναστών στο σύνολο

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Λουξεμβούργο	70.32%	66.69%	67.21%	70.55%	68.65%	63.91%	66.01%
Αυστρία	31.78%	35.08%	38.18%	37.54%	41.96%	42.93%	44.74%
Μάλτα	62.22%	31.24%	35.16%	37.25%	30.01%	39.90%	41.22%
Βέλγιο	21.80%	:	:	42.84%	42.14%	41.00%	39.57%
Ιρλανδία	59.78%	63.23%	54.57%	42.81%	40.47%	37.44%	37.04%
Δανία	20.95%	29.04%	32.97%	31.02%	31.36%	31.99%	35.41%
Κύπρος	14.00%	12.87%	:	13.14%	13.14%	28.05%	34.67%

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Γερμανία	43.72%	44.23%	29.54%	26.82%	27.25%	28.58%	33.85%
Ισπανία	10.30%	30.58%	34.27%	33.60%	26.10%	30.22%	30.84%
Ουγγαρία	67.49%	29.82%	32.66%	24.10%	1.78%	31.42%	29.16%
Ολλανδία	16.65%	19.42%	23.17%	24.63%	25.30%	27.46%	27.59%
Σουηδία	23.35%	24.08%	29.34%	26.53%	25.01%	25.64%	25.40%
Ην. Βασίλειο	20.45%	31.48%	29.66%	29.20%	26.27%	23.43%	24.63%
Φινλανδία	15.00%	16.96%	20.09%	14.37%	14.78%	15.90%	15.94%
Σλοβενία	10.15%	8.33%	7.49%	7.98%	10.49%	9.15%	15.61%
Ιταλία	14.49%	18.93%	22.80%	17.99%	17.46%	15.50%	15.14%
Γαλλία	24.00%	23.00%	23.00%	17.96%	13.20%	17.60%	14.96%
Ελλάδα	:	9.29%	9.28%	9.29%	9.29%	9.85%	10.57%
Τσεχία	10.83%	13.59%	9.46%	26.92%	9.09%	5.87%	8.29%
Βουλγαρία	0.20%	0.00%	:	:	:	1.98%	6.18%
Πολωνία	0.25%	3.04%	7.17%	8.85%	7.18%	6.61%	5.04%
Κροατία	:	0.85%	:	:	5.28%	5.04%	4.64%
Λετονία	:	:	:	:	2.70%	2.15%	2.11%
Πορτογαλία	:	0.00%	1.50%	1.47%	0.20%	0.55%	1.81%
Εσθονία	2.81%	6.33%	6.74%	3.46%	4.75%	2.09%	1.29%
Ρουμανία	:	0.48%	0.40%	0.45%	0.47%	0.33%	0.85%
Σλοβακία	26.78%	24.48%	27.94%	22.10%	7.03%	3.25%	0.79%
Λιθουανία	1.55%	1.93%	1.00%	0.63%	0.54%	1.00%	0.46%

Πηγή: Eurostat, 2015.

4.7 Η Διακυβέρνηση της Ενιαίας Αγοράς

Τις αποφάσεις για την πολιτική της Ενιαίας Αγοράς τις παίρνει το Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία μετά από εισήγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Ενιαία Αγορά είναι μια δυναμική διαδικασία που χρειάζεται συνεχή παρακολούθηση, αλλά και υιοθέτηση νέων κανόνων καθώς αλλάζουν τα οικονομικά, κοινωνικά και τεχνολογικά δεδομένα. Έτσι, η διακυβέρνηση της Ενιαίας Αγοράς καλύπτει ουσιαστικά δύο πτυχές:

1. Την παρακολούθηση της υλοποίησης και τον εμπλουτισμό του κοινοτικού δικαίου για να εξασφαλίσει την καλύτερη δυνατή προσαρμογή στις νέες συνθήκες
2. Την εξισορρόπηση των εξουσιών και τη μείωση της γραφειοκρατίας

4.7.1 Η υλοποίηση

Η ολοκλήρωση των διαδικασιών και η υιοθέτηση της σταθμισμένης πλειοψηφίας σε θέματα που αφορούν την Ενιαία Αγορά δεν έχει αποτρέψει πλήρως κάποιες εκουσί-

ες ή ακούσιες προστατευτικές παρεμβάσεις στα κράτη-μέλη. Ο τρόπος υλοποίησης κάθε Οδηγίας που αφορά στις βασικές ελευθερίες μπορεί να δημιουργεί διαφορετικές συνθήκες (νέα εμπόδια και γραφειοκρατικά προσκόμματα, που οδηγούν σε αυξημένο κόστος ή/και καθυστερήσεις στην ελεύθερη διακίνηση). Τα κυριότερα εμπόδια στη διακίνηση προϊόντων προέρχονται από τα κατακερματισμένα εθνικά φορολογικά συστήματα, τις εθνικές αγορές στους τομείς των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, της ενέργειας και των μεταφορών, το ηλεκτρονικό εμπόριο μεταξύ των χωρών της ΕΕ, που αναπτύσσεται με βραδύτερο ρυθμό απ' ό,τι σε εθνικό επίπεδο, ενώ υπάρχουν και σημαντικές διαφορές όσον αφορά τους κανόνες, τα πρότυπα και τις πρακτικές που εφαρμόζει κάθε χώρα. Στην ελεύθερη διακίνηση προσώπων το κυριότερο εμπόδιο παραμένει η ενοποίηση των κανόνων για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων.

Για να αποφύγει αποκλίσεις από τον στόχο της μεγάλης Ενιαίας Αγοράς η Επιτροπή, μετά την υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, ακολουθεί ένα αυστηρό πλαίσιο διακυβέρνησης που περιλαμβάνει κανόνες, μηχανισμούς και πρακτικές του σχεδιασμού, υλοποίησης και ενδεχόμενα επιβολής κυρώσεων. Αυτό προϋποθέτει συστηματική παρακολούθηση της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου και τη κατάσταση που επικρατεί στην Ενιαία Αγορά. Η παρακολούθηση γίνεται σε συνεργασία με τα κράτη μέλη. Στη λογική αυτή υπάρχει ένας Πίνακας Αποτελεσμάτων που δείχνει κατά πόσο και πως μεταφέρονται οι κανόνες στα κράτη μέλη. Ο Πίνακας παρακολουθεί ανά κράτος-μέλος την ταχύτητα ενσωμάτωσης του κοινοτικού δικαίου και τον τρόπο υποστήριξης των πολιτών (χρήση εργαλείων). Τα κράτη-μέλη με τις περισσότερες παραβιάσεις είναι το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Πορτογαλία, δίνοντας ένα τόνο Νότιας Ευρώπης⁶ ενώ θεματικά οι περισσότερες παραβιάσεις είναι στον τομέα των κρατικών προμηθειών.

Η νέα μορφή διακυβέρνησης και η στενή παρακολούθηση έχουν βελτιώσει την εφαρμογή και φαίνεται ότι το 99.5% του κοινοτικού δικαίου μεταφέρεται έγκαιρα σε εθνικό επίπεδο. Σε περίπτωση παραβάσεων κινείται δικαστική διαδικασία, καθώς η Επιτροπή προσφεύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Επίσης, η Επιτροπή εκδίδει ετήσιες εκθέσεις με τον βαθμό υλοποίησης των Οδηγιών και αποτιμά τακτικά (με τη βοήθεια εμπειρογνομόνων και ενός τακτικού φόρουμ) τις επιπτώσεις από την πρόοδο της ενοποίησης.

Για κάθε νέα πρόταση, εκτός από τις εισηγήσεις των εμπειρογνομόνων και τις πολιτικές διαπραγματεύσεις έχει θεσπιστεί διαδικασία διαβούλευσης με τους πολίτες, ακολουθώντας τις βασικές αρχές των δημοκρατικών διαδικασιών.

Ειδικές παρεμβάσεις γίνονται σε μια προσπάθεια εναρμόνισης κανόνων, ιδιαίτερα

⁶ Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/performance_overview/index_en.htm

σε θέματα εταιρικής διακυβέρνησης εκτιμώντας ότι τα ειδικά δικαιώματα που διατηρούν τα κράτη μέλη στη νομοθεσία των ανωνύμων εταιρειών (π.χ. χρυσή μετοχή) δρουν ανασταλτικά στην ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου και τη ροή των επενδύσεων με γνώμονα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005).

Στη διάρκεια της κρίσης υιοθετήθηκε μια Πράξη για την Ενιαία Αγορά που περιλάμβανε δώδεκα σχέδια για την ανάκαμψη της οικονομίας, τα οποία συμπληρώθηκαν και με νέα σχέδια μεταγενέστερα. Τα σχέδια αυτά αφορούν τόσο την βελτίωση της κινητικότητας των πολιτών, όσο και την υποστήριξη των επιχειρήσεων και περιλαμβάνονται σε μεγάλο βαθμό στις τέσσερις προσπάθειες νέων ενοποιημένων αγορών που περιγράφονται πιο πάνω (κεφαλαιαγορών, ενέργειας κλπ).

4.7.2 Εξισορρόπηση των εξουσιών και μείωση της κοινοτικής γραφειοκρατίας

Ο στόχος της πολιτικής παρακολούθησης είναι η ελάφρυνση της γραφειοκρατίας και των εμποδίων στην ελεύθερη διακίνηση. Ωστόσο, σύντομα τα κράτη-μέλη και ο ιδιωτικός τομέας άρχισαν να διαμαρτύρονται ότι η κοινοτική νομοθεσία δημιουργεί πολλαπλά και άχρηστα γραφειοκρατικά εμπόδια. Για να διευκολύνει την αγορά και να αντιδράσει σε αυτές τις επιφυλάξεις που οδηγούν σε Ευρωσκεπτικισμό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από αίτημα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, υιοθέτησε μια πρωτοβουλία για τον έλεγχο του δικαίου που προωθεί με γνώμονα την ελαχιστοποίηση της γραφειοκρατίας (Regulatory Fitness and Performance Programme – RIFIT).

Το αποτέλεσμα είναι, εκτός από τη RIFIT, και ειδικά προγράμματα, όπως η Πράξη για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (MME), με το οποίο η Επιτροπή, ακολουθώντας μια φιλοσοφία αντίστοιχη της ανοικτής μεθόδου συντονισμού, συστήνει και παρακολουθεί τη μείωση της γραφειοκρατίας και τη βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος για τις MME.

Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται το σύνολο της κοινοτικής νομοθεσίας με στόχο να διαπιστωθούν τυχόν εμπόδια, ανακολουθίες, κενά και αναποτελεσματικά μέτρα. Από το 2005 ως το 2013 η παρακολούθηση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι πάρθηκαν πρωτοβουλίες με στόχο την απλοποίηση και βελτίωση της αποδοτικότητας του κοινοτικού δικαίου. Εκτός από την θετική πλευρά αυτών των πρωτοβουλιών αποδεικνύουν όμως και το μεγάλο έλλειμμα λιτής νομοθεσίας, που υποθάλλει τον Ευρωσκεπτικισμό. Γι' αυτό εξάλλου η Επιτροπή προωθεί πλέον συστηματικά μια εκ των προτέρων εκτίμηση επιπτώσεων κάθε νέας νομοθετικής πράξης της.

Υπάρχει πάντως μια συνεχής υποβόσκουσα αντιπαράθεση μεταξύ κρατών-μελών και Επιτροπής, σε ότι αφορά στην θέσπιση του κανονιστικού πλαισίου της οικονομίας. Ενώ τα κράτη-μέλη εκτιμούν ότι η Επιτροπή είναι αδικαιολόγητα αυστηρή και

παρεμβατική, η ίδια η Επιτροπή, και συχνά και οι κοινωνικοί εταίροι, κατηγορούν τα κράτη μέλη ότι, επικαλούμενα κοινοτική νομοθεσία αυξάνουν την γραφειοκρατία στο εσωτερικό αδίκως (η πρακτική αυτή έχει ονομαστεί gold plating, επιχρυσώνουν, δηλαδή, τα κράτη μέλη την κοινοτική νομοθεσία). Στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης αυτής γίνονται μελέτες και συζητήσεις και από τις δύο πλευρές, συγκαλούνται υψηλόβαθμες ομάδες (π.χ. High Level Group of Independent Stakeholders on Administrative Burdens), υιοθετούνται εκθέσεις κλπ.

Για καλύτερη ροή πληροφόρησης η επιτροπή έχει δημιουργήσει ένα Δίκτυο Συνεργασίας για την Προστασία των Καταναλωτών, που συνδέει τις εθνικές αρχές και τους δίνει τη δυνατότητα να αλληλοϋποστηρίζονται στη λογική της προστασίας των καταναλωτών και επιχειρήσεων σε διασυννοριακές υποθέσεις. Το δίκτυο Solvit βοηθά απευθείας τους πολίτες και τις επιχειρήσεις να βρουν γρήγορες και πρακτικές λύσεις για προβλήματα που προκαλεί η κακή εφαρμογή των κανόνων της ΕΕ από τις δημόσιες αρχές (π.χ. αναγνώριση των επαγγελματικών, προσόντων, πρόσβαση στην εκπαίδευση, άδειες διαμονής και κοινωνική ασφάλιση).

4.8 Αξιολογήσεις

Η επίπτωση της Ενιαίας Αγοράς αποτιμάται γενικά μάλλον θετικά με σημαντικές όμως διαφοροποιήσεις. Όλοι συμφωνούν ότι η μεγαλύτερη επιρροή ασκήθηκε στην αγορά προϊόντων, ακολουθούν οι υπηρεσίες και πολύ λιγότερο η αγορά εργασίας. Το θέμα της κίνησης κεφαλαίων έχει ακολουθήσει διεθνείς τάσεις με περιορισμένη επίδραση στο εσωτερικό της ΕΕ.

4.8.1 Η κοινοτική διάσταση

Σύμφωνα με τις επίσημες δημοσιεύσεις της ΕΕ οι επιπτώσεις από την ενοποίηση της αγοράς είναι ιδιαίτερα θετικές⁷. Ενδεικτικά κάποιες μελέτες αναφέρονται σε κέρδη 2.7 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας και 500 Ευρώ κατά κεφαλήν κέρδη (ή 2.13% του ΑΕΠ) σε μια δεκαπενταετία⁸. Σε αυτό συμφωνούν και επίσημες εκθέσεις τραπεζών και άλλων μεγάλων οργανισμών που αποτιμούν το κέρδος από την ενοποίηση σε 2-3% του κοινοτικού ΑΕΠ, παίρνοντας υπόψη τους την δημιουργία εμπορίου, τις

⁷ Υπάρχουν πολλές μελέτες και αναφορές που ανάλογα με το περιεχόμενο και τις παραδοχές τους καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα, αλλά όλα θετικά. Ενδεικτικά: http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/citizens_en.pdf

⁸ Περισσότερες πληροφορίες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, «20 χρόνια Ευρωπαϊκής Ενιαίας οράς» http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/20years/key-points-web_en.pdf

ΑΞΕ και τα δυναμικά τους αποτελέσματα. Τέτοιες μελέτες καταδικάζουν τυχόν εναπομείναντα εμπόδια και χρησιμοποιούν ως υπόδειγμα την αισθητά μεγαλύτερη συνοχή της αγοράς των ΗΠΑ, αν την μετρήσει κανείς με το διαπολιτειακό εμπόριο (Vetter, 2013).

4.8.2 Ακαδημαϊκές εμπειρικές αξιολογήσεις

Οι ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις έχουν περισσότερο διαφοροποιημένες προσεγγίσεις, μεθοδολογίες και αντίστοιχα αποτελέσματα. Ιδιαίτερα τονίζουν ότι η Ενιαία Αγορά δεν έχει πετύχει το άριστο αποτέλεσμα εφόσον εξακολουθούν οι εμπορικές ροές να δείχνουν μια σαφή και (με κριτήριο την οικονομική αποτελεσματικότητα) αδικαιολόγητη προτίμηση στη διακίνηση προϊόντων στο εσωτερικό ενός κράτους-μέλους, παρά την αδιαμφισβήτητη αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου (Pacchioli, 2011). Η αύξηση του εμπορίου δεν ήταν μονομερής και δεν οδήγησε σε συγκέντρωση αλλά τα κέρδη από την ενοποίηση και την εξειδίκευση ήταν πολύ λιγότερα από τα (πολιτικά) αναμενόμενα, ενώ το ενδο-κλαδικό εμπόριο προσδιορίστηκε με ποιοτικά χαρακτηριστικά και όχι με διαφοροποίηση προϊόντων (Fontagné, Freudenberg, Périddy, 1998; Fontagné & Freudenberg, 1997). Ωστόσο η προσεκτική αξιολόγηση και διαφοροποίηση των συμπερασμάτων δεν διαφοροποιεί το κύριο συμπέρασμα ότι ο αυξημένος προστατευτισμός είναι επιζήμιος εφόσον ο διασυννοριακός ανταγωνισμός ευνοεί τις πιο παραγωγικές επιχειρήσεις (Corgos, κ.ά., 2012).

Ωστόσο, οι αναλύσεις γίνονται πιο περίπλοκες όταν εμπλέκονται θέματα εκτροπής εμπορίου ή ασύμμετρων επιπτώσεων. Η ανάλυση για τα αρχικά χρόνια υπονοεί ότι η δημιουργία εμπορίου στο εσωτερικό της ΕΕ μπορεί να έχει γίνει εν μέρει λόγω της εκτροπής εμπορίου με τις χώρες ΕΖΕΣ (Sapir, 2001). Κλάδοι με ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις είναι η αυτοκινητοβιομηχανία, η χημική βιομηχανία και η βιομηχανία ηλεκτρονικών και τηλεπικοινωνιών ενώ άλλοι έχουν ακόμα μεγάλα εμπόδια και δεν έχουν ωφεληθεί αντίστοιχα (οπτικοακουστικός τομέας, κτηνιατρικά φάρμακα). Τα κράτη μέλη με το μεγαλύτερο κέρδος σε εμπορικές ροές προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας ήταν η Ολλανδία και η Γερμανία, σε τόνωση του ανταγωνισμού η Ιταλία (Bottasso & Sembenelli, 2001), στην ασφαλιστική αγορά η Αυστρία (Mahlberg & Url, 2003), ενώ θετικές εμφανίζονται γενικά οι επιπτώσεις στις περιφέρειες που είναι κοντά στα σύνορα (Lafourcade & Paluzie, 2011)

Τα κυριότερα ειδικά θέματα, τα οποία έχει θέσει η θεωρία και στα οποία αναφέρεται η εμπειρική έρευνα για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση είναι τα εξής:

- **Μείωση τιμών** Η λογική του οφέλους από τη ενοποίηση της αγοράς περιλαμβάνει, όχι μόνο τις οικονομίες κλίμακας αλλά και τη βελτίωση της κατανομής πόρων λόγω του αυξημένου ανταγωνισμού. Ωστόσο οι ακαδημαϊκές μελέτες τείνουν να

- μετριάσουν την αισιοδοξία που διέπει τα κείμενα της ΕΕ. Κάνοντας λεπτομερείς κλαδικές συγκρίσεις στα περιθώρια κέρδους (mark up) διαπιστώθηκε ότι την πρώτη δεκαετία μετά την υιοθέτηση της Ενιαίας Αγοράς να μειώθηκαν στο σύνολο αλλά όχι σε όλους τους υπο-κλάδους της μεταποίησης. Ωστόσο τα περιθώρια κέρδους αυξήθηκαν στις υπηρεσίες παρόλο το άνοιγμα της αγοράς. Επιπλέον σε κάποιους τομείς τα μεταποίησης είχαν αυξηθεί στο τέλος της δεκαετίας του '80 αναμένοντας την ολοκλήρωση της νομοθεσίας, οπότε η μείωση δεν ήταν πραγματική αλλά απλώς επανέφερε τις τιμές στα προηγούμενα επίπεδα (Badinger, 2007).
- **Εμπορικές σχέσεις και γεωγραφική συγκέντρωση** Για την αρχική περίοδο της δημιουργίας της Ενιαίας Αγοράς (σε συμβατότητα με τις αρχικές εκτιμήσεις των Viner, Lipsey και Balassa) διαπιστώθηκε η δημιουργία αύξησης της εξειδίκευσης κυρίως ενδοκλαδικά (Fontagné, Freudenberg & Péridy, 1997) εν μέρει χάρη στις κοινές τεχνικές προδιαγραφές, οι οποίες συνεισέφεραν στην αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου (Vancauteren & Weiserbs, 2005). Θετικά έχει αποτιμηθεί και η επιρροή της Ενιαίας Αγοράς στη διεθνή ανταγωνιστικότητα των κρατών-μελών που παρουσίασαν τις πιο ανοικτές αγορές και τα συμμετοχή τους σε διεθνείς αλυσίδες αξίας (Guerrieri & Vergara Caffarelli, 2012). Η αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου που οδήγησε σε δημιουργία εμπορίου, αύξηση επενδύσεων και προσέλκυση κεφαλαίων εκτός ΕΕ σταμάτησε και ιδιαίτερα μετά το 2004 παρουσιάζεται μια κάμψη του σχετικού ρόλου τα ΕΕ στα παγκόσμια οικονομικά δεδομένα (Jouen, 2014). Θέμα μελέτης είναι και οι επιπτώσεις της Ενιαίας Αγοράς στη γεωγραφική συγκέντρωση. Οι αρχικές προβλέψεις ήταν ότι η συγκέντρωση της παραγωγής θα οδηγήσει σε μείωση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές. Ωστόσο, μελέτες που έγιναν μέχρι πριν την κρίση δείχνουν ότι δεν υπήρξε αύξηση της γεωγραφικής συγκέντρωσης (Aiginger & Pfaffermayr, 2004).
 - **Κέντρο-περιφέρεια** Υπάρχουν τοποθετήσεις που αμφισβητούν εμπειρικά την ανησυχία για ασύμμετρη επιρροή του εμπορίου και εκτιμούν ότι δεν υπήρξε αρνητική επιρροή σε βάρος των χωρών της περιφέρειας, αντίθετα και η σχέση κέντρου-περιφέρειας και τον εμπόριο στο εσωτερικό της περιφέρειας οδήγησαν σε θετικές επιπτώσεις δημιουργίας εμπορίου (Egger & Pfaffermayr, 2013). Ωστόσο η σχετική εξέλιξη κέντρου-περιφέρειας έχει πολλαπλές διαστάσεις που αναλύονται περισσότερο στο κεφάλαιο για τη Περιφερειακή Ανάπτυξη.
 - **ΚΑΕ** Οι εμπορικές ροές μεταξύ των κρατών-μελών και των χωρών της ΚΑΕ ξεκίνησαν με σταδιακή απελευθέρωση πριν από την ένταξη τους και οδήγησαν σε αύξηση του ενδοκλαδικού εμπορίου με καθετοποιημένες δομές μεγαλύτερο όφελος των αρχικών 15 κρατών-μελών (Gabrisch & Segnana 2003, Landesmann, 1998). Οι επενδύσεις έδειξαν την αδυναμία των ΚΑΕ να προσελκύσουν τεχνολογικά προηγμένες επενδύσεις (με εξαίρεση την Ουγγαρία) εφόσον το συγκριτικό τους πλεονέκτημα ήταν το φτηνό εργατικό δυναμικό (Lissowska, 2002). Ωστόσο αργό-

τερα φαίνεται ότι η πρόσβαση σε εγχώριους υπεργολάβους και στην Ευρωπαϊκή αγορά έχει συνεισφέρει στην αύξηση ΑΞΕ κυρίως στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, ενώ στην Ανατολικής λιγότερο (Lefilleur & Maurel, 2010).

- Η ενοποίηση ωφέλησε το τομέα των υπηρεσιών με κριτήριο την ταχύτερη αύξηση εμπορίου και ΑΞΕ στις υπηρεσίες στην ΕΕ σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο (Fink, 2009). Ο τομέας των **χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών** έχει αναλυθεί σε βάθος. Η αύξηση του ανταγωνισμού έκανε τις Ευρωπαϊκές τράπεζες πιο αποδοτικές αλλά η αυξημένη αποδοτικότητα δεν μεταφράστηκε σε πιο ανταγωνιστικά τραπεζικά συστήματα στην (Casu & Girardone, 2006). Σε ότι αφορά την επιρροή της ενοποίησης του τομέα στις μη κοινοτικές χώρες η κυρίαρχη άποψη είναι ότι θα οδηγήσει σε προσαρμογή και θα βοηθήσει στην παγκόσμια φιλελευθεροποίηση του κλάδου (Dür, 2011) εκτιμώντας ότι δεν θα υπάρξει εκτροπή εμπορίου. Ωστόσο ασκείται έντονη κριτική για το ρυθμιστικό περιεχόμενο της οδηγίας για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες διότι θεωρείται ότι αντέγραψε πρακτικά τα αμερικανικά παραδείγματα αντί να υιοθετήσει ρυθμίσεις που ταιριάζουν καλύτερα στις ευρωπαϊκές αρχές, οι οποίες θα έπαιρναν περισσότερο υπόψη τους τις ιδιομορφίες του χώρου και τα κοινά συμφέροντα, αντί να ενδιαφερθούν μόνο για την τόνωση τα διασυννοριακής κίνησης (Posner & Véron, 2010).
- Σε ότι αφορά στην **αγορά εργασίας** οι προβλέψεις για θετική επιρροή δεν έχουν πραγματοποιηθεί κυρίως γιατί παραμένουν ουσιαστικά εμπόδια, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στη διαφάνεια της αγοράς εργασίας και την εναρμόνιση της κοινωνικής ασφάλισης (Zimmermann, 2009), οπότε η ελεύθερη διακίνηση δεν οδήγησε στην αναμενόμενη κινητικότητα των εργαζομένων (Krause & Zimmermann, 2014)

5. Εξωτερικό εμπόριο και οικονομικές σχέσεις

5.1 Εισαγωγή

Εκτός από το ενδοκοινοτικό εμπόριο, που ρυθμίζεται με βάση το κοινοτικό δίκαιο για την εσωτερική αγορά, αυτός καθαυτός ο ορισμός της έννοιας της κοινής αγοράς προϋποθέτει ίδιους κανόνες πρόσβασης των εξωκοινοτικών προϊόντων στο εσωτερικό της κοινής αγοράς. Οι ρυθμίσεις του εξωτερικού εμπορίου πρέπει να είναι ενιαίες ώστε τα εισαγόμενα προϊόντα από τρίτες χώρες να έχουν την ίδια μεταχείριση, ανεξάρτητα από το τελωνείο διέλευσης τους. Οι ενιαίοι αυτοί κανόνες θεσπίζονται από τα κοινοτικά όργανα με βάση τις Συνθήκες. Η Συνθήκη ΕΟΚ, στη λογική της Οικονομικής Κοινότητας, προέβλεπε ένα Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο για τα μέλη της και κοινή εμπορική πολιτική. Έτσι, η Ε.Ε. έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για την προώθηση του εξωτερικού εμπορίου των κρατών-μελών. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις έπαψαν να κυριαρχούνται από το εμπόριο και επεκτάθηκαν στις επενδύσεις, τη ροή κεφαλαίων ευρύτερα αλλά και την κίνηση ειδικευμένων και ανειδίκευτων εργαζομένων. όπως και ατόμων που ζητούν άσυλο ή λαθρομεταναστών. Το σύνθετο αυτό πλέγμα διεθνών οικονομικών σχέσεων, που περιλαμβάνει όχι μόνο οικονομικές αλλά και πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις καλείται να διαχειριστεί η ΕΕ., η οποία έχει αυξανόμενη αλλά όχι πλήρη δικαιοδοσία.

Έτσι, οι σχέσεις και οι δικαιοδοσίες διευρύνονται και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλέγμα άλλοτε με σαφείς και άλλοτε με λιγότερη σαφείς κανόνες δικαιοδοσίας:

- Εμπορικές σχέσεις (δασμολογική και παραδασμολογική προστασία, προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες), στις οποίες υπάρχει απόλυτα υπερεθνική διακυβέρνηση.
- Οικονομικές σχέσεις (επενδυτική συνεργασία, αναπτυξιακή βοήθεια, τεχνολογικές συνεργασίες κλπ), όπου γίνονται προσπάθειες κοινοτικού συντονισμού, αλλά τα κράτη-μέλη μπορούν να προωθούν και διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες, χωρίς να υπάρχει δέσμευση για κοινοτικό συντονισμό.
- Πολιτικές σχέσεις με οικονομικές επιπτώσεις (π.χ. συντονισμένη συνεργασία για οικονομικά και θεσμικά θέματα), όπου η προσπάθεια κοινοτικού συντονισμού αυξάνεται και θεσμοθετείται αλλά δεν είναι απόλυτη.

Η επίσημη πολιτική θέση στην ΕΕ ήταν και παραμένει υπέρ της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου και του σεβασμού των αρχών της GATT/ΠΟΕ. Επιπλέον η ΕΟΚ υπήρξε η πρώτη αναπτυγμένη χώρα που υποστήριξε την μονομερή δασμολογική απελευθέρωση υπέρ των εξαγωγών των αναπτυσσομένων χωρών σύμφωνα με την προτροπή της UNCATD. Ωστόσο, η επίσημη αυτή θέση δεν σημαίνει ότι η εμπορική πολιτική που ασκείται είναι υπέρ της παγκόσμιας ευημερίας. Η άσκηση της οικονομικής πολιτικής γίνεται προφανώς με γνώμονα το συμφέρον της ίδιας της Ευρώπης: τη συνεισφορά του εμπορίου στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών-μελών, την ενθάρρυνση των επενδύσεων που ευνοούν την ανταγωνιστικότητα των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Είναι προφανές ότι τα συμφέροντα της ΕΕ δε συμπίπτουν πάντα με αυτά των μη κοινοτικών εταίρων, οπότε τα ερωτήματα που τίθενται είναι αν η πολιτική που ακολουθείται ευνοεί ή όχι τα κράτη-μέλη και αντίστοιχα ποια είναι η επιρροή της στην παγκόσμια ευημερία.

Το θεωρητικό πλαίσιο του εμπορίου και των διεθνών οικονομικών σχέσεων έχει αναπτυχθεί στο κεφάλαιο 5.1 και δεν χρειάζεται να επαναληφθεί εδώ. Έτσι, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει πρώτα μια ανάλυση του τρόπου διακυβέρνησης της ΕΕ, σε ότι αφορά τις εξωτερικές εμπορικές σχέσεις και στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι τάσεις του διεθνούς εμπορίου και οι επί μέρους συμφωνίες, για να μπορέσει να κατανοήσει κανείς τον ρόλο της Ευρώπης και τις αξιολογήσεις που παρουσιάζονται στο τέλος του κεφαλαίου.

5.2 Η διακυβέρνηση των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων

Στο αρχικό στάδιο οι Ευρωπαϊκοί θεσμοί θέσπισαν ένα κοινό εξωτερικό δασμολόγιο (ΚΕΔ), έτσι ώστε προϊόντα προέλευσης τρίτων χωρών να έχουν την ίδια μεταχείριση σε όποιο κράτος μέλος και αν εισάγονται. Τα εκάστοτε νέα κράτη-μέλη δεσμεύονται να προσαρμόσουν σταδιακά το δασμολόγιο τους στο ΚΕΔ, που είναι δεσμευτικό για όλους. Οι δασμοί που εισπράττονται κατά την είσοδο προϊόντων τρίτων χωρών στο κοινοτικό έδαφος στέλνονται από τα κράτη στα κοινοτικά ταμεία και αποτελούν πόρους του κοινοτικού προϋπολογισμού. Τυχόν παρέκκλιση από το ΚΕΔ αποτελεί παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

Το ΚΕΔ αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής και εφόσον αποτελεί κοινοτική αρμοδιότητα μπορεί να τροποποιηθεί μόνο με πράξη κοινοτικού δικαίου. Για τα λόγια αυτό η συμμετοχή σε πολυμερείς διαπραγματεύσεις, ειδικά στον ΠΟΕ, γίνεται από τα κοινοτικά όργανα, ενώ τα κράτη-μέλη συμμετέχουν στις διαπραγματεύσεις αυτές μόνο ως παρατηρητές. Η άποψη τους εκφράζεται στο πλαίσιο των κοινοτικών διαδικασιών, αλλά αφού παρθεί μια απόφαση εκπροσωπείται από ένα φορέα, ο οποίος διαθέτει 28 (τον εκάστοτε αριθμό των κρατών-μελών) ψήφους.

Βασικό τεχνικό στοιχείο για τη δασμολογική μεταχείριση αποτελεί ο προσδιορισμός της «καταγωγής» ενός προϊόντος, δεδομένου ότι όλο και περισσότερα προϊόντα είναι αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας σε περισσότερα από ένα κράτη, οπότε και δεν είναι πάντοτε σαφές από που προέρχεται κάποιο προϊόν γεωγραφικής συνεργασίας. Για παράδειγμα μια τηλεόραση κατασκευασμένη με αμερικάνικη τεχνολογία, ιαπωνική λυχνία, γερμανικό κουτί και συναρμολογημένη στο Χογκ Κογκ τι δασμολογική μεταχείριση πρέπει να έχει μέσα στην Κοινότητα; Για να ξεπεραστεί το πρόβλημα αυτό υπάρχει μια σειρά κανόνων που προβλέπουν ανάλογα με την εγχώρια προστιθέμενη αξία από ποια χώρα κατάγεται ένα προϊόν πολυμερούς συνεργασίας, έτσι ώστε να μη χρησιμεύσει η ενοποίηση της αγοράς σε αθέμιτη είσοδο στην Ευρώπη ατελώς εισαγομένων προϊόντων τρίτων χωρών που συναρμολογούνται σε κάποιο κράτος μέλος.

Εκτός από το σεβασμό των αρχών της GATT η κοινή εμπορική πολιτική προβλέπει κοινοτική αρμοδιότητα για τυχόν αλλαγές του δασμολογίου, σύναψη εμπορικών συμφωνιών και για την εξαγωγική πολιτική των κρατών μελών. Ενώ στην εξαγωγική πολιτική η κοινοτική διάσταση παρουσιάζεται στην πράξη περιορισμένη, η Κοινότητα έχει κάνει ευρύτατη χρήση της δυνατότητας θέσπισης ειδικών συμφωνιών προτιμησιακού χαρακτήρα μεταξύ Ε.Κ. (δεσμευτικές για όλα τα κράτη μέλη) και τρίτων χωρών ή ομάδων χωρών. Κάθε τέτοια διαπραγμάτευση γίνεται από την Επιτροπή και υπογράφεται από το Συμβούλιο. Τα κράτη μέλη δεν έχουν πλέον, μετά την παραχώρηση της αρμοδιότητας της εμπορικής πολιτικής στα υπερεθνικά όργανα, δικαίωμα υπογραφής εμπορικών συμφωνιών, ωστόσο διατηρούν το δικαίωμα υπογραφής διμερών συμφωνιών βιομηχανικής, τεχνολογικής και πολιτιστικής συνεργασίας. Σε περίπτωση που τέτοιου είδους ευρύτερες οικονομικές συμφωνίες υποδεικνύονται αντίθετες με το πνεύμα της κοινής εμπορικής πολιτικής (π.χ. ρήτρες clearing, αντιπραγματιστικό εμπόριο – barter, κλπ.) και γι' αυτό ελέγχονται από την Επιτροπή ως προς το περιεχόμενό τους.

Η πρακτική που ακολουθείται στις εξωτερικές εμπορικές τους σχέσεις είναι:

- συμμετοχή των Κοινοτήτων σαν ενότητα στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, που ξεκινάνε με πρωτοβουλία διεθνών οργανισμών
- διαπραγματεύσεις για σύναψη διμερών συμφωνιών με χώρες ή ομάδες χωρών με διαφοροποιημένο περιεχόμενο, ανάλογα με τις πραγματικές τους εμπορικές σχέσεις και δυνατότητες παραπέρα εξέλιξης και
- αποκλειστική αρμοδιότητα για τυχόν επιβολή κυρώσεων σε κράτη (επιδοτήσεις που δεν είναι σύμφωνες με τους εκάστοτε κανονισμούς του ΠΟΕ) ή επιχειρήσεις (anti-dumping).

Η θέσπιση του ΚΕΔ, που ισχύει μόνο για τα κράτη με τα οποία δεν υπάρχουν προτιμησιακές συμφωνίες, Στο σύνολο του το ΚΕΔ παρέχει χαμηλή δασμολογική προσαρτία για τα μεταποιημένα προϊόντα και αρκετά ψηλότερη για τα αγροτικά, όπως

φαίνεται από τον Πίνακα 5.1. Οι ΗΠΑ έχουν χαμηλότερη μέση δασμολογική προστασία ενώ η Ιαπωνία ψηλότερη. Ωστόσο η εξέλιξη του εμπορίου, η γενικευμένη παραδοχή ότι το διεθνές εμπόριο ωφελεί τους συμμετέχοντες και οι πιέσεις από τον επιχειρηματικό κόσμο και τον ΠΟΕ έχουν οδηγήσει σε μειώσεις της δασμολογικής προστασίας με αποτέλεσμα οι εμπορικές συμφωνίες να έχουν πολύ πιο περιορισμένη επιρροή από ότι στο παρελθόν. Οι επενδύσεις και η κίνηση κεφαλαίων παίζουν έναν αυξανόμενο ρόλο ενώ η δασμολογική προστασία έχει πια οριακή σημασία μόνο.

Πίνακας 5.1: Δασμολογική προστασία ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα, Ινδία και Ιαπωνία, 2012 / 2013

		Απλός μέσος τελικής δέσμευσης	Απλός μέσος εφαρμοζοντας την ρήτρα του μάλλον ευνοουμένου κράτους	Σταθμισμένος μέσος εμπορίου
ΕΕ	Σύνολο	5,2	5,5	2,6
	Αγροτικά προϊόντα	13,5	13,2	8,4
	Μη αγροτικά Προϊόντα	3,9	4,2	2,2
ΗΠΑ	Σύνολο	3,5	3,4	2,1
	Αγροτικά προϊόντα	4,9	5,3	4,1
	Μη αγροτικά Προϊόντα	3,3	3,1	2,0
Κίνα	Σύνολο	10,0	9,9	4,7
	Αγροτικά προϊόντα	15,8	115,6	19,7
	Μη αγροτικά Προϊόντα	9,1	9,0	4,1
Ινδία	Σύνολο	48,6	13,5	7,0
	Αγροτικά προϊόντα	113,5	33,5	51,6
	Μη αγροτικά Προϊόντα	34,6	10,2	5,0
Ιαπωνία	Σύνολο	4,7	4,9	2,0
	Αγροτικά προϊόντα	19,0	19,0	12,1
	Μη αγροτικά Προϊόντα	2,5	2,6	1,2

Πηγή: ΠΟΕ 2014, "World Tariff Profiles 2014".

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles14_e.pdf

Εκτός από το ΚΕΔ υπάρχουν ειδικές διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες προώθησης και τόνωσης εμπορικών σχέσεων, που αναλύονται στα επόμενα κεφάλαια.

Ωστόσο, σταδιακά, καθώς η εμπορική προστασία μειώνεται αλλά η σημασία των διεθνών οικονομικών σχέσεων αυξάνεται η σχέση εθνικής-υπερεθνικής δικαιοδοσίας και συνεργασίας έχει μετεξελιχθεί. Η ΕΕ προωθεί την έννοια της πολιτικής δύναμης (σε αντιδιαστολή με τη στρατιωτική) που προσπαθεί μέσω ενός ισχυρού οικονομικού συνασπισμού, ο οποίος έχει περιορισμένες δυνατότητες εξωτερική πολιτικής, να επηρεάσει τις διεθνείς εξελίξεις (Duchêne, 1973). Τα πρώτα ουσιαστικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση έγιναν με τον πυλώνα της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της Συνθήκης του Μάαστριχτ και συνεχίστηκε με τις προσπάθειες για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, τη Συνθήκη της Νίκαιας και τη Συνθήκη της Λισσαβόνας (όπως περιγράφεται στο Κεφάλαιο 3). Η ΚΕΠΠΑ (η οποία μεταξύ άλλων περιλαμβάνει και αρμοδιότητες για την προώθηση διεθνούς συνεργασίας) είναι ιδιόμορφη, γιατί δεν είναι σαφώς και ρητά υπερεθνική αλλά έχει έναν διακυβερνητικό χαρακτήρα, παρά την απόφαση εκπροσώπησης της ΕΕ διεθνώς από ένα θεσμό, τον/την ύπατη εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Κάτω από την ομπρέλα των διεθνών σχέσεων βρίσκονται οι εμπορικές σχέσεις, η αναπτυξιακή βοήθεια, η πολιτική με τις γειτονικές χώρες, η βοήθεια σε διανθείς ανθρωπιστικές κρίσεις, η προσπάθεια παρέμβασης για αποτροπή ένοπλων συγκρούσεων και γενικά ο διεθνής ρόλος της ΕΕ. Επειδή όμως ο ρόλος δεν είναι ρητά αποκλειστικός η συνεργασία και διαπραγμάτευση μεταξύ κοινοτικών οργάνων και κρατών-μελών είναι έντονη και συνεχής. Η ιδιόμορφη συνεργασία στις διεθνείς σχέσεις, εκτός από αποφάσεις εμπορικού περιεχομένου, δίνει εξουσίες για συνομολόγηση Συνθηκών σε συμφωνίες για συναλλαγματικά και νομισματικά θέματα, συνεργασίες στον τομέα της έρευνας, του περιβάλλοντος και της αναπτυξιακής βοήθειας. Αποκλειστική αρμοδιότητα όμως έχει μόνο όπου αυτό προβλέπεται από τις Συνθήκες ενώ τα κράτη-μέλη μπορούν να προχωρούν σε διμερείς συνεργασίες

5.3 Η εξέλιξη των οικονομικών σχέσεων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης

5.3.1 Διεθνείς εμπορικές ροές

Το παγκόσμιο εμπόριο αυξήθηκε ταχύτατα μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ο Πίνακας 5.2 παρουσιάζει την αξία, τις ετήσιες αλλαγές και τη ετήσια αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου. Στον πίνακα αυτό δεν περιλαμβάνονται οι ενδοκοινοτικές συ-

ναλλαγές, διότι θεωρούνται εσωτερικό εμπόριο. Σημειώνεται επίσης ότι οι διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις παγκόσμιες εισαγωγές και τις παγκόσμιες εξαγωγές (που θεωρητικά θα έπρεπε να ταυτίζονται) οφείλονται στο γεγονός ότι οι εξαγωγές καταγράφονται σε τιμές fob (free on board), ενώ οι εισαγωγές σε τιμές cif (cost, insurance, freight)⁹.

Από τον Πίνακα προκύπτει ότι υπάρχει σημαντική αύξηση του διεθνούς εμπορίου. Οι αιτίες της ραγδαίας αύξησης του εμπορίου κατά τα τελευταία 50 περίπου χρόνια, μπορούν να αποδοθούν σε διαφορετικά αίτια:

- Η πολιτική επιλογή για μείωση της προστασίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο διευκόλυνε τη δημιουργία εμπορίου.
- Αρχικά, οι ανάγκες για καταναλωτικά αγαθά αυξήθηκαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τόσο η Ευρώπη, η οποία βρισκόταν σε στάδιο μεταπολεμικής ανοικοδόμησης, όσο και η Αμερική η οποία βρισκόταν σε στάδιο ανάπτυξης και επέκτασης της οικονομικής της θέσης στον παγκόσμιο χάρτη, είχαν άμεση ανάγκη για καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες.
- Η τεχνολογική πρόοδος επέτρεπε πλέον ευκολότερη και γρηγορότερη πρόσβαση στις διάφορες ανά τον κόσμο αγορές.
- Η ανάγκη για τη μέγιστη δυνατή εκμετάλλευση οικονομικών κλίμακας οδήγησε σε μεγέθυνση των επιχειρήσεων και στροφή προς εξαγωγές ως βασική εταιρική στρατηγική.
- Λόγω αύξησης της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης και των άμεσων ξένων επενδύσεων μέρος της παραγωγής μετατοπίζεται σε αναπτυσσόμενες χώρες και εισάγεται σε αναπτυγμένες χώρες. Η εμφάνιση της αλυσίδας αξίας, που παγκοσμιοποιείται (global value chains) οδηγεί σε πολλαπλές εμπορικές συναλλαγές πριν ένα προϊόν καταλήξει στον τελικό καταναλωτή (OECD 2013). Για τις χώρες του G20 το ποσοστό αυτής της μορφής εμπορίου ενδιάμεσων αγαθών εκτιμάται περίπου στο 30-60% του συνόλου των εξαγωγών τους (The Economist, 2014).
- Υπήρξε μια περισσότερο συστηματοποιημένη πρωτοβουλία προώθησης και σύναψης εμπορικών συμφωνιών μεταξύ σημαντικών κρατών και αγορών σε σχέση με το παρελθόν με αποτέλεσμα την αύξηση του εμπορίου μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών.
- Τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται σημαντικές ανακατατάξεις με την εμφάνιση ιδιαίτερα ανταγωνιστικών αναπτυσσομένων χωρών (στη δεκαετία 1980-90 οι Ασιατικές τίγρεις Νότιος Κορέα, Ταιβάν και Σιγκαπούρη και αργότερα οι BRICs Βραζιλία, Ρωσία, Ινδίες και Κίνα, ενώ μετά από αυτές εμφανίζεται ένα νέο κύμα ταχύτατα ανερχομένων αναπτυσσόμενων χωρών), που αυξάνουν ραγδαία τις εξαγωγές τους.

⁹ Η τιμή των εξαγόμενων στα σύνορα ή στο πλησιέστερο αεροδρόμιο και λιμάνι είναι η τιμή f.ob., ενώ η τιμή εισαγόμενων αγαθών στα σύνορα ή στο πλησιέστερο αεροδρόμιο ή/και λιμάνι, είναι η τιμή c.i.f.

Πίνακας 5.2: Παγκόσμιο Εμπόριο 1958 – 2014 σε δις Ευρώ/ENM

	Εξαγωγές αγαθών	Ετήσια μεταβολή εξαγωγών αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ετήσια μεταβολή εισαγωγών αγαθών	Εξαγωγές υπηρεσιών	Ετήσια μεταβολή εξαγωγών υπηρεσιών	Εισαγωγές υπηρεσιών	Ετήσια μεταβολή εισαγωγών υπηρεσιών
1958*	64	-	69	-	-	-	-	-
1960*	79	-	82	-	-	-	-	-
1970*	201	-	211	-	-	-	-	-
1986	1.553	-	1.646	-	-	-	-	-
1987	1.534	-1,00%	1.598	-3,00%	-	-	-	-
1988	1.717	12,00%	1.816	14,00%	-	-	-	-
1989	1.998	16,00%	2.113	16,00%	-	-	-	-
1990	1.913	-4,00%	2.024	-4,00%	-	-	-	-
1991	2.034	6,00%	2.144	6,00%	-	-	-	-
1992	2.086	3,00%	2.193	2,00%	-	-	-	-
1993	2.398	15,00%	2.483	13,00%	-	-	-	-
1994	2.703	13,00%	2.787	12,00%	-	-	-	-
1995	2.767	2,00%	2.852	2,00%	-	-	-	-
1996	3.014	9,00%	3.116	9,00%	-	-	-	-
1997	3.563	18,00%	3.665	18,00%	-	-	-	-
1998	3.456	-3,00%	3.610	-2,00%	-	-	-	-
1999	3.793	10,00%	4.006	11,00%	-	-	-	-
2000	5.102	35,00%	5.385	34,00%	-	-	-	-
2001	5.035	-1,00%	5.383	0,00%	-	-	-	-
2002	4.977	-1,00%	5.257	-2,00%	-	-	-	-
2003	4.828	-3,00%	5.095	-3,00%	-	-	-	-
2004	5.070	5,00%	5.395	6,00%	1.335,9	-	1.306,0	-
2005	5.895	16,00%	6.253	16,00%	1.555,9**	16,47%	1.525,7**	16,82%
2006	6.779	15,00%	7.144	14,00%	1.750,0	12,48%	1.707,2	11,90%
2007	7.129	5,00%	7.509	5,00%	1.907,6	9,01%	1.830,3	7,21%
2008	7.863	10,00%	8.205	9,00%	2.023,5	6,08%	2.008,8	9,75%
2009	6.394	-19,00%	6.694	-18,00%	1.906,5	-5,78%	1.882,7	-6,28%
2010	8.439	32,00%	8.714	30,00%	2.200,9	15,44%	2.198,5	16,77%
2011	9.823	17,00%	10.045	15,00%	2.350,2	6,78%	2.343,2	6,58%
2012	10.912	11,00%	11.220	11,00%	2.682,0	14,12%	2.666,5	13,80%
2013	10.654	-2,00%	10.942	-2,00%	2.719,3	1,39%	2.707,3	1,53%
2014	10.643	-0.1%	10.984	0.4%	2.839***	4,40%	2.841,1***	4,94%

*ως το 1970 η ισοτιμία της ENM θεωρείται ίση με 1 δολάριο.

** Διακοπή της συνέχειας των δεδομένων. Τα δεδομένα που αρχίζουν με το επιλεγμένο έτος δεν αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο με εκείνα προηγούμενων ετών.

*** Εκτίμηση ΠΟΕ.

Πηγή: Για το εμπόριο αγαθών για την περίοδο 1958-2010 δεδομένα από External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-2010, Eurostat; για την περίοδο 2011-2014 ίδιοι υπολογισμοί με βάση δεδομένα από International Trade Data, Eurostat. Για το εμπόριο υπηρεσιών Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, “European Union trade in the World”. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

Η άνοδος είναι σαφής και ταχύτερη από την άνοδο του παγκόσμιου ΑΕΠ, αλλά δεν είναι σταθερή. Παρατηρούνται χρονιές με πολύ μεγάλη άνοδο, η οποία παρατηρείται συνήθως σε περιόδους παγκόσμιας οικονομικής ανόδου και χρονιές μικρής μείωσης σε περιόδους κρίσης. Επειδή ο Πίνακας 5.2 εμφανίζει τις αξίες σε Ευρώ, ενώ οι περισσότερες τιμολογήσεις γίνονται σε δολάρια, οι αλλαγές αντικατοπτρίζουν και τις αλλαγές της ισοτιμίας Ευρώ/δολαρίου.

Αν όμως συγκρίνει κανείς το εμπόριο με το ΑΕΠ διαχρονικά, ο Πίνακας 5.3 δείχνει τη σαφή άνοδο της συμμετοχής του εμπορίου. Το ποσοστό των εμπορικών ροών στο ΑΕΠ υπερδιπλασιάστηκε σε μια πεντηκονταετία, με μια συστηματική άνοδο, παρά τις λίγες χρονιές που εμφανίζουν μικρή μείωση. Η άνοδος αυτή θέτει μια σειρά από ενδιαφέροντα ερωτήματα, με πρώτο το ερώτημα για τον αν μπορεί η άνοδος αυτή να συνεχίσει επ’ αόριστον και ενδεχόμενα να ξεπεράσει το 100% του ΑΕΠ, κάτι που είναι θεωρητικά εφικτό. Ωστόσο η μείωση του ποσοστού που παρατηρήθηκε μετά το 2011 (που ήταν η χρονιά με το μεγαλύτερο ποσοστό που κατεγράφη ποτέ – 61%) οδήγησε τους μελετητές της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ (Constantinescu, Mattoo, Ruta, 2015) να εκτιμήσουν ότι η άνοδος έχει φτάσει σε ένα όριο, οι αλυσίδες αξίας τείνουν να επαναπατρίσουν μέρος των δραστηριοτήτων τους ενώ η επιρροή της θεσμικής φιλελευθεροποίησης από τον γύρο της Ουρουγουάης έχει εξαντληθεί. Ωστόσο, μια εναλλακτική προσέγγιση είναι ότι η μείωση των ποσοστών εμπορίου οφείλεται στα προστατευτικά μέτρα που παίρνονται διεθνώς μετά την κρίση και οδηγούν το διεθνές εμπόριο σε μείωση, με αποτέλεσμα ένα φαύλο κύκλο, εφόσον χάνεται μέρος της μεγέθυνσης που θα προέρχονταν από τα κέρδη της μεταφοράς παραγωγής σε πιο αποτελεσματικές παραγωγικές δομές.

Πίνακας 5.3: Ποσοστό εμπορίου στο παγκόσμιο ΑΕΠ

Έτος	Ποσοστό	Έτος	Ποσοστό
1960*	24,70%	2004	39,10%
1965*	24,20%	2005	42,00%
1970*	27,00%	2006	44,60%
1975*	33,10%	2007	45,60%
1980*	38,70%	2008	48,80%

Έτος	Ποσοστό	Έτος	Ποσοστό
1985*	38,50%	2009	41,10%
1990*	38,70%	2010	45,90%
1995*	42,80%	2011	49,30%
2000*	49,80%	2012	49,90%
		2013	49,70%
		2014	48,90%

*Περιλαμβάνεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Τα δεδομένα δεν αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο με εκείνα προηγούμενων ετών (διακοπή της συνέχειας των δεδομένων) ξεκινώντας από το έτος 2005 και έπειτα. Τα δεδομένα για το έτος 2014 είναι εκτίμηση.

Πηγή: Για τα έτη 1960-2000: The World Bank, databank, 2015. Για τα έτη 2004-2014: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, "European Union trade in the World". http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

Η εξέλιξη του εμπορίου στο μέλλον θα εξαρτηθεί από την επιτυχία ή όχι του γύρου της Doha και το άνοιγμα του εμπορίου των αγροτικών προϊόντων και των υπηρεσιών, από μια καλύτερη καταγραφή του διεθνούς εμπορίου (π.χ. η διακίνηση λογισμικού και γενικά αναλογικών προϊόντων είναι πρακτικά αδύνατο να καταγραφούν σωστά) (McKinsey Global Institute, 2012).

Από πλευράς ΕΕ αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο είναι ο δικός της σχετικός ρόλος και αυτός των ανταγωνιστών και των εταίρων της, που προσδιορίζουν τα κέρδη ή τις απώλειες για την Ευρωπαϊκή οικονομία.

5.3.2 Η θέση της Ε.Ε. στο παγκόσμιο εμπόριο

Η Ε.Ε. είναι η σημαντικότερη ομάδα στο διεθνές εμπόριο και αυτό της δίνει μεγάλη διαπραγματευτική ισχύ. Ωστόσο, η σχετική της θέση μειώνεται σταδιακά εφόσον ένα σημαντικό ποσοστό του διεθνούς εμπορίου μετατοπίζεται αρχικά στην Ιαπωνία και μετά στις εκβιομηχανιζόμενες αναπτυσσόμενες χώρες. Εξάλλου στη λογική των αλυσίδων αξίας οι Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις έχουν μεταφέρει μέρος της δραστηριότητας τους εκτός ΕΕ (off-shoring) για να αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα άλλων χωρών που σημαίνει ότι μέρος της αύξησης των επενδύσεων εκτός ΕΕ οδηγεί σε αντίστοιχη μείωση του εμπορίου. Έστω όμως και με 15% περίπου η ΕΕ παραμένει ο κυριότερος διεθνής παίκτης.

Μια πιο συστηματική παρουσίαση στον Πίνακα 5.4 δείχνει ότι ο ρόλος της Ευρώπης μειώνεται αρχικά, καθώς νέες χώρες μπαίνουν δυναμικά στον παγκόσμιο κα-

ταμερισμό εργασίας (π.χ. Ιαπωνία, νεοεκβιομηχανιζόμενες Ασιατικές χώρες, BRICs), αλλά σταθεροποιείται λίγο πάνω από το 15% από την κρίση και ύστερα. Ωστόσο, η μείωση αυτή είναι φυσική συνέπεια της ανόδου ενώ σε απόλυτες τιμές οι ροές του Ευρωπαϊκού εμπορίου συνεχίζουν να αυξάνονται συγχρόνως με το ΑΕΠ.

Πίνακας 5.4: Η συμμετοχή της Ε.Ε. στο Παγκόσμιο Εμπόριο (αξία σε δισ. Ευρώ/ ECU)

Έτος	Εξαγωγές	% επί του παγκόσμιου συνόλου εξαγωγών	Εισαγωγές	% επί του παγκόσμιου συνόλου εισαγωγών	Ισοζύγιο
1958	15,3	23,9	15,7	22,8	-0,3
1960	19,2	24,5	19,3	23,5	-0,1
1970	44,8	22,3	45,6	21,6	-0,8
1986	344,6	22,2	336,8	20,5	7,8
1990	416,9	21,8	463,5	22,9	-46,6
1995	573,3	20,7	545,3	19,1	28
2000	942	18,5	1033,4	19,2	-91,4
2005	1071,4	18,2	1183,5	18,9	-112,1
2010	1349,2	16	1509,1	17,3	-159,9
2011	1561,9	15,9	1727,7	17,2	-165,8
2012	1691,4	15,5	1795,3	16,0	-103,9
2013	1736,6	16,3	1685,0	15,4	51,6
2014	1702,9	16	1680,5	15,3	22,4

Πηγή: Για την περίοδο 1958-2010 δεδομένα από External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-2010, Eurostat; για την περίοδο 2011-2014 International Trade Data, Eurostat

Τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της Ευρώπης. Το εμπορικό ισοζύγιο ήταν αρχικά σχετικά ισοσκελισμένο αλλά πέρασε μια περίοδο συνεχούς χειροτέρευσης, η οποία ξεκίνησε από την αρχή του 21^{ου} αιώνα, οπότε το έλλειμμα έφτασε το 2% του ΑΕΠ (10% των εξαγωγών) και συνεχίστηκε μέχρι το μέσο περίπου της κρίσης αλλά γύρισε σε πλεονασματικό το 2013 και 2014. Οι αλλαγές στο διεθνές εμπόριο οφείλονται συχνά στις τιμές των καυσίμων, εφόσον η ΕΕ είναι καθαρός εισαγωγέας και οι

τιμές αυξομειώνονται έντονα, αλλά και στην ισοτιμία ευρώ δολαρίου.

Το εμπόριο προϊόντων καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό αλλά οι υπηρεσίες έχουν μια αύξουσα τάση, καθώς το εμπόριο προϊόντων σταθεροποιείται.

Πίνακας 5.5: Ποσοστό εμπορίου στο ΑΕΠ της ΕΕ

	Συνολικό ποσοστό εμπορίου στο ΑΕΠ	Ποσοστό εμπορίου αγαθών στο ΑΕΠ	Ποσοστό εμπορίου υπηρεσιών στο ΑΕΠ
1960*	38,78%	31,73%	–
1965*	38,40%	30,65%	–
1970*	39,79%	33,05%	–
1975*	45,61%	38,53%	–
1980*	50,91%	43,61%	–
1985*	56,06%	47,93%	–
1990*	51,31%	42,03%	–
1995*	55,95%	45,23%	–
2000*	68,33%	56,47%	–
2004	24,20%	17,90%	6,30%
2005	26,00%	19,40%	6,60%
2006	27,50%	20,70%	6,80%
2007	28,00%	20,80%	7,20%
2008	29,80%	22,30%	7,50%
2009	26,80%	19,10%	7,70%
2010	30,50%	22,50%	8,00%
2011	33,10%	24,90%	8,20%
2012	34,80%	25,90%	8,90%
2013	34,50%	25,30%	9,20%
2014	33,80%	24,30%	9,50%

*Περιλαμβάνεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Για την περίοδο 2004-2014 τα δεδομένα αφορούν το εμπόριο αγαθών με χώρες εκτός της ΕΕ-28, ενώ οι υπηρεσίες αναφέρονται στην ΕΕ-27 πριν από το 2010. Τα δεδομένα δεν αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο με εκείνα προηγούμενων ετών (διακοπή της συνέχειας των δεδομένων) ξεκινώντας από το έτος 2005 και έπειτα. Τα νούμερα για τα έτη 2013 και 2014 είναι προκαταρκτικά δεδομένα.

Πηγή: Για τα έτη 1960-2000: The World Bank, databank, 2015. Για τα έτη 2004-2014: Ευρωπαϊκή

Επιτροπή, 2015, “European Union trade in the World”.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

Ο Πίνακας 5.6 δείχνει σαφώς την αύξουσα σχετική σημασία των αναδυομένων οικονομιών και την αντίστοιχη πτώση της ΕΕ, της Ιαπωνίας και των ΗΠΑ. Παρόλο που η τριάδα παραμένει προσδιοριστική για το παγκόσμιο εμπόριο, εφόσον στις τρεις τους οφείλεται πάνω από το 1/3 του διεθνούς εμπορίου, η Κίνα βρίσκεται πλέον πολύ κοντά στο να κατακτήσει την πρώτη θέση.

Πίνακας 5.6: Εισαγωγές / εξαγωγές ως ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου

	1999		2002		2005		2008		2011		2012		2013	
	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X
ΕΕ (28 χώρες)			18,90	18,9	19,20	18,0	19,30	16,6	17,20	15,9	16,00	15,5	15,20	16,0
Ρωσία	0,70	1,9	1,00	2,4	1,30	3,3	2,20	4,0	2,20	3,8	2,20	3,8	2,10	3,7
Καναδάς	5,30	6,2	4,80	5,7	4,10	5,0	3,40	3,9	3,20	3,3	3,20	3,3	3,10	3,2
ΗΠΑ	26,10	18,0	25,70	15,7	22,50	12,4	17,90	11,2	16,10	10,9	16,20	11,1	15,90	11,0
Μεξικό	3,50	3,5	3,60	3,6	2,90	2,9	2,60	2,5	2,50	2,6	2,60	2,7	2,60	2,6
Βραζιλία	1,30	1,3	1,00	1,4	1,00	1,6	1,40	1,7	1,60	1,9	1,50	1,7	:	:
Κίνα	4,10	5,1	6,30	7,4	8,60	10,5	9,40	12,4	12,40	14,0	12,60	14,7	13,30	15,4
Ιαπωνία	7,60	10,9	7,20	9,4	6,70	8,2	6,30	6,8	6,10	6,1	6,10	5,7	:	:
Ν. Κορέα	2,90	3,7	3,20	3,7	3,40	3,9	3,60	3,6	3,70	4,1	3,60	3,9	3,50	3,9
Ινδία	1,20	1,0	1,20	1,1	1,80	1,4	2,60	1,6	3,30	2,2	3,40	2,1	3,20	2,3
Σιγκαπούρη	2,70	3,0	2,50	2,8	2,60	3,2	2,70	2,9	2,60	3,0	2,60	2,9	2,50	2,9

M: Εισαγωγές, X: Εξαγωγές.

Πηγή: Eurostat, 2015.

Σημαντικό στοιχείο για να κατανοήσει κανείς τη σημασία του εμπορίου για την Ευρώπη είναι να εξετάσει την κλαδική σύνθεση των εισαγωγών και των εξαγωγών της. Από τους παρακάτω πίνακες είναι σαφές ότι η Ευρώπη εξαγει προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως μηχανολογικός εξοπλισμός και μέσα μεταφοράς, χημικά και άλλα μεταποιημένα προϊόντα, ενώ εισάγει λιγότερο μηχανολογικό εξοπλισμό

από όσο εξάγει (υπάρχει όμως σαφής ενδοκλαδική εξειδίκευση με τις άλλες αναπτυγμένες). Ωστόσο σε ορισμένους βασικούς κλάδους, όπως οι τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών, η βιοτεχνολογία και τα νέα υλικά οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία είναι πιο ανταγωνιστικές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Με γνώμονα τις σύγχρονες θεωρίες διεθνούς εμπορίου η δομή των εξαγωγών και εισαγωγών υποδεικνύει σημαντικό όφελος για την ΕΕ, εφόσον εξάγει σε τεχνολογίες αιχμής που αφήνουν σημαντικά περιθώρια κέρδους και της επιτρέπουν αν αναβαθμίζεται τεχνολογικά. Όπως θα αναλυθεί στο Κεφάλαιο 7 για την ανταγωνιστικότητα η θετική αυτή εικόνα οφείλεται κατεξοχήν στα πιο ανταγωνιστικά κράτη-μέλη (Γερμανία, Κάτω Χώρες, Σκανδιναβικές κλπ.).

Πίνακας 5.7: Δομή των εξαγωγών και εισαγωγών προϊόντων της ΕΕ, 2004-2014 (δισεκατομμύρια ευρώ)

ΕΞΑΓΩΓΕΣ											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο	945,2	1.049,2	1.151,8	1.234,3	1.309,1	1.094,0	1.353,2	1.554,2	1.684,2	1.738,6	1.702,8
Ταξινόμηση SITC Rev,3											
Τρόφιμα και ζώνα ζώα	33,2	35,3	38,7	42,1	48,3	44,2	54,3	63,4	70,1	75,4	78,8
Ποτά και καπνός	14,9	16,2	18,5	19,5	19,5	18,1	21,4	25,1	28,9	29,0	28,8
Ακατέργαστα υλικά, μη βρώσιμα, εκτός καυσίμων	18,4	21,2	25,8	27,7	29,0	25,3	34,6	41,2	42,9	40,7	39,0
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά και συναφή υλικά	32,9	45,9	58,8	66,6	84,7	58,7	79,0	100,2	125,6	122,5	109,5
Ζωικά και φυτικά έλαια, λίπη και κεριά	2,4	2,5	2,5	2,4	3,0	2,6	3,0	3,9	4,6	4,8	4,3
Χημικά και συναφή προϊόντα	151,7	163,8	183,4	196,7	197,5	195,6	232,7	254,9	275,5	273,3	279,0
Μεταποιημένα αγαθά ταξινομημένα κυρίως από το υλικό	132,3	146,1	162,5	174,4	177,5	138,5	169,9	195,2	203,5	201,0	199,0
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	427,0	472,2	505,8	546,2	570,9	459,3	570,5	648,4	706,2	708,6	708,9
Διάφορα βιομηχανικά αντικείμενα	111,0	117,4	128,1	132,2	135,9	118,8	138,7	156,5	175,9	181,7	187,8

ΕΞΑΓΩΓΕΣ											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Βασικά εμπορεύματα και συναλλαγές	22,3	29,0	28,1	26,8	42,8	33,1	49,0	65,6	51,1	99,6	67,7
Ταξινόμηση AMA/NAMA											
Αγροτικά προϊόντα	55,3	59,8	67,7	69,8	77,6	70,9	86,7	101,1	113,2	119,8	121,7
Μη αγροτικά προϊόντα	889,9	989,7	1.084,7	1.164,5	1.231,6	1.023,1	1.266,5	1.453,0	1.571,0	1.616,8	1.581,1
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο	1.027,4	1.183,8	1.364,3	1.446,8	1.585,2	1.235,6	1.529,4	1.725,0	1.796,6	1.685,0	1.680,4
Ταξινόμηση SITC Rev.3											
Τρόφιμα και ζώα	53,1	57,2	61,7	69,0	74,6	67,4	73,9	84,4	85,5	86,0	90,7
Ποτά και καπνός	5,8	5,8	6,2	6,6	6,3	6,4	6,9	7,1	7,5	7,6	7,7
Ακατέργαστα υλικά, μη βρώσιμα, εκτός καυσίμων	44,4	48,1	57,5	64,4	67,3	41,7	64,1	76,7	71,5	67,5	64,4
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά και συναφή υλικά	184,5	274,0	341,2	338,3	460,2	299,9	385,0	493,4	548,5	500,6	443,0
Ζωικά και φυτικά έλαια, λίπη και κεριά	3,9	4,3	5,4	5,6	8,0	5,6	6,7	8,6	9,2	8,7	8,4
Χημικά και συναφή προϊόντα	88,4	96,3	109,1	120,7	124,2	112,5	137,3	155,2	163,4	157,9	165,0
Μεταποιημένα αγαθά ταξινομημένα κυρίως από το υλικό	115,4	128,1	160,5	189,1	178,3	115,5	157,6	184,7	168,2	164,7	172,5
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	354,3	385,9	412,6	429,0	425,8	352,9	442,2	440,3	448,2	434,5	450,7
Διάφορα βιομηχανικά αντικείμενα	146,3	162,1	180,6	193,6	196,9	181,0	206,3	218,2	221,6	217,2	235,0
Βασικά εμπορεύματα και συναλλαγές	31,6	22,1	29,9	30,6	43,8	52,7	49,5	56,2	72,8	40,3	42,9

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ταξινόμηση ΑΜΑ/ΝΑΜΑ											
Αγροτικά προϊόντα	61,8	64,2	68,1	77,6	88,1	76,8	84,3	98,5	101,9	101,8	104,0
Μη αγροτικά προϊόντα	965,6	1.119,8	1.296,5	1.369,2	1.497,1	1.158,8	1.445,1	1.626,5	1.694,7	1.583,2	1.576,4

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, "European Union trade in the World". http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

Πίνακας 5.8: Δομή των εξαγωγών και εισαγωγών υπηρεσιών της ΕΕ, 2004-2014 (δισεκατομμύρια ευρώ)

ΕΞΑΓΩΓΕΣ											
	2004*	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*(β)	2011	2012	2013(γ)	2014(γ)
Σύνολο	366,7	405,2	452,4	506,1	525,3	512,2	568,7	610,6	675,8	709,7	734,8
Εκτεταμένο ισοζύγιο πληρωμών ταξινόμησης (2010)											
Υπηρεσίες κατασκευής σε φυσικής εισροές που ανήκουν σε άλλους							18,9	19,4	20,4	21	19,3
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής							4,6	5,5	6,9	8,6	9,9
Μεταφορές	93,2	104,5	113,8	123,6	135,9	109,9	123,5	133,2	142,1	142,5	136,2
Τουρισμός	62,3	65,7	71,8	75,1	74	69,3	80,9	85,4	96	102,9	107,4
Κατασκευές	9,6	12,2	13,9	16,3	17,6	19,7	9,4	10,4	11,1	14,7	13,8
Υπηρεσίες ασφάλισης και συνταξιοδότησης	10,6	6	11,2	14,5	13,1	22,4	25,3	29,5	31,4	31,6	32,8
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	29,5	35,3	42,2	53,9	50,5	43,3	59,1	62,2	69,4	73,8	75,2
Χρεώσεις για χρήση πνευματικής ιδιοκτησίας	20,2	23,6	24,3	27,2	27,3	29,7	28,9	35,3	36,2	35,8	48,4
Τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες πληροφορικής, και υπηρεσίες πληροφοριών	22,9	24,7	30,9	36,1	42,9	45,5	63,5	67,6	75,9	80,6	76,9
Άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες	104,1	120,5	131,2	144,5	150,4	159,5	140,8	148,2	168,2	178,3	200,2

ΕΞΑΓΩΓΕΣ											
	2004*	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*(β)	2011	2012	2013(γ)	2014(γ)
Προσωπικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες	5,4	4,9	4,7	4,8	4,9	5	6,1	6,2	7,6	9,1	7,2
Κυβερνητικά αγαθά και υπηρεσίες	8,9	7,6	8,3	8,4	7,6	7,5	7,4	7,4	8,8	8,6	6,8
Άλλα**	0	0,1	0	1,6	1,1	0,3	0,4	0,3	1,9	2,2	0,6
Εμπορικές υπηρεσίες***	357,8	397,6	444,1	497,7	517,7	504,7	561,4	603,2	666,9	701,1	728

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ											
	2004*	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*(β)	2011	2012	2013(γ)	2014(γ)
Σύνολο	321,4	351,9	381,4	419,1	454	429,1	458	472,2	514,9	531,6	583,4
Εκτεταμένο ισοζύγιο πληρωμών ταξινόμησης (2010)											
Υπηρεσίες κατασκευής σε φυσικές εισροές που ανήκουν σε άλλους							4,5	4,9	7,1	6,2	6,8
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής							2,4	3,2	2,8	7,4	7,2
Μεταφορές	81,3	89,6	99	102,7	112,2	89,9	107,8	113,6	119,7	122,3	122,9
Τουρισμός	79,7	84,9	87,9	94,5	93,5	85,7	85,6	87,7	90,4	89,4	95,7
Κατασκευές	5,9	6,1	7,1	8	8	9,9	5,1	4,7	5,8	5,3	5,1
Υπηρεσίες ασφάλισης και συνταξιοδότησης	8,2	8,2	7,7	8	8,6	10,8	12,1	11,7	11,1	11,1	14
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	11,8	14,2	17,2	20,4	18,7	16,1	23,5	26,5	28,6	30,3	33,5
Χρεώσεις για χρήση πνευματικής ιδιοκτησίας	29,2	32,9	31,4	34,6	41,8	42,6	39,9	41,5	43,8	44,3	80,1
Τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες πληροφορικής, και υπηρεσίες πληροφοριών	15,3	16,6	19,7	22,1	25,3	27	39,6	38,7	43	46,8	35,8
Άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες	78,3	86,8	95,8	107,9	119,8	121,6	122,1	124,6	146,8	152,3	166,4
Προσωπικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες	6,3	6,3	7,2	6	6	5,1	8,1	8,3	8,8	9,6	10

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ											
	2004*	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*(β)	2011	2012	2013(γ)	2014(γ)
Κυβερνητικά αγαθά και υπηρεσίες	5,5	6,1	6,8	7,2	7,3	7,1	6,7	6,4	6,7	6,2	5,5
Άλλα**	0	0,1	1,5	7,6	12,9	13,4	0,6	0,4	0,3	0,3	0
Εμπορικές υπηρεσίες***	315,8	345,8	374,6	411,9	446,8	422	451,3	465,8	508,1	525,4	577,9

* Πριν από το 2010: ΕΕ-27.

** Άλλα αναφέρεται κυρίως σε υπηρεσίες που δεν έχουν κατανεμηθεί.

***Εμπορικές υπηρεσίες = υπηρεσίες εκτός της δημόσιας διοίκησης.

(β) διακοπή στη σειρά: τα δεδομένα πριν από το 2010, υπολογίζονται σύμφωνα με το Εκτεταμένο ισοζύγιο πληρωμών ταξινόμησης (5).

(γ) προκαταρκτικά δεδομένα για το 2013 και το 2014.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, "European Union trade in the World". http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

Αντίστοιχα η ανάλυση του εμπορίου υπηρεσιών δείχνει ότι τα κράτη-μέλη εμφανίζουν μεγάλο μέρος των εξαγωγών τους σε υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις, μεταφορές και ταξιδιωτικές υπηρεσίες, που είναι και οι υπηρεσίες τις οποίες κυρίως εισάγουν, δεδομένου ότι το εμπόριο υπηρεσιών γίνεται κυρίως μεταξύ αναπτυγμένων χωρών.

Αναγωγή σε παλαιότερα στοιχεία δείχνει τη σταθερή μείωση του ποσοστού των τροφίμων, τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές, τις αυξομειώσεις στα καύσιμα και τις άλλες πρώτες ύλες και μια ενδυνάμωση της εξειδίκευσης στους τομείς με τα σημαντικότερα ποσοστά.

Πίνακας 5.9: Εμπορικό ισοζύγιο ανά κατηγορία αγαθών, 1990-2002 (εκατ. ευρώ)

	1990	2000	2002
Σύνολο	-49.187	-91.391	6.317
Τρόφιμα και ζώντα ζώα	-11.585	-13.706	-15.970
Ποτά και καπνός	4.832	8.815	9.824
Ακατέργαστα υλικά, μη βρώσιμα, εκτός καυσίμων	-24.625	-31.563	-25.540
Ενέργεια	-59.324	-118.842	-111.153
Έλαια, λίπη και κεριά	-226	-6	-267
Χημικά προϊόντα	15.538	58.244	71.588
Μεταποιημένα αγαθά ταξινομημένα κυρίως από το υλικό	10.399	14.952	28.850

	1990	2000	2002
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	29.908	44.482	94.589
Διάφορα βιομηχανικά αντικείμενα	-9.880	-41.337	-38.063
Άλλα	-4.224	-12.431	-9.444

Πηγή: Eurostat, 2003, "External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-2002".

Πίνακας 5.10: Δομή των εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών της ΕΕ, 1990-2002

	ΕΞΑΓΩΓΕΣ							
	Αξία (εκ. ECU/Ευρώ)			Ετήσια μεταβολή (%)			Ποσοστό συνόλου	
	1990	2000	2002	1990/1989	2000/1999	2002/2001	1990	2002
Σύνολο	355.164	942.044	993.796	0,2	23,9	0,8	100	100
Τρόφιμα και ζώα	20.633	35.485	36.731	-4,8	15,1	0,3	5,8	3,6
Ποτά και καπνός	7.313	14.432	15.715	7,1	12,5	4,9	2	1,5
Ακατέργαστα υλικά, μη βρώσιμα, εκτός καυσίμων	5.634	16.206	17.019	-9,2	25	7,9	1,5	1,7
Ενέργεια	9.478	30.250	26.338	14,2	82,3	1,5	2,6	2,6
Έλαια, λίπη και κεριά	1.333	2.575	2.813	0,4	6,9	16,7	0,3	0,2
Χημικά προϊόντα	41.980	129.610	152.523	0	21,5	7	11,8	15,3
Μεταποιημένα αγαθά ταξινομημένα κυρίως από το υλικό	59.932	140.032	146.491	-6,4	23,4	1,4	16,8	14,7
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	142.962	439.142	451.376	5	24,8	-2,2	40,2	45,4
Διάφορα βιομηχανικά αντικείμενα	48.152	113.137	121.510	3,3	22	1,1	13,5	12,2
Άλλα	17.747	21.175	21.361	-16,4	5,9	1,5	4,9	2,1

	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ							
	Αξία (εκ. ECU/Ευρώ)			Ετήσια μεταβολή (%)			Ποσοστό συνόλου	
	1990	2000	2002	1990/1989	2000/1999	2002/2001	1990	2002
Σύνολο	404.351	1.033.436	987.479	2,7	32,5	-3,9	100	100
Τρόφιμα και ζώντα ζώα	32.218	49.191	52.701	-0,7	8,8	1,1	7,9	5,3
Ποτά και καπνός	2.481	5.617	5.891	8,4	13,6	-4,8	0,6	0,5
Ακατέργαστα υλικά, μη βρώσιμα, εκτός καυσίμων	30.259	47.769	42.559	-10,8	27,7	-8	7,4	4,3
Ενέργεια	68.802	149.091	137.490	13,2	90,4	-5,1	17	13,9
Έλαια, λίπη και κεριά	1.559	2.580	3.080	-6,8	-10,3	16,7	0,3	0,3
Χημικά προϊόντα	26.442	71.366	80.934	3,2	21,1	4,3	6,5	8,1
Μεταποιημένα αγαθά ταξινομημένα κυρίως από το υλικό	49.533	125.080	117.640	-2,2	28,9	-6,1	12,2	11,9
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	113.054	394.660	356.787	3,1	28,9	-6	27,9	36,1
Διάφορα βιομηχανικά αντικείμενα	58.032	154.475	159.573	7,7	21,5	-0,7	14,3	16,1
Άλλα	21.971	33.606	30.805	-2,7	51,6	-4,2	5,4	3,1

Πηγή: Eurostat, 2003, "External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-2002".

Για να μπορέσει κανείς να αξιολογήσει τις οικονομικές σχέσεις είναι σκόπιμο να διαχωρίσει τις σχέσεις της ΕΕ με τις αναπτυσσόμενες και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι κύριοι εμπορικοί εταίροι των κρατών μελών της Ε.Ε. ήταν παραδοσιακά οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία. Η εξέλιξη είναι περίπλοκη και προσδιορίζεται όχι μόνο από τις διμερείς εμπορικές ροές και τις προοπτικές τους, αλλά και από τις διμερείς άμεσες ξένες επενδύσεις, τις ροές κεφαλαίων, τον ανταγωνισμό για την κυριαρχία σε τρίτες αγορές και σε κάποιες περιπτώσεις από νομισματικά και πολιτικά θέματα.

Ωστόσο, και οι αναπτυσσόμενες χώρες παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στο εμπόριο και τις ευρύτερες οικονομικές σχέσεις. Ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες αποτελούν προτεραιότητα για την Ε.Ε., είτε για γεωγραφικούς (χώρες της Μεσογείου), είτε για ιστορικούς (πρώην αποικίες) λόγους, είτε τέλος επειδή αποτελούν μια νέα πρόκληση στην παγκόσμια οικονομία (Κίνα, Ινδίες, Ρωσία).

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της γεωγραφικής εγγύτητας η Ε.Ε. έχει προωθήσει τα τελευταία χρόνια μια πολιτική προς τις γειτονικές χώρες που στηρίζεται σε ενιαίες αρχές. Οι χώρες αυτές είναι οι Μεσογειακές, οι Ευρωπαϊκές χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, που σταδιακά αναμένεται ότι θα υποβάλλουν όλες αίτηση για ένταξη στην Ε.Ε. Ένας σημαντικός στόχος της νέας

πολιτικής γειτονίας της ΕΕ είναι να κινηθεί προς μια μεγαλύτερη ολοκλήρωση του εμπορίου μεταξύ της διευρυμένης ΕΕ και των νέων της ανατολικών και νότιων γειτόνων, δηλαδή, τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Λευκορωσία, τη Μολδαβία, καθώς και τις χώρες της Νότιας Μεσογείου και του Καυκάσου. Ωστόσο η πολιτική αστάθεια σε πολλές από αυτές τις χώρες δημιουργεί εμπόδια στην ομαλή μετάβαση σε ένα καθεστώς προώθησης των οικονομικών σχέσεων.

5.4 Άμεσες ξένες επενδύσεις

Ως αναπτυγμένες χώρες τα κράτη-μέλη των ΕΕ αποτελούσαν έναν από τους κυριότερους πόλους έλξης αλλά και προέλευσης ΑΞΕ.

Το απόθεμα των ξένων επενδύσεων στην ΕΕ το 1980 ήταν περίπου το 1/3 του παγκοσμίου συνόλου και παρέμεινε σε αυτό το επίπεδο το 2013, αν συνυπολογίσει κανείς και τις ΑΞΕ μεταξύ κρατών μελών ενώ λίγο ψηλότερο είναι το ποσοστό των κοινοτικών επενδύσεων εκτός της χώρας.

Πίνακας 5.11: Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων (εκ. δολάρια ΗΠΑ)

	1980		2013	
	(1)	(2)	(1)	(2)
ΕΕ (28 χώρες)	213.005	224.249	10.616.754	8.582.665
ΗΠΑ	215.375	83.046	6.349.512	4.935.167
Ιαπωνία	19.612	3.270	992.901	170.929
Κίνα	0	1.074	613.585	956.793
Κορέα		0		1.878
Κόσμος	548.198	697.913	26.312.624	25.464.165

(1) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων της χώρας αναφοράς στο εξωτερικό.

(2) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων άλλων χωρών στη χώρα αναφοράς.

Πηγή: UNCTAD, 2015

Όπως όμως και με το εμπόριο η συμμετοχή τους μειώθηκε από 50% σε 20% περίπου (στοιχεία 2012) και το μεγαλύτερο μέρος της διαφοράς προέρχεται από τις αναδυόμενες οικονομίες. Από πλευράς κλαδικής ο κύριος δέκτης συγκέντρωσης είναι στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (με τη μορφή νέων επενδύσεων ή συγχωνεύσεων και εξαγορών) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Πίνακας 5.12: Παγκόσμιες ροές ΑΞΕ (εκ. δολάρια ΗΠΑ)

Εκροές ΑΞΕ							
	ΕΕ (28 χώρες)	ΗΠΑ	Ιαπωνία	Κίνα	Κορέα	Κόσμος	Ποσοστό ΕΕ-28
1970	5.063	7.590	355	0	0	14.141	35,80%
1975	10.447	14.244	1.763	0	0	28.515	36,64%
1980	21.902	19.230	2.385	0	0	51.252	42,73%
1985	26.810	13.388	6.440	629	0	62.257	43,06%
1990	131.284	30.982	50.775	830	1	241.614	54,34%
1995	157.930	92.074	22.630	2.000	23	361.942	43,63%
2000	809.239	142.626	31.557	916	6	1.241.223	65,20%
2005	603.563	15.369	45.781	12.261	0	904.270	66,75%
2010	483.002	277.779	56.263	68.811	0	1.467.580	32,91%
2013	250.460	338.302	135.749	101.000	0	1.410.810	17,75%

Εισροές ΑΞΕ							
	ΕΕ (28 χώρες)	ΗΠΑ	Ιαπωνία	Κίνα	Κορέα	Κόσμος	Ποσοστό ΕΕ-28
1970	5.158	1.260	94	0	0	13.346	38,65%
1975	9.787	2.560	226	0	0	26.567	36,84%
1980	21.279	16.918	278	57	0	54.110	39,33%
1985	16.287	20.490	609	1.956	0	56.175	28,99%
1990	97.857	48.422	1.806	3.487	-61	208.168	47,01%
1995	131.126	58.772	41	37.521	0	343.280	38,20%
2000	702.859	314.007	8.323	40.715	3	1.414.999	49,67%
2005	503.514	104.773	2.776	72.406	50	996.714	50,52%
2010	383.703	198.049	-1.252	114.734	38	1.422.255	26,98%
2013	246.207	187.528	2.304	123.911	227	1.451.965	16,96%

Πηγή: UNCTAD, 2015.

Στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες η ΕΕ κυριαρχούσε στην εισροή ΑΞΕ με κύρια χώρα προέλευσης τις ΗΠΑ, σύμφωνα με τη θεωρία κύκλου προϊόντος (Vernon 1966). Η εισροή επενδύσεων βοήθησε ιδιαίτερα στο οικονομικό θαύμα και τη μείωση του χάσματος παραγωγικότητας με τις ΗΠΑ. Σταδιακά η ΕΕ έχασε την ελκυστικότητα της ακόμα και σε απόλυτες τιμές, καθώς μαζικές εκροές επενδύσεων άρχισαν να κατευθύνονται προς τις ταχύτατα αναπτυσσόμενες χώρες. Το ισοζύγιο των επενδύσεων, που ήταν πάντα αρνητικό, έφτασε σε μεγάλα ποσοστά των συνολικών επενδύσεων, ιδιαίτερα στον τομέα της μεταποίησης, με αποτέλεσμα να στραφεί η βιομηχανική πολιτική προς μια προσπάθεια επαναπατρισμού επενδύσεων. Αντίστοιχη ήταν και η εξέλιξη στις ΗΠΑ. Ωστόσο στις δύο αυτές χώρες ακόμα και οι άμεσες

επενδύσεις επηρεάζονται άμεσα από την ισοτιμία του νομίσματος που προσδιορίζει τις επιχειρηματικές προσδοκίες στις εξαγωγές και συγχωνεύσεις, που αποτελούν ένα σημαντικό μέρος των ΑΞΕ. Αντίθετα η Ιαπωνία ήταν μια χαρακτηριστικά κλειστή οικονομία στην εισροή ΑΞΕ, ενώ στις δεκαετίες της σημαντικής της ανόδου έκανε μια σειρά εξαγωγών ιδιαίτερα στις ΗΠΑ και το ΗΒ.

Από πλευράς αναπτυσσομένων χωρών η άνοδος της Κίνας είναι μεγάλη, αν και όχι τόσο σημαντική όσο στο διεθνές εμπόριο. Το χαρακτηριστικό όμως της τελευταίας δεκαετίας είναι ότι, σε αντίθεση με το παρελθόν, διεθνικές εταιρείες από τις BRICs επενδύουν σε αναπτυγμένες χώρες, ανατρέποντας σε κάποιο μέτρο τις κλασικές ροές μεταξύ αναπτυγμένων χωρών ή από αναπτυγμένες προς αναπτυσσόμενες.

Πίνακας 5.13: Ισοζύγιο άμεσων ξένων επενδύσεων

	ΕΕ (28 χώρες)	ΗΠΑ	Ιαπωνία	Κίνα	Κορέα
1970	94,7	-6.330,0	-261,0	0,0	0,0
1975	-659,7	-11.684,0	-1.537,0	0,0	0,0
1980	-623,3	-2.312,0	-2.107,0	57,0	0,0
1985	-10.522,6	7.102,0	-5.831,4	1.327,0	0,0
1990	-33.427,2	17.440,0	-48.968,9	2.657,1	-62,0
1995	-26.803,6	-33.302,0	-22.588,9	35.520,5	-23,3
2000	-106.380,0	171.381,0	-23.234,6	39.799,0	-2,2
2005	-100.049,0	89.404,0	-43.005,5	60.144,8	50,2
2010	-99.299,0	-79.730,0	-57.515,2	45.923,0	37,7
2013	-4.252,7	-150.774,0	-133.445,1	22.911,0	227,0

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί με βάση δεδομένα από UNCTAD, 2015.

Η κατανομή των εισροών εκτός ΕΕ δείχνει την τεράστια σημασία των ΗΠΑ, που ακολουθούνται από την Ελβετία, τον Καναδά και τη Νορβηγία. Αντίστοιχη είναι και η κατανομή των εκροών, με αύξουσα συμμετοχή της Κίνας και του Χογκ Κονγκ. Πάντως οι επενδυτικές ροές δεν είναι σταθερές, και σε συγκεκριμένες χρονιές μεγάλες εξαγωγές και συγχωνεύσεις αλλοιώνουν τις τάσεις.

Πίνακας 5.14: Εξωκοινοτικές ροές άμεσων ξένων επενδύσεων

Εισροές ΑΞΕ (δισ. Ευρώ)										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Σύνολο	58.3	129.7	231.2	432.1	182.1	274.4	222.6	424.0	291.8	523.0
ΗΠΑ	11.5	67.2	74.4	195.0	39.2	108.6	77.8	260.5	98.8	421.2

Εισροές ΑΞΕ (δισ. Ευρώ)										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Βερμούδες										39.7
Ελβετία	16.6	19.1	24.9	29.1	12.3	34.3	31.4	42.4	19.7	29.4
Ιαπωνία	8.2	-4.2	16.2	18.3	3.8	6.0	-0.7	10.0	3.9	14.8
Καναδάς	-4.1	8.0	11.4	7.0	19.0	13.3	19.6	1.2	19.7	13.5
Βραζιλία	4.0	2.9	1.5	24.7	10.3	1.2	9.9	13.0	2.2	9.6
Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα										7.6
Σιγκαπούρη	0.5	-2.0	6.0	10.6	5.8	3.9	10.7	4.4	5.8	6.8
Αυστραλία	3.7	5.2	6.2	7.5	-0.2	5.8	-0.4	3.7	0.2	6.2
Νορβηγία	-1.1	1.4	2.6	9.1	2.7	9.2	10.5	10.0	10.6	5.0
Κίνα	0.5	-0.1	2.2	0.7	-0.4	0.1	0.4	4.3	7.7	4.8
Χογκ Κονγκ	4.8	1.2	-0.2	5.9	3.2	1.4	13.8	7.3	-1.1	4.0
Μεξικό	1.2	1.2	0.3	0.4	0.9	3.0	1.9	0.4	4.9	3.7
Κουρακάο										3.5
Καζακστάν										3.1
Τουρκία	0.3	0.4	-0.3	0.6	-0.2	1.4	0.1	0.3	2.6	2.6
Αίγυπτος	0.0	0.1	0.1	-0.5	0.8	0.2	-0.2	0.2	0.4	2.5
Μαυρίκιος										2.2
Ζάμπια										1.8
Γκέρνσεϊ										1.5
Υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα *	17.1	17.0	74.4	106.6	19.1	55.8	37.5	46.4	74.2	-5.7

Εκροές ΑΞΕ (δισ. Ευρώ)										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Εκτός ΕΕ	142.3	239.9	317.7	564.2	381.2	331.9	302.6	474.8	255.6	477.5
ΗΠΑ	15.5	36.5	105.7	178.3	127.2	95.2	60.5	163.4	62.9	225.2
Βραζιλία	5.7	8.5	5.4	14.6	8.6	12.6	44.8	30.3	22.2	37.8
Ελβετία	-11.9	74.6	22.1	37.7	31.2	49.0	41.6	48.7	4.5	28.5
Βερμούδες										22.1
Νησιά Κέιμαν										20.8
Μεξικό	10.8	2.6	1.8	5.8	6.9	5.2	7.2	4.8	0.1	20.3
Κίνα	3.9	6.1	6.7	7.1	5.9	8.1	10.5	20.1	15.5	17.1
Σιγκαπούρη	2.7	-0.5	9.6	8.7	25.7	6.7	7.4	7.9	-8.9	11.0
Αυστραλία	0.9	-1.7	6.7	9.4	18.5	-0.5	17.1	-4.0	11.6	10.4
Χογκ Κονγκ	11.3	3.8	3.6	7.2	4.7	3.7	7.8	7.0	15.0	10.0
Καναδάς	-2.3	11.9	31.2	30.5	6.3	4.4	-1.8	30.3	17.6	8.1
Λιβύη										8.1
Τζέρσεϊ										8.0
Νορβηγία	7.6	0.7	5.5	9.4	3.3	3.4	7.7	6.5	19.3	8.0
Αγκόλα										5.1
Ιαπωνία	5.8	12.3	-1.6	10.2	2.7	1.2	-1.7	3.7	1.4	5.1
Ισραήλ	0.2	0.8	-0.3	1.4	0.9	1.3	0.6	0.5	0.7	4.8
Χιλή	2.0	0.9	1.0	0.7	1.3	0.3	1.9	1.2	3.1	4.7
Ρωσία	6.0	9.8	11.5	17.4	27.6	8.8	27.7	8.3	16.2	4.7

Εκροές ΑΞΕ (δισ. Ευρώ)										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Αργεντινή	-1.3	1.7	3.4	2.4	4.4	1.9	1.5	0.4	2.4	4.5
Υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα *	65.0	23.1	59.0	158.6	47.3	85.2	13.7	69.9	23.0	76.6

Τα δεδομένα αφορούν την ΕΕ-28 για το έτος 2013, και την ΕΕ-27 πριν από το 2013. Υπάρχει διακοπή συνέχειας σειράς για το έτος 2013, λόγω αλλαγής της μεθοδολογίας από ΒΡΜ5 σε ΒΡΜ6.

* Υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα (Offshore Financial Centres) είναι ένα σύνολο το οποίο περιλαμβάνει 40 χώρες. Ως παραδείγματα, το σύνολο περιέχει ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά κέντρα, όπως το Λιχτενστάιν, Γκέρνσεϊ, Τζέρσεϊ, Νήσος του Μαν, Νησιά Φερόε, Ανδόρα και το Γιβραλτάρ, καθώς και υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα Κεντρικής Αμερικής όπως ο Παναμάς και νησιά της Καραϊβικής, όπως οι Βερμούδες, οι Μπαχάμες, τα Νησιά Κέιμαν και οι Παρθένιοι Νήσοι και της Ασίας, όπως το Μπαχρέν, το Χογκ Κουγκ, τη Σιγκαπούρη και τις Φιλιππίνες.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, "European Union trade in the World". http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122532.pdf

5.5 Μεταναστευτικές ροές

Η ΕΕ είναι δέκτης μεταναστών από όλον τον κόσμο και ιδιαίτερα τις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι ροές είναι αυξανόμενες και ενώ σε περιόδους οικονομικής μεγέθυνσης το εισερχόμενο εργατικό δυναμικό συνεισφέρει στην παραγωγή σε περιόδους κρίσης οδηγεί σε ανεργία. Το μεγάλο ποσοστό των εισροών πάει προφανώς προς τα μεγαλύτερα κράτη μέλη, και είναι σαφείς οι αυξομειώσεις που οφείλονται στην οικονομική συγκυρία.

Πίνακας 5.15α: Παγκόσμια καθαρή εισροή μεταναστών (στατιστική προσαρμογή) (1960-1985)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
ΕΕ (28 χώρες)		-40.765	-707.028	366.969	575.051	150.491
ΕΕ (27 χώρες)		-39.000	-707.872	365.636	589.797	140.219
Αυστρία	-2.034	10.518	10.406	-24.543	9.357	5.641
Βέλγιο	9.609	30.683	-32.718	24.636	-2.436	-1.306
Βουλγαρία	-161	-5.580	-11.031	-33.309	-5	-32.804
Γαλλία	143.655	73.355	182.509	13.626	43.974	38.000
Γερμανία	158.926	327.722	-271.686	-210.023	304.410	67.166
Δανία	-4.101	-1.905	21.113	-10.273	570	9.794
Ελλάδα	-34.025	-33.678	-46.393	58.557	55.777	5.991
Εσθονία	2.901	11.219	10.505	5.769	6.052	6.303

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Ην. Βασίλειο	85.014	-73.379	-14.821	-44.801	-33.485	57.390
Ιρλανδία	-41.875	-21.493	-2.796	17.295	-592	-37.104
Ισπανία	-141.869	-50.200	72.947	14.182	112.659	-12.115
Ιταλία	-80.860	-61.350	-107.276	22.424	4.914	-20.405
Κροατία	-9.278	-1.765	844	1.333	-14.746	10.272
Κύπρος	:	-2.846	-903	-11.897	836	239
Λετονία	19.548	13.309	6.734	12.031	2.445	12.101
Λιθουανία	5.026	5.349	14.025	5.783	2.122	12.405
Λουξεμβούργο	536	1.760	1.084	3.488	1.344	931
Μάλτα	-7.046	-6.227	-1.944	1.835	380	6.317
Ολλανδία	-12.888	17.735	32.516	70.347	50.557	20.165
Ουγγαρία	909	0	0	0	0	0
Πολωνία	-130.218	-102.876	-293.620	-10.483	-24.125	-18.940
Πορτογαλία	-55.534	-175.422	-121.955	346.968	41.969	-19.349
Ρουμανία	-16.131	-11.321	-12.190	83.583	52.937	23.978
Σλοβακία	140.022	-6.777	-35.091	-3.377	-11.493	-3.292
Σλοβενία	-4.311	7.265	3.713	18.647	5.420	3.524
Σουηδία	-504	32.694	46.726	16.556	9.606	11.075
Τσεχία	-106.684	3.528	-121.345	2.401	-41.216	2.195
Φινλανδία	-9.156	-21.083	-36.381	-3.786	-2.180	2.319

Πίνακας 5.15β: Παγκόσμια καθαρή εισροή μεταναστών (στατιστική προσαρμογή) (1990-2014)

	1990	1995	2000	2005	2010	2014
ΕΕ (28 χώρες)	661.675	598.019	1.031.850	1.536.352	705.341	928.801
ΕΕ (27 χώρες)	655.269	675.391	1.084.217	1.525.428	709.596	939.021
Αυστρία	58.562	2.080	17.272	49.938	21.978	74.567
Βέλγιο	19.547	1.828	12.836	49.186	86.413	34.183
Βουλγαρία	-94.611	0	0	-16.903	-17.683	-2.112
Γαλλία	27.455	-14.567	166.761	187.185	37.580	31.880
Γερμανία	656.166	398.263	167.863	81.578	130.166	581.537
Δανία	8.553	28.665	10.094	6.734	16.847	36.840
Ελλάδα	63.920	77.285	29.401	35.946	-65.806	-92.547
Εσθονία	-5.623	-15.564	-3.194	-5.184	-3.665	-615
Ην. Βασίλειο	24.662	65.026	143.871	298.425	266.730	209.950
Ιρλανδία	-7.667	5.920	31.820	63.372	-25.760	-16.797

	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Ισπανία	-20.007	70.591	389.774	633.878	75.537	-102.308
Ιταλία	22.250	28.503	49.526	202.743	200.091	108.712
Κροατία	6.406	-77.373	-52.367	10.924	-4.255	-10.220
Κύπρος	8.708	6.000	3.960	8.128	15.913	-15.000
Λετονία	-13.085	-13.713	-16.428	-10.952	-35.640	-8.652
Λιθουανία	-8.848	-23.668	-20.306	-51.096	-77.944	-12.327
Λουξεμβούργο	3.937	4.326	3.431	6.106	7.660	11.049
Μάλτα	857	59	873	1.605	74	3.039
Ολλανδία	48.730	14.929	57.033	-22.824	32.471	35.478
Ουγγαρία	18.313	17.906	16.658	17.268	11.519	4.635
Πολωνία	-12.620	-18.224	-19.669	-12.878	5.027	-10.935
Πορτογαλία	-39.107	31.412	67.108	15.381	3.814	-30.056
Ρουμανία	-86.781	-21.217	-3.729	-84.257	-48.100	-16.381
Σλοβακία	-2.322	2.842	-22.301	-712	-4.929	1.713
Σλοβενία	-245	777	2.747	6.436	-521	-490
Σουηδία	34.814	11.648	24.386	26.724	49.734	76.560
Τσεχία	-58.893	9.999	-27.980	30.449	14.334	21.661
Φινλανδία	8.604	4.285	2.410	9.152	13.756	15.437

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.6 Σχέσεις με αναπτυγμένες χώρες

5.6.1 Η Ευρωπαϊκές χώρες εκτός ΕΕ

Η Νορβηγία, η Ελβετία, το Λιχτενστάιν, η Ισλανδία και η Νορβηγία αν και πλούσιες και παραδοσιακά δημοκρατικές χώρες, οι οποίες έχουν επιλέξει, για εσωτερικούς τους λόγους, να μην κάνουν αίτηση ένταξης στην Ε.Ε. Τα βασικά αίτια είναι πολιτικά, διότι δε θέλουν να μεταβιβάσουν σε υπερεθνικές αρχές τις αρμοδιότητες της πολιτικής τους και να περιορίσουν τους βαθμούς ελευθερίας τους. Ωστόσο, αναγνωρίζοντας τη στενή οικονομική σχέση, οι χώρες αυτές έχουν προβεί σε σειρά συμφωνιών συνεργασίας στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα, δημιουργώντας μια μεγάλη τελωνειακή ένωση βιομηχανικών προϊόντων με την Ε.Ε.

Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ) σχηματίστηκε το 1994 για να επεκτείνει την ισχύ των διατάξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εσωτερική αγορά της σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ). Η νομοθεσία της

ΕΕ για την εσωτερική αγορά γίνεται μέρος της νομοθεσίας των χωρών ΕΟΧ, εφόσον αυτές συμφωνήσουν να την ενσωματώσουν στο δικαίό τους. Η μεταφορά και επιβολή αυτών των νομοθετημάτων παρακολουθείται, στη συνέχεια, από ειδικά όργανα της ΕΖΕΣ και από μία Μικτή Κοινοβουλευτική Επιτροπή. Η ΕΕ και δύο από τους εταίρους της στον ΕΟΧ (Νορβηγία και Ισλανδία) συνδέονται επίσης με μια σειρά «βόρειες πολιτικές» και με βήματα διαλόγου που επικεντρώνονται στα γρήγορα εξελισσόμενα θέματα των βόρειων περιοχών της Ευρώπης και της Αρκτικής συνολικά. Η Ελβετία δεν συμμετέχει στον ΕΟΧ, παραμένει ωστόσο μέλος της ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2015).

Πίνακας 5.16: Εμπόριο ΕΕ με τις χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού χώρου

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών (%)	Εισαγωγές (εκ. ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών (%)
2002	-9.496	103.224	11,7	112.721	12,0
2004	-11.340	108.954	11,5	120.293	11,7
2006	-22.969	130.969	11,4	153.938	11,3
2008	-34.628	147.844	11,3	182.472	11,5
2010	-13.075	155.162	11,5	168.237	11,0
2011	594	191.899	12,3	191.305	11,1
2012	-24.168	186.580	11,1	210.748	11,7
2013	33.825	222.353	12,8	188.528	11,2
2014	9.743	193.992	11,4	184.248	11,0

Πηγή: Eurostat, 2015.

Η σημασία του ΕΟΧ είναι μεγάλη λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας και των παρόμοιων δομών. Ο ΕΟΧ μαζί με την Ελβετία αποτελούν μια αρκετά συνεκτική ομάδα με κοινές απόψεις και συμφέροντα. Ωστόσο οι σχέσεις ΕΕ – Ελβετίας, παρά τη στενή συνεργασία και τα αμοιβαία συμφέροντα, βρίσκονται σε ένταση λόγω του δημοψηφίσματος της Ελβετίας που περιορίζει τις μεταναστευτικές ροές από όλες τις χώρες, περιλαμβανομένης και της ΕΕ.

Από πλευράς ευρωπαϊκής ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα Δυτικά Βαλκάνια και οι πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες που τις διαχειρίζεται η πολιτική των γειτονικών χωρών, η οποία αναπτύσσεται πιο κάτω.

5.6.2 ΗΠΑ

Οι εξαγωγές και εισαγωγές από και προς τις ΗΠΑ αφορούν το 15-20% του συνόλου του Ευρωπαϊκού εμπορίου, καθιστώντας τις ΗΠΑ κύριο εταίρο της Ε.Ε. Οι σχέσεις μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ είναι σχέσεις ανταγωνισμού και συνεργασίας. Ο ανταγωνισμός είναι σε εταιρικό και εμπορικό επίπεδο και η συνεργασία αφορά παγκόσμιες προκλήσεις (τεχνολογική συνεργασία, όπως π.χ. ανθρώπινο γονιδίωμα, συζητήσεις κοινής προσέγγισης σε θέματα διεθνών ρυθμιστικών παρεμβάσεων) και πολιτικοστρατηγικά θέματα, μέσω της συνεργασίας τους στο ΝΑΤΟ. Οι εμπορικές σχέσεις ΗΠΑ και Ε.Ε. επηρεάζονται σημαντικά από ευρύτερες πολιτικές και οικονομικές αλληλεξαρτήσεις:

- **Σε νομισματικό επίπεδο:** Η ισοτιμία δολαρίου – ευρώ και ιδιαίτερα η προσπάθεια και των δύο να προωθήσουν το νόμισμα τους ως μέσο διεθνών συναλλαγών οξύνει τον ανταγωνισμό.
- **Σε εμπορικό επίπεδο** τα τελευταία χρόνια οι ΗΠΑ έχουν ένα εντυπωσιακά αυξανόμενο ελλειμματικό ισοζύγιο και αυτό δημιουργεί ιδιαίτερες πιέσεις για εμπορική προστασία στο εσωτερικό τους αλλά και πολιτικές παρεμβάσεις από μέρους τους στον ΠΟΕ για τη μείωση της προστασίας ώστε να διευκολυνθούν οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων, στα οποία οι ΗΠΑ είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικές.
- **Σε επίπεδο βιομηχανικής παραγωγής** υπάρχει έντονος ανταγωνισμός για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων, ένθεν και κείθεν του Ατλαντικού, ιδιαίτερα σε τομείς αιχμής.

Το ισοζύγιο των ΗΠΑ απέναντι στην Ε.Ε. είναι έντονα ελλειμματικό τα τελευταία χρόνια, και αυτό οφείλεται στην ευρύτερη εξέλιξη των αμερικάνικων εξαγωγών.

Πίνακας 5.17: Εμπόριο ΕΕ με τις ΗΠΑ

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς ΗΠΑ (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από ΗΠΑ (%)
1960	-2.706	3.742	15,5	6.448	23,0
1970	-3.888	10.407	20,2	14.295	23,9
1980	-21.191	29.543	14,0	50.734	18,1
1990	-8.686	82.740	21,2	91.426	20,8
1992	-13.379	79.395	19,3	92.774	20,1
1994	3.713	103.670	19,8	99.957	19,3
1996	1.775	114.302	18,3	112.527	19,4
1999	22.428	183.016	24,1	160.588	20,6
2000	33.446	232.470	24,7	199.024	19,3

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς ΗΠΑ (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από ΗΠΑ (%)
2002	66.685	242.144	24,3	175.459	17,7
2004	76.002	235.668	24,9	159.666	15,5
2006	96.376	267.034	23,2	170.658	12,5
2008	65.277	248.057	18,9	182.780	11,5
2010	69.269	242.672	17,9	173.403	11,3
2011	72.078	264.055	17,0	191.977	11,1
2012	86.708	293.235	17,4	206.526	11,5
2013	93.308	289.461	16,7	196.153	11,6
2014	105.989	310.879	18,3	204.890	12,2

* Από το 1995-ΕΕ 25, από το 2004-ΕΕ28.

Πηγή: Δεδομένα από External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-1996, 1958-2003 και 1958-2006, Eurostat. 2015.

Οι ΑΞΕ μεταξύ των δύο είναι από τις μεγαλύτερες παγκόσμια, ενώ οι οικονομικές σχέσεις με τις ΗΠΑ παρουσιάζουν έντονη αλληλεξάρτηση και με πολιτικά θέματα. Η πυρηνική προστασία, η συνύπαρξη στο ΝΑΤΟ και η γενικότερη συνεργασία στο πλαίσιο του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος έχουν προσδιορίσει το επίπεδο συνεργασίας και έχουν συχνά οδηγήσει σε εμπορικές πιέσεις. Η ιστορία του αγωγού φυσικού αερίου στη δεκαετία 1970/1980¹⁰ είναι ένα τέτοιο παράδειγμα.

Συγκρίνοντας την Ε.Ε. με τις ΗΠΑ, τον κύριο ανταγωνιστή της στις παγκόσμιες αγορές, φαίνεται ότι οι ΗΠΑ ακολουθούν μια παράλληλη πορεία με την ΕΕ, εφόσον σταδιακά μειώνεται η συμμετοχή τους στο διεθνές εμπόριο (με την είσοδο νέων ανταγωνιστικών χωρών), στο οποίο είχαν μια εξίσου σημαντική θέση με την ΕΕ μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά ακολουθούν μια διαφορετική πορεία σε ότι αφορά το έλλειμμα και τη σημασία του εμπορίου στο ΑΕΠ. Οι ΗΠΑ είναι περισσότερο αυτάρκειες από ότι η Ε.Ε. Το εμπορικό τους ισοζύγιο είναι ελλειμματικό κατά πολύ περισσότερο από το αντίστοιχο της Ευρώπης, εν μέρει λόγω της ιδιαίτερα επιθετικής στρατηγικής των αμερικάνικων πολυεθνικών που πολύ νωρίς υποκατέστησαν το εμπόριο με άμεσες ξένες επενδύσεις και εν μέρει λόγω του κυρίαρχου ρόλου του δολαρίου στις διεθνείς συναλλαγές, που διευκολύνει τη ροή κεφαλαίων, περιορίζο-

¹⁰ Η απόφαση Ευρωπαϊκών κρατών να κατασκευάσουν τον πρώτο αγωγό φυσικού αερίου από την ΕΣΣΔ προς την Ευρώπη τα έφερε σε οξεία αντιπαράθεση με την αμερικανική κυβέρνηση, εφόσον εμπλέκονταν θέματα τεχνολογικά (κίνδυνος διαρροής αμυντικής τεχνολογίας,) αλλά και ανταγωνισμού εφόσον η εισροή φθηνής ενέργειας θα βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής παραγωγής.

ντας τις ανησυχίες για τα ελλείμματα. Σημαντικό χαρακτηριστικό των αμερικάνικων εξαγωγών είναι η συγκέντρωση σε κλάδους αιχμής, όπου έχουν την αδιαμφισβήτητη διεθνή πρωτοπορία και αποτελούν πρότυπο για την Ε.Ε. (όπως φαίνεται από τους στόχους της βιομηχανικής πολιτικής και ιδιαίτερα την ανάλυση της στρατηγικής της Λισσαβόνας και το στόχο της Βαρκελώνης). Επίσης οι ΗΠΑ εξάγουν αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα και αυτό τις φέρνει σε συνεχείς τριβές με την Ευρωπαϊκή Ένωση σε ότι αφορά την Κοινή Αγροτική Πολιτική που είναι ιδιαίτερα προστατευτική και αποτρέπει τις αμερικάνικες εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στην Ευρώπη.

Είναι πολύ δύσκολο να αξιολογήσει κανείς γενικά τις επιπτώσεις των σχέσεων τους. Οι ΗΠΑ έχουν κερδίσει σημαντικά μερίδια αγοράς σε τεχνολογίες αιχμής, τόσο στο εσωτερικό της Ε.Ε., όσο και παγκόσμια, αλλά η Ε.Ε. έχει μια πιο σταθερή οικονομική πορεία και το Ευρώ έχει σταδιακά ενδυναμωθεί και ανταγωνίζεται το δολάριο ως μέσο διεθνών πληρωμών. Ενώ συχνά το φιλελεύθερο αμερικανικό μοντέλο ανάπτυξης έχει θεωρηθεί καλύτερο από τη σκοπιά της βελτίωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας μιας χώρας υπάρχει και η αντίθετη άποψη που θεωρεί ότι από αναπτυξιακή σκοπιά το Ευρωπαϊκό μοντέλο, που εμπεριέχει μικρότερες ανισότητες και αυξομειώσεις έχει πλεονεκτήματα.

Μια προσπάθεια να μπει ένα πλαίσιο συνεργασίας είναι η διαπραγματεύση που γίνεται με στόχο την υπογραφή ενός Διατλαντικού Συμφώνου Συνεργασίας για το εμπόριο και τις Επενδύσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015), το οποίο όμως προσκρούει σε σειρά διαφορετικών πεποιθήσεων και ρυθμιστικού πλαισίου με αποτέλεσμα να καθυστερεί.

5.6.3 Ιαπωνία

Η πολιτική επιρροή της Ιαπωνίας ήταν αρχικά περιορισμένη, αλλά η ταχύτατη άνοδος της ανταγωνιστικότητας της παραγωγής της, ιδιαίτερα σε τεχνολογίες αιχμής, προσδιορίζει τις σχέσεις της με την Ε.Ε. Στις δεκαετίες 1960, 1970, 1980 η Ιαπωνία είχε ταχύτατη ανάπτυξη που στηρίζεται σε κλάδους κλειδιά (χάλυβα, ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία, αυτοκινητοβιομηχανία, διαρκή καταναλωτικά ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά προϊόντα).

Πίνακας 5.18: Εμπόριο ΕΕ με Ιαπωνία

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς Ιαπωνία (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από Ιαπωνία (%)
1960	-107	329	1,36	436	1,56
1970	-800	1514	2,93	2314	3,87

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς Ιαπωνία (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από Ιαπωνία (%)
1980	-10196	5232	2,4	15428	5,4
1990	-23359	22727	6,3	46086	11,3
1995	-21403	32896	6,3	54299	10,8
2000	-42197	44936	4,7	87133	8,4
2001	-35391	45486	5,1	80877	8,2
2002	-29896	43432	4,8	73328	7,8
2003	-31057	40948	4,6	72005	7,7
2004	-30861	43343	4,5	74204	7,2
2005	-29786	43631	4,1	73417	6,2
2006	-31808	44805	3	76613	5,6
2008	-34084	42390	3,2	76474	4,8
2010	-23464	43984	3,3	67448	4,4
2011	-21680	49075	3,2	70755	4,1
2012	-9162	55657	3,3	64819	3,6
2013	-2588	54016	3,1	56604	3,4
2014	-1264	53299	3,1	54563	3,2

*Από το 1995 – ΕΕ 25, από το 2008 – ΕΕ28.

Πηγή: Δεδομένα από External and Intra European Union Trade Statistical yearbook 1958-1996, 1958-2003 και 1958-2006, Eurostat. 2015.

Η συστηματική άνοδος των ελλειμμάτων του εμπορικού ισοζυγίου της Ε.Ε. προς την Ιαπωνία δημιούργησε μεγάλη πίεση στην βιομηχανική πολιτική την εποχή του νεοπροστατευτισμού, αλλά τα οικονομικά προβλήματα της ίδιας της Ιαπωνίας οδήγησαν σε μείωση της ανταγωνιστικότητάς της και σημαντική μείωση του εμπορικού ελλείμματος της ΕΕ και συγχρόνως, εφόσον μειώθηκαν τα ιαπωνικά πλεονάσματα σε μείωση των ιαπωνικών επενδύσεων στην ΕΕ. Οι αλλαγές προέρχονται από παράγοντες όπως:

- την υποκατάσταση κάποιων εισαγωγών από άλλες χώρες (π.χ. Κορέα, Ταϊβάν στα ηλεκτρονικά)
- την κρίση της Ιαπωνικής οικονομίας που οδήγησε σε μείωση των επενδύσεων
- τη σχετική μείωση της δασμολογικής προστασίας στην Ιαπωνία, μετά από μεγάλες πιέσεις του ΠΟΕ
- τη στροφή των ιαπωνικών οικονομικών σχέσεων προς την ΝΑ Ασία.

5.6.4 Λοιπές αναπτυγμένες χώρες

Η Ευρώπη, ως ιδιαίτερα ανοικτή οικονομία έχει εμπορικές σχέσεις με όλες τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά ο ρόλος της Αυστραλίας, του Καναδά, της Κορέας, της Νέας Ζηλανδίας κλπ είναι ιδιαίτερα περιορισμένος.

5.7 Σχέσεις με αναπτυσσόμενες χώρες

5.7.1 Εισαγωγή

Η φύση του εμπορίου μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών είναι περισσότερο συμπληρωματική παρά ανταγωνιστική. Από την ΕΕ εξάγονται προϊόντα έντασης τεχνολογίας και κεφαλαίου τα οποία είναι υψηλής προστιθέμενης αξίας και συνεπώς ενέχουν υψηλά περιθώρια κέρδους, ενώ εισάγονται προϊόντα έντασης εργασίας και πρώτες ύλες με μικρά περιθώρια κέρδους. Αυτό, σε συνδυασμό με τις οικονομίες κλίμακας και φάσματος οδηγεί θεωρητικά σε αύξηση αντί για μείωση του χάσματος μεταξύ των εμπορικών εταίρων. Για να πετύχει ο στόχος της υποστήριξης των εταίρων πρέπει η δομή αυτή να εξελιχθεί ακολουθώντας σταθερή βελτίωση στους όρους εμπορίου των αναπτυσσόμενων χωρών.

Έτσι, αναγνωρίζεται πλέον διεθνώς ότι οι σχέσεις αυτές δεν μπορούν να στηρίζονται σε αμοιβαιότητα στις αρχικές φάσης ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών. Στηριγμένη σε αυτή τη λογική η UNCTAD προτείνει μονομερή δασμολογικό αφοπλισμό και αναπτυξιακή βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες ανταγωνιστικής παραγωγής και βελτίωσης της τεχνολογίας τους. Βασικός προβληματισμός σε αυτό το πλαίσιο παραμένει το κατά πόσο η αναπτυξιακή βοήθεια τέτοιου τύπου βοηθά πραγματικά τις αναπτυσσόμενες χώρες ή αποτελεί μια νέο-αποικιακή προσέγγιση, που εξασφαλίζει αγορές και εισροή πρώτων υλών στις αναπτυγμένες χώρες. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων πρέπει να γίνεται κατά περίπτωση, δεδομένου ότι διαφέρει από χώρα σε χώρα.

Η Ε.Ε. έχει σεβαστεί τις προτάσεις της UNCTAD και έχει καταρτίσει το σύστημα γενικευμένων δασμολογικών προτιμήσεων (ΣΓΔΠ), το οποίο έχει ως στόχο την απλοποίηση και εναρμόνιση των διαδικασιών για τα διάφορα εμπορικά καθεστώτα σε ισχύ με σκοπό την βελτίωση του ποσοστού πρόσβασης των αναπτυσσόμενων και εμπορικά λιγότερο ευνοούμενων χωρών στην ευρωπαϊκή κοινοτική αγορά. Παράλληλα, προβλέπεται η προώθηση βασικών κοινωνικών και περιβαλλοντικών κανόνων. Το σύστημα των Γενικευμένων Δασμολογικών Προτιμήσεων ξεκινά την ιστορία του ήδη από το 1968, έτος κατά το οποίο η UNCTAD πρότεινε την δημιουργία του

συστήματος αυτού, το οποίο προέβλεπε την παροχή εμπορικών προτιμήσεων από τις εκβιομηχανισμένες χώρες προς τις αναπτυσσόμενες. Η πρόταση αυτή, προέβλεπε τον σχεδιασμό και την υιοθέτηση ανεξάρτητων συστημάτων ΓΔΠ από κάθε ανεπτυγμένη χώρα.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα υπήρξε από τους πρωτοπόρους στην εφαρμογή ενός τέτοιου εμπορικού συστήματος. Ήδη το 1971 η Ευρωπαϊκή Κοινότητα εφάρμοσε σύστημα γενικευμένων προτιμήσεων, το οποίο προέβλεπε είτε άρση των εμπορικών δασμών, είτε μείωση των δασμών εισαγωγής για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Μία δικαιούχος χώρα εξαιρείται από το σύστημα σε περίπτωση που χαρακτηρίζεται από την Παγκόσμια Τράπεζα ως χώρα υψηλού εισοδήματος επί τρία συνεχή έτη και όταν η αξία των εισαγωγών για τα πέντε μεγαλύτερα τμήματα των υπαγόμενων στο ΣΓΔΠ εισαγωγών της στην Κοινότητα αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 75 % όλων των υπαγόμενων στο ΣΓΔΠ εισαγωγών της δικαιούχου χώρας στην Κοινότητα. Το σύστημα είναι δυναμικό και όταν κάποια προϊόντα γίνονται ανταγωνιστικά βγαίνουν από τη λίστα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015β).

Εκτός από το ΚΓΠ η ΕΕ προσφέρει αναπτυξιακή βοήθεια μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης ΕΤΑ (European Development Fund EDF) κυρίως για έργα υποδομής και υποστήριξη επενδύσεων και προωθεί ειδικές συνεργασίες με συγκεκριμένες ομάδες χωρών.

Ωστόσο ιδιαίτερη σημασία από πλευράς αναπτυσσομένων χωρών έχουν οι χώρες με ειδικό καθεστώς προτίμησης, όπως και οι χώρες που παρουσιάζουν πολύ γρήγορη μεγέθυνση τα τελευταία χρόνια.

5.7.2 Χώρες της Μεσογείου

Οι χώρες της Βορείου Αφρικής και της Ασίας που βρέχονται από τη Μεσόγειο έχουν παραδοσιακά οικονομικές σχέσεις με τις Ευρωπαϊκές χώρες και ήταν τα πρώτα χρόνια της Ευρωπαϊκής ενοποίησης οι κυριότεροι εμπορικοί εταίροι μετά τις μεγάλες αναπτυγμένες χώρες. Οι περισσότερες από τις χώρες αυτές εξάλλου ήταν πρώην αποικίες ή της Γαλλίας ή του ΗΒ. Έτσι από την εποχή της δημιουργίας της ΕΟΚ έγιναν προσπάθειες θεσμοθέτησης της σχέσης και από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 υπήρχαν συμφωνίες διμερούς συνεργασίας με τις Μεσογειακές χώρες, οι οποίες σταδιακά οργανώθηκαν σε ένα ενιαίο πλαίσιο.

Η Συνεργασία Ευρωπαϊκής Ένωσης και Μεσογειακών Χωρών (Euro-Mediterranean Partnership, EMP) αφορά όλα τα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με 9 Μεσογειακές Χώρες: την Αλγερία, την Τυνησία, το Μαρόκο, την Αίγυπτο, την Ιορδανία (που δε βρέχεται πλέον από τη Μεσόγειο, αλλά αποτελεί στρατηγικό εταίρο στην περιοχή), το Ισραήλ, τη Συρία και την Ανεξάρτητη Παλαιστινιακή Αρχή

(με κάποιους πολιτικούς περιορισμούς λόγω της ιδιομορφίας του κράτους). Παλαιότερα τα κράτη ήταν 12 αλλά η Κύπρος και η Μάλτα έγιναν μέλη της ΕΕ τον Μάιο του 2004, και στη συνέχεια η Τουρκία έγινε χώρα υπό ένταξη, οπότε βγήκε και αυτή από τη Μεσογειακή ομάδα. Υπό συζήτηση είναι η ένταξη της Λιβύης.

Μετά από 20 χρόνια όλο και πιο εντατικού διμερούς εμπορίου αλλά και συνεργασίας σε θέματα ανάπτυξης ισχύει ένα σχέδιο *εταιρικής σχέσης*. Το σχέδιο αυτό συγκεκριμενοποιήθηκε στην «Διάσκεψη της Βαρκελώνης» η Ευρώ-Μεσογειακή Συνεργασία (EMP) το 1995. Στόχος ήταν η καθιέρωση μιας συνολικής ευρώ-μεσογειακής εταιρικής σχέσης, ώστε να καταστεί η Μεσόγειος εκτός από μια μεγάλη ζώνη ελευθέρων συναλλαγών και ένας κοινός χώρος ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας, με την ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου και της ασφάλειας, την οικονομική και χρηματοδοτική εταιρική σχέση και την κοινωνική, πολιτιστική και ανθρωπιστική εταιρική σχέση. Η Ευρώ-Μεσογειακή Συνεργασία καθιερώνει ένα πολυμερές πλαίσιο, το οποίο συνδέει στενά τις οικονομικές πτυχές και τις πτυχές της ασφάλειας, ενώ περιλαμβάνει επιπλέον μία κοινωνική, ανθρωπιστική και πολιτιστική διάσταση.

Οι τρεις βασικοί άξονες της ευρώ-μεσογειακής συνεργασίας ήταν οι εξής:

- Ο προσδιορισμός μια κοινής περιοχής ειρήνης και σταθερότητας μέσω της ενίσχυσης του πολιτικού διαλόγου (Κεφάλαιο Πολιτικής και Ασφάλειας).
- Η από κοινού προώθηση της ευημερίας μέσω των δυνάμεων της οικονομικής και χρηματοδοτικής συνεργασίας με στόχο την δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου (Κεφάλαιο Οικονομίας και Χρηματοδότησης).
- Ανάπτυξη κοινωνικής και πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ των φορέων (Κοινωνικό-πολιτιστικό Κεφάλαιο).

Η οικονομική πτυχή αυτής της συνεργασίας προβλέπει μία οικονομική και χρηματοδοτική εταιρική σχέση που αφορά:

1. στην βαθμιαία δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών
2. στην οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία
3. στην ουσιαστική αύξηση της χρηματοδοτικής βοήθειας της ΕΕ προς τους εταίρους της.

Η εντατικοποίηση της **οικονομικής συνεργασίας** μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών συνεργατών αφορά, κατά προτεραιότητα:

- στη δημιουργία ενός εννοϊκού περιβάλλοντος για τις επενδύσεις που συμβάλει στη μεταφορά τεχνολογίας και τις εξαγωγές.
- στη βιομηχανική συνεργασία και παροχή βοήθειας στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ)
- συνεργασία σε περιβαλλοντικά θέματα
- συνεργασία όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα
- ανάπτυξη της συνεργασίας όσον αφορά τη διαχείριση των υδάτινων πόρων
- εκσυγχρονισμό και η αναδιάρθρωση της γεωργίας.

Ο διάλογος μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών χωρών επιτυγχάνεται είτε σε *διμερές επίπεδο* (συζήτηση μεταξύ της ΕΕ και της κάθε χώρας ξεχωριστά), είτε σε *τοπικό επίπεδο* (επικεντρώνοντας περισσότερο σε θέματα που απασχολούν ένα σεβαστό αριθμό περιφερειών, ενσωματώνοντας χαρακτηριστικά και στοιχεία των περιφερειών αυτών).

Από πλευράς εμπορικών ροών η Ευρώπη έχει μεν πλεονασματικό ισοζύγιο, αλλά χωρίς ιδιαίτερα πλεονάσματα και μάλιστα με μια τάση σχετικής μείωσης.

Πίνακας 5.19: Εμπόριο ΕΕ-28 με τις χώρες της Μεσογείου

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς τις χώρες της Μεσογείου (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από τις χώρες της Μεσογείου (%)
2002	17.018	102.732	11,6	85.713	9,1
2004	21.945	122.224	12,9	100.279	9,8
2006	4.394	145.374	12,6	140.980	10,3
2008	11.100	177.855	13,6	166.754	10,5
2010	37.291	185.488	13,7	148.198	9,7
2011	53.697	203.226	13,1	149.529	8,7
2012	45.311	218.593	13,0	173.282	9,6
2013	56.327	222.643	12,8	166.316	9,9
2014	60.496	221.231	13,0	160.735	9,6

Πηγή: Eurostat, 2015.

Ενώ για την Ευρώπη το εμπόριο με τις Μεσογειακές χώρες είναι περίπου το 10% του συνόλου, το μισό περίπου των συνολικών εξαγωγών των Μεσογειακών Χωρών αφορά εμπόριο με την ΕΕ. Υπάρχει κατά συνέπεια μια έντονη ασυμμετρία. Η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία είναι οι κύριοι εμπορικοί συνεργάτες των Μεσογειακών Χωρών.

Οι εξελίξεις στις Αραβικές και τις Βαλκανικές χώρες οδήγησαν την ΕΕ σε μια νέα μορφή συνεργασίας, την Ευρω-μεσογειακή εταιρική σχέση, που εκτός από τις αρχικές χώρες περιλαμβάνει και τις Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυριτανία, Μονακό, Μαυροβούνιο και επιπλέον και την Τουρκία, αν και χώρα υπό ένταξη. Ο στόχος της Ένωσης για τη Μεσόγειο, στο πλαίσιο της πολιτικής για τις γειτονικές χώρες, περιλαμβάνει πολύ ευρύτερες έννοιες από το εμπόριο με συνεργασία στον τομέα της ενέργειας και του περιβάλλοντος, τη διευκόλυνση των μεταφορών.

Η εμπορική και πολιτική συνεργασία υποστηρίζεται από χρηματοδοτική βοήθεια η οποία περιλάμβανε 9.3 δισ. Ευρώ στην προγραμματική περίοδο 2007-2013. Ιδιαί-

τερη βοήθεια δίνεται και για την ανθρωπιστική βοήθεια στη Συρία. Επιπλέον, με διάφορα σχήματα εκτός της άμεσης βοήθειας που δίνεται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο για τις Γειτονικές Χώρες (ENI: European Neighborhood Instrument), δίνονται και κίνητρα για συνεργασία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και διασυνοριακών προγραμμάτων συνεργασίας.

5.7.3 ΑΚΕ

Οι χώρες Αφρικής Καραϊβικής Ειρηνικού είναι πρώην αποικίες των κρατών μελών της Ε.Ε., που έχουν συνδέσει τις δομές της οικονομίας τους με τις πρώην μητροπόλεις τους. Συνολικά οι εμπορικές σχέσεις είναι μάλλον περιορισμένες, αλλά έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία αυτή περισσότερο για πολιτικούς λόγους.

Θεσμικά υπάρχει μια μεγάλη σειρά συμφωνιών, που ξεκίνησαν από τη δημιουργία των Ε.Κ. και ανανεώνονται σταθερά. Για να μη διαταραχθεί η σχέση με τις πρώην αποικίες οι μακροχρόνιες αναπτυξιακές συμφωνίες με τις χώρες αυτές έχουν στόχο:

1. Εμπορική και οικονομική συνεργασία
2. Πολιτικό διάλογο
3. Μείωση φτώχειας

Οι αρχές των συμφωνιών αυτών αφορούν:

1. Απελευθέρωση εμπορίου
2. Περιφερειακή ανάπτυξη
3. Υποστήριξη των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών

Το χρονικό της εξέλιξης των σχέσεων δείχνει μια σταδιακή προσπάθεια για διεύρυνση και εντατικοποίηση, η οποία ωστόσο δεν αντικατοπτρίζεται στην εξέλιξη των εμπορικών σχέσεων:

1957: Αρχική συνεργασία Ευρωπαϊκής Κοινότητας με ΑΚΕ μέσω της Συνθήκης της Ρώμης (Υπερπόντιες χώρες και Περιοχές).

1963: Υπογραφή πρώτης συμφωνίας για διμερή συνεργασία (Yaoundé)

1969: Αναθεώρηση της παραπάνω συμφωνίας.

1975: Δημιουργία της ΑΚΕ (Georgetown Agreement) και υπογραφή συνεργασίας της 1^{ης} συνδιάσκεψης της Lomé μεταξύ των χωρών της ΑΚΕ –ΕΕ, λόγω ένταξης της Αγγλίας στην ΕΚ το 1973.

1976: Συνεργασία της ΕΕ και με άλλες χώρες της ΑΚΕ, οι οποίες δεν ήταν μέλη τότε (Αϊτή, Δομινικανή Δημοκρατία).

1979: Πρώτη αναθεώρηση της συμφωνίας Lomé (Lomé II)

1984: Δεύτερη αναθεώρηση της συμφωνίας Lomé (Lomé III)

1990: Τέταρτη αναθεώρηση της συνδιάσκεψης στη Lomé (Lomé IV). Προσάρτηση στις χώρες ΑΚΕ της Αϊτής και της Δομινικανής Δημοκρατίας.

1992: Ίδρυση του Cariforum με σκοπό την συζήτηση και επίλυση θεμάτων των χωρών της Καραϊβικής.

2000: Πρώτες επαφές ΕΕ με Αφρική με σκοπό την οικονομική συνεργασία και υποστήριξη (Σύνοδος του Καΐρου).

2000: Υπογραφή της Συμφωνίας Cotonou (23 Ιουνίου) μεταξύ των χωρών της ΕΕ 15 και των χωρών της ΑΚΕ (77 χώρες).

2000: Η Κούβα προστίθεται στις χώρες της ΑΚΕ.

2001: Πρώτο Υπουργικό Συνέδριο ΕΕ και χωρών της Αφρικής στις Βρυξέλες (Οκτώβριος 2001).

2002: Δεύτερο Υπουργικό Συνέδριο ΕΕ και χωρών της Αφρικής (Burkina Faso, Νοέμβριος 2002).

2003: Εφαρμογή της Συμφωνίας Cotonou.

2010: Αναθεώρηση της Συμφωνίας Cotonou

Το περιεχόμενο των συμφωνιών και η σταδιακή προσπάθεια εμβάθυνσης των σχέσεων (που αντικατοπτρίζεται και στην αύξηση των χρηματοδοτικών πόρων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης) φαίνονται στον παρακάτω πίνακα της ιστορικής εξέλιξης:

Πίνακας 5.20: Περιεχόμενο των συμφωνιών Lomé

Lomé I	<p>Υπεγράφη το 1975, συμπίπτοντας με την πρόσφατη προσχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Προέβλεπε το συνολικό ποσό χρηματοδότησης του 3^{ου} ETA (3 δις ECU).</p> <p>Κύρια χαρακτηριστικά:</p> <p>Κατάργηση των επιλεκτικά αμοιβαίων εξαγωγών από χώρες της ΑΚΕ προς την ΕΚ.</p> <p>Ισότητα μεταξύ των εμπορικών εταίρων</p> <p>Το δικαίωμα για κάθε κράτος μέλος της ΑΚΕ να εφαρμόζει τις δικές του πολιτικές τις οποίες κρίνει ότι είναι σύμφωνες με τα συμφέροντα του.</p> <p>Διασφάλιση των σχέσεων, βασιζόμενοι στην εμπορική και οικονομική συνεργασία.</p> <p>Παρουσίαση και εφαρμογή του συστήματος STABEX (επιδότηση στις εξαγωγές των χωρών της ΑΚΕ, λόγω μείωσης των εσόδων, μείωση η οποία οφείλονταν είτε στην περιορισμένη προσφορά είτε στις διακυμάνσεις των τιμών).</p>
Lomé II	<p>Υπεγράφη το 1979, σε συνδυασμό με τις χρηματικές ροές του 5^{ου} ETA (4,54 δις ECU). Εισαγωγή του συστήματος SYSMIN με σκοπό την ενίσχυση του τομέα και της βιομηχανίας εξόρυξης πετρωμάτων και μεταλλευμάτων για τις χώρες της ΑΚΕ στις οποίες ο παραπάνω τομέας είναι οικονομικά σημαντικός.</p>

Lomé III	Υπεγράφη το 1984. Συμπίπτει με τον οικονομικό προγραμματισμό του 6 ^{ου} ΕΤΑ (7,44 δις ECU). Κύριο χαρακτηριστικό της συνθήκης, είναι η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την βιομηχανική ανάπτυξη στην προσπάθεια ενεργοποίησης ενδογενών μηχανισμών ανάπτυξης και οικονομικής επάρκειας πόρων.
Lomé IV(1)	Υπεγράφη το 1990 και αποτελεί την πρώτη συνθήκη με 10ετή οικονομικό προγραμματισμό (Lomé IV(1) 1990-1995 και Lomé IV(2) 1995-2000). Κατά την πρώτη φάση εφαρμογής του περιελάμβανε συνολικά 12 δις ECU (10,8 προβλεπόμενα από το 8 ^ο ΕΤΑ και τα υπόλοιπα 1,2 δις από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων). Σημαντική έμφαση είχε δοθεί στα εξής θέματα: Προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων Προώθηση των δημοκρατικών διαδικασιών καθώς και πολιτικών αποτελεσματικής διακυβέρνησης. Ενίσχυση της θέσης των γυναικών (κοινωνικοοικονομική σκοπιά) Αποκέντρωση των διαδικασιών διακυβέρνησης και διαχείρισης Προστασία του περιβάλλοντος Περιφερειακή ανάπτυξη Ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα Διαφοροποίηση των οικονομιών στις χώρες της ΑΚΕ
Lomé IV(2)	Η αναθεώρηση της συνθήκης της Lomé IV λαμβάνει χώρα την περίοδο 1994-1995, λόγω αλλαγών τόσο στις χώρες της ΑΚΕ (προώθηση δημοκρατίας, διαρθρωτικές οικονομικές αλλαγές) όσο και στην Ευρώπη (διαδικασίες μεγέθυνσης, συνεργασία με χώρες της MEDA). Μεταξύ άλλων (βλ. Lomé IV(1)) προβλέπει τα εξής: Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ικανοποιητικού νομικού πλαισίου καθώς και η προώθηση της δημοκρατίας αποτελούν πλέον απαραίτητα στοιχεία της Συνθήκης. Αυτό σημαίνει πως όποια χώρα της ΑΚΕ δεν ικανοποιεί τα παραπάνω κριτήρια κινδυνεύει με διακοπή των χρηματοδοτικών διαδικασιών. Εισαγωγή τμηματικών προγραμμάτων τα οποία απαιτούν και την συνεισφορά των χωρών της ΑΚΕ. Έμφαση στην αποκεντρωτική διαδικασία συνεργασίας εμπλεκόμεντας ένα μεγάλο αριθμό κοινωνικών φορέων.

Ύστερα από 25 χρόνια συνεχούς υποστήριξης των οικονομιών των χωρών της ΑΚΕ μέσω των συνδιασκέψεων Lomé, οι σχέσεις των δυο φορέων κατέληξαν στην υπογραφή του Συμφώνου της Cotonou τον Ιούνιο του 2000, το οποίο προβλέπει την στενότερη και ουσιαστικότερη οικονομική και εμπορική συνεργασία των δυο μερών. Το πρόγραμμα ανάπτυξης έχει εικοσαετή χρονικό ορίζοντα εφαρμογής (έως το 2020), ενώ ανά πέντε έτη θα εξετάζονται πιθανές αλλαγές στην στρατηγική και τον τρόπο εφαρμογής του μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και θα σχεδιάζονται

τα νέα επενδυτικά πλάνα (ΕΤΑ). Κύριος στόχος της παραπάνω συμφωνίας είναι η προσπάθεια σταδιακής εξάλειψης των εμπορικών εμποδίων με σκοπό την ελεύθερη διακίνηση του αγαθών και των υπηρεσιών και η επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης στις χώρες-μέλη της ΑΚΕ μέσω συμφωνιών οικονομικής συνεργασίας (Economic Partnership Agreements).

Οι πέντε βασικοί άξονες στους οποίους στηρίζεται το αναπτυξιακό σχέδιο που προβλέπει η Συμφωνία Cotonou είναι οι εξής:

1. Πολιτικός διάλογος
2. Συμμετοχής Κοινωνικών φορέων
3. Μείωση της φτώχειας
4. Νέο πλαίσιο οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας
5. Αναθεώρηση και αναβάθμιση της χρηματοδοτικής συνεργασίας.

Η πρώτη αναθεώρηση της Συμφωνίας έγινε στο διάστημα Μάιο 2004-Φεβρουάριο 2005. Ο στόχος ήταν να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα και η ποιότητα της εταιρικής σχέσης ΕΕ-ΑΚΕ και να συμπεριληφθούν οι πρόσφατες σημαντικές αλλαγές στις διεθνείς σχέσεις και στις σχέσεις ΕΕ-ΑΚΕ.

Η δεύτερη αναθεώρηση της Συμφωνίας έγινε το 2010 και προσαρμόζει στη συμφωνία τις αλλαγές που έλαβαν χώρα την προηγούμενη δεκαετία.

Οι θεσμικοί φορείς επίτευξης των παραπάνω στόχων είναι οι εξής:

- Το Υπουργικό Συμβούλιο: αποτελεί το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων. Το Συμβούλιο εξετάζει εσωτερικά θέματα των χωρών της ΑΚΕ, καθώς και το επίπεδο εφαρμογής και αποτελεσματικότητας των πολιτικών ΕΕ-ΑΚΕ.
- Η Επιτροπή Πρεσβυτών: Προωθεί την αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεων της συμφωνίας Cotonou.
- Η Γενική Γραμματεία ΑΚΕ: εδρεύει στις Βρυξέλλες και συντονίζει τις αναπτυξιακές και εμπορικές πολιτικές.

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (*European Development Fund-EDF*) χρηματοδοτεί αναπτυξιακά σχέδια και προγράμματα στις χώρες της ΑΚΕ. Η χρηματοδοτική βοήθεια συμπληρώνεται από δάνεια, τα οποία αναλαμβάνει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικότερη εφαρμογή της συμφωνίας Cotonou, προβλέπονται 2 φορείς οι οποίοι υπάγονται στο ΕΤΑ:

- α) ένας φορέας διανομής πόρων με σκοπό την μακροχρόνια αρωγή και υποστήριξη
- β) ένας επενδυτικός φορέας ο οποίος προωθεί την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα στις χώρες της ΑΚΕ.

Οι παλαιότεροι μηχανισμοί STABEX και SYSMIN (υποστήριξη των κρατών που υποφέρουν από μείωση πόρων από τις εξαγωγές συγκεκριμένων αγροτικών ή ορυκτών προϊόντων αντίστοιχα), που είχαν αξιολογηθεί αρνητικά για την αναπτυξιακή διαδικασία των χωρών ΑΚΕ, ως μηχανισμοί αύξησης της αποτελεσματικής προστασίας, έχουν αποσυρθεί.

Συνολικά οι εμπορικές ροές είναι σχετικά περιορισμένες ως ποσοστό του συνόλου του εμπορίου της Ε.Ε., αλλά είναι σημαντικές για συγκεκριμένες πρώτες ύλες. Για την Ευρώπη τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν πιο σημαντικές εισαγωγές από τις ορυκτές πρώτες ύλες, ενώ δεν υπάρχουν ούτε δασμοί ούτε προστασία στις εισαγωγές της Ευρώπης. Αυτό όμως αυξάνει την «πραγματική προστασία» και μπορεί να δημιουργεί αντικίνητρο στις χώρες ΑΚΕ στην παραγωγή εγχωρίων βιομηχανιών/βιοτεχνιών για την κατεργασία των αγροτικών προϊόντων, καθώς επιβάλλει δασμούς στα κατεργασμένα αγροτικά προϊόντα. Ο αναπτυξιακός προβληματισμός σε σχέση με αυτές τις χώρες παραμένει και παρά τη μακροχρόνια αναπτυξιακή βοήθεια δεν έχουν παρατηρηθεί ουσιαστικά αποτελέσματα.

Γενικότερα, πολλές από τις χώρες της ΑΚΕ συγκεντρώνουν μια σειρά από οικονομικές ομοιότητες όπως:

- Αποτελούν μικρές και ανοικτές οικονομίες με μικρό βαθμό εξειδίκευσης και διαφοροποίησης της παραγωγικής αλυσίδας.
- Εξαρτώνται από εισαγωγές με στόχο την στήριξη της τοπικής αγοράς και στις εξαγωγές για την οικονομική ανάπτυξη τους.
- Παρουσιάζουν μικρή εξαγωγική βάση με προσανατολισμό κυρίως στα αγροτικά προϊόντα.
- Κύρια πηγή εισροών στην κυβέρνηση αποτελεί η φορολόγηση των εξαγωγών.
- Εξαιρετικά υψηλός βαθμός οικονομικής και επιχειρηματικής μεταβλητότητας και αστάθειας, λόγω χρηματοδοτικών περιορισμών, καθώς και καιρικών συνθηκών που επικρατούν στις περιοχές αυτές.

Σημαντικά συμπεράσματα αν αναλύσει κανείς τις εμπορικές ροές ανά χώρα και προϊόν είναι ότι:

- Υπάρχει μικρό έλλειμμα στο ισοζύγιο με τις ΑΚΕ, διότι αφ' ενός οι μονομερείς δασμολογικοί αφοπλισμοί αυξάνουν τις εισαγωγές, και αφ' εταίρου και ίσως οι σημαντικότερες εισαγωγές είναι αυτές του πετρελαίου από την Νιγηρία.
- Το 60% των εισαγωγών συγκεντρώνεται σε 10 προϊόντα.
- Διαχρονικά υπάρχει εμβάθυνση των σχέσεων και παρά τον μονομερή αφοπλισμό αυξάνονται τόσο οι εισαγωγές, όσο και οι εξαγωγές σε απόλυτα μεγέθη, αν και σταθεροποιούνται/φθίνουν τα τελευταία χρόνια.
- Οι εμπορικές σχέσεις επηρεάζονται ακόμα από το αποικιοκρατικό τους παρελθόν.
- Υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση του μέσου ρυθμού μεγέθυνσης μεταξύ Νοτίως της Σαχάρας Αφρικής, που τα τελευταία 30 χρόνια έχει ρυθμούς ανάπτυξης 0,4% και των υπόλοιπων αναπτυσσόμενων χωρών (2,4%)
- Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες στηρίζουν τις εξαγωγές τους προς την Ε.Ε. κυρίως σε ένα ή δύο προϊόντα, τα οποία είναι ορυκτός πλούτος ή αγροτικές πρώτες ύλες. Το σύνολο των εξαγωγών αυτών των χωρών συγκεντρώνεται σε ένα ή δύο προϊόντα ανά χώρα. Είναι χώρες με αγροτικές μονοκαλλιέργειες, κάτι που τις

καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτες στην ζήτηση αλλά και στις καιρικές συνθήκες. Είναι πιθανές αυξομειώσεις έως και 100% στις τιμές αυτών των εμπορευμάτων.

Πίνακας 5.21: Εμπόριο ΕΕ-28 με τις χώρες ΑΚΕ

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών ανά εταίρο (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών ανά εταίρο (%)
2002	-4.938	42.418	4,8	47.356	5,1
2004	-1.901	44.160	4,7	46.061	4,5
2006	-5.798	56.032	4,9	61.830	4,5
2008	-10.136	68.636	5,2	78.772	5,0
2010	2.243	69.575	5,1	67.332	4,4
2011	-8.543	82.192	5,3	90.735	5,2
2012	-12.652	86.759	5,2	99.412	5,5
2013	-6.352	85.772	4,9	92.125	5,5
2014	-5.391	85.569	5,0	90.961	5,4

Πηγή: Eurostat, 2015.

Το γεγονός ότι η ΕΕ θα προσπαθήσει να εφαρμόσει μια σειρά από πολιτικές ανάπτυξης στις χώρες της ΑΚΕ, σε νέους τομείς ενδιαφέροντος (περιβάλλον και κοινωνική «εναρμόνιση» και προσαρμογή) σύμφωνα με τα πρότυπα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) έχει οδηγήσει μια σειρά οικονομικών και κοινωνικών αναλυτών στην διατύπωση σκέψεων, κατά πόσο οι πολιτικές αυτές που θα εφαρμόσει η ΕΕ θα είναι συμβατές με τους κανόνες που θέτει ο ΠΟΕ, εναρμονισμένες με τις διαπραγματεύσεις του γύρου συνομιλιών της Ουρουγουάης (GATT), καθώς επίσης και κατά πόσο πολιτικές δίκαιου εμπορίου ή απελευθέρωσης των εμπορικών συναλλαγών δεν θα αποβούν επιλεκτικά σχεδιασμένες για τις χώρες της ΑΚΕ, έχοντας σαν αποτέλεσμα επιλεκτική ή και προστατευτική διαχείριση ορισμένων κρατών μελών από πλευράς της ΕΕ. Ήδη από την υπογραφή της πρώτης συνθήκης της Λομέ το 1975 είχε ξεκινήσει μια σύγκρουση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του ΠΟΕ, καθώς η συνθήκη, σύμφωνα με τα πρότυπα εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών που θέτει ο ΠΟΕ, ήταν υποκειμενική προωθώντας την επιλεκτική χρηματοδότηση και διάκριση μεταξύ των χωρών της ΑΚΕ, καθώς οι φτωχότερες χώρες λάμβαναν την μικρότερη οικονομική βοήθεια. Το κύριο επιχείρημα του ΠΟΕ είναι το γεγονός ότι στα 25 χρόνια που διήρκεσε η συνθήκη της Λομέ (1975-2000, με συνολικά 5 φάσεις (Lomé I, Lomé II, Lomé III, Lomé IV_(a) και Lomé IV_(b)) δεν προσέφερε ουσιαστική εμπορική ανάκαμψη των χωρών της ΑΚΕ, καθώς το εμπορικό μερίδιο τους στην Ευρώπη υποχώρησε, παραμένοντας σε χαμηλά επίπεδα.

Όσον αφορά τις νέες πολιτικές ανάπτυξης, το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν διαχωρίζει ποιοι από τους κανόνες είναι ήδη συμβατοί με τον ΠΟΕ, καθώς και ποιοι χρειάζονται αναθεώρηση, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι εμπορικές διακρίσεις και προτιμήσεις πιθανόν να συνεχίσουν να υφίστανται στο πλαίσιο της επιλεκτικά εφαρμοσμένης αμοιβαιότητας των εμπορικών συμφωνιών με τις χώρες της ΑΚΕ. Κατά αυτό τον τρόπο, πρέπει η ΕΕ σε συνεργασία με τις χώρες της ΑΚΕ να προσαρμόσει μέσω του ΠΟΕ την εφαρμογή μη αμοιβαίων εμπορικών συμφωνιών υπό συγκεκριμένους όρους και με άλλες αναπτυσσόμενες και ανεπτυγμένες χώρες, δίνοντας έτσι χρόνο στις χώρες της ΑΚΕ να αναδομήσουν και να αναπτύξουν το οικονομικό τους σύστημα.

Επίσης, το Γενικευμένο Σύστημα Προτιμήσεων (Generalized System of Preferences – GSP) δίνει μεγαλύτερη οικονομική βαρύτητα στις ανεπτυγμένες χώρες της ΑΚΕ παρά στις αναπτυσσόμενες. Το παραπάνω σύστημα προτιμήσεων είναι συμβατό (σαν σύνολο) με τις αρχές του ΠΟΕ, αλλά το γεγονός ότι υποδιαιρεί το σύνολο των κρατών της ΑΚΕ σε δυο υποσύνολα, με διαφορετική αντιμετώπιση έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του ΠΟΕ περί εμπορικών διακρίσεων. Σε αυτή την περίπτωση έχει διατυπωθεί η πρόταση το ΓΣΠ να υπόκεινται στον ΠΟΕ είτε να δημιουργηθεί ένα αμοιβαίο σύμφωνο Δίκαιου Εμπορίου (Fair Trade Agreement), το οποίο δεν θα διαχωρίζει έμμεσα τις χώρες της ΑΚΕ σε υποομάδες, αλλά σε σύνολα περιφερειών, είτε η υπογραφή του παραπάνω συμφώνου με κάθε χώρα της ΑΚΕ, σύμφωνα με τις εγχώριες οικονομικές και εμπορικές συνθήκες που επικρατούν.

5.7.4 Λοιπές αναπτυσσόμενες χώρες

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υπογράψει διμερείς συμφωνίες συνεργασίας με πάρα πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά καμία από αυτές δεν έχει τη βαρύτητα που έχουν αυτές που περιγράφονται παραπάνω. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται και αναπτυξιακή ή τεχνική βοήθεια σε αυτές τις χώρες.

Σημαντικός εμπορικός εταίρος είναι οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες με την ΕΕ που αυξάνουν σταθερά τις εισαγωγές τους ενώ οι εισαγωγές της ίδιας της ΕΕ αυξομειώνονται ανάλογα με την τιμή του πετρελαίου. Το έντονα ελλειμματικό ισοζύγιο την περίοδο της υψηλής τιμής είχε ως αποτέλεσμα να στρέφεται η προσπάθεια της ερευνητικής και περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ προς την υποκατάσταση των υδρογονανθράκων από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Πίνακας 5.22: Εμπόριο ΕΕ-28 με τις χώρες του ΟΠΕΚ

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς χώρες του ΟΠΕΚ (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από χώρες του ΟΠΕΚ (%)
2002	5.320	66.506	7,5	61.185	6,5
2004	628	74.870	7,9	74.242	7,2
2006	-32.968	92.337	8,0	125.305	9,2
2008	-35.539	121.193	9,3	156.732	9,9
2010	-11.087	118.938	8,8	130.025	8,5
2011	-32.307	126.384	8,1	158.691	9,2
2012	-46.536	143.790	8,5	190.326	10,6
2013	-9.582	155.742	9,0	165.324	9,8
2014	7.331	155.507	9,1	148.177	8,8

Πηγή: Eurostat, 2015.

Το εμπόριο με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής αυξάνεται σταδιακά αλλά παραμένει σχετικά περιορισμένο. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι χώρες της Λατινικής Αμερικής για την Ισπανία και την Πορτογαλία.

Πίνακας 5.23: Εμπόριο ΕΕ-28 με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς τις χώρες της Λα- τινικής Αμερικής (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από τις χώρες της Λα- τινικής Αμερικής (%)
2002	-898	50.532	5,7	51.429	5,5
2004	-10.058	47.975	5,1	58.033	5,6
2006	-17.193	63.238	5,5	80.431	5,9
2008	-18.228	79.739	6,1	97.966	6,2
2010	-6.145	86.987	6,4	93.132	6,1
2011	-11.143	99.254	6,4	110.397	6,4
2012	4.360	113.703	6,8	109.343	6,1
2013	16.662	114.493	6,6	97.831	5,8
2014	12.472	107.815	6,3	95.344	5,7

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.8 Σχέσεις με ιδιαίτερη σημασία τον 21^ο αιώνα

Στα τέλη του 20^{ου} και αρχές του 21^{ου} αιώνα έγιναν μεγάλες ανακατατάξεις στη διεθνή οικονομική σκηνή. Ιδιαίτερη σημασία απέκτησαν τέσσερις μεγάλες χώρες που λόγω του μεγέθους της αγοράς τους παίζουν έναν όλο και σημαντικότερο ρόλο στις διεθνείς σχέσεις. Οι χώρες αυτές είναι γνωστές ως BRICs (Brazil, Russia, India, China). Οι τρεις τελευταίες είναι σημαντικότερες για την Ε.Ε. Εκτός από τις BRICs σε άνοδο βρίσκεται ένα νέο κύμα χωρών, όπως Ινδονησία, Φιλιππίνες, Νότιος Αφρική κλπ που αυξάνει τον ρόλο τους στο διεθνές εμπόριο και τις επενδύσεις, χωρίς ωστόσο να έχει αποκτήσει ιδιαίτερα σημαίνοντα ρόλο για την ΕΕ.

5.8.1 Βραζιλία

Οι εμπορικές ροές με τη Βραζιλία είναι περιορισμένες και η χώρα δεν παίζει κάποιο ιδιαίτερο ρόλο για την ΕΕ. Η σχετικές δυσκολίες στην οικονομία της μετά την κρίση του 2008 μάλιστα έχουν μειώσει και τις προοπτικές της. Ωστόσο είναι μια χώρα που είναι σημαντικός εταίρος της Πορτογαλίας, της οποίας ήταν πρώην αποικία.

Πίνακας 5.24: Εμπόριο ΕΕ-28 με τη Βραζιλία

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς τη Βραζιλία (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από τη Βραζιλία (%)
2002	-2.714	15.739	1,8	18.453	2,0
2004	-7.647	14.166	1,5	21.814	2,1
2006	-9.605	17.696	1,5	27.302	2,0
2008	-9.722	26.307	2,0	36.029	2,3
2010	-1.878	31.478	2,3	33.356	2,2
2011	-3.322	35.774	2,3	39.096	2,3
2012	2.254	39.682	2,4	37.427	2,1
2013	6.780	39.884	2,3	33.104	2,0
2014	5.796	36.925	2,2	31.129	1,9

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.8.2 Ρωσία

Η Ρωσία, λόγω γεωγραφικής θέσης, πολιτικής επιρροής και πλούσιου υπεδάφους, έχει μια ιδιαίτερη θέση στις οικονομικές σχέσεις της με την Ε.Ε. Θεωρείται μάλιστα ότι σε κάποιο μακρινό χρονικό ορίζοντα θα μπορούσε να γίνει πλήρες κράτος μέλος ενδυναμώνοντας σημαντικά την πολιτική και οικονομική ισχύ της Ε.Ε. Ωστόσο, προς το παρόν δεν υπάρχει κάποια τέτοια προοπτική. Αντίθετα, μετά την ουκρανική κρίση και το αντίστοιχο εμπάργκο οι σχέσεις έχουν μπει σε μια ιδιαίτερα δύσκολη φάση.

Η Ρωσία είναι μια τυπική περίπτωση χώρας όπου τα οικονομικά και πολιτικά θέματα εμπλέκονται σημαντικά μεταξύ τους. Από τη μια μεριά συζητούνται σχέδια ζώνης ελευθέρου εμπορίου και γίνονται διαπραγματεύσεις για μια ευρύτερη οικονομική συμφωνία συνεργασίας, ενώ από την άλλη παγώνουν οι σχέσεις όταν δημιουργούνται πολιτικές εντάσεις (π.χ. πόλεμος Τσετσενίας, εισβολή στην Οσετία και Απχαζία, πόλεμος στην Ουκρανία). Χώρες όπως η Φιλανδία με παραδοσιακά στενές σχέσεις με τη Ρωσία είναι υπέρ μιας προοπτικής σημαντικής και ουσιαστικής συνεργασίας.

Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην ενεργειακή συνεργασία Ε.Ε. Ρωσίας. Η εισαγωγή φυσικού αερίου από τη Ρωσία οδηγεί σε σταθερό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου με τη χώρα αυτή και μια σχετική αμοιβαία εξάρτηση, ενεργειακή εκ μέρους της ΕΕ και συναλλαγματική εκ μέρους της Ρωσίας.

Πίνακας 5.25: Εμπόριο ΕΕ-28 με τη Ρωσία

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς τη Ρωσία (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από τη Ρωσία (%)
2002	-30.740	34.509	3,9	85.713	7,0
2004	-38.798	46.123	4,9	100.279	8,3
2006	-70.292	72.399	6,3	140.980	10,5
2008	-75.476	104.970	8,0	166.754	11,4
2010	-75.767	86.308	6,4	148.198	10,6
2011	-92.740	108.587	7,0	149.529	11,6
2012	-91.677	123.442	7,3	173.282	12,0
2013	-87.516	119.451	6,9	166.316	12,3
2014	-78.512	103.296	6,1	160.735	10,8

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.8.3 Κίνα

Το βασικό χαρακτηριστικό της Κίνας τα τελευταία χρόνια είναι οι ταχύτατοι ρυθμοί μεγέθυνσης της (σταθερά κοντά στο 10% ετησίως μέχρι πρόσφατα) που, σε συνδυασμό με τον μεγάλο πληθυσμό της, την καθιστούν ιδιαίτερα επιθετικό εξαγωγέα, αλλά και ιδιαίτερα ελκυστική για άμεσες ξένες επενδύσεις. Η Κίνα έχει ξεπεράσει σε συνολικό ΑΕΠ το Ηνωμένο Βασίλειο και αναμένεται να ξεπεράσει και τις ΗΠΑ σε μερικά χρόνια.

Οι Ευρω-κινεζικές σχέσεις αυξάνονται ραγδαία τόσο από πλευράς εμπορίου, όσο και από πλευράς επενδύσεων. Βασικός μοχλός είναι τα κίνητρα για ιδιωτικές επιχειρήσεις να επενδύσουν στην Κίνα, αλλά και οι χαμηλές τιμές των κινεζικών εισαγωγών. Η ταχύτατη επιδείνωση του ισοζυγίου είναι εμφανής στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5.26: Εμπόριο ΕΕ-28 με την Κίνα

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς την Κίνα (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από την Κίνα (%)
2002	-55.317	35.102	4,0	90.419	9,6
2004	-80.821	48.382	5,1	129.203	12,6
2006	-132.121	63.696	5,5	195.816	14,3
2008	-170.802	78.301	6,0	249.102	15,7
2010	-170.145	113.454	8,4	283.598	18,5
2011	-158.420	136.415	8,8	294.835	17,1
2012	-147.831	144.206	8,6	292.038	16,3
2013	-131.939	148.154	8,5	280.092	16,6
2014	-137.714	164.733	9,7	302.447	18,0

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.8.4 Ινδίες

Με τις Ινδίες υπάρχει ευρείας βάσης συμφωνία για την προώθηση του διμερούς εμπορίου και των επενδύσεων. Παρόλα αυτά οι εξαγωγές και εισαγωγές παραμένουν σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο από αυτό της Κίνας αλλά η όλο και εντονότερη παρουσία των Ινδιών στη διεθνή σκηνή οδήγησε το ισοζύγιο της χώρας με την ΕΕ από ελλειμματικό σε πλεονασματικό. Αντίστοιχα αυξάνονται και οι επενδύσεις μεγάλων Ινδικών διεθνικών επιχειρήσεων στην ΕΕ, με κυριότερη περίπτωση μεγάλη εξαγορά της ευρωπαϊκής χαλυβουργίας.

Πίνακας 5.27: Εμπόριο ΕΕ-28 με την Ινδία

	Εμπορικό ισοζύγιο (εκ. Ευρώ)	Εξαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εξαγωγών προς την Ινδία (%)	Εισαγωγές (εκ. Ευρώ)	Μερίδιο εισαγωγών από την Ινδία (%)
2002	620	14.332	1,6	13.712	1,5
2004	747	17.155	1,8	16.408	1,6
2006	1.604	24.241	2,1	22.637	1,7
2008	1.724	31.356	2,4	29.632	1,9
2010	1.489	34.891	2,6	33.402	2,2
2011	545	40.582	2,6	40.038	2,3
2012	1.096	38.543	2,3	37.447	2,1
2013	-1.019	35.823	2,1	36.842	2,2
2014	-1.593	35.455	2,1	37.047	2,2

Πηγή: Eurostat, 2015.

5.9 Προγράμματα χρηματοδοτικής βοήθειας

Οι συμφωνίες με τις αναπτυσσόμενες χώρες, εκτός από την εμπορική συνεργασία περιλαμβάνουν και αναπτυξιακή βοήθεια, η οποία επιβαρύνει τον κοινοτικό προϋπολογισμό και εν μέρει συντονίζει τους προϋπολογισμούς των κρατών-μελών. Το 2005 λόγω της αναθεώρησης των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας (MDGs) από τα Ενωμένα Έθνη, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να αυξήσει την βοήθεια της ΕΕ σύμφωνα με τις συστάσεις των Ενωμένων Εθνών. Η ΕΕ υποσχέθηκε να αυξήσει τον προϋπολογισμό για την βοήθεια με σκοπό να πετύχει τον στόχο των 0,7% του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος κατά το 2015, με ενδιάμεσο συλλογικό στόχο των 0,56% κατά το 2010.

Η χρηματοδοτική βοήθεια είναι 5-6% του κοινοτικού προϋπολογισμού και κατανέμεται σε διαφορετικά ταμεία. Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντονίζει τη χρηματοδοτική βοήθεια των κρατών-μελών εκτός του προγραμματισμένου πολυετούς προϋπολογισμού έτσι ώστε να εξασφαλίζει συνέργειες. Οι κυριότερες κατηγορίες βοήθειας είναι οι κατηγορίες «Ευρώπη ως παγκόσμιος παράγων» και «Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης» (ETA)

Πίνακας 5.28: Χρηματοδοτική βοήθεια ΕΕ από τον προϋπολογισμό για τις προγραμματικές περιόδους 2007-2013 και 2014-2020

	2007-2013	Τελική συμφωνία για τον προϋπολογισμό 2014-2020
Η Ευρώπη ως παγκόσμιος παράγων	58.362	58.704
Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ΕΤΑ)	26.483	26.984
Ταμεία Αλληλεγγύης	7.000	3.500
Όργανα ευελιξίας	1.400	3.297
Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση	3.500	1.050
Κεφάλαια έκτακτης ανάγκης	1.547	1.960
Σύνολο βοήθειας	98.292	95.495

Πηγή: <http://www.euractiv.com/priorities/2014-2020-budget-figures-news-517725>

Από κοινού, η Ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με τα κράτη μέλη της αποτελούν τον μεγαλύτερο χορηγό βοήθειας στον κόσμο. Το 2013 παρείχαν πάνω από το μισό της δημοσίας ενίσχυσης ή της «επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας», όπως ορίζεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Από κοινού, δαπάνησαν 56,5 δισ. ευρώ το 2013 για υποστήριξη χωρών σε όλο τον κόσμο στον αγώνα τους κατά της φτώχειας¹¹.

Οι κυριότερες δαπάνες της ίδιας της Κοινότητας αφορούν στον παγκόσμιο ρόλο της, ένα ταμείο από όπου χρηματοδοτούνται όλες οι δαπάνες για την εμπορική και αναπτυξιακή βοήθεια, με μεγαλύτερο δικαιούχο τις Μεσογειακές χώρες και στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ΕΤΑ), που αποτελεί το κύριο μέσο παροχής κοινοτικής βοήθειας υπέρ της συνεργασίας για την ανάπτυξη των κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (ΑΚΕ).

Το μεγαλύτερο μέρος της αναπτυξιακής βοήθειας πηγαίνει παραδοσιακά για κοινωνικές δομές και υπηρεσίες αλλά διαχρονικά αυξάνονται οι πιστώσεις για οικονομικές υποδομές και υπηρεσίες και προς τους τομείς παραγωγής.

¹¹ <https://europa.eu/eyd2015/el/content/eu-development-aid>

Πίνακας 5.29: Σύνολο επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας θεσμών της ΕΕ (εκατομύρια δολάρια ΗΠΑ σε τρέχουσες τιμές)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
I. Κοινωνικές Υποδομές & Υπηρεσίες	4.568	4.636	5.418	5.248	5.415	5.413	6.638	7.086	7.582
II. Οικονομικές Υποδομές & Υπηρεσίες	1.941	1.662	1.881	2.548	1.644	1.395	4.843	7.788	7.953
III. Τομείς παραγωγής	708	1.557	1.126	1.204	2.551	1.592	2.876	3.493	2.189
IV. Πολυτομεακοί τομείς	622	1.329	1.367	1.431	2.237	1.866	2.614	2.292	2.975
V. Συνολικός τομέας (I + II + III + IV)	7.839	9.185	9.793	10.431	11.847	10.266	16.970	20.659	20.698
VI. Ενίσχυση των εμπορευμάτων / Γενική Προγραμματισμένη Βοήθεια	1.584	861	1.251	3.631	1.876	1.035	302	1.282	1.324
VII. Δράση σχετικά με χρέος			31	94	18	3		20	
VIII. Ανθρωπιστική βοήθεια	1.266	1.630	1.481	1.513	1.605	1.652	1.784	1.909	2.066
IX. Απροσδιόριστα	666	858	800	1.110	777	719	1.149	808	919
Σύνολο (V + VI + VII + VIII + IX)	11.355	12.534	13.357	16.780	16.123	13.676	20.205	24.677	25.007

Πηγή: ΟΟΣΑ, 2015, "Aid (ODA) by sector and donor".

5.10 Αξιολόγηση

Η Ε.Ε. αποτελεί πολύ ανοικτή οικονομία και τον πιο σημαντικό εμπορικό εταίρο παγκοσμίως. Είναι μία αγορά 508.000.000 κατοίκων. Ως βασική φιλοσοφία η Ε.Ε. προωθεί την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου (αν και στην πράξη αυτό πολλές φορές αναιρείται, ιδιαίτερα στην περίπτωση της ΚΑΠ). Οι σχέσεις με τις αναπτυγμένες χώρες χωρίζονται σε αυτές με τις ευρωπαϊκές χώρες μη-μέλη, με τις οποίες έχει δημιουργηθεί ο Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος (ΕΟΧ) και στις σχέσεις με ΗΠΑ και Ιαπωνία

που είναι σημαντικές και έχουν μορφή ανταγωνισμού και συνεργασίας. Με άλλες αναπτυγμένες χώρες (Αυστραλία, Καναδάς, Κορέα) οι σχέσεις είναι περιορισμένες. Οι σχέσεις με αναπτυσσόμενες οικονομίες διέπονται από πολιτικές που προτείνει η UNCTAD: χαμηλή προστασία, αναπτυξιακή βοήθεια και ΑΞΕ. Εξάγονται προϊόντα έντασης τεχνολογίας και κεφαλαίου, ενώ εισάγονται προϊόντα έντασης εργασίας και πρώτες ύλες. Οι αναπτυσσόμενες χώρες, με εξαίρεση τις Μεσογειακές, έχουν ένα περιορισμένο ειδικό βάρος για τις εμπορικές ροές της Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή πολιτική εξωτερικού εμπορίου και οικονομικών σχέσεων στην παγκόσμια οικονομία είναι ένα θέμα στο οποίο εμπλέκονται οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα εκ μέρους της ΕΕ και των εταίρων της σε κάθε περίπτωση. Έτσι, παρά την σαφή τοποθέτηση της Ένωσης ότι προωθεί με κάθε μέσο τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου με στόχο τη διεθνή ευημερία και την υποστήριξη των αναπτυσσομένων χωρών, υπάρχουν σαφείς επιφυλάξεις για το κατά πόσο αυτό ισχύει πρακτικά, και σίγουρα όχι σε κάθε περίπτωση. Η ΕΕ τελικά είναι τοποτηρητής των εσωτερικών της συμφερόντων και όχι αυτών των εταίρων της. Συγκεκριμένες αναλύσεις οδηγούν σε τέτοια συμπεράσματα, όπως φαίνεται πιο κάτω από την ανάλυση ανά γεωγραφική περιφέρεια.

Στο εσωτερικό της ΕΕ το γεγονός ότι η υπερεθνική αρμοδιότητα σημαίνει κοινή εκπροσώπηση στον ΠΟΕ και τις διμερείς συμφωνίες δε σημαίνει ότι υπάρχει συμφωνία η συνοχή μεταξύ των κρατών-μελών, εφόσον κάθε κυβέρνηση αξιολογεί διαφορετικά τα κέρδη και τις απώλειες της από μια συμφωνία. Χώρες εισαγωγείς προτιμούν την απόλυτη φιλελευθεροποίηση, ενώ χώρες παραγωγού διεκδικούν κάποια μορφή κοινοτική προστασία ή αλληλεγγύη. Ούτε οι κοινωνικοί εταίροι έχουν ταυτόσημες απόψεις. Ομάδες πίεσης παραγωγών ή καταναλωτών, στο εσωτερικό μιας χώρας ή με κοινές αποφάσεις σε πανευρωπαϊκό επίπεδο έχουν διαφορετικά συμφέροντα και ασκούν πιέσεις μέσω των θεσμοθετημένων οργάνων εκπροσώπησης τους (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Επιτροπή των Περιφερειών ή οργανωμένες ομάδες συμφερόντων) για να πετύχουν τον στόχο τους.

Αυτές οι διαφορές οδηγούν ενίοτε σε μια αναποτελεσματική συνισταμένη στις διεθνείς διαπραγματεύσεις (Conceição-Heldt & Meunier, 2014) και επηρεάζουν ακόμα και τον τρόπο καταγραφής των διεθνών συναλλαγών (Tavares, 2005). Συγκεκριμένες εκτιμήσεις αναφέρουν ότι λόγω της αναποτελεσματικής διαδικασίας αποφάσεων και του συγκερασμού απόψεων τα αποτελέσματα δεν είναι άριστα και ο Ευρωπαϊκός προστατευτισμός, που στην πραγματικότητα είναι ψηλότερος από ότι πρεσβεύει η ρητορική της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου της ΕΕ, στοιχίζει 2-3% του ΑΕΠ (Patrick Minfird, 2006). Εξάλλου η ΕΕ προστατεύει τα δικά της συμφέροντα σε κάθε περίπτωση, όπως φαίνεται εν μέρει και από την πολιτική με τις γειτονικές της χώρες (Browning & Christou 2010).

Με καθαρά ποσοτικούς όρους η πολιτική της ΕΕ έχει οδηγήσει σε αύξηση του εμπορίου με τους εταίρους της, αν και η αύξηση αυτή είναι χαμηλότερη από την

αντίστοιχη σε διεθνή μεγέθη με αποτέλεσμα να χάνει σταθερά ποσοστά στο διεθνές εμπόριο. Ωστόσο, αυτό οφείλεται στην άνοδο άλλων χωρών, που περνούν από καθεστώς αναπτυσσόμενων σε αναπτυγμένες, ενώ οι ίδιες οι εμπορικές ροές της ΕΕ σε απόλυτα μεγέθη αυξάνονται. Με αυτή την έννοια ένα μέρος της αξιολόγησης της εξωτερικής εμπορικής πολιτικής ταυτίζεται με την συνολική αξιολόγηση του ρόλου του διεθνούς εμπορίου. Με γνώμονα την παραδοσιακή τοποθέτηση η αύξηση των ροών αυτή καθ' εαυτή πρέπει να αξιολογηθεί θετικά. Υπάρχει ωστόσο και αντίλογος. Η γενική τοποθέτηση ότι το διεθνές εμπόριο συνεισφέρει σημαντικά στην παγκόσμια ευημερία έχει κατά καιρούς αποδειχθεί εμπειρικά, αλλά δεν είναι ούτε αυτάρχει ούτε γενικά ποσοστικοποιήσιμο. Σύγχρονοι καταξιωμένοι οικονομολόγοι, όπως ο Paul Krugman (2013) και ο Dani Rodrik (1999) υποστηρίζουν ότι υπάρχουν μεν σημαντικά επιχειρήματα για τα κέρδη από τη φιλελευθεροποίηση, αλλά δεν ισχύουν πάντα και είναι λάθος η αύξηση του εμπορίου να θεωρείται αυτοσκοπός. Τα οφέλη είναι μεγάλα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπό όρους (που σχετίζονται με τη σύνθεση της παραγωγής, τους θεσμούς και τα πρότυπα). Αν οι όροι αυτοί δεν ισχύουν μπορεί τα κέρδη να είναι χαμηλότερα από τα αντίστοιχα οφέλη που θα προέκυπταν από μια καλή βιομηχανική πολιτική. Με αυτή τη λογική η θεσμική τοποθέτηση ότι το άνοιγμα του εμπορίου είναι καθ' εαυτό θετικό είναι ανεπαρκής και χρειάζεται μια πιο αναλυτική τοποθέτηση για να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή των οικονομικών σχέσεων της ΕΕ για τη δική τους, αλλά και την παγκόσμια ευημερία.

Σε αυτή τη λογική τα πλεονεκτήματα της αύξησης του εμπορίου με τις *αναπτυσσόμενες χώρες (ΕΟΧ, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κορέα, Καναδάς, Αυστραλία)*, που είναι οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της ΕΕ, είναι σε γενικές γραμμές αμοιβαία επωφελή και γι' αυτό τόσο με τις ΗΠΑ, όσο και με την Ιαπωνία γίνονται προσπάθειες σύσφιξης των σχέσεων, ενώ μελέτες δείχνουν ότι όταν υπάρχουν διαφωνίες, που φτάνουν μέχρι «εμπορικών πολέμων» και καταλήγουν σε διαιτησία στον ΠΟΕ, η αμοιβαία προστασία δεν έχει τελικά οδηγήσει σε αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα (Breuss 2004).

Αναπτυσσόμενες χώρες. Η επίσημη θέση της ΕΕ είναι η σαφή υποστήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών να συμμετάσχουν στο διεθνές εμπόριο με βάση τις αρχές της UNCTAD και των σύγχρονων θεωριών εμπορίου. Ωστόσο, υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία η οποία θεωρεί ότι οι προτιμησιακές συμφωνίες της ΕΕ, αλλά και των ΗΠΑ με τις αναπτυσσόμενες χώρες στην πραγματικότητα υποκρύπτουν έναν νέο-αποικιακό ανταγωνισμό των αναπτυγμένων χωρών, οι οποίες αντί να προωθούν την ανταγωνιστικότητα και τις επενδύσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες τους προσφέρουν δυνατότητες εξαγωγών σε προϊόντα χαμηλής προστιθέμενης αξίας και με αυτόν τον τρόπο περιορίζουν τα κίνητρα για αναβάθμιση της παραγωγής τους (Puig & Ohiocheoga, 2011) με άλλα λόγια η ΕΕ, όπως και οι ΗΠΑ ασκούν αποτελεσματική προστασία στα προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας. Επιπλέον, γίνεται κριτική για

την διαφοροποιημένη αντιμετώπιση των αναπτυσσομένων χωρών ανάλογα με την ιστορική τους προέλευση, επειδή η ΕΕ μέσω της προτιμησιακής πολιτικής προς τις πρώην αποικίες της επηρεάζει αρνητικά τις προοπτικές άλλων αναπτυσσομένων χωρών. Πάντως αυτή η προτιμησιακή σχέση φαίνεται ότι σταδιακά εξαλείφεται (Bartels, 2007). Εξάλλου κατά την άποψη πολλών αναλυτών οι προτιμησιακές συμφωνίες της ΕΕ έχουν αρνητική επιρροή στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις και κατά συνέπεια (σύμφωνα με την φιλελεύθερη προσέγγιση του εμπορίου) αρνητική επιρροή στην παγκόσμια ευημερία (Karacaovali & Limão, 2008).

Γενικά καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες κερδίζουν μερίδια στο διεθνές εμπόριο γίνεται εμφανής η ανάγκη για συνεργασία, η οποία θα βοηθήσει να προωθηθούν οι ΑΞΕ και να γίνουν ρυθμιστικές παρεμβάσεις. Τέτοιας μορφής συνεργασία γίνεται πιο ενδιαφέρουσα από την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου (McGuire, Lindeque, 2010) και απαραίτητη προϋπόθεση για να πετύχει η αναπτυξιακή βοήθεια (Suwa-Eisenmann & Verdier, 2006).

Με αυτή τη λογική δεν μπορούν να εξαχθούν γενικευμένα συμπεράσματα και πρέπει κανείς να αξιολογήσει την κάθε ομάδα συμφωνιών χωριστά.

Μεσογειακές χώρες: Πρακτικά η ΕΕ παίζει ένα σημαντικό ρόλο εμπορικού εταιρου έχοντας όμως σταθερά πλεονασματικό ισοζύγιο και διαδραματίζοντας για τις χώρες αυτές σημαντικότερο ρόλο από ότι οι χώρες της Μεσογείου για την ίδια την ΕΕ. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι οι προσπάθειες που γίνονται στο πλαίσιο της συνεργασίας με τις αναπτυσσόμενες χώρες δίνουν μια ώθηση στην αναπτυξιακή διαδικασία τους και έχει παίξει ένα σημαντικό ρόλο στην κρίση του μεταναστευτικού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015γ). Γενικά και οι οικονομετρικές εκτιμήσεις πριν από την Αραβική Άνοιξη συνέτειναν ότι οι σχέσεις με την ΕΕ είχαν θετικά αποτελέσματα και οδήγησαν σε πρόσθετη αύξηση εξαγωγών (Péridy, 2005). Εκτός από το εμπόριο και τη χρηματοδοτική υποστήριξη η συνεισφορά της συνεργασίας εστιάζει και στο άνοιγμα νέων αναπτυξιακών στόχων, που προωθούνται σε αυτές τις χώρες με μικρά έργα συνεργασίας. Τέτοια παραδείγματα είναι η αξιοποίηση των αποβλήτων και βελτίωση του περιβάλλοντος, θεσμικές παρεμβάσεις, η βελτίωση του ρόλου της γυναίκας κλπ. (EUROMED, 2007) και ο εκδημοκρατισμός (Wetzela, 2011). Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω το πέρασμα από τη συνεργασία με τις Μεσογειακές χώρες στην ευρύτερη συνεργασία με γειτονικές χώρες δεν έχει τα ίδια αποτελέσματα.

Χώρες ΑΚΕ και καθεστώς Γενικευμένων Προτιμήσεων. Η επίσημη θέση είναι ότι πρόκειται για ένα υπόδειγμα σχέσεων Βορρά Νότου (Crawford, 1996), αλλά εμπειρικές ακαδημαϊκές αναλύσεις αμφισβητούν το όφελος των ίδιων των χωρών ΑΚΕ (Evensel, 2009). Ιδιαίτερα η κριτική θεωρεί ότι αντί για μονομερείς εμπορικές παραχωρήσεις η Ευρώπη θα έπρεπε να στραφεί πολύ πιο έντονα στη βοήθεια των αναπτυσσομένων χωρών για ενδογενή ανάπτυξη (Defraigne, 2005). Ειδικά σε ότι αφορά τις χώρες ΑΚΕ υπάρχει έντονη κριτική ότι η βοήθεια που δίνεται από την Ε.Ε. γί-

νεται με βάση τα συμφέροντα των κρατών μελών και όχι των χωρών ΑΚΕ, πράγμα που συμφωνεί και με τα συμπεράσματα για το καθεστώς γενικευμένων προτιμήσεων (Zhou & Cuyvers, 2012). Παρά τις κάποιες προσπάθειες στο σύνολο των αναπτυσσομένων χωρών δεν παρατηρείται καμία ριζική μεταβολή παρά τις πέντε δεκαετίες αναπτυξιακής συνεργασίας με την ΕΕ. Βέβαια πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του ότι τα μέσα είναι πολύ περιορισμένα και η ιδιωτική πρωτοβουλία απρόθυμη αν ανταποκριθεί στα κίνητρα για βιομηχανική συνεργασία, όσο υπάρχει ανασφάλεια και έλλειψη υποδομών στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Δυτικά Βαλκάνια: Οι Δυτικές Βαλκανικές χώρες εξαρτώνται εμπορικά σε πολύ μεγάλο βαθμό από το εμπόριο με την ΕΕ (70-90% του συνολικού τους εμπορίου), οπότε η δημιουργία εμπορίου και ο κίνδυνος εκτροπής είναι περιορισμένοι (Herderschee & Qiao, 2007)

BRICs: Η οικονομική συνεργασία με τις ταχύτατα μεγεθυνόμενες χώρες έχει αυξήσει την ευημερία τους και τους δίνει τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν ευρύτερες συμφωνίες. Σε ότι αφορά την **Κίνα**, η ταχύτατη άνοδος των κινεζικών εξαγωγών και το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο οδηγούν στο συμπέρασμα ότι χρειάζεται μια ευρύτερη πολιτική και οικονομική συμφωνία για να αυξηθεί το κέρδος της Ευρώπης από τις Ευρω-κινεζικές συναλλαγές (Glen & Murgu, 2007). Η απελευθέρωση του εμπορίου με την ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ και η εκβιομηχάνιση της κινεζικής οικονομίας επιτάχυναν τις εμπορικές σχέσεις σε όλο το φάσμα της παγκόσμιας οικονομίας και ειδικότερα στην περίπτωση της Ευρώπης. Η σχέση με την Κίνα θα είναι προσδιοριστική τις επόμενες δεκαετίες και όπως και με τις ΗΠΑ θα επηρεάζεται όλο και περισσότερο από ΑΞΕ και πολιτική επιρροή. Είναι πολύ νωρίς για να αξιολογήσει κανείς τις επιπτώσεις από τις σχέσεις Ε.Ε. και Κίνας, που θα εξαρτηθούν στο μέλλον από μια σειρά οικονομικών παραμέτρων, όπως η χρήση των δημοσίων κεφαλαίων (sovereign funds) και ιδιωτικών επενδύσεων από την Κίνα στην Ευρώπη, η αύξηση του κόστους εργασίας και η αναβάθμιση της παραγωγής στην Κίνα κλπ. Επίσης ένα από τα βασικά θέματα για την αξιολόγηση της επιρροής της ανόδου της Κίνας για την Ε.Ε. αποτελεί και η ενδεχόμενη ιδιαίτερα στενή συνεργασία της Κίνας με την Ιαπωνία στο μέλλον (εμπορική, οικονομική και ενδεχόμενα και νομισματική προωθώντας τη δημιουργία μιας περιφερειακής νομισματικής ένωσης, (Financial Times 30/8/2006)).

Όπως και με την Κίνα, έτσι και με τις **Ινδίες**, μεγαλύτερα οφέλη αναμένονται από ένα σύμφωνο ευρύτερης συνεργασίας και όχι από την απλή αύξηση του εμπορίου (Holmes & Shingal, 2009). Οι υπεργολαβίες (off shoring) που δίνουν μεγάλες πολυεθνικές σε Ινδικές εταιρείες έχουν δημιουργήσει ήδη μεγάλη πίεση στην αγορά εργασίας των ΗΠΑ και της Ε.Ε. και έχουν επίπτωση στην οργάνωση της πολιτικής ανταγωνιστικότητας και των δύο χωρών (Κεφ. 6). Οι εμπορικές ροές από και προς τη **Ρωσία** είναι μάλλον χαμηλότερες από ότι θα ανέμενε κανείς με βάση το μέγεθος,

το αναπτυξιακό επίπεδο και τη γεωγραφική θέση της χώρας. Ωστόσο, οι αυξομειώσεις εμφανίζουν άμεση συσχέτιση με πολιτικά θέματα. Μεγάλες χώρες όπως η Βραζιλία και η Ινδονησία παραμένουν οριακοί εμπορικοί εταίροι λόγω του συνδυασμού του αναπτυξιακού τους επιπέδου και της γεωγραφικής τους θέσης.

6. Κοινή Γεωργική Πολιτική ΚΓΠ

6.1 Εισαγωγή

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ) αναφέρεται συχνά και ως Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), ωστόσο ο σωστός όρος είναι ΚΓΠ, διότι αρχικά αφορούσε μόνο στις ρυθμιστικές παρεμβάσεις στη γεωργία και όχι σε όλο τον αγροτικό πληθυσμό.¹² Είναι χρονικά η πρώτη υπερεθνική οικονομική πολιτική, η οποία είχε θεσπιστεί ήδη από το 1958 και περιλαμβάνεται στο πρωτογενές δίκαιο στη Συνθήκη της Ρώμης, μετά από ιδιαίτερη επιμονή της Γαλλίας που ήταν η χώρα με τη μεγαλύτερη αγροτική παραγωγή εκείνη την εποχή.

Σε αντίθεση με τον ακρογωνιαίο λίθο της τελωνειακής ένωσης, που ήταν η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου των βιομηχανικών προϊόντων και στηρίχτηκε στην ανταγωνιστικότητα των ιδρυτικών κρατών-μελών, οπότε δεν υπήρχε ανάγκη προστατευτισμού προς στις μη κοινοτικές χώρες, η αγροτική παραγωγή στην ΕΟΚ είχε πρόβλημα ανταγωνισμού τόσο με τη Νότιο Ευρώπη όσο και με τις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου το κόστος παραγωγής ήταν ιδιαίτερα χαμηλό. Το ενδιαφέρον της Γαλλίας ήταν να εξασφαλίσει ευνοϊκή πρόσβαση των αγροτικών της προϊόντων στην ευρωπαϊκή αγορά και να εκτοπίσει τους μη κοινοτικούς εξαγωγείς που είχαν χαμηλότερες τιμές. Αλλά για να εξασφαλιστεί η απορρόφηση των ευρωπαϊκών αγροτικών προϊόντων έπρεπε να θεσπιστούν κανόνες προστασίας.

¹² Ένας ορισμός του αγροτικού χώρου τον ορίζει ως το χώρο που βρίσκεται έξω από την πόλη, και αγροτική κοινωνία τον πληθυσμό που διαβιεί σ' αυτό το χώρο και έχει ως κύρια ασχολία τη γεωργία. Ωστόσο, έχουν συμβεί, ιδιαίτερα τον τελευταίο αιώνα, πολλές αλλαγές στον αγροτικό χώρο, που αναμορφώνουν τον ορισμό αυτό. Δεδομένου ότι η κύρια (και μέχρι πρότινος σχεδόν η αποκλειστική) απασχόληση του αγροτικού πληθυσμού είναι η γεωργία (ευρύτερα ο πρωτογενής τομέας), ο αγροτικός χώρος στη συνείδηση της ελληνικής, τουλάχιστο, κοινωνίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη γεωργία. Σήμερα όμως, ο αγροτικός χώρος δεν κατοικείται μόνο από ανθρώπους που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα. Κατοικείται και από ανθρώπους που απασχολούνται παράλληλα ή και αποκλειστικά στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, δεδομένου ότι αυτοί οι τομείς δεν περιορίζονται πλέον στα αστικά κέντρα. (Τμήμα Τεχνολόγων Γεωπόνων, ΑΤΕΙ Θεσσαλίας, Σημειώσεις μαθήματος «Αγροτική Κοινωνιολογία», σελ. 9. <http://bit.ly/1PBTOQG>)

Με αυτό το σκεπτικό η προσέγγιση της ΚΓΠ ήταν αυστηρά υπερεθνική χωρίς εθνικές δικαιοδοσίες και με επιβάρυνση μόνο του κοινοτικού προϋπολογισμού. Στην ουσία, εκτός από την Τελωνιακή Ένωση, ήταν η μόνη υπερεθνική πολιτική που αιτιολογούσε και την ονομασία της ΕΟΚ ως «Οικονομικής Κοινότητας». Η ΚΓΠ υπήρξε εξαιρετικά παρεμβατική και προστατευτική στις πρώτες δεκαετίες. Τα διεθνή δεδομένα στην αγροτική παραγωγή όμως άλλαξαν ριζικά αργότερα και η μορφή της ΚΓΠ ήταν αναγκαίο να προσαρμοστεί: η αύξηση της παραγωγικότητας οδήγησε σε συρρίκνωση του αγροτικού πληθυσμού και οι αλλαγές στις χώρες του τρίτου κόσμου σε συνδυασμό με την υψηλή ανταγωνιστικότητα των αναπτυγμένων χωρών (ΗΠΑ, Αυστραλία, Καναδάς) δημιούργησαν ιδιαίτερες πιέσεις για μείωση του κοινοτικού προστατευτισμού και απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων. Παρόλα αυτά, και παρά το ότι μετά από 50 χρόνια ο γεωργικός τομέας συρρικνώθηκε σε όρους συνεισφοράς στο ΑΕΠ και την απασχόληση, η προστασία δεν καταργήθηκε αλλά τροποποιήθηκε. Ο τομέας παραμένει στρατηγικής σημασίας σε ότι αφορά στην παραγωγή ειδών διατροφής και στη διασφάλιση της διατήρησης της υπαίθρου ως τόπου κατοικίας, εργασίας και τουρισμού. Έτσι η ΚΓΠ εξελίχθηκε σταδιακά από μία πολιτική επικεντρωμένη στην οργάνωση των γεωργικών αγορών και τη στήριξη των τιμών σε ένα πιο γενικευμένο σύστημα άμεσων ενισχύσεων και τέλος στην ανάδειξη της «Αγροτικής Ανάπτυξης» και όχι της διατροφικής επάρκειας ως στόχο πολιτικής.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η ΚΓΠ ουσιαστικά σχηματίζεται μέσα από μια διαλεκτική ανάμεσα στην προσπάθεια εξορθολογισμού, με γνώμονα τις συνθήκες της διεθνούς αγοράς από τη μια μεριά και την κοινωνικοπολιτική διάσταση της ανάγκης για διατήρησης της εθνικής παραγωγής και ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης των Ευρωπαίων αγροτών από την άλλη. Ενώ αρχικά η πολιτική ήταν καθαρά προστατευτική σταδιακά στρέφεται προς όλο και μεγαλύτερη προσαρμογή στις διεθνείς συνθήκες ανταγωνισμού, κρατώντας όμως ακόμα σημαντικά παρεμβατικά στοιχεία και αναζητώντας νέες αναπτυξιακές δυνατότητες, όπως αυτές που προσφέρουν οι «φιλικές προς το περιβάλλον» ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ο αγροτουρισμός.

6.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Οι θεωρίες αγροτικής ανάπτυξης προσπαθούν να εξηγήσουν τις δυνάμεις της κοινωνίας και της οικονομίας που οδηγούν σε αλλαγές στην αγροτική παραγωγή καθώς και τη σημασία της. Σχετίζονται με τους διαθέσιμους πόρους, την τεχνολογία και τους θεσμούς που επικρατούν.

Η σημασία της αγροτικής παραγωγής στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες είναι περιορισμένη σε ό,τι αφορά στη συνεισφορά του τομέα στο ΑΕΠ και στην απα-

σχόληση και με αυτή την έννοια δεν ενδιαφέρει εδώ μια συνολική ανάλυση της εξέλιξης της γεωργίας και της συνεισφοράς της στην οικονομική ανάπτυξη. Η ανάλυση του Malthus και των νέο-Μαλθουσιανών (Ehrlich P. & Ehrlich A., 2009) για τη σχέση πληθυσμού και παραγωγής τροφίμων και της εκβιομηχάνισης των αναπτυσσόμενων χωρών (Lewis, 1954. Schultz, 1956) δεν έχει ενδιαφέρον ή άμεση εφαρμογή στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ωστόσο η σημασία της αγροτικής παραγωγής και της βιομηχανίας τροφίμων για την διατροφή του πληθυσμού και τη διατήρηση της υπαίθρου παραμένει σημαντική για όλους. Αυτή είναι η λογική που συνεχίζει να αιτιολογεί και να τεκμηριώνει την παρέμβαση του δημόσιου τομέα:

1. Παρόλο που δεν τίθεται θέμα απόλυτης αυτάρκειας η παραγωγή τροφίμων είναι θεμελιώδους σημασίας και οπωσδήποτε στρατηγικά δεν είναι σκόπιμο να εξαρτάται μια χώρα για την επιβίωσή της πλήρως από εισαγωγές.
2. Η υψηλή παραγωγικότητα και οι διεθνείς συνθήκες συμπιέζουν τα γεωργικά εισοδήματα και αν δεν υπήρχαν επιδοτήσεις αυτό θα οδηγούσε σε εγκατάλειψη του επαγγέλματος με αποτέλεσμα όχι μόνο εξάρτηση από τις εισαγωγές τροφίμων αλλά και ερήμωση της υπαίθρου.
3. Εκτός αυτού, οι γεωργικές δραστηριότητες είναι σε ένα βαθμό εξαρτημένες από τις κλιματολογικές συνθήκες και αυτό οδηγεί σε σημαντικές ανάγκες ασφάλισης της παραγωγής και των αγροτικών εισοδημάτων.

Τα δομικά χαρακτηριστικά της γεωργίας τον 20^ο αιώνα ήταν η εντατικοποίηση της χρήσης γεωργικής τεχνολογίας (χημικά και μηχανολογικός εξοπλισμός) αλλά και τεχνολογιών πληροφοριών για την παραγωγή και την εμπορική προώθηση των προϊόντων. Τα τελευταία χρόνια στις αναπτυσσόμενες χώρες και το διεθνές εμπόριο η ασφάλεια των τροφίμων (οργανική γεωργία, υγεία και καλή διαβίωση των ζώων) αλλάζει σταδιακά τις δομές παραγωγής.

Η βιβλιογραφία έχει διαπιστώσει ότι τα νέα δεδομένα της παραγωγής και η παγκοσμιοποίηση έχουν αλλάξει τον τρόπο σκέψης και άσκησης της γεωργικής πολιτικής στις αναπτυσσόμενες χώρες. Τα σημαντικά θέματα που έχουν τεθεί και αναλύονται συστηματικά αφορούν στον ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου και της τεχνολογίας, στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα της γεωργικής παραγωγής, το άριστο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στην οργάνωση της παραγωγής (μεταξύ μεμονωμένων παραγωγών, συνεταιρισμών ή ομάδων παραγωγών). Τέλος στον ρόλο της τεχνολογίας και τη σχέση αγροτικής πολιτικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Δεν μπορούν να συνοψιστούν παρά ελάχιστα γενικά συμπεράσματα σε αυτά τα ερωτήματα δεδομένου ότι οι απαντήσεις εξαρτώνται από το προϊόν και τις συνθήκες παραγωγής σε κάθε χώρα. Γενικευμένη αποδοχή υπάρχει μόνο στη σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου και της τεχνολογίας, με ιδιαίτερη έμφαση στη βιοτεχνολογία και στην οργανική γεωργία.

Ένα ιδιαίτερο ερώτημα της βιβλιογραφίας είναι κατά πόσον η παγκοσμιοποίηση

και η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου έχουν δημιουργήσει μια ενιαία τάση στην εθνική πολιτική ή αν τα κράτη υιοθετούν διαφοροποιημένες προσεγγίσεις. Με άλλα λόγια δεν υπάρχει μια κοινή θέση στη βιβλιογραφία για το κατά πόσον οι πιέσεις του ΠΟΕ τον καθιστούν διεθνή καθοδηγητή ή απλώς διαμεσολαβητή (Daugbjerg & Swinbank 2009) με διαφορετική τάση προσαρμογής από τα μέλη του. Για την ΕΕ υπάρχουν δύο σχολές σκέψης, η μια υποστηρίζει ότι η κινητήρια δύναμη για μεταρρυθμίσεις και η νέα πολιτική είναι απαραίτητες και προέρχονται από εσωτερικές επιλογές, ενώ η άλλη αποδίδει μεγάλο μέρος των αλλαγών στις διεθνείς πιέσεις (Coleman & Tangemann, 1999).

Σημαντικά ερωτήματα της θεωρητικής προσέγγισης αφορούν στον ρόλο της γεωργίας στα κράτη-μέλη της διεύρυνσης του 2004/7 και της επιρροής της διεύρυνσης αυτής στην εξέλιξη της ΚΓΠ. Η γεωργία παίζει πιο σημαντικό ρόλο σε πολλές από τις οικονομίες των χωρών αυτών σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη, οπότε η αναμενόμενη αύξηση του κόστους για τον κοινοτικό προϋπολογισμό ήταν από τις βασικές κινητήριες δυνάμεις για μεταρρυθμίσεις (Hubbard C & Hubbard L, 2008).

Η ΚΓΠ έχει δοκιμάσει να ενσωματώσει τα συμπεράσματα της θεωρίας προσπαθώντας να συγκεράσει μια σειρά από διαφορετικές πιέσεις και συμφέροντα: τις πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις των γεωργών, που προσπαθούν να διατηρήσουν τις επιδοτήσεις, τις τάσεις εξορθολογισμού που προωθούνται από τους διεθνείς οργανισμούς και τη σύγχρονη νέο-φιλελεύθερη σκέψη υπέρ της πολιτικής λιτότητας αλλά και τα ευρύτερα κοινωνικά συμφέροντα που στρέφονται όλο και περισσότερο σε θέματα ποιότητας, ασφάλειας και διατήρησης του χαρακτήρα της υπαίθρου.

6.3 Η Ευρωπαϊκή γεωργία

6.3.1 Ιστορική ανασκόπηση

Οι βάσεις της ΚΓΠ τέθηκαν το 1958 σε μια συνδιάσκεψη στη Στρέζα της Ιταλίας θεσπίζοντας για πρώτη φορά τη μεταφορά αρμοδιοτήτων μιας οικονομικής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο.

Με βάση τη συμφωνία της Στρέζα η ΚΓΠ θεμελιώνεται πάνω σε τρεις αρχές:

- *Την αρχή της ενότητας της αγοράς*, που σημαίνει ότι εφαρμόζεται η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των αγροτικών προϊόντων
- *Την αρχή της κοινοτικής προτίμησης*, που σημαίνει ότι δημιουργούνται μηχανισμοί προστασίας, ώστε οι εισαγωγείς των κρατών-μελών να έχουν συμφέρον να προτιμούν τα κοινοτικά προϊόντα, έναντι των προϊόντων τρίτων κρατών-μελών
- *Την αρχή της χρηματοπιστωτικής αλληλεγγύης*, που σημαίνει ότι τα κράτη-μέλη

συνεισφέρουν από κοινού στον προϋπολογισμό για την εφαρμογή της ΚΓΠ.

Για την υλοποίηση των αρχών αυτών προβλέπονται πέντε στόχοι στη Συνθήκη της Ρώμης (άρθρο 33) για την ΚΓΠ:

- να αυξάνει την παραγωγικότητα της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου και την εξασφάλιση της ορθολογικής αναπτύξεως της γεωργικής παραγωγής, καθώς και της άριστης χρήσης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού
- να εξασφαλίζει κατ' αυτό τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στον γεωργικό πληθυσμό, ιδίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων στη γεωργία
- να σταθεροποιεί τις αγορές
- να εξασφαλίζει τον εφοδιασμό της αγοράς
- να διασφαλίζει λογικές τιμές κατά την προσφορά αγαθών στους καταναλωτές.

Η εξέλιξη της ΚΓΠ μπορεί να διαχωριστεί σε τρεις περιόδους σύμφωνα με την εναλλαγή παρέμβασης – φιλελευθεροποίησης:

Η **πρώτη περίοδος** της ΚΓΠ χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια οργάνωσής της σεβόμενη πλήρως τις τρεις βασικές αρχές. Κίνητρα για την παραγωγή δόθηκαν μέσω ενός περίπλοκου συστήματος υψηλών τιμών στήριξης στους γεωργούς, σε συνδυασμό με την προστασία των συνόρων και την προώθηση των εξαγωγών. Δεδομένου του ιδιαίτερα παρεμβατικού τρόπου άσκησης της ΚΓΠ η οργάνωση ήταν ιδιαίτερα περίπλοκη και στηρίχτηκε σε δύο πυλώνες: από τη μια μεριά στην κοινή πολιτική εγγυήσεων τιμών, τη διαχείριση δηλαδή της υπάρχουσας παραγωγής με επιδοτήσεις, και από την άλλη στην πολιτική αγροτικής αναδιάρθρωσης, που είχε ως στόχο να οδηγήσει σε προσαρμογή της αγροτικής παραγωγής στα δεδομένα των διεθνών αγορών έτσι ώστε να γίνει πιο ανταγωνιστική. Η πολιτική αυτή βασίστηκε στις αποφάσεις της Stresa, όπως τις κατέγραψε η έκθεση Mansholt και γι' αυτό είναι και γνωστή ως σχέδιο Mansholt.

Για να γίνει η διαχείριση της αγροτικής παραγωγής δημιουργήθηκαν Κοινές Οργανώσεις Αγοράς για κάθε προϊόν ή ομάδα προϊόντων, που περιλαμβάνουν κοινούς κανόνες. Αυτοί καθορίζονται από τις κοινοτικές αρχές που αφορούν στην παραγωγή και στο εμπόριο με την ίδια ισχύ σε όλα τα κράτη-μέλη. Οι Κοινές Οργανώσεις Αγοράς, (που υποκαταστάθηκαν από την Ενιαία Κοινή Οργάνωση Αγορών στην Τρίτη Περίοδο) κάλυπταν πάνω από το 90% της αγροτικής παραγωγής και μόνο λίγα μικρότερης ή τοπικής σημασίας προϊόντα παρέμεναν σε εθνική διαχείριση.

Με δεδομένες τις διαφορετικές συνθήκες και ανάγκες κάθε προϊόντος η κάθε Οργάνωση Αγοράς εξασφάλιζε κοινοτική ομοιομορφία σε θέματα

- Ελευθερίας διακίνησης,
- Κοινούς κανόνες συσκευασίας,
- Σήμανσης και ποιοτικού ελέγχου,

- Κοινές θεσμικές τιμές και επιδοτήσεις,
- Έλεγχο των υγειονομικών προδιαγραφών,
- Ενιαίο σύστημα προστασίας από τον ανταγωνισμό μη κοινοτικών χωρών.

Για να εξασφαλίσει αυτή την ομοιομορφία κάθε Οργάνωση Αγοράς έπρεπε να εξαλείψει τις επιπτώσεις των διακυμάνσεων στην παραγωγή, και για να το επιτύχει αυτό όριζε σε κάθε περίοδο ένα ολόκληρο σύστημα τιμών και μηχανισμών παρέμβασης. Οι μηχανισμοί διέφεραν από προϊόν σε προϊόν αλλά τα βασικά χαρακτηριστικά της παρέμβασης ήταν ίδια και αποφάσιζαν μια σειρά τιμών (που η ονομασία τους διέφερε από προϊόν σε προϊόν) με υπερεθνικές αποφάσεις. Ενδεικτικές τέτοιες τιμές ήταν:

- Τιμή στόχος, ή προσανατολισμού ή ενδεικτική είναι η χονδρική τιμή πώλησης, στην οποία επιθυμεί η Ένωση να πωλούνται τα προϊόντα από τους παραγωγούς. Η τιμή αυτή δεν επιβάλλεται αλλά αναμένεται να διαμορφωθεί στην αγορά, λόγω των άλλων κοινοτικών παρεμβάσεων.
- Τιμή βάσης, είναι η κατώτερη τιμή, που μπορούν να πωληθούν τα προϊόντα.
- Τιμή παρέμβασης είναι η ελάχιστη εγγυημένη τιμή που διασφαλίζει ένα ελάχιστο εισόδημα στον παραγωγό. Ο μηχανισμός παρέμβασης αποτελεί το κυριότερο μέσο για τη σταθεροποίηση των αγορών και μπορεί να πάρει τη μορφή οικονομικής ενίσχυσης για ιδιωτική αποθεματοποίηση.
- Η τιμή απόσυρσης στην οποία οι οργανισμοί των παραγωγών αποσύρουν ορισμένες ποσότητες σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο για να αποφευχθεί η μεγάλη πτώση των τιμών στην αγορά.

Για να συμπληρώσει το σύστημα των τιμών η Ε.Ε. έδινε επιδοτήσεις στους παραγωγούς, ίδιες για όλους, απαγορεύοντας αντίστοιχες εθνικές επιδοτήσεις, που θα έθιγαν τον ελεύθερο ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό. Τέτοιες ενισχύσεις αφορούσαν στην παραγωγή, στη μεταποίηση, στην κατανάλωση και στις εξαγωγές.

Για να μπορέσει να ανταποκριθεί σε αυτές τις υποχρεώσεις η ΕΟΚ θέσπισε το Ευρωπαϊκό Αγροτικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΑΤΠΕ γνωστό και με τα γαλλικά αρχικά FEOGA) το οποίο απορροφούσε (και με τη νέα του μορφή συνεχίζει να απορροφά) το μεγαλύτερο μέρος του κοινοτικού προϋπολογισμού.

Οι δύο έννοιες «εγγυήσεις» και «προσανατολισμός» αντανακλούν τις δύο πλευρές της ΚΓΠ:

- κρατική παρέμβαση για να στηρίξει υπάρχουσες καταστάσεις ή/και
- κρατική παρέμβαση για να αλλάξει τις δομές παραγωγής δίνοντας κίνητρα και αντικίνητρα για να προσαρμοστούν στις διεθνείς αγορές.

Η λογική αυτή, με διαφορετικά ονόματα και ειδικό βάρος ισχύει ως σήμερα: Οι εγγυήσεις είναι οι επιδοτήσεις που δίνονται με βάση το περίπλοκο κοινοτικό σύστημα τιμών, που εξασφαλίζει το εισόδημα ενώ στόχος της πολιτικής προσανατολισμού είναι η συνδρομή στη λύση των προβλημάτων που προκύπτουν από την άσκηση της πολιτικής εγγυήσεων τιμών, δηλαδή δημιουργία πλεονασμάτων και ανισότητα μετα-

ξύ γεωργών, περιοχών της Ε.Ε. αλλά και διεθνούς προσφοράς και ζήτησης. Η πολιτική αγροτικών διαρθρώσεων δηλαδή αποτελεί συμπλήρωμα στην πολιτική εγγυήσεων τιμών. Αναφέρεται στην αύξηση της παραγωγικότητας στη γεωργία μέσω της ανάπτυξης της τεχνικής προόδου, στη βελτίωση της εκπαίδευσης, στη διάχυση των γνώσεων αλλά και σε εκσυγχρονισμό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Ακόμη, στην ενίσχυση των μειονεκτικών περιοχών και εκμεταλλεύσεων, στην παρέμβαση της παραγωγικής διαδικασίας, στην αναδιάρθρωση της παραγωγής ορισμένων προϊόντων και τέλος στην ενίσχυση της εμπορίας και μεταποίησης αγροτικών προϊόντων και τον εκσυγχρονισμό της αλυσίδας. Ενώ οι στόχοι αυτοί φαίνονται φιλόδοξοι και μακροπρόθεσμοι, η πραγματικότητα είναι ότι οι πόροι του Τμήματος Προσανατολισμού του ΕΑΤΠΕ ήταν στην πρώτη περίοδο τόσο χαμηλοί (4% περίπου των συνολικών αγροτικών πόρων) που οι δυνατότητες υλοποίησης όποιων φιλόδοξων σχεδίων περιορίζονταν σημαντικά.

Τα κίνητρα που προσέφερε η ΚΓΠ σε συνδυασμό με τη συνεχή τεχνολογική βελτίωση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είχαν ουσιώδη αντίκτυπο στην γεωργική παραγωγή. Ενώ πέτυχαν οι στόχοι της ανόδου του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού, του ομαλού ανεφοδιασμού της αγοράς και του επιπέδου των τιμών, γρήγορα διαπιστώθηκαν και σοβαρές παρενέργειες: από τη δεκαετία του '60 και μετά παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση τόσο του επιπέδου παραγωγής όσο και του επιπέδου αυτάρκειας της Ευρώπης σε προϊόντα γεωργίας. Η βελτίωση της παραγωγικότητας και τα οφέλη της ΚΓΠ είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία πλεονάσματος σε πολλά γεωργικά είδη, μεγάλες αποκλίσεις από τις διεθνείς τιμές στα αγροτικά προϊόντα, ρήξεις με τους μη-κοινοτικούς εμπορικούς εταίρους και καταστρατήγηση της άριστης διανομής πόρων παγκοσμίως.

Η αύξηση της προστασίας στη διάρκεια της πρώτης περιόδου ήταν τεράστια σε κάποια προϊόντα:

Πίνακας 6.1: Ποσοστό δασμών σε κατηγορίες αγροτικών προϊόντων

	1959	1968
Ζώντα ζώα	14.4	48.5
Κρέας	19.0	52.1
Γαλακτοκομικά	18.6	137.3
Σιτηρά	13.5	72.4

Πηγή: Hill B.E. 1984, "The CAP, Past, Present and Future", Methuen & Co Ltd.

Τα πλεονάσματα αποσύρονταν από την αγορά με τη βοήθεια των επιδοτήσεων αποθεματοποίησης προϊόντων, αλλά και με την επιδότηση των εξαγωγών προς τρί-

τες χώρες, ώστε να αποφευχθεί η ραγδαία μείωση τιμών. Τα μόνιμα πλεονάσματα και το κόστος της ΚΓΠ οδήγησαν σε μια διερεύνηση για να προχωρήσουν οι ΚΟΑ σε μια γενικευμένη προσπάθεια αναμόρφωσής της, που ωστόσο ήταν δύσκολη τόσο πολιτικά, γιατί έθιγε κατεστημένα συμφέροντα όσο και νομικά, γιατί το κοινοτικό κεκτημένο χρειαζόταν ριζική ανανέωση ακόμα και σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου. Το τέλος της περιόδου αυτής χαρακτηρίζεται από μικρές προσπάθειες παρέμβασης με κίνητρα για μείωση των πλεονασμάτων αλλά αυστηρά στη λογική των ΚΟΑ.

Η **δεύτερη περίοδος** μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεταβατική, παρόλο που κράτησε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, όσο χρειάστηκε για να αλλάξουν τα βασικά χαρακτηριστικά της ΚΓΠ και να πάρει τη σημερινή της μορφή. Πρακτικά ίσχυσε από το 1980 μέχρι το 2003 και περιλαμβάνει μια σειρά από προσπάθειες πρωτοβουλιών και προσαρμογής για να μπορέσει να ανταποκριθεί η ΕΟΚ/ΕΕ στις νέες τεχνολογικές, εσωτερικές και διεθνείς συνθήκες. Αρχίζει τότε να συζητείται και η σχέση γεωργικής παραγωγής και περιβαλλοντικής αειφορίας.

Η περίοδος αυτή ξεκίνησε με τη βασική διαπίστωση ότι η ΚΓΠ είχε πετύχει τους στόχους της αλλά με ένα δυσβάστακτο κόστος για τους Ευρωπαίους φορολογούμενους και ιδιαίτερα περίπλοκη διακυβέρνηση, ενώ οι διεθνείς συνθήκες είχαν αλλάξει και δε δικαιολογούσαν πλέον τόσο παρεμβατική πολιτική. Θεσπίστηκαν διάσπαρτα μέτρα, όπως ποσοστώσεις και μικροί περιορισμοί σε ενισχύσεις που αφορούσαν καλλιεργήσιμες εκτάσεις ή αριθμό ζώων, καθώς και μέτρα αγρανάπαυσης, τα οποία εφαρμόστηκαν περιορισμένα στις δεκαετίες '80 και '90 και βοήθησαν λίγο τα πλεονάσματα αυτά να μειωθούν.

Μια πρώτη μεταρρύθμιση του 1992 σηματοδότησε τη μετάβαση από τη στήριξη των προϊόντων (μέσω των τιμών) στη στήριξη των παραγωγών (μέσω της στήριξης του εισοδήματος). Η πολιτική εστίασε σε ένα νέο σκεπτικό με άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις πλήρως ή εντελώς αποσυνδεδεμένες από την παραγωγή σε συνδυασμό με ευρύτερα αγρανάπαυση και μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Ωστόσο το πλέγμα κινήτρων και αντικινήτρων δεν βελτίωσε ριζικά τις συνθήκες στη δεκαετία του '90. Οι πιέσεις για τον εξορθολογισμό οδήγησαν σε αντιδράσεις από τη πλευρά των Ευρωπαίων αγροτών, και έτσι οι αλλαγές ήταν πιο περιορισμένες από τις αρχικές σκέψεις και δεν απέδωσαν όσο αναμενόταν.

Η επόμενη μεταρρύθμιση υπήρξε πιο ριζική και ολοκληρωμένη, γνωστή και ως Ατζέντα του 2000. Η κατεύθυνση ήταν η ίδια, με τις αλλαγές του 1992 βέβαια, αλλά δόθηκε έμφαση σε μεγαλύτερο προσανατολισμό στην αγορά, σε θέματα ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων, στην προστασία περιβάλλοντος και σε εισοδηματικές μάλλον παρά παραγωγικές ενισχύσεις.

Μετά από αυτές τις προσπάθειες υιοθετήθηκε η μεταρρύθμιση του 2003, οπότε η ΚΓΠ πήρε τη σημερινή της μορφή σε μια **τρίτη περίοδο** που λειτουργεί με κριτήρια πολύ πιο κοντά στην αγορά απ' ό,τι στο παρελθόν αλλά ωστόσο παραμένει προστα-

τευτική. Όπως έχει διαμορφωθεί, καλύπτει από την μία μεριά την συνδεδεμένη με την αγορά στήριξη της ΚΓΠ και τις άμεσες ενισχύσεις των γεωργών (Α' πυλώνας), και από την άλλη στην πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου (Β' πυλώνας της ΚΓΠ).

Η υλοποίηση της μεταρρύθμισης του 2003 γίνεται σταδιακά. Σε ότι αφορά στο παλαιό καθεστώς των εγγυήσεων, τον σημερινό Α' πυλώνα, τα προϊόντα και οι ομάδες προϊόντων που καλύπτονταν από τα ΚΟΑ προκειμένου να απλουστευτούν οι διαδικασίες, το 2008 μεταφέρθηκαν στην Ενιαία Κοινή Οργάνωση Αγορών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε την δημιουργία μιας Ενιαίας Οργάνωσης Αγορών για όλα τα αγροτικά προϊόντα η οποία αντικατέστησε τις 21 διαφορετικές ΚΟΑ δημιουργώντας μια Ενιαία Διοικητική Επιτροπή για την ενιαία οργάνωση γεωργικών αγορών. Η αλλαγή στη διακυβέρνηση ήταν η πιο ριζική από την εποχή της δημιουργίας της ΚΓΠ.

Μια καινοτομία στο νέο καθεστώς άμεσων ενισχύσεων ήταν η αλλαγή της μονάδας αναφοράς: το καθεστώς ενιαίας ενίσχυσης αφορά στην κάθε εκμετάλλευση αποσυνδέοντας τις ενισχύσεις από την παραγωγή σε μια σειρά από προϊόντα: σιτηρά, ρύζι, ζάχαρη, αποξηραμένες χορτονομές, σπόρους προς σπορά, λυκίσκο, ελαιόλαδο και επιτραπέζιες ελιές, λίνιο και κάνναβη που προορίζονται για την παραγωγή ινών, οπωροκηπευτικά, μεταποιημένα οπωροκηπευτικά, μπανάνες, αμπελοοινικά προϊόντα, ζώντα φυτά και προϊόντα ανθοκομίας, ακατέργαστο καπνό, βόειο κρέας, γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα, χοίρειο κρέας, κρέας αιγοπροβάτων, αυγά, κρέας πουλερικών, λοιπά προϊόντα. Τα προϊόντα που δεν αποτελούν αντικείμενο Κοινής Οργάνωσης Αγοράς περιλαμβάνουν το βαμβάκι, την αιθυλική αλκοόλη, τους μεταξοσκώληκες και μερικά άλλα γεωργικά προϊόντα. Θεσπίστηκε επίσης άλλο ένα σημαντικό καινοτόμο μέτρο, η πολλαπλή συμμόρφωση (*cross-compliance*), που εξαρτά τις ενιαίες πληρωμές από την τήρηση κριτηρίων στον τομέα του περιβάλλοντος, της δημόσιας υγείας, της καλής διαβίωσης των ζώων και μια σειρά από ειδικά τεχνικά μέτρα ευελιξίας και πειθαρχίας με στόχο μια καλύτερη ισορροπία της αγοράς μετά το 2013. Παραμένει ανοικτό το ερώτημα κατά πόσο οι αλλαγές αυτές έχουν δρομολογηθεί από τις διεθνείς πιέσεις και την προσπάθεια συμμόρφωσης με τους κανόνες του ΠΟΕ ή ανταποκρίνονται σε εσωτερικές ανάγκες της ΕΕ (Daugbjerg & Swinbank, 2009).

Η ενιαία ενίσχυση έχει ως βασικό στόχο την μεγαλύτερη σταθερότητα εισοδήματος για τους γεωργούς (καλλιεργητές όχι ιδιοκτήτες γης) με το να τους δίνει την ελευθερία να αποφασίσουν τι επιθυμούν να παράγουν με τη διασφάλιση ότι θα λάβουν το ίδιο ποσό ενίσχυσης ανεξάρτητα από το είδος της παραγωγής τους.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι ελεύθερα να αποφασίσουν τη μείωση της αξίας των δικαιωμάτων ενίσχυσης με σκοπό να εξακολουθήσουν την εφαρμογή άμεσων ενισχύσεων συνδεδεμένων με την παραγωγή (π.χ. για τις μεγάλες καλλιέργειες ή τα συγκεκριμένα είδη) ή συνδεδεμένων με τον αριθμό ζώων. Με σκοπό την αντιστάθμιση της απώλειας των εισοδημάτων λόγω της μετάβασης στην ενιαία ενίσχυση, ορισμένες καλλιέργειες (μικρές εκμεταλλεύσεις) λαμβάνουν συμπληρωματικές ενισχύσεις.

Εκτός από την ενιαία ενίσχυση, οι γεωργοί μπορούν να επωφεληθούν από άλλα ειδικά καθεστώτα στήριξης, τα οποία, ωστόσο, έχουν μικρό αντίκτυπο στις γεωργικές δαπάνες. Τα ειδικά καθεστώτα θεσπίστηκαν (ή διατηρήθηκαν) για τα εξής προϊόντα: σκληρό σίτο, πρωτεϊνούχες καλλιέργειες, ρύζι, καρπούς με κέλυφος, ενεργειακές καλλιέργειες, γέωμηλα αμυλοποιίας, γαλακτοκομικά προϊόντα, σπόρους προς σπορά, βαμβάκι, καπνό, ελαιώνες, οσπριοειδή, ξεχωριστή ενίσχυση για τη ζάχαρη (μόνο για τα νέα κράτη μέλη που εφαρμόζουν το καθεστώς ενιαίας στρεμματικής ενίσχυσης).

Στο πλαίσιο της αναθεωρημένης ΚΓΠ ενσωματώθηκαν οι τάσεις που αντικατοπτρίζουν τις πιο σύγχρονες Ευρωπαϊκές αξίες, οι οποίες αφορούν την ποιότητα ζωής και τις πιέσεις της κοινωνίας των πολιτών. Έτσι θεσπίστηκαν νέα συνοδευτικά μέτρα που προωθούν βελτίωση της ποιότητας παραγωγής (παροχή κινήτρων μέσω πιστοποιητικών ποιότητας) και βοηθούν στους γεωργούς να εφαρμόσουν τα πρότυπα της ΕΕ (παροχή στήριξης στους παραγωγούς για την τήρηση των προτύπων πολλαπλής συμμόρφωσης και για την χρήση της υπηρεσίας παροχής συμβουλών). Παράλληλα, έχει εισαχθεί ένα νέο μέτρο για την ευζωία των ζώων.

Εκτός από τις αλλαγές στις επιδοτήσεις η μεταρρύθμιση του 2003 οδήγησε και στην ενδυνάμωση της παλαιάς πολιτικής προσανατολισμού. Έτσι δημιούργησε τον σημερινό Β' πυλώνα και οργάνωσε την ενίσχυση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης. Αυτό πραγματοποίησε πρώτα απ' όλα μέσω της παροχής μεγαλύτερων Ευρωπαϊκών κονδυλίων για την ανάπτυξη της υπαίθρου¹³ που οφειλόταν στη μείωση άμεσων ενισχύσεων των μεγάλων αγροκτημάτων και συνεπώς, τη μεταφορά της χρηματοδότησης από τον Α' πυλώνα (που καλύπτει την συνδεδεμένη με την αγορά στήριξη της ΚΓΠ και τις άμεσες ενισχύσεις των γεωργών) στον Β' πυλώνα της ΚΓΠ (όπου υπάγονται τα μέτρα ανάπτυξης της υπαίθρου). Η προτεραιότητα της πολιτικής μετεξελίχθηκε από την υποστήριξη της παραγωγής στην προσπάθεια να δώσει λύση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές και να αξιοποιήσει τα συγκριτικά/ ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα συμβάλλοντας στην ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Με αυτή την έννοια μπορεί να πει κανείς ότι η γεωργική πολιτική τον 21^ο αιώνα μόλις, μετατράπηκε σε Κοινή Αγροτική Πολιτική, χωρίς ωστόσο αυτό να αλλάξει την επίσημη ονομασία της. Πιο αναλυτικά οι στόχοι του Β' Πυλώνα είναι οι εξής:

1. Ενίσχυση της ανάπτυξης προϊόντων υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας που να ανταποκρίνονται στην ζήτηση που διαμορφώνεται στις Ευρωπαϊκές και παγκόσμιες αγορές.
2. Προστασία της βιοποικιλότητας, διαχείριση των υδάτων και αντιμετώπιση της αλλαγής του κλίματος

¹³ Πάνω από 50% του πληθυσμού της ΕΕ κατοικεί στις αγροτικές περιοχές, οι οποίοι καλύπτουν περίπου 90% της συνολικής έκτασης της Ένωσης με αποτέλεσμα η ανάπτυξη υπαίθρου να αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κατευθύνσεις πολιτικής. Τα ποσοστά αυτά ήταν ακόμα ψηλότερα στο παρελθόν.

3. Ενίσχυση απασχόλησης, μέσω δημιουργίας θέσεων εργασίας σε διάφορους τομείς και βελτίωση των συνθηκών οικονομικής αύξησης

Μέρος των κονδυλίων διατίθεται για έργα αγροτικής ανάπτυξης που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από τοπικές συμπράξεις και στοχεύουν στην επίλυση συγκεκριμένων τοπικών προβλημάτων. Τα έργα αυτά βασίζονται στην εμπειρία από τις κοινοτικές πρωτοβουλίες Leader και συνδυάζουν στην ουσία και τους τρεις προαναφερθέντες στόχους στο πλαίσιο μιας τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής που να έχει ως βάση τις τοπικές ανάγκες και τα πλεονεκτήματα.

Οι αλλαγές οδήγησαν και στη διαίρεση του FEOGA σε δύο ταμεία, μια κίνηση που αντανακλά την ενδυνάμωση της διαρθρωτικής πολιτικής:

1. Το *Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων* (ΕΓΤΕ) χρηματοδοτεί άμεσες ενισχύσεις προς τους γεωργούς και μέτρα για τη ρύθμιση των γεωργικών αγορών, όπως η δημόσια ή ιδιωτική αποθεματοποίηση και των επιστροφών κατά την εξαγωγή, ενώ
2. Το *Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης* (ΕΓΤΑΑ) χρηματοδοτεί τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης των κρατών-μελών. Η ίδια η Επιτροπή κατά κανόνα δεν κάνει τις πληρωμές προς τους δικαιούχους.

Η ΚΓΠ ακολουθεί στην Τρίτη περίοδο τις τάσεις που εκφράζει η στρατηγική για την Ευρώπη του 2020 και ενσωματώνει τους τρεις βασικούς στόχους της ως εξής:

1. **Έξυπνη ανάπτυξη** – με την αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω της τεχνολογικής γνώσης και της καινοτομίας, αναπτύσσοντας υψηλή προστιθέμενη αξία και ποιοτικά προϊόντα, εξελίσσοντας πράσινες τεχνολογίες και κάνοντας χρήση των πληροφοριών και των δυνατοτήτων της τεχνολογίας, επενδύοντας στην κατάρτιση, την παροχή κινήτρων για την κοινωνική καινοτομία στις αγροτικές περιοχές και τη βελτίωση της αξιοποίησης αποτελεσμάτων της έρευνας
2. **Συνεκτική ανάπτυξη** – με την απελευθέρωση του οικονομικού δυναμικού των αγροτικών περιοχών, την ανάπτυξη τοπικών αγορών και θέσεων εργασίας, που συνοδεύουν την αναδιάρθρωση της γεωργίας και τη στήριξη των γεωργικών εισοδημάτων για τη διατήρηση μιας βιώσιμης γεωργίας σε ολόκληρη την Ευρώπη
3. **Βιώσιμη ανάπτυξη** – με την διατήρηση της βάσης της παραγωγής τροφίμων, ζωοτροφών και των ανανεώσιμων πηγών, διασφαλίζεται η αειφόρος διαχείριση της γης, η παροχή περιβαλλοντικών δημόσιων αγαθών, η αντιμετώπιση της απώλειας της βιοποικιλότητας, η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η προώθηση της υγείας των ζώων και των φυτών. Επίσης, η αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων μέσω της τεχνολογικής ανάπτυξης και των αποτελεσμάτων της έρευνας, η περαιτέρω μείωση των εκπομπών, η ενίσχυση των αποθεμάτων άνθρακα και τέλος η πλήρης ανάπτυξη του δυναμικού των αγροτικών περιοχών.

6.3.2 Τα δεδομένα της γεωργικής παραγωγής και απασχόλησης στην ΕΕ

Τον 21^ο αιώνα πλέον η γεωργία συνεισφέρει μικρό ποσοστό στο ΑΕΠ και στην απασχόληση στην Ε.Ε., αλλά αυτό διαφέρει πολύ ανάμεσα στα κράτη-μέλη.

Πίνακας 6.2: Προστιθέμενη αξία γεωργικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Αυστρία	4,89%	3,57%	3,50%	2,41%	1,85%	1,42%	1,44%	1,34%
Βέλγιο	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	1,44%	1,31%	0,94%	0,88%	0,74%
Βουλγαρία	14,61%	11,92%	17,03%	14,70%	12,36%	8,69%	5,10%	5,27%
Γαλλία	4,06%	3,76%	3,50%	2,73%	2,34%	1,87%	1,78%	1,68%
Γερμανία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	1,07%	1,08%	0,78%	0,74%	0,75%
Δανία	μ.δ.	μ.δ.	3,78%	3,29%	2,50%	1,35%	1,40%	1,27%
Ελλάδα	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	8,07%	6,09%	4,81%	3,26%	3,81%
Εσθονία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	5,84%	4,84%	3,50%	3,19%	3,67%
Ην. Βασίλειο	μ.δ.	μ.δ.	1,44%	1,50%	0,88%	0,62%	0,68%	0,61%
Ιρλανδία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	6,42%	3,01%	1,34%	1,27%	μ.δ.
Ισπανία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	4,21%	4,12%	3,03%	2,55%	2,49%
Ιταλία	μ.δ.	μ.δ.	3,46%	3,28%	2,85%	2,25%	1,97%	2,17%
Κροατία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	7,18%	6,41%	5,00%	4,87%	4,14%
Κύπρος	9,59%	7,49%	6,86%	4,84%	3,59%	2,67%	2,26%	2,35%
Λετονία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	8,93%	5,19%	4,32%	4,49%	3,45%
Λιθουανία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	4,78%	3,29%	3,46%
Λουξ/ργο	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	1,04%	0,69%	0,40%	0,28%	μ.δ.
Μάλτα	3,66%	4,35%	3,47%	2,86%	2,35%	2,63%	1,92%	μ.δ.
Ολλανδία	3,70%	4,05%	4,31%	3,39%	2,49%	2,03%	1,91%	1,99%
Ουγγαρία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	8,42%	5,75%	4,33%	3,55%	μ.δ.
Πολωνία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	5,29%	3,30%	3,31%	2,96%	μ.δ.
Πορτογαλία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	5,44%	3,55%	2,65%	2,19%	2,29%
Ρουμανία	μ.δ.	μ.δ.	23,74%	21,43%	12,06%	9,52%	6,41%	5,36%
Σλοβακία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	5,63%	4,42%	3,57%	2,82%	3,74%
Σλοβενία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	4,29%	3,31%	2,60%	1,98%	2,15%
Σουηδία	4,30%	4,47%	3,56%	2,80%	1,90%	1,14%	1,62%	1,42%
Τσεχία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	4,37%	3,42%	2,45%	1,68%	2,62%
Φινλανδία	9,59%	7,80%	6,21%	4,33%	3,38%	2,61%	2,73%	2,81%

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2014
ΕΕ 28	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	2,85%	2,26%	1,72%	1,56%	1,52%
ΗΠΑ	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	1,17%	1,17%	1,16%	μ.δ.
Κίνα	29,87%	28,12%	26,72%	19,66%	14,75%	11,73%	9,62%	9,16%
Βραζιλία	11,01%	11,54%	8,10%	5,77%	5,51%	5,47%	4,85%	5,56%
Ινδία	35,39%	30,89%	29,02%	26,26%	23,02%	18,81%	18,21%	16,96%
Ιαπωνία	3,08%	2,70%	2,12%	1,75%	1,59%	1,22%	1,18%	μ.δ.
Παγκόσμιο %	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	6,41%	4,00%	3,35%	3,00%	μ.δ.

μ.δ.: Μη διαθέσιμο

Πηγή: The World Bank, World Development Indicators Database, 2015. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators&preview=on>

Από τον παραπάνω Πίνακα προκύπτουν μια σειρά από βασικά συμπεράσματα σε ότι αφορά στη συνεισφορά της γεωργίας στο ΑΕΠ:

- η πολύ μεγάλη διαχρονική πτώση του ποσοστού της συμμετοχής της γεωργίας στο ΑΕΠ σε όλα τα κράτη μέλη, αλλά και στους κύριους ανταγωνιστές της παγκοσμίως όπως και στον κόσμο ως σύνολο
- τα κράτη-μέλη της τελευταίας διεύρυνσης παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερη συμμετοχή κατά μέσο όρο αλλά και σε αυτά η μείωση είναι σημαντική
- η ΕΕ στο σύνολό της παρουσιάζει οριακά μεγαλύτερη συνεισφορά της γεωργίας στο ΑΕΠ από το αντίστοιχο ποσοστό των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας αλλά πολύ χαμηλότερη από τις μεγάλες αναπτυσσόμενες χώρες και ακριβώς το μισό από τον παγκόσμιο μέσο όρο.

Πίνακας 6.3: Απασχόληση στον γεωργικό τομέα ως ποσοστό του συνόλου της απασχόλησης

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Αυστρία	μ.δ.	8,60%	7,40%	7,20%	5,70%	5,50%	5,30%
Βέλγιο	3,10%	3,00%	2,60%	2,70%	1,40%	1,90%	1,30%
Βουλγαρία	23,70%	20,40%	19,50%	24,70%	9,70%	8,10%	6,80%
Γαλλία	8,10%	6,90%	5,30%	4,80%	4,10%	3,70%	2,90%
Γερμανία	μ.δ.	μ.δ.	4,20%	2,90%	2,60%	2,30%	1,60%
Δανία	7,40%	5,80%	5,60%	3,90%	3,20%	2,90%	2,40%
Ελλάδα	30,70%	28,50%	22,20%	20,30%	16,10%	12,00%	12,40%
Εσθονία	μ.δ.	μ.δ.	19,30%	9,70%	6,90%	4,80%	4,40%
Ην. Βασίλειο	2,60%	2,50%	2,20%	1,90%	1,40%	1,30%	1,20%

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Ιρλανδία	μ.δ.	15,10%	12,00%	8,50%	6,30%	5,60%	4,50%
Ισπανία	18,80%	16,10%	10,70%	8,40%	6,60%	4,80%	4,20%
Ιταλία	13,20%	10,70%	8,40%	6,10%	5,20%	4,30%	3,70%
Κροατία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	19,90%	15,50%	14,20%	15,40%
Κύπρος	18,70%	15,80%	12,40%	μ.δ.	4,80%	4,30%	3,80%
Λετονία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	17,30%	15,10%	11,10%	8,90%
Λιθουανία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	17,30%	12,40%	8,70%
Λουξ/ργο	5,10%	4,10%	μ.δ.	2,70%	1,50%	1,80%	1,20%
Μάλτα	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	1,90%	1,60%	1,10%
Ολλανδία	5,30%	μ.δ.	4,50%	3,50%	2,90%	3,10%	2,50%
Ουγγαρία	21,30%	20,40%	16,10%	8,30%	6,20%	4,90%	4,80%
Πολωνία	29,10%	27,40%	25,40%	22,10%	19,10%	15,80%	12,70%
Πορτογαλία	26,10%	21,90%	17,50%	12,20%	13,10%	11,70%	9,90%
Ρουμανία	29,30%	28,70%	29,80%	38,00%	42,30%	30,50%	28,60%
Σλοβακία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	8,90%	6,10%	4,40%	3,00%
Σλοβενία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	10,10%	9,80%	9,60%	8,60%
Σουηδία	5,60%	4,00%	3,30%	2,90%	2,30%	2,00%	2,00%
Τσεχία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	6,10%	4,80%	3,80%	3,00%
Φινλανδία	12,80%	10,80%	8,70%	7,40%	5,70%	4,60%	4,20%
ΕΕ 28	μ.δ.	μ.δ.	9,50%	8,76%	7,55%	5,88%	4,98%
ΗΠΑ	3,50%	3,10%	2,90%	2,80%	2,40%	1,50%	μ.δ.
Κίνα	68,10%	60,90%	59,70%	50,50%	50,00%	42,60%	34,80%
Ιαπωνία	10,00%	8,50%	6,70%	5,50%	4,90%	4,30%	μ.δ.

μ.δ.: Μη διαθέσιμο

Πηγή: The World Bank, World Development Indicators Database, 2015. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

Σε όρους απασχόλησης μπορεί κανείς επίσης να διαπιστώσει μια σειρά από σημαντικά συμπεράσματα και τάσεις (Πίνακας 6.3):

- Όπως και στο θέμα της προστιθέμενης αξίας έτσι και ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης η γεωργία συρρικνώνεται διαχρονικά
- ωστόσο ή μείωση είναι λιγότερο έντονη και
- το ποσοστό στον ενεργό πληθυσμό δείχνει ότι η παραγωγικότητα της γεωργίας στην ΕΕ είναι χαμηλότερη από το μέσο όρο της οικονομίας, εφόσον σε όλες πρακτικά τις χώρες το ποσοστό των απασχολούμενων είναι χαμηλότερο από το ποσοστό της προστιθέμενης αξίας.

- Για κάποιες χώρες, όπως η Ρουμανία, η Κροατία και η Ελλάδα η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στην απασχόληση παραμένει πάνω από 10%, ενώ από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης η εικόνα είναι αρκετά διαφοροποιημένη: κάποια κράτη-μέλη έχουν αυξήσει σημαντικά την παραγωγικότητά τους πλησιάζοντας τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ άλλα εξακολουθούν να έχουν μεγάλη απόκλιση (Λετονία, Λιθουανία και Σλοβενία).
- Σε ό,τι αφορά στις διεθνείς συγκρίσεις η παραγωγικότητα των ΗΠΑ είναι εμφανώς πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη της ΕΕ (εξ ου και οι πιέσεις για απελευθέρωση μέσω του ΠΟΕ), ενώ της Κίνας εξαιρετικά χαμηλότερη.

Η ταχύτατη διαχρονική μείωση της σημασίας της γεωργίας φαίνεται πιο καθαρά από τον αριθμό των απασχολούμενων στα ιδρυτικά κράτη-μέλη για τα οποία υπάρχουν στοιχεία από την αρχή της θέσπισης της ΚΓΠ, απ' όπου φαίνεται ότι λόγω τόσο της αύξησης της παραγωγικότητας όσο και των ρυθμιστικών αλλαγών ο αριθμός μειώνεται από 18,3 σε 2.5 εκατομμύρια κατοίκους:

Πίνακας 6.4: Αριθμός απασχολούμενων ιδρυτικών μελών, χιλιάδες άτομα

	Βέλγιο	Γερμανία*	Γαλλία	Ιταλία	Λουξεμβούργο	Ολλανδία	Σύνολο:
1950	368	5.020	5.438	6.945	32	533	18.336
1955	310	4.285	4.847	6.425	27	489	16.383
1960	257	3.623	4.029	5.870	22	429	14.230
1965	215	2.980	3.370	4.900	19	356	11.840
1970	–	2.218	2.751	3.839	–	329	–
1975	–	–	2.156	3.231	–	202	–
1980	–	1.373	1.854	2.870	–	285	–
1985	–	1.163	1.582	2.262	–	289	–
1990	–	966	1.310	1.876	–	292	–
1995	103	1.169	1.141	1.328	6	253	4.000
2000	78	969	1.006	1.081	4	238	3.376
2005	85	880	943	945	4	262	3.119
2010	63	624	784	856	2	237	2.566
2012	54	593	788	829	3	–	2.268

* 1950, 1955: συμπερ. Σάαρ, δεν συμπερ. Βερολίνο. 1960, 1965: συμπερ. Σάαρ και Βερολίνο.

1995: Πρώτα δεδομένα για την ενωμένη Γερμανία.

Πηγή: Memorandum on the Report of Agriculture in the European Economic Community and Annexes. (Submitted by the Commission to the Council on 21 December 1968, Bulletin of the European Communities, Supplement to No1 – 1969, Secretariat General of the European Commission) (στοιχεία 1950-1965), Employment change and sectoral distribution in 10 countries,

1970-1990 (Todd M. Godbout, Monthly Labor Review, October 1993, Bureau of Labor Statistics) (στοιχεία 1970-1990), Eurostat 2015 (στοιχεία 1995-2012).

Σε ό,τι αφορά στα απόλυτα νούμερα η διαχρονική αύξηση της παραγωγικότητας είναι εμφανής, εφόσον παρά τη μείωση της απασχόλησης η συνολική παραγωγή αυξάνεται σε όλα τα κράτη μέλη. Μέρος της αύξησης αντανακλά την αύξηση των τιμών και ένα άλλο μέρος την αύξηση της διεθνούς ζήτησης, λόγω της μεγέθυνσης και άμεσης αύξησης της ζήτησης για τρόφιμα των αναπτυσσόμενων χωρών, και της αντίστοιχης ανταπόκρισης της Ευρωπαϊκής παραγωγής.

Πίνακας 6.5: Ακαθάριστη αξία της γεωργικής παραγωγής (τρέχουσα εκατ. US \$)

	1995	2000	2005	2010	2013
Αυστρία	5.570	3.869	5.337	7.081	8.055
Βέλγιο	–	4.921	6.591	7.189	8.543
Βουλγαρία	–	1.638	2.149	3.653	4.581
Γαλλία	55.140	42.770	51.898	65.217	73.142
Γερμανία	41.765	28.097	36.885	48.056	59.299
Δανία	8.915	5.760	7.379	8.747	11.220
Ελλάδα	12.800	9.817	15.584	16.021	15.747
Εσθονία	380	279	549	761	1.026
Ην. Βασίλειο	24.422	15.266	19.000	24.260	30.541
Ιρλανδία	5.669	4.177	5.339	6.232	7.894
Ισπανία	27.875	27.201	37.758	44.548	49.960
Ιταλία	38.429	30.252	39.708	42.901	45.577
Κροατία	1.343	1.017	1.414	1.878	1.815
Κύπρος	624	464	687	750	774
Λετονία	703	396	735	1.086	1.359
Λιθουανία	812	695	1.106	1.672	2.432
Λουξ/ργο	–	216	267	274	328
Μάλτα	115	103	117	145	158
Ολλανδία	10.989	6.792	8.724	11.148	13.829
Ουγγαρία	4.901	3.671	5.541	6.393	8.045
Πολωνία	13.404	10.131	13.824	18.626	23.203
Πορτογαλία	4.639	3.819	5.342	6.370	7.157
Ρουμανία	10.999	6.706	12.886	16.977	20.302
Σλοβακία	1.806	1.003	1.655	1.721	2.205

	1995	2000	2005	2010	2013
Σλοβενία	928	622	826	936	1.043
Σουηδία	4.048	2.830	3.161	3.956	4.733
Τσεχία	4.168	2.913	4.395	4.844	6.347
Φινλανδία	2.980	2.002	2.734	3.029	4.130
ΕΕ (28 χώρες)	283.633	217.427	291.589	354.471	413.444
ΗΠΑ	139.472	137.840	173.156	275.969	311.084
Κίνα	263.709	298.977	463.896	295.773	1.295.535

Πηγή: Food and Agriculture Organization of the United Nations, Production database. http://faostat3.fao.org/browse/Q/*/E

Σε αντίθεση με τη συνολική παραγωγή ο αριθμός των απασχολούμενων στη γεωργία μειώνεται σταθερά.

Πίνακας 6.6: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα (χιλιάδες άτομα)

	1995	2000	2005	2010	2014
Αυστρία	274,8	232,9	216,9	197,3	184,7
Βέλγιο	96,8	82,3	76,7	62,7	59,3
Βουλγαρία	791,7	780,6	741,0	710,0	666,2
Γαλλία	947,2	949,8	870,5	753,1	763,8
Γερμανία	1.096,3	758,4	668,5	656,3	639,6
Δανία	112,8	92,8	79,9	71,7	72,0
Ελλάδα	-	690,0	548,3	535,7	488,3
Εσθονία	64,6	38,6	30,6	23,0	22,4
Ην. Βασίλειο	558,2	357,3	346,2	380,0	430,1
Ιρλανδία	136,2	127,2	111,9	84,7	109,1
Ισπανία	1.072,0	984,8	929,8	785,6	727,0
Ιταλία	1.310,4	1.059,0	1.004,6	965,9	900,7
Κροατία	-	-	-	241,4	149,6
Κύπρος	22,2	18,9	18,3	17,6	13,3
Λετονία	172,7	131,8	115,1	65,8	64,9
Λιθουανία	285,6	260,3	200,3	109,7	121,2
Λουξεμβούργο	4,5	4,8	4,6	4,7	4,7
Μάλτα	-	3,1	3,5	3,4	3,2
Ολλανδία	286,2	229,9	216,8	201,9	192,2

	1995	2000	2005	2010	2014
Ουγγαρία	593,4	529,6	346,5	288,1	279,4
Πολωνία	3.977,6	2.932,4	2.431,9	1.998,1	1.808,4
Πορτογαλία	634,3	635,3	599,9	545,6	523,5
Ρουμανία	-	4.836,4	3.048,9	2.893,3	2.537,7
Σλοβακία	189,6	125,5	96,1	73,8	73,4
Σλοβενία	131,1	107,0	90,2	79,8	77,2
Σουηδία	148,6	120,4	95,7	99,0	104,2
Τσεχία	326,5	223,5	182,1	156,8	163,4
Φινλανδία	160,1	137,9	122,9	119,2	117,0
ΕΕ (28 χώρες)	-	16.543,5	13.248,3	12.186,8	11.328,1

Πηγή: Eurostat 2015.

Η συμμετοχή των κρατών-μελών στη συνολική παραγωγή και απασχόληση στη γεωργία είναι συνάρτηση του μεγέθους της γεωργίας και της παραγωγικότητάς της. Η Γαλλία εξακολουθεί να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό παραγωγής και ως εκ τούτου τα μεγαλύτερα συμφέροντα και τις εντονότερες πιέσεις για τη διατήρηση του προστατευτικού καθεστώτος. Μεγάλα ποσοστά έχουν επίσης η Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Ολλανδία, ενώ αντίθετα στο σύνολο της απασχόλησης μεγάλη συμμετοχή έχουν οι χώρες με τη χαμηλότερη παραγωγικότητα, όπως Ρουμανία, Πολωνία και σε μικρότερο ποσοστό οι χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Πίνακας 6.7: Εθνικό ποσοστό συνεισφοράς στο σύνολο της ΕΕ στην γεωργική παραγωγή και απασχόληση

	Παραγωγή			Απασχόληση		
	2000*	2010	2014	2000*	2010	2014
Αυστρία	1,64%	1,68%	1,89%	1,42%	1,63%	1,64%
Βέλγιο	2,36%	2,19%	2,29%	0,50%	0,52%	0,52%
Βουλγαρία	1,02%	0,98%	1,09%	4,75%	5,86%	5,90%
Γαλλία	19,36%	18,66%	20,07%	5,77%	6,21%	6,76%
Γερμανία	13,54%	13,18%	14,66%	4,61%	5,41%	5,66%
Δανία	2,66%	2,75%	3,02%	0,56%	0,59%	0,64%
Ελλάδα	3,27%	2,80%	2,74%	4,19%	4,42%	4,32%
Εσθονία	0,11%	0,18%	0,24%	0,23%	0,19%	0,20%
Ην. Βασίλειο	6,97%	6,48%	8,80%	2,17%	3,13%	3,81%

	Παραγωγή			Απασχόληση		
Ιρλανδία	1,78%	1,62%	2,14%	0,77%	0,70%	0,97%
Ισπανία	10,98%	11,05%	11,63%	5,99%	6,48%	6,44%
Ιταλία	14,17%	12,59%	13,86%	6,44%	7,97%	7,97%
Κροατία	–	0,71%	0,59%	–	1,99%	1,32%
Κύπρος	–	0,19%	0,20%	0,11%	0,15%	0,12%
Λετονία	0,14%	0,25%	0,32%	0,80%	0,54%	0,57%
Λιθουανία	0,39%	0,51%	0,66%	1,58%	0,90%	1,07%
Λουξ/ργο	0,08%	0,09%	0,12%	0,03%	0,04%	0,04%
Μάλτα	0,04%	0,03%	0,03%	0,02%	0,03%	0,03%
Ολλανδία	6,77%	6,99%	7,71%	1,40%	1,67%	1,70%
Ουγγαρία	1,61%	1,70%	2,16%	3,22%	2,38%	2,47%
Πολωνία	4,22%	5,28%	6,49%	17,83%	16,48%	16,01%
Πορτογαλία	1,92%	1,74%	1,81%	3,86%	4,50%	4,63%
Ρουμανία	2,76%	4,03%	4,32%	29,40%	23,86%	22,46%
Σλοβακία	0,44%	0,49%	0,61%	0,76%	0,61%	0,65%
Σλοβενία	0,33%	0,32%	0,33%	0,65%	0,66%	0,68%
Σουηδία	1,46%	1,41%	1,65%	0,73%	0,82%	0,92%
Τσεχία	0,98%	1,13%	1,35%	1,36%	1,29%	1,45%
Φινλανδία	0,97%	0,98%	1,08%	0,84%	0,98%	1,04%

*Για το έτος 2000 το ποσοστό υπολογίζεται ως προς το σύνολο των διαθέσιμων στοιχείων.

Πηγή: Eurostat 2015

Ο Πίνακας 6.8 δείχνει τις θετικές μεταβολές στην παραγωγή, που σε κάποιες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι αξιοσημείωτες, ενώ οι μεταβολές στην απασχόληση είναι παντού αρνητικές πλην του Ηνωμένου Βασιλείου.

Πίνακας 6.8: Μέση ετήσια μεταβολή γεωργικής παραγωγής και απασχόλησης 2000-2014

	Παραγωγή	Απασχόληση
Αυστρία	2,84%	-1,48%
Βέλγιο	1,25%	-2,00%
Βουλγαρία	2,07%	-1,05%
Γαλλία	1,79%	-1,40%
Γερμανία	2,19%	-1,12%

	Παραγωγή	Απασχόληση
Δανία	2,62%	-1,61%
Ελλάδα	0,09%	-2,09%
Εσθονία	11,23%	-3,00%
Ηνωμένο Βασίλειο	3,74%	1,46%
Ιρλανδία	3,22%	-1,01%
Ισπανία	1,98%	-1,87%
Ιταλία	1,29%	-1,07%
Κροατία	-	-
Κύπρος	-	-2,11%
Λετονία	12,16%	-3,63%
Λιθουανία	7,47%	-3,82%
Λουξεμβούργο	5,68%	-0,01%
Μάλτα	-0,41%	0,26%
Ολλανδία	2,66%	-1,17%
Ουγγαρία	4,39%	-3,37%
Πολωνία	6,12%	-2,74%
Πορτογαλία	0,98%	-1,26%
Ρουμανία	6,33%	-3,40%
Σλοβακία	4,84%	-2,97%
Σλοβενία	1,49%	-1,99%
Σουηδία	2,55%	-0,96%
Τσεχία	4,81%	-1,92%
Φινλανδία	2,48%	-1,08%
ΕΕ*	2,50%	-2,25%

*Υπολογισμοί με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία.

Πηγή: Eurostat 2015.

Η Ευρώπη παράγει σχεδόν όλα τα είδη φυτικής και ζωικής παραγωγής. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 6.9, η φυτική παραγωγή κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο της παραγωγής της ΕΕ28 σε όρους αξίας παραγωγής. Σιτηρά, λαχανικά και κηπευτικά αποτελούν τα βασικά προϊόντα της φυτικής παραγωγής. Παρόμοια μερίδια κατέχουν η παραγωγή γάλακτος και η εκτροφή χοίρων και βοοειδών στη ζωική παραγωγή. Σημειώνεται ότι για μερικά προϊόντα γεωργίας (ελαιόλαδο, κρέας, οινοπνευματώδη) θεωρείται ότι η Ευρώπη έχει το παγκόσμιο προβάδισμα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Πίνακας 6.9: Προϊόντα γεωργικής παραγωγής ΕΕ28 σε τιμές παραγωγού, εκατομμύρια ευρώ και ποσοστό συνόλου

	2005		2014	
	τιμή	ποσοστό	τιμή	ποσοστό
<i>1. Γεωργική παραγωγή προϊόντων</i>	287.719,91	92,2%	369.691,51	91,8%
<i>1.1 Φυτική παραγωγή</i>	158.093,10	50,7%	201.813,71	50,1%
Σιτηρά (συμπ. σπόροι)	28.231,50	9,0%	49.971,74	12,4%
Βιομηχανικά φυτά	14.146,83	4,5%	17.558,63	4,4%
Κτηνοτροφικά φυτά	18.320,29	5,9%	27.022,38	6,7%
Λαχανικά και κηπευτικά	46.597,00	14,9%	48.632,28	12,1%
Πατάτες	7.243,49	2,3%	9.598,32	2,4%
Φρούτα	19.933,20	6,4%	22.455,99	5,6%
Κρασί	15.634,25	5,0%	18.854,08	4,7%
Ελαιόλαδο	5.191,01	1,7%	4.745,51	1,2%
Άλλα φυτικά προϊόντα	2.795,54	0,9%	2.974,77	0,7%
<i>1.2 Ζωική παραγωγή</i>	129.626,81	41,5%	167.877,79	41,7%
<i>1.2.1 Ζώα</i>	78.251,04	25,1%	95.941,81	23,8%
Βοοειδή	25.490,98	8,2%	30.613,24	7,6%
Χοίροι	29.927,37	9,6%	35.134,01	8,7%
Ιπποειδή	934,24	0,3%	980,80	0,2%
Αιγοπρόβατα	5.413,04	1,7%	5.204,76	1,3%
Πουλερικά	13.939,52	4,5%	21.437,46	5,3%
Άλλα ζώα	2.545,90	0,8%	2.571,54	0,6%
<i>1.2.2 Ζωικά προϊόντα</i>	51.375,78	16,5%	71.935,98	17,9%
Γάλα	43.642,72	14,0%	60.737,85	15,1%
Αυγά	5.834,07	1,9%	8.496,14	2,1%
Άλλα ζωικά προϊόντα	1.898,97	0,6%	2.701,99	0,7%
<i>2. Γεωργική παραγωγή υπηρεσιών</i>	15.302,54	4,9%	19.872,05	4,9%
<i>Σύνολο Γεωργική παραγωγή</i>	303.022,45	97,1%	389.563,55	96,8%
<i>Δευτερεύουσες δραστηριότητες</i>	9.036,12	2,9%	13.067,15	3,2%
<i>Συνολική παραγωγή γεωργικού τομέα</i>	312.058,58	100,0%	402.630,70	100,0%

Πηγή: Eurostat 2015.

6.3.3 Τρόποι παρέμβασης: διακυβέρνηση

Οι αλλαγές στον τρόπο διακυβέρνησης ακολουθούν τις τρεις περιόδους που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Η διακυβέρνηση του αγροτικού τομέα είναι υπερεθνική και θεσπίζεται από την τακτική διαδικασία αποφάσεων Επιτροπής-Συμβουλίου σύμφωνα με το πρωτογενές δίκαιο, αλλά οι βασικές κατευθύνσεις άλλαξαν σταδιακά με τις μεγαλύτερες αλλαγές να καταγράφονται στην ενδιάμεση περίοδο, όταν τα κοινοτικά όργανα προσπαθούσαν να προωθήσουν περιοριστικά μέτρα και οι αγρότες αντιδρούσαν.

Η εξέλιξη της διακυβέρνησης αντικατοπτρίζει το συσχετισμό δυνάμεων αγροτών και οικονομικής πολιτικής, καθώς και των διεθνών πιέσεων, διαχρονικά, όπως εμφανίζεται στα αποτελέσματα των αλλαγών στις τρεις χαρακτηριστικές περιόδους που περιγράφονται πιο πάνω. Οι αρχές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην πρώτη περίοδο καθορίστηκαν κατά τη διάρκεια της διάσκεψης στη Στρέζα τον Ιούλιο του 1958 και η διαμόρφωσή της από τότε οδηγήθηκε σε μια ιδιαίτερα παρεμβατική κοινοτική διαχείριση. Το Σχέδιο Mansholt το 1968 αποσκοπούσε στη σημαντική μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας. Με τον τρόπο αυτό θα ήταν δυνατή η αναδιανομή της γης των πρώην αγροτών που εγκατέλειψαν τη γεωργία γεγονός που θα οδηγούσε στην αύξηση σε μέγεθος των υπόλοιπων αγροκτημάτων. Επίσης, το σχέδιο προέβλεπε τον περιορισμό της άμεσης βοήθειας σε μη επικερδή αγροκτήματα. Αλλά λόγω αντιδράσεων περιορίστηκε σε τρεις μόνο κατευθυντήριες οδηγίες που αφορούσαν στον εκμοντερνισμό των αγροκτημάτων, την εγκατάλειψη της γεωργικής παραγωγής καθώς και την εκπαίδευση αγροτών.

Όταν οι διαδοχικές διευρύνσεις της Κοινότητας δημιούργησαν νέες προκλήσεις πάρθηκαν νέα μέτρα με στόχο τον περιορισμό της υπερπαραγωγής. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά είχαν περιορισμένο αποτέλεσμα, γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει από τις τεράστιες δυνατότητες για αύξηση παραγωγής που παρείχε η σημαντική τεχνική πρόοδος (Moussis, 2011). Το 1991 η Επιτροπή, με επίτροπο Γεωργίας τον Ray MacSharry, παρουσίασε την πρόταση για την υιοθέτηση δραστικών μέτρων που θα επιτύγχαναν τη μείωση της παραγωγής και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου υιοθέτησε μετά από πολιτική συμφωνία το πρόγραμμα δράσης «Agenda 2000» με κύριο στόχο την ενίσχυση της πολιτικής και τη χάραξη ενός νέου δημοσιονομικού πλαισίου της ΕΕ για την περίοδο 2000-2006.

Ιδιαίτερα παρεμβατική ήταν η πολιτική πριν τη θέσπιση του Ευρώ: Στο διάστημα αυτό, μεταξύ 1969-1993 λόγω των ασταθών ισοτιμιών είχαν θεσπιστεί Νομισματικά Εξισωτικά Ποσά, που είναι μια μορφή φόρου στις εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων, όταν το νόμισμα μιας χώρας υποτιμάται, επειδή λόγω της υποτίμησης του νομίσματος γίνονται φθηνότερα στις αγορές των άλλων κοινοτικών χωρών και μπορούν να εκτοπίσουν τα ομοειδή προϊόντα. Αντίθετα, όταν το νόμισμα μιας χώ-

ρας ανατιμάται επιβάλλεται ένα είδος επιδότησης στις εξαγωγές των αγροτικών της προϊόντων, επειδή λόγω της ανατίμησης του νομίσματος γίνονται ακριβότερα στις αγορές των άλλων κοινοτικών χωρών και δε μπορούν να ανταγωνιστούν τα ομοειδή τους προϊόντα. Η ανάγκη αυτή έπαψε να υπάρχει με τη δημιουργία της ΟΝΕ και τη θέσπιση τιμών στο κοινό νόμισμα.

Τον Ιούνιο του 2003 τα Ευρωπαϊκά κράτη συμφώνησαν στην θεμελιώδη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, που περιγράφονται στην Τρίτη Περίοδο. Εκτός από τις νέες δομές Νέο στοιχείο στη διακυβέρνηση είναι ο διαγνωστικός έλεγχος της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, που τέθηκε σε εφαρμογή το 2008. Ο διαγνωστικός έλεγχος σκοπεύει, μεταξύ άλλων, να καταργήσει τους φραγμούς που περιορίζουν τους γεωργούς να παράγουν τις επιθυμητές ποσότητες, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν καλύτερα στην ζήτηση της αγοράς και να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις. Καταπολέμηση και προσαρμογή της γεωργίας στην αλλαγή του κλίματος αποτελούσαν προτεραιότητα στην ατζέντα συζητήσεων σχετικά με τον διαγνωστικό έλεγχο. Έτσι, οι προβλεπόμενες αλλαγές από την νέα αυτή συμφωνία μπορεί να καταστήσουν δυνατή την καλύτερη διαχείριση των νέων περιβαλλοντικών προκλήσεων και ευκαιριών, όπως η κλιματική αλλαγή και η προστασίας της βιοποικιλότητας, η διαχείριση των υδάτων και η παραγωγή πράσινης ενέργειας.

Με σκοπό την ενθάρρυνση του πραγματικού ανταγωνισμού στις γεωργικές αγορές, επανεξετάζονται τα ορισμένα μέσα διαχείρισης της ΚΓΠ, τα οποία πιστεύεται πως δεν ανταποκρίνονται πλέον στις απαιτήσεις των αγορών και παράλληλα απομακρύνονται οι φραγμοί που τίθενται στην ελευθερία των γεωργών. Σε γενικές γραμμές, ο διαγνωστικός έλεγχος της ΚΓΠ αποτελεί μια άσκηση ο ρόλος της οποίας είναι, στην ουσία, να προετοιμάσει το έδαφος για περαιτέρω αλλαγές της στο μέλλον με ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, στη μεγαλύτερη ομοιομορφία στο καθεστώς ενιαίας ενίσχυσης καθώς και στη μείωση ελέγχου των γεωργικών τιμών.

Σημαντική αλλαγή στη διακυβέρνηση είναι και η πρόσφατα αυξημένη εξουσία του Ευρωκοινοβουλίου σε θέματα γεωργικής πολιτικής (Bureau κ.α., 2012).

6.3.4 Τρόποι παρέμβασης: πιστώσεις

Η ΚΓΠ απορροφούσε ανέκαθεν ένα σημαντικό μέρος των πιστώσεων, το οποίο έφτανε στα δύο τρίτα του συνολικού προϋπολογισμού κατά τις δεκαετίες του 70 και 80. Το ποσοστό αυτό, αν και μειώνεται σταθερά, από 72,4% το 1976, σε 59,27% το 1990 και 39,68% το 2013, συνεχίζει να αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό μερίδιο του συνολικού προϋπολογισμού.

Πίνακας 6.10: Δαπάνες κοινοτικού προϋπολογισμού για την ΚΓΠ, 1976-2013

Έτος	Συνολικές πιστώσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ	Κοινή Γεωργική & Αλιευτική πολιτική	ΚΓΠ % επί του συνολικού προϋπολογισμού	Ετήσια μεταβολή % της ΚΓΠ
1976	7.576.859.148	5.485.300.000	72,40%	
1977	8.800.026.869	6.325.200.000	71,88%	-0,52%
1978	12.362.004.592	7.383.250.000	59,73%	-12,15%
1979	13.391.546.175	10.014.400.000	74,78%	15,06%
1980	15.683.097.261	11.844.730.000	75,53%	0,74%
1981	19.327.630.620	13.176.650.000	68,18%	-7,35%
1982	23.260.133.140	14.059.704.000	60,45%	-7,73%
1983	22.988.233.185	14.915.061.950	64,88%	4,44%
1984	27.377.288.363	17.049.168.000	62,27%	-2,61%
1985	30.616.020.174	20.817.860.600	68,00%	5,72%
1986	35.120.737.078	22.084.703.193	62,88%	-5,11%
1987	37.415.207.702	24.130.827.071	64,49%	1,61%
1988	45.302.600.330	29.057.620.000	64,14%	-0,35%
1989	46.423.033.485	28.693.590.000	61,81%	-2,33%
1990	48.845.810.505	28.950.975.000	59,27%	-2,54%
1991	58.538.260.639	35.078.030.987	59,92%	0,65%
1992	66.117.889.328	39.809.391.000	60,21%	0,29%
1993	69.058.484.052	38.580.300.000	55,87%	-4,34%
1994	73.444.293.263	41.443.215.000	56,43%	0,56%
1995	80.896.876.172	41.457.950.000	51,25%	-5,18%
1996	86.525.459.591	46.474.150.000	53,71%	2,46%
1997	89.137.027.746	46.421.135.000	52,08%	-1,63%
1998	91.012.987.786	46.009.300.000	50,55%	-1,53%
1999	96.928.534.539	47.549.700.000	49,06%	-1,50%
2000	93.220.240.863	45.041.558.000	48,32%	-0,74%
2001	96.177.945.157	47.309.725.000	49,19%	0,87%
2002	98.573.116.856	48.107.702.189	48,80%	-0,39%
2003	99.674.360.724	48.552.961.799	48,71%	-0,09%
2004	99.504.313.446	48.912.845.843	49,16%	0,44%
2005	116.554.135.698	53.723.884.752	46,09%	-3,06%
2006	121.190.909.324	55.448.703.744	45,75%	-0,34%
2007	126.551.098.235	52.440.612.622	41,44%	-4,31%

Έτος	Συνολικές πιστώσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ	Κοινή Γεωργική & Αλιευτική πολιτική	ΚΓΠ % επί του συνολικού προϋπολογισμού	Ετήσια μεταβολή % της ΚΓΠ
2008	129.149.656.468	54.654.873.118	42,32%	0,88%
2009	133.845.980.853	55.664.834.334	41,59%	-0,73%
2010	141.452.827.822	58.768.553.087	41,55%	-0,04%
2011	141.909.398.849	58.240.776.992	41,04%	-0,51%
2012	147925362587	59.620.472.653	40,30%	-0,74%
2013	150.898.391.144	59.876.177.037	39,68%	-0,62%

Οι πιστώσεις εκφράζονται σε λογιστική μονάδα (ΛΜ) τα έτη 1976-77, σε ευρωπαϊκή λογιστική μονάδα (ΕΛΜ) τα έτη 1978-1.981, σε Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ΕCΥ) από το 1982-1998 και σε ευρώ από το 1999 και μετά.

Πηγή: Harvard Dataverse 2015.

Η χρηματοδότηση από το ΕΓΤΕ (με επιμερισμένη διαχείριση μεταξύ των κρατών μελών και της Επιτροπής) κατανέμεται ανάμεσα στις παρακάτω δαπάνες:

- τις επιστροφές κατά την εξαγωγή γεωργικών προϊόντων προς τρίτες χώρες·
- τις παρεμβάσεις για τη ρύθμιση των αγορών γεωργικών προϊόντων·
- τις άμεσες ενισχύσεις που χορηγούνται στους γεωργούς στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής·
- ορισμένες ενέργειες ενημέρωσης και προώθησης για τα γεωργικά προϊόντα στην εσωτερική αγορά της Κοινότητας και στις τρίτες χώρες, οι οποίες υλοποιούνται από τα κράτη μέλη·
- τις δαπάνες που συνδέονται με τα μέτρα αναδιάρθρωσης του κλάδου της ζάχαρης, σύμφωνα με τον κανονισμό 320/2006·
- ενώ κεντρικά η ΕΓΤΕ χρηματοδοτεί τις ακόλουθες δαπάνες:
- τη χρηματοδοτική συμμετοχή της Κοινότητας σε μεμονωμένες κτηνιατρικές δράσεις, σε δράσεις ελέγχου στον κτηνιατρικό τομέα και στον τομέα των τροφίμων και ζωοτροφών, σε προγράμματα εκρίζωσης και παρακολούθησης των ζωνοσών, καθώς και σε φυτοϋγειονομικά μέτρα·
- την προώθηση γεωργικών προϊόντων απευθείας από την Επιτροπή ή μέσω διεθνών οργανισμών·
- τα μέτρα που θεσπίζονται σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία, με σκοπό να εξασφαλίσουν τη διατήρηση, τον χαρακτηρισμό, τη συλλογή και τη χρησιμοποίηση των γενετικών πόρων στη γεωργία·
- την εγκατάσταση και συντήρηση των γεωργικών συστημάτων λογιστικών πληροφοριών·
- τα συστήματα γεωργικών ερευνών·
- τις σχετικές με τις αλιευτικές αγορές δαπάνες·

Σε ότι αφορά την κατανομή των εισπράξεων ανά κράτος-μέλος θεσπίζονται ανώτατα όρια:

Πίνακας 6.11: Ανώτατα όρια ενιαίας ενίσχυσης, κατανομή ανά κράτος-μέλος (σε εκατ. Ευρώ)

Χώρα	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Αυστρία	633	743	745	745	745	745
Βέλγιο	580	607	612	612	612	612
Βουλγαρία	-	247	328	488	649	810
Γαλλία	8236	8382	8416	8416	8416	8416
Γερμανία	5647	5744	5774	5774	5774	5774
Δανία	1015	1027	1030	1030	1030	1030
Ελλάδα	2144	2365	2178	2178	2178	2178
Εσθονία	27	51	71	91	101	101
Ην. Βασίλειο	3945	3977	3976	3976	3976	3976
Ιρλανδία	1335	1340	1341	1341	1341	1341
Ισπανία	4635	4031	4840	4840	4840	4840
Ιταλία	3792	4151	4185	4185	4185	4185
Κύπρος	12	27	36	45	50	50
Λετονία	44	76	104	132	146	146
Λιθουανία	114	193	267	341	377	377
Λουξ/ργο	37	37	37	37	37	37
Μάλτα	1	3	4	5	5	5
Ολλανδία	428	846	853	853	853	853
Ουγγαρία	446	678	934	1187	1314	1314
Πολωνία	980	1579	2162	2732	3017	3017
Πορτογαλία	504	609	609	609	609	609
Ρουμανία	-	532	712	1067	1423	1778
Σλοβακία	127	202	277	350	386	386
Σλοβενία	44	74	102	130	144	144
Σουηδία	671	760	763	763	763	763
Τσεχία	294	470	645	817	902	902
Φινλανδία	562	566	566	566	566	566

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015, [Δίκαιο και εκδόσεις της ΕΕ](#), [EUR-Lex](#), EUR-Lex – 111089 – EL & Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, L273/1, 2007.

Πίνακας 6.12: Δαπάνες ΚΓΠ 2013 ανά κράτος-μέλος, εκατομμύρια ευρώ*

Χώρα	Άμεσες Πληρωμές	Μέτρα Αγοράς	Αγροτική Ανάπτυξη	Σύνολο
Αυστρία	706	24	533	1.263
Βέλγιο	567	78	78	722
Βουλγαρία	494	43	396	933
Γαλλία	7.968	634	1.279	9.880
Γερμανία	5.254	101	1.430	6.785
Δανία	939	7	106	1.052
Ελλάδα	2.282	63	672	3.017
Εσθονία	92	3	113	209
Ην. Βασίλειο	3.286	42	749	4.077
Ιρλανδία	1.251	6	352	1.608
Ισπανία	5.237	591	1.284	7.112
Ιταλία	3.960	701	1.441	6.102
Κύπρος	44	6	21	71
Λετονία	133	15	151	300
Λιθουανία	346	11	254	611
Λουξ/ργο	34	0.4	13	47
Μάλτα	5	1	11	16
Ολλανδία	823	84	103	1.010
Ουγγαρία	1.203	69	585	1.857
Πολωνία	2.770	415	1.851	5.036
Πορτογαλία	649	120	590	1.359
Ρουμανία	1.087	122	1.356	2.565
Σλοβακία	354	9	320	683
Σλοβενία	130	9	113	252
Σουηδία	689	13	276	978
Τσεχία	824	14	424	1.262
Φινλανδία	532	10	289	830
ΕΕ (27 χώρες)	41.658	3.193	14.789	59.640

* Τα ποσά μπορεί να είναι ψηλότερα από την ανώτατη ενίσχυση γιατί περιλαμβάνουν και πιστώσεις για την αλιεία.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014, Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Απόφαση της Επιτροπής 2010/236/ΕΕ http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/factsheets/pdf/eu_en.pdf

Τα υψηλότερα ποσά διανέμονται για την γεωργία στις χώρες με σημαντική παραγωγή των αγροτικών προϊόντων όπως η Γαλλία (σχεδόν 10 δις Ευρώ), η Ισπανία (πάνω από 7 δις Ευρώ), η Γερμανία (σχεδόν 7 δις Ευρώ), η Ιταλία (πάνω από 6 δις Ευρώ), η Πολωνία (πάνω από 5 δις Ευρώ) και το Ηνωμένο Βασίλειο (πάνω από 4 δις Ευρώ), ενώ οφείλεται να σημειωθεί ότι και η Ελλάδα είναι επίσης αποδέκτης σημαντικών κονδυλίων (πάνω από 3 δις Ευρώ, έκτη κατά σειρά).

Από τον παρακάτω Πίνακας 6.13 προκύπτει ότι η εξέλιξη εγγυήσεων είναι σχετικά σταθερή, αλλά και ότι ο Β' Πυλώνας αποτελεί περίπου το 20% των γεωργικών δαπανών, ποσοστό που είναι σημαντικά υψηλότερο απ' ότι ήταν οι πιστώσεις των διαρθρωτικών παρεμβάσεων του FEOGA.

Πίνακας 6.13: Κατανομή δαπανών του Τομέα «Διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων» του προϋπολογισμού για την περίοδο 2007-2013 και του Τομέα «Αειφόρος Μεγέθυνση: Φυσικοί πόροι» για το 2014.

	ΚΓΠ Α' Πυλώνας (συνδεδεμένη με την αγορά στήριξη της ΚΓΠ, άμεσες ενισχύσεις γεωργών, αγορές αλιείας, υγεία φυτών και ζώων)	ΚΓΠ Β' Πυλώνας (ανάπτυξη της υπαίθρου)	Άλλα (συμπεριλ. δαπανών για την αλιεία, το περιβάλλον και διε- θνείς συμφωνίες)	Σύνολο
2007	42.650	10.874	1.124	54.648
2009	46.349	8.740	788	59.877
2011	44.124	12.295	956	57.375
2013	45.275	13.155	1.093	59.524
2014	44.288	11.190	1.106	56.585

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015, EU Budget Data.

Αν και είναι εντυπωσιακό το ύψος των δαπανών για την ΚΓΠ όμως, το σύνολό τους είναι πολύ χαμηλό αν αναλογιστεί κανείς το ποσοστό του κοινοτικού προϋπολογισμού στο ΑΕΠ της ΕΕ. Επίσης τίθεται το θέμα του κόστους του καταναλωτή (απώλεια ευημερίας) από το γεγονός ότι, αν δεν υπήρχε το σύστημα προστασίας της ευρωπαϊκής γεωργίας, οι τιμές των προϊόντων διατροφής θα ήταν χαμηλότερες, δηλαδή στα πλαίσια των διεθνών τιμών.

Υπολογίζοντας ότι οι κοινοτικές επιδοτήσεις στη γεωργία είναι της τάξης μεγέθους του 0.5% του ΑΕΠ, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6.14, αντίστοιχα ποσοστά ισχύουν και για άλλες σημαντικές οικονομίες με εξαίρεση την Κίνα και Τουρκία από τη πλευρά αναπτυσσόμενων χωρών, την Ιαπωνία και την Κορέα από τη πλευρά ανα-

πτυγμένων. Το ίδιο ισχύει και για κάποιες μικρές χώρες που δεν επηρεάζουν το διεθνές εμπόριο. Από τον Πίνακα αυτόν προκύπτει ότι ενδεχομένως οι μεγάλες πιέσεις που δέχεται η ΕΕ από τον ΠΟΕ αφορούν περισσότερο στην δασμολογική προστασία και τον τρόπο υποστήριξης ανά προϊόν παρά στις ενισχύσεις στην παραγωγή και το εισόδημα που αντικατοπτρίζουν το συνολικό ύψος των επιδοτήσεων της γεωργίας.

Πίνακας 6.14: Εκτίμηση συνολικής στήριξης του αγροτικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες του ΟΟΣΑ και άλλες σημαντικές οικονομίες

	1986	1990	1995	2000	2005	2010	2014	Μεταβολή 1986-2014
ΕΕ (28 χώρες)	2,7%	2,1%	1,6%	1,2%	1,1%	0,8%	0,7%	-2,0%
Αυστραλία	0,8%	0,5%	0,4%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1%	-0,7%
ΗΠΑ	1,1%	0,8%	0,6%	0,7%	0,6%	0,6%	0,6%	-0,6%
Ιαπωνία	2,6%	1,7%	1,8%	1,4%	1,2%	1,2%	1,1%	-1,5%
Ισλανδία	5,0%	4,4%	2,2%	1,9%	1,7%	1,0%	1,1%	-3,9%
Ισραήλ			1,0%	0,7%	0,4%	0,5%	0,3%	0,3%
Καναδάς	1,9%	1,5%	0,9%	0,8%	0,7%	0,6%	0,4%	-1,6%
Κορέα	8,9%	8,1%	5,4%	3,9%	2,8%	1,8%	1,8%	-7,1%
Μεξικό	1,2%	2,1%	0,0%	1,3%	0,7%	0,7%	0,8%	-0,4%
Νέα Ζηλανδία	3,1%	0,4%	0,3%	0,2%	0,3%	0,3%	0,3%	-2,8%
Νορβηγία	3,6%	3,2%	2,1%	1,4%	1,1%	0,9%	0,9%	-2,7%
Σουηδία	3,7%	3,0%	2,3%	1,8%	1,5%	1,0%	1,1%	-2,7%
Τουρκία	3,3%	4,3%	4,3%	4,8%	3,3%	3,2%	2,3%	-1,0%
Χιλή			0,6%	0,9%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%
Σύνολο ΟΟΣΑ	3,0%	2,3%	1,7%	1,1%	1,0%	0,8%	0,7%	-2,3%
Βραζιλία			-0,7%	0,6%	0,8%	0,6%	0,5%	0,5%
Κίνα			2,4%	1,6%	2,1%	2,7%	3,3%	3,3%
Κολομβία			3,1%	2,2%	2,0%	1,6%	1,5%	1,5%
Ινδονησία			1,3%	1,3%	1,0%	3,9%	4,0%	4,0%
Καζακστάν			3,1%	2,2%	1,8%	0,9%	0,8%	0,8%
Ρωσία			2,2%	0,3%	1,0%	1,2%	0,6%	0,6%
Νότιος Αφρική			1,3%	0,5%	0,5%	0,2%	0,3%	0,3%
Ουκρανία			-7,1%	0,4%	3,1%	1,9%	-2,2%	-2,2%

Πηγή: ΟΟΣΑ 2015.

6.3.4.1 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής γεωργίας στο παγκόσμιο εμπόριο

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 6.15 η Ευρώπη είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός προϊόντων γεωργίας στον κόσμο μετά την Κίνα, ενώ με σημαντικά μερίδια ακολουθούν η Ινδία και οι ΗΠΑ. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή συνεισφορά σημειώνει πτωτική πορεία ως σύνολο (στον Πίνακα φαίνονται κάποιες αυξήσεις μετά τις διευρύνσεις γιατί μόνο από το 2005 και ύστερα υπάρχουν στοιχεία για όλα τα κράτη-μέλη) με μείωση του μεριδίου στην παγκόσμια προστιθέμενη αξία της γεωργίας ενώ η θέση της Κίνας και των Ινδιών, της μεν πρώτης αυξάνεται ραγδαία της δε δεύτερης σταδιακά. Από τις αναπτυγμένες χώρες οι ΗΠΑ έχουν κρατήσει σταθερό το ποσοστό τους τον 21^ο αιώνα συμμετέχοντας στην παγκόσμια αύξηση της ζήτησης των γεωργικών προϊόντων με μεγάλες εξαγωγές.

Τα ποσοστά συνεισφοράς στην παγκόσμια προστιθέμενη αξία του γεωργικού τομέα δείχνουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των κρατών-μελών. Η Γαλλία, η Ιταλία, η Ισπανία και η Γερμανία είναι σταθερά οι χώρες με τα μεγαλύτερα μερίδια στην παραγωγή γεωργικών προϊόντων (όπως φαίνεται και από τη συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή γεωργία), όμως τα μερίδια αυτά φθίνουν σταδιακά.

Πίνακας 6.15: Προστιθέμενη αξία του γεωργικού τομέα ως ποσοστό του παγκόσμιου συνόλου, σταθερά δολάρια ΗΠΑ 2005

Χώρα	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Αυστρία	0,33%	0,32%	0,30%	0,26%	0,24%	0,23%
Βέλγιο	–	0,24%	0,24%	0,22%	0,21%	0,19%
Βουλγαρία	0,29%	0,22%	0,16%	0,14%	0,10%	0,09%
Γαλλία	2,86%	2,80%	2,80%	2,46%	2,30%	1,98%
Γερμανία	–	1,73%	1,62%	1,34%	1,23%	1,09%
Δανία	0,18%	0,24%	0,24%	0,20%	0,19%	0,14%
Ελλάδα	–	0,89%	0,78%	0,71%	0,52%	0,41%
Εσθονία	–	0,03%	0,04%	0,03%	0,03%	0,04%
Ηνωμένο Βασίλειο	1,15%	1,08%	0,96%	0,89%	0,76%	0,69%
Ιρλανδία	–	0,20%	0,19%	0,16%	0,06%	0,06%
Ισπανία	–	2,15%	2,67%	2,09%	1,99%	1,93%
Ιταλία	2,82%	3,06%	2,96%	2,50%	2,18%	2,04%
Κροατία	–	0,14%	0,13%	0,13%	0,11%	0,08%
Κύπρος	0,04%	0,04%	0,04%	0,03%	0,02%	0,02%
Λετονία	–	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%
Λιθουανία	–	–	–	0,08%	0,06%	0,07%

Χώρα	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Λουξεμβούργο	–	0,02%	0,02%	0,01%	0,01%	0,01%
Μάλτα	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	–
Ολλανδία	0,87%	0,96%	0,87%	0,81%	0,75%	0,70%
Ουγγαρία	–	0,26%	0,22%	0,28%	0,19%	0,18%
Πολωνία	–	–	0,56%	0,59%	0,52%	0,49%
Πορτογαλία	–	0,42%	0,34%	0,30%	0,26%	0,25%
Ρουμανία	0,89%	0,80%	0,50%	0,55%	0,47%	–
Σλοβακία	–	0,13%	0,11%	0,13%	0,13%	0,18%
Σλοβενία	–	0,07%	0,06%	0,06%	0,05%	0,04%
Σουηδία	0,35%	0,30%	0,26%	0,26%	0,24%	0,23%
Τσεχία	–	0,23%	0,18%	0,20%	0,13%	0,12%
Φινλανδία	0,43%	0,41%	0,36%	0,31%	0,31%	0,31%
ΕΕ* (διαθέσιμες χώρες)	10,23%	16,80%	16,66%	14,79%	13,12%	11,59%
Κίνα	13,74%	16,08%	16,60%	17,68%	19,19%	20,02%
ΗΠΑ	–	–	8,92%	9,51%	9,20%	8,79%
Ινδία	8,65%	9,30%	9,50%	9,57%	10,15%	10,32%
Ινδονησία	2,36%	2,57%	2,40%	2,49%	2,63%	2,75%
Ιαπωνία	6,33%	5,36%	5,14%	3,68%	3,25%	3,16%
Βραζιλία	2,16%	2,41%	2,46%	2,75%	2,83%	2,91%
Τουρκία	3,25%	3,21%	3,13%	3,00%	2,75%	2,88%
Μεξικό	2,05%	2,05%	2,02%	1,86%	1,78%	1,74%
Πακιστάν	1,16%	1,35%	1,49%	1,47%	1,50%	1,51%
Ρωσία	3,63%	2,36%	2,15%	2,16%	1,87%	1,86%
Αίγυπτος	0,71%	0,77%	0,80%	0,83%	0,86%	0,87%

*Το ποσοστό της ΕΕ στον πίνακα βασίζεται στα διαθέσιμα στοιχεία. Για το σύνολο της ΕΕ-28 υπάρχουν στοιχεία μόνο για τα έτη 2005 και 2010.

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα 2015.

Αν δε συμπεριλάβει κανείς το ενδοκοινοτικό εμπόριο, η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας και ο δεύτερος (μετά από τις ΗΠΑ) μεγαλύτερος εξαγωγέας αγροτικών προϊόντων με τα αντίστοιχα μερίδια στο σύνολο της παγκόσμιας αξίας εισαγωγών/εξαγωγών να ανέρχονται σε 9,6% και 10% έναντι 7,9% και 10,1% των ΗΠΑ αντίστοιχα. Εντυπωσιακές εξελίξεις στις εξαγωγές είναι η σταδιακή μείωση της σχετικής θέσης των ΗΠΑ και του Καναδά η οποία αντιστοιχεί στην αύξηση Κίνας, Ινδών, Ινδονησίας και Αργεντινής. Καμία από τις χώρες με τη μεγάλη αύξηση παραγωγής

δεν παρουσιάζει αντίστοιχη αύξηση στις εξαγωγές, επειδή μεγάλο μέρος της οριακής αύξησής τους στρέφεται στην εγχώρια κατανάλωση. Πάντως η Ευρώπη δεν ήταν σε θέση τον 21^ο αιώνα να αυξήσει το εισόδημά της λόγω της μεγάλης αύξησης της παγκόσμιας ζήτησης σε αγροτικά προϊόντα. Σε ό,τι αφορά στις εισαγωγές το ποσοστό της Ευρώπης (όπως και των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας) μειώθηκε σημαντικά λόγω των παγκόσμιων τάσεων, ενώ αντίστοιχα αυξήθηκαν οι εισαγωγές των BRICs.

Πίνακας 6.16: Μεγαλύτεροι εξαγωγείς και εισαγωγείς γεωργικών προϊόντων, 2013

Εξαγωγές	Αξία 2013 (δισ. δολάρια)	Παγκόσμιο Μερίδιο Εξαγωγών			
	2013	1980	1990	2000	2013
ΕΕ (28 χώρες)	661	-	-	41,9	37,9
Εξω-κοινοτικές εξαγωγές	175	-	-	10	10
ΗΠΑ	176	17	14,3	13	10,1
Βραζιλία	91	3,4	2,4	2,8	5,2
Κίνα	70	1,5	2,4	3	4
Καναδάς	66	5	5,4	6,3	3,8
Ινδία	47	1	0,8	1,1	2,7
Ινδονησία	43	1,6	1	1,4	2,4
Αργεντινή	41	1,9	1,8	2,2	2,4
Ταϊλάνδη	40	1,2	1,9	2,2	2,3
Αυστραλία	38	3,3	2,9	3	2,2
Μαλαισία	30	2	1,8	1,5	1,7
Ρωσία	30	-	-	1,4	1,7
Βιετνάμ	28	-	-	0,7	1,6
Νέα Ζηλανδία	27	1,3	1,4	1,4	1,5
Μεξικό	25	0,8	0,8	1,7	1,4
Σύνολο κορυφαίων 15 εξαγωγέων	1413	-	-	83,6	80,9

Εισαγωγές	Αξία 2013(δισ. δολάρια)	Παγκόσμιο Μερίδιο Εισαγωγών			
	2013	1980	1990	2000	2013
ΕΕ (28 χώρες)	664	-	-	42,7	35,9
Εξω-κοινοτικές εισαγωγές	178	-	-	13,2	9,6
Κίνα	165	2,1	1,8	3,3	8,9
ΗΠΑ	146	8,7	9	11,6	7,9
Ιαπωνία	86	9,6	11,5	10,4	4,6

Εισαγωγές	Αξία 2013(δισ. δολάρια)	Παγκόσμιο Μεριδίο Εισαγωγών			
	2013	1980	1990	2000	2013
Ρωσία	45	–	–	1,3	2,4
Καναδάς	39	1,8	2	2,6	2,1
Νότιος Κορέα	33	1,5	2,2	2,2	1,8
Μεξικό	29	1,2	1,2	1,8	1,6
Χονγκ Κονγκ	28	–	–	–	–
Σαουδική Αραβία	25	1,5	0,8	0,9	1,4
Ινδία	24	0,5	0,4	0,7	1,3
Ινδονησία	22	0,6	0,5	1	1,2
Μαλαισία	20	0,5	0,5	0,8	1,1
ΗΑΕ	18	0,3	0,4	0,5	1
Τουρκία	17	0,1	0,6	0,7	0,9
Σύνολο κορυφαιών 15 εισαγωγέων	1352	–	–	81,5	73

Πηγή: POE 2015, “International Trade Statistics 2014”.

Τα βασικά προϊόντα που εξάγει η Ευρώπη είναι τα ποτά με πτωτική πορεία, ενώ ακολουθούν με μεγάλη διαφορά τα δημητριακά και τα παρασκευάσματα δημητριακών, τα διάφορα βρώσιμα προϊόντα, τα λαχανικά, τα φρούτα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα και τα αυγά πτηνών, όλα με ελαφρά ανοδικά ή σταθερά ποσοστά. Τα λαχανικά και τα φρούτα, τα ψάρια, τα μαλακόστρακα, τα μαλάκια και υδρόβια, τα ασπόνδυλα και τα παρασκευάσματά τους, ο καφές, το τσάι, το κακάο και τα μπαχαρικά αποτελούν τα βασικά εισαγόμενα προϊόντα του αγροτικού τομέα.

Πίνακας 6.17: Κύριες και δευτερεύουσες κατηγορίες αγροτικών προϊόντων (ποσοστό εισαγωγών/εξαγωγών στο σύνολο του αγροτικού εμπορίου)

Εισαγωγές	2002	2006	2010	2014
<i>1 – Τρόφιμα και ζωντανά ζώα</i>	84,80%	84,20%	84,50%	84,90%
Ζωντανά ζώα	0,80%	0,80%	0,30%	0,20%
Κρέας και παρασκευάσματα κρέατος	5,60%	6,40%	5,80%	5,00%
Γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πτηνών	1,30%	1,00%	0,80%	0,70%
Ψάρια (μη θαλάσσια θηλαστικά), μαλακόστρακα, μαλάκια και υδρόβια, ασπόνδυλα και τα παρασκευάσματά τους	20,30%	21,60%	19,60%	19,20%
Δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών	5,20%	3,50%	3,80%	5,80%

Εισαγωγές	2002	2006	2010	2014
Λαχανικά και φρούτα	24,30%	25,60%	23,90%	23,90%
Ζάχαρη, παρασκευάσματα ζάχαρης και μέλι	3,20%	2,90%	2,40%	2,60%
Καφές, τσάι, κακάο, μπαχαρικά, υλικά και προϊόντα τους	11,50%	11,90%	15,60%	14,50%
Ζωοτροφές	10,20%	8,20%	9,80%	10,10%
Διάφορα βρώσιμα προϊόντα και παρασκευάσματα	2,30%	2,30%	2,60%	3,00%
<i>2 - Ποτά και καπνός</i>	10,00%	8,40%	7,90%	7,20%
Ποτά	5,60%	5,60%	5,10%	4,60%
Καπνός και προϊόντα καπνού	4,40%	2,80%	2,70%	2,50%
<i>4 - Ζωικά και φυτικά έλαια, λίπη και κεριά</i>	5,20%	7,40%	7,60%	7,90%

Εξαγωγές	2002	2006	2010	2014
<i>1 - Τρόφιμα και ζωντανά ζώα</i>	65,70%	64,80%	68,90%	70,40%
Ζωντανά ζώα	1,80%	1,60%	1,70%	1,70%
Κρέας και παρασκευάσματα κρέατος	7,50%	6,70%	7,80%	7,80%
Γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πτηνών	9,80%	8,60%	9,70%	10,00%
Ψάρια (μη θαλάσσια θηλαστικά), μαλακόστρακα, μαλάκια και υδρόβια, ασπόνδυλα και τα παρασκευάσματά τους	4,20%	4,10%	3,80%	3,70%
Δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών	11,00%	9,60%	12,10%	13,00%
Λαχανικά και φρούτα	10,40%	10,70%	11,00%	10,30%
Ζάχαρη, παρασκευάσματα ζάχαρης και μέλι	3,80%	4,60%	2,60%	2,00%
Καφές, τσάι, κακάο, μπαχαρικά, υλικά και προϊόντα τους	5,40%	6,00%	6,90%	6,50%
Ζωοτροφές	3,00%	3,10%	3,90%	4,20%
Διάφορα βρώσιμα προϊόντα και παρασκευάσματα	8,80%	9,80%	9,50%	11,30%
<i>2 - Ποτά και καπνός</i>	29,60%	31,00%	27,20%	25,70%
Ποτά	25,10%	27,00%	23,20%	22,20%
Καπνός και προϊόντα καπνού	4,50%	4,00%	4,10%	3,60%
<i>4 - Ζωικά και φυτικά έλαια, λίπη και κεριά</i>	4,60%	4,20%	3,80%	3,80%

Πηγή: Eurostat 2015.

Από το ισοζύγιο προκύπτει ότι η ΕΕ έχει περάσει από ελλειμματικό σε πλεονασματικό εταίρο στο παγκόσμιο εμπόριο. Αυτό οφείλεται στην παραγωγή και προώθηση των παρακάτω προϊόντων: ποτών, γαλακτοκομικών, δημητριακών εν αντιθέσει προς τη παραγωγή των ψαριών, των λαχανικών, των φρούτων και του καφέ/τσάι, τα οποία δεν εξασφαλίζουν το ίδιο πλεόνασμα.

Πίνακας 6.18: Εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων, εκατομμύρια ευρώ

	2002	2006	2010	2014
<i>1 – Τρόφιμα και ζωντανά ζώα</i>	-17.714	-22.865	-19.568	-11.883
Ζωντανά ζώα	448	367	1.036	1.711
Κρέας και παρασκευάσματα κρέατος	501	-673	1.140	3.385
Γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πτηνών	4.317	4.401	6.990	10.376
Ψάρια (μη θαλάσσια θηλαστικά), μαλακόστρακα, μαλάκια και υδρόβια, ασπόνδυλα και τα παρασκευάσματά τους	-10.261	-13.362	-14.098	-16.365
Δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών	2.521	3.148	6.156	8.357
Λαχανικά και φρούτα	-9.494	-12.353	-12.206	-14.034
Ζάχαρη, παρασκευάσματα ζάχαρης και μέλι	50	641	-85	-472
Καφές, τσάι, κακάο, μπαχαρικά, υλικά και προϊόντα τους	-4.267	-5.069	-8.223	-8.260
Ζωοτροφές	-4.690	-4.153	-5.461	-6.085
Διάφορα βρώσιμα προϊόντα και παρασκευάσματα	3.159	4.190	5.183	9.505
<i>2 – Ποτά και καπνός</i>	9.294	12.398	14.567	21.112
Ποτά	9.661	12.062	13.747	19.846
Καπνός και προϊόντα καπνού	-334	352	837	1.355
<i>4 – Ζωικά και φυτικά έλαια, λίπη και κεριά</i>	-772	-2.873	-3.649	-4.139
<i>Σύνολο αγροτικού τομέα</i>	-9.192	-13.339	-8.650	5.090

Πηγή: Eurostat 2015, Ίδιοι υπολογισμοί.

Η ΕΕ εξάγει τον μεγαλύτερο όγκο (σε όρους αξίας) των γεωργικών της προϊόντων προς τις ΗΠΑ (€ 14,5 δισ. το 2014) αλλά με πτωτική πορεία, ακολουθούμενη από τη Ρωσία (σχεδόν 8 δισ.). Οι χώρες της NAFTA, καθώς και οι χώρες της Μεσογείου και του ΟΠΕΚ είναι επίσης μεγάλοι αποδέκτες των Ευρωπαϊκών γεωργικών εξαγωγών. Σε ότι αφορά τις εισαγωγές, οι σημαντικότεροι εταίροι της Ευρώπης είναι η Βραζιλία (πάνω από 10 δισ.) και οι ΗΠΑ (σχεδόν 8 δισ.), αλλά και οι χώρες ΑΚΕ (13,8 δισ.).

Εκτός από τον σημαντικό ρόλο που η ΕΕ παίζει στη σύναψη παγκόσμιων εμπορικών συμφωνιών στο πλαίσιο του ΠΟΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπραγματεύεται διμε-

ρείς εμπορικές συμφωνίες με μεμονωμένες τρίτες χώρες, κυρίως γειτονικές, όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ με τις οποίες σύνηψε προκαταρκτικές συμφωνίες, αλλά και ειδικούς διακανονισμούς με αναπτυσσόμενες χώρες. Οι χώρες ΑΚΕ, όπως τονίσαμε νωρίτερα, είναι ανάμεσα στους σημαντικότερους εταίρους της Ευρώπης στο εμπόριο γεωργικών προϊόντων. Προνομιακοί όροι εμπορίου, που είχαν ενταχθεί στη συμφωνία Κοτονού και ίσχυαν μέχρι το 2008, όταν και οι δύο πλευρές εφάρμοσαν τους γενικούς κανόνες του ΠΟΕ οι οποίοι δεν επιτρέπουν μονομερείς προτιμήσεις, έχουν ενισχύσει σημαντικά τους εμπορικούς δεσμούς ανάμεσα στην ΕΕ και χώρες ΑΚΕ (πάνω από το μισό του συνόλου των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων προοριζόταν για τις χώρες της ΕΕ) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη 2010). Σε αντικατάσταση προηγούμενων συμφωνιών, η ΕΕ δρομολόγησε τις *συμφωνίες οικονομικών εταιρικών σχέσεων (ΣΟΕΣ)* με τις χώρες ΑΚΕ σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη ΑΚΕ θα έχουν ανοικτή πρόσβαση (χωρίς δασμούς και ποσοτώσεις) στην αγορά της ΕΕ για τα εμπορεύματά τους (συμπεριλαμβανομένων των γεωργικών προϊόντων). Σε αντίθεση με τις προηγούμενες συμφωνίες, οι ΣΟΕΣ προσβλέπουν στην προοπτική της απελευθέρωσης και των αγορών της δεύτερης πλευράς, δηλαδή των χωρών ΑΚΕ. Έτσι, οι επιφυλάξεις σχετικά με τις ΣΟΕΣ αφορούν κυρίως στην ανισορροπία μεταξύ των εταίρων, καθώς και στην απώλεια εσόδων από δασμούς για τις φτωχότερες χώρες. Η ΕΕ ξεκίνησε επίσης τις διαπραγματεύσεις για εμπορικές συμφωνίες με τις χώρες του Συνδέσμου Κρατών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN), την Κορέα και την Ινδία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη 2010).

Πίνακας 6.19: Εισαγωγές και εξαγωγές αγροτικών αγαθών ανά εταίρο

Εξαγωγές								
	2002		2006		2010		2014	
	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ
ΗΠΑ	10.454	21,0	11.368	19,8	10.784	14,2	14.579	13,5
Ρωσία	3.629	7,3	5.927	10,3	8.180	10,8	7.953	7,4
Ελβετία	3.562	7,2	4.140	7,2	5.402	7,1	6.604	6,1
Κίνα	465	0,9	885	1,5	2.237	3,0	5.639	5,2
Ιαπωνία	3.903	7,9	3.717	6,5	3.913	5,2	4.883	4,5
Νορβηγία	1.413	2,8	1.914	3,3	2.694	3,6	3.796	3,5
Χονγκ Κονγκ	707	1,4	735	1,3	1.929	2,5	3.628	3,4
Σαουδ. Αραβία	1.450	2,9	1.348	2,4	2.045	2,7	3.466	3,2
Αλγερία	1.159	2,3	1.240	2,2	1.867	2,5	3.372	3,1
Καναδάς	1.540	3,1	1.853	3,2	2.146	2,8	2.631	2,4

Εισαγωγές								
	2002		2006		2010		2014	
	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ	εκατ. ευρώ	% συνόλου ΕΕ
Βραζιλία	6.089	10,5	7.342	10,8	9.589	11,9	10.228	10,4
ΗΠΑ	5.780	9,9	5.508	8,1	5.829	7,2	7.920	8,1
Νορβηγία	2.367	4,1	3.021	4,5	4.119	5,1	5.329	5,4
Αργεντινή	4.016	6,9	4.941	7,3	5.755	7,1	5.235	5,3
Κίνα	1.514	2,6	2.817	4,2	4.030	5,0	4.357	4,4
Τουρκία	2.098	3,6	3.043	4,5	3.331	4,1	4.168	4,2
Ελβετία	1.384	2,4	2.055	3,0	3.207	4,0	4.159	4,2
Ινδία	1.121	1,9	1.479	2,2	1.891	2,3	2.815	2,9
Βιετνάμ	493	0,8	1.339	2,0	1.967	2,4	2.762	2,8
Ταϊλάνδη	1.389	2,4	1.717	2,5	2.452	3,0	2.618	2,7

Πηγή: Eurostat 2015.

Πίνακας 6.20: Ποσοστό εμπορίου αγροτικών προϊόντων ΕΕ-28 ανά ομάδα χωρών

Εξαγωγές	2002	2006	2010	2014
NAFTA	25,3	24	17,8	16,8
Μεσογειακές χώρες	15,1	14,2	16,6	16,6
ΟΠΕΚ	11,7	11,1	12	14,8
Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών	10,3	10,9	11	9,9
ΑΚΕ	9,1	8,7	9,2	9,3

Εισαγωγές	2002	2006	2010	2014
ΑΚΕ	17,9	14,4	15,1	13,8
NAFTA	12,5	10,8	9,8	11,1
Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών	8,4	9,4	10,4	10,6
Μεσογειακές χώρες	9,3	11,1	10,3	10,2
ΟΠΕΚ	3,8	3,6	3,6	3,4

Πηγή: Eurostat 2015.

Από τον Πίνακα 6.21 φαίνεται ότι η ΕΕ έχει σημαντικά υψηλότερη προστασία στα αγροτικά της προϊόντα απ' ότι οι ΗΠΑ αλλά χαμηλότερη από την Ιαπωνία, την Κίνα και τις Ινδίες, ενώ η προστασία στα μη αγροτικά προϊόντα των ΗΠΑ, Ιαπωνι-

ας και ΕΕ είναι παρεμφερής και ιδιαίτερα χαμηλή. Αυτό εξηγεί τις πιέσεις του ΠΟΕ, γιατί παρά το σχετικά χαμηλό ποσοστό των επιδοτήσεων η δασμολογική προστασία είναι ιδιαίτερα υψηλή.

Πίνακας 6.21: Δασμολογική προστασία ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα, Ινδία και Ιαπωνία, 2012 / 2013

		Απλός μέσος τελικής δέσμευσης	Απλός μέσος εφαρμόζοντας την ρήτρα του μάλλον ευνοουμένου κράτους	Σταθμισμένος μέσος εμπορίου
ΕΕ	Σύνολο	5,2	5,5	2,6
	Αγροτικά προϊόντα	13,5	13,2	8,4
	Μη αγροτικά Προϊόντα	3,9	4,2	2,2
ΗΠΑ	Σύνολο	3,5	3,4	2,1
	Αγροτικά προϊόντα	4,9	5,3	4,1
	Μη αγροτικά Προϊόντα	3,3	3,1	2,0
Κίνα	Σύνολο	10,0	9,9	4,7
	Αγροτικά προϊόντα	15,8	115,6	19,7
	Μη αγροτικά Προϊόντα	9,1	9,0	4,1
Ινδία	Σύνολο	48,6	13,5	7,0
	Αγροτικά προϊόντα	113,5	33,5	51,6
	Μη αγροτικά Προϊόντα	34,6	10,2	5,0
Ιαπωνία	Σύνολο	4,7	4,9	2,0
	Αγροτικά προϊόντα	19,0	19,0	12,1
	Μη αγροτικά Προϊόντα	2,5	2,6	1,2

Πηγή: ΠΟΕ 2014, "World Tariff Profiles 2014".

Η μεγαλύτερη προστασία παρατηρείται στα προϊόντα που η ΕΕ έχει υψηλά ποσοστά εξαγωγών, εφόσον η προστασία της εσωτερικής αγοράς διευκολύνει τις οικονομίες κλίμακας και τη μικρότερη στα προϊόντα στα οποία υπάρχει σημαντική εισαγωγική διείσδυση, αφού αυτά ούτως ή άλλως είτε δεν παράγονται στα κράτη-μέλη, είτε η εσωτερική παραγωγή τους δεν αρκεί να καλύψει τη ζήτηση.

Πίνακας 6.22: Δασμοί ανά κατηγορία αγροτικών προϊόντων

	Τελικοί παγιωμένοι δασμοί				Δασμοί εφαρμόζοντας την ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους			Εισαγωγές	
	Μέσος όρος	Ποσοστό αφορολόγητων	Μέγιστο	Δέσμευση	Μέσος όρος	Ποσοστό αφορολόγητων	Μέγιστο	Ποσοστό	Ποσοστό αφορολόγητων
Ζωικά προϊόντα	23,2	20,6	133	100%	20	27,3	133	0,3	7,1
Γαλακτοκομικά	53,9	0	597	100%	52,8	0	511	0	0
Φρούτα, λαχανικά, φυτά	10,2	22,6	154	100%	10,7	19,7	154	1,4	14,7
Καφές, τσάι	6,2	27,1	21	100%	6,2	27,1	21	0,9	77
Δημητριακά & παρασκευάσματα	21,9	6,3	60	100%	17,1	13,8	60	0,5	31,1
Ελαιούχοι σπόροι, λίπη, έλαια	5,6	48,2	86	100%	6,1	48,1	86	1,6	73,8
Ζάχαρα και ζαχαρώδη παρασκευάσματα	30,6	0	131	100%	29,7	0	117	0,2	0
Ποτά & καπνός	21,2	23	165	100%	20,8	18,8	162	0,5	16,5
Βαμβάκι	0	100	0	100%	0	100	0	0	100
Ψάρι και προϊόντα ψαριού	10,9	12,3	26	100%	11,8	9,4	26	1,2	7,4
Άλλα αγροτικά προϊόντα	4,1	65,9	101	100%	4,4	65	98	0,4	66,3

Πηγή: ΠΟΕ 2014, “World Tariff Profiles 2014”.

Όπως αναφέρθηκε ήδη οι διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ (ιδιαίτερα μετά την έναρξη του Γύρου της Doha) πιέζουν για φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου των γεωργικών προϊόντων (Daugbjerg & Swinbank, 2011). Ήδη με τη Συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης, ξεκίνησαν προσπάθειες για έλεγχο των επιδοτήσεων και προστασία των γεωργικών προϊόντων. Τα κύρια εμπόδια για οριστική συμφωνία του Γύρου της Doha είναι η σταδιακή κατάργηση των εξαγωγικών ενισχύσεων και η μείωση στο σύνολο της εσωτερικής στήριξης στις αναπτυγμένες χώρες που προκαλεί στρέβλωση του εμπορίου. Στο πλαίσιο αυτό η ΚΓΠ βρέθηκε στο στόχαστρο όχι μόνο των αναπτυγμένων χωρών (ΗΠΑ, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Καναδάς), αλλά και των αναπτυσσόμενων με δυναμικό και άκρως ανταγωνιστικό γεωργικό τομέα (Βραζιλία, Αργεντινή, Χιλή, Κίνα, Ινδία, κλπ), καθώς επίσης και των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών της Αφρικής. Η κύρια «κατηγορία» που αντιμετώπισε η ΕΕ ήταν ότι, τόσο τα συγκεκριμένα μέτρα στήριξης και προστασίας που προβλέπει η ΚΓΠ όσο και η συνολική δημοσιονομική κάλυψη που παρέχει μέσω αυτής στους κοινοτικούς αγρότες, δημιουργούν άνισους όρους ανταγωνισμού στις διεθνείς αγορές, ενώ οδηγούν στη

δημιουργία τεχνητών πλεονασμάτων τα οποία, αφενός αμφισβητούν μερίδια αγοράς (που άλλοτε ανήκαν σε άλλες πιο ανταγωνιστικές χώρες παραγωγής γεωργικών προϊόντων) και αφετέρου συμπιέζουν τις διεθνείς τιμές προς τα κάτω, συμβάλλοντας έτσι στη διαίωνιση της παγκόσμιας φτώχειας.

6.4 Διαπιστώσεις και αξιολόγηση

Οι αρχικοί στόχοι της ΚΓΠ έχουν επιτευχθεί: υπάρχει άνοδος του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού, εκτόπιση της κρυπτο-ανεργίας, εφοδιασμός της αγοράς, διάχυση της τεχνολογίας και πολύ μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας. Ωστόσο μια σειρά από παρενέργειες, όπως το βάρος των γεωργικών επιδοτήσεων στον κοινοτικό προϋπολογισμό, τα πλεονάσματα και η προσπάθεια αποφυγής της ερήμωσης της υπαίθρου οδήγησαν σε νέους στόχους, οι οποίοι προωθούνται σταδιακά αλλά αργά και με σημαντικές αντιστάσεις. Η προσαρμογή της ΚΓΠ στα δεδομένα της παγκόσμιας αγοράς δεν έχει επιτευχθεί και υπάρχουν αντίρροπες θέσεις για το κατά πόσο αυτό πρέπει να γίνει και ως ποιο βαθμό.

Αναλυτικά η αξιολόγηση μπορεί να συνοψιστεί στα εξής:

1. Καταρχήν η ΚΓΠ πέτυχε τους βασικούς της στόχους, όπως την πολιτική σταθεροποίησης τιμών. Η βελτίωση των εισοδημάτων των παραγωγών ίσχυσε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Τέλος, με τη μεγάλη αύξηση της φυσικής απόδοσης σχεδόν όλων των αγροτικών προϊόντων, και παρά τη μείωση των χρησιμοποιούμενων εκτάσεων και του ενεργού αγροτικού πληθυσμού, παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση των παραγόμενων ποσοτήτων.
2. Αποτέλεσμα ήταν η υπερκάλυψη των αναγκών και η δημιουργία μεγάλων αγροτικών πλεονασμάτων. Έτσι το πρόβλημα της Ε.Ε. δεν είναι πλέον η διασφάλιση της τροφοδότησης της αγοράς, αλλά ο τρόπος πώλησης των πλεονασμάτων.
3. Το κόστος υποστήριξης της ΚΓΠ αυξήθηκε πολύ γρήγορα και έγινε δυσβάστακτο για τον κοινοτικό προϋπολογισμό και αδικαιολόγητο στο μέτρο που σε πολλές περιπτώσεις ήταν αντίθετο με τον στόχο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.
4. Δημιουργήθηκε πολύ υψηλή προστασία για τα κοινοτικά αγροτικά προϊόντα, και αυτό οδήγησε και σε μεγάλες αποκλίσεις από τις διεθνείς τιμές.

Οι επικριτές της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής τονίζουν την άνιση κατανομή των άμεσων ενισχύσεων σε επίπεδο γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τον έντονα προστατευτικό χαρακτήρα της γεωργικής πολιτικής. Οι συζητήσεις για μείωση των προστατευτικών μηχανισμών ξεκίνησαν μετά το 1987, με την έναρξη του Γύρου της Ουρουγουάης.

Τα αποτελέσματα της ακαδημαϊκής έρευνας δείχνουν προς θετικές μάλλον κατευθύνσεις. Αυτό αφορά την επιρροή της ΚΓΠ στην απασχόληση (Olper, Raimondi &

Cavicchioli, 2013) και στην αύξηση του μέσου μεγέθους των αγροτεμαχίων, άρα και της παραγωγικότητας (Bartolini & Viaggi, 2013; Raggi, Sardonini & Viaggi, 2013). Ωστόσο η επιτυχία των συνεχών αναδιαρθρώσεων και της δυνατότητας της κοινοτικής πολιτικής να αντιμετωπίσει προκλήσεις αντιμετωπίζονται από πολλούς ερευνητές με σκεπτικισμό, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την επίτευξη των εκάστοτε στόχων (Castro, Adinolfi & Capitanio, 2011), ενίοτε μάλιστα αμφισβητείται κατά πόσο η ΚΓΠ συνεισφέρει στην κοινοτική σύγκλιση (Crescenzi, Filippis & Pierangeli, 2011). Κριτική ασκείται γενικά για τη συμβατότητα της ΚΓΠ και κάποιοι ερευνητές κρίνουν ότι τα μέτρα είναι δυσλειτουργικά και αναποτελεσματικά (Grant, 2010) φτάνοντας μέχρι να συμπεράνουν ότι οι κοινοτικές επιδοτήσεις έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγικότητα κυρίως πριν τις μεταρρυθμίσεις. Μετά τις μεταρρυθμίσεις οι επιπτώσεις διαφοροποιούνται αλλά δεν είναι γενικά θετικές (Rizon & Pokrivcak, 2013).

Τα βασικά ερωτήματα είναι κατά πόσο οι αλλαγές της τελευταίας 20ετίας θα οδηγήσουν στην υλοποίηση των στόχων της αναθεώρησης και θα συνεισφέρουν στην γενικότερη βελτίωση των οικονομικών δεδομένων και της εικόνας της κοινοτικής πολιτικής. Γιατί υπάρχει φόβος μήπως δεν πετύχουν οι αλλαγές στις οποίες στόχευαν και ακόμα χειρότερα μήπως υπάρξουν κάποιες παρενέργειες, τις οποίες δεν είχε εκτιμήσει σωστά η Επιτροπή, όταν εισηγήθηκε την αναδιάρθρωση στο Συμβούλιο. Θέματα που εξετάζονται συστηματικά στη βιβλιογραφία αφορούν:

- Στην καινοτομία της πολλαπλής συμμόρφωσης και της αποσύνδεσης των επιδοτήσεων από το μέγεθος της παραγωγής: οι αξιολογήσεις και προβλέψεις είναι μάλλον θετικές, αν και διαμορφώνονται μια σειρά από επιφυλάξεις
- Στις επιπτώσεις της στο περιβάλλον: η τελευταία αναπροσαρμογή δείχνει να έχει πετύχει τους στόχους της. Με βάση τα δεδομένα για την Αυστρία οι Schmid & Sinabell (2003) εκτιμούν ότι θα μειωθεί η ρύπανση και τα πλεονάσματα, ενώ θα μειωθεί και το μέσο κόστος παραγωγής (Schmid, Sinabell & Hofreither, 2007)
- Στην προώθηση της πολλαπλής λειτουργικότητας του αγροτικού τομέα, που φαίνεται να αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση για τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, που έγιναν μέλη το 2004 (Râmnicéanu & Ackril, 2007).
- Στις επιπτώσεις στο μέγεθος της παραγωγής και σε τυχόν εγκατάλειψη της υπαίθρου, λόγω της αναμενόμενη μείωσης των επιδοτήσεων και της αποσύνδεσης (Single Farm Payment). Αρχικές ακαδημαϊκές εκτιμήσεις δείχνουν ότι, βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον, οι αναμενόμενες αλλαγές θα είναι περιορισμένες και δε θα οδηγήσουν σε εγκατάλειψη της υπαίθρου αλλά σε αναδιάρθρωση καλλιεργειών (Tranter κ.α., 2007), ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που θα γίνει σωστός συνδυασμός μέτρων (Mosnier κ.α., 2009). Άλλες αναλύσεις επισημαίνουν ότι εφόσον γίνει σωστή χρήση τεχνολογίας τελικά οι αγροτικές περιοχές θα ωφεληθούν σημαντικά από την εισαγωγή της πολυλειτουργικότητας που θα οδηγήσει σε ανάπτυξη της υπαίθρου (Rizon, 2004). Ωστόσο κάποια οικονομετρικά μοντέλα εκτιμούν ότι σε

ορισμένα αγροτικά προϊόντα (σιτηρά και κρέας) θα υπάρξει μεγάλη μείωση παραγωγής (Balkhausen, Banse & Grethe, 2007).

Ιδιαίτερη έμφαση στην έρευνα έχει δοθεί στις επιπτώσεις που θα έχει η ΚΓΠ στα νέα κράτη-μέλη, όπου οι νέες δυνατότητες που δίνονται αναμένεται να επηρεάσουν σημαντικά τη διάρθρωση της εκμετάλλευσης των αγροτικών εκτάσεων (Latruffe & Davidova, 2007) και να αυξήσουν τις πιέσεις στον προϋπολογισμό. Ένα μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής έρευνας εστίασε στις δυσκολίες της ενσωμάτωσης των κρατών μελών της ΚΑΕ και πίεσε προς την κατεύθυνση του εξορθολογισμού (Brümmer & Koester, 2003. Brümmer & Koester, 2008. Gorton, Hubbard C. & Hubbard L., 2009). Γ' αυτό ήταν αναγκαία η μεταρρύθμιση, αν και πολλοί ερευνητές εξακολουθούν να έχουν επιφυλάξεις για τη διαδικασία (Brümmer & Koester, 2003. Brümmer & Koester, 2008) και άλλοι προτείνουν εναλλακτικά μοντέλα, όπως η χρηματοδότηση της ΚΓΠ με ένα ομολογιακό σχήμα (Daugbjerg & Swinbank, 2004). Ωστόσο υπάρχουν και τοποθετήσεις που θεωρούν ότι ο τρόπος αναμόρφωσης της ΚΓΠ οδηγεί σε αδυναμία σωστής ενσωμάτωσης της γεωργίας της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και δημιουργίας ενός σωστού πανευρωπαϊκού θεσμού (Gorton, C. Hubbard & L. Hubbard, 2009).

Η φιλελευθεροποίηση της γεωργίας που προωθείται από τον ΠΟΕ θεωρείται από κάποιους μελετητές επισφαλής, επειδή διακυβεύεται η αρχή της πολλαπλής συμμόρφωσης που έχει υιοθετηθεί στην Ευρώπη (Potter & Tilzey, 2007). Εξάλλου υπάρχει σημαντική αντίδραση από την πλευρά των Ευρωπαίων γεωργών, που ενώ έχουν αντιμετωπίσει θετικά την προώθηση της ανταγωνιστικότητας και τα εκσυγχρονιστικά μέτρα στο εσωτερικό της ΕΕ, εκτιμούν ότι πρέπει να συνεχιστεί κάποιο καθεστώς προστασίας για να διατηρηθούν οι κοινωνικές επιλογές της ΕΕ (Gorton κ.α., 2008).

Οι αξιολογήσεις της μεταβολής της ΓΠΠ από υποστήριξη στα προϊόντα σε μια ολοκληρωμένη πολιτική υποστήριξης της υπαίθρου και του περιβάλλοντος είναι καταρχήν θετικές (Rizon, 2004) παρόλο που είναι σαφές ότι οι επιπτώσεις διαφέρουν ανάλογα με τα προϊόντα (Balkhausen, Banse & Grethe, 2007) και τις χωροταξικές παραμέτρους (Piorr κ.α., 2009). Κάποιοι ερευνητές θεωρούν ότι οι προσπάθειες δεν είναι αρκετές και η νέα πολλαπλή συμμόρφωση ίσως είναι ένας εναλλακτικός τρόπος για τη συνέχιση της προστασίας της ΚΓΠ (Potter & Tilzey, 2007). Επιπλέον, αξιολογώντας τις προοπτικές που διαμορφώθηκαν για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 θεωρούν ότι οι αλλαγές που έγιναν δεν είναι ουσιαστικές και συνεχίζονται οι αντιστάσεις και η ανορθολογική πολιτική (Greer, 2013). Τέλος αμφισβητείται και η επιτυχία της νέας πολιτικής σε ότι αφορά στην περιβαλλοντική αλλαγή (European Environment Agency, 2006, Kleijn & Sutherland, 2003).

Το θέμα της επιβάρυνσης του προϋπολογισμού είναι ένα θέμα που εξακολουθεί να απασχολεί τους ερευνητές διερευνώντας αν πραγματικά βοηθά τις αγροτικές κοινωνίες (Andrei & Darvasi, 2012). Εναλλακτικές και ριζικά διαφορετικές τοποθετήσεις

κατά καιρούς (π.χ. η υποκατάσταση των άμεσων επιδοτήσεων από ομόλογα) έχουν συζητηθεί αλλά δεν έχουν υλοποιηθεί (Daugbjerg & Swinbank, 2004) και συνεχίζουν να αποτελούν μέρος των οικονομετρικών υποδειγμάτων που προσπαθούν να διαπιστώσουν κατά πόσο εναλλακτικές μέθοδοι επηρεάζουν εθνικές και παγκόσμιες ισορροπίες και ανακατατάξεις ανά προϊόν (Erjavec, κ.ά., 2011).

Σε γενικές γραμμές η ΚΓΠ είναι μάλλον συντηρητική, ιδιαίτερα για λόγους κοινωνικοπολιτικούς, οπότε θα κριθεί από τις δυνατότητές της να ανταποκριθεί στα νέα και συνεχώς μεταβαλλόμενα διεθνή δεδομένα, ενώ συγχρόνως θα πρέπει να ισορροπεί μεταξύ οικονομικού ορθολογισμού και πολιτικής αποδοχής (Burrell, 2009). Επειδή τα διεθνή δεδομένα αλλάζουν γρήγορα, η ζήτηση μεταβάλλεται, προκύπτουν νέες προκλήσεις όπως τα βιοκαύσιμα, η διαχείριση των γενετικά μεταλλαγμένων τροφίμων και οι αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα η ΚΓΠ πρέπει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην καινοτομία, κάτι που δεν συνάδει με την συντηρητική παράδοση της (Brunori, κ.ά., 2013).

7. Πολιτική ανταγωνιστικότητας

7.1 Εισαγωγή

Η οικονομική μεγέθυνση και κατά συνέπεια η ευημερία των κρατών εξαρτάται από την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα τους στη γεωργία, τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες. Βασικές συνιστώσες της παραγωγικότητας είναι οι υποδομές μιας χώρας, οι επενδύσεις, η τεχνολογία και το ανθρώπινο κεφάλαιο.

Οι χώρες, οι οποίες παράγουν ανταγωνιστικά, εμπορεύσιμα αγαθά, εξασφαλίζουν σταθερή μακροχρόνια μεγέθυνση σε αντίθεση με τις χώρες που εστιάζουν σε παραγωγή μη εμπορεύσιμων. Σε αυτή την περίπτωση οι δυνατότητες εξειδίκευσης και αναβάθμισης είναι περιορισμένες ιδιαίτερα αν το μέγεθος της αγοράς τους είναι περιορισμένο. Η λογική της δημιουργίας αρχικά της Εσωτερικής και αργότερα της Ενιαίας Αγοράς είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προσπάθεια αύξησης της ανταγωνιστικότητας των κρατών μελών μέσω της αύξησης του μεγέθους της εσωτερικής αγοράς τους και των δυνατοτήτων εξειδίκευσης με βάση τα υποδείγματα Lipsey και Viner. Έτσι η πολιτική ανταγωνιστικότητας και η πολιτική εσωτερικής αγοράς ήταν αρχικά άμεσα συνδεδεμένες. Ωστόσο, στη λογική της νέας οικονομικής γεωγραφίας τα οφέλη από το εμπόριο μπορεί να κατανέμονται άνισα (βλ. Κεφ. 4) και έτσι η ενοποίηση δεν οδηγεί αυτόματα σε τόνωση της ανταγωνιστικότητας όλων των κρατών-μελών μιας ενοποιημένης αγοράς. Το θέμα έχει κατά συνέπεια διπλή διάσταση:

1. Αυτόματα οφέλη με τόνωση της ανταγωνιστικότητας εάν δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας και εξειδίκευση στο εσωτερικό
2. Ανάγκη παρέμβασης για τόνωση της ανταγωνιστικότητας κρατών-μελών τα οποία δεν έχουν αντίστοιχο όφελος λόγω τυχόν ασυμμετριών. Σε αυτή την περίπτωση γίνεται προσπάθεια να καλυφθούν ανάγκες για υποδομές σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης, ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη συμμετρία στα οφέλη.

Η υποστήριξη της παραγωγής από το δημόσιο τομέα και η ανταγωνιστικότητα έχουν εξελιχθεί σημαντικά. Οι τρεις τομείς παραγωγής αντιμετωπίστηκαν εντελώς διαφορετικά την εποχή της δημιουργίας των ΕΚ:

- Ο πρωτογενής οργανώθηκε με απόλυτα υπερεθνική και προστατευτική πολιτική και είχε ως κύριο στόχο τη στήριξη του εισοδήματος των αγροτών, όχι τη διεθνή ανταγωνιστικότητα σε αγροτικά προϊόντα.
- Ο δευτερογενής οργανώθηκε σε βάση φιλελεύθερης εθνικής πολιτικής (με μικρές εξαιρέσεις) με τη λογική ότι η μεγέθυνση της αγοράς αρκούσε για την εξειδίκευση και αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Μόνη υπερεθνική παρέμβαση ήταν η πολιτική ελεύθερου ανταγωνισμού και οι κανόνες ενιαίας πολιτικής κρατικών ενισχύσεων.
- Ο τριτογενής ήταν ιδιαίτερα περιορισμένος από πλευράς διεθνών συναλλαγών, οπότε δεν υπήρξε ιδιαίτερη έμφαση. Η λογική ήταν περισσότερο ότι το δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης θα αρκούσε την τόνωση της ανταγωνιστικότητας των υπηρεσιών.

Έτσι, στις πρώτες δεκαετίες δεν υπήρχε πολιτική ανταγωνιστικότητας αλλά υπερεθνική ΚΑΠ και εθνική πολιτική στον δευτερογενή και τον τριτογενή με περιορισμένες υπερεθνικές δεσμεύσεις. Ωστόσο στα εξήντα χρόνια λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα δεδομένα άλλαξαν και υπήρξαν αξιόλογοι μετασχηματισμοί που οδήγησαν σε μεγάλες διεθνείς ανταγωνιστικές πιέσεις. Οι νέες τεχνολογίες από τη μια μεριά και η αυξημένη ανταγωνιστικότητα χωρών που στα μέσα του 20^{ου} αιώνα ήταν αναπτυσσόμενες (γνωστές και ως νεοεκβιομηχανιζόμενες χώρες – ΝΕΧ αρχικά και μετέπειτα νέες χώρες με ιδιαίτερα ψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης όπως οι BRICs) που οδήγησαν στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας επηρέασαν έντονα την πολιτική στην Ευρώπη και οδήγησαν στη δημιουργία μιας πολιτικής ανταγωνιστικότητας στον δευτερογενή και τον τριτογενή για να μπορέσουν τα κράτη-μέλη να στηρίξουν την ανταγωνιστικότητά τους. Τα υπερεθνικά στοιχεία προέρχονται από την ενδυνάμωση της πολιτικής ελεύθερου ανταγωνισμού και τον πολλαπλασιασμό κινήτρων από τον κοινοτικό προϋπολογισμό για βελτίωση της παραγωγικότητας και της καινοτομίας. Η στρατηγική πάντως παραμένει εθνική με μια προσπάθεια υποστήριξης από πλευράς Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού και του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου.

7.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Ο ορισμός της ανταγωνιστικότητας στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία δεν είναι γενικά αποδεκτός. Συνδέεται με την παραγωγικότητα και τη σχετική θέση στο διεθνές εμπόριο και γι' αυτό μετριέται με σειρά δεικτών (ιδιαίτερη αξιοπιστία φαίνεται να έχουν διεθνώς οι ετήσιες εκθέσεις του World Economic Forum) που αντικατοπτρίζουν την ανταγωνιστική θέση μιας χώρας σε σχέση με άλλες. Ωστόσο οι δείκτες αυτοί και οι αντίστοιχες μετρήσεις είναι αμφιλεγόμενοι: η τάση είναι να θεωρείται

ότι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας οδηγεί σε οφέλη αλλά και ζημιές αλλά η κριτική που έχει ασκηθεί είναι ότι η ανταγωνιστικότητα δεν είναι παίγνιο μηδενικού αποτελέσματος δεδομένου ότι θεωρητικά μπορεί να αυξηθεί συγχρόνως σε όλες τις εμπλεκόμενες χώρες, (Krugman 1994). Για πρακτικούς λόγους η ΕΕ έχει υιοθετήσει τον εξής ορισμό της ανταγωνιστικότητας «υψηλό και βελτιούμενο επίπεδο ζωής μιας χώρας (ή ομάδας χωρών) με τη χαμηλότερη δυνατή ανεργία σε βιώσιμη βάση».

Μέχρι περίπου την πετρελαϊκή κρίση η παραγωγή και οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν το σημαντικότερο στοιχείο διαφοροποίησης αναπτυσσόμενων και αναπτυσσομένων χωρών. Σε μια παγκόσμια αγορά με πλεονάζουσα ζήτηση και με την αξιοποίηση της τεχνολογίας που είχε συσσωρευτεί κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η βιομηχανική πολιτική όλων των αναπτυσσόμενων χωρών ήταν συνάρτηση των δυνάμεων της αγοράς ή παρεμβάσεων στη λογική της προστασίας της νηπιακής βιομηχανίας (από την εποχή του Friedrich List) και της υποστήριξης της βασικής έρευνας. Εξαίρεση αποτελούσε η Ιαπωνία με συγκεντρωτική δημόσια παρέμβαση για την υποστήριξη της παραγωγής της με κρατικές ενισχύσεις και δημόσιες προμήθειες.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, στο πλαίσιο της φιλελεύθερης προσέγγισης περί τέλει ανταγωνισμού, η έννοια της ανταγωνιστικότητας συνδεόταν αποκλειστικά με τις τιμές, το κόστος των συντελεστών παραγωγής (ειδικά της εργασίας) και τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Στη συνέχεια όμως, μετά από μια σειρά εμπειρικών μελετών (Kaldor, 1978; Kaldor, 1981; Kellman, 1983) που έδειξαν ότι η μείωση του σχετικού μοναδιαίου κόστους εργασίας και των τιμών των εξαγωγίμων προϊόντων δεν σχετίζεται αντίστροφα με τα μερίδια στη διεθνή αγορά, αναγνωρίστηκε η σημασία των στοιχείων 'εκτός τιμής', τα οποία μέχρι τότε δεν μετρούνταν, στη διαμόρφωση της ανταγωνιστικότητας. Αυτή η γενική θεώρηση επιβεβαιώθηκε με σειρά μελετών για την Ευρώπη όπου διαπιστώθηκε ότι στην πραγματικότητα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: οι χώρες με ψηλό εργατικό κόστος είναι οι πιο ανταγωνιστικές (Fagerberg & Verspagen, 1996). Οι διαπιστώσεις αυτές ήταν συμβατές τόσο με τη συνεισφορά του υπολείμματος Solow όσο και με την ανερχόμενη εξελικτική θεωρία και τα θεσμικά οικονομικά. Η λογική αυτή έφερε στο προσκήνιο το παλαιότερο έργο του J. Schumpeter. Σύμφωνα με την προσέγγιση του ο ανταγωνισμός στις καπιταλιστικές οικονομίες δεν είναι ένας ανταγωνισμός τιμών, αλλά τεχνολογικός ανταγωνισμός (Schumpeter, 1943).

Αυτό που σήμερα ονομάζεται πολιτική ανταγωνιστικότητας στην ουσία είναι ο διάδοχος της παλαιότερης βιομηχανικής πολιτικής. Μετά την πετρελαϊκή κρίση, και με το επιτυχημένο παράδειγμα της Ιαπωνίας, πολλά αναπτυσσόμενα κράτη παρενέβησαν για να υποστηρίξουν τη βιομηχανική παραγωγή τους ακολουθώντας κανόνες είτε κλαδικής πολιτικής (υποστήριξης συγκεκριμένων κλάδων, και ιδιαίτερα των εκάστοτε κλάδων αιχμής) είτε θεσπίζοντας πολιτική μη-ισόρροπης ανάπτυξης (Hirschman, 1958) είτε στηρίζοντας άμεσα τις πιο επιτυχημένες εταιρείες τους εκτιμώντας ότι με

αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να αυξήσουν τις εξαγωγές τους. Ωστόσο, η πολιτική αυτή υπέστη σημαντική κριτική και αποδείχθηκε αναποτελεσματική, ιδιαίτερα σε κράτη όπως το Η.Β. (Πιτέλης, 1994).

Έτσι, ξεκίνησε μια νέα περίοδος όπου νέες θεωρίες προέβλεπαν την αξία των οικονομικών πεδίου και των οφελών των δικτυώσεων, που οδηγούν σε πλεονεκτήματα λόγω διάχυσης της τεχνολογίας και συνεχούς βελτίωσης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Μετά την ανάλυση των «Ανταγωνιστικών Πλεονεκτημάτων των Εθνών» (Porter, 1990), οι δικτυώσεις έγιναν ένα νέο, κοινά αποδεκτό εργαλείο πολιτικής και έγινε κοινά αποδεκτό ότι οι δυνάμεις του ανταγωνισμού άλλαξαν σταδιακά και χρειάζονταν νέες επιχειρηματικές στρατηγικές και διαφορετική δημόσια παρέμβαση για να αντεπεξέλθουν οι εταιρείες και τα κράτη στα νέα δεδομένα (Best, 1990). Ο ΟΟΣΑ, που απέκτησε σταδιακά μεγαλύτερη επιρροή στον τρόπο σκέψης των μελών του εστίασε επίσης το ενδιαφέρον του στις συνεργασίες στο πλαίσιο της δημιουργίας αλυσίδων αξίας και παγκόσμιων δικτύων για καινοτομία. Η πολιτική καινοτομίας, και ιδιαίτερα η έννοια της ανοικτής καινοτομίας (Chesbrough, 2003) έγινε έτσι το κέντρο της πολιτικής ανταγωνιστικότητας σε όλες τις αναπτυγμένες και εν μέρει και στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Επιπλέον, η συνύπαρξη οικονομίας και κοινωνίας οδήγησε την πολιτική ανταγωνιστικότητας σε άμεση συσχέτιση με τις αναδυόμενες πολιτικές περιβάλλοντος και ενέργειας.

7.3 Πολιτική ανταγωνιστικότητας

Η πολιτική ανταγωνιστικότητας αφορά την δημόσια παρέμβαση με στόχο τη σχετική μείωση των τιμών ή/και τη βελτίωση της ποιότητας εγχώρια παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Στο εσωτερικό της ΕΕ η παρέμβαση στηρίζεται τόσο σε κοινοτικά όσο και σε εθνικά κίνητρα και ρυθμιστικές παρεμβάσεις με σεβασμό πάντα των κανόνων ανταγωνισμού. Το μείγμα πολιτικής έχει περάσει από διαφορετικά στάδια, τα οποία προσδιορίζονται τόσο από τη διεθνή συγκυρία όσο και από τη διαμόρφωση του κοινοτικού κεκτημένου που μπορούν να διαχωριστούν ουσιαστικά σε δύο περιόδους:

7.3.1 Βιομηχανική Πολιτική της ΕΕ μέχρι την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

Την εποχή της δημιουργίας της Ε.Ο.Κ. η βιομηχανική πολιτική βρισκόταν ανάμεσα σε δύο άκρα, της απόλυτα ελεύθερης αγοράς (οι περισσότεροι κλάδοι) και της δυνατότητας πλήρους κοινοτικού ελέγχου (ΕΚΑΧ), με διαφορετικό βαθμό και είδος παρεμβατισμού στο καθένα από αυτά. Η ευρωπαϊκή βιομηχανία γνώρισε μια πρω-

τόγνωνρη μεγέθυνση, που συνοδευόταν από συνεχή αύξηση της απασχόλησης, των εξαγωγών και των κερδών στα μεταπολεμικά χρόνια, με αποτέλεσμα η βιομηχανία όχι απλώς να μη χρειάζεται εθνική ή υπερεθνική υποστήριξη, αλλά να επιδιώκει τη μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία ανταγωνισμού, για να εξασφαλίσει τα πλεονεκτήματα που της έδινε εκείνη την εποχή η δυναμική της αγοράς.

Στη δεκαετία 1961-70 οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου για την Ευρώπη αυξάνονταν σε σταθερές τιμές με μέσο ετήσιο ρυθμό 5.7%, έναντι 4.1% στις ΗΠΑ και 15.5% στην Ιαπωνία. Η δυναμική αυτή προέβλεπε σύγκλιση των κρατών μελών της ΕΟΚ με τις ΗΠΑ και ταχύτατη σύγκλιση της Ιαπωνίας με τους νικητές του πολέμου. Συγχρόνως η βιομηχανία παρουσίαζε σημαντικά κέρδη και συνεχή εισροή νέων μονάδων. Έτσι, υπήρξε μια σταδιακή προσέγγιση της αμερικανικής και της Ευρωπαϊκής παραγωγικότητας ενώ η Ιαπωνία έγινε για πρώτη φορά ουσιαστικός ανταγωνιστής των κρατών μελών σε τομείς αιχμής. Τότε η βιομηχανική πολιτική των Ε.Κ. υπήρξε για μεγάλο χρονικό διάστημα «σιωπηρή», είχε επιλεγεί δηλαδή η πολιτική της ελεύθερης αγοράς σαν κύριος άξονας προώθησης της μεταποίησης και της μεγέθυνσης που συνεπάγεται. Οι ίδιες οι Συνθήκες, στηριγμένες στο κυρίαρχο νεοφιλελεύθερο πνεύμα της εποχής, έβλεπαν το σύνολο της βιομηχανικής δραστηριότητας σαν μια προσπάθεια που μόνο ο ελεύθερος ανταγωνισμός θα της επέτρεπε να πετύχει, ενώ οι δυνάμεις της αγοράς θα της εξασφάλιζαν άριστη κατανομή των πόρων. Με εξαίρεση την πολιτική της ΕΚΑΧ η βιομηχανική πολιτική ήταν έμμεση με τον έλεγχο των κρατικών ενισχύσεων (που στην ουσία διαιώνιζε τις πιο ανταγωνιστικές δομές περιορίζοντας τις εθνικές παρεμβάσεις) και τις ευκαιρίες για μεγέθυνση και εξειδίκευση που έδινε η εσωτερική αγορά. Η χρηματοδότηση προς τη βιομηχανία γινόταν από εμπορικές τράπεζες ή επιχορηγήσεις που επέτρεπαν οι κανόνες κρατικών ενισχύσεων ενώ από κοινοτικής πλευράς περιοριζόταν στις χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

Η θετική αυτή εικόνα αντιστράφηκε την επόμενη δεκαετία, όπου ανάμεσα στο 1971-80 η μέση ετήσια αύξηση των επενδύσεων έπεσε στο 1.6%, έναντι 2.4% στις ΗΠΑ και 4.1% στην Ιαπωνία. Η σύγκριση της αύξησης της παραγωγικότητας μέχρι το 1975 με την αντίστοιχη των επόμενων 15 ετών δείχνει μια πολύ μεγάλη σχετική μείωση (Eichengreen, 2008) με αποτέλεσμα να αρχίσει να ανοίγει πάλι η ψαλίδα της διαφοράς της παραγωγικότητας ανάμεσα στην ΕΕ και τις ΗΠΑ.

Η χειροτέρευση αυτή, που είχε πολλαπλή επίδραση, εφόσον μείωσε τόσο τους ρυθμούς μεγέθυνσης της οικονομίας και την απασχόληση, όσο και τα κέρδη της βιομηχανίας, έδωσε ώθηση για νέες σκέψεις και διαφορετικές προσεγγίσεις στο θέμα της βιομηχανικής πολιτικής. Ενώ οι επιχειρήσεις πίεζαν όλο και περισσότερο για εθνική και κοινοτική παρέμβαση, τα κράτη μέλη αλλά και η Επιτροπή εξέταζαν τις δυνατότητες θέσπισης μέτρων βιομηχανικής πολιτικής, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί, δηλαδή:

- Τον εξοντωτικό ανταγωνισμό με την αμερικανική και την ιαπωνική βιομηχανία σε τομείς αιχμής
- Την εμφάνιση των νεοεξβιομηχανιζόμενων χωρών (NEX), που ασκούσαν σημαντικές πιέσεις στους παραδοσιακούς κλάδους της ευρωπαϊκής βιομηχανίας, λόγω του χαμηλού κόστους τους και
- Τις αυξανόμενες ανισότητες ανάμεσα στα κράτη μέλη, όπου λόγω της ενδοκοινοτικής διάρθρωσης της βιομηχανίας δημιουργήθηκε ο κίνδυνος της Ευρώπης των δύο ταχυτήτων.

Για να ανταποκριθούν σ αυτά τα νέα δεδομένα οι παραγωγικές τάσεις, τα κράτη μέλη και οι κοινοτικοί θεσμοί άρχισαν να προωθούν την ανάγκη διαμόρφωσης κάποιας παρέμβασης ή/και διαχείρισης. Οι πρακτικές εξελίξεις στις αρχές της δεκαετίας του '80 ήταν ταχύτατες: οι πιέσεις από οργανωμένα συμφέροντα, όπως συνδικάτα και εργοδοσία, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο στη δεκαετία του '70 να ενισχυθεί χρηματοδοτικά ή/και με άλλους τρόπους η κοινοτική βιομηχανία, οδήγησαν καταρχήν σε κάποια διεύρυνση των μέτρων που προϋπήρχαν με ενίσχυση των κοινοτικών πιστώσεων στη μεταποίηση από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, προσπάθειες συντονισμού της εμπορικής πολιτικής στην υπηρεσία των βιομηχανικών συμφερόντων και αύξηση της παρακολούθησης των μακροοικονομικών δεικτών. Έτσι η κοινοτική παρέμβαση στη βιομηχανία αποτελείται από επιμέρους μέτρα, τα οποία εμπιρεύουν στοιχεία μιας πολιτικής, αλλά όχι ολοκληρωμένη υπερεθνική ρύθμιση.

Ενδεικτικά η κλαδική πολιτική τον 20^ο αιώνα είχε μια διαφοροποιημένη προσέγγιση στους κλάδους σε κρίση, που αντανακλά την κοινοτική νομοθεσία και τις αντιδράσεις των κρατών μελών:

7.3.1.1 Χαλυβουργία

Ενώ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 η χαλυβουργία ήταν κλάδος με ταχύρρυθμη ανάπτυξη και μεγάλα περιθώρια κέρδους, μετά το 1974 παρατηρείται διεθνώς μια κάμψη στη ζήτηση που δημιουργεί σημαντική πλεονάζουσα προσφορά. Οι συνέπειες της διεθνούς κρίσης, που οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην εμφάνιση των NEX και στην υποκατάσταση του χάλυβα από άλλα προϊόντα, ήταν δραματικές για την ευρωπαϊκή χαλυβουργία, όπου απολύθηκαν πάνω από 300.000 εργαζόμενοι. Η κρίση δημιούργησε πιέσεις στην αγορά για μείωση των τιμών με αποτέλεσμα οι περισσότερες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να λειτουργούν με ζημιές και μερικές να αναγκαστούν να κλείσουν.

Η συνθήκη ΕΚΑΧ, στην οποία υπάγεται ο κλάδος της χαλυβουργίας, έδινε μεγάλες υπερεθνικές αρμοδιότητες στην Επιτροπή, η οποία έκανε πλήρη χρήση των δυνατοτήτων της και σχεδίασε μια πολιτική ίσης ουσίας εκ μέρους των κρατών μελών και των επιχειρήσεων. Η βασική φιλοσοφία στην αντιμετώπιση της χαλυβουργικής

κρίσης ήταν ότι θα χρειαστεί μια σημαντική περίοδος αναπροσαρμογής του κλάδου και στη διάρκεια αυτής της περιόδου θα υπάρξουν αποκλίσεις από τους κανόνες ελεύθερου ανταγωνισμού με την αυστηρή όμως εποπτεία της Επιτροπής. Έτσι η επιλογή της Επιτροπής, με τη σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου (που σε πολλά σημεία δεν ήταν απαραίτητη) δεν ήταν να επιβιώσουν οι πιο γενικές αρχές του ανταγωνισμού, αλλά αναγνώρισε το κοινωνικό πρόβλημα και μοίρασε τη θυσία, παίρνοντας άμεσα μέτρα σε σχέση με τις τιμές και την παραγωγική δυνατότητα:

Η πολιτική τιμών ξεκίνησε με απλή παρακολούθηση των τιμοκαταλόγων και τυχόν αποκλίσεων τους, αλλά δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, γιατί οι εταιρείες, προκειμένου να διατηρήσουν την πελατεία τους, έφταναν να πωλούν σε τιμές κόστους ή και να κάνουν dumping. Μετά από αυτό η Επιτροπή όρισε ελάχιστες τιμές κατά κατηγορία προϊόντων, τις οποίες καμία βιομηχανία δε νομιμοποιήτο να ξεπεράσει προς τα κάτω.

Επειδή παρά την αυστηρή παρακολούθηση των τιμών η κρίση είχε διαφορετικές επιπτώσεις σε μονάδες ή και κράτη στο σύνολό τους, η Επιτροπή επέβαλε ποσοστώσεις στην παραγωγή των χαλυβουργιών, μη επιτρέποντας να ξεπερνούν ένα συγκεκριμένο ποσοστό του παραγωγικού τους δυναμικού, ακόμα κι αν είχαν δυνατότητες να πουλήσουν την πλεονάζουσα παραγωγή τους. Οι ποσοστώσεις αυτές προσδιόριζονταν από την Επιτροπή κάθε τρίμηνο κατά υποπροϊόν χάλυβα, ανάλογα με την αμέσως προηγούμενη εξέλιξη της αγοράς. Επειδή παρά τους αυστηρούς ελέγχους οι επιχειρήσεις προσπαθούσαν να βελτιώσουν την απόδοσή τους με παράκαμψη των ποσοστώσεων τους, η Επιτροπή θεσμοθέτησε την παρακολούθηση των εμπορικών ροών στο διακοινοτικό εμπόριο, για να εξασφαλιστεί ότι δε θα υπάρξει ανάπτυξη της βιομηχανίας ενός κράτους μέλους σε βάρος του άλλου, οπότε και θα μπορούσε η Επιτροπή να παρέμβει με περιοριστικούς όρους ή πρόστιμα.

Σε ό,τι αφορά την εξωτερική εμπορική πολιτική η Επιτροπή υπήρξε επίσης παρεμβατική. Σε αντίθεση με τη γενική πρακτική της περί διεθνούς ελευθέρου εμπορίου, διαπραγματεύτηκε συμφωνίες αυτοπεριορισμού με τους φτηνούς προμηθευτές των Ε.Κ., έτσι ώστε να αυξήσει όσο μπορούσε τα περιθώρια πωλήσεων στις εγχώριες επιχειρήσεις. Οι διαπραγματεύσεις αυτές έγιναν για αυστηρά περιορισμένη διάρκεια (αν και ανανεώθηκαν πολλές φορές), μέχρις ότου επανακτηθεί η ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα. Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι ΗΠΑ ακολούθησαν την ίδια στρατηγική στις εξωτερικές εμπορικές τους σχέσεις στον τομέα του χάλυβα, όπου η αμερικανική πολιτική έπληξε και την ευρωπαϊκή βιομηχανία.

Προκειμένου να διασφαλίσει τη μεταβατικότητα των παραπάνω αυστηρών διατάξεων η Επιτροπή δέχτηκε να επιστρέψει για περιορισμένη διάρκεια εθνικές επιδοτήσεις, πάντα υπό την εποπτεία της, με στόχο την αναβάθμιση του παραγωγικού δυναμικού και συγχρόνως τον περιορισμό του, έτσι ώστε οι ίδιες οι επιχειρήσεις, αλλά και ο κλάδος στο σύνολό του, να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί. Επιπλέον η ίδια η Επιτροπή

χρηματοδότησε από τα κοινοτικά ταμεία δαπάνες για αναδιάρθρωση του παραγωγικού δυναμικού και νέες επενδύσεις σε περιοχές που είχαν πληγεί ιδιαίτερα από την κρίση της χαλυβουργίας.

Ο χρονικός ορίζοντας αναδιάρθρωσης της ευρωπαϊκής χαλυβουργίας αποδείχτηκε πολύ πιο μακροχρόνιος από ότι είχε αρχικά προβλεφθεί, αλλά τελικά υπήρξε κάποια σταθεροποίηση. Συνολικά η κοινοτική χαλυβουργική φιλοσοφία επέβαλε σεβασμό του status quo στο εσωτερικό της Ευρώπης και μια ιδιαίτερα προστατευτική πολιτική απέναντι σε τρίτες χώρες για να σταθεροποιήσει τελικά την εσωτερική αγορά του χάλυβα με κριτήρια στατικά, χωρίς να εξασφαλίσει διεθνή ανταγωνιστικότητα (πράγμα πολύ δύσκολο άλλωστε λόγω των NEX και των ανατολικών χωρών), αλλά κρατώντας σχετικά σταθερά τα ποσοστά της αγοράς των κρατών μελών.

7.3.1.2 Κλωστοϋφαντουργία

Η κοινοτική κλωστοϋφαντουργία, όπως και αυτή των άλλων κρατών μελών του ΟΟΣΑ, υπέφερε από σημαντική συρρίκνωση, μετά την εμφάνιση των NEX στη διεθνή αγορά που προσφέρουν συγκριτικά φτηνά κλωστοϋφαντουργικά και έτοιμα ενδύματα. Η μαζική είσοδος των προϊόντων αυτών στην κοινοτική αγορά στις δεκαετίες '60 και '70 είχε σοβαρές συνέπειες για την ευρωπαϊκή παραγωγή, αντίστοιχες με τη διαρθρωτική ανισορροπία που είχε δημιουργηθεί στο χάλυβα. Το αποτέλεσμα ήταν να αργεί, ανάλογα με τον υποκλάδο, 25-40% του παραγωγικού δυναμικού, χωρίς τα κοινοτικά όργανα να έχουν περιθώρια παρέμβασης, διότι ο κλάδος δεν υπαγόταν σε υπερεθνικές ρυθμίσεις. Λόγω μάλιστα των περιορισμών στις κρατικές ενισχύσεις ήταν δύσκολο να υπάρξει και εθνικός παρεμβατισμός. Μόνο στα προϊόντα υψηλής ποιότητας η κοινοτική βιομηχανία παρέμενε ανταγωνιστική.

Η έλλειψη ευχέρεια παρέμβασης με άμεσα μέτρα βιομηχανικής πολιτικής αντισταθμίστηκε με ένα πακέτο μέτρων σε συγγενείς τομείς. Και σε αυτόν τον τομέα η κοινοτική φιλοσοφία αντιμετώπισης της κρίσης υπήρξε έντονα προστατευτική σε επίπεδο εξωτερικής εμπορικής πολιτικής, συνοδευόμενη από μια περιορισμένη προσπάθεια αύξησης της ανταγωνιστικότητας του κλάδου. Η εξωτερική εμπορική πολιτική προσδιορίστηκε από κοινού με τα άλλα μέλη της GATT, εφόσον το πρόβλημα αφορούσε από τη μια πλευρά τις αναπτυσσόμενες χώρες με πλούσιες αγορές και πλεονάζον παραγωγικό δυναμικό στην κλωστοϋφαντουργία και από την άλλη τις NEX με φτηνό εργατικό κόστος, που είχαν βασίσει την αναπτυξιακή τους πολιτική στην εισαγωγική τους διεύρυνση στις πλούσιες χώρες της Δύσης. Έτσι στα πλαίσια της GATT έγιναν διαπραγματεύσεις για τις πολυϊνικές συμφωνίες, που αφορούσαν τις ρυθμίσεις στο εμπόριο μεταξύ των δύο ενδιαφερόμενων ομάδων κρατών μελών της GATT. Για να μη γίνει κατάχρηση των παραδοσιαμολογικών εμποδίων που χρησιμοποίησαν οι αναπτυσσόμενες χώρες για την προστασία της αγοράς τους από τις χώρες χαμηλού κό-

στους, συμφωνήθηκαν εισαγωγικές ποσοστώσεις κατά κράτος και κατά προϊόν που διανέμονται αναλογικά στις χώρες εξαγωγείς. Η παραγωγή προσαρμόστηκε με μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας αλλά μείωση των διεθνών μεριδίων της.

Με μια συνολική θεώρηση μπορεί κανείς να δει ότι η σταθεροποίηση της κοινοτικής βιομηχανίας στην κλωστοϋφαντουργία ήταν περισσότερο βασισμένη στους κανόνες ανταγωνισμού απ' ό τι στη διαχείριση της κρίσης, ίσως όχι λόγω ελεύθερης επιλογής της κοινοτικής πολιτικής, αλλά επειδή το νομικό πλαίσιο δεν έδινε ευχέρεια αμεσότερης παρέμβασης. Η κρατική πολιτική σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται ότι ξεπερνούσε τα όρια που έθετε η Επιτροπή και αυθαίρετα προχωρούσε σε επιδοτήσεις χωρίς κοινοτική έγκριση, με αποτέλεσμα πολλά κράτη να έχουν δεχθεί πιέσεις ή και καταγγελίες στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο προκειμένου να συμμορφωθούν.

7.3.1.3 Η ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία

Η ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα (αποτυχημένης) προσπάθειας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να διαχειριστεί υπερεθνικά την κρίση σε ένα κλάδο, στον οποίο δεν είχε δυνατότητα παρέμβασης. Η ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία ήταν παραδοσιακά τεχνολογικά προηγμένος και σημαντικός εξαγωγικός κλάδος των κρατών μελών και αποτέλεσε πόλο ανάπτυξης για πολλές κοινοτικές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Λόγω της ίδιας της φύσης του κλάδου η Συνθήκη της Ρώμης προέβλεπε ειδικές ρυθμίσεις για τις κρατικές επιδοτήσεις στα ναυπηγεία. Στη δεκαετία του '70, συγχρόνως με τους άλλους προβληματικούς κλάδους, η ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία υπέστη σοβαρό ανταγωνισμό από την Ιαπωνία και την Κορέα, ενώ και κάποιες νέο-εκβιομηχανιζόμενες χώρες επένδυσαν σε ναυπηγεία, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί και εδώ αργό παραγωγικό δυναμικό στα κοινοτικά ναυπηγεία, που σύντομα κατέληξε στο κλείσιμο πολλών μικρών και μεσαίων μονάδων. Λόγω της φύσης της παραγωγής η Επιτροπή ήταν ανίκανη να ασκήσει προστατευτική πολιτική απέναντι στις μη κοινοτικές χώρες, εφόσον ο κάθε πελάτης είχε την ευχέρεια να μην νηολογήσει το πλοίο του με κοινοτική σημαία, οπότε η ζημία των ναυπηγείων θα μεταφερόταν και στη ναυτιλία, κλάδο ήδη σοβαρά προβληματικό εκείνη την εποχή.

Η Επιτροπή έκανε μια προσπάθεια να αυξήσει τα όρια των αρμοδιοτήτων της με ένα μεγάλο πρόγραμμα ρύθμισης του κλάδου σε εθελοντική βάση. Το πρόγραμμα προέβλεπε μεγάλες επιδοτήσεις σε κοινοτικούς πλοιοκτήτες που ζητούσαν ναυπήγηση νέου δυναμικού σε κοινοτικά ναυπηγεία, υπό τον όρο ότι συγχρόνως με τη νέα παραγγελία θα παρόπλιζαν τη διπλάσια χωρητικότητα σε παλιά πλοία. Με τον τρόπο αυτό η Επιτροπή θα πετύχαινε να δοθούν νέες παραγγελίες στο αργό δυναμικό των κοινοτικών ναυπηγείων, ενώ συγχρόνως θα εξασφάλιζε τη μείωση του αργού δυναμικού και τον εκσυγχρονισμό του κοινοτικού στόλου. Το μέτρο αυτό κρίθηκε

ακριβό και ασύμφορο και έτσι η Κοινότητα έμεινε τελικά παθητικός θεατής στην εξέλιξη του κλάδου (που ανέκαμψε στη δεκαετία του '80) επιτρέποντας όμως σύμφωνα με τη Συνθήκη ΕΟΚ τις εθνικές επιδοτήσεις.

7.3.1.4 Ανάγκη για νέα προσέγγιση

Σταδιακά έγινε σαφές ότι η ανεπάρκεια αυτών των μέτρων γινόταν όλο και πιο έντονη. Η Επιτροπή σε συνεργασία με την ΕΤΕπ δημιούργησε νέους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς και έδωσε οδηγίες σε όλα τα κοινοτικά ταμεία να λαμβάνουν υπόψη τους, στο πλαίσιο της αξιολόγησης των προτάσεων που τους υποβάλλονται για χρηματοδότηση, την ανάγκη προώθησης της βιομηχανικής ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης. Επιπλέον από το 1974 θεσμοθέτησε μια κοινή πολιτική Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας που περιοριζόταν στις επιδοτήσεις ερευνητικών προγραμμάτων, τα οποία γίνονταν σε συνεργασία ερευνητικών φορέων από δύο ή περισσότερα κράτη μέλη.

Ωστόσο, το σύνολο των μέτρων αυτών, βασισμένο στα συμβατικά περιθώρια των Ε.Κ., δεν κατάφερε, όπως ήταν φυσικό, καμία ουσιαστική παρέμβαση στην παραγωγή. Η χρηματοδότηση των επενδύσεων στο σύνολό της ήταν της τάξης του 1 δισεκατομμυρίου ΕΝΜ για τα 10 κράτη μέλη, ποσοστό, δηλαδή, μικρότερο από το 1% του συνόλου των επενδύσεων, ενώ δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη για χρηματοδότηση κεφαλαίου κινήσεως, ουσιαστικού προστατευτισμού ή μέτρων αναδιάρθρωσης. Έτσι, οι δείκτες μέτρησης της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας συνέχισαν να χειροτερεύουν.

Η αργή και άτολμη εξέλιξη της κοινοτικής πρακτικής είχε σαν άμεση συνέπεια εθνικές πρωτοβουλίες για την υποστήριξη της (εθνικής) βιομηχανίας, η οποία ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις αντίθετη με το κοινοτικό κεκτημένο και τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού και της κοινής εμπορικής πολιτικής των κρατών μελών. Η κοινοτική πολιτική στην ουσία περιοριζόταν σε διαχείριση κλάδων σε κρίση χωρίς να παρεμβαίνει ουσιαστικά στους κλάδους που οδηγούσαν τις αναπτυσσόμενες οικονομίες σε μεγέθυνση, ενώ όλο και περισσότερο τα κράτη μέλη παρενέβαιναν εσωτερικά συχνά στα όρια του σεβασμού του κοινοτικού κεκτημένου (στη λογική του νεοπροστατευτισμού που οδήγησε στην ανάγκη υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης). Οι αρχικές αντιδράσεις ξεκίνησαν από την ανάγκη προστασίας της αυτοκινητοβιομηχανίας, όπου η Επιτροπή προσπάθησε να πετύχει μια συνολική συμφωνία με την ιαπωνική αυτοκινητοβιομηχανία με τη μορφή αυτοπεριορισμών, αλλά απέτυχε, τόσο γιατί υπήρχαν σημαντικά αντιτιθέμενα συμφέροντα μεταξύ κρατών μελών παραγωγών αυτοκινήτων (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία) και μη (Δανία, Ιρλανδία, Ολλανδία), όσο και γιατί οι διαδικασίες ήταν αργές και η ιαπωνική πλευρά απρόθυμη. Έτσι, οι χώρες-παραγωγοί ξεκίνησαν μεμονωμένες προσπάθειες που κατέληξαν σε διμερείς συμφωνίες διαφόρων μορφών με την Ιαπωνία. Η Επιτροπή βρέθηκε προ

τετελεσμένου γεγονότος και δεν αντέδρασε, αναγνωρίζοντας τις εθνικές ανάγκες και πιέσεις. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο εθνικός προστατευτισμός αυξήθηκε σταδιακά, επεκτάθηκε και σε άλλους κλάδους και δημιούργησε ανοχή για τις εθνικές επιδοτήσεις διαφόρων μορφών προς τη βιομηχανία. Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του '80, τα ευρωπαϊκά κράτη παρουσίαζαν έντονη πολιτική νεοπροστατευτισμού και κατακερματισμού των αγορών τους, εφόσον τα μέτρα προστασίας αφορούσαν σε πολλές περιπτώσεις και τους ίδιους τους κοινοτικούς τους εταίρους.

Έτσι, έγινε σαφές ότι η κοινοτική διάσταση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας οδηγείτο σταδιακά σε μια διαδικασία αποσυντονισμού και αντίρροπων τάσεων στην ολοκλήρωση. Ιδιαίτερα στους κλάδους αιχμής και σε ορισμένους προβληματικούς κλάδους η εγχώρια βιομηχανία κατείχε συντριπτικό ποσοστό της εσωτερικής αγοράς, που εξηγείται μόνο με την πολλαπλή εθνική υποστήριξη (Cecchini Report). Οι εκπρόσωποι της μεγάλης βιομηχανίας βρέθηκαν μπροστά στις κατακερματισμένες αγορές σε μια εξέλιξη ριζικά αντίθετη με την εταιρική στρατηγική τους και ξεκίνησαν μια νέα προσπάθεια ενοποίησης της αγοράς. Σε συνεργασία με την Επιτροπή, και με την πολιτική πίεση των μεγάλων κρατών μελών οδήγησαν έτσι στην υιοθέτηση της Ενιαίας Πράξης, όπου επίσημα πλέον προτάσσεται η στρατηγική προώθησης της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας απέναντι στους κύριους ανταγωνιστές της, ΗΠΑ και Ιαπωνία, χρησιμοποιώντας το μέγεθος της κοινοτικής αγοράς ως μηχανισμό βελτίωσης της αποδοτικότητας των κοινοτικών μονάδων. Ωστόσο, συγχρόνως με την εντατικοποίηση της διαδικασίας ενοποίησης και την αμετάκλητη καταδίκη του νεοπροστατευτισμού, για πρώτη φορά στην Ενιαία Πράξη αναγνωρίστηκε η ανάγκη της κοινοτικής συνοχής, η σημασία της βιομηχανίας για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών των Ε.Κ. και υιοθετήθηκε η πολιτική υποστήριξης των περιοχών αυτών είτε με έκτακτη χρηματοδότηση, είτε με τη θέσπιση μακροχρόνιων μεταβατικών περιόδων για την προσαρμογή τους στις οδηγίες για την πλήρη ολοκλήρωση με αύξηση των πιστώσεων και βελτίωση της διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Περιφερειακής Ανάπτυξης¹⁴.

Η εντατικοποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς δημιούργησε σοβαρές ανησυχίες στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία για ενδεχόμενη αύξηση του προστατευτισμού, κυρίως σε τεχνολογίες αιχμής. Έγιναν και σχετικές παρεμβάσεις τόσο σε διμερές επίπεδο, όσο και από πλευράς GATT, για να αποφευχθούν προστατευτικά μέτρα. Μια ενδεχόμενη τέτοια πολιτική, που θα καθιστούσε την Ευρώπη «απόρθητο φρούριο» (Fortress Europe) για τον διεθνή ανταγωνισμό, θα μπορούσε να τεθεί σαν αντιστάθμισμα της

¹⁴ Σε ότι αφορά τη διακρατική κατανομή των οφελών η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη αναφέρει ρητά ότι «για να προαχθεί η αρμονική ανάπτυξη του συνόλου της Κοινότητας, η Κοινότητα αναπτύσσει και εξακολουθεί τη δράση της με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Η Κοινότητα αποσκοπεί ιδιαίτερα στη μείωση του χάσματος μεταξύ των διαφόρων περιοχών και στη μείωση της καθυστέρησης των πλέον μειονεκτικών περιοχών».

αύξησης του ενδοκοινοτικού ανταγωνισμού. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν έγινε και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και του ανταγωνισμού για προσέλκυση επενδύσεων η ΕΕ έγινε μια απόλυτα ανοικτή αγορά τον 21^ο αιώνα.

7.3.2 Σύγχρονη πολιτική ανταγωνιστικότητας

Μετά την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη ξεκίνησε μια νέα φάση αρχικά με συζητήσεις, μελέτες και πιέσεις για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας. Για μια δεκαετία περίπου οι αλλαγές εστίασαν κυρίως στην αύξηση των πόρων για ΕΤΕ και την υλοποίηση των δεσμεύσεων της ΕΕΠ. Ωστόσο οι συνθήκες ωρίμασαν και το 2000 υιοθετήθηκε η λεγόμενη Στρατηγική της Λισσαβόνας (επειδή υιοθετήθηκε σε Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισσαβόνα το 2000) με σκοπό να καταστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) η πιο ανταγωνιστική οικονομία στον κόσμο και να επιτευχθεί ο στόχος της πλήρους απασχόλησης πριν από το έτος 2010. Η στρατηγική αυτή βασίζεται σε τρεις πυλώνες:

- έναν οικονομικό πυλώνα που πρέπει να προετοιμάσει τη μετάβαση προς μια ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης (κοινωνίας της πληροφορίας, έρευνα και ανάπτυξη)
- έναν κοινωνικό πυλώνα
- έναν περιβαλλοντικό πυλώνα

Οι μεγάλες αλλαγές πάντως έγιναν τον 21^ο αιώνα. Η Στρατηγική της Λισσαβόνας δρομολόγησε μια σειρά από νέες δραστηριότητες και παρεμβάσεις που όμως εξακολουθούν να μην είναι δεσμευτικού χαρακτήρα. Για την επίτευξη των στόχων εκδόθηκε κατάλογος με αριθμητικούς στόχους. Λόγω του ότι οι σχετικές πολιτικές ανήκουν σχεδόν αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, τέθηκε σε εφαρμογή η ανοικτή μέθοδος συντονισμού (ΑΜΣ), η οποία περιλαμβάνει την κατάρτιση εθνικών σχεδίων δράσης. Πέρα από τους γενικούς προσανατολισμούς των οικονομικών πολιτικών, η στρατηγική της Λισσαβόνας προβλέπει την προσαρμογή και την ενίσχυση των υφιστάμενων διαδικασιών συντονισμού. Πρακτικά λόγω αυτού του στόχου δρομολογήθηκαν μεγάλες προσπάθειες προώθησης και συντονισμού:

1. Στην πολιτική ΕΤΕ με έμφαση όχι πλέον μόνο σε επιδοτήσεις αλλά και στη δημιουργία ενός (ενιαίου) Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας
2. Σε μια κοινοτική πολιτική καινοτομίας (με τη δημιουργία ενός προγράμματος πλαισίου για καινοτομία και ανταγωνιστικότητα)
3. Σε μια νέα βιομηχανική πολιτική, με στόχο το 20% του ΑΕΠ το 2020 να προέρχεται από τη μεταποίηση

Ο ενδιάμεσος απολογισμός που καταρτίστηκε το 2005 (Εκθεση Κοκ) έδειξε ότι ήταν αμφίβολο ότι οι στόχοι μπορούσαν να επιτευχθούν μέχρι το 2010, ότι οι δείκτες

που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο της ΑΜΣ αποπροσανάτλισαν από την ιεράρχηση των στόχων και ότι τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν είναι μέτρια. Η κριτική από την ακαδημαϊκή κοινότητα ήταν επίσης έντονη γιατί οι Ευρωπαϊκές επενδύσεις ήταν ανεπαρκείς για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου (Picciotto, 2004).

Για να δοθεί νέα ώθηση υιοθετήθηκε η Στρατηγική για την Ευρώπη 2020, η οποία στηρίζει τις βασικές επιλογές της Στρατηγικής της Λισσαβόνας χτίζοντας όμως πάνω στην εμπειρία (και τις αποτυχίες) της πρώτης δεκαετίας. Η Επιτροπή προτείνει νέα απλουστευμένη διαδικασία συντονισμού που θα συνοδεύεται από διαβούλευση όσον αφορά τις προσπάθειες που πρέπει να καταβληθούν στο πλαίσιο των εθνικών σχεδίων δράσης. Αυτή η αναθεωρημένη στρατηγική δεν βασίζεται πια σε όλους τους αριθμητικούς στόχους που είχαν οριστεί το 2000, καθώς διατηρεί μόνον το στόχο του 3% του ΑΕΠ για την έρευνα και την ανάπτυξη. Οι κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη και την απασχόληση παρουσιάζονται εφεξής μαζί με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις μακροοικονομικές πολιτικές και για περίοδο τριών ετών.

Σε αυτή τη νέα περίοδο τα κράτη μέλη έχουν δεσμευτεί να επιτύχουν τους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και να τους μετατρέψουν σε εθνικούς στόχους. Εφόσον η πολιτική είναι τελικά εθνική ευθύνη, η ΑΜΣ θα αποδώσει μόνο στο μέτρο που τα κράτη-μέλη θα κάνουν τις αντίστοιχες προσπάθειες. Έτσι, δημιουργήθηκε και ένας διαφοροποιημένος ελαφρά τρόπος διακυβέρνησης: θεσπίστηκε ένας ετήσιος κύκλος συντονισμού των οικονομικών πολιτικών που καλείται Ευρωπαϊκό Εξάμηνο. Κάθε χρόνο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πραγματοποιεί λεπτομερή ανάλυση των προγραμμάτων δημοσιονομικών, μακροοικονομικών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων κάθε κράτους μέλους της ΕΕ και διατυπώνει σχετικές συστάσεις για τους επόμενους 12-18 μήνες. Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο ξεκινά με την έγκριση από την Επιτροπή της Ετήσιας Επισκόπησης για την Ανάπτυξη, συνήθως προς το τέλος κάθε έτους. Στο έγγραφο αυτό καθορίζονται οι προτεραιότητες της ΕΕ για την τόνωση της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Συγχρόνως, η Επιτροπή δημοσιεύει έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Με βάση τους δείκτες που περιλαμβάνει ο πίνακας αποτελεσμάτων η έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης εντοπίζει τα κράτη μέλη που χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης με τη μορφή εμπεριστατωμένης επισκόπησης, προκειμένου να καταλήξει σε συμπεράσματα για την πιθανή ύπαρξη και το είδος τυχόν ανισορροπιών¹⁵.

Σε αντίθεση με τους τρεις κλάδους σε κρίση, που ήταν παλαιότερα η βάση της αρχικής βιομηχανικής πολιτικής, στη σύγχρονη πολιτική ανταγωνιστικότητας προτάσσονται οι κλάδοι αιχμής (μικροηλεκτρονική, τηλεπικοινωνίες, βιοτεχνολογίες, λείζερ, νέα υλικά), οι οποίοι χαρακτηρίζονται από μια διαφορετική προβληματική. Η μεγάλη και συνεχής αύξηση της διεθνούς ζήτησης είναι εξασφαλισμένη, η τεχνο-

¹⁵ Περισσότερες πληροφορίες: http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index_el.htm

λογία παραγωγής είναι ολιγοπωλιακά διαρθρωμένη και τα ποσοστά κέρδους ικανοποιητικά. Άρα, στους κλάδους αυτούς η βιομηχανική πολιτική επιδιώκει επέκταση του παραγωγικού δυναμικού και διατήρησή του στην τεχνολογική πρωτοπορία, ενώ κύριοι ανταγωνιστές είναι οι τεχνολογικά προηγμένες χώρες.

Βασικό πρόβλημα στην επιλογή μιας στρατηγικής προώθησης των κλάδων νέων τεχνολογιών δημιουργείται από το γεγονός ότι είναι διαμετρικά αντίθετα τα συμφέροντα των κρατών-μελών παραγωγών τέτοιων προϊόντων από τη μια μεριά, που ενδιαφέρονται για τη μεγαλύτερη δυνατή προστασία της κοινοτικής αγοράς, σε σχέση με τα συμφέροντα των κρατών καταναλωτών, που σαν καθαροί εισαγωγείς προτιμούν το άνοιγμα της Ευρωπαϊκής αγοράς στα φθηνά και καλής ποιότητας προϊόντα προελεύσεως μη κοινοτικών χωρών. Τα κράτη μέλη από τη μεριά τους ασκούν, στο μέτρο του δυνατού, εθνική πολιτική που τους επιτρέπει να διατηρήσουν μια προστασία νηπιακών κλάδων στους τομείς των νέων τεχνολογιών, κάνοντας ιδιαίτερα χρήση των κρατικών προμηθειών και των ερευνητικών επιδοτήσεων. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η πολιτική αυτή, που ασκείτο και από τα τρία μεγάλα κράτη μέλη, είχε γίνει σιωπηρά αποδεκτή από την Επιτροπή, αναγνωρίζοντας μια ανάγκη *de facto* αλλοίωσης του ενδοκοινοτικού ανταγωνισμού στην υπηρεσία της ευρύτερης ανταγωνιστικότητας του ευρωπαϊκού παραγωγικού δυναμικού.

Σταδιακά η κοινοτική διάσταση άλλαξε. Η φιλοσοφία που διέπει τη νέα πολιτική είναι απόλυτα συμβατή με τις αρχές της Ενιαίας Πράξης και πρεσβεύει ότι ο μόνος τρόπος να γίνει ανταγωνιστική η ευρωπαϊκή βιομηχανία είναι να σταματήσει ο κατακερματισμός των εθνικών αγορών. Η πολιτική αριστείας, που έχει υιοθετηθεί, είναι να υποστηριχθούν οι θεσμοί (ερευνητικά κέντρα και βιομηχανίες) που ήδη βρίσκονται σε τεχνολογική πρωτοπορία, δεδομένου ότι αυτοί έχουν και τις μεγαλύτερες πιθανότητες να προχωρήσουν και να εξασφαλίσουν διαχρονικά κέρδη στο πλαίσιο της θεωρίας του κύκλου προϊόντος (Vernon, 1966). Η διαλεκτική σχέση είναι μεταξύ αριστείας και συνοχής, η πρώτη στηρίζεται από την πολιτική ανταγωνιστικότητας και η δεύτερη από την πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης. Οι στόχοι τους είναι κοινοί, αλλά τα μέσα παρέμβασης διαφορετικά.

Τα μέτρα που πάρθηκαν από την Κοινότητα οδήγησαν στη δημιουργία της Ψηφιακής Ένωσης στους τομείς της μικροηλεκτρονικής και των τηλεπικοινωνιών και στη συνεχή αύξηση των κοινοτικών επιδοτήσεων για επιστημονική και τεχνολογική έρευνα και καινοτομία (ΕΤΕΚ). Η σημασία της τεχνολογίας για την οικονομική ανάπτυξη είναι γενικά αποδεκτή στην οικονομική θεωρία και η σχέση μεταξύ μεγέθυνσης, τεχνολογικής καινοτομίας και κοινωνικής αλλαγής έχει οδηγήσει στην υιοθέτηση προώθησης του τεχνολογικού δυναμικού σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Με βάση αυτό το σκεπτικό, αλλά και με στόχο την εκμετάλλευση του επιστημονικού δυναμικού της κοινοτικής αγοράς και την αποφυγή πολλαπλών ερευνητικών προγραμμάτων για τον ίδιο σκοπό από διαφορετικά κράτη μέλη, υιοθετούνται πο-

λυετή προγράμματα υποστήριξης ΕΤΕΚ. Η πολιτική αυτή δεν είναι πολιτική επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, με την έννοια της υπερεθνικής ρύθμισης σε θέματα τιμών, ποσοτήτων, επιδοτήσεων και κοινοτικής προτίμησης. Η εξέλιξη και η κατανομή της τεχνολογίας αφήνονται στους μηχανισμούς της αγοράς και τη διαχείριση των επιχειρήσεων, χωρίς κάποιο δεσμευτικό πλαίσιο μεταφοράς τεχνολογίας ή καταμερισμού εργασίας με στόχους εξασφάλισης εισοδημάτων ή τακτικού ανεφοδιασμού της αγοράς, αντίστοιχα με αυτά που ισχύουν για την ΚΑΠ.

Η διαχείριση της κοινής πολιτικής ΕΤΕ γίνεται με δύο βασικές δεσμίδες παρέμβασης:

α) Τη δημιουργία και συντήρηση ενός Κοινού Κέντρου Ερευνών, που αποτελείται από μόνιμο ερευνητικό προσωπικό, το πρόγραμμα του εγκρίνεται από το Συμβούλιο και τα ερευνητικά αποτελέσματα του είναι διαθέσιμα σε όλα τα κράτη μέλη.

β) Την εκπόνηση προγραμμάτων πλαισίων (στην περίοδο 2014-2020 το πρόγραμμα ΕΤΕΚ ονομάζεται Horizon 2020) για επιδοτήσεις προς δημόσιους και ιδιωτικούς ερευνητικούς φορείς στα κράτη μέλη. Τα προγράμματα αυτά εκφράζουν τους εκάστοτε τομείς προτεραιότητας των κοινοτικών ερευνών. Το Horizon 2020 είναι ένα 7ετές πρόγραμμα με προϋπολογισμό 80 δισ. Ευρώ.

Η θέση που διαμορφώνεται μετά την κρίση είναι ότι τα κράτη μέλη πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειες τους, γιατί η Ευρώπη χρειάζεται περισσότερες επενδύσεις, διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση (ιδιαίτερα των μικρών και των νέων επιχειρήσεων), βελτίωση στη δημόσια διοίκηση που πρέπει να είναι πιο φιλική προς τις επιχειρήσεις, πρόσβαση σε διεθνείς αγορές και βελτίωση της καινοτομίας και των τιμών της ενέργειας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014ζ).

Το 2015 η νέα Επιτροπή έβαλε ως κύριο στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας δημιουργώντας το *Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων* για να χρηματοδοτήσει ένα εκτεταμένο πρόγραμμα επενδύσεων με ίδιους πόρους που συγκέντρωσε από διαφορετικά μέρη του προϋπολογισμού. Στόχος μαζί με τη μόχλευση που θα δημιουργήσει (σε συνεργασία με την ΕΤΕπ) είναι επενδύσεις στην πραγματική οικονομία και ένα φιλικό επενδυτικό περιβάλλον 315 δισ Ευρώ.

7.4 Η εικόνα της ανταγωνιστικότητας της Ένωσης και των κρατών μελών

Η ΕΕ αποτελείται από ένα μείγμα από κράτη-μέλη τα οποία είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικά σε διεθνές επίπεδο και μάλιστα παραμένουν ψηλά σε συγκριτικούς δείκτες διαχρονικά και άλλα, τα οποία αν και κατατάσσονται στις αναπτυσσόμενες χώρες του πλανήτη έχουν πολύ χαμηλότερη ανταγωνιστικότητα και είναι και πολύ πιο ευάλωτα σε οικονομικές κρίσεις με αποτέλεσμα να μειώνεται παραπέρα η ανταγωνιστικότητά τους.

Πίνακας 7.1: Κατάταξη των κρατών μελών με βάση τον δείκτη ανταγωνιστικότητας του World Economic Forum

	2000 (58)*	2005 (117)	2010 (139)	2014 (144)
ΕΕ				
Αυστρία	13	15	18	21
Βέλγιο	12	20	19	18
Βουλγαρία	55	61	71	54
Γαλλία	15	12	15	23
Γερμανία	3	6	5	5
Δανία	6	3	9	13
Ελλάδα	33	47	83	81
Εσθονία	-	26	33	29
Ηνωμένο Βασίλειο	8	9	12	9
Ιρλανδία	22	21	29	25
Ισπανία	23	28	42	35
Ιταλία	24	38	47	49
Κροατία	-	64	77	77
Κύπρος	-	41	40	58
Λετονία	-	39	70	42
Λιθουανία	-	34	47	41
Λουξεμβούργο	-	24	20	19
Μάλτα	-	44	50	47
Ολλανδία	4	11	8	8
Ουγγαρία	32	35	52	60
Πολωνία	41	43	39	43
Πορτογαλία	28	31	46	36
Ρουμανία	-	67	67	59
Σλοβακία	36	36	60	75
Σλοβενία	-	30	45	70
Σουηδία	7	7	2	10
Τσεχία	34	29	36	37
Φινλανδία	1	5	7	4
	2000 (58)*	2005 (117)	2010 (139)	2014 (144)
Κύριοι ανταγωνιστές				
ΗΠΑ	2	1	4	3
Ιαπωνία	14	10	6	6
Ν. Κορέα	27	19	22	26
Κίνα	44	48	27	28

	2000 (58)*	2005 (117)	2010 (139)	2014 (144)
Κύριοι ανταγωνιστές				
Ελβετία	5	4	1	1
Σιγκαπούρη	9	5	3	2

* Ο αριθμός σε παρένθεση είναι το σύνολο των κρατών που αξιολογούνται τη συγκεκριμένη χρονιά
 Πηγή: World Economic Forum:

“World Competitiveness Report 2000”,

“World Competitiveness Report 2005”,

“World Competitiveness Report 2010”,

“World Competitiveness Report 2014”.

Από τον παραπάνω Πίνακα προκύπτει ότι οι πιο ανταγωνιστικές χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο είναι οι κύριοι ανταγωνιστές της ΕΕ (Ελβετία, Σιγκαπούρη και ΗΠΑ), η πρώτη και η δεύτερη έχοντας αυξήσει την ανταγωνιστικότητα τους μετά την κρίση, ενώ οι ΗΠΑ, όπως και τα κράτη-μέλη της ΕΕ, έχουν υποβαθμιστεί στη διεθνή κατάταξη. Από πλευράς κρατών μελών τα πιο ανταγωνιστικά είναι οι Σκανδιναβικές χώρες, η Γερμανία, η Ολλανδία και το ΗΒ. Είναι ενδιαφέρον ότι ο δείκτης ανταγωνιστικότητας δεν συμπίπτει με την κατάταξη των κρατών-μελών με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το Λουξεμβούργο, η Ιρλανδία και η Αυστρία για παράδειγμα είναι αναλογικά σε πολύ χαμηλότερο σημείο από το επίπεδο των εισοδημάτων τους.

Σε γενικές γραμμές ο δείκτης του WEF εμφανίζει τα κράτη-μέλη να έχουν υποβαθμιστεί έντονα μετά την κρίση, με προεξέχουσα την Ελλάδα, που έχει χάσει πολλές θέσεις στην κατάταξη (ωστόσο είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο αριθμός των κρατών που εξετάζει ο δείκτης αυξάνεται κάθε χρόνο).

Οι επί μέρους δείκτες επιβεβαιώνουν ότι τα κράτη με υψηλή ανταγωνιστικότητα είναι αυτά που επενδύουν σε γνώση και έτσι έχουν καλύτερη απόδοση σε παραγωγή και εξαγωγές προϊόντων υψηλής τεχνολογίας:

Πίνακας 7.2: Επί μέρους δείκτες ανταγωνιστικότητας

	Απασχόληση σε δραστηριότητες έντασης γνώσης (μεταποίηση και υπηρεσίες) ως % της συνολικής απασχόλησης		Εξαγωγές μεσαίας & υψηλής τεχνολογίας προϊόντων		Εξαγωγές υπηρεσιών υψηλής έντασης γνώσης, ως % των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών	
	2008	2014	2005	2014	2004	2014
Αυστρία	13.8	14.6	1.6	56.6	19.3	26.6
Βέλγιο	14.9	15.3	1.1	45.9	42.0	42.9
Βουλγαρία	8.2	9.1	-9.9	26.8	11.7	28.6
Γαλλία	13.4	13.8	4.9	56.7	-	41.1
Γερμανία	14.9	14.6	8.0	65.9	48.6	58.1

	Απασχόληση σε δραστηριότητες έντασης γνώσης (μεταποίηση και υπηρεσίες) ως % της συνολικής απασχόλησης		Εξαγωγές μεσαίας & υψηλής τεχνολογίας προϊόντων		Εξαγωγές υπηρεσιών υψηλής έντασης γνώσης, ως % των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών	
	2008	2014	2005	2014	2004	2014
Δανία	14.8	15.2	-3.6	43.9	63.0	68.1
Ελλάδα	10.8	12.5	-5.4	18.0	-	53.9
Εσθονία	9.4	11.9	-4.6	42.7	29.8	42.5
Ην. Βασίλειο	16.8	17.8	4.5	47.8	58.3	66.4
Ιρλανδία	18.1	20.1	-1.2	47.0	-	76.1
Ισπανία	11.8	12.5	1.4	46.0	-	30.0
Ιταλία	13.6	13.4	3.3	50.4	20.0	33.3
Κροατία	9.5	10.4	-2.5	37.6	13.9	17.6
Κύπρος	14.9	17.2	3.8	43.0	34.9	40.2
Λετονία	8.2	10.8	-10.5	30.3	35.7	35.6
Λιθουανία	7.5	9.0	-5.8	31.1	14.9	14.2
Λουξ/ργο	23.6	26.2	-5.1	49.3	75.4	73.6
Μάλτα	15.7	17.4	7.7	55.6	12.5	19.6
Ολλανδία	16.6	17.1	0.0	42.1	36.3	30.6
Ουγγαρία	12.8	12.8	4.6	66.3	-	28.8
Πολωνία	8.2	9.6	-2.0	48.6	21.5	33.6
Πορτογαλία	8.8	9.4	-2.4	35.2	21.1	33.5
Ρουμανία	5.6	6.5	-7.3	50.7	-	49.2
Σλοβακία	10.0	9.6	0.3	63.6	-	31.3
Σλοβενία	12.2	14.0	3.7	54.6	18.4	25.7
Σουηδία	16.6	17.7	1.9	52.5	42.0	41.8
Τσεχία	11.2	12.9	3.0	62.5	20.8	35.2
Φινλανδία	15.5	15.5	1.4	38.7	-	43.9
ΕΕ (28 χώρες)	13.2	13.8	-0.2	53.0	42.2	49.5

Πηγή: World Economic Forum:

“World Competitiveness Report 2000”,

“World Competitiveness Report 2005”,

“World Competitiveness Report 2008”,

“World Competitiveness Report 2010”,

“World Competitiveness Report 2014”.

Στο πλαίσιο της ΑΜΣ η ΕΕ παρακολουθεί την καινοτομική δραστηριότητα των κρατών-μελών, έχοντας υιοθετήσει απόλυτα την πολιτική της ανταγωνιστικότητας μέσω καινοτομίας:

Πίνακας 7.3: Συνθετικός Δείκτης Καινοτομίας

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Αύξηση
Αυστρία	0.557	0.568	0.582	0.556	0.565	0.581	0.597	0.585	0.69%
Βέλγιο	0.573	0.580	0.580	0.611	0.616	0.619	0.629	0.619	1.10%
Βουλγαρία	0.184	0.201	0.214	0.244	0.249	0.206	0.202	0.229	3.14%
Γαλλία	0.544	0.549	0.557	0.573	0.579	0.578	0.586	0.591	1.17%
Γερμανία	0.650	0.655	0.667	0.689	0.685	0.690	0.690	0.676	0.58%
Δανία	0.647	0.659	0.673	0.697	0.696	0.713	0.729	0.736	1.87%
Ελλάδα	0.362	0.374	0.385	0.382	0.380	0.391	0.394	0.365	0.10%
Εσθονία	0.420	0.424	0.466	0.470	0.498	0.503	0.523	0.489	2.18%
Ην. Βασίλειο	0.565	0.568	0.575	0.607	0.607	0.613	0.625	0.636	1.72%
Ιρλανδία	0.570	0.571	0.591	0.603	0.619	0.611	0.615	0.628	1.39%
Ισπανία	0.396	0.398	0.403	0.399	0.402	0.411	0.408	0.385	-0.38%
Ιταλία	0.393	0.399	0.412	0.427	0.428	0.446	0.448	0.439	1.61%
Κροατία	0.296	0.305	0.314	0.314	0.318	0.304	0.309	0.313	0.82%
Κύπρος	0.449	0.495	0.473	0.491	0.504	0.503	0.489	0.445	-0.14%
Λετονία	0.215	0.225	0.223	0.239	0.260	0.250	0.233	0.272	3.39%
Λιθουανία	0.244	0.245	0.254	0.244	0.269	0.281	0.293	0.283	2.14%
Λουξ/ργο	0.640	0.637	0.643	0.626	0.626	0.644	0.660	0.642	0.04%
Μάλτα	0.325	0.341	0.348	0.343	0.340	0.311	0.350	0.397	2.90%
Ολλανδία	0.573	0.579	0.583	0.593	0.598	0.642	0.645	0.647	1.76%
Ουγγαρία	0.336	0.345	0.346	0.359	0.366	0.354	0.362	0.369	1.35%
Πολωνία	0.292	0.302	0.314	0.314	0.323	0.303	0.302	0.313	0.96%
Πορτογαλία	0.365	0.392	0.403	0.426	0.421	0.396	0.400	0.403	1.44%
Ρουμανία	0.240	0.250	0.264	0.255	0.275	0.245	0.255	0.204	-2.27%
Σλοβακία	0.316	0.327	0.334	0.316	0.323	0.373	0.354	0.360	1.91%
Σλοβενία	0.446	0.468	0.485	0.496	0.519	0.509	0.532	0.534	2.61%
Σουηδία	0.723	0.737	0.742	0.758	0.764	0.766	0.760	0.740	0.34%
Τσεχία	0.373	0.382	0.387	0.425	0.436	0.421	0.438	0.447	2.61%
Φινλανδία	0.672	0.672	0.669	0.676	0.682	0.684	0.680	0.676	0.09%
ΕΕ (28 χώρες)	0.519	0.519	0.529	0.543	0.545	0.542	0.554	0.555	0.98%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015. “Innovation Union Scoreboard 2015”. http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf

Ο χαμηλός δείκτης καινοτομίας, η χαμηλή ανταγωνιστικότητα και οι χώρες που βρέθηκαν σε κρίση ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό.

Από πλευράς κλαδικής σύνθεσης οι έξι πιο ανταγωνιστικοί κλάδοι στην ΕΕ είναι τα φαρμακευτικά προϊόντα, ο μηχανολογικός εξοπλισμός, η αεροδιαστημική βιο-

μηχανία, τα μη μεταλλικά ορυκτά, οι εκτυπώσεις και τα επιστημονικά όργανα, τομείς που συμπίπτουν (αλλά δεν ταυτίζονται) με την εξαγωγική δραστηριότητα της Ένωσης. Λόγω της αναγνώρισης της σημασίας της τεχνολογικής πρωτοπορίας η ΕΕ ψάχνει νέους τομείς που μπορεί να αναδειχθεί, όπως η γαλάζια ανάπτυξη, αξιοποιώντας τους θαλάσσιους πόρους της, η δημιουργική βιομηχανία (Bontje & Musterd, 2009) και οι τεχνολογίες κλειδιά¹⁶.

7.5 Συμπεράσματα και αξιολόγηση

Στη σύγχρονη προβληματική οι αντιπαραθέσεις στρέφονται γύρω από τρεις άξονες:

- Πολιτικό-ιδεολογικό, αν μπορεί να θεωρηθεί σκόπιμος ο κρατικός παρεμβατισμός στη βιομηχανία.
- Από πλευράς συσχετισμού δυνάμεων, για το αν είναι σκόπιμο η όποια πολιτική να μπαίνει έντονα και η προβληματική της ενδοκοινοτικής σύγκλισης, εφόσον είναι σοβαρές οι διαρθρωτικές αδυναμίες και κατά συνέπεια και οι ανάγκες παρέμβασης στον Νότο.
- Σαν ένταξη στο διεθνή χώρο, με στόχο την αντιμετώπιση των άλλων κύριων ανταγωνιστών της, και συγκεκριμένα των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας, των BRICs κλπ.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω γίνεται σαφές ότι μετά από δύο δεκαετίες περίπου πολιτικής *laissez faire* στην βιομηχανία, όπου η αγορά αφηνόταν να παίξει κυρίαρχο ρόλο και οι παρεμβάσεις των Ε.Κ. ήταν μόνο για να εξασφαλίσουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, οι διεθνείς οικονομικές υπαγόρευσαν την ανάγκη παρέμβασης στην βιομηχανία τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο και τη μετάβαση από μια βιομηχανική πολιτική που είχε στόχο αποκλειστικά τον μεταποιητικό τομέα σε μια πολιτική ανταγωνιστικότητας που περιλαμβάνει εξίσου τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες.

Η ανάγκη της κοινοτικής παρέμβασης έγινε με συμφωνία όλων των ενδιαφερομένων μελών, αλλά λόγω αντιτιθέμενων συμφερόντων και νομικών περιορισμών πήρε τη μορφή αποσπασματικών μέτρων αρχικά, ενώ στη συνέχεια εμφανίζει ένα χαρακτηριστικό με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δίνει συμβουλές και κίνητρα χαλαρώνοντας την πολιτική ανταγωνισμού, βάζοντας στρατηγικούς στόχους και παρακολουθώντας την εκπλήρωση τους χωρίς να έχει δυνατότητα επιβολής κυρώσεων σε περιπτώσεις ασυνέπειας.

Το πρώτο επίπεδο παρέμβασης αφορά τη δημιουργία της ενιαίας αγοράς με τις θετικές συνέπειες που προβλέπονται λόγω οικονομιών κλίμακας και ενδοευρωπαϊκής

¹⁶ Περισσότερες πληροφορίες: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/area/key-enabling-technologies>

εξειδίκευσης. Η στρατηγική αυτή ευνοεί, όπως είναι φυσικό, τις ήδη σχετικά ανταγωνιστικές επιχειρήσεις που θα ωφεληθούν περισσότερο από την πλήρη εξαλείψι των εμποδίων στις συναλλαγές. Μια εναλλακτική στρατηγική, επίπεδου καταμερισμού εργασίας, θα ήταν η πρόταξη της ενδοευρωπαϊκής σύγκλισης με αναγκαστική παραχώρηση μέρους των βιομηχανικών δραστηριοτήτων στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Ε.Κ., που θα μπορούσε να επιτευχθεί με μηχανισμούς κοινοτικής προτίμησης, ανεξάρτητα από το βαθμό ανταγωνιστικότητας τους. Ωστόσο, μετά από σχετικές διαπραγματεύσεις, έγινε σαφές ότι μια τέτοια εσωτερική αγορά, αντίστοιχη της ΚΑΠ θα συνεπάγετο μεγάλο βάρος για τον κοινοτικό προϋπολογισμό και θα διαμόρφωνε τις ευρωπαϊκές τιμές σε μη ανταγωνιστικά επίπεδα στη διεθνή αγορά. Έτσι, προτάχθηκε η στρατηγική της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, προσφέροντας όμως σε αντάλλαγμα αυξημένη μεταφορά πόρων προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες (βλ. Κεφάλαιο 9), που ωστόσο σε μεγάλο βαθμό ήταν ανεπαρκείς για ουσιαστική σύγκλιση.

Η έκθεση Sapir (Sapir, κ.ά., 2004) υπήρξε έντονα κριτική στην Ευρωπαϊκή πολιτική ανταγωνιστικότητας διαπιστώνοντας, ήδη πριν από την κρίση, ότι ενώ είχε βελτιωθεί η μακροοικονομική σταθερότητα και διατηρήθηκε η έμφαση στην συνοχή, οι ρυθμοί μεγέθυνσης δεν ήταν ικανοποιητικοί. Η έκθεση αποτύπωσε τις αλλαγές που έγιναν και έκρινε ότι το Ευρωπαϊκό σύστημα που στηριζόταν σε υπάρχουσες τεχνολογίες, μαζική παραγωγή και μεγάλες επιχειρήσεις με σταθερές αγορές δεν ήταν πλέον το κατάλληλο για τις νέες συνθήκες του παγκόσμιου ανταγωνισμού. Αυτό έφερε μεν μια σειρά από αλλαγές με έμφαση στην υποστήριξη της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, κινητικότητα των εργαζομένων και μεγάλες επενδύσεις σε έρευνα, καινοτομία και εκπαίδευση. Η επιρροή της έκθεσης ήταν σημαντική, αλλά αμφισβητήθηκε η θέληση της ΕΕ να κάνει πραγματικές τομές.

Η ανταγωνιστικότητα συνδέεται άμεσα με την πολιτική απασχόλησης και εκπαίδευσης μέσω της βελτίωσης (ή όχι) της ποιότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου. Υποστηρίζεται ότι η πολιτική μείωσης της ανεργίας μέσω της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας έχει μειώσει την συνολική παραγωγικότητα στην ΕΕ μειώνοντας την ενδοεταιρική εκπαίδευση (Damiani Pompei & Ricci, 2014). Παρόλο που δεν υπάρχει γενική συμφωνία σε αυτό το συμπέρασμα και υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις κατά κλάδο και χώρα (Damiani & Pompei 2010) μπαίνει ένα ουσιαστικό ερώτημα κατά πόσο η μακροχρόνια βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου έρχεται σε αντίθεση με τους βραχυπρόθεσμους στόχους αύξησης της απασχόλησης.

Σημαντική είναι και η κριτική που αφορά την επιβολή καθεστώτος λιτότητας, ώστε να είναι συμβατή η πολιτική των κρατών-μελών της Ευρωζώνης με τα κριτήρια της ΟΝΕ. Η πολιτική αυτή από τα λιγότερο ανταγωνιστικά κράτη-μέλη να ασκήσουν Κεϋνσιανή πολιτική και κατά συνέπεια τη δυνατότητα να αυξήσουν τις δημόσιες επενδύσεις τους και να βελτιώσουν τις επιχειρηματικές προσδοκίες.

8. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

8.1 Εισαγωγή

Η εναρμόνιση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής προβλέπονταν ήδη από τη Συνθήκη της Ρώμης, αλλά συνάντησε ιδιαίτερες δυσκολίες υλοποίησης. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, η κοινή οικονομική πολιτική είχε περιοριστεί σε μελέτες και στην εναρμόνιση του φορολογικού συστήματος με την εισαγωγή του Φόρου Προστιθεμένης Αξίας σε όλα τα κράτη μέλη, ενώ συγχρόνως παρακολουθούσε την εξέλιξη της οικονομικής συγκυρίας και παρουσίαζε περιοδικές εκθέσεις, με κάποιες συστάσεις, που δεν είχε όμως τρόπο να επιβάλλει την υλοποίησή τους. Υπήρξαν πολλές προσπάθειες εναρμόνισης της νομισματικής πολιτικής, που μέχρι την υιοθέτηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης συνάντησαν αρκετές δυσκολίες.

Η ιδέα της καθιέρωσης του ΦΠΑ στον κοινοτικό χώρο προέκυψε από την ανάγκη εναρμόνισης των διαφορετικών γενικών έμμεσων φόρων και κυρίως των σωρευτικών. Ο ΦΠΑ είναι γενικός έμμεσος φόρος που υπολογίζεται μόνο στην αξία που προστίθεται στα αγαθά από κάθε επιχείρηση. Βασική ιδέα για την εισαγωγή του ΦΠΑ ήταν η έννοια του ελεύθερου ανταγωνισμού, με βάση την οποία κανένα κράτος μέλος δε θα φορολογεί προϊόντα προέλευσης άλλων κρατών μελών διαφορετικά απ' ό,τι θα φορολογούσε τα δικά του προϊόντα (εφόσον μια τέτοια μεταχείριση θα είχε αποτελέσματα ισοδύναμα με δασμολογικές επιβαρύνσεις). Η ίδια η φορολογία όμως παραμένει απόλυτα εθνική αρμοδιότητα και παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των κρατών-μελών. Ενδεικτικό της διαφοράς είναι ότι ο δείκτης φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι σχεδόν 50% στη Δανία, 34% στην ΕΕ κατά μέσο όρο και 28% στην Ιρλανδία με ακόμα μεγαλύτερες διαφορές στη σύνθεση των άμεσων-έμμεσων φόρων και εισφορών κοινωνικών ασφαλίσεων (Καπλάνογλου 2015).

Ωστόσο το μεγάλο στοίχημα για την προώθηση της ενοποιητικής διαδικασίας ήταν η υιοθέτηση κοινής νομισματικής (και κοινού νομίσματος) και δημοσιονομικής πολιτικής. Με δεδομένη όμως τη σημασία των δύο αυτών πολιτικών για την ανάπτυξη και την ευημερία υπήρξαν μεγάλες δυσκολίες και μόνο στη δεκαετία του '90, μετά την επιτυχία της Ενιαίας Αγοράς δέχτηκαν τα κράτη-μέλη να προχωρήσουν σταδι-

ακά σε νομισματική ενοποίηση, όχι όμως και δημοσιονομική. Η θεωρία των νομισματικών ενώσεων είχε εξελιχθεί αρκετά και η οικονομική σύγκλιση φαινόταν να επιτρέπει την υιοθέτηση κοινής νομισματικής πολιτικής. Αντίθετα, τα πλουσιότερα κράτη-μέλη δεν ήταν διατεθειμένα να εγγυηθούν ελλείμματα και ελάχιστα εισοδήματα εκτός της επικράτειας τους με αποτέλεσμα να μην προωθηθεί αντίστοιχα και κοινή δημοσιονομική πολιτική. Έτσι, οργανώθηκε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση, της οποίας οι αισιόδοξες προβλέψεις διαψεύστηκαν με την κρίση του 2008 και τις ασύμμετρες συνέπειες της με αποτέλεσμα να υπάρχει μέχρι και κίνδυνος διάλυσής της.

8.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Στο παρελθόν έγιναν προσπάθειες ενοποίησης του Ευρωπαϊκού νομισματικού χώρου¹⁷, ωστόσο επιστημονικά οι νομισματικές ενοποιήσεις είναι πρόσφατο αντικείμενο μελέτης. Η έννοια της νομισματικής ένωσης αφορά μια ομάδα χωρών που οικειοθελώς παραιτούνται από τη δυνατότητα θέσπισης ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής και υιοθετούν ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών ή ένα κοινό νόμισμα. Το μειονέκτημα σε αυτή την περίπτωση είναι η αδυναμία άσκησης νομισματικής πολιτικής που μπορεί να προσαρμοστεί στις εκάστοτε ανάγκες ενός κράτους (π.χ. διολίσθηση συναλλαγματικής ισοτιμίας σε περίπτωση ψηλού πληθωρισμού, επεκτατική νομισματική πολιτική σε περίπτωση ύφεσης κλπ). Εξάλλου η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων που συνοδεύει μια νομισματική ένωση δημιουργεί κινδύνους μείωσης της ρευστότητας σε περιόδους κρίσης. Αντίθετα, τα πλεονεκτήματα αφορούν σε ένα κλίμα μεγαλύτερης ασφάλειας, διαφάνεια και συγκρισιμότητα στις τιμές και μείωση του συναλλακτικού κόστους στο διεθνές εμπόριο.

Η συστηματική ανάλυση του κόστους και οφέλους από την ένταξη σε μια νομισματική ένωση οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα οφέλη είναι μεγάλα και τα προβλήματα από τις απώλειες περιορίζονται αν οι οικονομίες που ενοποιούνται έχουν αναπτυγμένες μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις, παραπλήσια χαρακτηριστικά στη δομή της παραγωγής και τα μακροοικονομικά δεδομένα με αποτέλεσμα η νομισματική πολιτική τους να είναι παρόμοια, ανεξάρτητα από το αν έχουν υιοθετήσει ένα κοινό νόμισμα ή

¹⁷ Το 1863 ο Ναπολέων ο III έκανε τη Λατινική Νομισματική Ένωση με μέλη τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ελβετία και την Ιταλία, όπου προβλεπόταν η έκδοση νομισμάτων ίδιου περιεχομένου σε χρυσό και ασήμι. Η ένωση κατέρρευσε αφενός γιατί τα μέλη της δε σεβάστηκαν απόλυτα τις δεσμεύσεις τους και αφετέρου επειδή η Αγγλία και η Γερμανία υιοθέτησαν άλλο σύστημα. Το 1872 η Δανία, η Νορβηγία και η Σουηδία έκαναν τη Σκανδιναβική Νομισματική Ένωση, με ενιαίο νόμισμα τη σκανδιναβική κορώνα, που λειτούργησε ως το 1914. Το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο δημιούργησαν ένα ενιαίο νόμισμα το 1921 και η ένωση αυτή λειτούργησε απόλυτα μέχρι την ενσωμάτωση των νομισμάτων των δύο κρατών στην ΟΝΕ.

όχι (Mundell, 1961). Το καθαρό όφελος είναι τόσο μεγαλύτερο, όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός ολοκλήρωσης των οικονομιών των χωρών της νομισματικής ένωσης.

Η θεωρία του Mundell εστίασε στην προσπάθεια διαπίστωσης των χαρακτηριστικών που καθιστούν μία νομισματική περιοχή «άριστη». Το αποτέλεσμα ήταν να θεωρηθεί άριστη μια περιοχή που αποτελείται από οικονομίες με υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης: εμπορικές ροές, ελεύθερη κίνηση κεφαλαίου και συντελεστών παραγωγής (Mundell, 1968; McKinnon, 1963). Μεταγενέστερες μελέτες χρησιμοποίησαν εναλλακτικές μεθοδολογίες και δεδομένα. Μια από αυτές (Watson, 2004) έκανε χρήση της έννοιας της κλειστής λέσχης που διαχειρίζεται κοινόκτητους πόρους με στόχο να εκτιμήσει κατά πόσο πρέπει σε περίπτωση ενώσεων να υπάρχουν θεσμοί που προβλέπουν όρους συμμετοχής, αλλά και αποβολής από τη λέσχη.

Η δημοσιονομική ενοποίηση δεν έχει ακόμα αντίστοιχη θεωρητική κάλυψη, αλλά γίνονται τώρα υποδείγματα για τη σημασία, το κόστος και το όφελος της αλληλεγγύης μεταξύ χωρών σε περίπτωση κρίσεων, όπου σταθμίζεται από την μια μεριά η αρνητική επιρροή των εγγυήσεων από τα κράτη χωρίς άμεσα οικονομικά προβλήματα και από την άλλη το όφελος της ευρύτερης οικονομικής σταθερότητας. Προφανώς χρειάζεται ακόμα πολλή συστηματική διερεύνηση για να καταλήξει η θεωρία σε άριστες συνθήκες αλληλεγγύης (Tirole, 2015).

8.3 Ο δρόμος προς την ONE

8.3.1 Ιστορική αναδρομή

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, μετά την δημιουργία της ΕΚΑΧ και της ΕΟΚ το διεθνές νομισματικό σύστημα, που στηρίχτηκε στις συμφωνίες του Bretton Woods, ήταν ένα σύστημα σταθερό, βασισμένο στην κυριαρχία του δολαρίου, στο οποίο ήταν μετατρέψιμα όλα τα υπόλοιπα νομίσματα και έτσι επέτρεπε τη σταθερότητα που χρειαζόνταν οι παγκόσμιες εμπορικές ροές. Έτσι, δεν υπήρχε άμεση ανάγκη και κίνητρα στην ΕΟΚ για την υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος. Η ανάγκη αυτή παρουσιάστηκε όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες ρωγμές στο σύστημα του Bretton Woods.

Έτσι το 1969, στη διάσκεψη κορυφής της Χάγης, τέθηκε για πρώτη φορά το θέμα δημιουργίας μιας νομισματικής ένωσης στο πλαίσιο της ΕΟΚ με κίνητρα πολιτικά και οικονομικά. Ακολούθησε μια έκθεση (έκθεση Werner το 1970), η οποία παρουσίασε ένα συγκεκριμένο σχέδιο για επίτευξη της ONE, σε 3 στάδια, μέσα σε 10 χρόνια, το οποίο ήταν πολύ κοντά σε αυτό που τελικά οδήγησε στην ONE τριάντα χρόνια αργότερα. Ωστόσο, η νομισματική αστάθεια που ακολούθησε όταν η Κεντρική Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ σταμάτησε να ανταλλάσσει δολάρια με χρυσό άλλα-

ξε τα δεδομένα και στο πλαίσιο της ΕΟΚ αποφασίστηκαν μια σειρά από μέτρα για τα περιθώρια διακύμανσης των νομισμάτων, που άλλαξαν πολλές φορές ανάλογα με την εκάστοτε συγκυρία. Το πλαίσιο ήταν ένα Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ): 1979-1991 (εκτός ΗΒ) με κοινό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), ένα σύστημα ρυθμιζόμενης σύνδεσης των νομισμάτων με αναφορά στην Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα, μία λογιστική μονάδα μέτρησης και αποθεματοποίησης της αξίας. Η αξία της ήταν ο σταθμικός μέσος όρος των νομισμάτων που συμμετείχαν στο ΕΝΣ. Η στάθμιση του κάθε νομίσματος, ανάλογη με την οικονομική δύναμη της κάθε χώρας, αναπροσαρμόζοταν όταν αυτό κρινόταν απαραίτητο. Το σύστημα αυτό ήταν ασταθές, χρειάστηκε πολλαπλές αλλαγές και τελικά αποφασίστηκε ότι αν ήθελε η ΕΕ νομισματική ενοποίηση έπρεπε να προχωρήσει σε κάτι πιο ριζικό. Αυτό υιοθετήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Έτσι, σε συνεργασία Ευρωπαϊκής Επιτροπής και διοικητών των Κεντρικών Τραπεζών των χωρών της Κοινότητας, αποφασίστηκε η υλοποίηση της ΟΝΕ σε 3 στάδια. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), που ξεκίνησε το 1999 αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό βήμα για την ολοκλήρωση των οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφορά στον συντονισμό των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών, μια ενιαία νομισματική πολιτική και ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ και αποτελείται από τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Ωστόσο, όσες χώρες το επέλεξαν έχουν κάνει ένα επιπλέον βήμα προς την ολοκλήρωση, υιοθετώντας το ευρώ. Οι χώρες αυτές συνιστούν την Ευρωζώνη και αυξήθηκαν σταδιακά: Την 1/1/1999 έντεκα από τα τότε κράτη-μέλη της ΕΕ (εκτός ήταν το ΗΒ, η Δανία, η Σουηδία και η Ελλάδα) δεσμεύτηκαν στην υιοθέτηση του κοινού νομίσματος. Την 1/1/2001 ακολούθησε και η Ελλάδα και έτσι μόνο τρεις χώρες επέλεξαν να μείνουν εκτός ΟΝΕ. Σταδιακά προστέθηκαν και πολλά από τα κράτη της ΚΑΕ, έτσι ώστε το 2015 η ζώνη του ευρώ περιλαμβάνει 19 χώρες.

8.3.2 Οι στόχοι και ο μηχανισμός της ΟΝΕ

Η προσδοκίες από την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος ήταν ότι, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Mundell, εφόσον θα οργανωνόταν σωστά, θα οδηγούσε την ΕΕ σε μακροοικονομική σταθερότητα λόγω του μεγέθους και την ευρωστίας της αγοράς, ανάπτυξη και απασχόληση λόγω της ενδυνάμωσης της Ενιαίας Αγοράς και τελικά θα βοηθούσε και σε πραγματική οικονομική σύγκλιση, εφόσον οι λιγότερο ανταγωνιστικές χώρες θα γινόντουσαν πιο ελκυστικές σε ξένες επενδύσεις λόγω της σταθερότητας του νομίσματος τους.

Για να πετύχει η ομοιογένεια των οικονομιών που πρόβλεψε η θεωρία των Άριστων Νομισματικών Ενώσεων και να προετοιμαστεί θεσμικά η ΕΕ, προβλέφθηκαν τρία στάδια μέχρι την ολοκλήρωση του εγχειρήματος:

- *Πρώτο στάδιο (1990-1993)*: Απελευθέρωση στην κίνηση κεφαλαίου και κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων, απελευθέρωση του Τραπεζικού Συστήματος, απαγόρευση χρηματοδότησης δημοσιονομικών ελλειμμάτων με έκδοση νέου χρήματος, αύξηση των πόρων που στόχευαν στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των περιοχών της Ένωσης.
- *Δεύτερο Στάδιο (1994-1999)*: Καθιέρωση εποπτείας των δημοσίων οικονομικών από την Επιτροπή, δημιουργία του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος με μέλη τις Κεντρικές Τράπεζες των χωρών μελών, που συντονίζει τη νομισματική πολιτική.
- *Τρίτο και τελευταίο Στάδιο*: Ξεκινά από τις αρχές του 1999 οπότε εισάγεται το ενιαίο νόμισμα αφού έχει επιτευχθεί η σύγκλιση με βάση τα κριτήρια που ορίζει η συνθήκη. Δημιουργείται η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που ασκεί την κοινή νομισματική πολιτική.

Απαραίτητο στοιχείο για την ομοιογένεια ήταν να πληρούνται μια σειρά από κριτήρια (4 οικονομικοί και ένας θεσμικός) για να μπορέσει ένα κράτος-μέλος να ενταχθεί στο κοινό νόμισμα. Όλα τα κριτήρια αφορούσαν σε ονομαστική και όχι πραγματική σύγκλιση της οικονομίας:

1. Ο πληθωρισμός δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερος από 1,5 ποσοστιαία μονάδα του μέσου όρου του πληθωρισμού των χωρών με τα 3 χαμηλότερα επιτόκια.
2. Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού: δεν μπορεί να είναι υψηλότερο του 3% του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος (ΑΕΠ).
3. Το δημόσιο χρέος δεν μπορεί να είναι υψηλότερο από το 60% του ΑΕΠ (ή να έχει εμφανή πτωτική τάση ώστε να φτάσει το όριο αυτό στο άμεσο μέλλον).
4. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν πρέπει να είναι υψηλότερα από το 2 ποσοστιαίες μονάδες του μέσου όρου των επιτοκίων των χωρών με τις 3 καλύτερες επιδόσεις όσον αφορά τον πληθωρισμό.
5. Υπαγωγή του εθνικού νομίσματος στους κανόνες του ΕΝΣ και για 2 χρόνια πριν την εισαγωγή του ευρώ οι ισοτιμίες δεν πρέπει να μεταβάλλονται.

Παράλληλα με την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος θεσπίστηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), μια συμφωνία παρακολούθησης των βασικών μεγεθών και μετά την ένταξη των κρατών στην Ευρωζώνη. Σύμφωνα με το ΣΣΑ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ελέγχει το μέγεθος του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους ώστε να μην ξεπερνούν το 3% και το 60% του ΑΕΠ, αντιστοίχως. Το Συμβούλιο μπορεί να απευθύνει έγκαιρη προειδοποίηση για την αποφυγή παρεκκλίσεων. Αν αυτά τα όρια ξεπεραστούν, τίθεται σε ισχύ η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος, που ξεκινά με υποδείξεις για περιστολή των ελλειμμάτων μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια και μπορεί να καταλήξει σε επιβολή άλλων μορφών κυρώσεων, όπως πρόστιμα. Το 2005, το ΣΣΑ τροποποιήθηκε με την έγκριση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, μετά από πιέσεις της Γαλλίας και Γερμανίας. Οι αλλαγές αφορούσαν όχι την άμεση χαλάρωση των κριτηρίων, αλλά την εξέταση των ιδιαίτερων

συνθηκών που οδήγησαν στη δημιουργία υπερβολικού ελλείμματος, σε κάθε χώρα, πριν επιβληθούν κυρώσεις. Οι τροποποιήσεις του ΣΣΑ περιλαμβάνονται στη Συνθήκη της Λισσαβόνας, που ισχύει από 1η Δεκεμβρίου, 2009.

8.3.3 Οικονομικά δεδομένα

Τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας της ΟΝΕ η εξέλιξη ήταν θετική, οι ρυθμοί μεγέθυνσης ικανοποιητικοί, υπήρχαν τάσεις σύγκλισης και έδειχνε ότι οι στόχοι του εγχειρήματος πετύχαιναν. Μάλιστα σε διεθνές επίπεδο το Ευρώ έδειξε μια τάση ανόδου απέναντι στο δολάριο και οι κεφαλαιαγορές της Ευρώπης αύξησαν το μερίδιό τους στις παγκόσμιες συναλλαγές (εν μέρει και λόγω της κρίσης της Enron και του Sarbanes-Oxley στις ΗΠΑ, όχι μόνο λόγω του κοινού νομίσματος στην ΕΕ).

Πίνακας 8.1: Ισοτιμία Ευρώ δολαρίου σε τριμηνιαία βάση

Περίοδος	Ισοτιμία	Περίοδος	Ισοτιμία
1999T1	1.1216	2007T3	1.3738
1999T2	1.0569	2007T4	1.4486
1999T3	1.0486	2008T1	1.4976
1999T4	1.0380	2008T2	1.5622
2000T1	0.9865	2008T3	1.5050
2000T2	0.9332	2008T4	1.3180
2000T3	0.9052	2009T1	1.3029
2000T4	0.8683	2009T2	1.3632
2001T1	0.9232	2009T3	1.4303
2001T2	0.8725	2009T4	1.4779
2001T3	0.8903	2010T1	1.3829
2001T4	0.8959	2010T2	1.2708
2002T1	0.8766	2010T3	1.2910
2002T2	0.9188	2010T4	1.3583
2002T3	0.9838	2011T1	1.3680
2002T4	0.9994	2011T2	1.4391
2003T1	1.0731	2011T3	1.4127
2003T2	1.1372	2011T4	1.3482
2003T3	1.1248	2012T1	1.3108
2003T4	1.1890	2012T2	1.2814
2004T1	1.2497	2012T3	1.2502

Περίοδος	Ισοτιμία	Περίοδος	Ισοτιμία
2004T2	1.2046	2012T4	1.2967
2004T3	1.2220	2013T1	1.3206
2004T4	1.2977	2013T2	1.3062
2005T1	1.3113	2013T3	1.3242
2005T2	1.2594	2013T4	1.3610
2005T3	1.2199	2014T1	1.3696
2005T4	1.1884	2014T2	1.3711
2006T1	1.2023	2014T3	1.3256
2006T2	1.2582	2014T4	1.2498
2006T3	1.2743	2015T1	1.1261
2006T4	1.2887	2015T2	1.1053
2007T1	1.3106	2015T3	1.1117
2007T2	1.3481		

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2015.

Ωστόσο η ισοτιμία αυξομειώνεται με γνώμονα τις εσωτερικές κρίσεις ένθεν και εκείθεν του Ατλαντικού και είναι δίκικοπο μαχαίρι, εφόσον η αύξηση της ισοτιμίας βελτιώνει μεν την αγοραστική δύναμη των κρατών και πολιτών, αλλά αντίστοιχα μειώνει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Σίγουρα τουλάχιστον στο τέλος των 15 ετών ύπαρξης του Ευρώ ο ρόλος του δολαρίου στις παγκόσμιες αγορές παραμένει κυρίαρχος.

8.3.3.1 Πληθωρισμός

Το αυστηρό κριτήριο του πληθωρισμού οδήγησε σε ταχύτατη αποκλιμάκωση του στις χώρες που ήθελαν να ενταχθούν. Χώρες με πολύ ψηλό πληθωρισμό όπως η Ελλάδα και οι Βαλτικές χώρες κατάφεραν σε σύντομο χρονικό διάστημα να μειώσουν τον πληθωρισμό τα επίπεδα που προέβλεπαν οι όροι της ONE.

Πίνακας 8.2: Μέσος ετήσιος πληθωρισμός

	1997	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ONE (19 κράτη)	1,7	2,2	2,2	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4
Αυστρία	1,2	2,0	2,1	1,7	3,6	2,6	2,1	1,5
Βέλγιο	1,5	2,7	2,5	2,3	3,4	2,6	1,2	0,5
Γαλλία	1,3	1,8	1,9	1,7	2,3	2,2	1,0	0,6
Γερμανία	1,5	1,4	1,9	1,2	2,5	2,1	1,6	0,8

	1997	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Ελλάδα	5,4	2,9	3,5	4,7	3,1	1,0	-0,9	-1,4
Εσθονία	9,3	3,9	4,1	2,7	5,1	4,2	3,2	0,5
Ιρλανδία	1,3	5,3	2,2	-1,6	1,2	1,9	0,5	0,3
Ισπανία	1,9	3,5	3,4	2,0	3,1	2,4	1,5	-0,2
Ιταλία	1,9	2,6	2,2	1,6	2,9	3,3	1,3	0,2
Κύπρος	3,3	4,9	2,0	2,6	3,5	3,1	0,4	-0,3
Λετονία	8,1	2,6	6,9	-1,2	4,2	2,3	0,0	0,7
Λιθουανία	10,3	1,1	2,7	1,2	4,1	3,2	1,2	0,2
Λουξ/ργο	1,4	3,8	3,8	2,8	3,7	2,9	1,7	0,7
Μάλτα	3,9	3,0	2,5	2,0	2,5	3,2	1,0	0,8
Ολλανδία	1,9	2,3	1,5	0,9	2,5	2,8	2,6	0,3
Πορτογαλία	1,9	2,8	2,1	1,4	3,6	2,8	0,4	-0,2
Σλοβακία	6,0	12,2	2,8	0,7	4,1	3,7	1,5	-0,1
Σλοβενία	8,3	8,9	2,5	2,1	2,1	2,8	1,9	0,4
Φινλανδία	1,2	2,9	0,8	1,7	3,3	3,2	2,2	1,2

Πηγή: Eurostat, 2015, "Prices".

Το κριτήριο έχει σε μεγάλο βαθμό κρατηθεί στα όρια που έβαλε η Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά την οικονομική κρίση.

8.3.3.2 Το δημόσιο χρέος

Το κριτήριο του δημοσίου χρέους δεν ήταν αρκετά αυστηρό, εφόσον για πολιτικούς λόγους έγιναν δεκτές χώρες με πολύ ψηλότερο ποσοστό χρέους (Βέλγιο 130%, Ιταλία 117%) χρησιμοποιώντας την ευχέρεια του πτωτικού ποσοστού. Ωστόσο αυτό αποδείχθηκε μια βραδυφλεγής βόμβα στα θεμέλια της Ευρωζώνης, διότι οδήγησε σε μια χαλαρότητα, η οποία υπονόμωσε την εμπιστοσύνη των αγορών στο κοινό νόμισμα. (Pisani-Ferry, 2012).

Πίνακας 8.3: Χρέος γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ONE (19 κράτη)					85,8	89,1	90,9	91,9
Αυστρία	68,0	65,9	68,3	82,4	82,1	81,5	80,9	84,5
Βέλγιο	130,7	109,0	94,7	99,5	102,0	103,8	104,4	106,5
Γαλλία	55,8	58,7	67,2	81,7	85,2	89,6	92,3	95,0
Γερμανία	54,9	59,0	67,1	80,5	77,9	79,3	77,1	74,7

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Ελλάδα					171,3	156,9	175,0	177,1
Εσθονία		5,1	4,5	6,5	6,0	9,7	10,1	10,6
Ιρλανδία	78,7	36,3	26,2	87,4	111,2	121,7	123,2	109,7
Ισπανία	61,7	58,0	42,3	60,1	69,2	84,4	92,1	97,7
Ιταλία	116,9	105,1	101,9	115,3	116,4	123,1	128,5	132,1
Κύπρος	47,9	55,2	63,4	56,5	66,0	79,5	102,2	107,5
Λετονία	13,9	12,2	11,7	46,8	42,7	40,9	38,2	40,0
Λιθουανία			17,6	36,2	37,2	39,8	38,8	40,9
Λουξ/ργο	8,1	6,1	6,3	19,6	19,1	21,9	24,0	23,6
Μάλτα	34,4	60,9	70,1	67,6	69,7	67,4	69,2	68,0
Ολλανδία	73,5	51,3	49,4	59,0	61,3	66,5	68,6	68,8
Πορτογαλία	58,3	50,3	67,4	96,2	111,1	125,8	129,7	130,2
Σλοβακία	21,7	49,6	33,8	40,9	43,4	52,1	54,6	53,6
Σλοβενία	18,3	25,9	26,3	38,2	46,5	53,7	70,3	80,9
Φινλανδία	55,1	42,5	40,0	47,1	48,5	52,9	55,8	59,3

Πηγή: Eurostat, 2015, "Government statistics".

Το εξαιρετικά ψηλό χρέος της Ελλάδας, η αύξηση του χρέους της Ιρλανδίας στην προσπάθεια της να καλύψει τα προβλήματα των εμπορικών της τραπεζών μετά την κρίση του 2008, και η αντίστοιχη άνοδος του χρέους σε Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία πυροδότησαν την κρίση της Ευρωζώνης, που βρέθηκε θεσμικά απροετοίμαστη να την αντιμετωπίσει.

8.3.3.3 Το δημοσιονομικό έλλειμμα

Σε αντίθεση με το χρέος όλες οι χώρες κάλυπταν τον στόχο του ελλείμματος του προϋπολογισμού της κεντρικής κυβέρνησης όταν εντάχθηκαν, αλλά οι περισσότερες ξέφυγαν μετά την κρίση του 2008 φτάνοντας είτε σε δομικά πολύ ψηλό έλλειμμα (Ελλάδα, Ισπανία) είτε σε μεμονωμένα έτη για να καταπολεμηθούν διαρθρωτικά προβλήματα (Ιρλανδία 2010 και 2011).

Πίνακας 8.4: Ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ONE (19 χώρες)					-4,1	-3,6	-2,9	-2,4
Αυστρία	-6,1	-2,0	-2,5	-4,5	-2,6	-2,2	-1,3	-2,4
Βέλγιο	-4,4	-0,1	-2,6	-4,0	-4,1	-4,1	-2,9	-3,2

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Γαλλία	-5,1	-1,3	-3,2	-6,8	-5,1	-4,8	-4,1	-4,0
Γερμανία	-9,3	1,0	-3,3	-4,1	-0,9	0,1	0,1	0,7
Ελλάδα					-10,2	-8,7	-12,3	-3,5
Εσθονία		0,0	1,1	0,2	1,2	-0,2	-0,2	0,6
Ιρλανδία	-2,1	4,9	1,3	-32,5	-12,7	-8,1	-5,8	-4,1
Ισπανία	-7,0	-1,0	1,2	-9,4	-9,4	-10,3	-6,8	-5,8
Ιταλία	-7,3	-1,3	-4,2	-4,2	-3,5	-3,0	-2,9	-3,0
Κύπρος	-0,7	-2,2	-2,2	-4,8	-5,8	-5,8	-4,9	-8,8
Λετονία	-1,4	-2,8	-0,4	-8,1	-3,3	-0,8	-0,7	-1,4
Λιθουανία			-0,3	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,7
Λουξ/ργο	2,5	5,7	0,2	-0,5	0,4	0,1	0,9	0,6
Μάλτα	-3,5	-5,5	-2,7	-3,3	-2,6	-3,6	-2,6	-2,1
Ολλανδία	-8,6	1,9	-0,3	-5,0	-4,3	-4,0	-2,3	-2,3
Πορτογαλία	-5,2	-3,2	-6,2	-11,2	-7,4	-5,6	-4,8	-4,5
Σλοβακία	-3,3	-12,1	-2,9	-7,5	-4,1	-4,2	-2,6	-2,9
Σλοβενία	-8,2	-3,6	-1,3	-5,6	-6,6	-4,0	-14,9	-4,9
Φινλανδία	-5,9	6,9	2,6	-2,6	-1,0	-2,1	-2,5	-3,2

Πηγή: Eurostat, 2015, "Government statistics".

8.3.3.4 Οι αποδόσεις των ομολόγων

Τα προβλήματα της κρίσης αντικατοπτρίζονται στο κόστος δανεισμού, το οποίο σε κάποια κράτη μέλη έφτασε σε ύψη που ήταν απαγορευτικά.

Πίνακας 8.5: Αποδόσεις των ομολόγων (κριτήριο σύγκλισης ONE)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ONE (19 κράτη)	10,87	8,73	5,44	3,42	3,60	4,34	3,86	2,99	2,04
Αυστρία	8,77	7,14	5,56	3,39	3,23	3,32	2,37	2,01	1,49
Βέλγιο	10,01	7,48	5,59	3,43	3,46	4,23	3,00	2,41	1,71
Γαλλία	9,94	7,54	5,39	3,41	3,12	3,32	2,54	2,20	1,67
Γερμανία	8,73	6,85	5,26	3,35	2,74	2,61	1,50	1,57	1,16
Ελλάδα		16,96	6,10	3,59	9,09	15,75	22,50	10,05	6,93
Εσθονία									
Ιρλανδία	10,08	8,25	5,51	3,33	5,74	9,60	6,17	3,79	2,37
Ισπανία	14,68	11,27	5,53	3,39	4,25	5,44	5,85	4,56	2,72

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Ιταλία	13,54	12,21	5,58	3,56	4,04	5,42	5,49	4,32	2,89
Κύπρος				5,16	4,60	5,79	7,00	6,50	6,00
Λετονία				3,88	10,34	5,91	4,57	3,34	2,51
Λιθουανία				3,70	5,57	5,16	4,83	3,83	2,79
Λουξ/ργο	8,52	7,23	5,52	2,41	3,17	2,92	1,82	1,85	1,34
Μάλτα				4,56	4,19	4,49	4,13	3,36	2,61
Ολλανδία	8,92	6,90	5,40	3,37	2,99	2,99	1,93	1,96	1,45
Πορτογαλία	15,40	11,47	5,59	3,44	5,40	10,24	10,55	6,29	3,75
Σλοβακία				3,52	3,87	4,45	4,55	3,19	2,07
Σλοβενία				3,81	3,83	4,97	5,81	5,81	3,27
Φινλανδία	13,30	8,79	5,48	3,35	3,01	3,01	1,89	1,86	1,45

Πηγή: Eurostat, 2015, “Interest rates”.

Σε αυτά τα επίπεδα έπρεπε ή να αποχωρήσουν κάποια μέλη από την Ευρωζώνη, με κίνδυνο να διαλυθεί, ή έπρεπε να θεσμοθετηθεί ένας μηχανισμός διάσωσης.

8.4 Η ONE στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης

8.4.1 Το πρόβλημα

Οι νομισματικές ατέλειες και η ελλιπής παρακολούθηση ήταν κάποια από τα σημαντικότερα αίτια της κρίσης, αν και δεν έχει δοθεί και η απαιτούμενη προσοχή στο θέμα της πραγματικής οικονομίας: Ένα θέμα που παραμελήθηκε ήταν η έντονα διαφοροποιημένη εξέλιξη της σχέσης μισθού-παραγωγικότητας στα μέλη της Ευρωζώνης πριν από την κρίση (Thimann, 2015). Μια σύντομη αποτίμηση είναι ότι η κρίση στην Ευρώπη προήλθε ή/και επιδεινώθηκε από τα υπερβολικά ελλείμματα σε πολλές χώρες, επειδή δεν έγινε σεβαστό το ΣΣΑ, κάτι που υπονόμεισε την καλή εποχή τις δυνατότητες της ONE (Buti & Pench, 2004), από τη μείωση ανταγωνιστικότητας των χωρών της Ευρωζώνης (αθροιστική μείωση με δείκτη μοναδιαίο κόστος εργασίας, τα υπερβολικά μακρο-οικονομικά ελλείμματα (προϋπολογισμού και εξωτερικού εμπορίου), τους ανεπαρκείς ελέγχους (η Eurostat ενοποιούσε αλλά δεν είχε δικαίωμα άρνησης των εθνικών στατιστικών στοιχείων), τους ασυντόνιστους ελέγχους τραπεζών (λόγω των διασυνδέσεων κρατών και τραπεζών που αντικατόπτριζαν εθνικές προτιμήσεις), τις θεσμικές ατέλειες στους μηχανισμούς της ONE και βέβαια τη μεταφορά της κρίσης από τις ΗΠΑ.

8.4.2 Η αντιμετώπιση της κρίσης και οι μηχανισμοί διάσωσης

Οι θεσμοί της ΟΝΕ δεν ήταν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν μια τέτοια κρίση, η οποία ουσιαστικά έδειξε ότι η προετοιμασία και η θεσμική οχύρωση του αρχικού σχεδίου ήταν ανεπαρκής. Μάλιστα η κριτική από ακαδημαϊκούς αναλυτές αλλά και τον οικονομικό τύπο συχνά αναφέρθηκε σε αφελή σχεδιασμό, εφόσον δείχνει η πολιτική να θεωρούσε ότι δεν θα υπάρξουν κρίσεις. Έγινε όμως σαφές ότι στην ΟΝΕ είναι απαραίτητος ένας συντονισμός για την επιβολή δημοσιονομικής πειθαρχίας και διαρθρωτικών αλλαγών (για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας) σε εθνικό επίπεδο (ξεπερνώντας πλέον το ατελές ΣΣΑ), πρόσθετα μέτρα νομισματικής πολιτικής, καλύτερος συντονισμός και έλεγχος οικονομικής πολιτικής, ενίσχυση του τραπεζικού τομέα και η δημιουργία ενός υποστηρικτικού μηχανισμού για τα κράτη μέλη που αδυνατούσαν να δανειστούν στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, λόγω των δυσθεώρητων επιτοκίων.

Επειδή ο μηχανισμός δεν ήταν έτοιμος και η διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι αργή, ενώ οι πιέσεις από την αγορά προς τα αδύναμα κράτη-μέλη ήταν τεράστιες και άμεσες, τα μέτρα που πάρθηκαν ήταν στην αρχή αποσπασματικά και μόνο σταδιακά μπόρεσαν να καλύψουν τις ανάγκες και να οργανώσουν ένα σύστημα πιο έτοιμο να αντιμετωπίσει κρίσεις. Τα μέτρα μπορούν να διαχωριστούν σε διευκόλυνση της ρευστότητας και θεσμικά:

- Η *διευκόλυνση της ρευστότητας* ξεκίνησε με ένα πρόγραμμα εξαγορών (Security Markets Programme με 200 δισ. Ευρώ), επεκτάθηκε σε μία μακροχρόνια αναχρηματοδοτική παρέμβαση (Long Term Refinancing Operation το 2011), που περιλάμβανε τη χρηματοδότηση τραπεζών της Ευρωζώνης (που διαθέτουν πάγια) με 1 τρισ. Ευρώ για να εξασφαλίσει τη ρευστότητα τους, να εμποδίσει την άνοδο των επιτοκίων και να συμβάλει στη σταθεροποίηση του συστήματος. Στη συνέχεια το σύστημα επεκτάθηκε σε απευθείας νομισματικές συναλλαγές (Outright monetary transactions 2012)¹⁸, για να επιτραπούν οι αγορές υπό προϋποθέσεις στη δευτερογενή αγορά κρατικών ομολόγων στις χώρες που παρουσίαζαν οικονομικές δυσκολίες. Ωστόσο η μεγαλύτερη παρέμβαση ήταν η απόφαση της ΕΚΤ το 2015 να προχωρήσει σε ποσοτική χαλάρωση¹⁹, αγοράζοντας ομόλογα όλων των κρατών μελών, όπως έκανε πολύ νωρίτερα η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, για να τονώσει την οικονομία της Ευρωζώνης και να διευκολύνει τις επενδύσεις και την έξοδο από την κρίση.
- *Θεσμικά* οι παρεμβάσεις αφορούσαν καταρχήν τη δημιουργία μηχανισμών χρηματοδοτικής σταθεροποίησης που θα μπορούν να παρεμβαίνουν σε περιπτώσεις κρί-

¹⁸ http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2012/html/pr120906_1.en.html

¹⁹ <http://bruegel.org/2015/03/european-central-bank-quantitative-easing-the-detailed-manual/>

σης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας για άμεση παρέμβαση και στη συνέχεια Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας ως μόνιμος θεσμός), την εποπτεία των τραπεζών μαζί με έλεγχο ποιότητας ενεργητικού και διεξαγωγή stress tests (με νέες οδηγίες και στόχο την Τραπεζική Ένωση που αναφέρεται στο Κεφάλαιο 4 για την Εσωτερική Αγορά), την ενίσχυση ή τη δημιουργία νέων εποπτικών μηχανισμών (ΕΒΑ²⁰, ΕΙΟΡΑ²¹, ΕΣΜΑ²², ΕΣΡΒ²³) των χρηματαγορών και κεφαλαιαγορών και συντονισμό / πρωτοβουλίες για καλύτερους διεθνείς κανόνες (Βασιλεία ΙΙΙ, αύξηση τραπεζικών κεφαλαίων).

Επιπλέον, την ώρα που ξέσπασε το ελληνικό πρόβλημα η ΕΕ έκρινε ότι δεν είχε την απαιτούμενη εμπειρία διαχείρισης κρίσεων χρέους, εφόσον ήταν κάτι πρωτόγνωρο για τα μέλη της. Έτσι, ζήτησε τη συνεργασία του ΔΝΤ αφ' ενός για να εξασφαλίσει τη συγχρηματοδότηση των απαιτούμενων δανείων και αφ' ετέρου για να αξιοποιήσει την εμπειρία του Ταμείου από τη διαχείριση κρίσεων των αναπτυσσομένων χωρών. Η συνεργασία οδήγησε στον άτυπο θεσμό της Τρόικας, μιας συνεργασίας και κοινής εκπροσώπησης των τριών φορέων που εμπλέκονται στους μηχανισμούς διάσωσης (ΔΝΤ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα). Η επιλογή της οικονομικής πολιτικής από την Τρόικα ήταν η επιβολή μέτρων λιτότητας για να αναχαιτιστούν τα ελλείμματα και το χρέος έτσι ώστε να μπορούν τα κράτη-μέλη με προβλήματα να επανέλθουν στη διεθνή κεφαλαιαγορά. Η συνεργασία υπήρξε τότε εποικοδομητική και τότε προβληματική, έχει υποστεί δε ιδιαίτερα έντονη ακαδημαϊκή κριτική, όπως εξηγείται στο κεφάλαιο περί αξιολόγηση (1.5).

Το *Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης (European Financial Stabilisation Mechanism – EFSM)* ήταν ένας προσωρινός μηχανισμός για άμεση λύση των προβλημάτων που προέκυψαν το 2009, ένα έκτακτο όργανο ειδικού σκοπού (special purpose vehicle), με έδρα το Λουξεμβούργο, που συμφωνήθηκε από τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2010 με στόχο τη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη με την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τα κράτη της ευρωζώνης σε οικονομική δυσκολία. Πρόκειται για ένα (προσωρινό) πρόγραμμα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης, το οποίο βασίζεται σε κεφάλαια που αντλούνται από τις χρηματοπιστωτικές αγορές και κατοχυρώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χρησιμοποιώντας τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως εγγύηση (μέχρι 60 δισεκατομμύρια Ευρώ). Μια ξεχωριστή οντότητα, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) εξουσιοδοτείται να δανειστεί έως και € 440.000.000.000. Το σύστημα λειτουργεί υπό την εποπτεία της Επιτροπής αλλά η διαχείριση διαθεσίμων και διοικητική υποστήριξη του ανατέθηκαν στην Ευρωπαϊκή

²⁰ Η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών

²¹ Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων

²² Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών

²³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου

κή Τράπεζα Επενδύσεων. Το EFSF είχε, αρχικά, την μέγιστη πιστοληπτική διαβάθμιση (AAA από την Fitch Ratings και την Standard & Poor's και Aaa από την Moody's) αλλά λόγω των μεγάλων αναγκών η πιστοληπτική του ικανότητα υποβαθμίστηκε. Ο μηχανισμός είχε αρκετές ατέλειες λόγω της ταχύτητας με την οποία έπρεπε να δημιουργηθεί και γι' αυτό αποφασίστηκε να υποκατασταθεί από το ESM και να διαλυθεί όταν αποπληρωθούν τα δάνεια που έδωσε σε Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, ενώ μετά την δημιουργία του ESM δεν έχει καμία νέα δικαιοδοσία.

Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ΕΜΣ, European Stability Mechanism) ESM) είναι ο διάδοχος του EFSF, ο μόνιμος μηχανισμός με σταθερούς κανόνες που δημιουργήθηκε με βάση την εμπειρία της κρίσης και του EFSM/EFSF για να διαφυλάξει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα της ΕΕ και να εξαλείψει τις εντάσεις στις αγορές κρατικών χρεογράφων της Ευρωζώνης. Ο ΕΜΣ αποτελεί τον μεγαλύτερο χρηματοδοτικό οργανισμό παγκοσμίως. Μαζί με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) διαθέτει συνολικά κονδύλια ύψους έως και 750 δις. ευρώ για τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Είναι πλέον το μόνιμο και αναπόσπαστο τμήμα της ολοκληρωμένης στρατηγικής της ΕΕ για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην Ευρωζώνη

Σε ό,τι αφορά την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, οι οποίες δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στα προβλήματα που δημιούργησε η κρίση χρησιμοποιήθηκε από την ΕΚΤ ο μηχανισμός έκτακτης βοήθειας ρευστότητας (Emergency Liquidity Assistance, ELA), τον οποίο προέβλεπε το καταστατικό της. Ο κανόνας της ΕΚΤ είναι ότι οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών δανείζουν τις εμπορικές τράπεζες με τα επιτόκια που θεσπίζει το Συμβούλιο της ΕΚΤ και βάση επιλέξιμες εγγυήσεις (όπως κρατικά ομόλογα με πιστοποίηση υψηλής πιστοληπτικής ικανότητας. Το πρόβλημα όμως είναι ότι σε περιπτώσεις κρίσης τα κρατικά ομόλογα που διαθέτουν οι τράπεζες δεν έχουν πια την πιστοληπτική ικανότητα, που απαιτείται, αλλά οι ανάγκες για δανεισμό είναι ακόμα μεγαλύτερες. Ο ELA θεσπίστηκε για να δίνει την ευχέρεια να συνεχίζεται η δανειοδότηση ακόμα και με ανεπαρκείς εγγυήσεις. Ωστόσο, σε αντίθεση με την τακτική διαδικασία, εφόσον μια κεντρική τράπεζα του συστήματος ζητήσει την έκτακτη υποστήριξη που προβλέπει ο ELA χρειάζεται ειδική έγκριση από το Συμβούλιο της ΕΚΤ για την πρόσθετη δανειοδότηση.

8.4.3 Αρχικές εκτιμήσεις για το μέλλον

Ενώ τα πρώτα βήματα και οι αντιδράσεις έδειξαν αργή μεν αλλά ευέλικτη αντίδραση μένουν ακόμα πολλά βήματα να γίνουν για να θωρακιστεί η ΟΝΕ. Πολλοί ερευνητές εκτιμούν ότι ποτέ δεν θα υπάρξει πλήρης ολοκλήρωση αν δεν προωθηθεί και η Δημοσιονομική Ένωση με εγγύηση των εθνικών χρεών των κρατών μελών από

όλα τα μέλη της Ευρωζώνης. Κάποιες περισσότερο ή λιγότερο προχωρημένες σκέψεις για το άμεσο μέλλον είναι οι εξής:

Στο πλαίσιο των προσπαθειών της να είναι πρωτοπόρος και να ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις και γνώσεις η ΕΕ είχε ξεκινήσει ήδη πριν από την κρίση τη συζήτηση για *επιβολή Φόρου Tobin*²⁴ στην ΕΕ. Η ιδέα προωθήθηκε με Γαλλογερμανική πρωτοβουλία για την αποθάρρυνση βραχυπρόθεσμων χρηματιστηριακών συναλλαγών στην ΕΕ και ήταν σημαντική και ευπρόσδεκτη από τα υπερεθνικά όργανα, που έβλεπαν τη φορολογία του κλάδου ως άλλο ένα τρόπο κατακερματισμού της Ενιαίας Αγοράς. Η πρώτη επίσημη πρόταση της Επιτροπής για συζήτηση εμφανίστηκε το 2011²⁵. Ωστόσο, η κίνηση αυτή βρήκε αντίθετα κάποια κράτη μέλη και ιδιαίτερα το ΗΒ, που είναι το χρηματοπιστωτικό κέντρο της Ένωσης και το δεύτερο μεγαλύτερο στον κόσμο. Ο αντίλογος αυτός αφορά τον κίνδυνο αναποτελεσματικότητας εφόσον μπορεί η εισαγωγή του φόρου να τρέψει σε φυγή χρηματοπιστωτικές συναλλαγές που θα οδηγηθούν σε ανταγωνιστικούς χώρους αναπτυγμένων (Νέα Υόρκη) ή και αναπτυσσόμενων (ΝΑ Ασία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) αγορών. Μια αρχική εκτίμηση των εσόδων από τον φόρο Tobin ήταν της τάξης των 30-35 δισ. Ευρώ τον χρόνο, που αντιπροσωπεύει 0.4-0.5% του ΑΕΠ των κρατών μελών αλλά, επειδή δεν υπήρξε συμφωνία από όλους αποφασίστηκε (όπως και το ενιαίο νόμισμα) να προσχωρήσει η υλοποίηση της φορολόγησης του χρηματοπιστωτικού τομέα από μέρος μόνο των κρατών μελών. Έτσι το τελικό ύψος εξαρτάται από τον συντελεστή φορολόγησης και τον αριθμό των χωρών που θα συμμετάσχουν. Το θέμα είναι ακόμα ρευστό, γιατί έχουν εμφανιστεί νομικά κωλύματα και αντιδράσεις αλλά καταρχήν προβλέπεται να υιοθετηθεί από 11 χώρες το 2016.

Υπάρχει επίσης στο τραπέζι η συζήτηση με πρωτοβουλία της ΕΚΤ για ενίσχυση της Περιφέρειας με *τιτλοποιημένα δάνεια μικρομεσαίων επιχειρήσεων*, που μπορούν να βοηθήσουν να ενισχυθεί η ρευστότητα των περιφερειακών ευρωπαϊκών τραπεζών.

Ένα θετικό επακόλουθο της κρίσης ήταν η πίεση για έναν Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, που ξεκίνησε το 2014 (ECB, 2014) και οδήγησε σε κοινή εποπτεία 6000 τραπεζικών ιδρυμάτων. Η Ευρώπη έκανε ένα σημαντικό βήμα προς το στόχο της να δημιουργήσει ένα ενιαίο πλαίσιο τραπεζικής δράσης για τη ζώνη του ευρώ, με την απόφαση της ΕΕ να δώσουν νέες εξουσίες στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ώστε να επιβλέπει τις τράπεζες της ευρωζώνης. Η τραπεζική Ένωση σχεδιάστηκε, όπως και η ONE, ως μια διαδικασία σε τρία στάδια που αφορούν μια ενιαία εποπτική αρχή τραπεζών, μία αρχή εξυγίανσης και ένα ενιαίο σύστημα εγγυήσεων των καταθέσεων. Αποτελεί το πιο φιλόδοξο έργο που ξεκίνησε από την κρίση

²⁴ Φόρου επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Νομπελίστα οικονομολόγου James Tobin

²⁵ Περισσότερες πληροφορίες http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/other_taxes/financial_sector/index_en.htm

χρέους και έχει σχεδιαστεί για να παρέχει ένα ισχυρότερο θεμέλιο για το ενιαίο έργο του νομίσματος (όπως αναλύεται στο αντίστοιχο Κεφάλαιο της Ενιαίας Αγοράς).

Βέβαια, το πιο ριζοσπαστικό μέτρο θα ήταν ένας κοινός προϋπολογισμός της Ευρωζώνης, πράγμα όμως το οποίο πολιτικά δεν συζητείται, τουλάχιστον προς το παρόν. Η εναλλακτική λύση των Ευρω-ομολόγων μπορεί να είναι μια ενδιάμεση και εφικτή λύση αλλά, παρά τα πλεονεκτήματά της, συναντά αντιστάσεις από τις χώρες που δεν έχουν ανάγκη από αυξημένη προστασία και τελικά θα οδηγούσε σε αύξηση του κόστους δανεισμού και του κινδύνου που παίρνουν (Pisani-Ferry, 2012). Μια πιο μετριοπαθής πρόταση είναι η μετατροπή ενός μέρους εθνικών ομολόγων σε ομόλογα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα μπορούσε να διεξαχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για δικό της λογαριασμό, με παρόμοιες όμως συνέπειες και αντιδράσεις (Holland, 2011).

Τέλος πρέπει να επισημανθεί ότι η κρίση, αν και δεν σταμάτησε τη διαδικασία της διεύρυνσης της Ευρωζώνης, που στη διάρκεια της κρίσης αύξησε τα μέλη της σε 19, δημιούργησε ωστόσο κάποιους ενδοιασμούς στα κράτη-μέλη που είναι ακόμα εκτός ενιαίου νομίσματος (Hunter, & Ryan, 2009).

8.5 Αξιολόγηση

Οι αδυναμίες του συστήματος που δεν μπορούσε να συντονίσει την νομισματική, δημοσιονομική και πολιτική ανταγωνιστικότητα είχαν επισημανθεί πολύ πριν την κρίση (Allsopp & Artis, 2003). Οι επιφυλάξεις που είχαν εκφραστεί από την αρχή αφορούσαν τη δυνατότητα/αδυναμία του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης να υποκαταστήσει την έλλειψη κοινής δημοσιονομικής πολιτικής, την εξέλιξη της ισοτιμίας του νομίσματος, τις συνέπειες κρίσεων με ασύμμετρα πλήγματα λόγω της διαφορετικής ανταγωνιστικότητας των μελών της Ευρωζώνης αλλά και τυχόν αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ για την κυριαρχία του νομίσματος διεθνών πληρωμών.

Στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της ΟΝΕ, παρά τα όποια προβλήματα παρουσιάστηκαν, το εγχείρημα είχε θεωρηθεί επιτυχημένο, όχι μόνο από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς, που το αποτιμούσαν τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά, αλλά και από ακαδημαϊκούς ερευνητές, που θεώρησαν τους κινδύνους που είχαν επισημανθεί υπερβολικούς (Verdun, 2010) και την επιρροή της ΟΝΕ στις κεφαλαιαγορές ιδιαίτερα θετική (Danthine κ.ά., 2000). Εξάλλου βοήθησε στη μείωση του πληθωρισμού (Meller & Nautz, 2012) σε μια σχετική εναρμόνιση της οικονομικής συγκυρίας (Altavilla, 2004) και στην σύγκλιση των αγορών λόγω διαφάνειας τιμών, όπως για παράδειγμα στην αγορά ακινήτων (Yunus & Swanson, 2012) και καταναλωτικών αγαθών (Fischer, 2009). Βέβαια σε κάποιο μέτρο τα θετικά αποτελέσματα της ενοποίησης σε περίοδο ανόδου είχαν το αντίθετο αποτέλεσμα (μπούμερανγκ), όταν διευκόλυναν την εξάπλωση της κρίσης στον ενοποιημένο χώρο (Grammatikos & Vermeulen, 2012).

Από την αρχή της θέσπισης της ONE υπήρξαν ουσιαστικές αντιρρήσεις από οικονομολόγους που εκτιμούσαν ότι τα κριτήρια της νομισματικής σύγκλισης ήταν ανεπαρκή και θα έπρεπε να υιοθετηθούν και κριτήρια σύγκλισης των κρατών μελών στην πραγματική οικονομία, όπως ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ και απασχόληση/ ανεργία. Ήδη πριν την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος οι Haug κ.α (2000) επεσήμαναν ότι δεν ήταν όλα τα κράτη-μέλη έτοιμα για την ONE και ότι η απόφαση ήταν πολιτική μάλλον παρά οικονομική.

Ένα άλλο μεγάλο θέμα που συζητήθηκε από την αρχή της δημιουργίας της ONE ήταν η βιωσιμότητα μιας νομισματική ένωσης χωρίς κοινή δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή μια πολιτική αμοιβαίων εγγυήσεων των μελών της Ένωσης σε περίπτωση ασύμμετρων πληγμάτων της οικονομίας. Σε ομοσπονδιακές χώρες όπως οι ΗΠΑ η μεταφορά πόρων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες πολιτείες είναι αυτονόητες μέσω του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού ενώ οι αντίστοιχες μεταβιβάσεις είναι ελάχιστες στο εσωτερικό της Ευρωζώνης. Σε αυτή τη λογική ο Feldstein (2005) κατέκρινε την αποδυνάμωση της επιβολής σεβασμού του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και θεώρησε ότι αυτό πρακτικά ακύρωνε την όποια προσπάθεια υποκατάστασης μιας κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και θα οδηγούσε σε προβλήματα.

Υπάρχουν εκ των προτέρων στη βιβλιογραφία πολύ έντονες αντιθέσεις, οι οποίες εκφράστηκαν και πριν την ολοκλήρωση της ONE. Αφορούν και στην υιοθέτηση του κοινού νομίσματος και σε αυτή καθ' εαυτή την φιλοσοφία της ONE. Νομπελίστες, όπως οι Paul Krugman και Joseph Stiglitz προτάσσουν την έλλειψη κριτηρίων πραγματικής σύγκλισης αλλά και το γεγονός ότι δημιουργήθηκε μια νομισματική ένωση χωρίς αντίστοιχη δημοσιονομική εναρμόνιση και εγγύηση. Κατ' άλλους το πρόβλημα αφορά μεμονωμένες χώρες, οι οποίες δεν θα έπρεπε να είχαν ενταχθεί

Εκ των υστέρων η κριτική δε αφορά μόνο το σχεδιασμό και την διακυβέρνηση της ONE αλλά και τους χειρισμούς από την ΕΚΤ, η οποία άλλοτε κατηγορείται για ολιγωρία και άλλοτε για λάθος διαχείριση κινδύνου τόσο από ερευνητική κοινότητα (Eichler & Hielscher, 2012) όσο και από τη σκοπιά έγκυρων οικονομικών περιοδικών (The Economist, 2011). Επιπλέον η κριτική προς τους χειρισμούς της ΕΚΤ επεκτείνεται στο ότι το LTRO βοήθησε και μη βιώσιμες τράπεζες να δανείζονται με 1% και να δανείζουν τις κυβερνήσεις με 4-5% περιορίζοντας την εκκαθάριση των τραπεζών.

Ωστόσο είναι πολλοί οι οικονομολόγοι, οι οποίοι παρά την κριτική αναγνωρίζουν ότι η ΕΚΤ έκανε ότι μπορούσε, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων και εντολών που έχει, για να σώσει την Ευρώπη από μια παρατεταμένη κρίση και θεωρούν άδικη τη μείωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στον θεσμό (Ehrmann, κ.ά., 2010).

Η κρίση δικαίωσε σε μεγάλο βαθμό αυτούς που κατέκριναν τα κριτήρια της απλής νομισματικής σύγκλισης θεωρούσαν ότι οι δομικές διαφορές οδηγούν σε αδυναμία προσέλκυσης επενδύσεων με αποτέλεσμα να μην μπορούν οι αδύναμοι κρίκοι να ξεπεράσουν την ανάγκη για υποτίμηση του νομίσματος τους και να υιοθετούν ανα-

γκαστικά πολιτικές λιτότητας που οδηγούν σε φαύλους κύκλους (Thimann 2015). Η πολιτική της λιτότητας στηλιτεύτηκε τελικά τόσο από φιλελεύθερους όσο και από αριστερούς οικονομολόγους (Tilford κ.ά., 2011; Laravitsas κ.ά., 2010) με δομικά επιχειρήματα αλλά και λόγω της αδυναμίας της Τρόικας να εκτιμήσει σωστά τον πολλαπλασιαστική δημοσίων δαπανών και το μέγεθος της κρίσης που τελικά δημιούργησε η λιτότητα με τον τρόπο που επιβλήθηκε. Η γραμμή της λιτότητας και ο κύριος εκπρόσωπος της, που είναι η Γερμανική οικονομική πολιτική και η μεγάλη επιρροή της, έχει υποστεί εντονότατη κριτική από Αμερικανούς αναλυτές και έχει ενίοτε οδηγήσει και σε πολιτικές εντάσεις μεταξύ ΗΠΑ και ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Σε κάποιο μέτρο η κριτική έχει οδηγήσει σε μια γενικευμένη αντιπαράθεση πολιτικών και οικονομολόγων για την κατανόηση της ΟΝΕ και τα αίτια της κρίσης, που κινδυνεύει να υποσκάψει την Ευρω-Ατλαντική προσέγγιση (Kundnani, 2015).

Από τη σκοπιά της διαχείρισης της κρίσης έχει προκύψει και μια βασική αντιπαράθεση που προσπαθεί να αποτυπώσει τα ασύμμετρα κέρδη και ζημιές από την νομισματική ενοποίηση. Σε όλη την Ευρώπη αλλά ακόμα και στο εσωτερικό της Γερμανίας οι απόψεις δίστανται:

- Από τη μια πλευρά η ορθόδοξη άποψη πρεσβεύει ότι με τα δάνεια που καλείται να πληρώσει η Γερμανία και το ελληνικό κούρεμα μεταβιβάζει πόρους και χάνει τόσο το Γερμανικό κράτος σε πιστοληπτική ικανότητα όσο και οι Γερμανοί επενδυτές στη χώρα (θεσμικοί και ιδιώτες).
- Από την άλλη οι πιο περίπλοκες και ριζοσπαστικές προσεγγίσεις πρεσβεύουν ότι υπάρχουν και άμεσα κέρδη από όλη την κρίση στη Ν. Ευρώπη, η οποία έκανε τη Γερμανία τον πιο ασφαλή δανειολήπτη με αποτέλεσμα να στραφούν προς τα κρατικά της ομόλογα οι επενδυτές και έτσι να μειωθούν σε πρωτοφανές επίπεδο τα επιτόκια που πληρώσει το Γερμανικό κράτος. Επιπλέον, στην περίπτωση της Ελλάδας η Γερμανία κατηγορείται ότι δανείζεται στις διεθνείς κεφαλαιαγορές με χαμηλότερο επιτόκιο από ότι δανείζει την Ελλάδα, άρα έχει άμεσο κέρδος από την Ελληνική κρίση²⁶.

Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνητών εκφράζει αμφιβολίες για την φερεγγυότητα των υποδειγμάτων που χρησιμοποιούνται, καθώς είναι ακόμα νωρίς και υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα για την τελική έκβαση της κρίσης. Είναι προφανές ότι η τελική αποτίμηση θα γίνει μετά την αποπληρωμή (ή όχι) των δανείων, την κατάπτωση (ή όχι) των εγγυήσεων των κρατών-μελών και της ΕΚΤ και τελικά τη συνεισφορά (ή όχι) της ΟΝΕ στη μεγέθυνση του εισοδήματος.

Ανεξάρτητα πάντως από την κριτική σε ότι αφορά στην συνοχή και τη μεγέθυνση υπάρχουν και ερευνητές που μετά την κρίση τονίζουν τη θετική συνεισφορά

²⁶ <http://www.leibniz-gemeinschaft.de/en/media/news/news-single/article/deutschland-profitiert-von-eurokrise-100002049/>

της ΟΝΕ στην χρηματοοικονομική ολοκλήρωση και τη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου όχι μόνο στο εσωτερικό της Ευρωζώνης αλλά και πέρα από αυτή (Kalemli-Ozcan, κ.ά., 2009).

Τα προβλήματα εξακολουθούν να είναι περίπλοκα δεδομένου ότι η κρίση της Ευρωζώνης είναι εν μέρει δημοσιονομική και τραπεζική και απειλεί με χρεοκοπία κρατών αλλά και εν μέρει τραπεζική για τράπεζες χωρών που έχουν εκτεθεί σε μεγάλα δάνεια προς τις χώρες του Νότου. Οι χειρισμοί για να μην υπάρξουν έντονες αντιδράσεις σε ένα τόσο αλληλοεξαρτούμενο σύστημα είναι δύσκολοι. Ιδιαίτερα το θέμα της διαχείρισης χρεωκοπίας κρατών, εντός ή εκτός Ευρωζώνης είναι κάτι που δεν μπορεί κανείς να ξέρει κανείς τι προεκτάσεις θα έχει και κατά συνέπεια πως πρέπει να το διαχειριστεί και γι' αυτό δεν παίρνονται ριζικές αποφάσεις (Alphandery, κ.ά., 2011).

Μια συνολική αποτίμηση της υιοθέτησης της ΟΝΕ δεν μπορεί να γίνει, εφόσον η εικόνα αλλάζει ανάλογα με τη χρονική στιγμή και την οπτική γωνία. Αλλά το βέβαιο είναι ότι υπήρξαν ατέλειες στον αρχικό σχεδιασμό και έχουν γίνει βήματα προς την διόρθωσή τους. Τα βήματα αυτά έχουν απομακρύνει την οικονομική πολιτική από τον απλό στόχο της σταθερότητας των τιμών και την ονομαστική σύγκλιση και έχουν στρέψει την προσοχή προς τη μεγέθυνση, την απασχόληση και γενικά την πραγματική οικονομία. Σε ποιο μέτρο αυτό είναι συμβατό με το καταστατικό της ΕΚΤ και πόσο αποτελεσματικές θα είναι οι παρεμβάσεις θα φανεί μετά από χρόνια.

9. Πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης

9.1 Εισαγωγή

Στόχος της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης είναι η μείωση των ανισοτήτων σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, συνήθως στο εσωτερικό μιας χώρας. Ο χώρος είναι κατανομημένος μεταξύ πόλεων και αγροτικών περιφερειών με τις πρώτες να κερδίζουν συνεχώς έδαφος, ενώ οι δεύτερες εγκαταλείπονται σταδιακά από τους κατοίκους τους που ψάχνουν καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης στο κέντρο. Οι ανισότητες, οι οποίες προϋπάρχουν, οξύνονται ή αμβλύνονται ανάλογα με τις δημογραφικές, τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις, εκτός αν υπάρξει δημόσια παρέμβαση για να ενδυναμώσει ή να αμβλύνει τις τάσεις που διαμορφώνονται από την αγορά. Η σύγχρονη τάση είναι ο δημόσιος τομέας να παρεμβαίνει υπέρ της μείωσης των ανισοτήτων και να στηρίζει τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες.

Η διαμόρφωση της παραγωγής στη σύγχρονη κοινωνία και η αυξανόμενη σημασία που έχουν οι οικονομίες κλίμακας και συναθροιστικές οικονομίες από τη βιομηχανική επανάσταση και μετά έχουν οδηγήσει σε έντονες τάσεις αστυφιλίας με σταδιακή μείωση του πληθυσμού της υπαίθρου και των χωριών και αντίστοιχη αύξηση του πληθυσμού των μεγάλων πόλεων. Το κέντρο προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες, θέσεις εργασίας και πρόσβαση σε μεγαλύτερη κλίμακα υπηρεσιών. Ενδεχόμενη αντιστροφή της τάσης αυτής μπορεί να προέλθει στο άμεσο μέλλον από τις ευκαιρίες ηλεκτρονικής δικτύωσης που προσφέρει η εξέλιξη της τεχνολογίας, ιδιαίτερα οι τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών (τηλε-εργασία, τηλε-εκπαίδευση, τηλε-ιατρική). Πρόκειται όμως προς το παρόν για εξελίξεις και τάσεις που δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί και έτσι δεν μπορεί το μέλλον να αφηθεί στις δυνάμεις της αγοράς. Γι' αυτό, μέχρι τώρα σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες το κράτος παρεμβαίνει ενεργά με σημαντικά κίνητρα για να αποτρέψει την εγκατάλειψη της περιφέρειας και την άνιση μεγέθυνση – ανάπτυξη της επικράτειας για λόγους κυρίως πολιτικούς και κοινωνικούς.

Σε αντίθεση με το παρελθόν αρκετά πρόσφατα θεωρητικά υποδείγματα έχουν παραδεχτεί την ύπαρξη άνισης κατανομής των ωφελειών από την φιλελευθεροποίη-

ση του εμπορίου και την ελεύθερη διακίνηση των συντελεστών παραγωγής. Αυτό ισχύει τόσο στο εσωτερικό μιας χώρας όσο και στην παγκόσμια οικονομία. Με αυτή τη λογική υιοθετούνται μέτρα πολιτικής που θα επιτρέψουν την παραμονή του πληθυσμού στην περιφέρεια και ενδεχομένως θα ανατρέψουν τις τάσεις συγκέντρωσης του. Έτσι, η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης έχει κερδίσει έδαφος τις τελευταίες δεκαετίες οδηγώντας σε αύξηση της διαπεριφερειακής μεταφοράς πόρων, ιδιαίτερα στα μέλη του ΟΟΣΑ.

Από την πλευρά της η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρόλο που δεν έχει ομοσπονδιακή διοίκηση, έχει αναγνωρίσει την ανάγκη διακρατικής και διαπεριφερειακής μεταφοράς πόρων προκειμένου να εξασφαλιστεί η σύγκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, της παραγωγικότητας και της απασχόλησης ανάμεσα στις λιγότερο και τις περισσότερες αναπτυγμένες περιφέρειες της Ευρώπης (βλ. Κεφάλαιο για Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη). Πρόκειται για μια μοναδική, σε διεθνές επίπεδο, εμπειρία μεταφοράς πόρων μεταξύ κρατών με στόχο την περιφερειακή ανάπτυξη μεταξύ κυρίαρχων κρατών²⁷. Η κοινοτική πολιτική τεκμηριώνεται σε δύο άξονες;

1. Την ανάγκη συνοχής στο εσωτερικό ενός ενιαίου χώρου, που έχει τη φιλοδοξία να αποτελέσει κάποτε ομοσπονδιακό κράτος, οπότε είναι σημαντική η μείωση των ανισοτήτων στο επίπεδο ζωής των πολιτών της Ένωσης.
2. Τις τάσεις απόκλισης που δημιουργούνται λόγω της ενοποίησης των αγορών κρατών με σημαντικές διαφορές στο επίπεδο της παραγωγικότητας τους. Τα εμπειρικά δεδομένα, διαχρονικά, δεν τεκμηριώνουν συστηματικές τάσεις σύγκλισης και γ' αυτό η παρέμβαση σε κοινοτικό επίπεδο έχει εντατικοποιηθεί, ιδιαίτερα μάλιστα μετά την υιοθέτηση της Ενιαίας Αγοράς και των νέων θεωριών εμπορίου.

9.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Την οικονομική θεωρία απασχολεί ιδιαίτερα το θέμα γιατί κάποιες χώρες ή/και περιφέρειες έχουν υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα από άλλες. Ακόμα περισσότερο την απασχολεί η διερεύνηση των μακροχρόνιων τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης και ιδιαίτερα ποιοι παράγοντες οδηγούν σε σύγκλιση και ποιοι σε απόκλιση. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών είναι απαραίτητα στην περιφερειακή πολιτική για να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά της, ιδιαίτερα λόγω της ταχύτατης αλλαγής των συνθηκών της διεθνούς ανάπτυξης και εμπορίου. Θεωρητικά το θέμα προσεγγίζεται:

1. Από τη *θεωρία διεθνούς εμπορίου*, η οποία διερευνά κατά πόσον οι εμπορικές σχέσεις οδηγούν σε σύγκλιση ή απόκλιση των οικονομιών ανεξάρτητων κρατών. Πι-

²⁷ Η αναπτυξιακή βοήθεια που δίνεται μεταξύ κρατών είναι πολύ μικρότερη ως ποσοστό του ΑΕΠ των δωρητριών-χωρών και δίνεται με εντελώς διαφορετικά κριτήρια και περιορισμούς. Δεν μπορεί να θεωρηθεί πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης.

στεύεται πως ό,τι ισχύει για το διεθνές εμπόριο μπορεί σε κάποιο μέτρο να εφαρμοστεί και στην εμπειρική έρευνα στο εσωτερικό μιας χώρας, όταν οι περιφέρειές της έχουν πολύ διαφορετική παραγωγικότητα, παρόλη την κοινή οικονομική πολιτική. Τα ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει η θεωρία διεθνούς εμπορίου είναι κατά πόσον και κάτω από ποιες προϋποθέσεις οι συναλλαγές μεταξύ γεωγραφικών χώρων με διαφορετικές υποδομές και παραγωγικότητα οδηγούν σε ίσα ή άνισα οφέλη και προς ποια κατεύθυνση.

2. Η *θεωρία περιφερειακής ανάπτυξης*, εκτός από την έννοια του εμπορίου περιλαμβάνει και άλλα χαρακτηριστικά, δεδομένου ότι μελετά την κατανομή πόρων στο εσωτερικό μιας ενιαίας επικράτειας. Σημαντική επιρροή στη μεγέθυνση κάθε περιφέρειας έχει και η ευρύτερη εθνική οικονομική πολιτική, εφόσον οι αναπτυξιακές δαπάνες και οι μεταβιβαστικές πληρωμές που προέρχονται από τη δημοσιονομική πολιτική επηρεάζουν άμεσα την κατανομή του πλούτου. Τα ερωτήματα εδώ είναι κατά πόσον υπάρχει σύγκλιση ή απόκλιση στη μεγέθυνση περιφερειών που ξεκινούν από άνισο επίπεδο και κυρίως ποια είναι η ενδεδειγμένη πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, η συνεισφορά δηλαδή του κάθε αναπτυξιακού παράγοντα, ώστε να μην επιδεινώνονται, αλλά αντίθετα να αμβλύνονται οι διαφορές.

Υπάρχουν ουσιαστικές αντιθέσεις στη βιβλιογραφία για τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο παρέμβασης: η αρχική προσέγγιση ότι η συγκέντρωση σε πόλους ανάπτυξης, των οποίων τα κέρδη από συναθροιστικές οικονομίες διαχέονται (*trickle down*) στο χώρο (Perroux, 1955 & Kaldor, 1970) έχει υιοθετηθεί στο παρελθόν από διεθνείς οργανισμούς, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της Συμφωνίας της Ουάσινγκτον (*Washington Consensus*). Ωστόσο η αποτελεσματικότητά της έχει αμφισβητηθεί αργότερα και από τους ίδιους τους διεθνείς οργανισμούς που υιοθέτησαν αρχικά αυτή την προσέγγιση. (World Bank 2004). Στον αντίποδα βρίσκεται η τοποθέτηση της ενδογενούς δυναμικής που εκτιμά ότι κάθε περιφέρεια έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει κερδοφόρες δραστηριότητες στο εσωτερικό της, αντί να περιμένει κεφαλαιακές εισροές (Amin, 2002). Αντίστοιχη θέση είναι και το ότι παρεμβάσεις με τη μορφή δικτύωσης εντός και εκτός, μπορούν να οδηγήσουν τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες σε μεγέθυνση που δεν είναι εξαρτημένη από άλλους (Meijers & Sandberg, 2006).

1. Τέλος η *οικονομική γεωγραφία*, που ξεκινάει στο τέλος του 20^{ου} αιώνα είναι μια προσπάθεια συγκερασμού των οικονομικών υποδειγμάτων και των εξελίξεων στο χώρο, με στόχο να σταματήσει η συζήτηση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης να έχει ουδέτερη προσέγγιση του χώρου («α-χωρική» ανάλυση²⁸) και να δώσει έμφαση στις διαφοροποιημένες συνέπειες του εμπορίου και των επενδύσεων (Krugman 1990). Η οικονομική γεωγραφία υποστηρίζει ότι η γεωγραφική δομή προσδιορίζεται από συγκεκριμένες σημαντικές παραμέτρους, που

²⁸ A-spatial.

αντιπαρέρχονταν (ως αμελητέας επιρροής) μέχρι τότε οι ορθόδοξοι οικονομολόγοι: κόστος μεταφοράς, οικονομίες κλίμακας και κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής. Η έννοια της συγκέντρωσης δραστηριοτήτων μπήκε στην οικονομική ανάλυση παίρνοντας υπόψη τόσο την άμεση εξειδίκευση όσο και τον ρόλο της πρόσβασης σε παροχή υπηρεσιών, οπότε και ο ρόλος των άυλων δυνάμεων δηλαδή της τεχνολογίας και της διάχυσης της πληροφορίας έγινε σημαντικός²⁹ (Krugman 2010). Η ανάλυση του ρόλου των πόλεων και της συγκέντρωσης του πληθυσμού έγινε μέρος της συζήτησης μέσω της σημασίας των οικονομικών πεδίου και του ανθρώπινου κεφαλαίου (Krugman 1991b, Martin 1999).

Οι βασικές οικονομικές σχολές έχουν δύο διαμετρικά αντίθετες απόψεις που αντανακλούν τις γενικότερες πεποιθήσεις τους σε ό,τι αφορά στα αποτελέσματα των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ άνισων εταιρών:

- Οι φιλελεύθερες προσεγγίσεις εκτιμούν ότι μακροχρόνια η αγορά θα οδηγήσει σε σύγκλιση ανισοτήτων με βάση τη θεωρία του Ricardo και την εξειδίκευση της από το θεώρημα Heckscher-Ohlin-Samuelson. Εφόσον οι περιφερειακές ανισότητες εξηγούνται με βάση τις διαφορές στα αποθέματα κεφαλαίου, εργασίας και στο τεχνολογικό επίπεδο, η ελευθερία μετακίνησης των συντελεστών παραγωγής θα οδηγήσει στην εξίσωση των αμοιβών τους (των συντελεστών παραγωγής) και κατά συνέπεια στη σταδιακή εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων.

Ιδιαίτερα το νεοκλασικό υπόδειγμα, που είναι ο πιο διαδεδομένος τρόπος προσέγγισης της περιφερειακής σύγκλισης, διαχωρίζει την «υπό όρους» από την «άνευ όρων» σύγκλιση (conditional and unconditional convergence), ανάλογα με το αν λαμβάνεται υπόψη η διαφορά στο αρχικό επίπεδο εισοδήματος της κάθε χώρας/περιφέρειας. Το καθαρό νεοκλασικό υπόδειγμα πρεσβεύει ότι οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες θα συγκλίνουν, γιατί θα έχουν πάντα υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης ΑΕΠ και κατά κεφαλήν ΑΕΠ³⁰. Στο υπόδειγμα αυτό οι βασικές παραδοχές είναι φθίνουσες αποδόσεις κεφαλαίου, πλήρης απασχόληση, εξωγενής αύξηση του πληθυσμού και βελτίωση τεχνολογίας (Barro, Sala-i-Martin et al. 1991, Barro, Sala-i-Martin 1992). Οι αρχικοί απλοί τρόποι μέτρησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ έχουν εμπλουτιστεί με οικονομικά, δομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά³¹ οδηγώντας σε υποδείγματα «υπό όρους» σύγκλισης.

- Αντίθετα οι νέο-μαρξιστικές και δομικές προσεγγίσεις (Cohn 2009) θεωρούν ότι

²⁹ Η λογική είναι ότι η εξειδίκευση έχει πλέον νέα χαρακτηριστικά λόγω της σημασίας του τριτογενούς και είναι πιο δυσδιάκριτη (subtlety of specialisation).

³⁰ Οι βασικές μέθοδοι μετρήσεων που ξεκίνησαν από τον R. Solow και χρησιμοποιήθηκαν συστηματικά από τους Robert Barro και Xabier Sala-i-Martin (σύγκλιση τύπου σ και σύγκλιση τύπου β) είναι η βάση πάνω στην οποία στηρίζονται οι ερευνητικές δραστηριότητες για τις αποτιμήσεις της ενδοπεριφερειακής σύγκλισης στην ΕΕ.

³¹ Barro R., Sala-i-Martin X. (1995). Petrakos G., Rodríguez-Pose A., Rovolis A. (2003). Wodon Q., Yitzhaki S. (2001). Petrakos G. et al. (2003). Magrini S. (2004).

οι συναλλαγές μεταξύ άνισων εταίρων οδηγούν νομοτελειακά σε συνεχώς διευρυνόμενη αύξηση της ανισότητας που οφείλεται στην εκμετάλλευση των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών ή περιφερειών από τους εταίρους τους, οι οποίοι παράγουν πιο ανταγωνιστικά. Έτσι, στην ουσία καταδικάζουν τις συμφωνίες απελευθέρωσης του εμπορίου και εκτιμούν ότι οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες/περιφέρειες θα κερδίσουν περισσότερο από μια μεταξύ τους συνεργασία παρά από τις σχέσεις μεταξύ άνισων εταίρων.

- Πιο πρόσφατα οι θεωρίες διεθνούς εμπορίου και νέας οικονομικής γεωγραφίας του Paul Krugman και των Paul Romer / Robert Lucas για την ενδογενή ανάπτυξη επηρέασαν στο τέλος του 20^{ου} αιώνα την οικονομική πολιτική γιατί, χωρίς να ενστερνίζονται τη λογική της εκμετάλλευσης, απέδειξαν με μαθηματικά υποδείγματα και νέες παραδοχές (κυρίως απόρριψη των σταθερών οικονομικών κλίμακας) ότι οι εξωτερικές οικονομίες οδηγούν σε ανισότητα ευκαιριών μεγέθυνσης και η μεταφορά πόρων είναι απαραίτητη για να υπάρξει αμοιβαίο κέρδος από το άνοιγμα των αγορών. Έτσι οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες/περιφέρειες χρειάζονται σημαντική υποστήριξη, με τη μορφή μεταφοράς πόρων από τους περισσότερο προς τους λιγότερο ανταγωνιστικούς εταίρους, για να βελτιώσουν καταρχήν τις (υλικές και άυλες) υποδομές τους, έτσι ώστε τα οφέλη να αυξάνονται και να μοιράζονται με αμοιβαίο όφελος.
- Κατά μία έννοια οι νέες αυτές προσεγγίσεις εξισορροπούν τις δύο διαμετρικά αντίθετες απόψεις που παρατέθηκαν πιο πάνω εφόσον από τη μια μεριά δέχονται ότι δεν υπάρχει αυτόματη σύγκλιση, μέσω του μηχανισμού της αγοράς και από την άλλη δεν θεωρούν νομοτελειακή την απόκλιση μεταξύ άνισων εταίρων και προτείνουν μέτρα αποκατάστασης αμοιβαίων ωφελειών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια ιδιότυπη μορφή ενοποίησης και με αυτή την έννοια η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης βρίσκεται στην τομή των δύο επιπέδων διακυβέρνησης, δεδομένου ότι, από τη μια μεριά η περιφερειακή πολιτική κάθε κράτους-μέλους οφείλει να σέβεται το κοινοτικό κεκτημένο (άρα κάθε παρέμβαση υπόκειται σε κανόνες κρατικών ενισχύσεων) αλλά από την άλλη ο αναδιανεμητικός ρόλος της «κεντρικής» κυβέρνησης είναι πολύ πιο περιορισμένος απ' ό,τι σε ομοσπονδιακά κράτη, όπως είναι οι ΗΠΑ.

Χρησιμοποιώντας αυτές τις βασικές έννοιες έχουν υπάρξει πολλές μελέτες και προσπάθειες ερμηνείας των τάσεων περιφερειακής σύγκλισης και απόκλισης στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς να υπάρξει ποτέ απόλυτη συμφωνία: οι εμπειρικές αναλύσεις, που παρουσιάζονται στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, δείχνουν ότι σε διαφορετικές χρονικές περιόδους αλλά και διαφορετικά κράτη ή περιφέρειες στο εσωτερικό της Ένωσης υπάρχουν ομάδες σύγκλισης αλλά και απόκλισης.

9.3 Περιφερειακή ανάπτυξη στην ΕΕ

Ήδη από την εποχή της ίδρυσης της ΕΟΚ υπήρχαν σημαντικές διαφορές στο επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος, της παραγωγικότητας και της απασχόλησης των περιφερειών της Κοινότητας. Η κοινοτική, όπως και κάθε εθνική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, είχε και έχει ως στόχο τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την πρόληψη τυχόν νέας επιδείνωσης λόγω των διεθνών οικονομικών εξελίξεων ή λόγω μέτρων πολιτικής σε άλλους τομείς. Σκοπός της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής ήταν από τότε η σύγκλιση των οικονομιών των περιφερειών της Ε.Ε.

Ωστόσο, η πολιτική αυτή είναι περίπλοκη, δεδομένης της ατελούς ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής αγοράς και των ραγδαίων παγκόσμιων οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων τα τελευταία 50 χρόνια. Σύμφωνα με το πρωτογενές δίκαιο η περιφερειακή πολιτική δεν είναι υπερεθνική αρμοδιότητα αλλά ασκείται από τα κράτη-μέλη. Ωστόσο η εθνική πολιτική επηρεάζεται άμεσα από την κοινοτική για δύο λόγους:

1. Η πολιτική εσωτερικής αγοράς και η κατάργηση εμποδίων στις συναλλαγές μεταξύ άνισων εταίρων οδηγεί πιθανότατα σε απόκλιση αντί σύγκλιση. Έτσι, μετά την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, έγινε εν μέρει κοινοτική ευθύνη να υπάρχει χρηματοδοτική ενίσχυση στην οικονομική δραστηριότητα των περιοχών που παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης με στόχο την καλύτερη αξιοποίηση του εγχώριου δυναμικού τους. Την τελευταία διετία μάλιστα έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης να συντονιστεί με τους στόχους της Ευρώπης 2020.
2. Είναι απαραίτητος ο συντονισμός της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης, με άλλες κοινοτικές πολιτικές, ιδιαίτερα την πολιτική ανταγωνισμού. Τα κράτη μέλη οφείλουν να σέβονται τους κοινοτικούς κανόνες κρατικών ενισχύσεων, έτσι ώστε να μην προκαλείται αθέμιτος ανταγωνισμός λόγω επιδοτήσεων. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες που γίνονται και τις αλλαγές στο καθεστώς κρατικών ενισχύσεων από τη μια προγραμματική περίοδο στην άλλη, ώστε να μην παρεμποδίζονται τα αναπτυξιακά μέτρα, υπάρχουν μεγάλες επιφυλάξεις, για το αν η κοινοτική νομοθεσία είναι επαρκώς ευέλικτη (Wishlade, 2008).

Η αρχική αντιμέτωπιση από τις κυβερνήσεις των έξι ιδρυτικών μελών, δεδομένης και της τότε οικονομικής συγκυρίας, ήταν πιο κοντά στην νεοκλασική προσέγγιση θεωρώντας ότι η ενοποίηση θα οδηγούσε σε αυτόματη σύγκλιση. Ωστόσο, επειδή εμπειρικά φάνηκε ότι οι προβλέψεις αυτές δεν πραγματοποιήθηκαν και επιπλέον μετά τις διευρύνσεις η ανομοιογένεια στο εισόδημα και την παραγωγικότητα αυξήθηκε αντί να μειωθεί, χρειάστηκε νέα προσέγγιση στην πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, που μπορεί να συνοψιστεί σε αύξηση διακρατικών μεταβιβαστικών πληρωμών μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού, (τόσο σε απόλυτα μεγέθη όσο και ως ποσοστό) αλλά και σε ιδιαίτερες προσπάθειες να υιοθετηθούν νέοι κανόνες διακυβέρνησης που θα εξασφάλιζαν την αποτελεσματική χρήση αυτών των πόρων.

Ο ορισμός των περιφερειών μπορεί θεωρητικά να γίνει είτε με κριτήρια που θα επιτρέπουν μια όσο το δυνατόν πιο ομοιογενή εικόνα των περιφερειών που εξετάζονται (π.χ. με κριτήριο την αγορά εργασίας, την παραγωγικότητα κλπ), είτε με κριτήρια διοικητικά, που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη. Για λόγους πρακτικούς δηλαδή για να μπορούν οι Στατιστικές Υπηρεσίες των κρατών-μελών να εφοδιάζουν την Επιτροπή με τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία, έχει υιοθετηθεί η δεύτερη μέθοδος. Ωστόσο, έχει συμφωνηθεί η διοικητική διαίρεση με ενιαία κριτήρια και έτσι οι κοινοτικές περιφέρειες διακρίνονται σε τρία επίπεδα:

- NUTS 0³²: 28 κράτη μέλη
- NUTS I 97: μεγάλες περιφέρειες (3-8 εκ. κάτοικοι)
- NUTS II 270: Μικρότερες περιφέρειες (0,8-3 εκ.)
- NUTS III 1.294: Μικρές περιφέρειες (150-800.000).

9.3.1 Ιστορική ανασκόπηση

Η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης της ΕΕ πέρασε πρακτικά από τρεις φάσεις³³:

- Αρχική περίοδος με σχετικά ομοιογενή κράτη μέλη και πολύ χαμηλές μεταβιβαστικές πληρωμές (1958-1974)
- Μεταβατική περίοδος οργάνωσης της Ευρωπαϊκής πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης (1974-1986)
- Πολιτική αναδιανομής πόρων κατά περίπου 1/3 του κοινοτικού προϋπολογισμού.

Πρώτη περίοδος: Αρχίζει στη δεκαετία του '50, όταν δημιουργήθηκαν η ΕΚΑΧ και η ΕΟΚ. Τότε δεν είχε τεθεί θέμα αυτόνομης περιφερειακής πολιτικής και γι' αυτό δεν αναφέρεται ρητά στη Συνθήκη της Ρώμης. Εξάλλου τα έξι ιδρυτικά κράτη-μέλη είχαν παραπλήσιο κατά κεφαλήν εισόδημα με μερικές μόνο λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες (Νότιος Ιταλία και λίγες περιφέρειες της Γαλλίας, ιδιαίτερα τα υπερπόντια εδάφη της). Την εποχή εκείνη η θεωρία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και το θεώρημα Heckscher-Ohlin-Samuelson ήταν το κυρίαρχο δόγμα της οικονομικής πολιτικής, οπότε σύμφωνα με τη θεωρία το κεφάλαιο θα μετακινείτο προς τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες και οι δυνάμεις της αγοράς θα οδηγούσαν στη μεγέθυνσή τους. Βέβαια η έλλειψη κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις ήταν βασικό εμπόδιο και γι' αυτό υπήρξαν έμμεσες αναφορές στην πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, όπως στο άρθρο 130 της Συνθήκης, σχετικά με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Τράπεζας

³² NUTS είναι η ονοματολογία των περιφερειών και σημαίνει Ονοματολογία Εδαφικών Μονάδων για Στατιστική Επεξεργασία (Nomenclature of territorial units for statistics).

³³ Διαφορετικές προσεγγίσεις διαχωρίζουν τις περιόδους σε περισσότερες παίρνοντας υπόψη τις αλλαγές σε κάθε πολυετές σχέδιο (Manzella & Mendez, 2009).

Επενδύσεων, που δημιουργήθηκε για να υποστηρίξει με χαμηλό επιτόκιο τις επενδύσεις στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες των κρατών μελών εκείνης της εποχής.

Οι περιφέρειες με ιδιαίτερα προβλήματα εκείνη την εποχή ήταν τριών ειδών:

- περιοχές όπου η γεωργία κατείχε ένα σημαντικό ποσοστό της οικονομικής δραστηριότητας (σε σχέση με την προστιθέμενη αξία και την απασχόληση στην περιοχή), με χαμηλούς ρυθμούς βιομηχανικής ανάπτυξης και έλλειψη υποδομών (π.χ. Νότιος Ιταλία, Βρετάνη)
- συνοριακές περιοχές που παρουσίαζαν προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης που οφείλονταν σε πολιτικά και πολιτιστικά αίτια (π.χ. ορισμένες περιοχές των συνόρων Δυτικής και Ανατολικής Γερμανίας, Βελγίου-Ολλανδίας-Γερμανίας) και
- περιοχές που λόγω πολύ υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης χαρακτηρίζονταν από ανεπαρκείς υποδομές που υποβάθμιζαν το επίπεδο ζωής των πολιτών (π.χ. μόλυνση του περιβάλλοντος).

Στο διάστημα αυτό δεν υπήρξε ουσιαστική σύγκλιση και ιδιαίτερα η Ν. Ιταλία παρέμεινε με διαφορά μια πολύ μεγάλη (το άθροισμα έξι NUTS 2 περιφερειών) και ιδιαίτερα φτωχή περιφέρεια. Στο τέλος της περιόδου αυτής η ένταξη της Ιρλανδίας, μιας χώρας με ιδιαίτερα χαμηλό εισόδημα σε σχέση με τα άλλα κράτη-μέλη, οδήγησε στην ανάγκη για μια νέα, πιο παρεμβατική πολιτική.

Η **δεύτερη περίοδος** ξεκίνησε με την πρώτη διεύρυνση και τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης το 1974. Το Ταμείο επιχορηγούσε αναπτυξιακά έργα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, εφόσον τα χαμηλότοκα δάνεια της ΕΤΕπ δεν επαρκούσαν για ουσιαστική σύγκλιση. Συνέπεσε όμως με την πετρελαϊκή κρίση που είχε ασύμμετρες επιπτώσεις στις Ευρωπαϊκές περιφέρειες, ενώ η άνοδος των νέο-εκβιομηχανιζόμενων χωρών της ΝΑ Ασίας και ο ανταγωνισμός με τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας έπληξαν ιδιαίτερα τις περιοχές με μεγάλη συγκέντρωση της κλωστοϋφαντουργίας (σε όλη την Ευρώπη και ιδιαίτερα την Ιταλία και τη βιομηχανία μόδας στη Γαλλία), της χαλυβουργίας (στο κέντρο στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αλσατία και Λωρραίνη στη Γαλλία, στη βιομηχανικά αναπτυγμένη περιοχή του Ρουρ στη Γερμανία) και της ναυπηγοεπισκευαστικής βιομηχανίας (Βόρειος Ιταλία και παράλια της Β. Θαλάσσης). Οι περιφερειακές ανισότητες οξύνθηκαν και η πολιτική επιδοτήσεων και χαμηλότοκων δανείων αποδείχθηκε και πάλι ανεπαρκής. Ενόψει της ένταξης της δεύτερης διεύρυνσης, με τρία νέα κράτη-μέλη στη Νότιο Ευρώπη, με σημαντικά χαμηλότερο εισόδημα από τον κοινοτικό μέσο όρο, η περιφερειακή πολιτική έπρεπε να αναμορφωθεί.

Στη διάρκεια των πρώτων προγραμματικών περιόδων οι περιφέρειες που χρειάζονταν υποστήριξη ήταν τριών ειδών:

- **Στόχος 1:** Αναβάθμιση περιοχών NUTS 2 με ΑΕΠ μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου
- **Στόχος 2:** Ανασυγκρότηση περιοχών NUTS 3 όπου υπάρχουν υποδομές αλλά η

οικονομική τους δραστηριότητα συγκεντρώνεται σε κλάδους σε παρακμή, οπότε χρειάζονται επενδύσεις σε νέους τομείς

- **Στόχος 3:** Διευκόλυνση ατόμων με δυσκολία πρόσβασης στην αγορά εργασίας: γυναίκες, μετανάστες, άτομα με κινητικές δυσκολίες και ειδικές ανάγκες (συνδυασμός με κοινωνική πολιτική).

Από συγκεκριμένες εμπειρικές μετρήσεις προκύπτει ότι στην οκταετία 1970-77 το άνοιγμα των ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειες εκφρασμένο σε κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξήθηκε από 2.9:1 σε 4:1 (Hutton, 1985).

Ως παράδειγμα αναφέρεται ότι η ένταξη της Ελλάδας έδειξε τις αδυναμίες ενσωμάτωσης μιας λιγότερο ανταγωνιστικής χώρας στην Ευρωπαϊκή οικονομία αμέσως μετά το 1981. Ενώ η εισαγωγική διείσδυση στη χώρα αυξήθηκε άμεσα και σύμφωνα με τις προβλέψεις, η χώρα δε μπόρεσε να ωφεληθεί εξίσου από την αύξηση εξαγωγών δημιουργώντας έτσι ιδιαίτερες πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών, προσφυγή σε ρήτρες διασφάλισης και παράταση της μεταβατικής περιόδου (Γιαννίτσης Α., 1988.). Έτσι, ενόψει της ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας και για να καλυφθούν οι ανησυχίες των περιφερειών της Νότιας Ευρώπης, που εκτιμούσαν ότι κινδύνευαν από τον ανταγωνισμό των νέων κρατών μελών, δοκιμάστηκε για πρώτη φορά η έννοια των «ολοκληρωμένων προγραμμάτων»: αντί δηλαδή να δίνονται επιδοτήσεις σε εγκεκριμένα έργα από την εθνική πολιτική, ζητήθηκε η εκπόνηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας κάθε χώρας ή/και περιφέρειας, ως προϋπόθεση για την ένταξη έργων με κοινοτική χρηματοδότηση. Ήταν μια πιλοτική προσπάθεια προγραμματισμένης και συντονισμένης παρέμβασης που ονομάστηκε *Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα* για να προετοιμάσουν τις περιφέρειες του Νότου το 1983-85 για την ένταξη Ισπανίας και Πορτογαλίας. Η πολιτική αυτή θεωρήθηκε πιο εμπειριστατωμένη και αποτέλεσε τη βάση για όλες τις μεταγενέστερες περιόδους. Στην ουσία υιοθετήθηκε η πολιτική που προτείνει η νέα θεωρία εμπορίου (Grossman and Helpman, 2002) και η οικονομική γεωγραφία (Krugman 1990).

Η **τρίτη περίοδος** χαρακτηρίζεται από σταδιακή αλλά συστηματική αύξηση των πιστώσεων για περιφερειακή ανάπτυξη και αύξηση του ρόλου του προγραμματισμού και της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των επιδοτήσεων. Ωστόσο, μια ουσιαστική καμπή παρατηρείται το 1992 με την υιοθέτηση της αρχής της επικουρικότητας. Ενώ μέχρι τότε ο ρόλος της Κοινότητας ήταν πιο ενεργός, μετά την υιοθέτηση της αρχής αυτής, η ευθύνη για χάραξη πολιτικής και ενδιάμεσης παρακολούθησης περνάει σταδιακά στις περιφέρειες και τα κράτη-μέλη και μόνο η εκ των υστέρων αξιολόγηση παραμένει κοινοτική ευθύνη. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απαιτεί να υπάρχει διαφάνεια, λογοδοσία και γνώση της αποτελεσματικότητας της χρήσης των χρημάτων των Ευρωπαίων φορολογούμενων. Με αυτό το τρόπο η συνεργασία Επιτροπής και κρατών-μελών παραμένει σημαντική, αλλά ο κυρίαρχος ρόλος υλοποίησης «βρίσκεται

στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο³⁴». Κάποιες περιφέρειες αξιοποίησαν εξαιρετικά αυτές τις ευκαιρίες και όχι απλώς συνέκλιναν με τον μέσο όρο, αλλά τον ξεπέρασαν κατά πολύ, ενώ άλλες παραμένουν σε μόνιμα χαμηλή κατάσταση και ανάγκη υποστήριξης.

Η διαχρονική εξέλιξη άλλαξε τις ανάγκες και τη μορφή των παρεμβάσεων και μετά το 2007 οι περιφερειακή κατάσταση άλλαξε οργανώνοντας τις περιφέρειες σε

- Περιφέρειες με στόχο τη σύγκλιση (κατά κεφαλήν ΑΕΠ < 75% κοινοτικού μέσου όρου), που αντιστοιχούν στο παλαιό Στόχο 1
- Περιφέρειες με ανάγκες και παρεμβάσεις για ανταγωνιστικότητα και απασχόληση που αφορούν πρακτικά όλες τις υπόλοιπες
- Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία για γειτονικά κράτη ή περιφέρειες (κοινοτικές πρωτοβουλίες που χρησιμοποιούν ελάχιστο ποσοστό του κοινοτικού προϋπολογισμού για την περιφερειακή ανάπτυξη).

Έτσι, από τη δεκαετία του '80 η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης παίζει έναν όλο και σημαντικότερο ρόλο αυξάνοντας τις πιστώσεις και εξειδικεύοντας τον τρόπο παρέμβασής της, προσπαθώντας να διαπιστώσει τα δομικά αίτια και τη σημασία καθενός απ' αυτά για κάθε περιφέρεια και να παρέμβει διορθωτικά, στο μέτρο που της επιτρέπουν τα μέσα και οι δικαιοδοσίες της.

9.3.2 Μέτρηση των περιφερειακών ανισοτήτων

Οι ανισότητες μετριοούνται σε κοινοτική και όχι σε εθνική κλίμακα. Κάποια περιοχή που με εθνικά κριτήρια θεωρείται υποβαθμισμένη μπορεί να βρίσκεται αισθητά πάνω από τον κοινοτικό μέσο όρο με κριτήριο το κατά κεφαλήν εισόδημα, την ανεργία ή την παραγωγικότητα. Επιπλέον τα μεγέθη αυτά αλλάζουν διαχρονικά, εφόσον κάποιες περιφέρειες πετυχαίνουν τον στόχο της σύγκλισης και παύουν να έχουν ανάγκη υποστήριξης, ενώ άλλες παρουσιάζουν αρνητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης και έτσι μπαίνουν στην ομάδα των υποστηριζόμενων περιφερειών. Αντίθετα για το Ταμείο Συνοχής ρόλο παίζει το εθνικό και όχι το περιφερειακό εισόδημα.

Διαχρονικά υπάρχουν αλλαγές στη σχετική θέση των κρατών και των περιφερειών, αλλά σε λίγες περιπτώσεις είναι οι αλλαγές μεγάλης κλίμακας. Κατατάσσοντας τις χώρες με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημά τους και με κοινοτικό μέσο όρο το 100 έχουμε την εξής εικόνα στο τέλος της δεύτερης περιόδου:

³⁴ Σύμφωνα με τον ορισμό της αρχής της επικουρικότητας.

Πίνακας 9.1: Κατάταξη κοινοτικών χωρών με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημά τους (1980)

Χώρα	Δείκτης με βάση	
	ισοτιμία ΕΛΜ	την εγχώρια αγοραστική δύναμη
Βέλγιο	115	106
Δανία	125	111
Δυτική Γερμανία	128	114
Ελλάδα	40	56
Γαλλία	117	110
Ιρλανδία	51	63
Ιταλία	67	88
Λουξεμβούργο	121	117
Ολλανδία	116	106
Ηνωμένο Βασίλειο	90	93
Ε.Κ.	100	100

Πηγή: Eurostat, Statistiques de base de la Communaute, Luxembourg 1983, σ.52-57

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 οι χώρες με χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα από τον κοινοτικό μέσο όρο ήταν η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Ιδιαίτερα φτωχές ήταν στην ουσία οι δύο πρώτες, ενώ η διακύμανση στις υπόλοιπες (με εξαίρεση την Ιταλία, που παραδοσιακά χωριζόταν στον πλούσιο Βορρά και το φτωχό Νότο) ήταν σχετικά περιορισμένη. Προφανώς όταν χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των ανισοτήτων η εγχώρια αγοραστική δύναμη (οπότε επιδρούν τοπικοί παράγοντες στην προσφορά και τη ζήτηση) οι ανισότητες μεταξύ Κρατών αμβλύνονται σε σχέση με την αντίστοιχη μέτρηση με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία σε ΕΛΜ.

Περνώντας από τη δεύτερη στην τρίτη περίοδο έγιναν μεγάλες ανακατατάξεις, λόγω της ένταξης της Ιβηρικής χερσονήσου αρχικά και στη συνέχεια των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας, το οποίο διαλύθηκε. Η Ευρώπη των 15 στο τέλος του 20^{ου} αιώνα και η Ευρώπη των 25-27 και 28 μετά το 2004 γίνεται όλο και πιο ανομοιογενής με κριτήριο όχι μόνο το κατά κεφαλήν εισόδημα, αλλά και βασικά δομικά χαρακτηριστικά της οικονομίας των κρατών-μελών.

Πίνακας 9.2: Μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα σε ΙΑΑ (2003-2013) με αναφορά 100 ως κοινοτικό μέσο όρο

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Αυστρία	127	128	125 ^b	125	123	124	126	126	128	129	128	128
Βέλγιο	123	121	119 ^b	117	115	115	117	120	120	120	119	119
Βουλγαρία	33	34	36 ^b	37	40	43	44	43	44	45	45	45
Γαλλία	111	110	110 ^b	108	107	106	108	108	108	107	107	107
Γερμανία	116	116	116 ^b	115	116	116	115	119	122	123	122	124
Δανία	124	125	123 ^b	124	122	123	123	126	126	125	124	124
Ελλάδα	93	95	91 ^b	93	91	93	94	87	77	74	73	72
Εσθονία	52	55	60 ^b	64	69	68	62	63	68	71	73	73
Ην. Βασίλειο	123	125	125 ^b	123	118	114	112	108	106	107	109	108
Ιρλανδία	141	143	145 ^b	146	147	132	128	129	130	130	130	132
Ισπανία	100	100	101 ^b	103	103	102	101	98	95	94	94	93
Ιταλία	112	108	107 ^b	106	105	106	105	104	103	101	99	97
Κροατία	56	57	58 ^b	58	61	64	62	59	60	61	61	59
Κύπρος	94	97	99 ^b	99	100	105	105	102	96	94	89	85
Λετονία	45	48	51 ^b	55	60	60	53	53	57	60	64	64
Λιθουανία	48	50	53 ^b	56	61	63	57	60	65	69	73	74
Λουξ/ργγο	240	246	242 ^b	257	254	256	247	254	265	264	258	263 ^p
Μάλτα	82	81	81 ^b	79	78	81	84	86	84	85	86	85
Ολλανδία	133	133	133 ^b	135	136	139	137	135	135	133	131	130
Ουγγαρία	62	62	62 ^b	62	61	63	64	65	65	65	66	68
Πολωνία	48	49	50 ^b	50	53	55	59	62	64	66	67	68
Πορτογαλία	78	77	80 ^b	80	79	79	81	81	78	76	78	78
Ρουμανία	31	34	35 ^b	38	42	48	49	50	51	53	54	54
Σλοβακία	55	57	60 ^b	63	67	71	71	73	73	74	75	76
Σλοβενία	83	86	86 ^b	86	87	89	85	83	83	82	82	83
Σουηδία	127	129	124 ^b	125	128	127	123	126	127	126	127	124
Τσεχική Δημοκρατία	77	79	80 ^b	81	84	82	83	81	83	82	82	84
Φινλανδία	114	117	116 ^b	115	118	120	116	115	117	116	113	110

Πηγή: Eurostat, 2015.

Οι διαφορές από την εικόνα της δεκαετίας του '80 είναι σημαντικές:

1. Η Ιρλανδία όχι απλώς συγκλίνει με το μέσο όρο αλλά μέσα σε 30 χρόνια τον ξεπερνάει και γίνεται το δεύτερο πλουσιότερο κράτος της Ένωσης.

Η Γερμανία, παρά το σοκ που περνάει με την ενσωμάτωση της Ανατολικής Γερμανίας παραμένει ένα από τα πλουσιότερα κράτη-μέλη.

Τα νέα κράτη-μέλη που προέρχονται από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έχουν σημαντικά χαμηλότερο εισόδημα από τον κοινοτικό μέσο όρο αλλά δείχνουν τη μεγαλύτερη τάση ανόδου στη δεκαετία.

Η διασπορά μεγαλώνει σημαντικά: ενώ οι διαφορές είναι από 56-117 στη δεύτερη περίοδο, στην αρχή της τρίτης περνούν σε 31-240 και στο τέλος σε 54-263.

Σε ό,τι αφορά στις ανισότητες μεταξύ κρατών στην τελευταία δεκαετία διαπιστώνεται ότι:

1. Τα κράτη-μέλη που εντάχθηκαν μετά το 2004 έχουν σημαντικά χαμηλότερα εισοδήματα, αλλά συγκλίνουν ταχύτατα, κρατώντας όμως μια σημαντική απόσταση από το μέσο όρο
2. Οι ανακατατάξεις είναι περιορισμένες, διότι τα κράτη-μέλη με τα χαμηλότερα εισοδήματα παραμένουν πρακτικά τα ίδια (Βουλγαρία, Ρουμανία) και το ίδιο ισχύει γι' αυτά με τα υψηλότερα εισοδήματα (Λουξεμβούργο, Ιρλανδία, Ολλανδία)
3. Η κρίση είχε διαφοροποιημένα αποτελέσματα, με τις περισσότερες λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης να πλησιάζουν (παραμένοντας όμως μακριά) τον κοινοτικό μέσο όρο μεταξύ 2010 και 2014, ενώ οι χώρες του Νότου, έχασαν τη δυναμική της σύγκλισης που είχαν πριν την κρίση και άρχισαν πάλι να αποκλίνουν.

Σε περιφερειακό επίπεδο (NUTS2) οι διαφορές είναι πολύ μεγαλύτερες (Παράρτημα-Πίνακας 1: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο NUTS2 σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης (Παράρτημα 3-Πίνακας 1). Σε γενικές γραμμές μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι:

- Με αναφορά το 100 ως κοινοτικό μέσο όρο οι διαφορές σε επίπεδο περιφερειών είναι τεράστιες, εφόσον η φτωχότερη από την πλουσιότερη απέχουν 330 μονάδες (13-343). Ενώ δηλαδή σε εθνικό επίπεδο οι διαφορές είναι 3.5 φορές, σε περιφερειακό είναι πάνω από 25 φορές.
- Οι πλουσιότερες σε εισόδημα αγοραστικής δύναμης περιοχές ήταν και παραμένουν οι μεγάλες πόλεις (Λονδίνο, Βρυξέλλες, Παρίσι, Στοκχόλμη, Αμβούργο, Ελσίνκι κλπ.)
- Οι φτωχότερες περιφέρειες βρίσκονται στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία και ακολουθούνται από άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ιδιαίτερα φτωχές είναι και κάποιες περιφέρειες της Γαλλίας, που βρίσκονται εκτός Ευρώπης. Πρόκειται για πρώην αποικίες οι οποίες, αν και ενσωματώθηκαν στο γαλλικό κράτος, χαρακτηρίζονται από οικονομικές δομές παρόμοιες με αυτές της γεωγραφι-

κής περιοχής τους (Καραϊβική και Ινδικός Ωκεανός) και όχι της χώρας στην οποία ανήκουν διοικητικά.

- Τον 21^ο αιώνα και μέχρι την κρίση τόσο οι εξαιρετικά πλούσιες περιφέρειες όσο και οι εξαιρετικά φτωχές έτειναν να συγκλίνουν προς τον μέσο όρο. Μετά την κρίση παύει να υπάρχει ενιαία τάση.
- Στο εσωτερικό των κρατών μελών υπάρχουν επίσης πολύ μεγάλες αποκλίσεις τόσο στα πιο αναπτυγμένα όσο και στα λιγότερο αναπτυγμένα κράτη-μέλη. Με εξαίρεση τη Γερμανία παντού οι πρωτεύουσες βρίσκονται μπροστά από τις άλλες περιφέρειες της χώρας: η διαφορά είναι 59-204 στη Γαλλία, 69-343 στο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά αντίστοιχα και 13-35 στη Βουλγαρία και 52-90 στην Πορτογαλία.

Οι αποκλίσεις στο εσωτερικό των κρατών μελών είναι κατά κανόνα χαμηλότερες απ' ότι μεταξύ κρατών (2-3 φορές) αν και σε αρκετά κράτη διευρύνονται αντί να συγκλίνουν από το 2000 ως το 2011 (Πίνακας 9.3). Παρόλο που δεν υπάρχουν πιο πρόσφατα οριστικά στοιχεία η γενικά αίσθηση είναι ότι η κρίση αύξησε περισσότερο τις ανισότητες.

Σε κάθε περίπτωση η μέτρηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι μια ένδειξη που βοηθάει να αξιολογήσει κανείς το επίπεδο ζωής μιας περιφέρειας, αλλά είναι από μόνη της ανεπαρκής δείκτης, όχι μόνο λόγω της μεθοδολογικής ανεπάρκειας του δείκτη (Stiglitz, Sen, Fitoussi 2008) αλλά και επειδή λόγω της χρονικής υστέρησης της απόδοσης των επενδύσεων που επιδοτούνται από τα κοινοτικά όργανα είναι απαραίτητο να μετρά κανείς και δείκτες όπως η παραγωγικότητα, η απασχόληση και η ανεργία. Εκτός από τους δείκτες που αναφέρονται είτε σε άμεσα οικονομικά μετρήσιμα μεγέθη είναι σημαντικοί και οι δείκτες που αφορούν στις δομές της οικονομίας (κλαδική σύνθεση, τεχνολογικό επίπεδο), στο επίπεδο ζωής (διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα, φυσικοί δείκτες κατανάλωσης, όπως κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, αριθμός αυτοκινήτων ή τηλεοράσεων κλπ.). Τέλος υπάρχουν και κοινωνικοί δείκτες (π.χ. οικιακές συσκευές κατά κεφαλή, δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας κλπ.) που είναι ενδεικτικοί του επιπέδου ανάπτυξης και όχι μόνο του πλούτου μιας περιφέρειας. Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνται όχι μόνο για να εμπλουτίσουν το χαρακτηρισμό των περιφερειών, αλλά περισσότερο για να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις της κοινοτικής πολιτικής και τις μακροχρόνιες τάσεις σύγκλισης ή απόκλισης.

Οι εξηγήσεις για την ύπαρξη και την επιμονή των περιφερειακών ανισοτήτων αποδίδονται σε σειρά ενδογενών μεταβλητών, όπως φαίνεται από το τελευταίο κεφάλαιο αυτής της ενότητας

Πίνακας 9.3: Περιφέρεια με υψηλότερο και χαμηλότερο Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ ανά χώρα, τρέχουσες τιμές, NUTS2

		2000		2009		2011	
Αυστρία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Wien	35.900	Wien	43.000	Wien	45.600
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Burgenland	17.300	Burgenland	22.400	Burgenland	24.000
Βέλγιο	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Bruxelles	50.000	Bruxelles	59.800	Bruxelles	62.000
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Hainaut	16.200	Hainaut	20.700	Hainaut	22.100
Βουλγαρία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Yugozapaden	2.300	Yugozapaden	7.900	Yugozapaden	8.800
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Yuzhen tsentralen	1.300	Severozapaden	2.900	Severozapaden	3.200
Γαλλία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Île de France	37.100	Île de France	47.500	Île de France	51.200
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Guyane	10.900	Guyane	14.500	Guyane	14.800
Γερμανία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Hamburg	44.700	Hamburg	49.800	Hamburg	52.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Chemnitz, Thüringen	15.800	Thüringen	19.600	Mecklenburg-Vorpommern	21.800
Δανία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Hovedstaden	39.200	Hovedstaden	48.600	Hovedstaden	52.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Sjælland	23.600	Sjælland	28.600	Sjælland	30.200
Ελλάδα	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Νότιο Αιγαίο	15.400	Αττική	27.200	Αττική	24.800
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	9.400	Ήπειρος	14.400	Ήπειρος	12.800
Ηνωμένο Βασίλειο	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Inner London (UK)	75.400	Inner London (UK)	77.600	Inner London (UK)	86.000
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Cornwall and Isles of Scilly	15.500	West Wales and The Valleys	15.600	West Wales and The Valleys	17.200
Ισπανία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Comunidad de Madrid	21.300	Comunidad de Madrid	30.200	Pais Vasco	30.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Extremadura	9.900	Extremadura	15.900	Extremadura	15.700
Ιταλία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	29.400	Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	36.100	Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	37.700
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Calabria	12.900	Campania	16.200	Campania	16.000
Ολλανδία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Utrecht	32.500	Groningen	45.600	Groningen	50.400
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Flevoland	18.800	Flevoland	24.900	Flevoland	26.100

		2000		2009		2011	
Ουγγαρία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Közép-Magyarország	7.500	Közép-Magyarország	15.300	Közép-Magyarország	16.200
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Észak-Magyarország	3.200	Észak-Magyarország	5.600	Észak-Magyarország	5.900
Πολωνία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Mazowieckie	7.400	Mazowieckie	13.100	Mazowieckie	15.700
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Lubelskie	3.400	Lubelskie	5.500	Lubelskie, Podkarpackie	6.500
Πορτογαλία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Área Metropolitana de Lisboa	17.500	Área Metropolitana de Lisboa	22.300	Área Metropolitana de Lisboa	22.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Norte	10.000	Norte	12.600	Norte	13.000
Ρουμανία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Bucuresti – Ilfov	4.000	Bucuresti – Ilfov	13.000	Bucuresti – Ilfov	15.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Nord-Est	1.300	Nord-Est	3.400	Nord-Est	3.600
Σλοβακία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Bratislavský kraj	8.900	Bratislavský kraj	28.300	Bratislavský kraj	31.500
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Východné Slovensko	3.100	Východné Slovensko	7.900	Východné Slovensko	8.700
Σουηδία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Stockholm	42.000	Stockholm	44.800	Stockholm	56.200
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Östra Mellansverige	25.800	Norra Mellansverige	26.300	Norra Mellansverige	34.400
Τσέχικη Δημοκρατία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Praha	12.100	Praha	28.900	Praha	31.200
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Moravskoslezsko	4.900	Střední Morava	10.900	Severozápad	11.500
Φιλανδία	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Helsinki-Uusimaa	35.100	Helsinki-Uusimaa	44.000	Helsinki-Uusimaa	46.200
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Pohjois- ja Itä-Suomi	20.000	Pohjois- ja Itä-Suomi	25.400	Pohjois- ja Itä-Suomi	28.800
ΕΕ (28 χώρες)	Πιο αναπτυγμένη περιφέρεια	Inner London (UK)	75.400	Inner London (UK)	77.600	Inner London (UK)	86.000
	Ελάχιστα αναπτυγμένη περιφέρεια	Yuzhen tsentralen (BG) Nord-Est (RO)	1.300	Severozapaden (BG)	2.900	Severozapaden (BG)	3.200

*Οι χώρες Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο και Μάλτα δεν συγκαταλέγονται στον πίνακα, αφού αποτελούνται από μία μόνον περιφέρεια επιπέδου NUTS2, καθώς και οι Ιρλανδία, Κροατία και Σλοβενία, που αποτελούνται από δύο.

Πηγή: Eurostat, 2015.

9.4 Σύγχρονη Ευρωπαϊκή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης

Η κοινοτική παρέμβαση είναι υποστηρικτική στην εθνική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης και ασκείται με βάση τις αρχές του ανταγωνισμού, (σεβασμός των κανόνων

ων των κρατικών ενισχύσεων), της επικουρικότητας (η περιφέρεια είναι το πλέον αρμόδιο επίπεδο να κρίνει τις ανάγκες της και αν χρειάζεται να αποφασίσει την κατανομή των πόρων που δικαιούται) και της διαφάνειας/λογοδοσίας (αιτιολόγηση και απόδειξη της αποτελεσματικής χρήσης της μεταβίβασης Ευρωπαϊκών πόρων).

Για να πετύχει το στόχο της η κοινοτική πολιτική είναι απαραίτητο

- να παίρνει υπόψη της και να προσαρμόζεται στους στόχους της εθνικής πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης του κάθε κράτους μέλους, ώστε η χρηματοδότηση να γίνεται σε συνεργασία με τα εθνικά προγράμματα και να μην τίθενται διαφορετικοί στόχοι από κάθε φορά άσκησης πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης, και
- να είναι σε θέση να συντονίζει τα άλλα κοινοτικά μέτρα (π.χ. αγροτική πολιτική, πολιτική ανταγωνιστικότητας, εμπορική πολιτική κ.λπ.), ώστε να μην έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους πολιτικής στο εσωτερικό της Ένωσης.

Όπως αναλύθηκε πιο πάνω η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης εξελίχθηκε σταδιακά στη σημερινή της μορφή ως αποτέλεσμα των διευρύνσεων, των πολιτικών εξελίξεων, της συνοχής της με άλλες κοινοτικές πολιτικές και τις εμπειρίες από την ίδια την περιφερειακή πολιτική σε προηγούμενα χρόνια. Η αποτελεσματικότητα της κρίνεται

- Από τον τρόπο παρέμβασης, τα στοιχεία δηλαδή της διακυβέρνησης του συστήματος περιφερειακών επιδοτήσεων
- Από το ύψος των μεταφερόμενων πόρων.

9.4.1 Τρόποι παρέμβασης: διακυβέρνηση

Στη σημερινή της μορφή η πολιτική συνοχής στηρίζεται σε μια πολυ-επίπεδη διακυβέρνηση και βασική παράμετρος είναι ο τρόπος διαπραγμάτευσης και συνεργασίας των τριών επιπέδων (κοινοτικό-εθνικό-περιφερειακό) για να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η βάση της σχέσης ΕΕ και των κρατών-μελών στην περίπτωση της περιφερειακής πολιτικής στηρίζεται στο πρωτογενές δίκαιο (Συνθήκη της Λισαβώνας) και είναι μια εταιρική σχέση συν-διαμόρφωσης της πολιτικής με κοινοτικές προδιαγραφές-έλεγχο αλλά και εθνική-περιφερειακή επιλογή έργων. Η υλοποίησή της είναι τοπική και εθνική αρμοδιότητα. Νομικά πρόκειται για ένα ιδιόμορφο μοντέλο συνεργασίας που δεν είναι ούτε υπερεθνικό ούτε εθνικό αλλά ένα μείγμα που εν μέρει, αλλά όχι πλήρως, προσιδιάζει λίγο στη μέθοδο ανοικτού συντονισμού, εφόσον γίνονται ευρύτερες συναντήσεις και αξιολογήσεις, και επιτρέπει μεγαλύτερη ανάμειξη στη διαδικασία συν-διαμόρφωσης των σχεδίων. Ωστόσο, είναι πολύ περισσότερο από συντονισμός, εφόσον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει, θεωρητικά τουλάχιστον, τη δυνατότητα να εισηγηθεί προσωρινή αναστολή ή και οριστική διακοπή των κοινοτικών πιστώσεων. Μέχρι τώρα έχει γίνει μόνο (και σπάνια) χρήση του δικαιώματος

αναστολής και ποτέ πραγματική διακοπή. Ωστόσο, ενίοτε κάποιες περιφέρειες δεν είναι σε θέση να απορροφήσουν όλους τους πόρους που δικαιούνται στο χρονικό περιθώριο που δίνουν οι κανονισμοί³⁵ και αναγκάζονται να «χάσουν» μέρος από τις προβλεπόμενες πιστώσεις. Αυτό, εκτός από την οικονομική απώλεια, δημιουργεί πολιτικά προβλήματα στην ίδια τη χώρα αλλά και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Οι ουσιαστικές αλλαγές στη διακυβέρνηση έγιναν το 1986, όταν αναμορφώθηκε η Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης, οπότε άρχισαν να τίθενται μακροπρόθεσμοι στόχοι. Τότε δημιουργήθηκαν τα πολυετή (εξαετή και αργότερα επταετή) Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης ή αργότερα Εθνικά Στρατηγικά Πλαίσια Αναφοράς, τα οποία υλοποιούνται με τομεακά ή/και περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα. Η σταδιακή βελτίωση των μοντέλων διαχείρισης, και κυρίως ο κανόνας ότι η απορρόφηση των πόρων πρέπει να έχει γίνει εντός διετίας από τη λήξη της προγραμματικής περιόδου, διαφορετικά επιστρέφουν στα κοινοτικά ταμεία καθώς και ο κανόνας του αποθεματικού απόδοσης (της επιβράβευσης καλής υλοποίησης μετά από ενδιάμεση αξιολόγηση) είναι στοιχεία που προστέθηκαν σταδιακά για να βελτιωθεί η αποδοτικότητα των αναπτυξιακών πόρων.

Άλλη μια ουσιαστική αλλαγή στη διακυβέρνηση ήταν η υιοθέτηση της αρχής της επικουρικότητας το 1992 και η δημιουργία ενός νέου οργάνου, της Επιτροπής των Περιφερειών³⁶, που είναι ένα συμβουλευτικό όργανο της ΕΕ αποτελούμενο από τοπικούς και περιφερειακούς εκλεγμένους εκπροσώπους από τα 28 κράτη μέλη. Μέσω της ΕΠΠ, οι εκπρόσωποι αυτοί μπορούν να διατυπώνουν τη γνώμη τους σχετικά με τη νομοθεσία της ΕΕ που έχει άμεσο αντίκτυπο στις περιφέρειες και τις πόλεις. Έτσι δίνεται στις περιφέρειες και τις πόλεις η δυνατότητα διαβούλευσης κατά τη νομοθετική διαδικασία της ΕΕ.

Ο τρόπος συνεργασίας της Επιτροπής με τα κράτη-μέλη έχει εξελιχθεί σταδιακά: ενώ στην αρχή της τρίτης περιόδου η Επιτροπή ασκούσε έντονη επιρροή στα κράτη-μέλη, μετά την υιοθέτηση της αρχής της επικουρικότητας τα κράτη και οι περιφέρειες πήραν ένα πιο ενεργό ρόλο που σταδιακά αυξήθηκε και για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 έχει περιοριστεί στην αρχική έγκριση του προγράμματος και την παρακολούθηση της υλοποίησης. Ωστόσο, βασικό ρόλο στη διακυβέρνηση έχει παίξει η προσπάθεια αναβάθμισης του ρόλου των περιφερειών και της διαχειριστικής τους ικανότητας.

Το σκεπτικό του **στόχου «σύγκλιση»** είναι η προώθηση των συνθηκών που ευνοούν την ανάπτυξη καθώς και των παραγόντων που οδηγούν σε πραγματική σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών μελών και περιφερειών, των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου. Ο **στόχος**

³⁵ Υπό κανονικές συνθήκες οι κοινοτικές πιστώσεις πρέπει να δεσμεύονται στο σύνολο τους μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου και να εκταμιεύονται το αργότερο μέχρι δύο χρόνια μετά.

³⁶ <http://cor.europa.eu/Pages/welcome.html>

«**περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση**» αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας των περιφερειών καθώς και της απασχόλησης μέσω μιας διττής προσέγγισης. Πρώτον, τα προγράμματα ανάπτυξης που θα βοηθήσουν τις περιφέρειες να προβλέπουν και να προωθούν τις οικονομικές αλλαγές, μέσω της καινοτομίας και της προαγωγής της κοινωνίας της γνώσης, της επιχειρηματικότητας, της προστασίας του περιβάλλοντος και της βελτίωσης της προσβασιμότητας στις περιφέρειες. Δεύτερον, με τη στήριξη της δημιουργίας περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας, με την προσαρμογή του εργατικού δυναμικού και με τις επενδύσεις στους ανθρώπινους πόρους. Ο **στόχος για την ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία** είναι να ενισχύει διασυνοριακή συνεργασία με την ανάπτυξη κοινών τοπικών και περιφερειακών πρωτοβουλιών, με τη διεθνική συνεργασία που αποσκοπεί στην επίτευξη ολοκληρωμένης εδαφικής ανάπτυξης, καθώς και με τη διαπεριφερειακή συνεργασία και την ανταλλαγή εμπειριών. Ο πληθυσμός που ζει σε διασυνοριακές περιοχές ανέρχεται σε πάνω από 35% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ, ενώ όλες οι περιφέρειες και οι πολίτες της ΕΕ καλύπτονται από μία από τις υπάρχουσες 13 περιοχές διεθνικής συνεργασίας.

Περιφέρειες που αλλάζουν κατάταξη λόγω ανόδου ή μείωσης του εισοδήματός τους από τη μια περίοδο στην άλλη μπαίνουν σε ένα ενδιάμεσο καθεστώς.

Οι μηχανισμοί/ταμεία που παρεμβαίνουν είναι:

- **Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ):** Δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη της Ρώμης και λειτουργεί από το 1968 με στόχο την υποστήριξη αποδοτικών επενδύσεων. Η ΕΤΕπ δανείζεται στις διεθνείς κεφαλαιαγορές και δανειοδοτεί τα κράτη μέλη, εμπορικές τράπεζες (με δεσμευτικούς όρους χρήσης των δανείων για αναπτυξιακούς σκοπούς) ή μεγάλες ιδιωτικές επενδύσεις με χαμηλότερα από τα εμπορικά επιτόκια, εφόσον ή ίδια έχει πιστοληπτική ικανότητα AAA και δεν είναι κερδοσκοπικός οργανισμός, αλλά απλώς καλύπτει το κόστος της. Το 2000 έγινε αναδιοργάνωση με ειδική δομή που περιλαμβάνει το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων (European Investment Fund EIF), που είναι κεφάλαιο υψηλού κινδύνου για μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Το κεφάλαιο της ΕΤΕπ ήταν EUR 232 δις το 2012 (διπλασιάστηκε από το 2007 στο 2009) και αυξήθηκε επιπλέον το 2013 φτάνοντας τα 243 δις.
- **Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ):** είναι το όργανο με τις περισσότερες πιστώσεις για δωρεάν επιχορηγήσεις και δημιουργήθηκε το 1974. Πρόσφατα έχει υιοθετήσει υποστήριξη με ανακυκλούμενα δάνεια (financial engineering). Έμφαση δίνει στις υποδομές, την επιχειρηματικότητα, την ενέργεια και την κοινωνία της πληροφορίας. Η σχετική σημασία των υποδομών, που αποτελούσε με απόσταση τον κυριότερο πόλο έλξης επιχορηγήσεων, μειώνεται σταδιακά. Ο λόγος αυτής της μείωσης είναι εν μέρει η βελτίωση των υποδομών αλλά και η ευρύτερη θεωρητική προσέγγιση ότι οι άυλες υποδομές (τεχνολογία, επιχειρη-

ματικότητα και δεξιότητες ανθρώπινου κεφαλαίου) είναι τελικά πιο σημαντικές για την αιεφόρο ανάπτυξη από τις φυσικές υποδομές.

- **Ταμείο συνοχής:** Αφορά σε κράτη με κατά κεφαλήν ΑΕΠ < 90 % του κοινοτικού μέσου όρου με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων και την αιεφόρο ανάπτυξη (για την περίοδο 2014-2020 Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία) με προϋπολογισμό €63.4 δισ. και στόχο την υποστήριξη κοινωνικής εμβέλειας υποδομών στους τομείς των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών και στο περιβάλλον δηλαδή ενεργειακή απόδοση, εναλλακτικές πηγές ενέργειας, δημόσιες και συνδυασμένες μεταφορές (intermodality).

Μετά από σειρά αξιολογήσεων, που στο σύνολό τους συστήνουν συνεχώς βελτιώσεις στον τρόπο διακυβέρνησης, η πολιτική που έχει προταχθεί στην προγραμματική περίοδο 2014-2020 είναι η υιοθέτηση ενός τοπικού σχεδίου «έξυπνης εξειδίκευσης». Αυτό είναι η βάση πάνω στην οποία κάθε περιφέρεια θα εστιάσει τους πόρους σε συγκεκριμένες δραστηριότητες. Στόχος είναι να εξασφαλιστεί ότι οι επιδοτούμενες παραγωγικές επενδύσεις θα μπορούν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα της κάθε περιφέρειας χτίζοντας πάνω σε υπάρχουσες υποδομές και γνώσεις αλλά προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα σε καινοτόμες δραστηριότητες (McCann & Ortega-Argilés, 2013). Το νέο στοιχείο του προγραμματισμού είναι ο κεντρικός ρόλος που δίνεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία για την υιοθέτηση στρατηγικών τομέων ανάπτυξης.

9.4.2 Τρόποι παρέμβασης: πιστώσεις

Το ύψος των μεταβιβαστικών πληρωμών για περιφερειακή ανάπτυξη είναι ο κυριότερος δείκτης κοινωνικής αλληλεγγύης, οποίος είναι όμως ελάχιστος σε σύγκριση με τις μεταβιβαστικές πληρωμές στο εσωτερικό ομοσπονδιακών κρατών. Υπάρχουν δύο ειδών περιορισμοί στην κοινωνική αναδιανεμητική διαδικασία:

- Μέγιστο ποσοστό του κοινοτικού προϋπολογισμού 0.45%.
- Μέγιστο ποσοστό μεταβιβαστικών πόρων ανά κράτος μέλος για την περίοδο 2014-2020 είναι το 2.35% του ΑΕΠ του (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ταμείο Συνοχής συμβάλλουν στην επίτευξη των τριών στόχων, «σύγκλιση», «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» και «ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία». Ενδεικτικά η κατανομή για καθένα από τους τρεις στόχους στην προγραμματική περίοδο 2007-2013 ήταν:

- 81.54% για τον στόχο «σύγκλιση»
- 15.95% για τον στόχο «ανταγωνιστικότητα και απασχόληση»
- 2.52% για τον στόχο «ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία».

Η εξέλιξη των συνολικών πιστώσεων ήταν ιδιαίτερα ανοδική ως το 2007 και σταθεροποιήθηκε στη συνέχεια. Η άνοδος οφειλόταν καταρχήν στην παραδοχή (με βάση τις νεότερες θεωρίες) ότι η Ενιαία Αγορά και η ΟΝΕ θα λειτουργούσαν εις βάρος της αυτόματης σύγκλισης και στη συνέχεια στην ένταξη των νέων κρατών μελών το 2004, 2007 και το 2013.

Αναλυτικότερα οι πιστώσεις σε συνδυασμό με την επισκόπηση περιόδων και παίρνοντας υπόψη μόνο τους κύριους δικαιούχους δείχνουν ότι:

Στην πρώτη περίοδο οι αναδιανεμητικές τάσεις ήταν πολύ περιορισμένες και τα έργα που συγχρηματοδοτούντο εγκρίνονταν με βάση τον εθνικό προγραμματισμό, στον οποίο δεν έπαιρνε μέρος η ΕΕ. Έπρεπε απλώς να είναι συμβατά με τις κοινοτικές δεσμεύσεις. Μικρές αλλαγές έγιναν στη δεύτερη περίοδο, η δεύτερη περίοδο. Η νέα πολιτική ξεκινάει πρακτικά στο τέλος της δεκαετίας του '80, οπότε ενοποιείται η λογική παρέμβασης και συντονίζονται τα διαρθρωτικά ταμεία σε έναν ολοκληρωμένο προγραμματισμό ενώ συγχρόνως αυξάνεται το ποσοστό του προϋπολογισμού της ΕΕ που δίνεται σε διαρθρωτικές παρεμβάσεις στο 25%. Πρόκειται αρχικά για μια πειραματική πενταετή περίοδο, στην οποία τα κράτη και η Επιτροπή μαθαίνουν να προγραμματίζουν και να διαχειρίζονται από κοινού. Οι κύριοι δικαιούχοι είναι η Νότιος Ευρώπη και η μεταφορά πόρων αυξάνεται στο 1/4 του κοινοτικού προϋπολογισμού και το 0.3% του κοινοτικού ΑΕΠ.

Η πρώτη εμπειρία από μια ολοκληρωμένη και πολυετή διαδικασία ήταν θετική και έτσι αυτός ο τρόπος διακυβέρνησης εμπεδώθηκε και παρέμεινε σχετικά σταθερός με μικρές διαφοροποιήσεις μέχρι σήμερα (2015). Η πιο ουσιαστική αλλαγή ήταν η υιοθέτηση της αρχής της επικουρικότητας το 1992, που μείωσε τις δυνατότητες παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και σειρά άλλων διαφορών είχαν σχέση με την αύξηση της χρονικής περιόδου (5 σε 6 και αργότερα 7 χρόνια), για να υπάρχει μεγαλύτερη ευχέρεια σχεδιασμού καθώς και οργάνωσης του σχεδιασμού με διαφορετικές δεσμεύσεις. Στην περίοδο 1994-99 γίνεται μια μεγάλη αλλαγή, που αφορά την ενσωμάτωση της Ανατολικής Γερμανίας, οπότε η μεγάλη αύξηση των πιστώσεων σε απόλυτα μεγέθη προς τις Νότιες χώρες συνοδεύεται και από νέους δικαιούχους που είναι τα νέα κρατίδια της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Αυξάνονται και οι πιστώσεις προς τη Γαλλία. Στην περίοδο αυτή δημιουργείται και το Ταμείο Συνοχής με στόχο να χρηματοδοτήσει υποδομές στα διευρωπαϊκά δίκτυα. Η μεταφορά πόρων αυξάνεται στο 1/3 του κοινοτικού προϋπολογισμού και το 0.4% του κοινοτικού ΑΕΠ.

Η περίοδος 2000-2006 παραμένει σχετικά σταθερή για τα κράτη-μέλη που είχαν ήδη υποστήριξη από τα διαρθρωτικά ταμεία αλλά το 2004 γίνεται η τρίτη διεύρυνση και περίπου 1/10 επιπλέον πόρων στρέφεται προς αυτά. Νέα αύξηση γίνεται για να καλύψει τις ανάγκες της ΕΕ στην περίοδο 2007-2013. Η αύξηση όμως δεν είναι πλέον δυσανάλογη της αύξησης του προϋπολογισμού και παραμένει στο 1/3 ενώ οριακά

μειώνεται σε σχέση με το ΑΕΠ. Τα νέα κράτη μέλη απορροφούν ένα μεγάλο ποσοστό με αντίστοιχη μείωση στα απόλυτα μεγέθη των Νοτίων χωρών.

Πίνακας 9.4: Επισκόπηση προγραμματικών περιόδων πιστώσεων

Χρονική περίοδος	Συνολικός προϋπολογισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων			Κύριες χώρες δικαιούχοι (δεν περιλαμβάνονται οι χώρες με χαμηλά ποσοστά και λίγες περιφέρειες δικαιούχους)	Κύρια σημεία και βασικές αλλαγές
	ECU/?	μερίδιο στον προϋπολογισμό της ΕΕ	ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της ΕΕ		
1989-1993	69 δισ.*	25%	0,30%	Ισπανία (14,2 δισ. ECU), Ιταλία (11,4 δισ. ECU), Πορτογαλία (9,2 δισ. ECU), Ελλάδα (8,2 δισ. ECU)	• Ενοποίηση των Διαρθρωτικών Ταμείων
					• 5 κοινοί στόχοι προτεραιότητας
					• Τυποποιημένοι κανόνες διαχείρισης
					• Αποκεντρωμένη διαχείριση
					• Αυξημένος προϋπολογισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων
1994-1999	168 δισ.*	~ 1/3	0,40%	Ισπανία (42,4 δισ. ECU), Γερμανία (21,8 δισ. ECU), Ιταλία (21,7 δισ. ECU), Πορτογαλία (18,2 δισ. ECU), Ελλάδα (17,7 δισ. ECU) και Γαλλία (14,9 δισ. ECU)	• Εισαγωγή καινούργιου στόχου προτεραιότητας (Στόχος 4)
					• Απλοποίηση διαδικασιών
					• Δημιουργία Ταμείου Συνοχής και μέσων για την αλιεία
					• Αυξημένος προϋπολογισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων

Χρονική περίοδος	Συνολικός προϋπολογισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων			Κύριες χώρες δικαιούχοι (δεν περιλαμβάνονται οι χώρες με χαμηλά ποσοστά και λίγες περιφέρειες δικαιούχους)	Κύρια σημεία και βασικές αλλαγές
	ECU/?	μερίδιο στον προϋπολογισμό της ΕΕ	ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της ΕΕ		
2000-2006	• 213 δισ. για την ΕΕ15 (2000-2006)	~ 1/3	0,40%	Ισπανία (56,3 δισ.), Γερμανία (29,8 δισ.), Ιταλία (29,6 δισ.), Ελλάδα (24,9 δισ.), Πορτογαλία (22,8 δισ.), Ηνωμένο Βασίλειο (16,6 δισ.) και Γαλλία (15,7 δισ.)	• 40% με 49,9% του πληθυσμού της ΕΕ σε επιλέξιμες περιοχές (Στόχοι I και II)
	• 21,7 δισ. για τα 10 νέα κράτη μέλη (2004-2006)				• 3 κοινοί Στόχοι
2007-2013	347 δισ.	35,70%	0,38%	Πολωνία (67,3 δισ.), Ισπανία (35,2 δισ.), Ιταλία (28,8 δισ.), Τσεχία (26,7 δισ.), Γερμανία (26,3 δισ.), Ουγγαρία (25,3 δισ.), Πορτογαλία (21,5 δισ.) και Ελλάδα (20,4 δισ.)	• Αυξημένος προϋπολογισμός
					• 3 Στόχοι Προτεραιότητας
					• Όλες οι περιοχές επιλέξιμες
					• Σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού
					• Μείωση χρηματοδοτικών μέσων για τη συνοχή από έξι σε τρία
• Χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης και αλιείας εκτός της Πολιτικής για τη Συνοχή					

Χρονική περίοδος	Συνολικός προϋπολογισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων			Κύριες χώρες δικαιούχοι (δεν περιλαμβάνονται οι χώρες με χαμηλά ποσοστά και λίγες περιφέρειες δικαιούχους)	Κύρια σημεία και βασικές αλλαγές
	ECU/?	μερίδιο στον προϋπολογισμό της ΕΕ	ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της ΕΕ		
2007-2013	347 δισ.	35,70%	0,38%	Πολωνία (67,3 δισ.), Ισπανία (35,2 δισ.), Ιταλία (28,8 δισ.), Τσεχία (26,7 δισ.), Γερμανία (26,3 δισ.), Ουγγαρία (25,3 δισ.), Πορτογαλία (21,5 δισ.) και Ελλάδα (20,4 δισ.)	<ul style="list-style-type: none"> • 3 Στόχοι Προτεραιότητας • Όλες οι περιοχές επιλέξιμες • Σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού • Μείωση χρηματοδοτικών μέσων για τη συνοχή από έξι σε τρία • Χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης και αλιείας εκτός της Πολιτικής για τη Συνοχή

Πηγή: European Commission, "Reform of the Structural Funds 2000-2006", Comparative Analysis, 1999. European Commission, DG Regional Policy, Evaluation Data. European Commission, DG Regional Policy, Cohesion Policy Data.

Μια πιο αναλυτική και εκ των υστέρων παρουσίαση όλων των χωρών (Πίνακας 9.5), που δείχνει μάλιστα και κάποιες μικρές αποκλίσεις στα σύνολα, λόγω των λογιστικών διαφορών που προκύπτουν μεταξύ προϋπολογισμού και απολογισμού, εμφανίζει όλα τα κράτη-μέλη και κάνει πιο εμφανείς τις διαφορές και την εξέλιξη: αναπτυγμένα κράτη όπως η Αυστρία, η Δανία και η Φινλανδία, μειώνουν, τις ήδη πολύ χαμηλές εισροές τους, που κατευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στον στόχο ανταγωνιστικότητα. Οι Νότιες χώρες αυξάνουν τη συμμετοχή τους σε απόλυτους αριθμούς μέχρι την σύγχρονη προγραμματική περίοδο αλλά μειώνονται αισθητά οι πιστώσεις το 2014-2020, εφόσον διεκδικούν αυξημένες πιστώσεις η Πολωνία, Ρουμανία, Βουλγαρία και για πρώτη φορά η Κροατία και η συνολική μεταφορά αυξάνεται μόνο οριακά. Τη μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζει η Ιρλανδία λόγω της μεγάλης ανόδου του εισοδήματος της.

Η λογική αυτής της αναδιανομής είναι ότι οι χώρες που έχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα επωφεληθεί από μεταφορά κοινοτικών πόρων έχουν εξασφαλίσει τις βασικές υποδομές άρα είναι λογικό να μειώνεται η σχετική συμμετοχή τους. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι οι υπολογισμοί έγιναν (όπως πάντα) με το ΑΕΠ 3-4 ετών πριν από την περίοδο προγραμματισμού, λόγω του χρόνου που χρειάζονται οι δια-

πραγματεύσεις αλλά και της καθυστέρησης στην συλλογή στοιχείων. Αποτέλεσμα είναι ότι για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 η κατανομή δεν έλαβε υπόψη της τις ασύμμετρες συνέπειες της κρίσης.

Πίνακας 9.5: Πιστώσεις ανά μέλος ανά προγραμματική περίοδο, εκατομμύρια τρέχοντα ECU/Ευρώ

	1994-1999*	2000-2006**	2007-2013***	2014-2020****	%1994-1999	% 2014-2020
Αυστρία	1431	1808,5	1204,4	1235,6	1.03	0.35
Βέλγιο	1809	2063,641	2062,8	2283,9	1.31	0.65
Βουλγαρία	-	-	6673,6	7588,4		2.17
Γαλλία	13338	16481,49	13546,3	15852,5	9.63	4.53
Γερμανία	19518	31260,04	25487,9	19234,9	14.10	5.50
Δανία	741	811,10	509,5	553,4	0.54	0.16
Ελλάδα	13980	26427,03	20210,2	15521,9	10.10	4.44
Εσθονία	-	684,4615	3403,4	3590		1.03
Ην. Βασίλειο	11585	17666,27	9890,9	11839,9	8.37	3.39
Ιρλανδία	5620	3860,088	750,7	1188,6	4.06	0.34
Ισπανία	31669	60162,43	34668,9	28559,5	22.87	8.17
Ιταλία	19753	31605,88	27952,6	32823	14.27	9.39
Κροατία	-	-	858,2	8609,4		2.46
Κύπρος	-	109,1359	612,4	735,6		0.21
Λετονία	-	1149,025	4530,4	4511,8		1.29
Λιθουανία	-	1515,209	6775,4	6823,1		1.95
Λουξεμβούργο	84	83,48367	50,4	59,7	0.06	0.02
Μάλτα	-	86,3738	840,1	725		0.21
Ολλανδία	2194	2857,103	1660,0	1404,3	1.58	0.40
Ουγγαρία	-	3138,679	24907,7	21905,9		6.26
Πολωνία	-	12588,35	67185,5	77567		22.18
Πορτογαλία	13980	24142,65	21411,5	21465	10.10	6.14
Ρουμανία	-	-	19057,6	22993,8		6.58
Σλοβακία	-	1707,96	11496,4	13991,7		4.00
Σλοβενία	-	432,3854	4101,0	3074,8		0.88
Σουηδία	1252	2212,038	1626,0	2105,8	0.90	0.60
Τσεχική Δημοκρατία	-	2552,505	26539,6	21982,9		6.29
Φινλανδία	1502	2140,397	1595,9	1465,8	1.08	0.42
ΕΕ (28 χώρες)	138456	247546,2	339610,7	349693,2	100.00	0.35

*European Regional Development Fund (ERDF), European Social Fund (ESF), European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF), Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG), Community Support Framework (CSF) & Single Programming Document (SPD). In millions of ECU, 1994.

**ERDF, ESF, EAGGF, FIFG, Cohesion Fund (CF).

***ERDF, ESF, CF, European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), European Maritime and Fisheries Fund (EMFF).

****ERDF, ESF, CF, Youth Employment Initiative.

Πηγή: European Commission, "Reform of the Structural Funds 2000-2006", Comparative Analysis, 1999. European Commission, DG Regional Policy, Evaluation Data. European Commission, DG Regional Policy, Cohesion Policy Data.

Πίνακας 9.6: Χρηματοδοτική βοήθεια ως ποσοστό του μέσου όρου του ΑΕΠ της περιόδου

	1994-1999	2000-2006	2007-2013
Αυστρία	0,13%	0,11%	0,06%
Βέλγιο	0,13%	0,10%	0,08%
Βουλγαρία	–	–	2,54%
Γαλλία	0,17%	0,14%	0,10%
Γερμανία	0,16%	0,20%	0,14%
Δανία	0,08%	0,06%	0,03%
Ελλάδα	1,95%	2,12%	1,33%
Εσθονία	–	1,07%	2,98%
Ην. Βασίλειο	0,16%	0,14%	0,07%
Ιρλανδία	1,38%	0,38%	0,06%
Ισπανία	1,03%	1,06%	0,46%
Ιταλία	0,32%	0,32%	0,25%
Κροατία	–	–	0,27%
Κύπρος	–	0,12%	0,47%
Λετονία	–	1,42%	3,03%
Λιθουανία	–	1,25%	3,13%
Λουξεμβούργο	0,08%	0,04%	0,02%
Μάλτα	–	0,26%	1,81%
Ολλανδία	0,10%	0,08%	0,04%
Ουγγαρία	–	0,60%	3,56%
Πολωνία	–	0,83%	2,68%
Πορτογαλία	2,31%	2,34%	1,75%
Ρουμανία	–	–	2,06%
Σλοβακία	–	0,77%	2,45%
Σλοβενία	–	0,23%	1,61%

	1994-1999	2000-2006	2007-2013
Σουηδία	0,09%	0,11%	0,06%
Τσεχική Δημοκρατία	–	0,40%	2,44%
Φινλανδία	0,23%	0,20%	0,12%
ΕΕ (28 χώρες)	0,29%	0,33%	0,37%

Πηγή: Υπολογισμοί με βάση τα στοιχεία:

– European Commission, “Reform of the Structural Funds 2000-2006”, Comparative Analysis, 1999. European Commission, DG Regional Policy.

– Evaluation Data. European Commission, DG Regional Policy, Cohesion Policy Data. Eurostat, 2015. Ίδιοι υπολογισμοί.

Αν συγκρίνει κανείς τη μεταφορά πόρων με το ΑΕΠ κάθε χώρας μόνο σε μικρές χώρες και την Πολωνία το ποσοστό ξεπερνάει το 2%. Ως ποσοστό του ΑΕΠ συνεπώς είναι προφανές ότι η κοινοτική βοήθεια δεν είναι μαζική και δε μπορεί να αποτελέσει ιδιαίτερα αποτελεσματικό αναπτυξιακό εργαλείο. Έτσι σημαντικότερο από το ίδιο το ποσό είναι ο τρόπος κατανομής του και το επίπεδο μόχλευσης την οποία μπορεί να δημιουργήσει (ή όχι), καθώς και τεχνική βοήθεια και θεσμική ωρίμανση που δημιουργεί το σύστημα διακυβέρνησης. Οφθαλμοφανή παραδείγματα μιας χώρας που αναβαθμίστηκε ταχύτατα είναι η Ιρλανδία και χώρες που δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τις ατέλειες της η Ελλάδα (και από πλευράς περιφερειών πολλές περιφέρειες της Νοτίου Ιταλίας).

Ωστόσο η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος είναι ιδιαίτερα περίπλοκη γιατί είναι δύσκολο να απομονώσει κανείς τους παράγοντες που οδήγησαν την κάθε χώρα στο μακροχρόνιο αποτέλεσμα που παρουσιάζει και έτσι δε μπορεί να εκτιμήσει, πολλώ δε μάλλον δε μπορεί να ποσοτικοποιήσει, τον ρόλο έπαιξε η μεταφορά των κοινοτικών πόρων παρά μόνο αν στηριχτεί σε συγκεκριμένες παραδοχές. Η συνεισφορά στη σύγκλιση ή απόκλιση κρίνεται με διαφορετικά κριτήρια και γι’ αυτό μια σειρά από συχνά αντικρουόμενα αποτελέσματα παρουσιάζονται πιο αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

9.5 Διαπιστώσεις και αξιολόγηση

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης της ΕΕ που στην πραγματικότητα είναι κάτι ανάμεσα σε διακρατική αναπτυξιακή βοήθεια και μεταβιβαστικούς πόρους στο εσωτερικό μια ενιαίας αγοράς, έχει εξελιχθεί σταδιακά. Λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα συμπεράσματα της ακαδημαϊκής θεωρίας, όσο και τις πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της Ένωσης μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι αναμφισβήτητα η μεταφορά έχει προσφέρει αρκετές ευκαιρίες για σύ-

γκλιση αλλά ακόμα οι πολίτες και οι περιφέρειες της Ένωσης χαρακτηρίζονται από μεγάλες εισοδηματικές αποκλίσεις και προσβάσεις σε ευκαιρίες ανάπτυξης. Συνολικά βλέπει κανείς ότι οι τάσεις σύγκλισης είναι κάθε άλλο παρά συστηματικές και στο μέτρο που υπάρχουν είναι αργές και αποσπασματικές

Η εξέλιξη των οικονομιών των κρατών-μελών διέψευσε την αισιόδοξη πρόβλεψη της αυτόματης σύγκλισης. Σε συγκεκριμένες περιόδους και κράτη ή/και περιφέρειες υπήρξε σύγκλιση και άλλοτε όχι. Ιδιαίτερα μετά την κρίση του 2008 στο σύνολο της Κοινότητας παρουσιάστηκε μία πτώση των ρυθμών μεγέθυνσης, που σε πολλές περιπτώσεις έφτασε στα όρια της στασιμότητας ή και των αρνητικών ρυθμών ιδιαίτερα σε μια σημαντική μείωση των ρυθμών αύξησης της παραγωγικότητας. Η δυσμενής αυτή οικονομική εξέλιξη συνέτεινε στην αύξηση, αντί στη μείωση, των περιφερειακών ανισοτήτων δεδομένου ότι οι περιοχές με χαμηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ δεν παρουσίασαν ρυθμούς μεγέθυνσης υψηλότερους από το μέσο όρο, όπως θα ήταν απαραίτητο, για να μειωθούν οι περιφερειακές ανισότητες. Έτσι δεν υπάρχει συνολικό διαχρονικό και δια-χωρικό συμπέρασμα αλλά μια ευρύτερη αποδοχή ότι σημαντικές παράμετροι είναι:

- Το ύψος της χρηματοδότησης
- Ο τρόπος κατανομής των κοινοτικών πόρων (υποδομές, κρατικές ενισχύσεις, δημόσια διοίκηση, έρευνα και ανάπτυξη κλπ.)
- Η ποιότητα της εθνικής και περιφερειακής διακυβέρνησης
- Το αρχικό επίπεδο διαφορών.

Ωστόσο, παραμένουν σημαντικά ερωτήματα με τα οποία ασχολούνται συστηματικά τόσο οι κοινοτικές μελέτες όσο και ανεξάρτητοι ακαδημαϊκοί ερευνητές.

Αξιολόγηση της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης γίνεται τόσο από τους κοινοτικούς και εθνικούς θεσμούς όσο και από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Το βασικό ερώτημα στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι αξιολογήσεις είναι, αν υπάρχει σύγκλιση ή όχι, ποιοι είναι οι καλύτεροι τρόποι παρέμβασης για να εξασφαλιστεί η σύγκλιση και αν οι πόροι που επενδύονται χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά και αποδοτικά. Η θεώρηση κάθε φορέα είναι διαφορετική:

- Από κοινοτικής πλευράς το ενδιαφέρον εστιάζεται στην αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης έτσι ώστε να αιτιολογείται η μεταφορά πόρων και να προωθείται η κοινοτική συνοχή, που είναι απαραίτητη για τη σταδιακή ολοκλήρωση του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος
- Από εθνικής/περιφερειακής πλευράς το ενδιαφέρον εστιάζεται στο ύψος και το αποτέλεσμα της διάθεσης των πόρων για τη μεγέθυνση του χώρου για τον οποίο γίνεται η αξιολόγηση. Στην περίπτωση αυτή η ενασχόληση με το θέμα μάλλον είναι περισσότερο μια άσκηση του κέρδους του συγκεκριμένου χώρου (*juste retour*) παρά ένα ενδιαφέρον για τη διαδικασία ολοκλήρωσης και συνοχής.
- Τέλος από ακαδημαϊκής πλευράς τίθενται θεωρητικά ερωτήματα, που αφορούν

στα αίτια, τις δυνατότητες και τα μέσα σύγκλισης και απόκλισης και με θεωρητικά ή εμπειρικά στοιχεία προσπαθούν να διερευνήσουν και να καταλήξουν σε συμπεράσματα ευρύτερου ενδιαφέροντος.

9.5.1 Αξιολόγηση από κοινοτικές πηγές

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να εκδίδει αξιολογήσεις σε πολλαπλά επίπεδα και ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Οι αξιολογήσεις αφορούν στο κάθε κράτος ή ομάδες περιφερειών χωριστά, στο τέλος κάθε προγραμματικής περιόδου, αλλά και μια συνολική «Έκθεση Συνοχής». Η γενική τοποθέτηση των εκθέσεων αυτών είναι ότι η πολιτική συνοχής έχει συνεισφέρει στη σύγκλιση, αλλά ανάλογα με τη χρονική περίοδο διαπιστώνεται άλλοτε μείωση και άλλοτε αύξηση της συνοχής, ενώ παράλληλα υπάρχει μια αρνητική συσχέτιση Ευρωπαϊκής και εθνικής συνοχής. Με άλλα λόγια η σύγκλιση στην Ευρώπη οδηγεί σε αποκλίσεις στο εσωτερικό ορισμένων χωρών μεγαλώνοντας το χάσμα μεταξύ πρωτεύουσας και περιφέρειας. Επιπλέον οι εκθέσεις εξηγούν και αξιολογούν τις νέες τάσεις σε κάθε προγραμματική περίοδο. Οι εκθέσεις αυτές είναι δημόσια προσβάσιμες και προσφέρουν σημαντικό υλικό για ανάλυση. Ένα πρόσθετο πλεονέκτημά τους είναι ότι εκδίδονται σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, σε αντίθεση με τις ακαδημαϊκές αξιολογήσεις, που συνήθως αργούν αρκετά μέχρι να αναλυθούν τα στοιχεία.

Γι' αυτό το λόγο οι επιπτώσεις της κρίσης έχουν μετρηθεί από την Έκτη Περιοδική Έκθεση της Επιτροπής πριν υπάρξουν συστηματικές ακαδημαϊκές μελέτες. Στην έκθεση αυτή τονίζεται η ιδιαίτερη σημασία των κοινοτικών επιδοτήσεων στις δημόσιες επενδύσεις που στις περισσότερες χώρες συνοχής ξεπερνούν το 50%. Από την έκθεση αυτή είναι και εμφανής η επιρροή της κρίσης, που οδήγησε σε απόκλιση, η στροφή των κοινοτικών επιδοτήσεων από τις υποδομές (περίπου 30% του συνόλου το 1989-1993 σε λιγότερο από 20% το 2007-2013) προς την επιχειρηματικότητα και το περιβάλλον. Για να βελτιωθεί περαιτέρω η απόδοση των πόρων χρειάζεται να εστιαστούν περισσότερο οι προτεραιότητες κάθε περιφέρειας, η λογική παρέμβασης να ταυτίζεται με τους στόχους και να βελτιωθεί ο ρόλος των πόλεων (European Commission, 2014).

9.5.2 Εθνικές αξιολογήσεις

Οι εθνικές αξιολογήσεις έχουν περιορισμένο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για τη διαδικασία της ολοκλήρωσης αλλά ο συνδυασμός τους έχει συνεισφέρει στην αναγνώριση παραγόντων επιτυχίας. Τα κράτη-μέλη που έχουν παράδοση σε συστηματικές

αξιολογήσεις της εθνικής πολιτικής και των δημοσίων δαπανών τους αποτιμούν συστηματικά τη σημασία των κοινοτικών πιστώσεων και προσφέρουν πρόσβαση και σε πληροφόρηση αλλά και σε νέες μεθοδολογίες.

Οι εθνικές αξιολογήσεις είναι διάσπαρτες και ακολουθούν σε μεγάλο βαθμό την κουλτούρα αξιολογήσεων που έχει κάθε δημόσια διοίκηση στα κράτη μέλη. Ενδεικτικά μια χαρτογράφηση που έγινε το 2011 δείχνει πολύ διαφορετικό αριθμό αξιολογήσεων μεταξύ των κρατών-μελών και κυρίως διαφορετικά συμπεράσματα των αξιολογήσεων που εκτιμούν ότι κάποιες χώρες αξιοποιούν μια διαδικασία εκμάθησης της περιφερειακής πολιτικής και βελτιώνουν την απόδοση των κοινοτικών κονδυλίων διαχρονικά και άλλες όχι (Applica et al 2013):

Πίνακας 9.7: Ενδεικτικός αριθμός αξιολογήσεων για μια χρονιά (2011)

Τσεχία	94	Σλοβακία	7
Γαλλία	39	Βουλγαρία	6
Ιταλία	35	Εσθονία	5
Αυστρία, Πολωνία	14	Κύπρος, Φιλανδία, Λετονία, Πορτογαλία, Η.Β	4
Ελλάδα	13	Ουγγαρία	3
Ρουμανία	11	Βέλγιο	2
Λιθουανία	10	Σλοβενία	1
Γερμανία	8	Δανία, Ισπανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Μάλτα	0
Σουηδία	8		

Πηγή: Applica et al. 2012.

Ενδιαφέροντα τέτοια παραδείγματα προέρχονται από τις Σκανδιναβικές χώρες, τη Γερμανία, τη Φινλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Έτσι για παράδειγμα επισημάνθηκε από μια αυστριακή αξιολόγηση η παραμέληση της υποστήριξης της καινοτομίας, που είναι πρωταρχικός παράγων στη σύγχρονη οικονομική γεωγραφία και αποδόθηκε σε αυτό η αποτυχία σύγκλισης. Η ίδια χρησιμοποιήθηκε για να προτρέψει την αλλαγή προτεραιοτήτων και έμφασης του ΕΤΠΑ (Kaufmann & Wagner, 2005) και έδωσε μια νέα κατεύθυνση στην οποία συνέκλιναν πολλές ακαδημαϊκές αξιολογήσεις. Επιπλέον οι αυστριακές αξιολογήσεις έχουν θέσει σημαντικά θεσμικά θέματα, εκτιμώντας ότι οι κοινοτικές απαιτήσεις για αξιολόγηση είναι φορμαλιστικές ενώ στο εσωτερικό της χώρας η έννοια της αξιολόγησης υιοθετήθηκε με ουσιαστικά κριτήρια και βοήθησε στην πραγματικά αποτελεσματική χάραξη αναπτυξιακής πολιτικής. (Huber 2006)

Η εξέταση της επιρροής των κοινοτικών πιστώσεων σε μια σειρά από ισπανικές περιφέρειες έχει τεκμηριώσει τη σημαντική συνεισφορά της Ένωσης (Sosvilla-Rivero;

Rubio & Díaz-Roldán 2004; Sosvilla-Rivero 2005), αλλά οδήγησε και στο ερώτημα των διαπεριφερειακών διαρροών, δηλαδή πως και σε ποιο βαθμό κατά τη μεταφορά πόρων σε συγκεκριμένες περιφέρειες δημιουργούνται τελικά διαρροές προς άλλες περιφέρειες, με τις οποίες η επιδοτούμενη περιφέρεια έχει εμπορικές και άλλες οικονομικές δοσοληψίες (Morillas, Moniche & Castro, 2004). Σε αυτή την περίπτωση η παρέμβαση δεν πετυχαίνει στον στόχο της.

Σημαντική συνδρομή στη βιβλιογραφία για τους παράγοντες επιτυχίας της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης προσέφερε η περίπτωση της Ιρλανδίας, που είναι το υπόδειγμα κράτους-μέλους που ξεπέρασε τις προσδοκίες της σύγκλισης (Beck κ.α., 2002). Η σύγκριση από τις επιπτώσεις σε Ισπανία και Ιρλανδία της Farrell (2004) υποδηλώνει ότι εθνικές, θεσμικές και πολιτικές παράμετροι προσδιόρισαν τη διαφορά στην ταχύτητα σύγκλισης και όχι η κοινοτική οργάνωση της διαχείρισης των προτεραιοτήτων και της κατανομής των πόρων. Αντίστοιχα μια συστηματική ανάλυση στην Ήπειρο για την περίοδο 2000-2006 καταλήγει ότι, αν δεν υπάρξουν ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές στο εσωτερικό της χώρας και της περιφέρειας, δεν μπορεί κανείς να περιμένει ουσιαστικές αλλαγές από την μεταφορά πόρων στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής (Andreou 2009).

Παρόλο που οι κοινοτικές και εθνικές αξιολογήσεις έχουν συχνά περιορισμένη αξιοπιστία, γιατί θεωρείται ότι εξυπηρετούν τα πολιτικά και διοικητικά συμφέροντα των αρχών που τις ζητούν, έχουν βοηθήσει στην κατανόηση των προβλημάτων και, αν και αναφέρονται σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο, έχουν εμπνεύσει και συμπίπτουν συχνά με τα συμπεράσματα των ανεξάρτητων ακαδημαϊκών ερευνών.

9.5.3 Ακαδημαϊκές αξιολογήσεις

Στο σύνολο των ακαδημαϊκών αξιολογήσεων δεν υπάρχει ένα κοινός παρονομαστής που να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κοινοτική πολιτική για συγκεκριμένες περιόδους και περιφέρειες έχει συνεισφέρει ουσιαστικά στη σύγκλιση ενώ για άλλες ήταν ουδέτερη ή και δεν μπόρεσε να επιτύχει τους στόχους της και παρά την παρέμβαση της ΕΕ υπήρξε απόκλιση και όχι σύγκλιση. Αντίθετα υπάρχει συμφωνία ότι τα κλασικά θεωρητικά μοντέλα σύγκλισης και απόκλισης από μόνα τους είναι ανεπαρκή εργαλεία αποτίμησης και πρέπει να συμπληρώνονται με άλλες μεταβλητές (όπως η αποδοτικότητα του κεφαλαίου) αλλά και με ποιοτικές παραμέτρους (Marzinotto 2012). Οι ακαδημαϊκές αποτιμήσεις ακολουθούν πολλαπλά υποδείγματα και διαφορετικές παραδοχές, ενώ τα εμπειρικά στοιχεία εστιάζουν σε διαφορετικές περιόδους, χώρες και περιφέρειες με συνέπεια τα αποτελέσματά τους να μην είναι συγκρίσιμα. Στην πραγματικότητα τα αποτελέσματα αυτά τεκμηριώνουν ότι η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης έχει διαφοροποιημένα αποτελέσματα και τονίζουν την ανάγκη

για όλο και μεγαλύτερη διερεύνηση των παραγόντων που οδηγούν σε θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα παρά στην ίδια τη σύγκλιση ή απόκλιση. Αν θέλει κανείς να αποτιμήσει σωστά επιπτώσεις πρέπει να το κάνει σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

9.5.3.1 Συνολικές γεωγραφικές προσεγγίσεις

Αναφερόμενοι στο τέλος του 20^{ου} αιώνα μια συστηματική μελέτη των Carpien, Castellacci, Fagerberg (2002) εκτίμησε ότι υπάρχει ουσιαστική θετική συνεισφορά στη σύγκλιση εξαιτίας των θεσμικών αλλαγών που έγιναν μεταξύ δεύτερης και τρίτης περιόδου, επισημαίνοντας ωστόσο ότι, τα θετικά αποτελέσματα είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόρα στις πιο αναπτυγμένες από τις περιφέρειες που υποστηρίζονται, και υποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο ότι είναι απαραίτητο να υπάρξει εντονότερη παρέμβαση για τη δημιουργία δεξιοτήτων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες. Άλλες μελέτες με μακροχρόνιο ορίζοντα (1988-2006) και πολλαπλές εξαρτημένες μεταβλητές θεωρούν ότι η πολιτική συνοχής έχει συνεισφέρει ουσιαστικά στη διαρκή σύγκλιση και το μετασχηματισμό της τοπικής οικονομίας με κριτήριο όχι μόνο το ΑΕΠ, αλλά και την απασχόληση. Αναφέρουν ωστόσο ότι μια περαιτέρω βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου θα έκανε την κοινοτική πολιτική ακόμα πιο αποτελεσματική (Bachtler & Gorzelak 2007).

Οι περισσότερες μελέτες συμφωνούν ότι υπήρξε σύγκλιση στη δεκαετία του '90 (Leonardi 2006, Geppert, Harpich & Stephan 2005, Faïña & López-Rodríguez, 2004). Ωστόσο και πάλι τα συμπεράσματα διαφοροποιούν τα οφέλη: Οι Ramajo κ.α. (2008) εκτιμούν ότι οι διαφορές προέρχονται από το γεγονός ότι κράτη-μέλη τα οποία ανήκαν εξ ολοκλήρου στις περιοχές που υποστηρίζονται (1981-1996) δηλαδή η Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ελλάδα έδειχναν μεγαλύτερες τάσεις σύγκλισης σε αντίθεση με τις περιφέρειες που υποστηρίζονταν από την διαρθρωτική πολιτική μόνο σε επίπεδο NUTS 2 και όχι στο σύνολο της χώρας.

Την αντίθετη άποψη τεκμηριώνουν άλλες μελέτες, παλιότερες, που θεωρούν ότι μόνο σε αρχικό στάδιο υπήρξε πραγματική σύγκλιση (Cuadrado-Roura 2001), ενώ μια μεταγενέστερη μελέτη με στοιχεία από 13 χώρες καταλήγει στο ότι οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις ήταν αναποτελεσματικές (Ederveen, Groot & Nahuis 2006). Εξηγώντας τον περιορισμένο και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα της σύγκλισης οι Rose και Fratesi (2004) θεώρησαν ότι η κατανομή των πόρων είναι λάθος και η αναποτελεσματικότητα οφείλεται στην συγκέντρωση των παρεμβάσεων στις υποδομές, ενώ αν είχε δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στις δαπάνες για αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου (εκπαίδευση και τεχνολογική αναβάθμιση μέσω έρευνας και μεταφοράς τεχνολογίας) η μακροχρόνια απόδοση θα είχε οδηγήσει σε μεγαλύτερη και βιώσιμη πραγματική σύγκλιση. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και ο Sterlacchini (2008) εκτιμώντας τη σημασία της εκπαίδευσης, ο οποίος όμως αμφισβήτησε τη ση-

μασία της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας. Κάποιοι άλλοι ερευνητές εκτιμούν ότι το αίτιο της αναποτελεσματικής αξιοποίησης είναι απλώς οι λάθος επιλογές για την κατανομή των πόρων μεταξύ περιφερειών της ΕΕ (Crescenzi 2009).

Χρησιμοποιώντας εναλλακτικές μεθόδους (απόλυτη και υπό όρους σύγκλιση, όπως προτείνει η θεωρία) μια έρευνα σε 23 κράτη-μέλη εκτίμησε ότι με στοιχεία του 1995-2003 υπήρχε απόλυτη σύγκλιση αλλά αν χρησιμοποιούσε κανείς ψευδομεταβλητές με εθνικά χαρακτηριστικά τότε αντί για σύγκλιση τα ίδια κράτη θα παρουσίαζαν απόκλιση. Τέλος, αν κανείς υπολόγιζε μια γεωγραφικά σταθμισμένη παλινδρόμηση, το υπόδειγμα οδηγούσε σε σύγκλιση στις περισσότερες περιφέρειες αλλά όχι σε όλες (Eckey, Döring & Türck, 2006).

Αξιολογήσεις με λιγότερο σαφή κατάληξη θεωρούν ότι παρόλο που η βασική αρχιτεκτονική του συστήματος αποτελεί μια καλή βάση για πολιτική συνοχής χρειάζεται ωστόσο μια πολύ ουσιαστική αναδιαμόρφωση αν θέλει κανείς να αντιμετωπίσει τις μεταβαλλόμενες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ (Barca 2009). Στη λογική αυτή εντάσσονται και μελέτες που αφού διαπιστώνουν την αδυναμία συνεχούς διαπεριφερειακής σύγκλισης καταλήγουν ότι δεν είναι σαφές, αν τελικά η πολιτική συνοχής έχει καταφέρει να αλλάξει την εξέλιξη της ανάπτυξης στην Ευρώπη (Farole & Rodríguez-Pose 2011). Τέλος, κάποιες μελέτες θεωρούν ότι τα δεδομένα και ο τρόπος μοντελοποίησής τους είναι ανεπαρκή για να γίνει μια πραγματική αποτίμηση και να απαντηθεί το κεντρικό ερώτημα τι, παρά την πρόοδο που έχει γίνει στη μεθοδολογία (Bradley & G Untiedt 2012). Θα είχε συμβεί αν δεν υπήρχαν οι κοινοτικές επιδοτήσεις³⁷ (Faludi 2007).

Ένα γενικό αίτημα για περισσότερα δεδομένα και καλύτερες μεθόδους αποτίμησης, που συνδυάζουν μικρο- και μακρο-δεδομένα είναι το μόνο που βρίσκει σύμφωνους όλους τους ερευνητές (Bradley 2006, Bradley κ.α. 2006) που προτείνουν συνεχώς βελτιώσεις και νέους τρόπους μέτρησης, όπως η κοινοτική προστιθέμενη αξία (Mairate 2006).

Μια ειδική κατηγορία μελετών είναι αυτές που διαχωρίζουν την διαπεριφερειακή από την ενδοπεριφερειακή σύγκλιση, διακρίνοντας την εσωτερική (διαφορές στο επίπεδο των περιφερειών εντός ενός κράτους-μέλους) από την εξωτερική (κράτη και περιφέρειες μεταξύ κρατών-μελών) σύγκλιση, όπου διαφαίνεται, με αρκετή συναίνεση στην ακαδημαϊκή έρευνα ότι η σύγκλιση που έχει επιτευχθεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο έχει γίνει εις βάρος της σύγκλισης στο εσωτερικό των κρατών-μελών ή των περιφερειών που παρουσιάζουν τους ταχύτερους ρυθμούς μεγέθυνσης (Marzinotto 2012, Rodríguez-Pose & Fratesi 2002). Η κυριότερη εξήγηση γι' αυτή την ασυμμετρία είναι ότι η γεωγραφική εγγύτητα παίζει πάντα ένα σημαντικό ρόλο που δεν εξι-

³⁷ Οι μελέτες αντιπαραδείγματος (counterfactual) γίνονται όλο και πιο διαδομένες με την πρόοδο των οικονομετρικών υποδειγμάτων και θεωρούνται πιο φερέγγυες.

σορροπείται από τη μεταφορά πόρων (Geppert, Harpich & Stephan 2005). Αυτά τα συμπεράσματα είναι συμβατά με την ευρύτερη συσχέτιση κατά κεφαλήν εισοδήματος και ανισότητας (Rodríguez-Pose & Tselios 2008). Μέρος των εξηγήσεων αυτών οφείλεται και στο γεγονός ότι οι πιο αναπτυγμένες περιφέρειες είναι πιο εύκολα σε θέση να ενσωματωθούν σε διεθνείς αλυσίδες αξίας (OECD, 2014)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκάλεσε στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία η *σχέση συνοχής και ONE*. Η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος θωρήθηκε ότι θα δημιουργούσε ιδιαίτερες πιέσεις στις περιφερειακές χώρες αλλά η αρχική αποτίμηση είναι ότι αυτό δεν συνέβη (Begg 2003). Ωστόσο, πιο απαισιόδοξες προβλέψεις για την περιφέρεια από την νομισματική (χωρίς δημοσιονομική) ολοκλήρωση φάνηκε να δικαιώνονται μετά την κρίση του 2008.

Ένας μακροχρόνιος και ουσιαστικός τρόπος υποστήριξης της μεγέθυνσης είναι οι επενδύσεις και γι' αυτό οι ακαδημαϊκές μελέτες έχουν προσεγγίσει εμπειρικά το θέμα εξετάζοντας κατά πόσο η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης βοηθά στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Τα αποτελέσματα είναι σε μεγάλο βαθμό ενθαρρυντικά, γιατί εκτιμάται ότι (ελέγχοντας στατιστικά για την επιρροή άλλων παραγόντων) η πολιτική σύγκλισης έχει βοηθήσει τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες να προσελκύσουν πολυεθνικές εταιρείες, διαχωρίζοντας ωστόσο τις επενδύσεις Ευρωπαϊκής προέλευσης από τις άλλες (Basile, Castellani & Zanfei 2008). Υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ διαπεριφερειακών επενδύσεων και δεικτών σύγκλισης-απόκλισης (Kyriakidis & Pandelidis 2002). Επιπλέον για το τέλος του 20^{ου} αιώνα έχει υπολογιστεί ότι η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ βοήθησε την εξειδίκευση των κρατών-μελών και των περιφερειών (Ezcurr, Pascual, & Rapún 2006) αν και με πολύ αργό ρυθμό και σε κάποιες περιπτώσεις αντίθετα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιφερειών (Beck κ.α. 2002)

Στην εικοσαετία 1980-2000 οι ακαδημαϊκές αξιολογήσεις ακολούθησαν σε μεγάλο βαθμό της διοικητική διαφοροποίηση των Στόχων 1 και 2, παίρνοντας υπόψη τις ουσιαστικές διαφορές στις ανάγκες και τους κοινοτικούς πόρους των μεν και των δε. Τα συμπεράσματα διαφέρουν αφήνοντας ανοικτές όλες τις εικασίες: κάποιες δημοσιεύσεις θεωρούν ότι για τον Στόχο 2 η αποτελεσματικότητα των κοινοτικών παρεμβάσεων ήταν πιο θετική απ' ό,τι για τον Στόχο 1 (Bachtler & Michie 1997, Kaufmann & Wagner 2005). Το ότι υπάρχει σύγκλιση, αλλά είναι ανόμοια κατανομημένη ισχυροποιεί τη θέση ότι οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες χρειάζονται επιπλέον υποστήριξη (Carpelen κ.α. 2003). Άλλες ωστόσο πρεσβεύουν ακριβώς το αντίθετο, (Mohl & Hagen 2008) εξηγώντας ότι ο υψηλότερος ρυθμός μεγέθυνσης ήταν σε περιφέρειες με χαμηλότερο εισόδημα (Leonardi 2005). Αν μάλιστα ελέγξει κανείς στατιστικά και τα οφέλη από τη διάχυση των γειτονικών κερδών μόνο οι πραγματικά λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες έχουν ουσιαστικά κέρδη που δεν θα μπορούσαν να τα έχουν διαφορετικά (Mohl & Hagen 2010). Αντίστοιχες αναλύσεις καταλήγουν

στο συμπέρασμα ότι οι κοινοτικές επιδοτήσεις οδηγούν σε σύγκλιση το κατά κεφαλήν εισόδημα αλλά όχι την απασχόληση (Becker, Egger & Von Ehrlich 2010).

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε τα τελευταία χρόνια στη διερεύνηση της δυνατότητας της *ενσωμάτωσης των κρατών μελών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης*, που εντάχθηκαν το 2004 και 2007, αντίστοιχα. Οι χώρες αυτές είχαν ριζικά διαφορετικές δομές παραγωγής και θεσμών. Επιπλέον είχαν περάσει μόλις 15 χρόνια διαδικασίας μετάβασης από το παλαιό καθεστώς κατευθυνόμενης οικονομίας σε συνθήκες οικονομίας της αγοράς. Μια σειρά από μελέτες που ξεκίνησαν πριν την ένταξη, έθετε ερωτήματα σχετικά με τη καταλληλότερη οργάνωση της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης για τα κράτη αυτά, επισημαίνοντας ότι το μοντέλο της περιφερειοποίησης μπορεί να μην ήταν γενικά ενδεδειγμένο για όλες τις χώρες αλλά ανάλογα με την ιστορική τους εξέλιξη κάποιες χώρες να ήταν καλύτερα να διαχειριστούν την περιφερειακή πολιτική τους από την κεντρική τους διοίκηση (Hallet 1997) αναιρώντας έτσι την αρχή της επικουρικότητας. Μια εκ των υστέρων αποτίμηση με συγκριτικά στοιχεία διαπίστωσε ότι σε γενικές γραμμές δεν είναι βέβαιο ότι ο τρόπος υλοποίησης των θεσμικών δεσμεύσεων έχει ωφελήσει το περιφερειακό επίπεδο λήψης αποφάσεων και τη δυνατότητα ενός αποτελεσματικού «από κάτω προς τα πάνω» σχεδιασμού στις χώρες αυτές (Bachtler & McMaster 2007). Μεταγενέστερες μελέτες που χρησιμοποιούν σειρά εναλλακτικών μεθόδων (συντελεστές διακύμανσης, δείκτες γεωγραφικής συγκέντρωσης, δείκτη Herfindahl ή Theil) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η κοινοτική βοήθεια ήταν θετική για την σύγκλιση τουλάχιστον μέρους των νέων κρατών μελών (η μελέτη αφορά ειδικά στην ομάδα Visegrad³⁸, Tvrdon 2012, Kutan & Yigit 2007)

Όπως και στις ευρύτερες αξιολογήσεις έτσι και εδώ προτείνονται μια σειρά από διαχωρισμοί σχετικά με τις συνθήκες που οδηγούν σε σύγκλιση ή απόκλιση. Για παράδειγμα κάποιοι ερευνητές θεωρούν ότι η σύγκλιση προέρχεται από τις εξισορροπητικές τάσεις σε περιόδους κρίσης, ενώ η κοινοτική παρέμβαση μπορεί να αποδειχθεί αντιπαραγωγική σε περιόδους ταχείας μεγέθυνσης της ΕΕ στο σύνολο της (Kamps, Leiner-Killinger & Martin 2009).

Ανησυχία εκφράζεται ιδιαίτερα σε αυτή την ομάδα χωρών για τον συντονισμό της πολιτικής συνοχής με άλλες πολιτικές όπου υπάρχει πλήρης υπερεθνική αρμοδιότητα, επειδή θεωρούν ότι σε αυτή την περίπτωση οι τάσεις απόκλισης που προκαλούν (ΚΓΠ, πολιτική ανταγωνιστικότητας) μπορεί να είναι εντονότερες από τις τάσεις σύγκλισης που προέρχονται από τον αναδιανεμητικό ρόλο της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης. (Böhme κ.α. 2011).

³⁸ Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία.

9.5.3.2 Θεματικές προσεγγίσεις

Πολλοί ερευνητές προσεγγίζουν την αξιολόγηση της περιφερειακής πολιτικής με βάση το περιεχόμενο και όχι τις γεωγραφικές συνέπειες της. Κυρίαρχο ρόλο παίζει η κατανομή των πόρων και η διακυβέρνηση. Το θέμα των θεσμών, ως το σημαντικότερο χαρακτηριστικό για την επιτυχία των παρεμβάσεων περιφερειακής ανάπτυξης ξεκίνησε να συζητιέται από το τέλος του 20^{ου} αιώνα, ως μια μεταβλητή που προσδιορίζει τις δυνατότητες σύγκλισης (Ederveen, Groot & Nahuis 2002).

Οι συμμαχίες στη διαπραγμάτευση αλλά και οι δυνατότητες αξιοποίησης οικονομικών πεδίου και συνεργασιών παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην ουσιαστική ή μη συμβολή της περιφερειακής πολιτικής στην τοπική ανάπτυξη. Κάποια άρθρα τοποθετούνται ιδιαίτερα θετικά στα πολλαπλά επίπεδα (κοινοτικό-εθνικό-περιφερειακό) που επιτρέπουν τη δημιουργία ευέλικτων δικτύσεων έτσι ώστε να υπάρξει δυνατότητα συμμαχιών και επαφών με στόχο την άριστη εκμετάλλευση αντιθέσεων και συνεργασιών σε κοινοτικό επίπεδο (Ansell & Parsons 1997, Faludi 2005). Στη λογική αυτή εντάσσεται ένα ολόκληρο πλέγμα ακαδημαϊκής έρευνας που προσπάθησε να διερευνήσει σε ποιο μέτρο η κοινοτική πολιτική ενδυνάμωσε ή όχι το περιφερειακό σύστημα λήψης αποφάσεων. Κάποιες μελέτες εκτιμούν ότι οι κοινοτικές επιδοτήσεις ενδυνάμωσαν τον ρόλο της κεντρικής κυβέρνησης που διαπραγματεύεται τα συνολικά πακέτα και την κατανομή τους (Anderson 1990), ενώ άλλοι βρίσκουν ότι η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση βοήθησε τη θεσμική ωρίμανση των περιφερειών (Marks 1993). Μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση καταλήγει ότι οι συγκρίσεις οδηγούν στη διαπίστωση ουσιαστικών πολιτικών και διοικητικών διαφορών, που προϋπάρχουν στα κράτη-μέλη και προσδιορίζουν ποια θα είναι η επίπτωση των κοινοτικών ρυθμίσεων (Hooghe 1996, Smyrl 1997, Bache & Jones 2000).

Άλλο ουσιαστικό θέμα που αφορά στη διακυβέρνηση είναι οι διαχειριστικές-διοικητικές αλλαγές από τη μια προγραμματική περίοδο στην άλλη και η επιρροή στην αποτελεσματικότητά τους. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 το *κανονιστικό πλαίσιο* και οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία ή αποτυχία των κοινοτικών παρεμβάσεων και εκτιμήθηκε ότι η επιβολή σωστών διαδικασιών εξωτερικής αξιολόγησης από πλευράς Ευρωπαϊκής Επιτροπής παίζουν ουσιαστικό ρόλο (Bachtler & Michie 1995). Παρόλα αυτά υπάρχουν ενστάσεις και για τον τρόπο αξιολόγησης που έχει προωθηθεί διαχρονικά επειδή δίνει περισσότερη έμφαση στο λογιστικό έλεγχο και λιγότερο στην ουσιαστική επίδοση των κοινοτικών πόρων (Bachtler & Mendez 2011). Άλλες μελέτες εκτιμούν, χρησιμοποιώντας τη θεωρία εντολέα-εντολοδόχου, ότι το κανονιστικό πλαίσιο δεν είναι αρκετά αυστηρό και σαφές με αποτέλεσμα τα χαμηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης να αλλάζουν μέρος της ουσιαστικής πολιτικής στη διάρκεια της υλοποίησης με αρνητικές επιπτώσεις στο τελικό αποτέλεσμα (Blom-Hansen 2005), ενώ τέλος άλλες εκτιμούν

ότι ο εθνικός ρόλος έχει αδικώς υπερτονιστεί στη βιβλιογραφία (Bachtler & Mendez 2007).

Καθώς αλλάζουν οι συνθήκες οι ερευνητές θέτουν νέα ερωτήματα εστιάζοντας στο κατά πόσο η κοινοτική πολιτική θα κρατήσει τον πολυεπίπεδο χαρακτήρα της ή θα περάσει σε τομεακή διαχείριση με ουσιαστικότερη συμμετοχή των άλλων κοινοτικών πολιτικών (Faludi & Peyrony 2011).

Στο επίπεδο της άσκησης πολιτικής η προσπάθεια είναι να μετρηθεί η αποτελεσματικότητα συγκεκριμένων παραγόντων, όπως διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας, στα ποσοστά συμμετοχής στην εργατική δύναμη, στην ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού και την ανεργία, ώστε να βαθμονομηθούν και να βελτιώσουν τις μελλοντικές επιδόσεις. Αυτές οι μεταβλητές όμως μακροπρόθεσμα προσδιορίζονται από την κλαδική σύνθεση της παραγωγής, τις επενδύσεις και τη λειτουργία των θεσμών.

10. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

10.1 Εισαγωγή

Η κοινωνική πολιτική είναι ένας ιδιαίτερα ευρύς τομέας και δύσκολο να οριστεί, ιδιαίτερα όταν υπεισέρχονται θέματα πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης, όπως στην περίπτωση της ΕΕ. Η κοινωνική πολιτική είναι ένα διεπιστημονικό πεδίο εφαρμοσμένης επιστήμης που ασχολείται με την ανάλυση της δραστηριοποίησης των κοινωνικών εταίρων απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα³⁹. Η διεπιστημονικότητα αφορά σε κοινωνιολογία, πολιτικές επιστήμες και οικονομικά για τη μελέτη του τρόπου αντιμετώπισης της ευημερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης από πλευράς κράτους και κοινωνίας. Η παρέμβαση της κοινωνικής πολιτικής ξεκινά στις αναπτυγμένες χώρες πρακτικά με την βιομηχανική επανάσταση και πρώτο εκπρόσωπο τον Auguste Comte και επεκτείνεται με παρεμβάσεις τόσο σε δημόσιο επίπεδο (ΕΕ, κράτη-μέλη και περιφέρειες), όσο και σε κοινωνικές πρωτοβουλίες (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Κοινωνικοί Εταίροι και Κοινωνία των Πολιτών).

Στις αναπτυγμένες χώρες η έννοια της κοινωνικής πολιτικής είναι συνυφασμένη με το κράτος πρόνοιας και ξεκίνησε με τους κύριους τομείς της υγείας, κοινωνικής ασφάλισης και συνθηκών εργασίας και πέρασε σε νέα πεδία όπως ισότητα φύλων, μετανάστευση, άτομα με ειδικές ανάγκες ακόμα και θέματα περιβάλλοντος και παγκοσμιοποίησης⁴⁰.

Στην ΕΕ η κοινωνική πολιτική αποτελεί ένα βασικό πυλώνα που πρακτικά μπορεί να χωριστεί σε τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις διακυβέρνησης:

1. Υπερεθνική, στο μέτρο που άπτεται στην Ενιαία Αγορά, δηλαδή την ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων, θέματα ιθαγένειας και μετανάστευσης από τρίτες χώρες (σε ότι αφορά τους κανόνες εγκατάστασης). Στο πλαίσιο αυτό έχουν υιοθετηθεί και μια σειρά από βασικές αρχές, με τη μορφή «Χάρτη Δικαιωμάτων» που προσδιορίζουν την κοινωνική φυσιογνωμία της Ένωσης.

³⁹ <http://www.lse.ac.uk/socialPolicy/aboutUs/introduction.aspx>

⁴⁰ <http://www.bath.ac.uk/sps/undergraduate/what-is-social-policy/>

2. Κοινοτική και εθνική συνεργασία για να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής στο εσωτερικό της Ένωσης μέσω της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού. Αυτό αφορά την παρακολούθηση και αποτίμηση της εθνικής πολιτικής σε τομείς απασχόλησης και ανεργίας. Αυτό στηρίζεται στην Αρχή της Επικουρικότητας αλλά παίρνει υπόψη τις κοινά θεσπισμένες αρχές.
3. Κοινοτική χρηματοδοτική υποστήριξη παρεμβάσεων μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου σε βασικούς τομείς της κοινωνικής δραστηριοποίησης όπως απασχόληση, ανεργία, μετανάστευση, κοινωνική ένταξη, και ίσων ευκαιριών.

Αν εξαιρέσει κανείς τα θέματα που άπτονται της Ενιαίας Αγοράς, τα μέσα της Ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής είναι περιορισμένα και κατά συνέπεια δύσκολο να έχουν ουσιαστική επιρροή. Η πολιτική υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, που αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής πολιτικής στα σύγχρονα αναπτυγμένα κράτη, παραμένει καθαρά εθνική αρμοδιότητα. Παρά τις προσφυγές που έχουν γίνει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για θέματα πολιτικής υγείας, οι μόνες παρεμβάσεις που γίνονται από πλευράς Ένωσης αφορούν τη συμβατότητα με την Ενιαία Αγορά και όχι την εθνική πολιτική (Green, 2008) αν και οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έχουν επιρροή στη χάραξη εθνικής πολιτικής (Brooks 2012). Έτσι, τα ερωτήματα που τίθενται αφορούν κυρίως το κατά πόσο οι παρεμβάσεις είναι αποτελεσματικές αλλά και το μέτρο στο οποίο υπάρχει ένα πραγματικά Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο, που διαφοροποιεί τα κράτη μέλη από άλλες αναπτυγμένες χώρες.

10.2 Διακυβέρνηση

Ήδη από τη Συνθήκη της Ρώμης υπάρχουν κάποιες βασικές προβλέψεις για κοινωνικά θέματα, λόγω της (τότε) Εσωτερικής Αγοράς, που αφορούσαν τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στο πλαίσιο του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας. Ήδη από τότε δημιουργήθηκε και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Αργότερα η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη προέβλεπε την εναρμόνιση των συνθηκών υγείας και ασφάλειας στην εργασία και ενέκρινε ορισμένες οδηγίες οι οποίες θέσπισαν ελάχιστες απαιτήσεις στον συγκεκριμένο τομέα (ρόλος των κοινωνικών εταίρων, πολιτική κοινωνικής συνοχής). Το 1989 υιοθετήθηκε ο Κοινοτικός Χάρτης για τα Θεμελιώδη Κοινωνικά Δικαιώματα των Εργαζομένων («Κοινωνικός Χάρτης») που κατέγραψε τα δικαιώματα των Ευρωπαίων εργαζομένων και ως κοινοτικό δίκαιο πλέον μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε νομικές διαφωνίες. Το περιεχόμενο τους αφορά, εκτός από το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, την απασχόληση και αμοιβή, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής, το δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι και των συλλογικών διαπραγματεύσεων, την ισότητα ανδρών και γυναικών κλπ. Αργότερα, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ θεσπίστηκε επίσημα η προαγωγή ενός υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής

προστασίας ως ένα από τα καθήκοντα που ανέθεταν τα κράτη μέλη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Με την υπογραφή της συνθήκης του Άμστερνταμ όλα τα κράτη μέλη, (ακόμα και το ΗΒ, που είχε αρχικά αρνηθεί να συνυπογράψει τον κοινωνικό χάρτη) συμφώνησαν στην ενσωμάτωση της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική στο κείμενο της συνθήκης ΕΚ. Τέλος με τη Συνθήκη της Νίκαιας υιοθετήθηκε ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1994, η Επιτροπή άρχισε να συζητά (θεωρητικά) την ιδέα ενός Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου που θα ήταν ένα παγκόσμιο πρότυπο αρμονίας οικονομικής και κοινωνικής προόδου. Ο βασικός πυλώνας του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου αναφέρεται στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά το επίπεδο υλοποίησης του έχει υποστεί σημαντική κριτική.

Μια μεγάλη αλλαγή στην έμφαση και τη διακυβέρνηση της κοινωνικής πολιτικής έγινε με την υιοθέτηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας το 2000, που έθεσε την κοινωνική ενσωμάτωση ως έναν από τους τρεις βασικούς στόχους της κοινοτικής αναπτυξιακής πολιτικής. Ενώ η κοινωνική συνοχή ήταν πάντα μέρος του κοινοτικού γίγνεσθαι η διαπίστωση των προβλημάτων του κοινωνικού αποκλεισμού των μακροχρόνια ανέργων, ανειδίκευτων και μειονοτήτων έβαλε τις βάσεις για τη διάσταση της ανάγκης κοινωνικής ενσωμάτωσης των πιο ευπαθών ομάδων. Έτσι η κοινωνική ενσωμάτωση απέκτησε τη δική της Ανοικτή Μέθοδο Συντονισμού και ενσωματώθηκαν οι δείκτες προόδου της στην παρακολούθηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Με βάση αυτή τη μέθοδο η Επιτροπή δίνει κίνητρα για τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στον κοινωνικό τομέα και για να διευκολύνει το συντονισμό των δράσεων τους. Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορούν για παράδειγμα να πάρουν τη μορφή μελετών ή γνωμών που στοχεύουν στον καθορισμό κατευθυντήριων γραμμών και δεικτών καθώς και στην οργάνωση της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών μέσω της διοργάνωσης τακτικής αξιολόγησης.

Έτσι η Ένωση έχει αρμοδιότητα στους τομείς που αφορούν την Ενιαία Αγορά και τους Χάρτες Δικαιωμάτων, πρακτικά δηλαδή σε ότι αφορά το κοινοτικό δίκαιο και υιοθετείται σε θέματα όπως ελάχιστες προδιαγραφές για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων, βασικοί κανόνες για τις συνθήκες εργασίας και την κοινωνική ασφάλιση και προστασία των εργαζομένων (ωστόσο τα κράτη μέλη παραμένουν αρμόδια για τον τρόπο λειτουργίας των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης τους) και θέματα ισότητας.

Ο τρόπος υλοποίησης αφορά εκτός από τη Ανοικτή Μέθοδο Συντονισμού διάλογο με τους κοινωνικούς εταίρους και συνεργασία με εκπαιδευτικές προσπάθειες για τη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού και την προετοιμασία του για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Οι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής μετά τη Λισαβόνα γίνονται πιο ξεκάθαροι. Με την στρατηγική Ευρώπη 2020 τέθηκε στόχος να ξεφύγουν από τη φτώχεια 20 εκ. άνθρωποι.

Η ΕΕ έχει δημιουργήσει και χρηματοδοτεί οργανισμούς που βοηθούν την μελέτη των κοινωνικών προβλημάτων την επικοινωνία με τα κράτη-μέλη και την υλοποίηση των ειδικών δράσεων της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής. Οι κυριότεροι τέτοιοι οργανισμοί είναι:

- Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (CEDEFOP), το Cedefop είναι το κέντρο αναφοράς για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο παρέχει στοιχεία στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και τα κράτη μέλη και τους κοινωνικούς εταίρους που εργάζονται μαζί σε αυτόν τον τομέα. Ο στόχος είναι να εξασφαλιστεί ότι οι άνθρωποι αποκτούν τις σωστές δεξιότητες, μετακινούνται εύκολα μεταξύ θέσεων εργασίας, τομείς και χώρες, και οι δεξιότητές που έχουν αποκτήσει αναγνωρίζονται⁴¹.
- Το Ίδρυμα για τις Συνθήκες Εργασίας και Ζωής (Eurofound), όπου γίνεται έρευνα για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και ζωής των Ευρωπαίων πολιτών⁴².

10.3 Τα κύρια σημεία της κοινωνικής κατάστασης και πολιτικής στην ΕΕ

10.3.1 Η συνολική εικόνα

Τα κράτη μέλη της ΕΕ ανήκουν στις αναπτυσσόμενες χώρες (όπως φαίνεται από τα στοιχεία του κατά κεφαλήν εισοδήματος στο Παράρτημα) και τα περισσότερα συνεχίζουν να έχουν μια σταθερή πορεία ανόδου του εισοδήματος τους. Επίσης, ο δείκτης ανισότητας του εισοδήματος πρακτικά δεν έχει αυξηθεί στο σύνολο τα τελευταία χρόνια, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, αν και αυξάνεται σε συγκεκριμένα κράτη-μέλη.

Πίνακας 10.1: Δείκτης Gini (κλίμακα 0-100)

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)				30,4	30,8	30,4	30,5	31,0
ΕΕ (27 χώρες)			30,6	30,4	30,7	30,4	30,5	31,0
ΕΕ (15 χώρες)	31	29	30,0	30,5	30,8	30,4	30,4	31,0
Αυστρία	27	24	26,3	28,3	27,4	27,6	27,0	27,6
Βέλγιο	29	30	28,0	26,6	26,3	26,5	25,9	25,9

⁴¹ <http://www.gsae.edu.gr/el/european-union/cedefop>

⁴² http://europa.eu/about-eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/eurofound/index_en.htm

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Βουλγαρία		25	25	33,2	35,0	33,6	35,4	35,4
Γαλλία	29	28	27,7	29,8	30,8	30,5	30,1	29,2
Γερμανία	29	25	26,1	29,3	29,0	28,3	29,7	30,7
Δανία	20		23,9	26,9	27,8	28,1	27,5	27,5
Ελλάδα	35	33	33,2	32,9	33,5	34,3	34,4	34,5
Εσθονία		36	34,1	31,3	31,9	32,5	32,9	
Ην. Βασίλειο	32	32	34,6	32,9	33,0	31,3	30,2	31,6
Ιρλανδία	33	30	31,9	30,7	29,8	29,9	30,0	
Ισπανία	34	32	32,2	33,5	34,0	34,2	33,7	34,7
Ιταλία	33	29	32,8	31,2	31,9	31,9	32,5	32,7
Κροατία			30	31,6	31,2	30,9	30,9	
Κύπρος			28,7	30,1	29,2	31,0	32,4	34,8
Λετονία		34	36,2	35,9	35,1	35,7	35,2	35,5
Λιθουανία		31	36,3	37,0	33,0	32,0	34,6	35,0
Λουξεμβούργο	29	26	26,5	27,9	27,2	28,0	30,4	
Μάλτα		30	27,0	28,6	27,2	27,1	27,9	27,7
Ολλανδία	29	29	26,9	25,5	25,8	25,4	25,1	26,3
Ουγγαρία		26	27,6	24,1	26,8	26,9	28,0	27,9
Πολωνία		30	35,6	31,1	31,1	30,9	30,7	30,8
Πορτογαλία	37	36	38,1	33,7	34,2	34,5	34,2	
Ρουμανία		29	31	33,3	33,2	33,2	34,0	34,7
Σλοβακία			26,2	25,9	25,7	25,3	24,2	26,1
Σλοβενία		22	23,8	23,8	23,8	23,7	24,4	25,0
Σουηδία			23,4	24,1	24,4	24,8	24,9	25,4
Τσεχία			26,0	24,9	25,2	24,9	24,6	25,1
Φινλανδία		24	26,0	25,4	25,8	25,9	25,4	25,6

Πηγή: Eurostat, 2015, “Population and social conditions”.

10.3.2 Απασχόληση και ανεργία

Η ανεργία είναι το καίριο κοινωνικό πρόβλημα στην ΕΕ (και όχι μόνο). Το πρόβλημα της ανεργίας είναι καταρχήν κοινωνικό, εφόσον η μακροχρόνια ανεργία οδηγεί σε φτώχεια και αποκλεισμό αλλά είναι και οικονομικό πρόβλημα εφόσον οδηγεί σε χαμηλότερο από το άριστο εισόδημα.

Σε ολόκληρη την ΕΕ, η μείωση της ανεργίας – και ιδίως των περιόδων της μακροχρόνιας ανεργίας – αποτελεί προτεραιότητα. Η πολιτική της ΕΕ είναι να αναδεικνύ-

ει τον ρόλο των αποτελεσματικών πολιτικών απασχόλησης εστιάζοντας στις καλές πρακτικές των κρατών μελών. Στόχος είναι η απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού και οι πολιτικές που συστήνονται αφορούν στην εκπαίδευση και στην αύξηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας.

Το ποσοστό της απασχόλησης διαφέρει στα κράτη μέλη όχι μόνο λόγω της ανεργίας αλλά και λόγω των κοινωνικών προτύπων. Είναι ιδιαίτερα ψηλό, πάνω από 70% στις Σκανδιναβικές χώρες τη Γερμανία, την Αυστρία και το ΗΒ και αισθητά χαμηλότερο στις Νότιες χώρες. Γενικά όμως το ποσοστό αυξάνεται καθώς νέες κατηγορίες μπαίνουν στην αγορά εργασίας.

Πίνακας 10.2: Ποσοστό απασχόλησης (άτομα 15-64 ετών)

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)		63,3	64,0	64,1	64,0	64,0	64,8
ΕΕ (27 χώρες)	62,1	63,4	64,1	64,2	64,1	64,1	64,9
Αυστρία	67,9	67,4	70,8	71,1	71,4	71,4	71,1
Βέλγιο	60,9	61,1	62,0	61,9	61,8	61,8	61,9
Βουλγαρία	51,5	55,8	59,7	58,4	58,8	59,5	61,0
Γαλλία	61,7	63,2	63,5	63,4	63,5	63,6	63,8
Γερμανία	65,3	65,5	71,1	72,7	73,0	73,5	73,8
Δανία	76,4	75,9	73,3	73,1	72,6	72,5	72,8
Ελλάδα	56,6	59,6	59,1	55,1	50,8	48,8	49,4
Εσθονία	60,9	64,8	61,2	65,3	67,1	68,5	69,6
Ην. Βασίλειο	71,0	71,7	69,4	69,3	69,9	70,5	71,9
Ιρλανδία	64,5	67,6	59,6	58,9	58,8	60,5	61,7
Ισπανία	56,1	63,6	58,8	58,0	55,8	54,8	56,0
Ιταλία	53,4	57,6	56,8	56,8	56,6	55,5	55,7
Κροατία		55,0	57,4	55,2	53,5	52,5	54,6
Κύπρος	65,4	68,5	68,9	67,6	64,6	61,7	62,1
Λετονία	57,4	62,1	58,5	60,8	63,0	65,0	66,3
Λιθουανία	59,6	62,9	57,6	60,2	62,0	63,7	65,7
Λουξεμβούργο	62,7	63,6	65,2	64,6	65,8	65,7	66,6
Μάλτα	54,5	53,6	56,2	57,9	59,1	60,8	62,3
Ολλανδία	72,9	73,2	74,7	74,2	74,4	73,6	73,1
Ουγγαρία	55,9	56,9	54,9	55,4	56,7	58,1	61,8
Πολωνία	55,1	52,8	58,9	59,3	59,7	60,0	61,7
Πορτογαλία	68,2	67,3	65,3	63,8	61,4	60,6	62,6
Ρουμανία	64,2	57,6	60,2	59,3	60,2	60,1	61,0

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Σλοβακία	56,3	57,7	58,8	59,3	59,7	59,9	61,0
Σλοβενία	62,7	66,0	66,2	64,4	64,1	63,3	63,9
Σουηδία	71,1	72,5	72,1	73,6	73,8	74,4	74,9
Τσεχία	64,9	64,8	65,0	65,7	66,5	67,7	69,0
Φινλανδία	68,1	68,4	68,1	69,0	69,4	68,9	68,7

Η εικόνα της ανεργίας, που περιλαμβάνει τους ενήλικες που επιθυμούν αλλά δεν μπορούν να εργαστούν δείχνει ακόμα πιο έντονα τα προβλήματα των οικονομικά αδύναμων κρατών-μελών:

Πίνακας 10.3: Ποσοστό απασχόλησης (άτομα 15-64 ετών)

	1983	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)					8,9	9,0	7,0	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2
Αυστρία				4,2	3,9	5,6	4,1	4,8	4,6	4,9	5,4	5,6
Βέλγιο	10,7	10,1	6,6	9,7	6,9	8,5	7,0	8,3	7,2	7,6	8,4	8,5
Βουλγαρία					16,4	10,1	5,6	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4
Γαλλία	7,3	8,7	7,9	10,2	8,6	8,9	7,4	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3
Γερμανία				8,2	7,9	11,2	7,4	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0
Δανία	8,4	6,7	7,2	6,7	4,3	4,8	3,4	7,5	7,6	7,5	7,0	6,6
Ελλάδα					11,2	10,0	7,8	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5
Εσθονία					14,6	8,0	5,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4
Ην. Βασίλειο	10,8	11,2	6,9	8,5	5,4	4,8	5,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1
Ιρλανδία	13,9	16,8	13,4	12,3	4,3	4,4	6,4	13,9	14,7	14,7	13,1	11,3
Ισπανία			15,5	20,7	11,9	9,2	11,3	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5
Ιταλία	7,4	8,2	8,9	11,2	10,0	7,7	6,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7
Κροατία					15,8	13,0	8,6	11,7	13,7	16,0	17,3	17,3
Κύπρος					4,8	5,3	3,7	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1
Λετονία					14,3	10,0	7,7	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8
Λιθουανία					16,4	8,3	5,8	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7
Λουξ/ργο	3,4	2,9	1,7	2,9	2,2	4,6	4,9	4,6	4,8	5,1	5,9	6,0
Μάλτα					6,7	6,9	6,0	6,9	6,4	6,3	6,4	5,9
Ολλανδία	9,5	8,4	6,1	8,3	3,7	5,9	3,7	5,0	5,0	5,8	7,3	7,4
Ουγγαρία					6,3	7,2	7,8	11,2	11,0	11,0	10,2	7,7
Πολωνία					16,1	17,9	7,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0
Πορτογαλία	8,9	9,8	5,6	7,9	5,1	8,8	8,8	12,0	12,9	15,8	16,4	14,1

	1983	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Ρουμανία					7,6	7,1	5,6	7,0	7,2	6,8	7,1	6,8
Σλοβακία					18,9	16,4	9,6	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2
Σλοβενία					6,7	6,5	4,4	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7
Σουηδία	3,7	2,9	1,7	8,8	5,6	7,7	6,2	8,6	7,8	8,0	8,0	7,9
Τσεχία				4,0	8,8	7,9	4,4	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1
Φινλανδία			3,2	15,4	9,8	8,4	6,4	8,4	7,8	7,7	8,2	8,7

10.3.3 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Η καταπολέμηση της φτώχειας είναι από τους βασικούς πυλώνες της Ευρώπης 2020 (και της Στρατηγικής της Λισσαβόνας πριν από αυτήν) αλλά τα μέσα που διατίθενται από πλευράς ΕΕ είναι περιορισμένα. Το επίπεδο της σχετικής φτώχειας στο σύνολο της Ένωσης παραμένει πρακτικά σταθερό και πολύ ψηλό. Είναι ενδιαφέρον ότι τα ψηλά ποσοστά φτώχειας δεν συμπίπτουν με τον μέσο όρο του εισοδήματος των κρατών-μελών. Πλούσιες χώρες όπως η Φινλανδία και το ΗΒ έχουν ψηλότερα ποσοστά σχετικής φτώχειας από τις Νότιες χώρες.

Πίνακας 10.4: Ποσοστό πληθυσμού υπό τον κίνδυνο φτώχειας πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (συντάξεις εξαιρούνται από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις)

	2003	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)					26,0	26,3	25,7	25,9	26,0
ΕΕ (27 χώρες)		26,0	25,8	25,4	25,9	26,3	25,7	25,9	26,0
ΕΕ (15 χώρες)		25,5	25,7	25,5	26,2	26,6	26,1	26,4	26,4
Αυστρία	24,5	25,5	24,7	25,3	26,0	27,1	25,8	25,9	25,4
Βέλγιο	29,1	28,4	27,4	26,8	26,6	27,9	27,7	26,3	27,5
Βουλγαρία			25,6	26,4	27,1	27,4	25,9	26,7	27,2
Γαλλία		26,0	26,3	23,8	24,8	24,5	23,8	24,3	24,0
Γερμανία		23,1	24,8	24,1	24,3	25,1	24,3	24,5	25,0
Δανία	32,0	29,9	27,1	31,2	29,1	28,4	28,3	28,1	26,8
Ελλάδα	23,7	22,7	23,8	22,7	23,8	24,7	26,9	28,0	26,0
Εσθονία		24,2	25,2	25,8	24,9	24,9	24,8	25,2	
Ην. Βασιλείο		30,4	29,9	30,4	31,0	30,5	29,7	30,1	29,3
Ιρλανδία	30,9	32,3	33,1	37,5	39,9	39,6	39,3	38,5	
Ισπανία		24,7	23,7	26,9	28,8	30,0	29,1	30,0	31,1
Ιταλία		23,4	24,1	23,2	23,3	24,4	24,4	24,6	25,0
Κροατία					30,0	30,7	30,6	29,7	

	2003	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Κύπρος		21,7	21,0	23,6	23,5	23,5	23,5	24,3	24,6
Λετονία		25,9	27,5	31,0	28,6	26,8	25,6	25,8	26,9
Λιθουανία		26,2	25,5	28,7	31,3	30,2	28,4	30,3	27,5
Λουξ/ργιο	23,2	23,8	23,4	27,0	29,1	27,2	29,0	29,4	
Μάλτα		20,1	21,5	22,9	23,5	23,2	24,0	23,3	23,8
Ολλανδία		21,8	20,6	20,5	21,1	20,9	20,6	20,8	21,5
Ουγγαρία		29,4	29,3	28,9	28,4	28,9	27,1	26,3	26,3
Πολωνία		29,9	26,3	23,7	24,6	24,1	22,9	22,8	22,8
Πορτογαλία		25,7	24,2	24,3	26,3	25,3	25,3	25,5	
Ρουμανία			30,9	29,0	27,5	29,1	28,0	27,7	28,4
Σλοβακία		21,9	18,2	17,1	19,8	19,5	20,0	20,1	19,6
Σλοβενία		25,9	23,1	22,0	24,2	24,2	25,2	25,3	25,1
Σουηδία		28,6	27,5	26,6	26,6	28,0	27,5	27,1	28,5
Τσεχία		21,2	20,1	17,9	18,1	18,0	17,6	16,6	17,2
Φινλανδία		28,0	28,9	26,2	27,0	27,4	26,9	26,4	27,6

Πηγή: Eurostat, 2015, “Population and social conditions”.

Τα ποσοστά κινδύνου του κοινωνικού αποκλεισμού ωστόσο είναι συγκριτικά ψηλότερα στις χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης.

Πίνακας 10.5: Ποσοστό πληθυσμού υπό τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)				23,7	24,3	24,7	24,5	
ΕΕ (27 χώρες)		25,3	23,8	23,6	24,2	24,7	24,5	
ΕΕ (15 χώρες)		21,9	21,7	21,8	22,6	23,1	23,1	
Αυστρία	17,9	17,8	20,6	18,9	19,2	18,5	18,8	19,2
Βέλγιο	21,6	21,5	20,8	20,8	21,0	21,6	20,8	21,2
Βουλγαρία		61,3	44,8	49,2	49,1	49,3	48,0	40,1
Γαλλία	19,8	18,8	18,5	19,2	19,3	19,1	18,1	
Γερμανία		20,2	20,1	19,7	19,9	19,6	20,3	
Δανία	16,5	16,7	16,3	18,3	18,9	19,0	18,9	17,8
Ελλάδα	30,9	29,3	28,1	27,7	31,0	34,6	35,7	36,0
Εσθονία	26,3	22,0	21,8	21,7	23,1	23,4	23,5	
Ην. Βασίλειο		23,7	23,2	23,2	22,7	24,1	24,8	
Ιρλανδία	24,8	23,3	23,7	27,3	29,4	30,0	29,5	

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Ισπανία	25,0	24,0	24,5	26,1	26,7	27,2	27,3	29,2
Ιταλία	26,4	25,9	25,3	24,5	28,2	29,9	28,4	28,1
Κροατία				31,1	32,6	32,6	29,9	
Κύπρος		25,4	23,3	24,6	24,6	27,1	27,8	27,4
Λετονία		42,2	34,2	38,2	40,1	36,2	35,1	32,7
Λιθουανία		35,9	28,3	34,0	33,1	32,5	30,8	27,3
Λουξ/ργο	16,1	16,5	15,5	17,1	16,8	18,4	19,0	
Μάλτα		19,5	20,1	21,2	22,1	23,1	24,0	23,8
Ολλανδία		16,0	14,9	15,1	15,7	15,0	15,9	17,1
Ουγγαρία		31,4	28,2	29,9	31,0	32,4	33,5	31,1
Πολωνία		39,5	30,5	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
Πορτογαλία	27,5	25,0	26,0	25,3	24,4	25,3	27,5	
Ρουμανία			44,2	41,4	40,3	41,7	40,4	
Σλοβακία		26,7	20,6	20,6	20,6	20,5	19,8	18,4
Σλοβενία		17,1	18,5	18,3	19,3	19,6	20,4	20,4
Σουηδία	16,9	16,3	14,9	15,0	16,1	15,6	16,4	
Τσεχία		18,0	15,3	14,4	15,3	15,4	14,6	14,8
Φινλανδία	17,2	17,1	17,4	16,9	17,9	17,2	16,0	17,3

Πηγή: Eurostat, 2015, "Population and social conditions".

10.3.4 Επίπεδο εκπαίδευσης

Όπως φαίνεται από τους παρακάτω Πίνακες το επίπεδο της εκπαίδευσης βελτιώνεται σταδιακά και σταθερά αυξάνοντας τα ποσοστά της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης:

Πίνακας 10.6: Ποσοστό ατόμων με επίπεδο εκπαίδευσης «λιγότερο από πρωτοβάθμια και κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση» (ISCED 0-2), (άτομα 15-64 ετών)

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)	38,3		34,9	33,3	32,2	31,4	30,4	29,8
ΕΕ (27 χώρες)	38,3	36,4	35,0	33,4	32,3	31,4	30,4	29,9
ΕΕ (15 χώρες)	40,6	38,9	37,4	35,7	34,6	33,7	32,6	32,0
Αυστρία	27,5	27,3	26,5	24,8	24,7	24,0	23,5	21,7
Βέλγιο	42,4	39,4	36,8	35,7	34,9	34,4	33,4	32,4

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Βουλγαρία	38,5	34,4	32,0	29,2	27,1	25,9	24,7	24,8
Γαλλία	40,7	38,5	36,2	34,7	34,0	33,0	30,6	29,2
Γερμανία	25,1	25,7	23,1	21,9	18,9	18,5	18,1	19,7
Δανία	27,0	26,6	34,4	33,3	32,3	31,4	31,0	29,2
Ελλάδα	46,9	46,5	44,6	43,3	41,9	40,7	39,4	38,0
Εσθονία	23,2	22,2	21,7	19,4	18,8	18,1	16,8	15,5
Ην. Βασίλειο	30,3	27,6	28,2	25,4	24,4	23,6	23,0	22,1
Ιρλανδία	41,4	38,4	35,7	33,5	32,7	31,8	30,4	28,8
Ισπανία	58,6	54,7	53,5	51,7	50,6	50,1	49,3	48,4
Ιταλία	56,2	54,1	52,4	50,7	49,8	48,5	47,6	46,6
Κροατία	36,1	34,1	30,4	29,2	28,1	26,6	25,5	23,9
Κύπρος	42,8	37,3	34,2	33,2	31,8	29,9	29,0	29,4
Λετονία	29,3	27,2	24,7	21,2	21,1	19,0	17,9	17,0
Λιθουανία	26,7	25,5	22,8	20,6	19,1	17,9	16,7	16,1
Λουξ/ργο	42,8	41,1	38,4	30,0	30,2	29,4	27,1	26,2
Μάλτα	76,0	69,6	67,5	62,9	62,0	60,2	58,5	57,5
Ολλανδία	35,8	34,4	33,3	34,0	33,9	33,2	31,4	31,2
Ουγγαρία	34,6	32,3	30,4	28,5	27,8	26,6	25,5	24,4
Πολωνία	26,6	23,7	22,3	20,4	19,8	18,9	18,1	17,3
Πορτογαλία	76,3	74,4	73,5	70,4	67,5	65,1	63,2	60,6
Ρουμανία	39,7	36,7	34,6	35,0	34,3	33,5	32,8	34,9
Σλοβακία	24,0	21,2	19,5	17,9	17,2	16,6	16,1	16,4
Σλοβενία	27,9	25,3	24,1	22,7	21,6	20,8	20,3	19,9
Σουηδία	24,5	29,2	28,4	27,0	26,4	25,9	24,9	24,2
Τσεχία	19,4	17,7	17,0	15,1	14,6	14,2	13,5	13,0
Φινλανδία	31,9	29,9	28,7	26,6	25,8	24,8	23,6	22,9

Πηγή: Eurostat, 2015, “Population and social conditions”.

Πίνακας 10.7: Ποσοστό ατόμων με επίπεδο εκπαίδευσης «ανώτερη δευτεροβάθμια και μεταδευτεροβάθμια μη τριτοβάθμια εκπαίδευση» (ISCED 3 και 4), (άτομα 15-64 ετών)

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)	43,8		44,9	44,9	45,2	45,2	45,4	45,3
ΕΕ (27 χώρες)	43,7	44,5	44,8	44,9	45,1	45,1	45,3	45,2
ΕΕ (15 χώρες)	39,8	40,5	40,9	41,1	41,4	41,4	41,7	41,9

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Αυστρία	57,3	58,4	58,9	59,4	59,5	59,6	59,4	52,2
Βέλγιο	33,1	34,6	36,2	35,1	36,1	35,8	36,6	36,5
Βουλγαρία	44,7	48,0	49,7	51,8	53,4	54,1	53,8	52,5
Γαλλία	38,7	39,3	40,6	40,6	40,8	40,8	42,0	42,6
Γερμανία	54,5	54,7	55,8	55,8	57,3	57,1	57,0	57,2
Δανία	46,5	45,2	40,1	40,2	40,9	41,2	41,0	42,1
Ελλάδα	37,1	36,4	37,2	37,4	37,6	38,3	38,4	39,0
Εσθονία	50,7	50,3	50,0	50,9	50,2	50,2	51,2	51,5
Ην. Βασίλειο	43,7	44,8	43,7	43,7	43,0	42,6	42,2	42,1
Ιρλανδία	35,1	35,5	35,8	35,4	35,6	35,2	35,1	37,2
Ισπανία	19,2	21,0	21,3	21,7	22,0	21,9	21,8	22,0
Ιταλία	34,8	35,4	36,0	37,3	38,1	38,6	38,9	39,5
Κροατία	51,2	53,0	56,3	55,4	56,7	57,9	57,7	57,9
Κύπρος	33,3	36,8	36,6	36,6	36,4	37,1	37,6	36,2
Λετονία	55,5	55,6	55,2	57,0	56,3	56,9	56,1	57,0
Λιθουανία	53,6	53,9	53,2	53,8	54,4	54,9	54,9	53,9
Λουξ/ργιο	37,9	39,4	38,9	41,1	39,5	38,6	39,0	35,9
Μάλτα	14,5	19,6	21,0	23,5	23,8	24,5	25,4	25,9
Ολλανδία	39,6	40,3	39,7	39,2	39,2	39,3	40,5	40,3
Ουγγαρία	51,8	53,2	53,8	55,0	54,7	54,9	55,5	55,9
Πολωνία	61,2	61,9	61,8	61,0	60,7	60,5	60,3	59,9
Πορτογαλία	13,8	14,9	14,9	16,9	18,1	19,3	20,6	21,3
Ρουμανία	52,2	54,3	55,4	54,0	53,8	54,0	54,2	51,8
Σλοβακία	66,0	67,2	68,5	67,5	67,0	67,0	66,8	66,2
Σλοβενία	57,1	57,5	57,7	57,6	57,6	57,0	56,1	55,9
Σουηδία	51,8	45,6	45,4	45,4	45,1	44,9	44,6	43,9
Τσεχία	70,4	71,2	71,0	70,8	70,0	69,5	69,2	69,0
Φινλανδία	41,4	42,3	42,2	42,7	42,6	43,4	43,8	43,3

Πηγή: Eurostat, 2015, "Population and social conditions".

Στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η συσχέτιση εισοδήματος, ανταγωνιστικότητας και επιπέδου εκπαίδευσης είναι πάρα πολύ υψηλή.

Πίνακας 10.8: Ποσοστό ατόμων με επίπεδο εκπαίδευσης «Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED 5-8)», (άτομα 15-64 ετών)

	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28 χώρες)	17,9		20,2	21,7	22,6	23,5	24,3	24,8
ΕΕ (27 χώρες)	18,0	19,1	20,3	21,8	22,7	23,5	24,3	24,9
ΕΕ (15 χώρες)	19,6	20,6	21,7	23,1	24,0	24,9	25,6	26,1
Αυστρία	15,2	14,3	14,6	15,9	15,9	16,4	17,1	26,1
Βέλγιο	24,5	26,1	27,0	29,3	29,0	29,8	30,0	31,2
Βουλγαρία	16,8	17,6	18,3	18,9	19,5	20,0	21,5	22,7
Γαλλία	20,6	22,3	23,2	24,7	25,3	26,2	27,4	28,3
Γερμανία	20,4	19,6	21,0	22,3	23,8	24,4	24,9	23,1
Δανία	26,6	28,2	25,4	26,5	26,8	27,4	28,0	28,8
Ελλάδα	16,1	17,1	18,2	19,3	20,5	21,1	22,2	23,0
Εσθονία	26,0	27,5	28,3	29,7	31,0	31,7	32,0	32,9
Ην. Βασίλειο	26,0	27,6	28,1	30,9	32,6	33,8	34,7	35,7
Ιρλανδία	23,5	26,2	28,5	31,2	31,7	33,1	34,5	33,9
Ισπανία	22,3	24,3	25,2	26,6	27,4	28,0	28,8	29,6
Ιταλία	9,1	10,4	11,6	12,0	12,2	12,9	13,4	13,9
Κροατία	12,7	13,0	13,2	15,4	15,2	15,5	16,8	18,2
Κύπρος	24,0	25,9	29,2	30,2	31,9	33,0	33,4	34,4
Λετονία	15,2	17,2	20,1	21,8	22,6	24,0	26,0	25,9
Λιθουανία	19,7	20,7	24,0	25,5	26,5	27,2	28,4	30,0
Λουξ/ργιο	19,3	19,4	22,7	28,9	30,3	32,1	33,9	37,9
Μάλτα	9,5	10,8	11,5	13,6	14,2	15,3	16,1	16,6
Ολλανδία	24,5	25,3	27,0	26,8	26,8	27,5	28,1	28,5
Ουγγαρία	13,6	14,6	15,8	16,5	17,5	18,5	19,0	19,8
Πολωνία	12,2	14,4	16,0	18,6	19,5	20,6	21,6	22,7
Πορτογαλία	9,9	10,7	11,6	12,7	14,4	15,5	16,3	18,0
Ρουμανία	8,1	9,0	10,0	11,1	12,0	12,6	12,9	13,3
Σλοβακία	10,0	11,6	12,0	14,6	15,8	16,4	17,1	17,4
Σλοβενία	15,0	17,2	18,2	19,6	20,8	22,3	23,6	24,2
Σουηδία	23,7	25,2	26,2	27,5	28,4	29,2	30,4	31,9
Τσεχία	10,1	11,1	12,1	14,2	15,3	16,3	17,3	18,0
Φινλανδία	26,8	27,8	29,1	30,7	31,6	31,8	32,6	33,8

Πηγή: Eurostat, 2015, "Population and social conditions".

10.3.5 Επί μέρους πρωτοβουλίες

Η ΕΕ έχει παίξει ενεργό ρόλο στην προώθηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) με μελέτες, τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για την ΕΚΕ, ευαισθητοποίηση και ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, πληροφόρηση, έρευνα και εκπαίδευση, σε έργα υποστήριξης για άτομα με ειδικές ανάγκες, μειονότητες κλπ. Τα έργα αυτά έχουν συμβολικό χαρακτήρα, λόγω της χαμηλής δυνατότητας χρηματοδότησης τους.

10.4 Χρηματοδότηση προγραμμάτων

Οι κοινοτικές παρεμβάσεις είναι, σχετικά με τις ανάγκες, μικρού προϋπολογισμού προγράμματα, τα οποία έχουν ως στόχο να σηματοδοτήσουν την κοινοτική αλληλεγγύη και να χρησιμοποιηθούν ως πιλοτικά έργα για ευρύτερη διάδοση των μεθόδων αποτελεσματικής κοινωνικής πολιτικής.

Πίνακας 10.9: Προϋπολογισμός Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου ανά χώρα, 2007-2013 (Ευρώ)

	ΕΕ	Εθνικές δαπάνες	Ιδιωτικές δαπάνες*	Σύνολο
Αυστρία	524.412.560	556.090.082	80.000.000	1.160.502.642
Βέλγιο	1.073.217.594	1.163.472.928	92.532.777	2.329.223.299
Βουλγαρία	1.179.738.062	208.189.069	0.00	1.387.927.131
Γαλλία	5.494.547.990	3.724.734.676	1.205.253.190	10.424.535.856
Γερμανία	9.357.643.955	4.839.180.507	1.487.191.021	15.684.015.483
Δανία	254.788.619	175.229.442	79.559.177	509.577.238
Ελλάδα	4.363.800.403	770.082.816	0.00	5.133.883.219
Εσθονία	391.517.329	52.642.230	17.178.031	461.337.590
Ην. Βασίλειο	4.498.917.728	4.050.113.275	106.280.008	8.655.311.011
Ιρλανδία	375.362.370	372.362.370	3.000.000	750.724.740
Ισπανία	7.933.161.229	2.983.279.473	129.826.741	11.046.267.443
Ιταλία	6.960.542.469	7.057.364.485	0.00	14.017.906.954
Κροατία	152.413.106	25.621.018	1.275.467	179.309.591
Κύπρος	119.769.154	21.135.734	0.00	140.904.888
Λετονία	583.103.717	70.210.559	32.690.097	686.004.373
Λιθουανία	1.028.306.727	119.392.408	62.073.486	1.209.772.621
Λουξ/ργο	25.243.666	25.243.666	0.00	50.487.332

	ΕΕ	Εθνικές δαπάνες	Ιδιωτικές δαπάνες*	Σύνολο
Μάλτα	112.000.000	19.764.707	0.00	131.764.707
Ολλανδία	830.002.737	728.844.717	400.985.149	1.959.832.603
Ουγγαρία	3.612.105.277	635.336.123	2.094.225	4.249.535.625
Πολωνία	10.007.397.937	1.766.011.401	0.00	11.773.409.338
Πορτογαλία	6.853.387.865	2.344.937.802	0.00	9.198.325.667
Ρουμανία	3.684.147.618	649.920.063	0.00	4.334.067.681
Σλοβακία	1.484.030.338	261.887.713	0.00	1.745.918.051
Σλοβενία	755.699.370	133.358.718	0.00	889.058.088
Σουηδία	691.551.158	691.551.158	0.00	1.383.102.316
Τσεχία	3.672.830.865	641.813.892	1.500.000	4.316.144.757
Φινλανδία	618.564.064	801.836.655	0.00	1.420.400.719
Σύνολο	76.638.203.907	34.889.607.687	3.701.439.369	115.229.250.963

* Οι ιδιωτικές δαπάνες: κάθε επιλέξιμη δαπάνη που συμβάλλει στη χρηματοδότηση των εργασιών της οποίας η προέλευση δεν είναι ο δημόσιος προϋπολογισμός, για παράδειγμα ίδια δαπάνη από ιδιωτικούς φορείς που επωφελούνται από τη στήριξη του ΕΚΤ.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, “Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο”. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=574&langId=en>

Την περίοδο 2014-2020, οι χορηγήσεις του ΕΚΤ ανέρχονται σε 24,8% του προϋπολογισμού των διαρθρωτικών ταμείων. Το ελάχιστο μερίδιο που έχει εισαχθεί για πρώτη φορά από το 2014 ουσιαστικά θέτει τέρμα στη σταδιακή μείωση του μεριδίου της ΕΚΤ στα τελευταία 25 χρόνια. 18 κράτη μέλη αποφάσισαν να διαθέσουν επιπλέον κεφάλαια για την ΕΚΤ πέραν του ελάχιστου μεριδίου. Μια πιο λεπτομερής ανάλυση συμπεριλαμβανομένης της εθνικής συγχρηματοδότησης θα είναι διαθέσιμα μόνο μετά την έγκριση όλων των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

Πίνακας 10.10: Προϋπολογισμός Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου ανά χώρα, 2014-2020

	Ελάχιστη κατανομή		Πραγματική κατανομή (εγκρίνοντας τη συμφωνία εταιρικής σχέσης)	
	Ποσοστό διαρθρωτικών ταμείων	Τρέχουσες τιμές (Ευρώ)	Τρέχουσες τιμές (Ευρώ)	Ποσοστό διαρθρωτικών ταμείων
Αυστρία	43,50%	425.582.003	442.087.353	45,20%
Βέλγιο	52,00%	1.028.719.649	1.028.719.649	52,00%
Βουλγαρία	28,70%	1.460.627.776	1.521.627.776	29,90%
Γαλλία	41,70%	6.026.907.278	6.026.907.278	41,70%

	Ελάχιστη κατανομή		Πραγματική κατανομή (εγκρίνοντας τη συμφωνία εταιρικής σχέσης)	
	Ποσοστό διαρθρωτικών ταμείων	Τρέχουσες τιμές (Ευρώ)	Τρέχουσες τιμές (Ευρώ)	Ποσοστό διαρθρωτικών ταμείων
Γερμανία	36,80%	6.723.160.961	7.495.616.321	41,00%
Δανία*	50,00%	163.252.509	206.615.841	50,00%
Ελλάδα	28,10%	3.335.044.542	3.690.994.020	31,10%
Εσθονία	18,00%	443.022.913	586.977.010	23,90%
Ην. Βασίλειο	45,90%	4.942.593.693	4.942.593.693	45,90%
Ιρλανδία	51,70%	491.999.478	542.436.561	57,00%
Ισπανία	27,70%	7.478.571.457	7.589.569.137	28,10%
Ιταλία	26,50%	8.246.466.857	10.467.243.230	33,60%
Κροατία	24,60%	1.436.033.035	1.516.033.073	26,00%
Κύπρος	30,70%	129.488.887	129.488.887	30,70%
Λετονία	20,70%	629.240.231	638.555.428	21,00%
Λιθουανία	24,20%	1.120.144.401	1.127.284.104	24,40%
Λουξ/γο	50,70%	20.056.223	20.056.223	50,70%
Μάλτα	21,60%	105.893.448	105.893.448	21,60%
Ολλανδία	50,00%	507.318.228	507.318.228	50,00%
Ουγγαρία	24,00%	3.712.540.948	4.712.139.925	30,50%
Πολωνία	24,00%	12.817.448.274	13.192.164.238	24,70%
Πορτογαλία	38,50%	7.053.210.773	7.546.532.269	41,20%
Ρουμανία	30,80%	4.774.035.918	4.774.035.918	30,80%
Σλοβακία	20,90%	1.991.329.107	2.167.595.080	22,80%
Σλοβενία	29,30%	617.444.136	716.924.970	34,00%
Σουηδία	42,50%	730.722.851	774.349.654	45,00%
Τσεχία	22,10%	3.396.923.124	3.430.003.238	22,30%
Φινλανδία	39,50%	515.260.355	515.357.139	39,50%
Σύνολο		80.323.039.055	86.428.676.444	

*Δανία: Το αυξημένο ποσό ΕΚΤ είναι αποτελέσματα της μεταφοράς κεφαλαίων από τον στόχο «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία» στον στόχο «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση».

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, “Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο”. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=443&langId=en>

10.5 Αξιολόγηση

Η Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική έχει πολύ περιορισμένα χρηματοδοτικά μέσα και στενά περιθώρια υπερεθνικής παρέμβασης, οπότε δεν είναι έκπληξη, ότι και η επιρροή της είναι περιορισμένη, ιδιαίτερα σε μια εποχή αύξησης της ανισότητας στο εσωτερικό όλων των αναπτυγμένων χωρών και μεγάλων παγκόσμιων ανταγωνιστικών πιέσεων, που συμπιέζουν τους μισθούς και τις κοινωνικές δαπάνες. Έτσι, η αξιολόγηση της δεν μπορεί να γίνει παρά κάτω από το πρίσμα των περιορισμένων πόρων και δικαιοδοσιών της.

Το θέμα της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ακόμα μακριά από το να πετύχει τους στόχους του. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στα περιορισμένα μέσα αλλά και στην ανάγκη βελτίωσης των διαδικασιών που μέχρι τώρα είναι δειλές και αδύναμες σε σχέση με την πρόκληση που αντιμετωπίζει η ΕΕ (Daly 2008). Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ως μέρος της στρατηγικής της Ευρώπης για το 2020 έχει υποστεί σημαντική κριτική, ως προς την καθαρότητα των εννοιών και των στόχων (Daly, 2012) και αποτελεί περισσότερο έναν πολιτικό συμβιβασμό παρά μια δέσμευση των κρατών-μελών και ένα σαφή τρόπο υλοποίησης (Copeland & Daly, 2012). Το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής στρέφεται εναντίον της πολιτικής λιτότητας, εφόσον ο στόχος της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού χρειάζεται σημαντικές κρατικές δαπάνες, οι οποίες όμως περιορίζονται, ιδιαίτερα στα κράτη όπου υπάρχει η μεγαλύτερη ανάγκη. Έτσι το Σύμφωνο Κοινωνικών Επενδύσεων, που έχει υιοθετηθεί στο πλαίσιο της Στρατηγικής 2020 για την Ευρώπη δεν έχει πόρους να υλοποιηθεί με αποτέλεσμα να υπάρχει διχασμός ανάμεσα στη ρητορική της κοινωνικής πολιτικής και την επιβολή μέτρων της οικονομικής πολιτικής (Saraceno, 2013). Ωστόσο, μια πιο θετική προσέγγιση προέρχεται από μια διαφοροποίηση των δεικτών, όταν δεν παίρνει κανείς υπόψη του μόνο εισοδηματικά κριτήρια αλλά αξιοποιεί την έρευνα εργατικού δυναμικού και την απογραφή των συνθηκών ζωής και εργασίας, που γίνονται συστηματικά (Marlier et al. 2009).

Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού έχει υποστεί κριτική ως μέσο για την ενδυνάμωση της κοινοτικής διακυβέρνησης μάλλον παρά ως μέσο για μια προοδευτική κοινωνική πολιτική (Armstrong 2012).

Η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής αμφισβητείται, εφόσον ενώ αυξάνεται το μέσο εισόδημα και η απασχόληση στο εσωτερικό της ΕΕ τα ποσοστά της φτώχειας δεν μειώνονται (B. Cantillon 2011). Αυτό αποδίδεται στη βελτίωση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας με κέρδος της ανταγωνιστικότητας εις βάρος όμως των εργαζομένων αν δε υπάρχουν αντίστοιχα κοινωνικά επιδόματα (Schöb & Wildasin, 2006).

Οι προσπάθειες που γίνονται για την ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες έχουν δημιουργήσει μια δυναμική αλλά είναι πολύ περιορισμένα τα αποτελέσματα τους (Shima & Rodrigues, 2009).

Βιβλιογραφία

- Adsera, A., Boix, C. (2003) The Political Economy of Trade and Economic Integration: A Review Essay. In R. Devlin and A. Estevadeordal (eds.) *Bridges for Development*, 262 pp. John Hopkins University Press and Inter-American Development Bank. Διαθέσιμο: <http://services.iadb.org/wmsfiles/products/Publications/419926.pdf>
- Ahonen, P., Hyyryläinen, E., & Salminen, A. (2006). Looking for governance configurations of European welfare states. *Journal of European Social Policy*, 16(2), 173–184. <https://dx.doi.org/10.1177/0958928706062505>
- Aiginger, K., & Pfaffermayr, M. (2004). The Single Market and Geographic Concentration in Europe. *Review of International Economics*, 12(1), 1–11. Διαθέσιμο: http://karl.aiginger.wifo.ac.at/fileadmin/files_aiginger/publications/2000/smconcfm.pdf
- Alber, J. (2006). The European Social Model and the United States. *European Union Politics*, 7(3), 393–419. <https://dx.doi.org/10.1177/1465116506066272>
- Alber, J. (2010). What the European and American welfare states have in common and where they differ: facts and fiction in comparisons of the European Social Model and the United States. *Journal of European Social Policy*, 20(2), 102–125. <https://dx.doi.org/10.1177/0958928709358791>
- Allsopp, C., & Artis, M. J. (2003). The Assessment: EMU, Four Years On. *Oxford Review of Economic Policy*, 19(1), 1–29. <https://dx.doi.org/10.1093/oxrep/19.1.1>
- Alphandery, κ.ά. (2011). *Life in the Eurozone with or without Sovereign Default?* FIC Press, *Wharton Financial Institutions Center*.
- Altavilla, C. (2004). Do EMU Members Share the Same Business Cycle ? *Journal of Common Market Studies*, 42(5). <https://dx.doi.org/10.1111/j.0021-9886.2004.00533.x>
- Amin, A. (1999). An institutionalist perspective on regional economic development. *International journal of urban and regional research*, 23(2), <https://dx.doi.org/365-378.10.1111/1468-2427.00201>
- Anderson, J. J. (1990). Skeptical reflections on a Europe of regions: Britain, Germany, and the ERDF. *Journal of Public Policy*, 10(04), 417-447. <http://dx.doi.org/10.1017/S0143814X00006073>
- Andrei, J. V., & Darvasi, D. (2012). Perspectives and Challenges in financing the new Common Agricultural Policy: a new paradigm. *Journal of Food, Agriculture & Environment*, 10(1), 904-907. Διαθέσιμο: http://world-food.net/download/journals/2012-issue_1/e47.pdf

- Andreou, G. (2009). The added value of EU cohesion policy in the Greek periphery: the case of Epirus. *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(1-2), 59–75. <http://dx.doi.org/10.1080/14683850902723413>
- Annesley, C. (2007). Lisbon and social Europe: towards a European “adult worker model” welfare system. *Journal of European Social Policy*, 17(3), 195–205. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928707078363>
- Ansell, C. K., Parsons, C. A., & Darden, K. A. (1997). Dual Networks in European Regional Development Policy. *Journal of Common Market Studies*, 35(3), 11–14. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00066>
- Armstrong, K. A. (2012). EU social policy and the governance architecture of Europe 2020. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18(3), 285–300. <http://dx.doi.org/10.1177/1024258912448600>
- Bache, I., & Jones, R. (2000). Has EU regional policy empowered the regions? A study of Spain and the United Kingdom. *Regional & Federal Studies*, 10(3), 1–20. <http://dx.doi.org/10.1080/13597560008421129>
- Bachtler, J., & McMaster, I. (2008). EU Cohesion policy and the role of the regions: investigating the influence of Structural Funds in the new member states. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26(2), 398–427. <http://dx.doi.org/10.1068/c0662>
- Bachtler, J., & Mendez, C. (2007). Who governs EU cohesion policy? Deconstructing the reforms of the structural funds. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 45(3), 535–564. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5965.2007.00724.x>
- Bachtler, J., & Michie, R. (1995). A New Era in EU Regional Policy Evaluation? The Appraisal of the Structural Funds. *Regional Studies*, 29(8), 745–751. <http://dx.doi.org/10.1080/00343409512331349353>
- Bachtler, J., Michie, R., & Downes, R. (1997). The Interim Evaluation of Objective 2 Programmes (Vol. 2). *European Policies Research Centre*.
- Badinger, H. (2007). Has the EU’s Single Market Programme Fostered Competition? Testing for a Decrease in Mark-up Ratios in EU Industries. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(4), 497–519. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0084.2007.00447.x>
- Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members’ international trade? *Journal of international Economics*, 71(1), 72–95. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jinteco.2006.02.005>
- Bailey, D. J. (2008). Explaining the underdevelopment of ‘Social Europe’: a critical realization. *Journal of European Social Policy*, 18(3), 232–245. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708091057>
- Bajo-Rubio, O., Díaz-Roldán, C., & Sosvilla-Rivero, S. (2004, August). Assessing the effectiveness of EU’s regional policies: a new approach. In ERSA conference papers (No. ersa04p152). *European Regional Science Association*. Διαθέσιμο: https://www.uclm.es/organos/vic_investigacion/gruposweb/inteconomics/pdf/CLMing3.pdf
- Balassa, B. (1961) *The Theory of Economic Integration*. London: Allen & Unwin.

- Balassa, B. A. (1974). *Types of economic integration* (Vol. 1). International Bank for Reconstruction and Development.
- Balassa, B. (1976) *Types of Economic Integration, In Economic Integration: Worldwide, Regional, Sectoral* (ed. Machlup, F.). The Macmillan Press Ltd, London.
- Balkhausen, O., Banse, M., & Grethe, H. (2007). Modelling CAP Decoupling in the EU: A Comparison of Selected Simulation Models and Results. *Journal of Agricultural Economics*, 59(1). <http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-9552.2007.00135.x>
- Banchoff, T. (2002). Institutions, Inertia and European Union Research Policy. *Journal of Common Market Studies*, 40(1), 1–21. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00341>
- Barca, F. (2009). Agenda for a Reformed Cohesion Policy. European Communities.
- Barro, R. J., Sala-i-Martin, X., Blanchard, O. J., & Hall, R. E. (1991). Convergence across states and regions. Brookings papers on economic activity, 107-182. Διαθέσιμο: http://www.brookings.edu/~media/Projects/BPEA/1991-1/1991a_bpea_barro_salaimartin_blanchard_hall.PDF
- Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of political Economy*, 223-251. <http://dx.doi.org/10.1086/261816>
- Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X., (1995). Technological diffusion, convergence and growth (No. 735). Διαθέσιμο: http://www.cepr.org/active/publications/discussion_papers/dp.php?dpno=1255
- Bartels, L. (2007). The Trade and Development Policy of the European Union. *European Journal of International Law*, 18(4), 715–756. <http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chm042>
- Bartels, L. (2007). The WTO Legality of the EU's GSP+ Arrangement. *Journal of International Economic Law*, 10(4), 869-886. <http://dx.doi.org/10.1093/jiel/jgm035>
- Bartolini, F., & Viaggi, D. (2013). The common agricultural policy and the determinants of changes in EU farm size. *Land use policy*, 31, 126-135. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2011.10.007>
- Basile, R., Castellani, D., & Zanfei, A. (2008). Location choices of multinational firms in Europe: The role of EU cohesion policy. *Journal of International Economics*, 74(2), 328–340. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jinteco.2007.08.006>
- Becker, S. O., Egger, P. H., & Von Ehrlich, M. (2010). Going NUTS: The effect of EU Structural Funds on regional performance. *Journal of Public Economics*, 94(9), 578-590. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.06.006>
- Begg, I. (2003). Complementing EMU : Rethinking Cohesion Policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 19(1), 161–179. <http://dx.doi.org/10.1093/oxrep/19.1.161>
- Belenzon, S., & Tsolmon, U. (2015). Market Frictions and the Competitive Advantage of Internal Labor Markets. *Strategic Management Journal*, (April). <http://dx.doi.org/10.1002/smj>
- Best, M. H. (1990). *The new competition: institutions of industrial restructuring*. Harvard University Press.
- Bhagwati, J. N., Panagariya, A., & Srinivasan, T. N. (1998). *Lectures on international trade*. MIT press.

- Blom-hansen, J. (2005). Principals, agents, and the implementation of EU cohesion policy. *Journal of European Public Policy*, 12(4), 624–648. <http://dx.doi.org/10.1080/13501760500160136>
- Boel, M. F. (2009). Πολιτική για τη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της θητείας της Επιτροπής. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. <http://dx.doi.org/10.2762/11383>
- Böhme, K. (2011). How to strengthen the territorial dimension of “ Europe 2020 ” and the EU Cohesion Policy, Report based on the Territorial Agenda 2020 prepared at the request of the Polish Presidency of the Council of the by (pp. 1–97). Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βαρσοβία. Διαθέσιμο: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges2020/2011_territorial_dimension_eu2020.pdf
- Bontje, M., & Musterd, S. (2009). Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. *Geoforum*, 40(5), 843-852. <http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001>
- Borchardt, K., Henke, K., Leitner, R., & Muffels, R. (2006). *Enabling Social Europe*. Χαϊδελβέργη: Springer. Διαθέσιμο: http://www.ea-aw.org/uploads/media/ESP_Auszug_01.pdf
- Borsch-Supan, A., Hank, K., Jürges, H., & Schroder, M. (2009). Introduction: empirical research on health, ageing and retirement in Europe. *Journal of European Social Policy*, 19(4), 293–300. <http://dx.doi.org/10.1177/1350506809341510>
- Bradley, J. (2006). Evaluating the impact of European Union Cohesion policy in less-developed countries and regions. *Regional Studies*, 40(2), 189–200. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400600600512>
- Bradley, J., Mitze, T., Morgenroth, E., & Untiedt, G. (2006). *How can we know if EU cohesion policy is successful? Integrating micro and macro approaches to the evaluation of Structural Funds* (No. 1-2006). Διαθέσιμο: https://www.dcu.ie/education_studies/ien/iendata/Bradley-Cohesion%20Policy%20Analysis-%20Micro%20and%20Macro%20Approaches.pdf
- Bradley, J., & Untiedt, G. (2012). Assessing the impact of EU cohesion policy: What can economic models tell us? (No. 2-2012). *HERMIN*. Διαθέσιμο: <http://www.herminonline.net/images/downloads/hep/hep-2-2012.pdf>
- Breuss, F. (2004). WTO Dispute Settlement: An Economic Analysis of Four EU–US Mini Trade Wars – A Survey. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 4(4), 275-315. <http://dx.doi.org/10.1023/B:JICT.0000048718.68898.b1>
- Brooks, E. (2012). Crossing borders: A critical review of the role of the European Court of Justice in EU health policy. *Health policy*, 105(1), 33-37. <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthpol.2011.12.004>
- Browning, C. S., & Christou, G. (2010). The constitutive power of outsiders: The European neighbourhood policy and the eastern dimension. *Political Geography*, 29(2), 109–118. <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2010.02.009>
- Brümmer, B., & Koester, U. (2003). EU enlargement and governance of the common agricultural policy. *Intereconomics*, 38(2), 86-93. <http://dx.doi.org/10.1007/BF03031775>

- Brümmer, B., & Koester, U. (2004). Governance of the Common Agricultural Policy in the New Member States. *EuroChoices*, 3(1), 18-23. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1746-692X.2004.tb00005.x>
- Brunori, G., Barjolle, D., Dockes, A. C., Helmle, S., Ingram, J., Klerkx, L., ... & Tisenkopfs, T. (2013). CAP reform and innovation: the role of learning and innovation networks. *EuroChoices*, 12(2), 27-33. <http://dx.doi.org/10.1111/1746-692X.12025>
- Bureau, J. C., Tangermann, S., Matthews, A., Viaggi, D., Crombez, C., Knops, L., & Swinnen, J. (2012). The common agricultural policy after 2013. *Intereconomics*, 47(6), 316-342. <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-012-0435-6>
- Burgoon, B., & Dekker, F. (2010). Flexible employment, economic insecurity and social policy preferences in Europe. *Journal of European Social Policy*, 20(2), 126-141. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709358789>
- Burrell, A. (2009). The CAP: Looking back, looking ahead. *European Integration*, 31(3), 271-289. <http://dx.doi.org/10.1080/07036330902782113>
- Buti, M., & Pench, L. (2004). Reforming Fiscal Policy Co-ordination under EMU : What Should Become of the Stability and Growth Pact? *Journal of Common Market Studies*, 42(5), 1023-1059.
- Casu, B., & Girardone, C. (2006). Bank Competition, Concentration and Efficiency in the Single European Market. *The Manchester School*, 74(4). <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9957.2006.00503.x>
- Cantillon, B. (2011). The paradox of the social investment state: growth, employment and poverty in the Lisbon era. *Journal of European Social Policy*, 21(5), 432-449. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928711418856>
- Cappelen, A., Castellacci, F., Fagerberg, J., & Verspagen, B. (2003). The impact of EU regional support on growth and convergence in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 41, 621-644. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00438>
- Cecchini, P. (1988). *The European Challenge*. Commission of the European Communities, Gower Press, Brookfield.
- Chesbrough, H. (2003). The logic of open innovation: managing intellectual property. *California Management Review*, 45(3), 33-58. <http://dx.doi.org/10.2307/41166175>
- Churchill, W. (1946). Ομιλία στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/14362/1/S2-1.pdf>
- Cohn, T. H. (2009). Διεθνής πολιτική οικονομία. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Coleman, W. D. (1999). The 1992 CAP Reform , the Uruguay Round and the Commission : Conceptualizing Linked Policy Games. *Journal of Common Market Studies*, 37(3), 385-405. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5965.00170>
- Conceição-Heldt, E., & Meunier, S. (2014). Speaking with a single voice: internal cohesiveness and external effectiveness of the EU in global governance. *Journal of European Public Policy*, 21(7), 961-979. <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2014.913219>

- Constantinescu, C., Mattoo, A., & Ruta, M. (2015). The global trade slowdown: cyclical or structural? Διαθέσιμο: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp1506.pdf>
- Copeland, P., & Daly, M. (2012). Varieties of poverty reduction: Inserting the poverty and social exclusion target into Europe 2020. *Journal of European Social Policy*, 22(3), 273-287. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928712440203>
- Corocs, G., Del Gatto, M., & Mion, G. (2012). Productivity and Firm Selection : Quantifying the “ New ” Gains from Trade.
- Cuadrado-Roura, J. R., Mancha-Navarro, T., & Garrido-Yserte, R. (2000). Regional productivity patterns in Europe: An alternative approach. *The Annals of Regional Science*, 34(3), 365-384. <http://dx.doi.org/10.1007/s001680000019>
- Crawford, C. (1996). Whither Lomé? The Mid-Term Review and the Decline of Partnership, *The Journal of Modern African Studies*, 34, pp 503-518. <http://dx.doi.org/10.1017/S0022278X00055579>.
- Crescenzi, R. (2009). Undermining the principle of concentration? European Union regional policy and the socio-economic disadvantage of European regions. *Regional Studies*, 43(1), 111-133. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400801932276>
- Crescenzi, R., De Filippis, F., & Pierangeli, F. (2015). In tandem for cohesion? Synergies and conflicts between regional and agricultural policies of the European Union. *Regional Studies*, 49(4), 681-704. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2014.946401>
- Cuadrado-Roura, J. R. (2001). Regional convergence in the European Union: From hypothesis to the actual trends. *The Annals of Regional Science*, 35(3), 333-356. <http://dx.doi.org/10.1007/s001680100054>
- Daly, M. (2008). Whither EU social policy? An account and assessment of developments in the Lisbon social inclusion process. *Journal of Social Policy*, 37(01), 1-19. <http://dx.doi.org/10.1017/S0047279407001468>
- Daly, M. (2012). Paradigms in EU social policy: a critical account of Europe 2020. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18(3), 273-284. <http://dx.doi.org/10.1177/1024258912448598>
- Damiani, M., & Pompei, F. (2010). Labour protection and productivity in EU economies. *The European Journal of Comparative Economics*, 7(2), 373-411. Διαθέσιμο: <http://eaces.liuc.it/info.asp?tipo=articles&identifier=ejce:18242979/2010/02/07>
- Damiani, M., Pompei, F., & Ricci, A. (2014). Temporary job protection and productivity growth in EU economies. *International Labour Review*. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1564-913X.2014.00023.x>
- Danthine, J. P., Giavazzi, F., & Von Thadden, E. L. (2000). European financial markets after EMU: a first assessment (No. w8044). National bureau of economic research. Διαθέσιμο: <http://www.nber.org/papers/w8044.pdf>
- Daugbjerg, C., & Swinbank, A. (2004). The CAP and EU enlargement: prospects for an alternative strategy to avoid the lock-in of CAP support. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 42(1), 99-119. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0021-9886.2004.00478.x>

- Daugbjerg, C., & Swinbank, A. (2009). Ideational Change in the WTO and its Impacts on EU Agricultural Policy Institutions and the CAP. *Journal of European Integration*, 31(3), 311–327. <http://dx.doi.org/10.1080/07036330902782162>
- Daugbjerg, C., & Swinbank, A. (2011). Explaining the ‘Health Check’ of the Common Agricultural Policy: budgetary politics, globalisation and paradigm change revisited. *Policy studies*, 32(2), 127-141. <http://dx.doi.org/10.1080/01442872.2010.541768>
- Davis, D. R. (1995). Intra-industry trade: a Heckscher-Ohlin-Ricardo approach. *Journal of international Economics*, 39(3), 201-226. [http://dx.doi.org/10.1016/0022-1996\(95\)01383-3](http://dx.doi.org/10.1016/0022-1996(95)01383-3)
- De Castro, P., Adinolfi, F., Capitanio, F., & Di Falco, S. (2011). Building a New Framework for the Common Agricultural Policy: A Responsibility Towards the Overall Community. *Eurochoices*, 10(1), 32-36. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1746-692X.2010.00171.x>
- Defraigne, P. (2005). Réflexions d’un dimanche après-midi au Charlemagne. *Revue nouvelle*, (5), 77-78.
- Duchêne, F. (1994) Jean Monnet. The First Statesman of Interdependence. New York and London: Norton.
- Dunning, J., Robson, P. (1988) *Multinational Corporate Integration and Regional Economic Integration*. In *Multinationals and European Community* (eds. Dunning and Robson). Basil Blackwell Ltd. New York. Διαθέσιμο: <ftp://ftp.unibocconi.it/pub/RePEc/cri/papers/WP152Altomonte.pdf>
- Dür, A. (2011). Fortress Europe or open door Europe? The external impact of the EU’s single market in financial services. *Journal of European Public Policy*, 18(5), 619–635. <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2011.586792>
- Eckey, H. F., Döring, T., & Türck, M. (2006). Convergence of regions from 23 EU member states (No. 86). *Volkswirtschaftliche Diskussionsbeiträge*. Διαθέσιμο: <http://www.econstor.eu/handle/10419/32129>
- Economist, The (2011, Οκτώβριος 31). The euro zone crisis, The magic money tree.
- Economist, The (2014, Δεκέμβριος 13). A troubling trajectory, International trade.
- Ederveen, S., Groot, H. L., & Nahuis, R. (2006). Fertile soil for structural funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of European cohesion policy. *Kyklos*, 59(1), 17-42. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6435.2006.00318.x>
- Egger, P. H., & Pfaffermayr, M. (2013). The Pure Effects of European Integration on Intra-EU Core and Periphery Trade. *The World Economy*, 36(6), 701–712. <http://dx.doi.org/10.1111/twec.12065>
- Ehrlich, P. R., & Ehrlich, A. H. (2009). The Population Bomb Revisited. *The Electronic Journal of Sustainable Development*, 1(3). Διαθέσιμο: <http://www.populationmedia.org/wp-content/uploads/2009/07/Population-Bomb-Revisited-Paul-Ehrlich-20096.pdf>
- Ehrmann, M., Soudan, M., & Stracca, L. (2010). Explaining the fall in citizens’ trust in

- the ECB during the global financial crisis. *European Central Bank. Manuscript*.
Διαθέσιμο: http://wp.peio.me/wp-content/uploads/2014/04/Conf4_Ehrmann-Soudan-Stracca-29.09.2010.pdf
- Eichengreen, B. (2008). *The European Economy since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton University Press.
- Eichler, S., & Hielscher, K. (2012). Does the ECB act as a lender of last resort during the subprime lending crisis?: Evidence from monetary policy reaction models. *Journal of International Money and Finance*, 31(3), 552–568. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jimonfin.2011.11.009>
- Erixon, F. (2010). The Europe 2020 strategy: time for Europe to think again. *European View*, 9(1), 29–37. <http://dx.doi.org/10.1007/s12290-010-0120-8>
- Erjavec, E., Chantreuil, F., Hanrahan, K., Donnellan, T., Salputra, G., Kožar, M., & van Leeuwen, M. (2011). Policy assessment of an EU wide flat area CAP payments system. *Economic Modelling*, 28(4), 1550-1558. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2011.02.007>
- Esteban, J. (2000). Regional convergence in Europe and the industry mix: a shift-share analysis. *Regional science and urban economics*, 30(3), 353-364. [http://dx.doi.org/10.1016/S0166-0462\(00\)00035-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0166-0462(00)00035-1)
- Estes, R. J. (Ed.). (2007). *Advancing quality of life in a turbulent world*. Dordrecht NL: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4020-5110-4>
- Euromed. European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) (2013).
- European Environment Agency. (2006). *Integration of environment into EU agriculture policy – the IRENA indicator-based assessment report*. Κοπενχάγη.
Διαθέσιμο: http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2006_2
- Eurostat. (2010). *External and intra-EU trade - statistical yearbook* (2010th ed.).
- [Evrinsel, A. \(2009\). Effectiveness of economic cooperation between the EU and the ACP countries, *Journal of International Trade Law and Policy*, Vol. 8 Iss: 2, pp.181 – 196. <http://dx.doi.org/10.1108/14770020910981498>](http://dx.doi.org/10.1108/14770020910981498)
- Ezcurra, R., Gil, C., Pascual, P., & Rapún, M. (2005). Regional inequality in the European Union: Does industry mix matter? *Regional Studies*, 39(6), 679-697. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400500213473>
- Fagerberg, J., & Verspagen, B. (1996). Heading for divergence? Regional growth in Europe reconsidered. *Journal of common market studies*, 34, 431-448. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5965.1996.tb00580.x>
- Faíña, J. A., & López-Rodríguez, J. (2004, August). Regional income convergence and regional policy in the European Union. In *ERSA conference papers* (No. ERS04 p.32). European Regional Science Association.
- Falkner, G. (2006). Forms of governance in European Union social policy: Continuity and/or change? *International Social Security Review*, 59(2), 77-103. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-246X.2006.00240.x>
- Faludi, A. (2005). Polycentric territorial cohesion policy. *Town Planning Review*,76(1),

- 107-118. <http://dx.doi.org/10.3828/tpr.76.1.9>
- Faludi, A. (2006). From European spatial development to territorial cohesion policy. *Regional Studies*, 40(6), 667–678. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400600868937>
- Faludi, A. (2007). Territorial Cohesion Policy and the European Model of Society. *European Planning Studies*, 15(4), 567-583. <http://dx.doi.org/10.1080/09654310701232079>
- Farole, T., Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2011). Cohesion policy in the European Union: growth, geography, institutions. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(5), 1089-1111. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02161.x>
- Farrell, M. (2004). Regional integration and cohesion—lessons from Spain and Ireland in the EU. *Journal of Asian Economics*, 14(6), 927–946. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2003.09.004>
- Feenstra, R. C. (2006). New evidence on the gains from trade. *Review of World Economics*, 142(4), 617-641. <http://dx.doi.org/10.1007/s10290-006-0086-4>
- Feldstein, M. (2005). The Euro and the stability pact. *Journal of Policy Modeling*, 27(4), 421–426. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2005.04.007>
- Fink, C. (2009). Has the EU's single market program led to deeper integration of EU services markets. *Groupe d'Economie Mondiale Working Paper, July*. Διαθέσιμο: http://www.ecipe.org/app/uploads/2014/12/Fink_Has_the_EUs_Single_Market_Program_Led_to_Integration.pdf
- Fischer, C. (2012). Price convergence in the EMU? Evidence from micro data. *European Economic Review*, 56(4), 757-776. <http://dx.doi.org/10.1016/j.euroecorev.2012.01.008>
- Fontagné, L., & Freudenberg, M. (1997). Intra-Industry Trade : Methodological Issues Reconsidered. *CEPII*, (01). Διαθέσιμο: <http://www.cepii.fr/CEPII/en/publications/wp/abstract.asp?NoDoc=50>
- Fontagné, L., Freudenberg, M., & Péridy, N. (1997). Trade Patterns Inside the Single Market. *CEPII*, (07). Διαθέσιμο: <http://www.cepii.fr/CEPII/en/publications/wp/abstract.asp?NoDoc=56>
- Franchino, F. (2009). Perspectives on European Immigration Policies. *European Union Politics*, 10(3), 403–420. Διαθέσιμο: <http://dx.doi.org/10.1177/1465116509337835>
- Gabrisch, H., & Segnana, M. L. (2003). *Vertical and horizontal patterns of intra-industry trade between EU and candidate countries*. IWH. Διαθέσιμο: http://www.researchgate.net/publication/242290436_Vertical_and_Horizontal_Patterns_of_Intra-industry_Trade_between_EU_and_Candidate_Countries
- Gehrels, F. (1956). Customs union from a single-country viewpoint. *The Review of Economic Studies*, 61-64. Διαθέσιμο: <http://www.jstor.org/stable/2296237>
- Geppert, K., & Stephan, A. (2008). Regional disparities in the European Union: Convergence and agglomeration. *Papers in Regional Science*, 87(2), 193-217. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1435-5957.2007.00161.x>
- Glen, C. M., & Murgu, R. C. (2007). EU-China relations: balancing political challenges with economic opportunities. *Asia Europe Journal*, 5(3), 331–344. <http://dx.doi.org/10.1007/s10564-007-9031-1>

- [org/10.1007/s10308-007-0121-7](http://dx.doi.org/10.1007/s10308-007-0121-7)
- Gonzalez, M. C. (2010). Workers' direct participation at the workplace and job quality in Europe. *Journal of European Social Policy*, 20(2), 160–168. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709358792>
- Gorton, M., Douarin, E., Davidova, S., & Latruffe, L. (2008). Attitudes to agricultural policy and farming futures in the context of the 2003 CAP reform: A comparison of farmers in selected established and new Member States. *Journal of Rural Studies*, 24(3), 322–336. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.10.001>
- Gorton, M., Hubbard, C., & Hubbard, L. (2009). The Folly of European Union Policy Transfer: Why the Common Agricultural Policy (CAP) Does Not Fit Central and Eastern Europe. *Regional Studies*, 43(10), 1305–1317. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400802508802>
- Gough, I., Meadowcroft, J., Dryzek, J., Gerhards, J., Lengfeld, H., Markandya, a., & Ortiz, R. (2008). JESP symposium: Climate change and social policy. *Journal of European Social Policy*, 18(4), 325–344. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708094890>
- Grammatikos, T., & Vermeulen, R. (2012). The 2007-2009 Financial Crisis: Changing Market Dynamics and the Impact of Credit Supply and Aggregate Demand Sensitivity. <http://dx.doi.org/10.1080/00036846.2013.859379>
- Greer, A. (2013). The Common Agricultural Policy and the EU budget : stasis or change ? *European Journal of Government and Economics*, 2(2), 119–136. Διαθέσιμο: <http://www.ejge.org/index.php/ejge/article/view/47>
- Greer, S. L. (2008). Choosing paths in European Union health services policy: a political analysis of a critical juncture. *Journal of European Social Policy*, 18(3), 219–231. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708091056>
- Guerrieri, P., & Vergara Caffarelli, F. (2012). Trade Openness and International Fragmentation of Production in the European Union: The New Divide? *Review of International Economics*, 20(3), 535–551. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9396.2012.01037.x>
- Hallet, M. (1997). National and regional development in Central and Eastern Europe: implications for EU structural assistance. Economic Papers No. 120, March 1997. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/34781>
- Haufler, A., & Wooton, I. (2010). Competition for firms in an oligopolistic industry: The impact of economic integration. *Journal of International Economics*, 80(2), 239–248. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jinteco.2009.10.002>
- Haug, A. A., Mackinnon, J. G., & Michelis, L. (2000). European Monetary Union : a cointegration analysis. *Journal of International Money and Finance*, 19, 419–432. [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5606\(00\)00013-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5606(00)00013-9)
- Hausermann, S. (2006). Changing coalitions in social policy reforms: the politics of new social needs and demands. *Journal of European Social Policy*, 16(1), 5–21. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928706059827>
- Heidbreder, E. G. (2014). Governance in the European Union: A Policy Analysis of the Attempts to Raise Legitimacy through Civil Society Participation. *Journal of*

- Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 17(4), 359–377. <http://dx.doi.org/10.1080/13876988.2014.921056>
- Helpman, E. (1987). Imperfect competition and international trade: Evidence from fourteen industrial countries. *Journal of the Japanese and international economies*, 1(1), 62–81. [http://dx.doi.org/10.1016/0889-1583\(87\)90027-X](http://dx.doi.org/10.1016/0889-1583(87)90027-X)
- Herderschee, J., & Qiao, Z. (2005). Impact of Intra-European Trade Agreements, 1990–2005: Policy Implications for the Western Balkans and Ukraine. Διαθέσιμο: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=20974.0>
- Hirschman, A. O. (1958). *The strategy of economic development* (Vol. 10). New Haven: Yale University Press.
- Holland, S. (2011). Ομόλογα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωμόλογα και μια Νέα Συμφωνία για την Ευρώπη. *ΙΣΤΑΜΕ*, (22), 1–16. Διαθέσιμο: <http://www.24grammata.com/?p=26472>
- Holmes, P., & Shingal, A. (2008). Potential Benefits from a Deep EU–India Free Trade Agreement. *Asia Europe Journal*, 7(1), 43–62. <http://dx.doi.org/10.1007/s10308-008-0204-0>
- Hooghe, L. (1996). *Cohesion policy and European integration: building multi-level governance*. Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.2307/40203211>
- Hubbard, C., & Hubbard, L. (2008). Bulgaria and Romania: Paths to EU Accession and the Agricultural Sector. *Centre for Rural Economy Discussion Paper Series, DP, 17*. Διαθέσιμο: http://eprint.ncl.ac.uk/pub_details2.aspx?pub_id=148396
- Huber, W. (2006). Evaluation of European Union cohesion policy: Window-dressing, formal exercise or coordinated learning process? *Regional Studies*, 40(2), 277–280. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400600600751>
- Hudson, J., & Kuhner, S. (2009). Towards productive welfare? A comparative analysis of 23 OECD countries. *Journal of European Social Policy*, 19(1), 34–46. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708098522>
- Humpage, L. (2010). Institutions, interests and ideas: explaining social policy change in welfare states incorporating an indigenous population. *Journal of European Social Policy*, 20(3), 235–247. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928710364433>
- Hunter, R. J., & Ryan, L. V. (2009). Poland, the European Union, and the Euro: Poland's Long Journey to Full European Integration. *Global Economy Journal*, 9(2). <http://dx.doi.org/10.2202/1524-5861.1469>
- Huo, J., Nelson, M., Stephens, J. D., & Carolina, N. (2008). Article Decommmodification and activation in social democratic policy : resolving the paradox. *Journal of European Social Policy*, 18(1), 5–20. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928707084449>
- Hutton, A. (1985). Έκθεση. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/49145/>
- Jenson, J. (2008). Writing women out, folding gender in: the European Union “Modernises” social policy. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 15(2), 131–153. <http://dx.doi.org/10.1093/sp/jxn011>
- Jouen, M. (2014). *The Single Market and Cohesion Policy Dyad: Battered by the Crisis and*

- Globalisation*. Notre Europe Policy Paper 108, Delor Institute. Διαθέσιμο: <http://www.institutdelors.eu/media/singlemarketandcohesionpolicy-jouen-ne-jdi-apr14.pdf?pdf=ok>
- Kaldor, N. (1970). The Case for Regional Policies. *Scottish journal of political economy*, 17(3), 337-348. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9485.1970.tb00712.x>
- Kaldor, N. (1978). *Further essays on applied economics*. London: Duckworth.
- Kaldor, N. (1981). The role of increasing returns, technical progress and cumulative causation in the theory of international trade and economic growth. *Economie appliquée*, 34(6), 593-617.
- Kalemli-Ozcan, S., Papaioannou, E., & Peydró, J. L. (2010). What lies beneath the euro's effect on financial integration? Currency risk, legal harmonization, or trade? *Journal of International Economics*, 81(1), 75-88. <http://dx.doi.org/10.3386/w15034>
- Kamps, C., Leiner-Killinger, N., & Martin, R. (2009). The cyclical impact of EU cohesion policy in fast growing EU countries. *Intereconomics*, 44(1), 23-29. <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-009-0274-2>
- Karacaovali, B., & Limão, N. (2008). The clash of liberalizations: preferential vs. multilateral trade liberalization in the European Union. *Journal of International Economics*, 74(2), 299-327. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jinteco.2007.07.003>
- Karp, L. (1995). Delegation in a general equilibrium model of customs unions. *European Economic Review*, 39, 319-333. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9396.2007.00686.x>
- Kaufmann, A., & Wagner, P. (2005). EU regional policy and the stimulation of innovation: The role of the European regional development fund in the objective 1 region Burgenland. *European Planning Studies*, 13 (4), 581-599. <http://dx.doi.org/10.1080/09654310500107274>
- Kellman, M. (1983). Relative prices and international competitiveness: An empirical investigation. *Empirical Economics*, 8(3-4), 125-138. <http://dx.doi.org/10.1007/BF01969339>
- Keynes, J.M., (1919), *The Economic Consequences of the Peace*, Twentieth Century Classics
- Kleijn, D., & Sutherland, W. J. (2003). How effective are European agri-environment schemes in conserving and promoting biodiversity? *Journal of applied ecology*, 40(6), 947-969. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2664.2003.00868.x>
- Koikkalainen, S. (2011, 21 April). Free Movement in Europe: Past and Present, *Migration Policy Institute*.
- Kraleva, D. (2013). *Free movement of workers in the EU. Legal aspects of the transitional arrangements*. ZEI Discussion Paper No. 217, 2013. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/43307>
- Krause, A., Rinne, U., & Zimmermann, K. F. (2014). How far away is a single European labor market? Διαθέσιμο: <http://ftp.iza.org/dp8383.pdf>
- Krueger, A. O. (1997). Free trade agreements versus customs unions. *Journal of Development Economics*, 54(1), 169-187. <http://dx.doi.org/10.3386/w5084>

- Krueger, A. O. (1999). Are preferential trading arrangements trade-liberalizing or protectionist? *The Journal of Economic Perspectives*, 105-124. <http://dx.doi.org/10.1257/jep.13.4.105>
- Krugman, P. (1991a). *Geography and Trade*. Cambridge: MIT Press.
- Krugman, P. (1991b). Increasing returns and economic geography, *Journal of Political Economy*, 99, 483-499. <http://dx.doi.org/10.1086/261763>
- Krugman, P. R. (1994). *Rethinking international trade*. MIT press.
- Krugman, P. (2011). The new economic geography, now middle-aged. *Regional Studies*, 45(1), 1-7. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2011.537127>
- Krugman, P. (2013, Σεπτέμβριος 30). Should Slowing Trade Growth Worry Us?, *The New York Times*.
- Kumlin, S. (2009). Blaming Europe? Exploring the variable impact of national public service dissatisfaction on EU trust. *Journal of European Social Policy*, 19(5), 408-420. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709344248>
- Kundnani, H. (2015, Ιούλιος 20). Transatlantic take: Why the Euro Crisis Divides Germans and Americans, *The German Marshall Fund of the United States*.
- Kutan, A. M., & Yigit, T. M. (2007). European integration, productivity growth and real convergence. *European Economic Review*, 51(6), 1370-1395. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecosys.2009.03.002>
- Kyrkilis, D., & Pantelidis, P. (2004). Economic Convergence and Intra Regional Foreign Direct Investment in the European Union. *University of Macedonia and University of Piraeus, Piraeus, Greece*. Διαθέσιμο: http://www.researchgate.net/profile/Dimitrios_Kyrkilis/publication/27383007_Economic_Convergence_and_Intra_Regional_Foreign_Direct_Investment_in_the_European_Union/links/0912f508195dc52e26000000.pdf
- Lapavitsas, C., Kaltenbrunner, A., Lindo, D., Michell, J., Paineira, J. P., Pires, E., ... & Teles, N. (2010). Eurozone crisis: beggar thyself and thy neighbour. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(4), 321-373. <http://dx.doi.org/10.1080/19448953.2010.510012>
- Landesmann, M.A. (1998) *East-West Integration: Vertical Product Differentiation, Wage and Productivity Hierarchies*, In *Enlarging Europe: The Industrial Foundations of a New Political Reality*, edited by John Zysman and Andrew Schwartz. University of California Press/University of California International and Area Studies Digital Collection, Edited Volume #99, pp. 117-129. Διαθέσιμο: <http://escholarship.org/uc/item/13s757cx#page-1>
- Leamer, E. E., & Levinsohn, J. (1994). *International trade theory: the evidence* (No. w4940). National Bureau of Economic Research. <http://dx.doi.org/10.3386/w4940>
- Lecerf, J. (1969) *Ιστορία της ευρωπαϊκής ενότητας*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Lefilleur, J., & Maurel, M. (2010). Inter- and intra-industry linkages as a determinant of FDI in Central and Eastern Europe. *Economic Systems*, 34(3), 309-330. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecosys.2009.12.002>

- Leonardi, R. (2006). Cohesion in the European Union. *Regional Studies*, 40(2), 155–166. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400600600462>
- Lewis, J., Campbell, M., & Huerta, C. (2008). Patterns of paid and unpaid work in Western Europe: gender, commodification, preferences and the implications for policy. *Journal of European Social Policy*, 18(1), 21–37. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928707084450>
- Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. *Manchester school*. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>
- Lindstrom, M. (1999) Globalization and economic integration – What challenges economies in transition? *Finnish-Russian Graduate Student Conference 21-23 May 1999*
- Lipsey, R. G. (1960). The theory of customs unions: A general survey. *The Economic Journal*, 496-513. <http://dx.doi.org/10.2307/2228805>
- Lipsey, R. G., & Lancaster, K. (1956). The general theory of second best. *The review of economic studies*, 11-32. <http://dx.doi.org/10.2307/2296233>
- Lipsey, R. G., & Smith, M. (2011). Multilateral versus regional trading arrangements: Substitutes or complements? *International Handbook on the Economics of Integration: General issues and regional groups*, 1, 90. Διαθέσιμο: http://www.researchgate.net/publication/254450730_Multilateral_Versus_Regional_Trading_Arrangements_Substitutes_Or_Compliments
- Lissowska, M. (2002). East European prospective members of the European Union under globalisation pressure. *Economic Systems*, 26(4), 395–399. [http://dx.doi.org/10.1016/S0939-3625\(02\)00064-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0939-3625(02)00064-X)
- Magrini, S. (2004). Regional (di) convergence. *Handbook of regional and urban economics*, 4, 2741-2796. [http://dx.doi.org/10.1016/S1574-0080\(04\)80019-1](http://dx.doi.org/10.1016/S1574-0080(04)80019-1)
- Mailand, M. (2008). The uneven impact of the European Employment Strategy on member states' employment policies: a comparative analysis. *Journal of European Social Policy*, 18(4), 353–365. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708094893>
- Mairate, A. (2006). The “added value” of European Union Cohesion policy. *Regional Studies*, 40(2), 167–177. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400600600496>
- Makower, H., & Morton, G. (1953). A contribution towards a theory of customs unions. *The Economic Journal*, 33-49. <http://dx.doi.org/10.2307/2226749>
- Manzella, G. P., & Mendez, C. (2009). The turning points of EU cohesion policy. *Brussels: European Commission*. Διαθέσιμο: http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/pdf/8_manzella_final-formatted.pdf
- Marks, G. (1993). Structural policy and multilevel governance in the EC. *The state of the European Community*, 2, 391-410. Διαθέσιμο: <http://www.unc.edu/~gwm/unc/unc/assets/doc/marks%20-%20Structural%20Policy%20and%20Multilevel%20Governance.pdf>
- Marlier, E., Cantillon, B., Nolan, B., Van den Bosch, K., & Van Rie, T. (2009). Developing and learning from measures of social inclusion in the European Union. In *Manuscript, Paris Conference*.
- Martin, R. (1999). The new geographical turn in economics: some critical

- reflections. *Cambridge journal of Economics*, 65-91. <http://dx.doi.org/10.1093/cje/23.1.65>
- Marzinotto, B. (2012). *The growth effects of EU cohesion policy: a Meta-analysis* (No. 2012/14). Bruegel Working Paper. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/37020/>
- Mau, S., & Burkhardt, C. (2009). Migration and welfare state solidarity in Western Europe. *Journal of European Social Policy*, 19(3), 213–229. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709104737>
- McCann, P., & Ortega-Argilés, R. (2013). Smart specialization, regional growth and applications to European Union cohesion policy. *Regional Studies*, (ahead-of-print), 1–12. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2013.799769>
- McGuire, S., & Lindequue, J. (2010). The Diminishing Returns to Trade Policy in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 48(5), 1329–1349. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02115.x>
- McKinnon, R. (1963). Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*, 53(4), 717–725. Διαθέσιμο: <http://www.jstor.org/stable/1811021>
- McKinsey Global Institute. (2012). *Manufacturing the future : The next era of global growth and innovation*. Διαθέσιμο: http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing
- Meijers, E., & Sandberg, K. (2006). Polycentric development to combat regional disparities ? The relation between polycentricity and regional disparities. In *ERSA conference papers ersa06p287* (pp. 1–20). European Regional Science Association.
- Meller, B., & Nautz, D. (2012). Inflation persistence in the Euro area before and after the European Monetary Union. *Economic Modelling*, 29(4), 1170–1176. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2012.03.016>
- Mendez, C., & Bachtler, J. (2011). Administrative reform and unintended consequences: an assessment of the EU Cohesion policy “audit explosion.” *Journal of European Public Policy*, 18(5), 746–765. <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2011.586802>
- Minford, P. (2006). Measuring the Economic Costs and Benefits of the EU. *Open economies review*, (17), 509–524. <http://dx.doi.org/10.1007/s11079-006-0362-x>
- Midelfart-Knarvik, K. H., & Overman, H. G. (2002). Delocation and European integration: is structural spending justified? *Economic policy*, 17(35), 321–359. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-0327.00091>
- Mohl, P., & Hagen, T. (2008). Does EU cohesion policy promote growth? Evidence from regional data and alternative econometric approaches. *Evidence from Regional Data and Alternative Econometric Approaches*, 08-086. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1298935>
- Mohl, P., & Hagen, T. (2010). Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches. *Regional Science and Urban Economics*, 40(5), 353–365. <http://dx.doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2010.03.005>
- Morillas, A., Moniche, L., & Castro, M. (2004, August). Evaluation of Cross-Border Leakages in Community Support Frameworks. The case of Andalusia (Spain).

- In *ERSA conference papers* (No. ersa04p674). European Regional Science Association.
- Mosnier, C., Ridier, A., Képhaliacos, C., & Carpy-Goulard, F. (2009). Economic and environmental impact of the CAP mid-term review on arable crop farming in South-western France. *Ecological Economics*, 68(5), 1408–1416. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2008.10.001>
- Moussis, N., (2011). *Access to European Union*. Intersentia.
- Moussis, N., (2015). Διαδικτυακός τόπος Europedia. <http://www.europedia.moussis.eu/>
- Mundell, R. (1968). A Theory of Optimum Currency Areas. In *International Economics* (Vol. 377, pp. 177–186). New York: Macmillan. Διαθέσιμο: <http://www.columbia.edu/~ram15/ie/ie-12.html>
- Mundell, R. (2012). The European fiscal reform and the plight of the euro. *Global Finance Journal*, 23(2), 65–76. <http://dx.doi.org/10.1016/j.gfj.2011.10.009>
- O'Connor, J. S. (2005). Policy coordination, social indicators and the social-policy agenda in the European Union. *Journal of European Social Policy*, 15(4), 345–361. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928705057289>
- Olper, A., Raimondi, V., Cavicchioli, D., & Vigani, M. (2014). Do CAP payments reduce farm labour migration? A panel data analysis across EU regions. *European Review of Agricultural Economics*, 41(5), 843–873. <http://dx.doi.org/10.1093/erae/jbu002>
- Olson, M. (1965) *The Logic of Collective Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Olson, M. (1982) *The Rise and Decline of Nations*. New Haven: Yale University Press.
- Orbie, J., Tortell, L., Kissack, R., Gstöhl, S., Wouters, J., & Hachez, N. (2009). JESP Symposium: The European Union's global social role. *Journal of European social policy*, 19(2), 99–116. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708101864>
- Pacchioli, C. (2011). Is the EU internal market suffering from an integration deficit? *CEPS Working Documents*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1898602>
- Pelkmans, J., & Casey, J. (2004). *Can Europe Deliver Growth? The Sapir Report and Beyond*. Διαθέσιμο: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/1944>
- Péridy, N. (2005). The trade effects of the Euro–Mediterranean partnership: what are the lessons for ASEAN countries? *Journal of Asian Economics*, 16(1), 125–139. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2004.12.001>
- Perroux, F. (1955): *Note sur la notion de poles croissance*. *Economic Appliquee*, 1 & 2:307–320 (Translated by Mette Monsted, (1974).
- Petrakos, G., Rodríguez-Pose, A., & Rovolis, A. (2005). Growth, integration, and regional disparities in the European Union. *Environment and Planning A*, 37(10), 1837. <http://dx.doi.org/10.1068/a37348>
- Picciotto, R. (2004). Towards a new policy framework for the enlarged Europe: investing for growth and modernisation. *Journal of European Integration*, 26(4), 475–491. <http://dx.doi.org/10.1080/0703633042000306562>
- Piorr, A., Ungaro, F., Ciancaglini, A., Happe, K., Sahrbacher, A., Sattler, C., ... Zander, P. (2009). Integrated assessment of future CAP policies: land use changes, spatial

- patterns and targeting. *Environmental Science & Policy*, 12(8), 1122–1136. <http://dx.doi.org/10.1016/j.envsci.2009.01.001>
- Pisani-Ferry, J. (2012). *The Euro Crisis and the New Impossible Trinity*. Bruegel Policy Contribution (pp. 1–16). Διαθέσιμο: <http://bruegel.org/2012/09/the-euro-crisis-and-the-new-impossible-trinity/>
- Pitelis, C. (1994). Industrial strategy: for Britain, in Europe and the world. *Journal of Economic Studies*, 21(5), 3–92. <http://dx.doi.org/10.1108/01443589410070806>
- Pollock, P. (2002), Criticism of WTO practices and Structures: Is WTO Undemocratic? Επίσημος ιστότοπος. <http://rufuspollock.org/>
- Posner, E., & Véron, N. (2010). The EU and financial regulation: power without purpose? *Journal of European Public Policy*, 17(3), 400–415. <http://dx.doi.org/10.1080/13501761003661950>
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard business review*, 68(2), 73–93. Διαθέσιμο: http://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/50387/mod_resource/content/0/Porter-competitive-advantage.pdf
- Potter, C., & Tilzey, M. (2007). Agricultural multifunctionality, environmental sustainability and the WTO: Resistance or accommodation to the neoliberal project for agriculture? *Geoforum*, 38(6), 1290–1303. <http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2007.05.001>
- Powell, J. L., & Hendricks, J. J. (2014). *Welfare State in Post-industrial Society*. Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4419-0066-1>
- Puig, G. V., & Ohiocheoya, O. (2011). Regional Trade Agreements and the Neo-Colonialism of the United States of America and the European Union: A Review of the Principle of Competitive Imperialism. *Liverpool Law Review*, 32(3), 225–235. <http://dx.doi.org/10.1007/s10991-011-9099-8>
- Pradeep S. M. (2004), “Why Do the Rich not take UNCTAD seriously?”, *The Hindu Business Line*.
- Raggi, M., Sardonini, L., & Viaggi, D. (2013). The effects of the Common Agricultural Policy on exit strategies and land re-allocation. *Land Use Policy*, 31, 114–125. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2011.12.009>
- Ramajo, J., Márquez, M. a., Hewings, G. J. D., & Salinas, M. M. (2008). Spatial heterogeneity and interregional spillovers in the European Union: Do cohesion policies encourage convergence across regions? *European Economic Review*, 52(3), 551–567. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eurocorev.2007.05.006>
- Râmniceanu, I., & Ackrill, R. (2007). EU rural development policy in the new member states: Promoting multifunctionality? *Journal of Rural Studies*, 23(4), 416–429. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.003>
- Rizov, M. (2004). Rural development and welfare implications of CAP reforms. *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 209–222. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2004.03.003>
- Rizov, M., Pokrivcak, J., & Ciaian, P. (2013). CAP subsidies and productivity of the EU farms. *Journal of Agricultural Economics*, 64(3), 537–557. <http://dx.doi.org/>

- [org/10.1111/1477-9552.12030](http://dx.doi.org/10.1111/1477-9552.12030)
- Robson, P (1993), The New Regionalism and Developing Countries. *Journal of Common Market Studies*, Vol 31, No. 3 <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00467.x>
- Rodríguez-Pose, A., & Crescenzi, R. (2008). Research and development, spillovers, innovation systems, and the genesis of regional growth in Europe. *Regional studies*, 42(1), 51-67. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400701654186>
- Rodríguez-Pose, A., & Fratesi, U. (2002). *Unbalanced Development Strategies and the Lack of Regional Convergence in the EU*. London School of Economics Department of Geography and Environment. Διαθέσιμο: <https://www.lse.ac.uk/geographyAndEnvironment/research/Researchpapers/rp76.pdf>
- Rodríguez-Pose, A., & Fratesi, U. (2004). Between Development and Social Policies: The Impact of European Structural Funds in Objective 1 Regions. *Regional Studies*, 38(1), 97-113. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400310001632226>
- Rodríguez-Pose, A., & Tselios, V. (2009). Mapping regional personal income distribution in Western Europe: income per capita and inequality. *Czech Journal of Economics and Finance*, 59(1), 41-70. Διαθέσιμο: <http://journal.fsv.cuni.cz/mag/article/show/id/1151>
- Rodrik, D. (1999). Five simple principles for world trade. *Five simple principles for world trade*. Διαθέσιμο: https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Commentary/five_simple_principles_for_world_trade.pdf
- Room, G. (2006). Local players in European games. *Journal of European Social Policy*, 16(2), 167-172. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928706062507>
- Room, G. (2008). Social policy in Europe: paradigms of change. *Journal of European Social Policy*, 18(4), 345-352 <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708094891>
- Room, G. (2008). Article Social policy in Europe: paradigms of change. *Journal of European Social Policy*, 18(4), 345-352. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708094891>
- Sadeque, Z. (2009). How Climate Change Will Shape the Social Policy Framework. *Global Social Policy*, 10(1), 6-9. <http://dx.doi.org/10.1177/14680181100100010102>
- Sainsbury, D. (2006). Immigrants' social rights in comparative perspective: welfare regimes, forms in immigration and immigration policy regimes. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 229-244. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928706065594>
- Saltelli, A., D'Hombres, B., Jesinghaus, J., Manca, A. R., Mascherini, M., Nardo, M., & Saisana, M. (2010). Indicators for European Union Policies. Business as Usual? *Social Indicators Research*, 102(2), 197-207. <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-010-9678-4>
- Sapir, A. (2001). Domino effects in Western European regional trade, 1960-1992. *European Journal of Political Economy*, 17(2), 377-388. [http://dx.doi.org/10.1016/S0176-2680\(01\)00032-5](http://dx.doi.org/10.1016/S0176-2680(01)00032-5)
- Sapir, A., Aghion, P., Bertola, G., Hellwig, M., Pisani-Ferry, J., Rosati, D., ... & Smith, P. M. (2004). *An Agenda for a Growing Europe: The Sapir Report: The Sapir Report*. OUP Oxford. <http://dx.doi.org/10.1093/0199271488.001.0001>
- Saraceno, C. (2013). *The undercutting of the European Social Dimension* (Vol. 7). LIEPP Working Paper. Διαθέσιμο: <http://www.sciencespo.fr/liepp/sites/sciencespo.fr/liepp/>

[files/WP7-Saraceno.pdf](#)

- Scharpf, F. W. (2009). The asymmetry of European integration, or why the EU cannot be a 'social market economy'. *Socio-Economic Review*, mwp031. <http://dx.doi.org/10.1093/ser/mwp031>
- Schmid, E., & Sinabell, F. (2007). On the choice of farm management practices after the reform of the Common Agricultural Policy in 2003. *Journal of Environmental Management*, 82(3), 332–340. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvman.2005.12.027>
- Schmid, E., Sinabell, F., & Hofreither, M. F. (2010). Phasing out of Environmentally Harmful Subsidies: Consequences of the 2003 CAP Reform in Austria. Διαθέσιμο: <http://www.oecd.org/agriculture/45861140.pdf>
- Schöb, R., & Wildasin, D. E. (2007). Economic integration and labor market institutions: Worker mobility, earnings risk, and contract structure. *Regional Science and Urban Economics*, 37(2), 141–164. <http://dx.doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2006.08.003>
- Schultz, T. W. (1956). Reflections on agricultural production, output and supply. *Journal of farm Economics*, 748–762. <http://dx.doi.org/10.2307/1234459>
- Schumpeter, J. A. (1943). *Capitalism in the postwar world*. in Harris, Seymour E., *Postwar economic problems*, New York, New York London: McGraw-Hill.
- Shima, I., & Rodrigues, R. (2009). The implementation of EU social inclusion and social protection strategies in European countries with reference to equality for disabled people. *Report for Academic Network of European Disability Experts (ANED)*. Διαθέσιμο: http://www.messe-dus.co.jp/fileadmin/download/ANED_2009_Social_Inclusion_and_Protection_with_Reference_to_Equality_for_Disabled_People.pdf
- Smyrl, M. E. (1997). Does European community regional policy empower the regions? *Governance*, 10(3), 287–309. <http://dx.doi.org/10.1111/0952-1895.431997043>
- Sosvilla Rivero, S. (2005). EU structural funds and Spain's objective 1 regions: An analysis based on the Hermin model. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.844145>
- Sterlacchini, A. (2008). R&D, higher education and regional growth: Uneven linkages among European regions. *Research Policy*, 37(6-7), 1096–1107. <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.009>
- Stiglitz, J. (2001) Failure of the Fund: Rethinking the IMF Response. *Harvard International Review*, 23(2), pp. 14-18. Διαθέσιμο: <https://www8.gsb.columbia.edu/researcharchive/articles/1472>
- Stiglitz, J. (2004) Capital Market Liberalization, Globalization, and the IMF, *Oxford Review of Economic Policy*, 20 (1), pp. 57-71 <http://dx.doi.org/10.1093/oxrep/grh004>
- Stiglitz, J., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). The measurement of economic performance and social progress revisited. *Reflections and overview. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris*. Διαθέσιμο: <http://spire.sciencespo.fr/hdl/2441/516uh8ogmqldh09h4687h53k/resources/wp2009-33.pdf>
- Strange, S. (1996) *The Withdrawal of State*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Suwa-Eisenmann, A., & Verdier, T. (2006). The Coherence of Trade Flows and Trade Policies with Aid and Investment Flows. <http://dx.doi.org/10.1787/348655721501>

- Syropoulos, C. (1999). Customs unions and comparative advantage. *Oxford Economic Papers*, 51(2), 239-266. <http://dx.doi.org/10.1093/oeq/51.2.239>
- Taylor, P. (2008) *The End of European Integration: Anti-Europeanism Examined*. Routledge London and New York.
- Tavares, S. C. (2006). The political economy of the European customs classification. *Public Choice*, 129(1-2), 107–130. <http://dx.doi.org/10.1007/s11127-005-9012-x>
- Thimann, C. (2015). The Microeconomic Dimensions of the Eurozone Crisis and Why European Politics Cannot Solve Them. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 141–164. <http://dx.doi.org/10.1257/jep.29.3.141>
- Tilford, S., & Whyte, P. (2011). *Why stricter rules threaten the Eurozone*. Centre for European Reform, London. Διαθέσιμο: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/essay_eurozone_9nov11-4084.pdf
- Tinbergen, J. (1965) *International Economic Integration*. Elsevier Publishing Company, Amsterdam.
- Tirole, J. (2015). Country Solidarity in Sovereign Crises. *American Economic Review*, 105(8), 2333–2363. <http://dx.doi.org/10.1257/aer.20121248>
- Toshkov, D. (2007). Transposition of EU social policy in the new member states. *Journal of European Social Policy*, 17(4), 335–348. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928707081065>
- Tranter, R. B., Swinbank, a., Wooldridge, M. J., Costa, L., Knapp, T., Little, G. P. J., & Sottomayor, M. L. (2007). Implications for food production, land use and rural development of the European Union's Single Farm Payment: Indications from a survey of farmers' intentions in Germany, Portugal and the UK. *Food Policy*, 32(5-6), 656–671. <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2007.04.001>
- Tvrdon, M. (2012). Cohesion policy, convergence and regional disparities: The case of the European Union. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 9(2), 89-99. Διαθέσιμο: <http://wseas.org/multimedia/journals/economics/2012/53-827.pdf>
- UNCTAD (2002), FDI in Least Developed Countries at a Glance: 2002, UN, New York and Geneva. Διαθέσιμο: http://unctad.org/en/Docs/iteiia6_en.pdf
- Uppenberg, K., & Strauss, H. (2010). *Innovation and productivity growth in the EU services sector*. Luxembourg: European Investment Bank. Διαθέσιμο: http://www.eib.org/attachments/efs/efs_innovation_and_productivity_en.pdf
- Vancauteran, M., & Weisbers, D. (2006). Intra-European Trade of Manufacturing Goods: An Extension of the Gravity Model. *SSRN Electronic Journal*, (October). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1438400>
- Verdun, A. (2010). Ten years EMU : an assessment of ten critical claims Amy Verdun. *International Journal of Economics and Business Research*, 2(1/2), 144–163.
- Vernon, R. (1966). International investment and international trade in the product cycle. *The quarterly journal of economics*, 190-207.
- Vetter, S. (2013). *The Single European Market 20 years on*.
- Villalta Puig, G., & Ohiocheoya, O. (2011). Regional Trade Agreements and the Neo-Colonialism of the United States of America and the European Union: A Review of

- the Principle of Competitive Imperialism. *Liverpool Law Review*, 32(3), 225–235. <http://dx.doi.org/10.1007/s10991-011-9099-8>
- Viner, J. (1953). *International trade and economic development* (p. 53). Oxford: Clarendon Press.
- Watson, A. M. S. (2007). Economic and Monetary Union: Of Currencies and Clubs. *Journal of European Integration*, 26(1), 25–39. <http://dx.doi.org/10.1080/0703633042000197762>
- Wendt, C. (2009). Mapping European healthcare systems: a comparative analysis of financing, service provision and access to healthcare. *Journal of European Social Policy*, 19(5), 432–445. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709344247>
- Werner, W. (2006). The European Social Model: Cause of, or Solution to, the Present Crisis of the European Union? *Intereconomics*, 41(1), 4–14. doi:10.1007/s10272?006?0168?5
- Wetzel, A. (2011). The promotion of participatory governance in the EU's external policies: compromised by sectoral economic interests? *Democratization*, 18(4), 978–1000. <http://dx.doi.org/10.1080/13510347.2011.584735>
- Whelan, C. T., & Maitre, B. (2009). Europeanization of inequality and European reference groups. *Journal of European Social Policy*, 19(2), 117–130. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928708101865>
- Wishlade, F. G. (2008). Competition and Cohesion – Coherence or Conflict? European Union Regional State Aid Reform Post-2006. *Regional Studies*, 42(5), 753–765. <http://dx.doi.org/10.1080/00343400701291575>
- Wolf, F., & Zohlnhofer, R. (2009). Investing in human capital? The determinants of private education expenditure in 26 OECD countries. *Journal of European Social Policy*, 19(3), 230–244. <http://dx.doi.org/10.1177/0958928709104738>
- Wolf, S., & Spoden, D. (2000). *Allocation of EU Aid towards ACP-Countries*. ZEF Bonn. Διαθέσιμο: http://www.zef.de/uploads/tx_zefportal/Publications/zef_dp22-00.pdf
- Wodon, Q., & Yitzhaki, S. (2002). Inequality and social welfare. *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, Vol. 1, (April 2002): pp. 75-104. Διαθέσιμο: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/12298>
- World Economic Forum, 2012, The Global Competitiveness Report 2012–2013, Geneva. Διαθέσιμο: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
- WTO (2015), Monitoring Body (TMB): The Agreement on Textiles and Clothing. Επίσημος διαδικτυακός τόπος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.
- WTO (2015) Trade Topics: Textiles. Επίσημος διαδικτυακός τόπος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.
- Yi, S. (1996). Endogenous formation of customs unions under imperfect competition : open regionalism is good ?. *Journal of International Economics*, 41, 153–177. [http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996\(96\)01429-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0022-1996(96)01429-8)
- Yunus, N., & Swanson, P. E. (2012). Changing integration of EMU public property markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 22(1),

- 194–208. <http://dx.doi.org/10.1016/j.intfin.2011.09.001>
- Zhou, W. (2012). The effectiveness of EU's generalised system of preferences: Evidence from ASEAN countries. *Journal of international trade law and policy*, 11(1). <http://dx.doi.org/10.1108/14770021211210696>
- Zimmermann, K. F. (2009). Labor mobility and the integration of European labor markets. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1431312>
- Γιαννίτσος Τ. (1988). *Η Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και οι Επιπτώσεις στη Βιομηχανία και στο Εξωτερικό Εμπόριο*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Δημόπουλος Δ. (2004). Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΓΠ: Μία μακροπρόθεσμη προοπτική για βιώσιμη γεωργία στην ΕΕ. Ημερίδα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών και Αγροτικής Ανάπτυξης, Δεκέμβριος 2004, Υπουργείο αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2005). *Special rights in privatised companies in the enlarged Union—a decade full of developments*. Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2008). *Science, technology and innovation in Europe 2008*. (Eurostat). <http://dx.doi.org/10.2785/20620>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2009a). *Mutual Information System on Social Protection*. <http://dx.doi.org/10.2767/87183>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2009b). *Links between migration and discrimination*. Λουξεμβούργο. <http://dx.doi.org/10.2767/77495>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2010). Commission staff working document. Innovative financing at a global level. SEC(2010) 409 final 1 April 2010.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Employment and Social Developments*. Λουξεμβούργο. <http://dx.doi.org/10.2767/33738>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2012α). *20 Years of the European Single Market*. Βρυξέλλες. <http://dx.doi.org/10.2780/66906>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2012β). *Expert evaluation network delivering policy analysis on the performance of Cohesion policy 2007-2013*. Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2013). *EUROPEAN COUNCIL – CONCLUSIONS: Brussels, 07-08/02/2013 (MULTIANNUAL FINANCIAL FRAMEWORK)* (Vol. 2013). Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014α). *Investment for jobs and growth: Promoting development and good governance in EU regions and cities*. Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014β). *Practical guide to the new GSP trade regimes for developing countries* (Vol. 2014). Διαθέσιμο: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/december/tradoc_152012.pdf
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014γ). *European Competitiveness Report*. Λουξεμβούργο.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014δ). *EU Employment and Social Situation: Recent trends in the geographical mobility of workers in the EU*. Λουξεμβούργο. <http://dx.doi.org/10.2767/26971>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014ε). Commission Staff Working Document on free movement

- of capital in the EU.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014στ). *Γεωργία: Μια εταιρική σχέση ανάμεσα στην Ευρώπη και τους αγρότες της. Λουξεμβούργο*. <http://dx.doi.org/10.2775/95327>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014ζ). *Reindustrialising Europe Member States' Competitiveness Report 2014*.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015α). *EU boosts socio-economic development and supports better living conditions in the Southern Mediterranean*. Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015β). Τομέας της Γεωργίας και της Αγροτικής Ανάπτυξης. Διαθέσιμο: <http://ec.europa.eu/agriculture>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015γ). Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σύνοψη της νομοθεσίας/Αγορές των Γεωργικών Προϊόντων Διαθέσιμο: <http://europa.eu/scadplus/leg/el/s04004.htm>
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2014). *Aggregate Report on the Comprehensive Assessment*. Φρανκφούρτη. <http://dx.doi.org/10.2866/26036>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2015). *Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (EOX), η Ελβετία και ο Βορράς (pp. 1–6)*.
- Καπλάνογλου, Γ.. (2015). *Είναι αλήθεια ότι οι Έλληνες υπερφορολογούνται; Κατανοώντας την ελληνική κρίση, (5), 1–10*.
- Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. (2013). *Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains*. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264189560-en>
- Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, Παγκόσμια Τράπεζα & Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. (2014). *Global Value Chains: Challenges, Opportunities, and Implications for Policy*. Διαθέσιμο: http://www.oecd.org/tad/gvc-report_g20_july_2014.pdf
- Παγκόσμια Τράπεζα. (2005). *Economic Growth in the 1990s*. Ουάσινγκτον. Διαθέσιμο: <http://www1.worldbank.org/prem/lessons1990s/>
- Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (2015). Επίσημος ιστότοπος. <https://www.wto.org/>
- Τσούκαλης, Λ. (1998). *Η νέα ευρωπαϊκή οικονομία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα*.

Παράρτημα 1

Παράρτημα 1-Πίνακας 1: ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές, μελών Ευρωπαϊκής Ένωσης 2000-2013 (δισεκατομμύρια ευρώ)

	2000	2004	2008	2010	2011	2012	2013
ΕΕ-28	9.244	10.658	12.549	12.337	12.711	12.960	13.069
Αυστρία	208	235	283	285	299	307	313
Βέλγιο	253	291	346	356	369	376	383
Βουλγαρία	14	20	35	36	39	40	40
Γαλλία	1.440	1.656	1.933	1.937	2.001	2.032	2.060
Γερμανία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)	2.048	2.196	2.474	2.495	2.610	2.666	2.738
Δανία	174	197	235	236	240	245	249
Ελλάδα	138	185	233	222	209	193	182
Εσθονία	6	10	16	15	16	17	19
Ηνωμένο Βασίλειο	1.620	1.787	1.836	1.732	1.771	1.922	1.899
Ιρλανδία	106	150	180	158	163	164	164
Ισπανία	630	841	1.088	1.046	1.046	1.029	1.023
Ιταλία	1.198	1.398	1.575	1.552	1.580	1.567	1.560
Κροατία	23	33	48	44	44	43	43
Κύπρος	10	13	17	17	18	18	17
Λετονία	8	11	23	18	20	22	23
Λιθουανία	12	18	32	28	31	33	35
Λουξεμβούργο	22	27	37	39	42	43	45
Μάλτα	4	5	6	6	7	7	7
Ολλανδία	418	491	594	587	599	599	603
Ουγγαρία	50	82	106	96	99	97	98
Πολωνία	186	204	363	355	371	381	390
Πορτογαλία	127	149	172	173	171	165	166
Ρουμανία	41	61	140	124	131	132	142
Σλοβακία	22	34	64	66	69	71	72
Σλοβενία	22	27	37	35	36	35	35
Σουηδία	268	292	333	350	385	408	421
Τσέχικη Δημοκρατία	64	92	154	150	155	153	149
Φινλανδία	132	152	186	179	189	192	193

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 2: Διαχρονικά επίπεδα ΑΕΠ, Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωζώνης, μελών της, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών χωρών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας, (δισεκατομμύρια ευρώ)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2013
ΕΕ-28				7.062	9.244	11.129	12.549	12.337	13.069
ΕΕ-27				7.045	9.220	11.093	12.501	12.293	13.025
ΕΕ-15				6.768	8.781	10.421	11.507	11.346	11.999
Ευρωζώνη (18 χώρες)				5.580	6.792	8.158	9.266	9.186	9.603
Νορβηγία	46	85	93	114	183	245	311	318	386
Ελβετία	81	135	192	248	278	309	358	415	490
ΗΠΑ	2.056	5.696	4.696	5.859	11.136	10.525	10.007	11.288	12.626
Ιαπωνία	771	1.802	2.411	4.079	5.126	3.682	3.288	4.150	3.687

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 3: Διαχρονική ποσοστιαία μεγέθυνση ΑΕΠ, Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωζώνης, μελών της, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών κρατών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας

	1971-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2008-2013
ΕΕ-28				33,47	4,14
Αυστρία		121,85	60,70	36,79	10,72
Βέλγιο		7,70	62,61	40,88	10,48
Βουλγαρία			39,84	156,87	12,73
Γαλλία		97,13	46,93	34,53	6,55
Γερμανία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)				21,86	10,66
Δανία	183,00	113,18	62,24	36,14	5,89
Ελλάδα				61,06	-21,93
Εσθονία				135,62	14,62
Ην. Βασίλειο	189,63	106,40	101,40	6,93	3,43
Ιρλανδία				49,65	-8,99
Ισπανία		152,47	56,82	66,00	-5,96
Ιταλία			33,75	29,51	-0,96
Κροατία				90,62	-9,28
Κύπρος				74,95	-3,81
Λετονία				113,89	2,11
Λιθουανία				122,58	6,84
Λουξεμβούργο			152,04	78,66	21,69
Μάλτα				47,53	21,78
Ολλανδία	227,90	78,35	79,98	40,39	1,38
Ουγγαρία				91,21	-7,19
Πολωνία				90,95	7,30
Πορτογαλία				35,77	-3,66
Ρουμανία			119,20	205,84	1,77
Σλοβακία				198,89	11,99
Σλοβενία				64,79	-5,29
Σουηδία		101,66	37,20	30,45	26,28
Τσέχικη Δημοκρατία				135,16	-3,10
Φινλανδία		186,11	20,86	35,20	4,19
Νορβηγία		102,09	97,10	74,10	23,92
Ελβετία		137,47	44,28	49,48	36,89
ΗΠΑ	84,46	128,40	137,14	1,37	26,17
Ιαπωνία		212,77	112,61	-19,04	12,15

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 4: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές μελών ΕΕ, Ευρωζώνης, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών χωρών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας, 2000-2013 (ευρώ)

	2000	2004	2008	2010	2011	2012	2013
ΕΕ-28	19.000	21.600	25.000	24.400	25.100	25.500	25.700
Αυστρία	26.000	28.700	34.000	34.100	35.700	36.400	37.000
Βέλγιο	24.600	28.000	32.400	32.700	33.600	34.000	34.500
Βουλγαρία	1.700	2.600	4.600	4.800	5.200	5.500	5.500
Γαλλία	23.700	26.500	30.100	29.900	30.700	31.100	31.300
Γερμνία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)	24.900	26.600	30.100	30.500	31.900	32.600	33.300
Δανία	32.500	36.500	42.800	42.600	43.200	43.900	44.400
Ελλάδα	12.600	16.800	20.800	19.900	18.700	17.400	
Εσθονία	4.500	7.200	12.100	10.800	12.100	13.000	13.900
Ηνωμένο Βασίλειο	27.500	29.900	29.900	27.800	28.200	30.200	29.600
Ιρλανδία	27.800	36.900	40.100	34.700	35.500	35.700	35.600
Ισπανία	15.600	19.700	23.900	22.700	22.700	22.300	22.300
Ιταλία	21.000	24.000	26.300	25.700	26.000	25.700	25.600
Κροατία	5.300	7.700	11.000	10.300	10.300	10.200	10.100
Κύπρος	14.300	17.300	21.800	21.000	21.000	20.500	19.000
Λετονία	3.600	4.900	10.500	8.600	9.800	10.900	11.600
Λιθουανία	3.600	5.400	10.100	8.900	10.200	11.000	11.700
Λουξεμβούργο	50.300	59.900	76.400	77.400	80.300	80.700	83.400
Μάλτα	11.200	11.600	14.600	15.600	16.100	16.500	17.200
Ολλανδία	26.300	30.200	36.200	35.300	35.900	35.800	35.900
Ουγγαρία	4.900	8.100	10.500	9.600	9.900	9.800	9.900
Πολωνία	4.900	5.300	9.500	9.200	9.600	9.900	10.100
Πορτογαλία	12.500	14.200	16.200	16.300	16.100	15.600	15.800
Ρουμανία	1.800	2.800	6.800	6.100	6.500	6.600	7.100
Σλοβακία	4.100	6.300	11.900	12.100	12.800	13.200	13.300
Σλοβενία	10.800	13.600	18.400	17.300	17.600	17.200	17.100
Σουηδία	30.200	32.400	36.100	37.300	40.800	42.800	43.800
Τσέχικη Δημοκρατία	6.200	9.000	14.800	14.300	14.800	14.600	14.200
Φινλανδία	25.500	29.100	34.900	33.300	35.000	35.500	35.600
Νορβηγία	40.700	45.600	65.300	65.000	71.300	77.500	75.900
Ελβετία	38.500	40.400	46.400	53.300	60.300	61.900	61.100
ΗΠΑ	39.400	33.600	32.900	36.400	35.700	40.000	39.900
Ιαπωνία	40.400	29.300	25.700	32.400	33.200		

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 5: Διαχρονικά επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ, Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωζώνης, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών χωρών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας (ευρώ)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2013
ΕΕ-28				14.600	19.000	22.400	25.000	24.400	25.700
ΕΕ-27				14.700	19.100	22.600	25.100	24.600	25.900
ΕΕ-15				18.200	23.200	26.800	29.100	28.500	29.800
Ευρωζώνη (18 χώρες)				17.800	21.400	25.000	28.000	27.600	28.600
Νορβηγία	11.200	20.400	21.800	26.100	40.700	52.900	65.300	65.000	75.900
Ελβετία	12.700	20.700	28.300	35.000	38.500	41.300	46.400	53.300	61.100
ΗΠΑ	9.000	23.900	18.800	22.000	39.400	35.600	32.900	36.400	39.900
Ιαπωνία	6.600	14.900	19.500	32.500	40.400	28.800	25.700	32.400	

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 6: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Ισοδύναμα Αγοραστικής Δύναμης, Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέλη της, Ευρωζώνης, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών κρατών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας, 2002-2013 (ΕΕ-28=100)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΕΕ-28	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ΕΕ-27	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ευρωζώνη (17 χώρες)	111	110	109	109	109	109	108	108	108	108	108	108
Ευρωζώνη (18 χώρες)	111	110	109	109	109	109	109	109	109	109	108	108
Βέλγιο	126	124	121	120	118	116	116	118	120	120	120	119
Βουλγαρία	32	34	35	37	38	40	43	44	44	46	47	47
Τσέχικη Δημοκρατία	74	77	78	79	80	83	81	82	81	81	81	80
Δανία	129	124	126	124	124	122	124	123	128	125	126	125
Γερμανία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)	115	116	116	116	115	115	116	115	120	123	123	124
Εσθονία	50	55	57	62	66	70	69	64	64	69	71	72
Ιρλανδία	139	142	143	144	145	146	131	128	128	128	129	126
Ελλάδα	90	93	94	91	92	90	93	95	89	81	76	75
Ισπανία	101	101	101	102	105	105	103	103	99	96	96	95
Γαλλία	116	111	110	110	108	108	107	109	109	109	109	108
Κροατία	54	57	58	59	60	62	65	63	60	60	61	61
Ιταλία	113	111	107	105	105	104	104	104	103	101	100	98
Κύπρος	89	89	91	93	93	94	99	100	97	93	91	86
Λετονία	41	44	47	50	53	57	58	54	55	60	64	67
Λιθουανία	45	50	52	55	58	62	64	58	62	67	72	74
Λουξεμβούργο	240	248	253	254	270	274	263	252	262	265	263	264
Ουγγαρία	61	63	63	63	63	61	64	65	66	67	67	67
Μάλτα	83	82	80	80	79	78	81	84	87	86	86	87
Ολλανδία	134	130	129	131	131	132	134	132	130	129	127	127
Αυστρία	127	128	128	125	126	124	124	126	126	129	130	129
Πολωνία	48	49	51	51	52	54	56	60	63	65	67	68
Πορτογαλία	80	79	77	80	79	79	78	80	80	77	76	75
Ρουμανία	30	32	35	35	39	43	49	50	51	51	53	54
Σλοβενία	83	84	87	87	88	88	91	86	84	84	84	83
Σλοβακία	54	56	57	60	63	68	72	73	74	75	76	76
Φινλανδία	115	113	116	114	114	117	119	114	114	116	115	112
Σουηδία	122	124	127	122	123	125	124	120	123	125	126	127
Ηνωμένο Βασίλειο	122	123	125	124	122	118	114	112	108	105	104	106
Νορβηγία	155	156	165	177	185	181	191	176	180	185	194	191
Ελβετία	144	140	139	136	139	144	148	150	152	154	158	158
ΗΠΑ	159	162	163	165	159	156	151	150	151	149	155	155
Ιαπωνία	114	114	115	113	109	109	105	102	105	103	106	106

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 7: Μέσος ετήσιος πληθυσμός μελών Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1960-2013

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2013
ΕΕ-28	408.368.487	440.801.479	462.715.436	475.955.205	487.619.836	504.005.499	506.545.786
ΕΕ-27	404.228.306	436.389.227	458.115.654	471.177.837	483.151.535	499.709.147	502.291.366
Ευρωζώνη (18 χώρες)	261.487.795	283.014.477	297.261.025	305.794.390	317.209.955	332.619.107	333.842.466
Αυστρία	7.047.539	7.467.086	7.549.433	7.677.850	8.011.566	8.363.404	8.479.823
Βέλγιο	9.153.489	9.655.549	9.859.242	9.967.379	10.251.250	10.920.272	11.182.817
Βουλγαρία	7.867.374	8.489.574	8.861.535	8.718.289	8.170.172	7.395.599	7.265.115
Γαλλία	45.684.227	50.772.227	53.880.009	56.708.831	60.762.169	64.818.789	65.717.714
Γερμανία (ενιαία)	128.422.605	139.267.167	139.837.221	142.635.373	164.423.016	163.553.860	161.303.746
Δανία	4.579.603	4.928.757	5.123.027	5.140.939	5.339.616	5.547.683	5.614.932
Ελλάδα	8.331.725	8.792.806	9.642.505	10.156.902	10.917.482	11.153.454	11.027.549
Εσθονία	1.211.537	1.360.076	1.477.219	1.569.174	1.396.985	1.331.475	1.317.997
Ηνωμένο Βασίλειο	52.400.000	55.663.250	56.314.216	57.247.586	58.892.514	62.766.365	64.106.779
Ιρλανδία	2.828.600	2.957.250	3.412.800	3.513.974	3.805.174	4.560.155	4.597.558
Ισπανία	30.455.000	33.814.531	37.439.035	38.850.435	40.263.216	46.576.897	46.617.825
Ιταλία	50.199.700	53.821.850	56.433.883	56.719.240	56.942.108	59.277.417	60.233.948
Κροατία	4.140.181	4.412.252	4.599.782	4.777.368	4.468.302	4.296.352	4.254.420
Κύπρος	572.783	614.450	509.050	579.898	694.023	829.446	861.939
Λετονία	2.120.979	2.359.164	2.511.701	2.663.151	2.367.550	2.097.555	2.012.647
Λιθουανία	2.778.550	3.139.689	3.413.202	3.697.838	3.499.536	3.097.282	2.957.689
Λουξ/ργο	313.970	339.171	364.150	381.850	436.300	506.953	543.360
Μάλτα	326.550	302.650	316.645	354.170	381.363	414.508	423.374
Ολλανδία	11.486.631	13.038.526	14.149.800	14.951.510	15.925.513	16.615.394	16.804.432
Ουγγαρία	9.983.967	10.337.910	10.711.122	10.373.988	10.210.971	10.000.023	9.893.899
Πολωνία	29.637.450	32.664.300	35.574.150	38.110.782	38.258.629	38.183.683	38.514.479
Πορτογαλία	8.857.716	8.680.431	9.766.312	9.983.218	10.289.898	10.573.100	10.457.295
Ρουμανία	18.406.905	20.250.398	22.242.653	23.201.835	22.442.971	20.246.871	19.981.358
Σλοβακία	4.068.095	4.538.223	4.979.815	5.299.187	5.388.720	5.391.428	5.413.393
Σλοβενία	1.584.720	1.724.891	1.901.315	1.998.161	1.988.925	2.048.583	2.059.953
Σουηδία	7.484.656	8.042.801	8.310.531	8.558.835	8.872.109	9.378.126	9.600.379
Τσέχικη Δημοκρατία	9.602.006	9.858.071	10.304.193	10.333.355	10.255.063	10.474.410	10.514.272
Φινλανδία	4.429.634	4.606.307	4.779.535	4.986.431	5.176.209	5.363.352	5.438.972

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 8: Ποσοστό ανεργίας μελών Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1983-2013

	1983	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2013
ΕΕ-28					9,0	9,0	7,0	9,6	10,8
Ευρωζώνη (18 χώρες)					8,9	9,1	7,6	10,1	11,9
Αυστρία				3,9	3,6	5,2	3,8	4,4	4,9
Βέλγιο	10,7	10,1	6,6	9,7	6,9	8,5	7,0	8,3	8,4
Βουλγαρία					16,4	10,1	5,6	10,3	13,0
Γαλλία	8,8	10,4	9,4	12,0	9,5	8,9	7,4	9,3	10,3
Γερμανία (μέχρι το 1990 Δυτ. Γερμανία)				8,3	8,0	11,3	7,5	7,1	5,3
Δανία	8,4	6,7	7,2	6,7	4,3	4,8	3,4	7,5	7,0
Ελλάδα					11,2	10,0	7,8	12,7	27,5
Εσθονία					14,6	8,0	5,5	16,7	8,6
Ηνωμένο Βασίλειο	10,8	11,2	6,9	8,5	5,4	4,8	5,6	7,8	7,5
Ιρλανδία	13,9	16,8	13,4	12,3	4,2	4,4	6,4	13,9	13,1
Ισπανία			15,5	20,7	11,9	9,2	11,3	19,9	26,1
Ιταλία	7,4	8,2	8,9	11,2	10,0	7,7	6,7	8,4	12,2
Κροατία					15,8	13,0	8,9	12,3	17,3
Κύπρος					4,8	5,3	3,7	6,3	15,9
Λετονία					14,3	10,0	7,7	19,5	11,9
Λιθουανία					16,4	8,3	5,8	17,8	11,8
Λουξεμβούργο	3,4	2,9	1,7	2,9	2,2	4,6	4,9	4,6	5,9
Μάλτα					6,7	6,9	6,0	6,9	6,4
Ολλανδία	8,3	7,3	5,1	7,1	3,1	5,3	3,1	4,5	6,7
Ουγγαρία					6,3	7,2	7,8	11,2	10,2
Πολωνία					16,1	17,9	7,1	9,7	10,3
Πορτογαλία	8,2	9,1	4,8	7,2	4,5	8,5	8,5	12,0	16,4
Ρουμανία					7,6	7,1	5,6	7,0	7,1
Σλοβακία					18,9	16,4	9,6	14,5	14,2
Σλοβενία					6,7	6,5	4,4	7,3	10,1
Σουηδία	3,7	2,9	1,7	8,8	5,6	7,7	6,2	8,6	8,0
Τσέχικη Δημοκρατία				4,0	8,8	7,9	4,4	7,3	7,0
Φινλανδία			3,2	15,4	9,8	8,4	6,4	8,4	8,2

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 1-Πίνακας 9: Ποσοστό ανεργίας Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωζώνης, μη ενταγμένων ευρωπαϊκών κρατών, ΗΠΑ και Ιαπωνίας 1983-2013

	1983	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2013
ΕΕ-28					9,0	9,0	7,0	9,6	10,8
ΕΕ-27					8,9	9,0	7,0	9,6	10,8
ΕΕ-15				10,4	8,0	8,2	7,2	9,5	11,0
Ευρωζώνη (18 χώρες)					8,9	9,1	7,6	10,1	11,9
Νορβηγία			5,2	4,9	3,2	4,5	2,5	3,6	3,5
ΗΠΑ	9,6	7,2	5,5	5,6	4,0	5,1	5,8	9,6	7,4
Ιαπωνία	2,6	2,6	2,1	3,1	4,7	4,4	4,0	5,1	4,0

Πηγή: Eurostat, 2015.

Παράρτημα 2

Παράρτημα 2-Πίνακας 1α: Ενδοκοινοτικές εισαγωγές 1960-1985 (ΕΟΚ-15)

	1960			1965			1970			1975			1980			1985		
	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου*	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ.€/ ECU	% ΑΕΠ	%Συνό- λου
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	-	39,89	8,3	100	75,7	10,1	100	160,19	11,5	100	327,19	13,2	100	548,2	14,8	100
Αυστρία	-	-	-	1,35	14,9	3,4	2,37	16,2	3,1	5,03	16,0	3,1	11,46	20,0	3,5	17,6	19,9	3,2
Βέλγιο- Λουξ/ γργο	2,1	18,7	12,6	4	24,2	10,0	7,7	29,2	10,2	17,5	33,0	10,9	34,1	37,3	10,4	53,5	46,6	0,10
Γαλλία	2,1	3,5	12,6	4,79	5,0	12,0	10,9	7,6	14,4	23,69	8,3	14,8	50,39	10,3	15,4	82,7	11,8	15,1
Δ. Γερ- μανία	3,79	5,4	22,7	8,8	8,0	22,1	16,8	9,1	22,2	34,29	10,0	21,4	73,29	12,3	22,4	119,29	14,2	21,8
Δανία	0,93	16,1	5,6	1,75	18,1	4,4	2,96	18,6	3,9	5,46	17,4	3,4	9,34	18,9	2,9	15,68	19,8	2,9
Ελλά- δα	0,3	8,6	1,8	0,62	10,0	1,6	1,09	9,9	1,4	2,1	10,7	1,3	3,37	9,6	1,0	6,76	12,6	1,2
Ην. Βα- σίλειο	2,7	4,0	16,2	4,79	5,1	12,0	7,5	6,2	9,9	19,39	10,3	12,1	40,89	10,6	12,5	77,59	12,9	14,2
Ιρλαν- δία	0,38	21,1	2,3	0,68	25,2	1,7	1,15	27,4	1,5	2,24	30,3	1,4	6	39,5	1,8	9,08	33,3	1,7
Ισπα- νία	0,2	1,8	1,2	1,5	6,6	3,8	2	5,2	2,6	5	5,6	3,1	8,09	5,1	2,5	15,4	6,8	2,8
Γαλλία	1,6	4,3	9,6	2,9	4,6	7,3	7,5	7,1	9,9	14,69	8,5	9,2	35,39	11,0	10,8	60,1	10,7	11,0
Ολ- λανδία	2,31	19,8	13,8	4,63	23,5	11,6	8,77	25,3	11,6	16,78	22,6	10,5	32,03	25,0	9,8	52,81	30,2	9,6

	1960			1965			1970			1975			1980			1985		
	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου*	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου
Πορτο- γαλία	0,27	9,7	1,6	0,48	11,4	1,2	0,9	12,5	1,2	1,51	10,6	0,9	3,24	15,1	1,0	4,83	15,0	0,9
Σουη- δία	-	-	-	2,6	12,2	6,5	4,4	12,9	5,8	9	14,7	5,6	14,19	15,2	4,3	23,8	17,2	4,3
Φιν- λανδία	-	-	-	0,95	12,0	2,4	1,6	14,7	2,1	3,43	14,7	2,1	5,4	14,3	1,7	8,93	12,4	1,6

Παράρτημα 2-Πίνακας 1β: Ενδοκοινοτικές εισαγωγές 1990-2002 (ΕΟΚ-15)

	1990			1995			2000			2002		
	δισ. €/ΕCΥ	% ΑΕΠ	% Συνόλου*	δισ. €/ΕCΥ	% ΑΕΠ	% Συνόλου*	δισ. €/ΕCΥ	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δισ. €/ΕCΥ	% ΑΕΠ	% Συνόλου
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	-	-	-	-	1593,873	18,27	100	1648,63	17,57	100
Αυστρία	29,1	22,40	4,1	38,4	20,96	4,4	62,83	29,86	3,9	66,86	30,28	4,1
Βέλγιο	-	-	-	-	-	-	136,15	54,08	8,5	152,82	57,10	9,3
Γαλλία	130,3	13,30	18,3	151,4	12,61	17,5	246,95	17,13	15,5	238,9	15,43	14,5
Γερμανία**	161,1	16,50	22,6	214,1	11,11	24,7	340,141	16,49	21,3	340,56	15,89	20,7
Δανία	17,69	16,53	2,5	25,22	18,13	2,9	35,6	20,51	2,2	39,78	21,53	2,4
Ελλάδα	10,54	15,93	1,5	13,87	13,77	1,6	23,52	17,05	1,5	18,59	11,80	1,1
Ην. Βασίλειο	98,5	12,54	13,8	111,4	12,77	12,8	195,33	12,41	12,2	220,54	13,14	13,4
Ιρλανδία	11,91	31,98	1,7	15,9	30,99	1,8	35	33,45	2,2	37,14	28,52	2,3
Ισπανία	41,2	10,26	5,8	59,46	13,03	6,9	114,512	18,17	7,2	120,7	16,55	7,3
Γαλλία	88,2	9,88	12,4	95,8	11,13	11,0	157,69	13,24	9,9	164,2	12,68	10,0
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	-	-	10,24	46,54	0,6	11,14	46,43	0,7
Ολλανδία	67,9	29,24	9,5	74,5	23,24	8,6	125,94	30,13	7,9	127,9	27,49	7,8
Πορτογαλία	13,89	24,69	1,9	18,4	21,14	2,1	33,06	27,04	2,1	33,9	25,03	2,1
Σουηδία	28	14,81	3,9	34,1	17,80	3,9	53,95	20,55	3,4	50,3	19,43	3,1
Φινλανδία	14,22	12,94	2,0	14,64	14,65	1,7	24,96	18,87	1,6	25,3	17,57	1,5

Μέχρι και το 1990 μόνον Δυτική Γερμανία.

Πηγή: AMECO database.

Παράρτημα 2-Πίνακας 2α: Ενδοκοινοτικές εξαγωγές 1960-1985 (ΕΟΚ-15)

	1960			1965			1970			1975			1980			1985		
	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου*	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δια. €/ ECU	% ΑΕΠ	% Συνό- λου
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	-	39,1	8,13	100	74,5	9,92	100	158,3	11,35	100	328,8	13,25	100	551,89	14,87	100
Αυστρία	-	-	-	0,88	9,68	2,3	1,56	10,69	2,1	3,14	10,00	2,0	7,49	13,09	2,3	13,18	14,88	2,4
Βέλγιο /Λου- ξεμβούργο	2,2	19,54	13,2	4,4	26,59	11,3	8,9	33,79	11,9	17,6	33,16	11,1	35,1	38,38	10,7	51,39	44,78	9,3
Γαλλία	2,5	4,22	15,0	5,2	5,45	13,3	10,5	7,30	14,1	23,5	8,28	14,8	46,29	9,43	14,1	72,2	10,28	13,1
Δ. Γερμανία	4,4	6,32	26,3	9,9	9,05	25,3	19,8	10,76	26,6	40,79	11,86	25,8	83,5	14,06	25,4	141,19	16,82	25,6
Δανία	0,8	13,82	4,8	1,43	14,76	3,7	2,06	12,96	2,8	4,5	14,34	2,8	7,87	15,97	2,4	12,58	15,91	2,3
Ελλάδα	0,08	2,29	0,5	0,15	2,42	0,4	0,35	3,18	0,5	0,99	5,05	0,6	1,83	5,23	0,6	3,36	6,27	0,6
Ην. Βασίλειο	2,2	3,23	13,2	4,4	4,70	11,3	7,4	6,12	9,9	14,69	7,78	9,3	40,89	10,61	12,4	71,79	11,91	13,0
Ιρλανδία	0,33	18,33	1,97	0,49	18,15	1,25	0,78	18,57	1,0	2,1	28,38	1,3	4,76	31,34	1,4	9,81	35,93	1,8
Ισπανία	0,4	3,51	2,4	0,5	2,18	1,3	1,19	3,09	1,6	3,1	3,45	2,0	8,09	5,09	2,5	17,19	7,60	3,1
Ιταλία	1,39	3,70	8,3	3,79	6,05	9,7	7,09	6,73	9,5	14,8	8,60	9,3	31,1	9,62	9,5	53,89	9,59	9,8
Ολλανδία	2,29	19,59	13,7	4,5	22,85	11,5	8,8	25,43	11,8	21,5	29,02	13,6	40,79	31,79	12,4	69,09	39,55	12,5
Πορτογαλία	0,12	4,30	0,7	0,26	6,19	0,7	0,49	6,81	0,7	0,99	6,92	0,6	2,18	10,14	0,7	5,12	15,90	0,9
Σουηδία	-	-	-	2,29	10,75	5,9	4	11,76	5,4	7,9	12,93	5,0	13	13,94	4,0	22,1	16,01	4,0
Φινλανδία	-	-	-	0,83	10,51	2,1	1,43	13,12	1,9	2,49	10,69	1,6	5,84	15,49	1,8	8,94	12,45	1,6

Παράρτημα 2- Πίνακας 2β: Ενδοκοινοτικές εξαγωγές 1990-2002 (ΕΟΚ-15)

	1990			1995			2000			2002		
	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	% Συνόλου*	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	% Συνόλου*	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δισ. €/ECU	% ΑΕΠ	% Συνόλου
ΕΕ (15 χώρες)	-	-	-	-	-	-	1686,98	19,32	100	1750,84	18,66	100
Αυστρία	21,6	16,63	3,1	29	15,83	3,2	54,79	26,04	3,2	62,3	28,21	3,6
Βέλγιο	-	-	-	-	-	-	156,5	62,17	9,3	172,4	64,41	9,8
Γαλλία	114,1	11,64	16,2	145	12,07	16,1	229,95	15,95	13,6	228,3	14,74	13,0
Γερμανία*	200,3	16,50	28,4	232,72	12,08	25,9	386,6	18,74	22,9	412,7	19,26	23,6
Δανία	19,09	17,84	2,7	25,9	18,62	2,9	39,18	22,57	2,3	42,4	22,95	2,4
Ελλάδα	4,28	6,47	0,6	5,08	5,04	0,6	7,88	5,71	0,5	6,69	4,25	0,4
Ην. Βασίλειο	81,6	10,39	11,6	105,5	12,09	11,8	183,54	11,67	10,9	181,9	10,83	10,4
Ιρλανδία	14,57	39,12	2,06	25,2	49,11	2,81	54,27	51,87	3,22	61,6	47,31	3,52
Ισπανία	30,8	7,67	4,4	50,8	11,13	5,7	91,09	14,45	5,4	99,3	13,62	5,7
Γαλλία	82,9	9,29	11,7	102	11,85	11,4	160,2	13,45	9,5	163,9	12,65	9,4
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	-	-	7,86	35,73	0,5	9,53	39,72	0,5
Ολλανδία	88,6	38,15	12,5	109	34,01	12,1	205,24	49,11	12,2	207,5	44,60	11,9
Πορτογαλία	10,39	18,47	1,5	13,9	15,97	1,5	21,52	17,60	1,3	22,7	16,76	1,3
Σουηδία	25,5	13,49	3,6	36,6	19,10	4,1	56,88	21,66	3,4	50,44	19,48	2,9
Φινλανδία	12,65	11,51	1,8	17,14	17,16	1,9	31,48	23,80	1,9	29,18	20,27	1,7

*Μέχρι και το 1990 μόνον Δυτική Γερμανία.

Πηγή: AMECO database.

Παράρτημα 2-Πίνακας 3: Ενδοκοινοτικές εισαγωγές 2004-2014 (ΕΕ-28)

	2004			2006			2008			2010			2012			2014		
	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Σηνώ- λου
	ΕΕ (28 Χώρες)	2.009,6	18,2	100,0	2.436,9	20,0	100,0	2.664,8	20,5	100,0	2.484,8	19,4	100,0	2.770,3	20,6	100,0	2.850,5	20,4
Αυστρία	80,4	33,3	4,0	87,7	32,9	3,6	98,6	33,8	3,7	93,5	31,7	3,8	106,3	33,5	3,8	105,1	31,9	3,7
Βέλγιο	167,3	56,1	8,3	200,1	61,1	8,2	221,6	62,4	8,3	204,0	55,8	8,2	230,9	59,5	8,3	223,3	55,5	7,8
Βουλγα- ρία	6,7	31,8	0,3	9,5	35,3	0,4	14,3	39,2	0,5	11,3	30,7	0,5	15,0	36,6	0,5	16,1	38,4	0,6
Γαλλία	263,7	15,4	13,1	298,8	16,1	12,3	332,4	16,7	12,5	315,6	15,8	12,7	352,0	16,9	12,7	348,4	16,3	12,2
Γερμα- νία	378,4	16,7	18,8	460,9	19,3	18,9	513,5	20,0	19,3	503,6	19,5	20,3	573,1	20,8	20,7	600,0	20,6	21,0
Δανία	38,8	19,2	1,9	49,2	21,8	2,0	53,3	22,1	2,0	43,8	18,1	1,8	50,6	20,2	1,8	51,7	20,1	1,8
Ελλάδα	28,3	14,7	1,4	31,2	14,3	1,3	36,2	15,0	1,4	26,5	11,7	1,1	22,7	11,7	0,8	23,2	13,0	0,8
Εσθονία	4,9	50,9	0,2	8,0	59,0	0,3	8,7	52,7	0,3	7,4	50,2	0,3	10,7	59,6	0,4	11,2	56,2	0,4
Ην. Βα- σίλειο	212,1	11,5	10,6	274,5	13,3	11,3	229,7	12,0	8,6	218,9	12,1	8,8	257,5	12,6	9,3	273,1	12,3	9,6
Ιρλαν- δία	32,7	21,1	1,6	39,9	21,7	1,6	39,9	21,4	1,5	30,6	18,6	1,2	32,7	18,9	1,2	36,6	19,7	1,3
Ισπανία	141,1	16,4	7,0	161,8	16,0	6,6	169,6	15,2	6,4	145,6	13,5	5,9	142,4	13,5	5,1	154,0	14,5	5,4
Ιταλία	178,9	12,3	8,9	204,4	13,2	8,4	210,2	12,9	7,9	202,9	12,6	8,2	202,8	12,6	7,3	202,9	12,6	7,1
Κροατία	9,5	28,3	0,5	11,5	28,6	0,5	13,4	27,7	0,5	9,1	20,2	0,4	10,1	23,1	0,4	12,8	29,7	0,4
Κύπρος	3,1	22,3	0,2	3,8	23,6	0,2	4,9	26,2	0,2	4,6	23,9	0,2	3,9	20,2	0,1	3,6	20,7	0,1
Λετονία	4,3	36,8	0,2	7,0	40,8	0,3	8,3	34,0	0,3	6,7	37,3	0,3	10,5	47,2	0,4	10,7	44,4	0,4
Λιθου- ανία	6,3	34,7	0,3	9,7	40,2	0,4	12,2	37,2	0,5	10,0	35,7	0,4	14,3	43,1	0,5	16,9	46,6	0,6

	2004			2006			2008			2010			2012			2014		
	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	% Συνό- λου
Λουξεμ- βούργο	12,2	44,3	0,6	15,3	45,6	0,6	16,3	43,4	0,6	15,2	38,5	0,6	16,5	38,0	0,6	16,1	32,5	0,6
Μάλτα	2,1	44,0	0,1	2,4	45,0	0,1	2,8	44,9	0,1	2,7	40,6	0,1	4,0	54,9	0,1	3,0	37,4	0,1
Ολλαν- δία	136,7	26,1	6,8	161,6	27,9	6,6	190,1	29,7	7,1	181,5	28,7	7,3	207,6	32,2	7,5	203,4	30,7	7,1
Ουγγα- ρία	33,4	40,2	1,7	43,9	48,3	1,8	50,8	47,4	1,9	45,3	46,3	1,8	52,4	53,1	1,9	59,1	57,3	2,1
Πολο- νία	54,4	26,5	2,7	73,9	27,0	3,0	102,1	28,1	3,8	95,1	26,4	3,8	104,9	27,2	3,8	114,3	27,7	4,0
Πορτο- γαλία	34,1	22,4	1,7	43,4	26,1	1,8	48,0	26,8	1,8	44,8	24,9	1,8	40,3	23,9	1,5	43,9	25,4	1,5
Ρουμα- νία	17,4	28,3	0,9	25,9	26,3	1,1	39,9	28,0	1,5	34,0	26,8	1,4	40,2	30,1	1,5	44,1	29,4	1,5
Σλοβα- κία	19,0	54,5	0,9	27,0	59,4	1,1	36,8	56,0	1,4	35,4	52,6	1,4	44,4	61,5	1,6	47,0	62,5	1,6
Σλοβε- νία	12,2	44,1	0,6	15,8	50,2	0,6	19,0	50,0	0,7	16,5	45,4	0,7	18,0	49,9	0,6	17,8	47,6	0,6
Σουηδία	58,4	19,0	2,9	70,8	21,2	2,9	79,3	22,5	3,0	75,4	20,4	3,0	85,9	20,3	3,1	84,1	19,5	3,0
Τσεχία	45,2	47,1	2,2	59,8	48,3	2,5	74,3	46,2	2,8	71,6	45,8	2,9	83,0	51,6	3,0	88,7	57,3	3,1
Φινλαν- δία	27,9	17,6	1,4	35,4	20,5	1,5	38,7	20,0	1,5	33,3	17,8	1,3	37,4	18,7	1,3	39,2	19,1	1,4

Πηγή: Eurostat 2015 για την περίοδο: 2004-2014. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Παράρτημα 2-Πίνακας 4: Ενδοκοινοτικές εξαγωγές 2004-2014 (ΕΕ-28)

	2004			2006			2008			2010			2012			2014		
	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου	δισ. €	% ΑΕΠ	%Συνό- λου
ΕΕ (28 Χώρες)	2.086,9	18,9	100,0	2.516,1	20,7	100,0	2.739,6	21,1	100,0	2.557,1	20,0	100,0	2.840,2	21,1	100,0	2.935,1	21,0	100,0
Αυστρία	71,2	29,5	3,4	79,8	29,9	3,2	90,6	31,0	3,3	83,1	28,2	3,3	90,8	28,7	3,2	93,6	28,4	3,2
Βέλγιο	190,3	63,8	9,1	223,4	68,2	8,9	246,8	69,5	9,0	224,6	61,4	8,8	243,1	62,6	8,6	250,9	62,4	8,5
Βουλγα- ρία	5,0	23,9	0,2	7,3	27,3	0,3	9,2	25,4	0,3	9,6	26,0	0,4	12,2	29,9	0,4	13,8	32,8	0,5
Γαλλία	240,2	14,0	11,5	259,2	14,0	10,3	268,0	13,4	9,8	240,9	12,1	9,4	260,9	12,5	9,2	264,2	12,4	9,0
Γερμανία	474,4	20,9	22,7	563,9	23,6	22,4	625,6	24,4	22,8	572,9	22,2	22,4	622,7	22,6	21,9	657,3	22,5	22,4
Δανία	43,9	21,7	2,1	52,5	23,3	2,1	55,6	23,1	2,0	47,8	19,8	1,9	52,2	20,8	1,8	53,0	20,6	1,8
Ελλάδα	8,8	4,6	0,4	11,5	5,3	0,5	13,0	5,4	0,5	11,6	5,1	0,5	12,2	6,3	0,4	13,0	7,3	0,4
Εσθονία	3,8	39,5	0,2	5,1	37,5	0,2	5,9	36,0	0,2	6,0	40,8	0,2	8,3	45,9	0,3	8,7	43,8	0,3
Ην. Βασί- λειο	164,4	8,9	7,9	225,1	10,9	8,9	178,5	9,4	6,5	165,7	9,1	6,5	185,0	9,1	6,5	182,4	8,2	6,2
Ιρλανδία	53,0	34,1	2,5	54,9	29,9	2,2	53,7	28,8	2,0	51,1	31,0	2,0	53,6	31,0	1,9	48,4	26,1	1,6
Ισπανία	109,4	12,7	5,2	121,4	12,0	4,8	133,4	12,0	4,9	132,0	12,2	5,2	146,3	13,9	5,2	155,9	14,7	5,3
Ιταλία	178,2	12,3	8,5	205,8	13,3	8,2	220,3	13,5	8,0	195,5	12,2	7,6	211,9	13,1	7,5	217,7	13,5	7,4
Κροατία	4,2	12,7	0,2	5,3	13,2	0,2	5,8	12,1	0,2	5,4	12,1	0,2	5,6	12,8	0,2	6,5	15,0	0,2
Κύπρος	0,5	3,7	0,02	0,7	4,6	0,03	0,8	4,1	0,03	0,7	3,7	0,03	0,8	4,2	0,03	0,8	4,4	0,03
Λετονία	2,5	21,3	0,1	3,6	20,6	0,1	4,7	19,4	0,2	4,8	26,9	0,2	7,0	31,4	0,2	7,5	31,1	0,3

	2004			2006			2008			2010			2012			2014		
	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου	δια. €	% ΑΕΠ	% Συνόλου
Λιθουανία	5,0	27,6	0,2	7,2	29,8	0,3	9,7	29,7	0,4	9,6	34,1	0,4	14,0	41,9	0,5	13,4	36,9	0,5
Λουξεμβούργο	11,8	42,6	0,6	16,4	49,0	0,7	15,5	41,1	0,6	12,5	31,6	0,5	11,6	26,6	0,4	11,9	24,1	0,4
Μάλτα	1,0	20,5	0,05	1,2	21,5	0,01	1,0	15,6	0,03	1,1	16,9	0,04	1,3	17,9	0,05	1,0	12,8	0,03
Ολλανδία	229,9	43,9	11,0	292,6	50,5	11,6	342,9	53,7	12,5	334,9	53,0	13,1	386,4	59,9	13,6	383,8	57,9	13,1
Ουγγαρία	37,7	45,3	1,8	48,4	53,2	1,9	58,8	54,9	2,1	56,5	57,7	2,2	62,4	63,2	2,2	66,6	64,5	2,3
Πολωνία	48,7	23,8	2,3	69,9	25,6	2,8	90,5	24,9	3,3	95,6	26,6	3,7	110,0	28,5	3,9	125,7	30,4	4,3
Πορτογαλία	23,1	15,1	1,1	27,9	16,8	1,1	28,9	16,2	1,1	28,1	15,6	1,1	32,2	19,1	1,1	34,2	19,8	1,2
Ρουμανία	14,3	23,3	0,7	18,3	18,6	0,7	23,9	16,8	0,9	27,1	21,4	1,1	31,7	23,7	1,1	37,3	24,9	1,3
Σλοβακία	19,5	56,0	0,9	29,1	64,1	1,2	41,5	63,2	1,5	41,3	61,5	1,6	52,8	73,1	1,9	55,0	73,1	1,9
Σλοβενία	10,1	36,4	0,5	14,3	45,2	0,6	17,7	46,7	0,6	17,1	47,1	0,7	18,8	52,2	0,7	20,5	54,9	0,7
Σουηδία	58,6	19,1	2,8	70,9	21,2	2,8	75,0	21,3	2,7	68,4	18,5	2,7	76,6	18,1	2,7	72,3	16,8	2,5
Τσεχία	48,6	50,7	2,3	65,2	52,7	2,6	85,2	52,9	3,1	84,6	54,1	3,3	99,4	61,8	3,5	107,5	69,5	3,7
Φινλανδία	28,7	18,1	1,4	35,3	20,4	1,4	36,7	19,0	1,3	28,5	15,3	1,1	30,5	15,3	1,1	32,0	15,6	1,1

Πηγή: Eurostat 2015 για την περίοδο: 2004-2014, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Παράρτημα 2-Πίνακας 5: Ενδοκοινοτικές εξαγωγές και εισαγωγές υπηρεσιών (εκ. ευρώ, μερίδιο συνόλου)

Εξαγωγές	2004		2006		2008		2010		2012		2013	
	Αξία	Μερίδιο	Αξία	Μερίδιο	Αξία	Μερίδιο	Αξία	Μερίδιο	Αξία	Μερίδιο	Αξία	Μερίδιο
ΕΕ*	514.981	100,00%	624.922	100,00%	707.042	100,00%	719.392	100,00%	800.430	100,00%	841.902	100,00%
Αυστρία	24.228	4,70%	27.799	4,45%	33.034	4,67%	30.829	4,29%	35.094	4,38%	37.128	4,41%
Βέλγιο	31.442	6,11%	35.477	5,68%	42.938	6,07%	47.716	6,63%	53.067	6,63%	55.548	6,60%
Βουλγαρία	2.269	0,44%	2.845	0,46%	3.752	0,53%	3.283	0,46%	3.721	0,46%	3.548	0,42%
Γαλλία	51.130	9,93%	55.157	8,83%	58.566	8,28%	80.942	11,25%	91.732	11,46%	95.224	11,31%
Γερμανία	63.134	12,26%	80.242	12,84%	91.933	13,00%	96.368	13,40%	105.030	13,12%	112.034	13,31%
Δανία	14.130	2,74%	20.407	3,27%	23.506	3,32%	21.741	3,02%	22.158	2,77%		
Ελλάδα	13.791	2,68%	15.065	2,41%	17.548	2,48%	14.478	2,01%	14.296	1,79%	15.350	1,82%
Εσθονία	1.537	0,30%	2.101	0,34%	2.563	0,36%	2.438	0,34%	2.841	0,35%	2.957	0,35%
Ην. Βασίλειο	64.896	12,60%	75.951	12,15%	78.789	11,14%	76.324	10,61%	84.374	10,54%	79.613	9,46%
Ιρλανδία	28.882	5,61%	35.251	5,64%	44.195	6,25%	45.073	6,27%	51.376	6,42%	53.379	6,34%
Ισπανία	52.849	10,26%	64.322	10,29%	70.481	9,97%	65.125	9,05%	73.049	9,13%	75.730	9,00%
Ιταλία	43.839	8,51%	48.420	7,75%	46.183	6,53%	42.384	5,89%	42.803	5,35%	43.963	5,22%
Κροατία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.502	0,89%
Κύπρος	2.987	0,58%	3.981	0,64%	4.240	0,60%	3.257	0,45%	3.054	0,38%	2.778	0,33%
Λετονία	679	0,13%	1.103	0,18%	1.573	0,22%	1.332	0,19%	1.702	0,21%	1.789	0,21%
Λιθουανία	980	0,19%	1.542	0,25%	1.950	0,28%	1.765	0,25%	2.354	0,29%	2.959	0,35%
Λουξεμβούργο	20.278	3,94%	29.424	4,71%	34.638	4,90%	34.186	4,75%	39.480	4,93%	42.396	5,04%
Μάλτα	1.017	0,20%	1.505	0,24%	2.293	0,32%	2.524	0,35%	2.874	0,36%	2.897	0,34%
Ολλανδία	39.752	7,72%	45.739	7,32%	50.918	7,20%	53.702	7,46%	59.286	7,41%	46.925	5,57%

Εξαγωγές	2004		2006		2008		2010		2012		2013	
	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)
Ορυκτά	5.555	1,08%	7.540	1,21%	9.512	1,35%	9.698	1,35%	10.642	1,33%	11.003	1,31%
Πολυάξια	7.934	1,54%	12.214	1,95%	17.734	2,51%	17.384	2,42%	20.731	2,59%	22.504	2,67%
Πορτογαλία	9.216	1,79%	11.332	1,81%	13.324	1,88%	12.676	1,76%	13.100	1,64%	14.063	1,67%
Ρουμανία	2.056	0,40%	3.943	0,63%	6.926	0,98%	4.683	0,65%	6.442	0,80%	8.329	0,99%
Σλοβακία	1.992	0,39%	3.237	0,52%	4.390	0,62%	3.376	0,47%	4.586	0,57%	4.526	0,54%
Σλοβενία	16.165	3,14%	19.783	3,17%	22.589	3,19%	24.461	3,40%	28.771	3,59%	31.657	3,76%
Τσεχία	5.498	1,07%	8.241	1,32%	11.656	1,65%	11.837	1,65%	12.490	1,56%	12.453	1,48%
Φινλανδία	5.952	1,16%	6.031	0,97%	9.236	1,31%	7.628	1,06%	10.002	1,25%	11.630	1,38%

Εισαγωγές	2004		2006		2008		2010		2012		2013	
	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)	Εξ. (δισ. €)	Ποσοστό (%)
EE*	485.727	100,00%	574.462	100,00%	648.482	100,00%	663.246	100,00%	732.426	100,00%	757.283	100,00%
Αυστρία	16.703	3,44%	19.372	3,37%	21.318	3,29%	20.208	3,05%	24.161	3,30%	26.010	3,43%
Βέλγιο	29.527	6,08%	31.683	5,52%	41.482	6,40%	44.724	6,74%	52.650	7,19%	55.297	7,30%
Βουλγαρία	1.834	0,38%	2.378	0,41%	2.642	0,41%	1.974	0,30%	2.196	0,30%	2.368	0,31%
Γαλλία	41.310	8,50%	47.233	8,22%	50.389	7,77%	72.588	10,94%	76.885	10,50%	80.533	10,63%
Γερμανία	94.374	19,43%	102.969	17,92%	114.859	17,71%	114.957	17,33%	127.202	17,37%	138.537	18,29%
Δανία	13.601	2,80%	19.309	3,36%	23.057	3,56%	21.331	3,22%	24.619	3,36%		
Ελλάδα	5.775	1,19%	7.065	1,23%	8.713	1,34%	8.795	1,33%	7.408	1,01%	6.389	0,84%
Εσθονία	1.068	0,22%	1.504	0,26%	1.744	0,27%	1.693	0,26%	2.423	0,33%	2.544	0,34%
Ην. Βασίλειο	65.065	13,40%	74.095	12,90%	70.370	10,85%	65.180	9,83%	72.102	9,84%	69.447	9,17%
Ιρλανδία	26.680	5,49%	31.684	5,52%	39.342	6,07%	41.442	6,25%	45.379	6,20%	43.745	5,78%

Εισαγωγές	2004		2006		2008		2010		2012		2013	
Ισπανία	30.447	6,27%	41.429	7,21%	48.286	7,45%	44.256	6,67%	47.347	6,46%	47.761	6,31%
Γαλλία	42.945	8,84%	49.924	8,69%	48.973	7,55%	49.254	7,43%	48.763	6,66%	47.207	6,23%
Κροατία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.800	0,24%
Κύπρος	1.316	0,27%	1.556	0,27%	2.040	0,31%	1.685	0,25%	1.783	0,24%	1.617	0,21%
Λετονία	484	0,10%	925	0,16%	1.274	0,20%	943	0,14%	1.210	0,17%	1.175	0,16%
Λιθουανία	743	0,15%	1.183	0,21%	1.638	0,25%	1.183	0,18%	1.957	0,27%	2.262	0,30%
Λουξεμβούργο	12.638	2,60%	17.503	3,05%	18.232	2,81%	19.108	2,88%	21.786	2,97%	22.329	2,95%
Μάλτα	550	0,11%	988	0,17%	1.075	0,17%	1.427	0,22%	1.570	0,21%	1.599	0,21%
Ολλανδία	39.399	8,11%	42.322	7,37%	40.759	6,29%	40.596	6,12%	44.873	6,13%	43.217	5,71%
Ουγγαρία	5.126	1,06%	6.301	1,10%	8.020	1,24%	8.180	1,23%	8.805	1,20%	9.255	1,22%
Πολωνία	8.123	1,67%	11.779	2,05%	15.772	2,43%	17.143	2,58%	19.427	2,65%	19.681	2,60%
Πορτογαλία	5.628	1,16%	7.019	1,22%	8.159	1,26%	7.728	1,17%	7.595	1,04%	7.786	1,03%
Ρουμανία			4.063	0,71%	5.949	0,92%	4.610	0,70%	5.521	0,75%	6.425	0,85%
Σλοβακία	2.087	0,43%	3.153	0,55%	5.209	0,80%	4.350	0,66%	4.403	0,60%	4.958	0,65%
Σλοβενία	1.215	0,25%	1.579	0,27%	2.097	0,32%	2.074	0,31%	2.125	0,29%	2.650	0,35%
Σουηδία	15.808	3,25%	18.455	3,21%	22.233	3,43%	21.719	3,27%	25.551	3,49%	30.141	3,98%
Τσεχία	4.429	0,91%	6.233	1,08%	8.034	1,24%	8.301	1,25%	10.354	1,41%	10.456	1,38%
Φινλανδία	7.405	1,52%	9.343	1,63%	13.272	2,05%	12.366	1,86%	15.206	2,08%	14.899	1,97%

*Τα την περίοδο 2004-2012 δεδομένα για την Ένωση των 27, για το έτος 2013 δεδομένα για την Ένωση των 28.

Πηγή: Eurostat, 2015, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Παράρτημα 2-Πίνακας 6: Ευδοκιοιστικά αποθέματα ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

*	1994		1996		1998		2000		2002		2004		2006		2008		2010		2012		
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	
ΕΕ (28 χώρες)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5581,1	5390,1	6292,7	6041,7	6918,3	6493,1
Αυστρία	3,5	6,5	4,6	9,7	6,8	14,6	11,3	25,4	15,1	30,2	-	-	56,6	61,8	71,6	75,4	84,3	75,7	99,4	76,7	388,3
Βέλγιο	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	480,9	520,9	-	-	-	-	-
Βουλγαρία	-	-	-	-	0,026	0,8	-	-0,3	-	2,5	-0,1	6,1	0,2	15,1	0,7	26,6	0,6	30,0	0,8	30,0	-
Γαλλία	85,1	88,8	98,2	103,6	133,1	141,1	234,7	200,4	311,3	266,3	412,0	354,7	544,0	471,1	634,9	518,7	708,1	560,0	564,1	393,9	
Γερμανία	96,5	66,7	117,6	82,0	149,4	122,1	268,0	372,9	320,0	380,9	354,0	384,1	453,8	-	552,8	486,8	519,5	502,4	597,0	561,2	
Δανία	9,5	9,1	13,4	10,0	19,1	14,3	41,2	35,5	34,0	33,4	56,2	59,0	68,3	71,5	84,0	76,4	95,5	76,6	110,1	77,7	
Ελλάδα	-	-	-	-	0,5	10,3	-	-	2,0	10,8	-	-	10,5	25,4	16,8	23,1	-	-	-	20,7	15,0
Εσθονία	-	-	-	-	0,002	1,3	0,025	2,4	0,035	3,3	1,0	6,3	2,3	8,4	4,1	10,3	3,7	10,8	3,7	12,0	-
Ην. Βασιλείο	78,5	50,8	113,8	59,4	134,5	88,2	570,0	219,0	519,8	218,9	-	-	468,3	446,6	539,1	352,3	627,0	411,0	629,2	571,7	
Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-	-	-	31,5	115,0	49,8	113,7	63,6	92,8	81,7	104,5	145,5	128,8	-	-	-
Ισπανία	-	-	-	-	-	-	60,3	122,9	93,0	176,3	146,2	212,0	191,0	271,4	256,3	340,8	248,8	377,7	246,2	378,1	
Ιταλία	44,9	28,1	-	-	-	-	121,7	76,8	129,3	80,5	155,3	116,9	211,9	171,7	247,0	207,7	275,2	218,4	273,3	245,8	
Κροατία	-	-	-	-	-	-	-0,018	2,1	0,1	4,4	0,6	7,9	0,5	19,4	1,2	19,9	0,7	24,6	0,7	22,2	
Κύπρος	-	-	-	-	-	-	-	-	0,7	1,9	-	-	3,4	5,9	4,1	6,8	6,4	7,3	2,7	7,0	
Λετονία	-	-	-	-	-	-	0,000	1,0	0,005	1,5	0,1	2,2	0,1	4,1	0,3	6,2	0,3	6,0	0,5	7,4	

*	1994		1996		1998		2000		2002		2004		2006		2008		2010		2012	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Λιθουανία	-	-	-	-	0,002	0,9	0,003	1,6	0,003	2,3	-	-	0,5	7,0	1,0	7,5	1,2	7,9	1,6	9,5
Λουξέμβουργο	-	-	2,9	-	5,4	-	6,5	-	11,6	-	14,6	29,1	20,8	38,1	65,7	50,0	64,5	60,3	37,5	66,5
Μάλτα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	2,7	0,3	2,7	0,7	3,4	0,7	8,3	16,6	91,8
Ολλανδία	59,4	44,4	76,8	53,6	97,6	71,6	165,2	161,8	190,5	207,3	260,2	205,7	-	-	-	-	404,3	267,7	416,2	291,2
Ουγγαρία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,1	31,9	5,7	42,5	6,7	46,7	5,3	52,5	11,9	60,5
Πολωνία	-	-	-	-	-	-	0,4	29,2	0,6	37,7	1,4	54,2	7,4	81,0	10,3	100,0	24,9	135,6	33,7	156,9
Πορτογαλία	-	-	1,9	13,2	4,5	19,8	7,2	28,6	14,0	35,7	21,7	34,2	27,3	49,4	27,6	52,0	29,8	67,1	42,7	82,0
Ρουμανία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	29,7	0,5	42,3	0,5	46,4	0,4	52,2
Σλοβακία	-	-	-	-	0,1	1,6	0,1	3,6	0,1	6,6	0,4	15,0	0,9	23,5	1,9	33,4	2,2	34,6	-	-
Σλοβενία	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	2,9	-	-	0,9	5,3	1,0	9,4	0,9	9,1	0,7	9,7
Σουηδία	-	-	35,0	13,7	43,9	28,1	80,2	58,4	82,6	70,8	102,8	96,6	136,9	117,7	155,1	152,9	168,8	208,2	178,8	211,4
Τσεχία	-	-	-	-	0,2	10,3	0,1	19,9	0,2	31,0	2,0	36,8	3,2	53,6	8,5	72,7	10,5	85,1	12,1	90,5
Φινλανδία	6,7	3,4	10,1	4,9	19,3	10,8	36,0	22,8	41,7	29,5	45,8	37,8	57,4	48,8	64,7	55,9	80,2	60,8	92,0	68,2

(1) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων της χώρας αναφοράς στο εξωτερικό.

(2) Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων άλλων χωρών στη χώρα αναφοράς.

*Για την περίοδο 1998-2002 τα στοιχεία των χωρών αφορούν την τότε Ένωση των 15 χωρών, ενώ για την περίοδο 2004-2012 την Ένωση των 27 χωρών.

Πηγή: Eurostat, 2015, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Παράρτημα 2-Πίνακας 7α: Ενδοκοινοτικά αποθέματα ΑΕΕ (δισ. ευρώ) (1994-2002)

*	1994		1996		1998		2000		2002	
	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή
ΕΕ (28 χώρες)										
Αυστρία			499	3.020	1.329	4.342	3.068	7.747	868	-252
Βέλγιο						224	-4	737	10.518	14.560
Βουλγαρία										329
Γαλλία	10.345	9.341	11.626	13.152	26.101	22.458	108.752	41.215	24.860	39.711
Γερμανία	18.958	5.861	36.941	6.011	47.744	38.615	5.709	202.298	22.207	46.444
Δανία	2.212	3.053	1.614	208	3.734	1.053			4.499	4.078
Ελλάδα							1.932	1.155		
Εσθονία		110		68	-1	488	25	376	3	260
Ην. Βασίλειο	10.664	4.337	16.505	5.742	16.940	16.863	204.378	85.965	47.262	25.002
Ιρλανδία					1.126	4.647	-23	40.936		14.151
Ισπανία	474	5.446	1.634	3.590	5.241	9.493	25.362	29.296	20.949	23.369
Ιταλία	3.201	1.467	3.732	2.274	5.183	2.117	8.985	10.346	15.344	12.138
Κροατία							-33	838	29	1.057
Κύπρος								408	191	425
Λετονία							4	202	2	145
Λιθουανία					0	634	0	287	0	315
Λουξ/ργιο									127.878	103.434
Μάλτα									-19	-24
Ολλανδία	9.059	1.692	10.694	3.479	18.724	13.222	35.651	38.337	25.070	19.383
Ουγγαρία							230	1.381	70	1.978

*	1994		1996		1998		2000		2002	
	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή
Πολωνία				4.485	-22	9.575	223	4.117		
Πορτογαλία	163	681	153	953	1.491	6.934	2.760	1.671		
Ρουμανία										
Σλοβακία					0	1.928		3.741		
Σλοβενία							121	598		
Σουηδία	2.655	2.378	663	2.205	9.541	11.680	6.753	8.791		
Τσεχία						4.333	26	8.003		
Φινλανδία	3.430	981	2.196	999	15.411	9.230	5.398	7.873		

*Πα την περίοδο 1998-2002 τα στοιχεία των χωρών αφορούν την τότε Ένωση των 15 χωρών, ενώ για την περίοδο 2004-2012 την Ένωση των 27 χωρών.
Πηγή: Eurostat, 2015, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/mui/show.do>

Παράρτημα 2-Πίνακας 7β: Ενδοκοινοτικά αποθέματα ΑΕΕ (δισ. ευρώ) (2004-2012)

*	2004		2006		2008		2010		2012	
	Εκροφή	Εισορή	Εκροφή	Εισορή	Εκροφή	Εισορή	Εκροφή	Εισορή	Εκροφή	Εισορή
ΕΕ(28 χώρες)					538.222	403.691	271.358	260.932	170.376	196.353
Αυστρία			7.299	6.895	11.224	6.138	1.015	558	3.238	2.622
Βέλγιο			28.893	45.617	119.645	109.564	737	61.726	6.508	29.961
Βουλγαρία	-187	2.284	62	5.197	425	5.762	80	1.073	149	192
Γαλλία	40.367	24.590	46.768	41.121	63.403	31.034	28.970	21.632	13.091	6.701
Γερμανία	10.140	-3.372	58.642	20.027	45.549	6.713	55.782	26.018	51.104	-6.483
Δανία			-700	3.925	10.111	3.696	1.206	-6.656	4.269	644
Ελλάδα			239	4.059	685	2.908	608	197	-202	1.716
Εσθονία	193	591	813	1.407	773	935	135	1.142	768	581
Ην. Βασίλειο			5.923	69.966	59.399	30.293	11.379	-7.663	-11.083	21.520
Ιρλανδία			6.162	-590	6.491	5.755	9.681	8.833	-162	22.785
Ισπανία			64.414	19.882	18.925	48.682	-5.765	22.087	2.933	10.035
Ιταλία			18.582	28.404	30.863	-14.818	7.613	-529	-16.893	-8.878
Κροατία	15	851	-39	3.489	-15	3.231	-415	212	-987	932
Κύπρος			81	487	63	298	-178	117	184	366
Λετονία	15	353	27	978	83	682	-7	190	100	673
Λιθουανία			187	2.382	192	1.004	11	473	281	622
Λουξέμβο	55.561	43.869	62.001	77.127	6.885	-14.056	91.774	100.299	95.236	113.654
Μάλτα	-20	227	18	149	269	313	105	256	9.867	11.794
Ολλανδία	15.236	6.905					-2.091	2.186	-1.789	4.860
Ουγγαρία	719	2.067	1.194	5.015	-804	4.197	-640	753	5.739	8.607

*	2004		2006		2008		2010		2012	
	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή	Εκροή	Εισροή
Πολωνία	392	9.661	6.177	13.637	1.469	9.762	6.332	9.093	641	4.085
Πορτογαλία	4.969	-643	3.724	5.959	1.626	2.446	-5.743	1.822	295	7.442
Ρουμανία			163	8.454	38	8.491	28	2.127	-79	1.754
Σλοβακία	-53	2.532	392	3.255	331	3.501	510	1.517		
Σλοβενία			99	499	175	1.102	-183	144	-111	-120
Σουηδία	9.175	3.428	6.979	8.609	14.398	28.390	1.311	407	12.527	2.958
Τσεχία	554	3.231	1.223	3.896	2.860	3.972	837	4.688	1.021	6.173
Φινλανδία	-1.520	2.209	3.878	5.622	4.319	362	5.906	5.151	6.354	1.098

Παράρτημα 3

Παράρτημα 3-Πίνακας 1α: Ποσοστό εισαγωγών κρατών-μελών εντός και εκτός ΕΕ (1999-2006)

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	66,2	33,8	63,5	36,5	64,6	35,4	66,0	34,0	66,3	33,7	66,2	33,8	64,6	35,4	64,1	35,9
Αυστρία	82,6	17,4	80,6	19,4	81,0	19,0	81,3	18,7	82,4	17,6	83,5	16,5	81,1	18,9	80,3	19,7
Βέλγιο	72,3	27,7	70,9	29,1	72,0	28,0	72,9	27,1	73,6	26,4	72,9	27,1	72,1	27,9	71,5	28,5
Βουλγαρία	54,9	45,1	53,0	47,0	57,1	42,9	57,8	42,2	58,0	42,0	57,2	42,8	62,9	37,1	61,4	38,6
Γαλλία	68,7	31,3	67,3	32,7	67,6	32,4	68,6	31,4	70,3	29,7	69,7	30,3	67,6	32,4	69,2	30,8
Γερμανία	66,2	33,8	63,3	36,7	64,7	35,3	65,8	34,2	66,2	33,8	65,8	34,2	64,6	35,4	63,8	36,2
Δανία	73,5	26,5	72,2	27,8	72,7	27,3	74,8	25,2	73,4	26,6	70,9	29,1	71,0	29,0	72,3	27,7
Ελλάδα	70,1	29,9	65,0	35,0	64,4	35,6	61,5	38,5	60,8	39,2	62,7	37,3	60,8	39,2	59,1	40,9
Εσθονία	73,3	26,7	70,6	29,4	66,4	33,6	68,9	31,1	65,0	35,0	73,8	26,2	76,3	23,7	74,5	25,5
Ην. Βασίλειο	54,8	45,2	51,9	48,1	53,6	46,4	57,3	42,7	56,7	43,3	56,1	43,9	56,0	44,0	56,3	43,7
Ιρλανδία	62,9	37,1	63,4	36,6	67,0	33,0	67,1	32,9	62,8	37,2	65,9	34,1	66,7	33,3	68,5	31,5
Ισπανία	70,0	30,0	67,7	32,3	68,7	31,3	69,2	30,8	69,3	30,7	68,0	32,0	64,2	35,8	61,8	38,2
Ιταλία	66,0	34,0	61,3	38,7	62,3	37,7	63,2	36,8	63,7	36,3	62,6	37,4	59,9	40,1	58,0	42,0
Κροατία							71,9	28,1	73,2	26,8	71,0	29,0	67,9	32,1	67,2	32,8
Κύπρος	58,9	41,1	58,6	41,4	59,0	41,0	57,6	42,4	60,4	39,6	69,6	30,4	69,3	30,7	68,8	31,2
Λετονία	75,8	24,2	74,3	25,7	76,1	23,9	77,6	22,4	75,6	24,4	75,7	24,3	75,4	24,6	76,6	23,4
Λιθουανία	60,3	39,7	54,9	45,1	54,8	45,2	56,9	43,1	56,1	43,9	63,5	36,5	59,5	40,5	62,8	37,2

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	
Λουξέμβοργο	82,4	17,6	83,9	16,1	81,4	18,6	83,3	16,7	77,5	22,5	76,0	24,0	72,4	27,6	70,6	29,4
Μάλτα	66,1	33,9	60,6	39,4	64,7	35,3	68,2	31,8	68,2	31,8	73,2	26,8	75,9	24,1	70,7	29,3
Ολλανδία	57,3	42,7	53,3	46,7	53,9	46,1	53,2	44,8	54,9	45,1	53,2	46,8	49,5	50,5	48,7	51,3
Ουγγαρία	71,9	28,1	66,3	33,7	66,1	33,9	65,2	34,8	64,7	35,3	68,7	31,3	70,1	29,9	70,5	29,5
Πολωνία	72,3	27,7	69,0	31,0	69,7	30,3	69,8	30,2	69,7	30,3	75,4	24,6	75,4	24,6	73,1	26,9
Πορτογαλία	78,9	21,1	76,5	23,5	76,7	23,3	79,9	20,1	79,5	20,5	77,1	22,9	77,6	22,4	77,0	23,0
Ρουμανία	69,1	30,9	65,3	34,7	67,1	32,9	68,2	31,8	68,3	31,7	66,1	33,9	63,2	36,8	63,5	36,5
Σλοβακία	74,7	25,3	70,3	29,7	72,1	27,9	73,2	26,8	74,5	25,5	79,0	21,0	78,0	22,0	75,4	24,6
Σλοβενία	81,8	18,2	81,3	18,7	81,3	18,7	81,1	18,9	80,1	19,9	85,7	14,3	83,6	16,4	82,3	17,7
Σουηδία	71,3	28,7	68,4	31,6	70,0	30,0	71,1	28,9	72,0	28,0	72,3	27,7	70,5	29,5	69,7	30,3
Τσεχία	76,7	23,3	75,3	24,7	74,7	25,3	72,7	27,3	71,5	28,5	80,4	19,6	81,5	18,5	80,6	19,4
Φινλανδία	69,2	30,8	66,9	33,1	69,4	30,6	69,9	30,1	68,3	31,7	67,4	32,6	66,7	33,3	64,0	36,0

Παράρτημα 3-Πίνακας 1β: Ποσοστό εισαγωγών κρατών-μελών εντός και εκτός ΕΕ (2007-2014)

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	64,4	35,6	62,7	37,3	63,5	36,5	61,9	38,1	61,4	38,6	60,7	39,3	62,2	37,8	62,9	37,1
Αυστρία	79,9	20,1	78,7	21,3	78,4	21,6	78,0	22,0	77,4	22,6	76,5	23,5	76,6	23,4	76,8	23,2
Βέλγιο	70,6	29,4	69,9	30,1	70,4	29,6	69,1	30,9	67,7	32,3	67,6	32,4	66,4	33,6	65,6	34,4
Βουλγαρία	58,8	41,2	57,0	43,0	60,2	39,8	58,7	41,3	59,5	40,5	58,8	41,2	59,7	40,3	61,6	38,4
Γαλλία	69,5	30,5	68,2	31,8	69,5	30,5	68,5	31,5	67,4	32,6	67,1	32,9	67,8	32,2	68,3	31,7
Γερμανία	64,7	35,3	63,7	36,3	64,7	35,3	63,3	36,7	63,5	36,5	63,3	36,7	64,5	35,5	65,6	34,4
Δανία	72,9	27,1	71,7	28,3	69,9	30,1	69,9	30,1	70,5	29,5	70,8	29,2	70,0	30,0	69,3	30,7
Ελλάδα	58,2	41,8	55,8	44,2	57,8	42,2	52,4	47,6	51,5	48,5	46,0	54,0	47,3	52,7	48,6	51,4
Εσθονία	78,6	21,4	79,8	20,2	80,4	19,6	79,8	20,2	76,4	23,6	77,4	22,6	82,0	18,0	81,7	18,3
Ην. Βασίλειο	53,7	46,3	51,4	48,6	49,5	50,5	49,1	50,9	48,4	51,6	47,9	52,1	52,2	47,8	53,1	46,9
Ιρλανδία	70,0	30,0	69,9	30,1	65,5	34,5	67,4	32,6	69,5	30,5	66,9	33,1	70,6	29,4	68,9	31,1
Ισπανία	63,0	37,0	59,3	40,7	62,4	37,6	59,0	41,0	56,9	43,1	54,2	45,8	55,3	44,7	57,1	42,9
Ιταλία	58,1	41,9	55,0	45,0	57,9	42,1	55,2	44,8	54,1	45,9	53,3	46,7	55,4	44,6	57,1	42,9
Κροατία	64,8	35,2	64,1	35,9	62,7	37,3	60,2	39,8	61,8	38,2	62,5	37,5	66,9	33,1	75,8	24,2
Κύπρος	69,1	30,9	68,0	32,0	72,5	27,5	70,5	29,5	69,2	30,8	69,2	30,8	70,5	29,5	71,3	28,7
Λετονία	77,5	22,5	75,6	24,4	75,5	24,5	76,1	23,9	77,7	22,3	78,2	21,8	80,0	20,0	80,5	19,5
Λιθουανία	68,4	31,6	57,6	42,4	59,1	40,9	56,6	43,4	56,8	43,2	57,7	42,3	60,3	39,7	63,8	36,2
Λουξέμβοργο	73,7	26,3	74,7	25,3	71,4	28,6	80,5	19,5	81,6	18,4	77,2	22,8	79,0	21,0	80,1	19,9
Μάλτα	74,0	26,0	76,4	23,6	75,0	25,0	70,2	29,8	73,8	26,2	77,1	22,9	71,0	29,0	60,8	39,2
Ολλανδία	49,2	50,8	48,1	51,9	49,1	50,9	46,6	53,4	46,3	53,7	45,4	54,6	46,3	53,7	46,0	54,0
Ουγγαρία	69,8	30,2	68,6	31,4	68,9	31,1	68,0	32,0	69,8	30,2	70,7	29,3	71,7	28,3	74,9	25,1

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	73,4	26,6	71,9	28,1	72,7	27,3	70,8	29,2	70,0	30,0	67,7	32,3	69,0	31,0	69,1	30,9
Πορτογαλία	76,6	23,4	74,8	25,2	78,6	21,4	76,4	23,6	73,6	26,4	71,8	28,2	72,0	28,0	74,7	25,3
Ρουμανία	71,4	28,6	69,8	30,2	73,2	26,8	72,6	27,4	72,8	27,2	73,6	26,4	75,7	24,3	75,3	24,7
Σλοβακία	74,8	25,2	73,2	26,8	75,0	25,0	72,1	27,9	73,3	26,7	73,7	26,3	74,3	25,7	76,0	24,0
Σλοβενία	78,4	21,6	75,4	24,6	75,2	24,8	72,5	27,5	72,2	27,8	72,0	28,0	70,1	29,9	69,2	30,8
Σουηδία	71,1	28,9	69,2	30,8	68,0	32,0	67,1	32,9	68,2	31,8	67,3	32,7	68,9	31,1	68,7	31,3
Τσεχία	80,2	19,8	77,0	23,0	78,1	21,9	75,0	25,0	74,7	25,3	75,4	24,6	76,8	23,2	77,2	22,8
Φινλανδία	64,1	35,9	62,1	37,9	65,1	34,9	64,2	35,8	61,5	38,5	62,8	37,2	66,3	33,7	68,1	31,9

*Στοιχεία με βάση την ΕΕ-27.

Πηγή: Eurostat, 2015, "International Trade data".

Παράρτημα 3- Πίνακας 2α: Ποσοστό εξαγωγών κρατών-μελών εντός και εκτός ΕΕ (1999-2006)

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	69,1	30,9	68,0	32,0	67,9	32,1	68,3	31,7	69,1	30,9	68,8	31,2	68,0	32,0	68,6	31,4
Αυστρία	77,2	22,8	75,7	24,3	76,0	24,0	76,1	23,9	76,5	23,5	74,9	25,1	73,1	26,9	73,2	26,8
Βέλγιο	78,8	21,2	76,8	23,2	78,0	22,0	75,5	24,5	77,3	22,7	77,1	22,9	76,8	23,2	76,5	23,5
Βουλγαρία	57,3	42,7	56,3	43,7	60,8	39,2	62,3	37,7	63,8	36,2	62,7	37,3	61,5	38,5	62,4	37,6
Γαλλία	65,4	34,6	64,9	35,1	64,3	35,7	63,2	34,8	66,8	33,2	66,1	33,9	63,6	36,4	65,6	34,4
Γερμανία	65,7	34,3	64,9	35,1	63,9	36,1	63,7	36,3	65,2	34,8	64,9	35,1	64,6	35,4	63,9	36,1
Δανία	71,0	29,0	70,7	29,3	69,6	30,4	69,9	30,1	70,4	29,6	70,8	29,2	70,8	29,2	71,2	28,8
Ελλάδα	66,7	33,3	62,1	37,9	64,6	35,4	64,7	35,3	67,0	33,0	66,9	33,1	64,2	35,8	66,6	33,4
Εσθονία	85,7	14,3	88,1	11,9	81,3	18,7	81,7	18,3	82,5	17,5	80,4	19,6	78,2	21,8	65,6	34,4
Ην. Βασίλειο	60,8	39,2	59,4	40,6	59,9	40,1	61,4	38,6	59,3	40,7	58,9	41,1	56,6	43,4	62,7	37,3
Ιρλανδία	67,3	32,7	64,8	35,2	64,2	35,8	66,0	34,0	62,4	37,6	62,9	37,1	63,8	36,2	63,4	36,6
Ισπανία	73,7	26,3	73,1	26,9	74,5	25,5	74,9	25,1	75,4	24,6	74,5	25,5	72,5	27,5	71,3	28,7
Ιταλία	64,5	35,5	62,1	37,9	61,7	38,3	61,7	38,3	63,2	36,8	62,6	37,4	62,0	38,0	62,0	38,0
Κροατία							66,1	33,9	68,3	31,7	65,8	34,2	63,3	36,7	64,3	35,7
Κύπρος	58,5	41,5	60,0	40,0	55,5	44,5	57,8	42,2	61,5	38,5	67,5	32,5	73,3	26,7	70,4	29,6
Λετονία	77,7	22,3	80,7	19,3	78,6	21,4	77,8	22,2	79,5	20,5	77,4	22,6	76,6	23,4	72,5	27,5
Λιθουανία	73,8	26,2	74,8	25,2	73,3	26,7	69,3	30,7	62,8	37,2	67,3	32,7	65,7	34,3	63,7	36,3
Λουξεμβούργο	87,8	12,2	86,8	13,2	88,4	11,6	88,3	11,7	89,4	10,6	90,3	9,7	89,5	10,5	89,3	10,7
Μάλτα	49,1	50,9	34,0	66,0	52,5	47,5	47,4	52,6	48,8	51,2	49,4	50,6	47,9	51,9	48,1	48,1
Ολλανδία	82,1	17,9	81,4	18,6	81,6	18,4	80,5	19,5	80,5	19,5	80,0	20,0	79,9	20,1	79,2	20,8
Ουγγαρία	85,2	14,8	84,2	15,8	84,5	15,5	85,4	14,6	85,2	14,8	84,4	15,6	82,3	17,7	80,7	19,3

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	
Πολωνία	81,8	18,2	81,4	18,6	81,5	18,5	81,4	18,6	82,2	17,8	80,6	19,4	78,9	21,1	79,3	20,7
Πορτογαλία	84,2	15,8	81,6	18,4	81,3	18,7	81,4	18,6	81,1	18,9	80,1	19,9	80,3	19,7	78,2	21,8
Ρουμανία	73,0	27,0	72,4	27,6	75,4	24,6	74,1	25,9	76,0	24,0	75,5	24,5	70,9	29,1	70,7	29,3
Σλοβακία	90,0	10,0	90,3	9,7	91,1	8,9	90,1	9,9	86,5	13,5	87,2	12,8	87,6	12,4	87,3	12,7
Σλοβενία	81,6	18,4	80,0	20,0	79,3	20,7	77,3	22,7	77,1	22,9	76,7	23,3	77,2	22,8	77,1	22,9
Σουηδία	62,7	37,3	60,4	39,6	59,1	40,9	58,6	41,4	58,8	41,2	59,2	40,8	59,2	40,8	60,3	39,7
Τσεχία	88,0	12,0	86,5	13,5	87,1	12,9	86,3	13,7	87,9	12,1	87,7	12,3	86,1	13,9	86,2	13,8
Φινλανδία	65,5	34,5	63,1	36,9	60,6	39,4	61,2	38,8	60,3	39,7	58,1	41,9	56,9	43,1	57,3	42,7

Παράρτημα 3-Πίνακας 2β: Ποσοστό εξαγωγών κρατών-μελών εντός και εκτός ΕΕ (2007-2014)

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	68,5	31,5	67,7	32,3	66,9	33,1	65,4	34,6	64,5	35,5	62,8	37,2	62,1	37,9	63,3	36,7
Αυστρία	73,8	26,2	73,5	26,5	72,8	27,2	72,3	27,7	71,3	28,7	70,1	29,9	70,1	29,9	69,9	30,1
Βέλγιο	76,2	23,8	76,9	23,1	75,7	24,3	73,0	27,0	72,0	28,0	70,0	30,0	70,1	29,9	70,7	29,3
Βουλγαρία	61,8	38,2	60,8	39,2	65,5	34,5	61,4	38,6	62,6	37,4	58,9	41,1	59,9	40,1	62,5	37,5
Γαλλία	65,6	34,4	64,0	36,0	62,6	37,4	61,0	39,0	61,0	39,0	58,9	41,1	59,4	40,6	60,3	39,7
Γερμανία	65,0	35,0	63,6	36,4	62,6	37,4	60,3	39,7	59,5	40,5	56,9	43,1	57,1	42,9	57,9	42,1
Δανία	70,2	29,8	70,0	30,0	67,7	32,3	65,7	34,3	65,4	34,6	63,5	36,5	63,4	36,6	63,5	36,5
Ελλάδα	64,0	36,0	60,8	39,2	58,2	41,8	54,9	45,1	51,8	48,2	44,3	55,7	46,6	53,4	47,9	52,1
Εσθονία	70,3	29,7	70,1	29,9	69,5	30,5	68,6	31,4	66,3	33,7	66,0	34,0	71,0	29,0	72,3	27,7
Ην. Βασίλειο	57,9	42,1	55,6	44,4	55,1	44,9	52,8	47,2	50,2	49,8	50,3	49,7	43,5	56,5	47,9	52,1
Ιρλανδία	63,5	36,5	62,9	37,1	61,2	38,8	58,1	41,9	57,8	42,2	58,9	41,1	56,9	43,1	54,7	45,3
Ισπανία	70,9	29,1	69,7	30,3	69,9	30,1	68,8	31,2	66,7	33,3	63,7	36,3	62,9	37,1	63,8	36,2
Ιταλία	61,7	38,3	59,7	40,3	58,4	41,6	57,9	42,1	56,6	43,4	54,3	45,7	53,8	46,2	54,7	45,3
Κροατία	60,3	39,7	61,0	39,0	60,5	39,5	61,1	38,9	59,9	40,1	58,2	41,8	61,9	38,1	62,9	37,1
Κύπρος	71,9	28,1	69,4	30,6	67,0	33,0	66,3	33,7	68,1	31,9	60,7	39,3	57,9	42,1	56,3	43,7
Λετονία	72,5	27,5	68,6	31,4	67,7	32,3	67,3	32,7	66,0	34,0	63,6	36,4	66,4	33,6	68,3	31,7
Λιθουανία	64,8	35,2	60,4	39,6	64,4	35,6	61,0	39,0	61,4	38,6	60,5	39,5	55,5	44,5	54,9	45,1
Λουξεμβούργο	87,8	12,2	88,5	11,5	87,3	12,7	83,9	16,1	80,2	19,8	79,0	21,0	81,0	19,0	82,7	17,3
Μάλτα	44,3	55,7	40,4	59,6	40,1	59,9	41,2	58,8	41,1	58,9	39,1	60,9	44,9	55,1	48,0	52,0
Ολλανδία	78,2	21,8	79,1	20,9	77,5	22,5	77,3	22,7	77,1	22,9	75,7	24,3	75,7	24,3	75,9	24,1
Ουγγαρία	80,4	19,6	79,8	20,2	80,2	19,8	78,4	21,6	77,4	22,6	77,4	22,6	77,8	22,2	79,8	20,2

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	79,2	20,8	78,1	21,9	79,9	20,1	79,3	20,7	78,2	21,8	76,2	23,8	75,0	25,0	77,1	22,9
Πορτογαλία	77,1	22,9	74,5	25,5	75,4	24,6	75,4	24,6	74,5	25,5	71,1	28,9	70,3	29,7	70,9	29,1
Ρουμανία	72,4	27,6	70,8	29,2	74,5	25,5	72,5	27,5	71,3	28,7	70,4	29,6	69,6	30,4	71,1	28,9
Σλοβακία	87,2	12,8	85,8	14,2	86,3	13,7	84,7	15,3	85,1	14,9	84,1	15,9	82,9	17,1	84,4	15,6
Σλοβενία	77,3	22,7	76,4	23,6	77,0	23,0	77,6	22,4	77,3	22,7	75,0	25,0	74,8	25,2	75,4	24,6
Σουηδία	61,3	38,7	60,2	39,8	58,5	41,5	57,2	42,8	56,1	43,9	57,0	43,0	57,7	42,3	58,4	41,6
Τσεχία	85,8	14,2	85,4	14,6	85,2	14,8	84,3	15,7	83,4	16,6	81,3	18,7	81,1	18,9	82,2	17,8
Φινλανδία	56,9	43,1	56,0	44,0	55,7	44,3	54,4	45,6	55,8	44,2	53,7	46,3	55,3	44,7	57,3	42,7

*Στοιχεία με βάση την ΕΕ-27.

Πηγή: Eurostat, 2015, "International Trade data".

Παράρτημα 3-Πίνακας 3α: Ποσοστό εισαγωγών ανά κράτος μέλος (1999-2006)

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Αυστρία	3,8	1,6	3,6	1,6	3,8	1,7	3,7	1,7	3,9	1,7	4,0	1,6	3,8	1,6	3,6	1,6
Βέλγιο	7,7	5,8	7,9	5,6	8,0	5,7	8,4	6,1	8,3	5,9	8,3	6,1	8,5	6,0	8,2	5,9
Βουλγαρία	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Γαλλία	14,0	12,5	14,3	12,1	13,9	12,2	13,1	11,7	13,5	11,2	13,1	11,2	12,7	11,1	12,3	9,7
Γερμανία	20,2	20,3	19,7	20,0	19,6	19,6	18,8	18,9	19,2	19,3	18,8	19,2	18,7	18,7	18,9	19,1
Δανία	2,2	1,5	2,1	1,4	2,1	1,4	2,2	1,4	2,0	1,4	1,9	1,6	2,0	1,5	2,0	1,4
Ελλάδα	1,4	1,2	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,6	1,4	1,7	1,4	1,6	1,3	1,5	1,3	1,6
Εσθονία	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2
Ην. Βασίλειο	11,5	18,5	11,3	18,3	11,5	18,2	12,1	17,5	10,9	16,3	10,6	16,2	10,8	15,5	11,3	15,6
Ιρλανδία	1,9	2,2	2,0	2,0	2,1	1,9	2,0	1,9	1,6	1,9	1,6	1,7	1,7	1,5	1,6	1,3
Ισπανία	6,1	5,1	6,6	5,5	6,6	5,5	6,6	5,7	7,0	6,0	7,0	6,5	6,9	7,0	6,6	7,3
Ιταλία	9,3	9,6	9,1	10,2	9,1	10,3	9,1	10,3	9,1	10,2	8,9	10,4	8,6	10,5	8,4	10,8
Κροατία							0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4
Κύπρος	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1
Λετονία	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3	0,2
Λιθουανία	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4
Λουξεμβούργο	0,6	0,2	0,6	0,2	0,6	0,3	0,6	0,2	0,6	0,3	0,6	0,4	0,6	0,4	0,6	0,5
Μάλτα	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Ολλανδία	7,6	11,1	7,3	11,1	7,0	11,0	7,0	11,1	7,0	11,3	6,8	11,7	6,7	12,5	6,6	12,5
Ουγγαρία	1,3	1,0	1,3	1,2	1,4	1,3	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,5	1,7	1,4	1,8	1,3

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	
Πολωνία	2,1	1,6	2,1	1,7	2,2	1,9	2,2	1,9	2,3	2,0	2,7	1,7	2,8	1,7	3,0	2,0
Πορτογαλία	2,0	1,1	1,9	1,0	1,9	0,9	1,9	0,9	1,8	0,9	1,7	1,0	1,8	1,0	1,8	0,9
Ρουμανία	0,5	0,4	0,5	0,5	0,7	0,6	0,7	0,6	0,8	0,7	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1
Σλοβακία	0,5	0,4	0,6	0,4	0,7	0,5	0,7	0,5	0,8	0,5	0,9	0,5	1,0	0,5	1,1	0,6
Σλοβενία	0,5	0,3	0,5	0,3	0,5	0,3	0,5	0,2	0,5	0,3	0,6	0,2	0,6	0,2	0,6	0,2
Σουηδία	3,1	2,5	3,1	2,5	2,8	2,2	2,8	2,2	2,9	2,2	2,9	2,2	2,9	2,2	2,9	2,3
Τσεχία	1,4	0,8	1,5	0,9	1,7	1,1	1,7	1,3	1,8	1,4	2,2	1,1	2,3	1,0	2,5	1,1
Φινλανδία	1,4	1,2	1,4	1,2	1,4	1,1	1,4	1,2	1,4	1,3	1,4	1,3	1,5	1,3	1,5	1,5

Παράρτημα 3-Πίνακας 3β: Ποσοστό εισαγωγών ανά κράτος μέλος (2007-2014)

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Αυστρία	3,6	1,7	3,7	1,7	3,7	1,8	3,8	1,7	3,9	1,8	3,8	1,8	3,8	1,9	3,7	1,9
Βέλγιο	8,1	6,1	8,3	6,0	8,3	6,1	8,2	5,9	8,2	6,3	8,3	6,2	8,2	6,8	7,8	7,0
Βουλγαρία	0,5	0,6	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Γαλλία	12,2	9,7	12,5	9,8	13,1	10,0	12,7	9,5	12,7	9,8	12,7	9,6	12,5	9,8	12,2	9,6
Γερμανία	19,0	18,8	19,3	18,4	20,0	19,0	20,3	19,1	20,8	19,0	20,7	18,5	20,9	18,9	21,0	18,7
Δανία	2,0	1,3	2,0	1,3	1,9	1,4	1,8	1,2	1,8	1,2	1,8	1,2	1,8	1,3	1,8	1,4
Ελλάδα	1,3	1,7	1,4	1,8	1,4	1,8	1,1	1,6	0,9	1,4	0,8	1,5	0,8	1,5	0,8	1,5
Εσθονία	0,3	0,2	0,3	0,1	0,3	0,1	0,3	0,1	0,3	0,2	0,4	0,2	0,4	0,1	0,4	0,1
Ην. Βασίλειο	9,6	14,9	8,6	13,7	8,6	15,2	8,8	14,8	8,6	14,5	9,3	15,6	9,3	14,0	9,6	14,4
Ιρλανδία	1,6	1,3	1,5	1,1	1,4	1,3	1,2	1,0	1,2	0,8	1,2	0,9	1,3	0,9	1,3	1,0
Ισπανία	6,8	7,3	6,4	7,3	6,1	6,4	5,9	6,6	5,6	6,7	5,1	6,7	5,1	6,8	5,4	6,9
Ιταλία	8,3	10,8	7,9	10,8	8,0	10,1	8,2	10,7	7,9	10,7	7,3	9,9	7,2	9,5	7,1	9,1
Κροατία	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,2
Κύπρος	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Λετονία	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1	0,3	0,2	0,4	0,2	0,4	0,2	0,4	0,2
Λιθουανία	0,5	0,4	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Λουξεμβούργο	0,6	0,4	0,6	0,3	0,6	0,4	0,6	0,2	0,6	0,2	0,6	0,3	0,6	0,3	0,6	0,2
Μάλτα	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Ολλανδία	6,8	12,6	7,1	12,9	7,3	13,1	7,3	13,6	7,2	13,4	7,5	13,9	7,4	14,1	7,1	14,2
Ουγγαρία	1,9	1,5	1,9	1,5	1,8	1,4	1,8	1,4	1,9	1,3	1,9	1,2	2,0	1,3	2,1	1,2

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28
Πολωνία	3,4	2,2	3,8	2,5	3,6	2,4	3,8	2,6	3,8	2,6	3,8	2,8	3,9	2,9	4,0	3,0
Πορτογαλία	1,8	1,0	1,8	1,0	1,9	0,9	1,8	0,9	1,6	0,9	1,5	0,9	1,5	0,9	1,5	0,9
Ρουμανία	1,4	1,0	1,5	1,1	1,3	0,8	1,4	0,8	1,5	0,9	1,5	0,8	1,5	0,8	1,5	0,9
Σλοβακία	1,3	0,8	1,4	0,9	1,4	0,8	1,4	0,9	1,5	0,9	1,6	0,9	1,6	0,9	1,6	0,9
Σλοβενία	0,7	0,3	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,6	0,4	0,6	0,4	0,6	0,5
Σουηδία	3,0	2,2	3,0	2,2	2,7	2,2	3,0	2,4	3,1	2,3	3,1	2,3	3,0	2,2	3,0	2,3
Τσεχία	2,6	1,2	2,8	1,4	2,7	1,3	2,9	1,6	3,0	1,6	3,0	1,5	3,0	1,5	3,1	1,6
Φινλανδία	1,5	1,5	1,5	1,5	1,3	1,2	1,3	1,2	1,4	1,3	1,3	1,2	1,4	1,2	1,4	1,1

* Στοιχεία με βάση την EE-27.

Πηγή: Eurostat, 2015, "International Trade data".

Παράρτημα 3-Πίνακας 4α: Ποσοστό εξαγωγών ανά κράτος μέλος (1999-2006)

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Αυστρία	3,1	2,2	3,0	2,2	2,2	2,2	3,3	2,2	3,4	2,3	3,4	2,5	3,3	2,6	3,2	2,5
Βέλγιο	8,7	5,2	8,7	5,6	8,8	5,3	9,0	6,3	9,1	6,0	9,1	6,0	9,2	5,9	8,9	6,0
Βουλγαρία	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Γαλλία	13,1	15,5	12,7	14,7	12,4	14,6	12,0	13,8	12,0	13,3	11,5	13,0	10,6	12,9	10,3	11,8
Γερμανία	21,9	25,8	21,4	24,8	21,7	26,3	21,7	26,7	22,5	26,8	22,7	27,2	22,6	26,4	22,4	27,6
Δανία	2,2	2,0	2,2	1,9	2,1	2,0	2,2	2,1	2,1	2,0	2,1	1,9	2,2	1,9	2,1	1,8
Ελλάδα	0,5	0,5	0,4	0,6	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5
Εσθονία	0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2
Ην. Βασίλειο	10,2	14,7	10,2	14,8	9,7	13,8	9,5	12,9	8,3	12,8	7,9	12,2	8,0	13,0	8,9	11,6
Ιρλανδία	2,9	3,2	3,0	3,5	3,2	3,7	3,2	3,6	2,7	3,6	2,5	3,3	2,5	3,0	2,2	2,8
Ισπανία	4,7	3,8	5,0	4,0	5,2	3,8	5,2	3,8	5,4	3,9	5,2	4,0	5,0	4,1	4,8	4,2
Ιταλία	9,2	11,7	8,9	11,8	8,9	12,0	8,7	11,6	8,7	11,3	8,5	11,2	8,3	10,9	8,2	11,0
Κροατία							0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Κύπρος	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Λετονία	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Λιθουανία	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Λουξεμβούργο	0,4	0,1	0,4	0,1	0,5	0,1	0,5	0,1	0,5	0,1	0,6	0,1	0,6	0,2	0,7	0,2
Μάλτα	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Ολλανδία	11,0	5,4	11,4	5,6	11,2	5,4	10,9	5,7	10,9	5,9	11,0	6,1	11,7	6,2	11,6	6,6
Ουγγαρία	1,3	0,5	1,4	0,6	1,5	0,6	1,6	0,6	1,7	0,7	1,8	0,7	1,9	0,9	1,9	1,0

	1999*		2000*		2001*		2002		2003		2004		2005		2006	
	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	1,4	0,7	1,5	0,8	1,7	0,9	1,9	0,9	2,0	1,0	2,3	1,2	2,5	1,4	2,8	1,6
Πορτογαλία	1,3	0,5	1,2	0,6	1,2	0,6	1,2	0,6	1,2	0,6	1,1	0,6	1,1	0,6	1,1	0,7
Ρουμανία	0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	0,4	0,6	0,4	0,7	0,5	0,7	0,6	0,7	0,7
Σλοβακία	0,6	0,1	0,6	0,2	0,7	0,1	0,7	0,2	0,9	0,3	0,9	0,3	1,0	0,3	1,2	0,4
Σλοβενία	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,5	0,3	0,5	0,3	0,5	0,3	0,6	0,4
Σουηδία	3,3	4,4	3,2	4,4	2,7	3,9	2,6	4,0	2,8	4,3	2,8	4,3	2,8	4,1	2,8	4,1
Τσεχία	1,4	0,5	1,5	0,5	1,7	0,6	1,8	0,6	2,0	0,6	2,3	0,7	2,4	0,8	2,6	0,9
Φινλανδία	1,7	2,0	1,7	2,2	1,6	2,2	1,5	2,1	1,5	2,2	1,4	2,2	1,3	2,2	1,4	2,3

Παράρτημα 3-Πίνακας 4β: Ποσοστό εξαγωγών ανά κράτος μέλος (2007-2014)

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Αυστρία	3,3	2,5	3,3	2,5	3,2	2,4	3,3	2,4	3,2	2,3	3,2	2,3	3,3	2,3	3,2	2,4
Βέλγιο	8,9	6,1	9,0	5,6	9,1	5,9	8,8	6,1	8,7	6,2	8,6	6,2	8,7	6,1	8,5	6,1
Βουλγαρία	0,3	0,4	0,3	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Γαλλία	10,0	11,4	9,8	11,5	9,8	11,9	9,4	11,4	9,3	10,8	9,2	10,8	9,1	10,2	9,0	10,2
Γερμανία	23,4	27,3	22,8	27,3	22,7	27,4	22,4	27,8	22,3	27,6	21,9	28,0	21,9	27,0	22,4	28,0
Δανία	2,0	1,8	2,0	1,8	2,1	2,0	1,9	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7	1,8	1,8
Ελλάδα	0,5	0,6	0,5	0,6	0,5	0,7	0,5	0,7	0,4	0,8	0,4	0,9	0,5	0,8	0,4	0,8
Εσθονία	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2
Ην. Βασίλειο	7,0	11,0	6,5	10,9	6,3	10,5	6,5	10,9	6,5	11,7	6,5	10,9	6,2	13,3	6,2	11,6
Ιρλανδία	2,1	2,6	2,0	2,4	2,3	2,9	2,0	2,7	1,8	2,5	1,9	2,2	1,7	2,1	1,6	2,3
Ισπανία	4,9	4,4	4,9	4,4	5,1	4,5	5,2	4,4	5,2	4,7	5,2	5,0	5,3	5,1	5,3	5,2
Ιταλία	8,4	11,3	8,0	11,4	7,7	11,1	7,6	10,5	7,5	10,5	7,5	10,6	7,4	10,4	7,4	10,6
Κροατία	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Κύπρος	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Λετονία	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2
Λιθουανία	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6
Λουξεμβούργο	0,5	0,2	0,6	0,2	0,6	0,2	0,5	0,2	0,4	0,2	0,4	0,2	0,4	0,2	0,4	0,1
Μάλτα	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Ολλανδία	11,7	7,1	12,5	6,9	12,5	7,3	13,1	7,3	13,1	7,1	13,6	7,3	13,5	7,1	13,1	7,2
Ουγγαρία	2,1	1,1	2,1	1,1	2,2	1,1	2,2	1,1	2,2	1,2	2,2	1,1	2,2	1,0	2,3	1,0

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	3,0	1,7	3,3	1,9	3,5	1,8	3,7	1,8	3,8	1,9	3,9	2,0	4,1	2,2	4,3	2,2
Πορτογαλία	1,1	0,7	1,1	0,8	1,1	0,7	1,1	0,7	1,1	0,7	1,1	0,8	1,2	0,8	1,2	0,8
Ρουμανία	0,8	0,7	0,9	0,8	1,0	0,7	1,1	0,8	1,1	0,8	1,1	0,8	1,2	0,9	1,3	0,9
Σλοβακία	1,4	0,4	1,5	0,5	1,6	0,6	1,6	0,6	1,7	0,5	1,9	0,6	1,9	0,6	1,9	0,6
Σλοβενία	0,6	0,4	0,6	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	0,4
Σουηδία	2,8	3,9	2,7	3,8	2,5	3,6	2,7	3,8	2,7	3,8	2,7	3,4	2,6	3,1	2,5	3,0
Τσεχία	2,9	1,0	3,1	1,1	3,1	1,1	3,3	1,2	3,5	1,3	3,5	1,4	3,5	1,3	3,7	1,4
Φινλανδία	1,4	2,3	1,3	2,2	1,1	1,8	1,1	1,8	1,1	1,6	1,1	1,6	1,1	1,4	1,1	1,4

*Στοιχεία με βάση την ΕΕ-27.

Πηγή: Eurostat, 2015, "International Trade data".

Παράρτημα 3-Πίνακας 5α: Εμπορικό ισοζύγιο κρατών-μελών (εκατομμύρια ευρώ) (1999-2002)

	1999*		2000*		2001*		2002	
	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	71.975	-60.212	79.831	-142.956	87.880	-94.436	92.446	-51.723
Αυστρία	-7.726	2.791	-8.040	2.969	-7.956	3.622	-3.979	4.375
Βέλγιο	20.490	-7.034	20.395	-8.637	22.046	-8.999	19.745	-903
Βουλγαρία	-686	-720	-797	-1.034	-1.171	-1.242	-1.087	-1.262
Γαλλία	-3.906	13.080	-16.998	4.732	-15.950	10.112	-10.190	12.788
Γερμανία	40.307	24.895	46.481	12.649	55.547	39.948	73.382	59.389
Δανία	1.884	2.378	3.580	2.630	3.336	3.791	2.699	4.889
Ελλάδα	-13.147	-5.111	-15.640	-7.886	-15.478	-8.542	-15.744	-10.505
Εσθονία	-445	-540	-222	-946	-177	-923	-524	-913
Ην. Βασίλειο	-11.897	-37.581	-11.787	-56.027	-23.380	-55.975	-38.549	-50.156
Ιρλανδία	17.384	5.576	19.270	9.283	21.605	14.436	24.458	13.473
Ισπανία	-16.696	-12.309	-23.420	-20.855	-21.691	-20.728	-21.230	-20.455
Ιταλία	5.351	8.655	2.510	-604	3.366	5.867	824	7.013
Κροατία							-4.718	-1.421
Κύπρος	-1.421	-991	-1.724	-1.231	-1.936	-1.322	-1.987	-1.467
Λετονία	-844	-311	-943	-501	-1.222	-459	-1.438	-424
Λιθουανία	-715	-1.050	-231	-1.596	-198	-1.791	-689	-1.733
Λουξεμβούργο	-1.923	-906	-2.374	-766	-1.588	-1.284	-1.601	-976
Μάλτα	-853	41	-1.339	299	-760	-32	-891	237
Ολλανδία	57.340	-45.689	79.306	-63.214	84.507	-59.700	79.809	-53.588
Ουγγαρία	987	-3.786	2.501	-6.809	3.719	-7.271	5.138	-8.562

	1999*		2000*		2001*		2002	
	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-27	Εκτός ΕΕ-27	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	-10.121	-7.259	-8.688	-10.023	-6.413	-9.426	-5.363	-9.618
Πορτογαλία	-10.195	-4.285	-11.543	-5.336	-11.955	-5.221	-11.617	-3.451
Ρουμανία	-918	-863	-1.157	-1.805	-2.093	-2.569	-2.011	-2.195
Σλοβακία	656	-1.695	1.798	-2.803	872	-3.290	907	-3.190
Σλοβενία	-1.417	-30	-1.601	110	-1.459	461	-914	302
Σουηδία	4.044	11.258	2.931	12.501	409	13.487	190	15.191
Τσεχία	1.360	-3.149	1.040	-4.159	1.959	-5.279	3.906	-6.195
Φινλανδία	5.080	4.424	6.523	6.101	3.941	7.893	3.921	7.634

Παράρτημα 3-Πίνακας 5β: Εμπορικό ισοζύγιο κρατών-μελών (εκατομμύρια ευρώ) (2003-2006)

	2003		2004		2005		2006	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	89.176	-73.051	77.300	-82.207	70.973	-134.432	79.223	-212.234
Αυστρία	-6.771	4.662	-9.200	7.971	-9.420	7.696	-7.974	7.607
Βέλγιο	21.752	-3.478	22.988	-5.908	21.730	-9.110	23.238	-11.205
Βουλγαρία	-1.324	-1.619	-1.647	-1.987	-2.185	-1.089	-2.140	-1.536
Γαλλία	-16.197	10.185	-23.470	8.325	-36.885	4.174	-39.599	2.923
Γερμανία	79.249	50.655	96.072	60.006	100.549	55.260	103.046	57.373
Δανία	4.140	3.890	5.025	2.148	5.312	2.356	3.294	2.322
Ελλάδα	-16.857	-12.102	-19.484	-12.468	-18.658	-12.875	-19.716	-15.857
Εσθονία	-413	-1.300	-1.111	-823	-1.431	-597	-2.911	-82
Ην. Βασίλειο	-40.059	-42.839	-47.675	-51.320	-55.855	-47.362	-49.336	-79.498
Ιρλανδία	21.267	13.094	20.272	14.276	19.498	13.531	14.965	13.394
Ισπανία	-23.801	-22.570	-31.767	-29.096	-36.742	-40.535	-40.390	-51.183
Ιταλία	-444	2.048	-765	-456	831	-10.200	1.356	-21.808
Κροατία	-5.441	-1.633	-5.231	-1.670	-5.678	-2.203	-6.182	-2.672
Κύπρος	-1.900	-1.256	-2.563	-1.098	-2.656	-1.243	-3.047	-1.409
Λετονία	-1.466	-604	-1.826	-656	-2.090	-752	-3.485	-804
Λιθουανία	-917	-1.451	-1.298	-1.182	-1.200	-1.808	-2.513	-1.654
Λουξεμβούργο	-563	-1.972	-447	-2.606	598	-3.401	1.130	-4.404
Μάλτα	-973	111	-1.143	240	-1.262	201	-1.269	66
Ολλανδία	82.219	-54.542	93.201	-62.855	116.460	-82.259	130.973	-93.703
Ουγγαρία	5.117	-9.284	4.246	-8.243	4.147	-7.053	4.457	-6.852

	2003		2004		2005		2006	
	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28	EE-28	Εκτός EE-28
Πολωνία	-2.965	-9.863	-5.710	-6.067	-4.832	-4.975	-3.969	-8.940
Πορτογαλία	-10.382	-3.269	-11.020	-4.385	-14.855	-5.387	-15.492	-5.162
Ρουμανία	-2.610	-2.978	-3.070	-4.276	-4.789	-5.524	-7.588	-7.308
Σλοβακία	1.842	-2.467	497	-2.199	732	-2.951	2.103	-4.591
Σλοβενία	-1.107	154	-2.153	1.030	-1.713	837	-1.562	837
Σουηδία	-33	16.444	259	18.097	-988	16.473	101	16.023
Τσεχία	5.141	-7.816	3.434	-4.223	3.925	-2.640	5.359	-3.975
Φινλανδία	2.673	6.749	885	7.216	-1.583	6.994	-91	6.328

Παράρτημα 3-Πίνακας 5γ: Εμπορικό ισοζύγιο κρατών-μελών (εκατομμύρια ευρώ) (2007-2010)

	2007		2008		2009		2010	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	64.998	-212.489	74.743	-276.084	66.187	-141.675	72.337	-178.894
Αυστρία	-6.890	7.316	-7.978	5.936	-8.912	4.557	-10.357	5.492
Βέλγιο	27.543	-13.392	25.205	-21.444	22.312	-10.694	20.637	-8.180
Βουλγαρία	-4.514	-3.836	-5.047	-4.843	-2.490	-2.686	-1.741	-1.943
Γαλλία	-52.063	75	-64.373	-3.995	-63.130	7.067	-74.656	8.801
Γερμανία	128.591	65.668	112.063	65.463	73.457	65.411	69.348	84.616
Δανία	768	2.986	2.320	2.821	3.920	3.859	4.008	6.091
Ελλάδα	-22.587	-18.151	-23.234	-20.304	-19.847	-14.566	-14.874	-14.517
Εσθονία	-3.349	-56	-2.759	332	-1.333	550	-1.398	873
Ην. Βασίλειο	-63.505	-79.824	-51.170	-75.030	-44.078	-73.799	-53.241	-78.867
Ιρλανδία	13.514	14.010	13.826	14.563	21.433	16.726	20.443	21.965
Ισπανία	-47.972	-51.265	-36.211	-58.506	-17.109	-30.123	-13.626	-41.136
Ιταλία	8.130	-16.726	10.172	-23.206	-1.912	-3.964	-7.348	-22.635
Κροατία	-6.769	-3.060	-7.507	-3.725	-4.995	-2.707	-3.670	-2.561
Κύπρος	-3.615	-1.654	-4.153	-1.973	-3.470	-1.246	-3.853	-1.553
Λετονία	-4.270	-847	-3.561	-517	-1.574	62	-1.875	247
Λιθουανία	-4.069	-1.235	-2.471	-2.596	-165	-1.161	-440	-1.563
Λουξεμβούργο	-376	-3.342	-872	-3.522	389	-3.251	-2.734	-1.297
Μάλτα	-1.481	485	-1.799	562	-1.588	426	-1.565	452
Ολλανδία	137.473	-95.015	152.806	-114.064	120.833	-81.588	153.406	-109.774
Ουγγαρία	7.344	-7.464	8.061	-8.358	9.286	-5.524	11.218	-5.708

	2007		2008		2009		2010	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	-7.681	-10.971	-11.571	-14.500	344	-9.633	442	-14.265
Πορτογαλία	-16.351	-5.281	-19.086	-6.261	-16.479	-3.203	-16.687	-4.692
Ρουμανία	-15.260	-6.503	-16.032	-7.437	-6.845	-3.018	-6.917	-2.535
Σλοβακία	4.170	-5.703	4.736	-6.619	4.770	-4.461	5.966	-6.239
Σλοβενία	-1.070	7	-1.265	-711	164	-400	630	-1.304
Σουηδία	-4.017	15.393	-4.239	14.318	-3.595	11.413	-6.975	14.219
Τσεχία	7.525	-4.366	10.880	-7.643	10.104	-4.435	12.976	-8.201
Φινλανδία	-822	6.893	-1.997	5.174	-3.303	4.712	-4.781	5.321

Παράρτημα 3-Πίνακας 5δ: Εμπορικό ισοζύγιο κρατών-μελών (εκατομμύρια ευρώ) (2011-2014)

	2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
ΕΕ (28 χώρες)	68.105	-174.062	69.911	-111.694	70.643	51.565	84.609	22.383
Αυστρία	-15.423	5.373	-15.429	6.165	-13.290	7.175	-11.520	8.591
Βέλγιο	19.030	-12.760	12.107	-6.806	21.664	-8.802	27.629	-13.399
Βουλγαρία	-1.238	-1.904	-2.723	-1.966	-2.073	-1.484	-2.339	-1.788
Γαλλία	-87.161	-1.600	-91.097	8.822	-87.912	12.236	-84.140	12.546
Γερμανία	57.474	99.937	49.578	138.674	44.914	151.059	57.305	162.446
Δανία	4.107	7.532	1.534	9.009	1.638	8.540	1.262	7.497
Ελλάδα	-12.337	-11.725	-10.453	-11.248	-9.289	-9.960	-10.182	-10.428
Εσθονία	-1.627	1.088	-2.460	1.131	-2.668	1.073	-2.490	835
Ην. Βασίλειο	-52.870	-69.660	-72.501	-96.996	-80.354	-6.092	-90.781	-43.332
Ιρλανδία	18.930	23.552	20.896	21.137	14.005	22.516	11.791	23.506
Ισπανία	-7.092	-43.235	3.947	-36.705	8.821	-25.962	1.846	-27.298
Ιταλία	-4.310	-21.214	9.062	827	9.661	19.570	14.825	28.056
Κροατία	-4.330	-2.369	-4.532	-2.054	-5.191	-1.859	-6.330	-258
Κύπρος	-3.427	-1.501	-3.108	-1.217	-2.469	-764	-2.854	-861
Λετονία	-2.860	590	-3.501	1.075	-3.526	967	-3.186	884
Λιθουανία	-584	-2.091	-390	-1.445	-2.196	533	-3.546	1.417
Λουξεμβούργο	-4.886	-856	-4.973	-1.806	-4.621	-1.586	-4.133	-1.495
Μάλτα	-2.041	671	-2.665	838	-2.056	169	-1.953	-813
Ολλανδία	170.254	-121.356	178.765	-125.490	176.945	-115.309	180.379	-116.900
Ουγγαρία	11.124	-4.032	10.026	-3.493	8.943	-3.378	7.445	-3.022

	2011		2012		2013		2014	
	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28	ΕΕ-28	Εκτός ΕΕ-28
Πολωνία	79	-15.812	5.036	-15.688	7.933	-9.908	11.370	-13.810
Πορτογαλία	-11.732	-4.669	-8.152	-2.754	-7.724	-1.916	-9.750	-856
Ρουμανία	-7.735	-1.924	-8.535	-1.089	-7.360	1.651	-6.801	754
Σλοβακία	6.743	-6.752	8.377	-5.876	7.830	-4.806	7.969	-4.646
Σλοβενία	888	-1.442	817	-717	1.566	-1.080	2.734	-1.199
Σουηδία	-11.365	18.503	-9.247	15.985	-10.487	15.713	-11.817	13.196
Τσεχία	16.004	-8.235	16.387	-4.222	15.662	-2.097	18.868	-2.751
Φινλανδία	-5.510	1.830	-6.854	4.215	-7.725	5.366	-7.242	5.437

*Στοιχεία με βάση την ΕΕ-27.

Πηγή: Eurostat, 2015, "International Trade data".

Παράρτημα 4-Πίνακας 1: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο NUTS2 σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
European Union (28 countries)	19.000	19.700	20.400	20.600	21.600	22.400	23.600	24.900	25.000	23.400	24.400	25.100	26.000	26.500	26.600
Belgium	24.000	24.500	25.600	25.600	26.200	26.900	27.800	28.900	28.900	27.600	29.400	30.200	31.200	31.700	31.600
Région de Bruxelles- Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest	48.700	49.700	52.200	51.200	51.900	53.200	53.700	54.900	54.200	52.400	55.100	55.600	56.200	55.500	55.100
Prov. Antwerpen	28.200	28.200	29.800	29.500	30.600	31.800	32.600	33.800	33.800	31.700	33.900	34.800	36.500	37.500	37.300
Prov. Limburg (BE)	20.200	20.500	21.500	21.400	21.600	21.700	22.800	24.100	24.100	22.300	24.000	24.900	26.000	26.300	26.300
Prov. Oost-Vlaanderen	20.800	21.200	22.500	22.700	23.300	23.900	24.800	26.100	26.000	25.100	26.500	27.400	28.200	28.900	28.900
Prov. Vlaams-Brabant	24.700	25.700	26.300	26.400	27.400	28.000	29.300	30.600	30.300	29.700	31.100	31.800	32.600	34.000	33.600
Prov. West-Vlaanderen	22.500	22.900	23.900	24.000	24.600	25.100	26.400	27.600	27.300	25.900	27.600	28.500	29.400	30.200	30.300
Prov. Brabant Wallon	22.000	22.800	24.100	23.900	25.300	26.200	27.100	27.800	29.300	27.900	32.300	29.800	34.100	34.300	34.300
Prov. Hainaut	15.800	16.100	16.700	16.900	17.200	17.700	18.300	18.900	19.200	18.100	19.200	19.900	20.500	20.700	20.700
Prov. Liège	18.000	18.200	18.900	18.800	19.300	19.700	20.500	21.300	21.600	20.700	21.800	22.600	23.300	23.600	23.500
Prov. Luxembourg (BE)	16.800	16.700	17.600	17.400	17.800	18.400	19.300	19.600	19.300	18.700	19.800	20.300	20.700	20.700	20.500
Prov. Namur	16.500	16.800	17.600	17.800	18.100	18.600	19.400	20.000	20.200	19.600	21.100	21.500	22.200	22.600	22.600
Bulgaria	5.400	5.900	6.500	6.900	7.500	8.200	9.000	10.000	10.900	10.300	10.800	11.700	11.500	11.900	11.900
Severozapaden	4.900	5.200	5.500	5.600	5.800	6.200	6.200	6.700	7.000	6.400	6.500	7.200	7.300	7.400	8.000
Severen tsentralen	4.500	5.000	5.600	5.600	5.900	6.400	6.600	7.000	7.500	6.900	7.100	7.800	7.800	8.200	8.300
Severozitochen	5.200	5.300	5.800	6.200	6.600	7.100	7.900	8.500	9.400	8.400	8.800	9.400	9.400	9.900	9.400
Yugoizitochen	5.600	5.600	5.800	6.400	6.900	7.700	7.900	8.100	9.000	8.500	8.800	9.500	9.300	9.900	9.900
Yugozapaden	7.100	8.100	9.300	10.100	11.000	12.200	14.100	16.500	18.100	17.600	18.500	19.600	19.200	19.500	19.200
Yuzhen tsentralen	4.100	4.500	4.800	5.300	5.800	6.300	6.700	7.200	7.600	7.100	7.500	8.100	8.100	8.400	8.400

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Czech Republic	13.500	14.400	15.000	15.800	16.900	17.800	18.900	20.600	20.200	19.400	19.700	20.300	21.600	21.800	21.900
Praha	26.400	29.300	30.900	33.200	35.200	37.300	39.800	44.200	43.600	41.300	42.200	42.900	45.600	45.500	46.000
Střední Čechy	12.900	13.600	14.200	14.800	15.800	16.200	17.700	19.200	18.700	17.400	17.400	18.200	19.500	19.600	19.500
Jihozápad	12.600	13.300	13.700	14.600	15.700	16.500	17.500	18.400	17.100	16.700	17.100	17.600	18.800	19.100	19.400
Severozápad	11.300	11.800	12.300	13.200	13.900	14.400	15.100	16.300	15.700	15.700	15.500	15.700	16.700	16.600	16.500
Severovýchod	12.200	12.900	13.100	13.400	14.300	15.000	15.800	17.000	16.300	15.800	16.100	16.700	17.800	17.900	18.000
Jihovýchod	12.100	13.100	13.500	14.300	14.900	15.700	16.800	18.400	18.100	17.600	17.800	18.400	19.500	20.100	20.600
Střední Morava	11.000	11.700	12.000	12.600	13.300	13.800	14.600	16.000	16.100	15.600	15.700	16.500	17.400	17.700	17.700
Moravskoslezsko	10.500	11.300	11.700	12.200	13.800	15.100	15.700	17.300	17.200	15.900	16.600	17.800	18.500	18.800	18.400
Denmark	25.000	25.200	26.200	25.700	27.100	27.700	29.300	30.600	31.100	28.900	31.200	31.500	32.700	33.100	33.100
Hovedstaden	30.200	30.200	30.900	30.600	32.600	33.800	34.700	36.200	36.700	34.700	38.600	38.300	40.200	41.200	41.200
Sjælland	18.200	18.600	19.400	19.000	20.100	20.200	21.200	21.900	21.800	20.500	21.900	22.000	22.300	22.700	23.100
Syddanmark	22.400	22.800	23.800	23.200	24.500	24.300	26.100	27.500	28.000	26.100	27.700	27.800	29.000	29.300	29.600
Midtjylland	23.300	23.700	24.900	24.000	25.200	25.000	27.000	28.100	28.700	27.200	28.200	28.200	29.700	29.900	30.100
Nordjylland	21.800	22.200	23.500	22.900	23.500	23.700	25.500	26.800	27.300	26.000	26.800	27.500	27.700	28.100	28.500
Germany (until 1990 former territory of the FRG)	22.400	22.900	23.400	23.900	25.000	26.000	27.300	28.800	29.000	26.900	29.200	30.800	31.800	32.500	32.600
Stuttgart	27.900	29.100	29.200	30.000	30.600	31.300	33.800	36.100	35.200	31.200	35.400	38.000	40.100	41.400	
Karlsruhe	25.600	26.400	26.900	27.300	28.200	29.500	31.300	32.800	33.000	30.200	32.400	34.000	35.300	36.100	
Freiburg	22.200	22.700	23.000	23.300	24.200	25.100	26.700	28.000	28.300	25.700	28.100	30.200	31.000	31.500	
Tübingen	23.300	24.100	24.400	24.900	26.100	27.200	28.700	30.600	31.000	27.600	30.900	33.300	34.400	35.300	
Oberbayern	32.000	32.700	33.500	33.900	35.200	36.700	38.100	40.200	39.000	37.000	39.900	42.200	44.700	45.400	
Niederbayern	20.400	21.300	22.000	22.300	23.700	24.700	25.800	27.500	27.600	25.900	28.900	31.400	31.800	32.000	

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Oberpfalz	21.700	21.700	22.700	23.200	24.200	25.600	26.700	28.800	29.300	27.300	30.200	32.500	33.300	34.000	
Oberfranken	20.000	20.600	20.900	21.200	22.100	22.900	24.500	25.600	25.600	25.100	27.300	29.000	29.900	30.700	
Mittelfranken	24.100	23.800	25.000	25.400	27.000	27.500	28.700	30.200	30.600	29.300	31.400	33.300	34.700	35.500	
Unterfranken	22.000	22.700	23.300	24.000	24.900	26.300	27.500	29.000	28.900	26.900	29.400	31.400	32.400	33.100	
Schwaben	21.900	22.400	23.400	23.600	24.600	25.800	27.300	28.300	28.700	27.000	29.200	31.300	32.000	33.100	
Berlin	21.600	21.800	21.900	22.000	22.400	23.600	24.700	26.000	26.700	25.900	27.500	28.300	29.900	30.100	30.000
Brandenburg	15.100	15.500	15.800	16.200	17.000	17.900	18.800	19.700	20.200	19.100	20.900	22.000	22.300	23.000	23.100
Bremen	30.200	31.100	32.200	33.300	34.100	35.600	37.400	39.000	39.100	34.600	38.200	39.700	40.800	42.000	42.200
Hamburg	40.100	42.000	43.000	43.500	45.400	47.300	48.200	49.700	50.200	46.300	49.500	50.700	51.100	52.100	51.900
Darmstadt	32.300	33.400	33.700	34.900	36.100	37.400	38.900	40.500	40.200	36.700	38.800	40.500	41.500	41.700	
Gießen	20.400	20.900	21.400	21.800	23.100	24.300	25.200	26.700	27.100	24.400	26.300	28.000	28.000	28.200	
Kassel	21.200	21.800	22.500	23.600	24.200	25.200	26.400	27.700	27.500	25.700	27.900	29.600	29.400	29.800	
Mecklenburg-Vorpommern	14.700	15.000	15.400	15.700	16.500	17.300	18.000	19.200	19.600	18.800	20.200	21.100	21.600	22.300	21.900
Braunschweig	21.400	22.100	21.600	22.400	23.400	24.800	25.900	27.600	27.300	24.800	28.500	31.300	33.100	33.500	
Hannover	21.900	22.000	22.400	22.900	23.600	25.600	27.000	27.600	28.200	26.400	28.600	29.900	31.300	31.900	
Lüneburg	16.600	16.400	16.500	16.800	17.500	18.100	19.000	20.000	20.300	19.200	20.400	21.300	22.000	22.800	
Weser-Ems	20.000	20.200	20.200	20.500	21.600	22.500	23.700	25.100	25.800	23.900	26.000	27.300	28.100	29.200	
Düsseldorf	24.600	25.500	26.000	26.800	28.100	29.100	30.100	32.400	33.300	30.800	32.800	34.400	35.000	35.700	
Köln	25.000	25.100	26.400	26.200	27.300	27.900	29.200	31.000	30.600	29.100	31.300	32.400	33.200	34.000	
Münster	19.300	19.600	19.900	20.600	21.700	22.700	23.900	25.500	26.400	24.200	26.300	27.800	28.200	29.000	
Detmold	22.600	22.700	23.000	23.400	24.300	25.600	26.600	28.700	28.500	26.600	28.600	30.300	31.000	32.100	
Arnsberg	20.000	20.100	20.600	21.200	22.200	23.400	24.500	26.000	26.400	24.300	26.600	28.300	28.900	29.600	
Koblenz	19.400	19.500	20.200	20.600	21.600	22.500	23.600	24.600	24.700	23.400	25.500	26.900	27.500	28.300	

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Trier	18.200	18.400	19.200	19.900	20.900	21.600	22.400	23.300	23.600	22.400	23.900	25.300	25.900	26.900	
Rheinhesen-Pfalz	21.500	21.500	22.000	22.400	23.600	24.300	25.400	26.800	26.800	25.300	27.800	29.400	30.200	31.100	
Saarland	20.900	21.300	21.600	22.200	23.800	25.800	27.300	28.900	29.000	25.400	27.900	30.200	30.200	30.800	30.800
Dresden	15.100	15.800	16.900	17.700	18.800	19.400	20.200	21.300	21.200	20.000	21.300	22.400	23.100	23.500	
Chemnitz	14.200	14.700	15.400	15.900	16.900	17.600	18.900	20.000	20.100	18.700	20.500	21.500	22.300	22.500	
Leipzig	16.100	16.600	17.300	17.800	18.600	19.300	20.700	21.700	21.900	21.000	22.400	23.700	24.800	25.500	
Sachsen-Anhalt	14.400	14.700	15.600	16.000	16.900	17.700	18.800	20.000	20.200	18.900	20.700	21.500	21.600	22.500	22.800
Schleswig-Holstein	20.300	20.800	20.700	21.200	22.000	22.700	23.600	24.300	24.700	23.200	24.500	25.900	25.800	26.500	27.200
Thüringen	14.200	14.700	15.100	15.700	16.600	17.300	18.200	19.300	19.400	18.200	19.900	21.200	21.900	22.400	22.700
Estonia	8.600	9.200	10.200	11.300	12.400	13.800	15.600	17.500	17.200	14.900	15.600	17.400	17.800	18.800	19.500
Besti	8.600	9.200	10.200	11.300	12.400	13.800	15.600	17.500	17.200	14.900	15.600	17.400	17.800	18.800	19.500
Ireland	25.100	26.200	28.200	29.300	30.800	32.400	34.400	36.500	32.900	30.100	31.400	32.300	33.900	34.300	34.500
Border, Midland and Western	16.500	17.200	18.800	19.800	21.800	22.400	24.700	25.300	22.800	20.900	20.800	21.500	22.700	22.400	22.500
Southern and Eastern	28.000	29.300	31.600	32.700	34.100	36.000	37.900	40.500	36.600	33.500	35.300	36.300	38.000	38.700	38.800
Greece	16.000	17.100	18.400	19.200	20.200	20.300	21.800	22.500	23.100	22.100	21.300	20.000	20.100	19.600	19.400
Anatoliki Makedonia, Thraki (NUTS 2010)	11.900	13.100	13.400	14.100	14.800	14.900	15.500	16.400	16.800	16.100	15.800	14.200	14.400	13.700	13.900
Kentriki Makedonia (NUTS 2010)	14.800	15.400	16.200	16.900	18.300	16.300	17.500	18.200	18.600	17.500	16.700	15.600	15.900	15.300	15.100
Dyrtiki Makedonia (NUTS 2010)	14.500	15.200	17.100	17.200	18.000	18.500	19.700	20.500	21.300	20.200	19.700	20.000	17.200	16.800	16.400
Thessalia (NUTS 2010)	13.600	14.500	15.600	16.600	17.800	15.700	16.900	17.000	17.300	16.200	15.400	14.200	14.500	14.300	15.000
Ipeiros (NUTS 2010)	13.500	14.300	15.100	16.000	17.100	14.700	15.500	16.100	16.200	15.500	15.100	13.800	14.300	13.700	14.600
Ionnia Nisia (NUTS 2010)	15.500	16.800	18.100	19.000	19.800	21.400	22.500	23.400	23.600	21.900	20.700	18.900	18.100	18.000	18.100

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Dyrtiki Ellada (NUTS 2010)	12.500	13.400	14.400	15.100	15.900	16.200	17.200	17.400	17.500	16.400	16.000	14.900	15.300	15.000	15.100
Sterea Ellada (NUTS 2010)	19.100	19.700	20.400	20.500	21.400	19.900	20.400	20.600	21.000	19.300	19.200	18.100	17.400	16.900	16.500
Peloponnisos (NUTS 2010)	15.700	15.900	16.600	17.000	18.000	16.900	18.300	18.700	18.600	17.800	17.100	16.200	16.100	15.500	15.900
Attiki	18.100	19.800	21.800	22.700	24.000	26.000	28.100	29.200	30.300	29.300	28.500	26.900	27.500	26.900	26.100
Voreio Aigaio	12.900	15.200	15.400	17.000	17.000	16.200	17.500	18.300	19.000	18.000	16.800	15.800	15.600	15.000	15.300
Notio Aigaio	19.500	20.300	21.900	22.600	23.300	23.500	24.700	25.400	26.500	25.400	24.100	22.300	20.800	20.200	20.300
Kriti	15.800	16.700	18.500	18.700	19.600	18.700	19.800	20.000	20.400	19.500	18.600	17.300	16.900	16.100	16.700
Spain	18.500	19.400	20.500	20.900	21.800	22.900	24.700	26.100	25.900	24.100	24.100	24.200	24.700	24.900	25.000
Galicia	14.300	15.100	16.200	16.700	17.800	19.100	21.000	22.600	22.900	21.600	21.900	21.800	21.700	21.900	22.100
Principado de Asturias	15.400	16.300	17.400	17.800	18.800	20.200	22.300	24.000	24.200	22.400	22.600	22.700	22.600	22.500	22.300
Cantabria	17.300	18.200	19.500	19.700	20.700	21.900	23.600	25.100	25.100	23.300	23.500	23.500	23.000	23.100	22.900
Pais Vasco	22.600	23.600	25.100	25.500	26.900	28.500	31.100	33.200	33.500	31.400	32.000	32.500	32.100	32.600	32.500
Comunidad Foral de Navarra	23.400	24.200	25.700	26.100	27.200	28.600	30.700	32.500	32.400	30.400	30.700	31.100	30.800	30.700	30.900
La Rioja	21.000	21.600	22.600	23.200	23.900	25.000	27.000	28.600	28.600	26.500	26.900	27.200	26.500	26.800	27.100
Aragón	19.300	20.200	21.800	22.300	23.400	24.600	26.700	28.800	28.800	26.600	26.900	27.000	27.200	27.200	27.400
Comunidad de Madrid	25.200	26.200	27.400	27.500	28.600	29.800	32.200	33.900	33.500	32.000	31.300	31.500	33.300	34.200	34.000
Castilla y León	16.700	17.400	18.700	19.200	20.200	21.300	23.000	24.600	24.400	23.100	23.400	23.800	23.400	23.700	23.800
Castilla-la Mancha	14.500	15.200	16.200	16.700	17.400	18.400	20.000	21.400	21.100	19.500	19.300	19.300	19.900	20.100	20.300
Extremadura	11.700	12.200	13.000	13.400	14.100	15.100	16.300	17.600	17.700	16.800	16.900	16.700	17.200	17.100	17.200
Cataluña	22.600	23.600	24.900	25.100	26.100	27.000	29.000	30.400	29.900	28.100	28.200	28.400	28.700	29.200	29.400
Comunidad Valenciana	17.800	18.700	19.700	19.800	20.500	21.300	22.900	24.000	23.500	21.400	21.400	21.200	21.700	21.700	21.900

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Illes Balears	22.800	23.400	24.200	23.800	24.500	25.300	27.000	28.200	27.800	25.600	25.300	25.300	25.600	26.200	26.200
Andalucía	13.600	14.300	15.400	16.000	16.900	17.800	19.200	20.200	19.900	18.500	18.300	18.300	18.700	18.700	18.700
Región de Murcia	15.500	16.200	17.400	17.800	18.600	19.600	21.100	22.300	22.000	20.200	20.100	19.700	20.100	20.400	20.400
Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	15.600	15.900	16.900	17.600	18.500	19.400	21.000	22.500	22.700	22.000	21.400	20.900	20.500	20.300	20.500
Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	15.400	15.600	16.300	16.700	17.600	18.700	20.300	21.000	21.100	20.300	19.400	19.000	19.100	18.700	18.700
Canarias (ES)	17.500	18.200	19.100	19.400	19.900	20.600	21.800	22.700	22.200	20.400	20.600	20.600	21.300	21.400	21.400
France	21.900	22.800	23.600	23.000	23.700	24.700	25.500	26.900	26.700	25.500	26.600	27.400	28.200	28.400	28.400
Île de France	34.300	35.400	36.900	36.100	36.500	38.300	39.300	41.900	43.600	41.500	44.200	45.600	46.300	46.500	46.600
Champagne-Ardenne	20.700	21.000	21.600	20.500	22.100	22.600	23.200	24.500	23.700	22.200	22.800	23.200	25.300	24.800	25.100
Picardie	17.900	18.600	19.100	18.500	19.000	19.700	20.000	21.200	20.500	19.500	20.300	20.800	21.600	21.800	21.800
Haute-Normandie	20.200	20.800	21.300	20.600	21.500	22.400	22.900	24.200	23.200	22.000	23.200	24.000	24.600	25.000	24.600
Centre (FR)	19.600	20.500	21.100	20.700	21.200	21.800	22.500	23.700	22.500	21.700	22.300	22.800	23.600	23.900	23.700
Basse-Normandie	18.100	18.600	19.400	18.900	19.700	20.200	20.900	21.500	20.800	20.000	20.700	21.200	22.900	23.300	23.300
Bourgogne	19.400	19.900	20.600	19.900	20.800	21.300	22.100	23.400	22.800	21.700	22.000	22.700	23.500	23.800	23.700
Nord – Pas-de-Calais	17.100	17.800	18.600	18.300	18.900	19.700	20.600	21.700	21.600	20.800	21.400	22.100	22.900	23.000	23.100
Lorraine	18.100	18.900	19.500	18.900	19.800	20.300	20.900	21.800	20.900	20.000	20.400	20.900	21.500	21.400	21.400
Alsace	21.800	22.500	23.000	22.000	22.700	23.100	23.800	25.200	25.000	24.100	24.600	25.400	26.200	26.300	26.300
Franche-Comté	19.400	20.300	20.900	20.000	20.600	21.100	21.400	22.200	21.400	20.300	21.000	21.600	22.200	21.700	21.700
Pays de la Loire	19.800	20.800	21.500	20.900	21.500	22.400	22.900	24.100	23.800	22.700	23.400	24.100	25.200	25.500	25.400
Bretagne	18.900	19.700	20.300	19.900	20.900	21.900	22.600	23.400	22.300	21.300	21.700	22.400	23.500	23.700	23.500
Poitou-Charentes	18.100	18.900	19.700	19.300	20.000	20.600	21.200	22.200	21.100	20.400	21.300	21.800	22.700	23.200	23.000
Aquitaine	19.500	20.800	21.700	20.800	21.300	22.300	23.200	24.200	23.200	22.600	23.300	23.900	25.100	25.200	25.000

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Midi-Pyrénées	19.100	20.500	21.200	20.700	21.100	22.300	23.600	24.000	23.500	22.800	23.200	23.800	24.900	25.500	25.300
Limousin	17.900	18.700	19.600	18.900	19.300	20.300	20.900	21.700	20.500	19.800	20.300	20.800	21.000	21.200	21.300
Rhône-Alpes	22.200	23.100	23.500	23.100	23.900	24.800	25.900	27.100	27.000	25.600	26.500	27.300	28.400	28.500	28.500
Auvergne	18.400	19.000	19.700	19.300	20.000	20.700	21.300	22.600	21.500	20.600	21.200	21.900	22.900	23.100	23.200
Languedoc-Roussillon	16.900	17.800	18.300	18.000	18.700	19.400	20.200	21.100	20.900	20.300	20.400	20.900	21.800	21.800	21.700
Provence-Alpes-Côte d'Azur	20.200	21.200	21.800	21.400	22.300	23.400	24.300	25.200	24.600	24.000	25.100	26.000	26.500	27.000	27.200
Corse	16.400	17.300	17.700	17.200	17.900	18.900	19.800	20.700	21.200	21.300	21.900	22.800	23.300	23.600	23.800
Guadeloupe (NUTS 2010)	12.800	13.600	14.100	13.800	14.600	17.200	18.100	18.500	18.300	17.600	17.200	19.200	18.900	19.100	19.200
Martinique (NUTS 2010)	14.000	15.000	15.600	15.200	16.000	16.900	18.000	18.000	17.900	17.300	19.100	19.200	19.200	19.400	20.000
Guyane (NUTS 2010)	10.100	11.800	12.200	11.500	11.200	11.700	12.500	13.200	12.800	12.700	13.300	13.200	13.500	14.000	14.200
Réunion (NUTS 2010)	11.500	12.200	12.900	12.500	13.500	14.400	15.300	16.900	16.500	15.900	17.000	17.200	17.100	17.300	17.500
Mayotte (FR - part of EU as of 01.01.2014)													7.300	7.400	7.300
Croatia	9.500	10.000	10.700	11.300	12.100	12.800	13.700	15.100	15.800	14.500	14.300	15.300	15.500	16.000	16.100
Jadranska Hrvatska	9.200	9.600	10.200	11.100	12.200	12.600	13.200	14.900	15.200	14.000	13.700	14.700	14.800	15.400	15.400
Kontinentalna Hrvatska	9.600	10.200	11.000	11.400	12.100	12.900	13.900	15.200	16.000	14.700	14.500	15.600	15.900	16.400	16.400
Italy	22.300	23.400	23.000	23.000	23.100	23.600	24.700	26.000	26.000	24.300	25.100	25.500	26.800	26.700	26.300
Piemonte	25.100	26.200	25.700	25.900	25.900	26.400	27.600	28.700	28.400	25.800	27.100	27.600	28.700	28.500	28.100
Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	27.000	28.900	28.200	29.100	29.100	29.800	31.000	32.100	33.200	31.100	32.600	33.000	35.500	35.200	35.100
Liguria	23.000	24.400	23.600	24.100	24.200	24.600	25.500	27.400	27.900	25.800	26.100	26.700	29.700	29.800	29.700
Lombardia	29.300	30.600	30.100	30.000	29.900	30.300	31.400	33.000	33.800	31.200	32.800	33.200	35.900	35.700	35.700

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	31.200	32.000	30.800	30.900	31.800	32.000	33.800	35.600	36.000	34.800	36.100	36.900	38.500	39.400	39.600
Provincia Autonoma di Trento	27.700	28.800	28.000	27.700	27.500	27.800	29.000	30.800	30.700	29.200	30.100	30.500	33.900	33.400	33.700
Veneto	26.800	27.700	26.800	27.100	27.400	27.900	29.100	30.500	30.100	28.100	28.800	29.600	30.300	30.000	29.500
Friuli-Venezia Giulia	25.900	27.100	26.500	26.000	26.100	27.100	28.500	30.100	29.600	27.200	28.500	29.000	28.800	28.900	28.400
Emilia-Romagna	28.600	29.600	28.800	28.500	28.600	29.000	30.700	32.500	32.400	29.700	30.400	31.400	32.500	32.300	32.000
Toscana	24.100	25.200	24.800	24.900	24.900	25.300	26.500	28.000	27.900	26.600	27.100	27.600	28.400	28.500	28.500
Umbria	22.000	23.000	22.200	22.100	22.100	22.300	23.500	24.700	24.500	22.400	23.100	23.200	24.200	24.000	24.200
Marche	22.500	23.500	23.400	23.200	23.300	23.800	25.300	26.700	26.200	24.700	25.200	25.500	25.600	25.300	24.600
Lazio	25.700	27.200	27.200	27.100	27.900	28.500	29.200	30.400	30.000	28.600	29.000	29.300	33.100	32.400	31.300
Abruzzo	19.300	20.200	19.600	19.200	18.600	19.400	20.400	21.600	21.800	20.300	21.100	21.900	23.300	23.500	22.600
Molise	17.300	18.200	17.900	17.700	17.900	18.400	19.900	21.000	20.500	19.500	19.700	19.700	20.000	19.700	18.700
Campania	13.800	14.600	14.600	14.500	14.600	15.000	15.700	16.500	16.500	15.700	15.800	15.700	16.500	16.600	16.600
Puglia	14.900	15.500	15.200	15.200	15.300	15.500	16.400	17.100	16.900	16.000	16.500	16.700	16.800	16.800	16.200
Basilicata	15.700	16.200	15.900	15.800	16.100	16.300	17.500	18.500	18.500	17.500	17.400	17.900	18.700	18.300	18.400
Calabria	13.700	14.500	14.200	14.300	14.600	15.100	15.800	16.500	16.700	15.900	16.100	16.100	16.000	15.900	15.100
Sicilia	14.200	15.000	14.700	14.800	14.800	15.500	16.200	16.900	17.000	16.100	16.300	16.300	16.800	16.600	16.100
Sardegna	16.300	17.300	16.700	17.000	17.300	17.600	18.500	19.400	19.800	18.800	19.100	19.300	19.400	19.300	18.500
Cyprus	16.700	17.800	18.100	18.300	19.600	20.800	22.000	23.500	24.800	23.400	23.600	23.600	24.900	24.800	23.600
Kypros	16.700	17.800	18.100	18.300	19.600	20.800	22.000	23.500	24.800	23.400	23.600	23.600	24.900	24.800	23.600
Latvia	6.900	7.600	8.400	9.100	10.100	11.100	12.500	14.300	14.600	12.700	13.500	15.000	14.700	16.000	17.000
Latvija	6.900	7.600	8.400	9.100	10.100	11.100	12.500	14.300	14.600	12.600	13.400	15.000	14.700	16.000	17.000
Lithuania	7.500	8.300	9.100	10.300	11.100	12.300	13.600	15.500	16.100	13.600	15.100	16.900	17.000	18.300	19.400

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Lietuva	7.500	8.300	9.100	10.300	11.100	12.300	13.600	15.500	16.100	13.600	15.100	16.900	17.000	18.300	19.400
Luxembourg	46.500	46.200	49.000	51.100	54.500	57.000	63.800	68.400	65.800	59.200	64.000	66.700	68.900	69.800	68.500
Luxembourg	46.500	46.200	49.000	51.100	54.500	57.000	63.800	68.400	65.800	59.200	64.000	66.700	68.900	69.800	68.500
Hungary	10.300	11.500	12.500	12.900	13.600	14.200	14.900	15.300	15.900	15.300	16.100	16.900	17.000	17.100	17.600
Közép-Magyarország	15.800	18.000	20.300	20.500	21.700	22.900	24.400	25.300	26.300	25.600	26.500	27.600	27.500	27.800	28.700
Közép-Dunántúl	9.900	10.700	11.000	11.900	12.900	13.400	13.600	14.200	14.500	12.800	14.100	14.800	15.100	15.100	15.600
Nyugat-Dunántúl	11.600	11.800	12.900	13.900	14.100	14.200	15.000	15.000	15.500	14.300	16.100	17.100	17.300	17.300	17.900
Dél-Dunántúl	7.700	8.500	9.100	9.300	9.600	9.900	10.100	10.400	10.900	10.600	11.000	11.200	11.500	11.600	11.900
Észak-Magyarország	6.700	7.600	8.000	8.400	8.900	9.400	9.600	9.800	10.000	9.400	9.800	10.000	10.200	10.200	10.500
Észak-Alföld	6.800	7.800	8.300	8.700	8.900	9.100	9.500	9.600	10.000	10.000	10.300	10.700	11.000	10.900	11.300
Dél-Alföld	7.700	8.500	8.900	9.000	9.500	9.800	10.000	10.100	10.700	10.200	10.500	11.100	11.400	11.600	11.900
Malta	16.500	16.100	16.800	17.000	17.200	18.000	18.600	19.600	20.300	19.800	21.100	21.500	21.900	22.500	23.000
Malta	16.500	16.000	16.800	17.000	17.200	18.000	18.500	19.500	20.300	19.800	21.000	21.500	21.900	22.400	22.900
Netherlands	25.500	26.400	27.200	26.700	27.900	29.300	31.000	33.000	33.500	31.000	31.700	32.500	35.000	35.000	34.900
Groningen	28.300	30.600	31.200	31.400	32.700	35.700	40.500	40.600	48.200	40.700	43.100	45.600	46.300	48.200	49.800
Friesland (NL)	20.800	21.700	21.800	21.700	22.100	23.500	24.700	26.500	26.700	24.900	25.500	26.300	25.400	25.400	25.500
Drenthe	20.300	21.100	21.600	21.000	21.400	22.900	23.800	25.700	25.800	23.500	23.600	24.800	24.600	24.400	24.500
Overijssel	22.100	22.900	23.400	23.100	23.900	25.000	26.200	28.200	28.900	27.400	27.700	28.400	29.000	28.800	28.600
Gelderland	21.600	22.400	23.000	22.600	23.300	24.300	26.000	27.800	28.100	26.400	26.600	27.200	29.700	29.700	29.600
Flevoland	18.300	19.100	19.500	19.700	20.500	21.400	23.500	25.400	24.700	22.300	23.200	23.600	26.900	26.400	26.300
Utrecht	31.600	33.100	33.600	32.400	33.600	35.000	36.300	38.600	38.600	37.400	37.500	38.200	41.500	41.800	41.300
Noord-Holland	29.200	29.700	31.800	31.200	32.700	34.200	35.400	37.300	37.500	35.100	36.300	36.600	42.600	42.500	42.200
Zuid-Holland	25.800	26.700	27.500	27.100	28.300	30.100	31.500	33.900	33.900	31.000	31.500	32.000	35.000	35.100	34.700

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Zeeland	21.900	22.400	24.200	24.300	25.200	26.000	27.100	30.100	31.200	28.300	30.400	31.000	27.300	27.600	27.600
Noord-Brabant	25.900	26.500	27.100	26.500	27.800	29.200	30.900	32.700	33.100	30.800	32.000	32.900	35.600	35.400	35.300
Limburg (NL)	22.700	23.300	24.400	23.800	25.100	25.900	27.200	29.500	29.500	27.100	28.100	29.000	28.800	28.400	28.400
Austria	25.100	24.900	26.000	26.400	27.600	28.100	29.700	30.900	31.100	29.500	30.900	32.300	33.200	34.200	34.100
Burgensland (AT)	16.600	16.600	17.800	18.100	19.300	19.000	19.800	20.500	20.500	19.900	21.000	21.700	22.000	23.200	23.300
Niederösterreich	20.700	20.200	20.900	21.400	22.800	22.700	24.200	25.400	25.700	24.200	25.400	26.600	27.100	27.900	27.900
Wien	34.600	34.400	36.000	35.900	36.700	37.200	39.300	40.100	40.300	38.300	40.200	41.300	42.400	43.000	42.300
Kärnten	20.900	20.600	21.500	22.100	23.300	23.700	25.100	26.200	26.300	24.700	26.000	27.600	28.200	28.800	28.400
Steiermark	21.300	21.300	21.800	22.600	24.000	24.600	25.900	27.100	27.100	25.500	26.800	28.100	29.500	30.500	30.700
Oberösterreich	24.300	24.100	25.100	25.700	26.800	27.600	29.200	30.400	31.100	29.300	30.600	32.500	33.500	34.500	34.500
Salzburg	28.000	27.500	28.900	29.700	31.200	31.600	33.800	35.700	35.700	33.800	35.700	37.500	38.800	40.300	40.200
Tirol	25.700	25.700	27.000	27.600	28.600	29.500	31.200	32.200	32.000	30.900	32.000	33.400	34.200	35.700	35.800
Vorarlberg	25.800	25.900	27.300	27.600	28.900	29.400	31.100	32.400	32.800	31.300	32.700	34.400	34.500	35.300	35.600
Poland	9.200	9.400	9.900	10.100	10.900	11.500	12.300	13.600	14.100	14.200	15.400	16.400	16.600	17.400	17.900
Łódzkie	8.200	8.400	9.000	9.400	10.100	10.600	11.300	12.600	13.100	13.000	14.300	15.200	15.400	16.200	16.700
Mazowieckie	14.000	14.700	15.300	15.600	16.800	18.200	19.600	21.700	22.300	22.800	25.200	26.700	26.300	27.700	28.500
Miłopolskie	8.000	7.900	8.400	8.700	9.400	9.900	10.700	11.700	12.200	12.200	13.100	14.100	14.800	15.300	15.800
Ślaskie	9.900	10.100	10.700	11.000	12.300	12.500	13.000	14.400	15.200	15.400	16.600	17.700	17.900	18.400	18.600
Łubelskie	6.500	6.700	7.000	7.200	7.600	7.900	8.300	9.200	9.800	9.500	10.400	11.100	11.600	12.200	12.600
Podkarpackie	6.400	6.700	7.000	7.200	7.700	8.000	8.400	9.200	9.700	9.700	10.300	11.100	11.700	12.200	12.700
Świętokrzyskie	7.000	7.100	7.600	7.900	8.400	8.600	9.300	10.500	11.200	11.000	11.600	12.200	12.700	13.000	13.100
Podlaskie	6.800	7.200	7.600	7.700	8.100	8.500	9.000	10.100	10.200	10.400	11.200	11.800	12.200	12.500	13.000
Wielkopolskie	9.800	10.000	10.200	10.600	11.700	12.300	12.900	14.200	14.700	15.100	16.100	17.000	17.500	18.500	19.300

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Zachodniopomorskie	9.200	9.200	9.500	9.500	10.000	10.600	11.100	12.100	12.700	12.400	13.300	13.800	14.000	14.600	15.100
Lubuskie	8.200	8.300	8.600	8.800	9.700	10.400	10.900	12.000	12.000	12.100	13.000	13.500	13.900	14.500	15.000
Dolnoslaskie	9.400	9.400	10.100	10.300	11.100	11.900	13.100	14.700	15.100	15.400	17.300	18.500	19.000	19.700	20.100
Opolskie	7.600	7.500	7.900	8.000	9.300	9.500	9.800	11.200	11.900	11.800	12.500	13.100	13.600	14.000	14.500
Kujawsko-Pomorskie	8.300	8.600	9.000	9.000	9.700	10.000	10.700	11.800	12.100	12.000	12.900	13.400	13.600	14.100	14.800
Warmińsko-Mazurskie	7.200	7.200	7.500	7.900	8.400	8.800	9.200	10.100	10.400	10.400	11.200	11.800	12.000	12.500	12.900
Pomorskie	9.100	9.300	9.900	10.000	10.700	11.400	12.100	13.300	13.400	13.700	14.700	15.600	16.000	17.000	17.300
Portugal	15.400	15.900	16.300	16.400	16.700	17.900	18.700	19.600	19.500	18.800	19.600	19.300	20.300	20.100	20.800
Norte	12.400	12.900	13.100	12.900	13.100	14.000	14.600	15.500	15.600	15.000	15.700	15.600	16.500	16.300	16.900
Algarve	16.800	17.600	18.100	18.500	18.500	19.900	20.800	21.900	21.500	19.900	20.200	19.700	19.900	20.200	20.900
Centro (PT)	13.100	13.400	13.700	13.900	14.100	15.000	15.600	16.300	16.000	15.600	16.200	16.000	17.200	17.100	17.800
Área Metropolitana de Lisboa	21.700	22.200	23.000	23.100	23.600	25.300	26.200	27.500	27.300	26.400	27.400	26.900	28.500	28.000	28.800
Alentejo	14.200	14.400	14.700	15.100	15.500	16.500	17.500	18.200	17.800	17.000	18.100	17.700	18.600	18.600	19.200
Região Autónoma dos Açores (PT)	12.800	13.800	14.600	14.900	15.100	16.400	17.200	17.900	18.100	17.700	18.400	18.200	18.500	18.300	18.900
Região Autónoma da Madeira (PT)	17.300	16.800	20.100	19.800	20.800	22.200	24.700	25.200	25.700	24.700	25.400	24.900	20.100	19.100	19.800
Romania	5.000	5.500	6.000	6.500	7.400	7.800	9.100	10.400	11.700	11.100	11.700	12.200	13.300	14.000	14.500
Nord-Vest	4.400	5.000	5.700	6.100	7.000	7.300	8.500	9.900	10.500	10.100	10.500	10.500	11.400	12.200	12.500
Centru	5.100	5.600	6.300	6.700	7.300	7.600	8.900	10.400	11.100	10.700	11.200	11.400	12.400	13.300	13.600
Nord-Est	3.400	3.900	4.200	4.500	4.900	5.100	5.700	6.500	7.200	6.900	7.200	7.200	7.800	8.700	9.000
Sud-Est	4.500	4.900	5.300	5.700	6.600	6.800	7.700	8.400	9.300	8.900	9.600	9.900	10.700	11.800	12.000
Sud – Muntenia	4.000	4.600	5.000	5.200	6.200	6.500	7.500	8.500	9.600	9.500	9.700	10.000	10.800	10.600	11.000
Bucuresti – Ilfov	10.900	11.400	12.600	13.500	15.400	18.300	20.500	23.900	29.100	26.100	27.800	30.700	34.300	33.400	34.900

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Sud-Vest Oľténia	4 000	4 700	4 600	5 400	6 100	6 000	7 000	8 000	8 700	8 400	9 000	9 300	10 100	10 700	10 900
Vest	5 100	5 800	6 400	7 100	8 200	8 600	10 200	11 500	12 800	12 100	13 300	13 500	14 700	15 200	15 700
Slovenia	15 200	15 800	16 800	17 300	18 700	19 600	20 700	22 100	22 700	20 200	20 600	21 200	21 500	21 600	21 800
Vzhodna Slovenija (NUTS 2010)	12 900	13 300	14 200	14 300	15 500	16 200	17 000	18 200	18 800	16 700	17 000	17 700	17 900	18 000	18 100
Zahodna Slovenija (NUTS 2010)	18 000	18 800	20 000	20 800	22 500	23 600	25 000	26 600	27 100	24 200	24 600	25 100	25 600	25 700	25 900
Slovackia	9 500	10 300	11 100	11 500	12 300	13 500	14 900	16 900	18 100	17 000	18 100	18 900	18 900	19 600	20 000
Bratislavský kraj	20 700	22 800	25 000	25 800	27 800	32 900	34 800	40 000	41 700	41 600	43 700	46 600	46 800	47 300	49 000
Západné Slovensko	9 000	9 600	10 100	10 700	11 700	12 800	14 800	16 500	17 300	16 000	16 900	18 100	18 100	18 800	18 800
Stredné Slovensko	7 900	8 600	9 300	9 500	10 100	10 400	11 600	13 400	14 800	13 600	14 800	14 800	14 800	15 400	15 900
Východné Slovensko	7 200	7 900	8 400	8 500	9 100	9 600	10 300	11 600	12 700	11 600	12 300	12 800	12 800	13 400	13 800
Finland	22 300	22 700	23 500	23 300	25 100	25 700	26 900	29 300	29 700	26 900	27 900	29 000	30 400	30 600	30 100
Länsi-Suomi	19 400	20 400	20 800	20 900	22 300	23 000	23 900	26 300	26 800	24 100	25 100	26 300	27 700	27 900	27 400
Helsinki-Uusimaa	30 600	31 200	31 700	30 800	33 200	33 800	35 900	39 000	39 600	36 600	38 000	38 300	40 100	39 900	39 300
Etelä-Suomi	20 800	21 000	21 900	21 600	23 500	23 700	24 500	26 400	26 400	23 500	23 700	25 600	26 700	27 200	26 800
Pohjois- ja Itä-Suomi	17 400	17 300	18 400	18 800	20 300	20 800	21 900	23 700	24 200	21 100	22 600	23 900	24 700	25 000	24 700
Åland	27 700	31 400	32 000	31 300	33 300	33 400	34 200	34 900	33 600	34 300	33 700	34 600	35 200	37 800	37 200
Sweden	24 300	24 200	25 000	25 700	27 300	27 300	29 000	31 200	30 900	28 200	30 200	31 400	33 000	33 400	33 700
Stockholm	33 700	32 900	34 100	34 800	37 600	38 000	39 500	42 600	42 200	40 100	41 000	43 300	46 200	46 800	47 700
Östra Mellansverige	20 700	20 800	21 600	22 000	23 400	23 300	24 900	26 700	26 400	23 800	25 700	27 000	28 700	29 200	29 100
Småland med öarna	21 900	21 700	22 500	23 100	24 500	23 500	25 700	28 000	28 000	24 100	26 300	27 600	28 100	28 300	28 700
Sydsverige	22 200	21 800	22 700	23 100	24 400	24 300	25 700	28 400	27 000	24 500	26 100	26 800	27 800	28 100	28 400
Västsverige	23 200	23 600	23 900	25 100	26 300	26 200	28 100	29 800	29 600	26 600	28 600	29 600	31 500	31 600	31 900

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Shropshire and Staffordshire	17.500	17.800	19.000	19.300	20.900	21.000	22.000	22.000	21.000	19.100	19.100	19.300	20.300	21.000	21.200
West Midlands	21.400	22.500	23.200	23.100	24.400	24.900	25.100	25.200	23.700	21.600	22.200	21.800	22.800	23.600	24.300
East Anglia	20.200	21.600	22.300	22.700	23.900	24.400	26.600	26.200	25.200	23.400	23.500	23.600	25.300	26.400	26.600
Bedfordshire and Hertfordshire	25.900	27.000	28.200	28.500	29.500	31.200	31.000	31.100	30.700	27.900	27.200	26.800	28.400	29.300	29.900
Essex	18.700	19.600	20.400	22.600	23.100	23.100	24.000	24.500	23.000	21.200	21.600	21.500	22.500	22.900	23.200
Inner London (NUTS 2010)	62.700	65.100	66.100	68.300	72.900	78.000	80.100	84.600	85.900	79.200	78.800	80.400	82.200	85.500	86.400
Outer London (NUTS 2010)	22.700	22.600	23.200	23.500	24.700	25.100	25.500	26.300	25.300	22.400	22.400	22.500	23.100	23.600	24.200
Berkshire, Buckinghamshire and Oxfordshire	32.300	33.000	35.400	36.500	37.700	38.600	38.800	39.100	37.300	34.700	34.900	35.900	38.700	40.000	40.400
Surrey, East and West Sussex	25.300	26.400	27.200	27.600	28.100	28.400	30.100	30.200	29.200	27.100	27.500	26.800	28.000	30.300	30.500
Hampshire and Isle of Wight	22.100	23.700	24.800	24.000	25.600	26.100	27.600	28.600	27.800	25.900	26.300	25.600	28.000	29.000	29.400
Kent	18.700	19.600	21.000	21.100	22.100	23.500	23.400	23.500	23.100	20.900	21.300	21.200	22.000	22.800	23.100
Gloucestershire, Wiltshire and Bristol / Bath area	23.700	25.300	26.300	27.400	28.700	29.100	29.100	30.700	29.300	27.700	28.200	27.500	29.100	29.900	30.200
Dorset and Somerset	18.500	18.900	18.800	19.500	21.000	22.100	23.000	23.300	22.500	21.600	20.900	21.100	22.400	23.300	23.700
Cornwall and Isles of Scilly	12.900	13.900	15.800	16.500	17.100	17.200	18.500	18.600	18.300	17.200	17.000	16.200	17.300	18.400	18.700
Devon	17.100	18.700	19.300	19.700	21.800	22.000	23.000	23.100	21.800	20.400	20.700	20.200	21.200	21.500	21.800
West Wales and The Valleys	13.700	13.900	14.800	15.000	16.200	17.100	17.700	17.800	17.000	16.000	15.900	16.100	17.100	17.400	17.900
East Wales	20.600	21.300	21.900	23.000	24.700	24.900	26.200	26.500	24.300	22.600	22.000	22.900	24.000	24.600	24.900

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Norra Mellansverige	20,900	20,600	21,400	22,100	23,600	23,600	25,000	26,600	26,600	23,600	25,800	26,500	26,800	27,300	27,400
Mellersta Norrland	22,000	23,100	23,100	23,200	24,900	25,100	26,000	27,100	28,300	26,300	29,300	29,000	29,400	29,600	29,700
Övre Norrland	20,900	21,300	22,100	22,900	24,900	25,400	27,900	28,700	30,000	25,400	30,800	31,500	32,200	32,300	32,200
United Kingdom	22,900	23,900	24,800	25,400	26,900	27,800	28,900	29,400	28,600	26,300	26,300	26,400	27,600	28,400	28,900
Tees Valley and Durham	15,800	15,600	16,300	17,200	19,200	19,000	20,100	20,000	19,600	18,200	18,300	17,900	18,700	18,800	19,300
Northumberland and Tyne and Wear	16,300	18,000	19,400	19,400	21,600	23,000	23,700	23,000	22,400	20,200	20,200	20,800	21,800	22,300	22,600
Cumbria	17,300	17,800	18,300	19,900	21,400	20,500	23,000	23,200	22,300	21,100	21,700	20,900	22,000	23,200	23,600
Greater Manchester	19,800	21,200	21,800	22,200	24,300	24,800	25,800	26,100	24,600	23,500	23,200	22,600	23,300	24,400	25,200
Lancashire	17,700	18,400	19,100	19,700	21,300	21,500	21,700	22,300	21,100	20,000	19,700	19,600	20,300	20,700	21,100
Cheshire	23,300	25,700	26,900	27,100	28,600	29,900	31,300	32,400	32,800	29,900	30,000	29,600	29,800	30,300	30,900
Merseyside	16,700	17,600	18,800	18,800	20,200	20,500	21,900	21,700	21,100	20,500	20,200	20,200	21,300	21,400	21,700
East Yorkshire and Northern Lincolnshire	17,100	17,800	19,200	20,000	21,400	21,700	22,500	23,800	22,300	21,100	20,700	20,100	20,600	21,300	21,500
North Yorkshire	19,500	20,300	22,300	22,800	24,300	24,200	24,900	25,700	24,200	22,100	22,400	22,400	23,500	24,400	25,000
South Yorkshire	15,400	16,300	17,800	18,300	19,900	20,300	21,100	22,200	20,100	19,000	19,200	18,700	19,300	19,900	20,200
West Yorkshire	20,400	21,000	22,000	22,900	24,500	25,100	26,000	26,700	25,900	23,700	23,000	23,300	24,100	24,600	24,900
Derbyshire and Nottinghamshire	18,100	19,000	19,900	20,100	21,200	22,700	23,300	23,200	22,000	20,200	20,700	21,200	22,700	23,200	23,500
Leicestershire, Rutland and Northamptonshire	20,900	21,300	21,700	22,700	24,300	24,900	25,700	26,600	25,200	23,300	23,500	23,200	23,900	24,500	24,800
Lincolnshire	15,400	17,000	17,700	18,900	18,300	18,500	19,800	20,000	19,100	17,900	17,800	18,500	19,700	20,100	20,100
Herefordshire, Worcestershire and Warwickshire	20,200	20,500	20,700	21,300	23,600	23,800	25,700	24,700	23,500	21,800	22,000	22,400	23,400	24,900	24,900

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011*	2012*	2013*
Eastern Scotland	21.200	22.600	24.000	24.500	26.200	26.400	28.400	28.600	27.400	25.800	24.400	24.500	25.400	26.500	26.900
South Western Scotland	19.100	20.600	21.100	21.700	23.200	24.700	25.600	25.000	24.800	23.100	22.200	22.300	23.000	23.400	23.900
North Eastern Scotland	29.600	31.200	32.600	32.400	35.300	37.400	40.200	40.200	42.100	38.800	39.000	39.900	41.800	43.800	44.000
Highlands and Islands	16.400	17.200	17.900	18.600	21.000	21.800	21.800	21.800	21.800	20.200	20.000	20.100	21.600	21.600	22.000
Northern Ireland (UK)	18.100	18.500	18.900	20.300	21.300	21.800	22.800	23.800	22.200	20.300	20.000	19.700	21.300	21.800	21.800

Οι τιμές στις στήλες με την ένδειξη * αντιστοιχούν σε μετρήσεις με βάση το αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών (ESA 2010), ενώ χωρίς αυτήν σε μετρήσεις με βάση το προηγούμενο σύστημα (ESA95). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις διαφορές: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936825/KS-GQ-14-002-EN.PDF/b247b032-6910-4db8-8f29-cb71d575752f>

Πηγή: Eurostat, 2015, "Regional Statistics".

Η **Λένα Τσιπούρη** είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει σπουδάσει οικονομικές επιστήμες στα πανεπιστήμια της Αθήνας και της Βιέννης, έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές και έχει πάρει το διδακτορικό της (**Doctorat d'Etat**) από το Πανεπιστήμιο του Παρισιού **Paris II** και έχει κάνει μεταδιδακτορική έρευνα με υποτροφία Fulbright στο **MIT**.

Το διδακτικό και ερευνητικό της έργο εστιάζει σε Οικονομική Ανάπτυξη, Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση, Οικονομικά της Τεχνολογικής Αλλαγής, Θεωρία της Επιχείρησης, Εταιρική Διακυβέρνηση και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

Έχει πάρει μέρος σε μεγάλο αριθμό διεθνών συνεδρίων, και ασχολείται επαγγελματικά ως σύμβουλος στην Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον **ΟΟΣΑ** και τα **Ηνωμένα Έθνη**. Αυτή την εποχή είναι αντιπρόεδρος του **Research, Innovation, and Science Policy Expert (RISE) High-Level Group (HLG)** και μέλος σε διεθνή συμβουλευτικά σώματα και επαγγελματικές ενώσεις. Οι πιο πρόσφατες ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις της και τα κείμενα πολιτικής της είναι εξειδικευμένα σε πολιτικές ζήτησης, ανάλυση θεμάτων επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας και εταιρική διακυβέρνηση.

Lena J. TSIPOURI is Associate Professor at the Department of Economic Science, University of Athens. She studied Economic Sciences at the Universities of Athens and Vienna, completed her PhD (**Doctorat d'Etat**), at the University of **Paris II**, receiving the first prize of the year 1988 and subsequently undertook postdoctoral research under a Fulbright Fellowship at **MIT**, Cambridge, Massachusetts. Prof. Tsiouri teaches Economic Development, European Economic, Integration, Economics of Technological Change and Theory of the Firm.

Her scientific research and publications, as well as her presentations at various refereed scientific conferences and policy workshops are about Research & Innovation, Regional Development and Corporate Governance.

She is professionally involved in consulting work for EU institutions, the **OECD** and the **UN** on the same topics as her scientific research and is a member of several professional associations. She is currently the Vice-Chair of the **Research, Innovation, and Science Policy Expert (RISE) High-Level Group (HLG)** and a member in selected advisory panels. Indicative publications and policy briefs in recent years put emphasis on topics such as Demand side policies, In-depth analysis of R&D and Innovation topics, Diversity and Corporate Governance.